

aktualizované vydání

AMERICKÉ VOLBY

NEJDRAŽŠÍ SHOW SVĚTA

INSTITUT
POLITICKÉHO
MARKETINGU

Editoři: Alžběta Králová, Karel Komínek

Autoři: Jarmila Bambuchová, Dominika Betáková, Adam Blišťan, Jakub Čěřovský, Iva Gejdošová, Kamil Gregor, Miloš Gregor, Veronika Hrubá, Marek Chytráček, Václav Jabůrek, Josef Káles, Jiří Kelnar, Jakub Konrád, Linda Kožušníková, Adam Kubný, Pavel Kuka, Zuzana Motyková, Jan Pacas, Lukáš Pazourek, Petr Střítežský, Robert Šefr, Jan Tvrdoň, Marcela Voženílková, Filip Zavřel

Elektronická verze ke stažení: www.nejdrazsishowsveta.cz

Korektura: Dana Halušková

Grafická úprava: Jan Vítek, Jakub Gamrot

Grafika titulní strany: Jan Vítek

Fotografie na titulní straně: Jan Kruger/Getty Images

ISBN 978-80-270-1455-2

2. vydání, vydáno 10. 5. 2017

© 2017 Institut politického marketingu, Praha/Brno

www.politickymarketing.com

Kontakt

institut@politickymarketing.com

+420 773 977 508

www.politickymarketing.com

www.facebook.com/polmkt

www.twitter.com/polmkt

sdílejte:

Děkujeme Semantic Visions za poskytnutá data

Děkujeme Getty Images za poskytnutí obrazových podkladů

gettyimages®

Děkujeme za grafické zpracování, konzultace a trpělivost

PODĚKOVÁNÍ

Celý projekt se zrodil jako pouhá myšlenka v létě roku 2015. Jsme vděční, že se nám podařilo najít tým kolegů: kamarády z univerzity, spolupracovníky a odhodlané stážisty, kteří nám pomohli odvážnému a ambicióznímu nápadu vdechnout život v podobě knihy, kterou právě čtete. Stálo nás to dny rozhovorů, stovky emailů, desítky napsaných dokumentů a tisíce hodin strávených čtením, psaním a následnými úpravami.

Tato kniha by nikdy nevznikla bez týmu lidí, kteří nám pomohli monitorovat vše, co se na americké politické scéně dělo, a ujali se následného psaní jednotlivých kapitol. Děkujeme Jarmile Bambuchové za její obětavou práci a nadšení, stejně tak Markovi Chytráčkovi, který se stal odborníkem na americkou politiku, Veronice Hrubé a Pavlovi Kukovi, kteří také bedlivě celý rok monitorovali a sepsali kromě kapitol jednotlivých měsíců také profily všech důležitých kandidátů na post v Bílém domě. Děkujeme také Jakubovi Čerovskému, který nám pomohl monitorovat sociální sítě jednotlivých kandidátů a sjednotit citační aparát v celé knize.

Stejně tak děkujeme všem ostatním autorům, kteří nám pomohli rozebrat celou kampaň na jednotlivé součástky a detailně vysvětlit nástroje politického marketingu.

Děkujeme z celého srdce celému týmu, kteří se na napsání knihy podíleli, jmenovitě Jarmile Bambuchové, Dominice Betákové, Adamovi Blišťanovi, Jakubovi Čerovskému, Jakubovi Gamrotovi, Ivě Gejdošové, Kamilovi Gregorovi, Milošovi Gregorovi, Daně Haluškové, Veronice Hrubé, Markovi Chytráčkovi, Václavu Jabůrkovi, Josefu Kálesovi, Jiřímu Kelnarovi, Jakubovi Konrádovi, Lindě Kožušníkové, Adamovi Kubnému, Pavlovi Kukovi, Zuzaně Motykové, Janu Pacasovi, Petrovi Střítežskému, Robertovi Šefrovi, Janu Tvrdoňovi, Janu Vítkovi, Marcele Voženílkové, Filipovi Zavřelovi.

Děkujeme také společnosti FleishmanHillard za poskytnutí zázemí, bez kterého by kniha vznikala mnohem déle. Děkujeme také Pavlovi Šímovi, který dal před několika lety prvotní impulz k založení IPM.

Alžběta Králová & Karel Komínek, zakladatelé IPM

OBSAH

PŘEDMLUVA	7
ZÁKLADNÍ PŘEHLED – KDO JE KDO?	10
PREZIDENT: HISTORIE A PRAVOMOCI	25
VOLEBNÍ SYSTÉM PLNÝ PARADOXŮ	31
VÝCHOZÍ SITUACE: 12 PLUS 4 UDÁLOSTI ROKU 2015	41
12 MĚSÍCŮ, KTERÉ ZMĚNILY SVĚT.	50
LISTOPAD 2015 – TEROR V PAŘÍŽI VŠECHNO ZMĚNIL	51
PROSINEC 2015 – NA VÁNOČNÍ VLNĚ SE SVEZLI VŠICHNI	57
LEDEN 2016 – PŘÍPRAVY NA PRIMÁRKY VRCHOLÍ	62
ÚNOR 2016 – BOJ O DELEGÁTY JE V PLNÉM PROUDU	67
BŘEZEN 2016 – ATMOSFÉRA HOUSTNE	73
DUBEN 2016 – VŠICHNI PROTI TRUMPOVI	79
KVĚTEN 2016 – ŠTĚPENÍ STRAN POKRAČUJE	84
ČERVEN 2016 – SANDERS ZLEPŠUJE IMAGE SOCIALISMU	90
ČERVENEC 2016 – VE ZNAMENÍ SJEZDŮ	98
SRPEN 2016 – URÁŽKY, PŘEBĚHLÍCI A NOVÝ TRUMP	105
ZÁŘÍ 2016 – ZDRAVOTNÍ KOLAPS CLINTONOVÉ A OZBROJENÉ ÚTOKY	110
ŘÍJEN 2016 – ŘÍJNOVÁ PŘEKVAPENÍ	119
LISTOPAD 2016 A ANALÝZA VÝSLEDKŮ	127
KAMPAŇ ROZEBRANÁ NA SOUČÁSTKY	153
VOLEBNÍ STRATEGIE	154
SEGMENTACE A CÍLENÍ	168
TÉMATA KAMPAŇÍ	174
VOLEBNÍ TÝMY A AGENTURY	189
KONTAKTNÍ KAMPAŇ A DOBROVOLNÍCI	203
PR A MÉDIA	214
VOLEBNÍ SPOTY	226
PROSLOVY A SPEECHWRITING	241
DEBATY KANDIDÁTŮ	254
LOGA, VIZUÁLNO, POPKULTURA	268
IMAGE, MÓDA A RODINA	284
ENDORSEMENT	295
OFFLINE MÉDIA	303
DIGITÁLNÍ MARKETING	308
SOCIÁLNÍ SÍŤ	321
FINANCE A ROZPOČET	342

KANDIDÁTI	350
HILLARY CLINTONOVÁ	351
BERNIE SANDERS	358
MARTIN O'MALLEY	364
DONALD TRUMP	367
JOHN KASICH	375
TED CRUZ	378
MARCO RUBIO	383
BEN CARSON	387
JEB BUSH	391
CHRIS CHRISTIE	395
DALŠÍ KANDIDÁTI	399
NA DŘEŇ KAMPAŇÍ: INTERAKCE MEZI CLINTONOVOU A TRUMPTEM	407
O AUTORECH A IPM	414
O AUTORECH	415
INSTITUT POLITICKÉHO MARKETINGU	420
ZDROJE	422

"This is really a bigger job than I thought."

- Donald Trump, 1. 12. 2016

PŘEDMLUVA

Miliardy dolarů, každodenní vysílání zdánlivě nekončící reality show, miliony titulků, stovky milionů voličů, pár kandidátů a jen jeden vítěz. Ohromný cirkus kočující po celých Spojených státech. A v jeho středu kandidát. Kandidát, který vstupuje do arény plné tisíců lidí - za doprovodu epické hudby, ozářen reflektory se zjevuje ze světelné mlhy... všichni tleskají a mávají cedulemi s jeho jménem. To jsou ve zkratce americké prezidentské volby.

Americké kampaně jsou pro české publikum výletem do jiného vesmíru. Jsou všudypřítomné: na benzince si načepujete kávu do kelímku Trump nebo Clintonová, kandidáty potkáte v populárních talkshow a váš soused má před domkem volební transparent svého oblíbence. Málokdo přesto dohlédne za oponu nejdražší show světa.

Politici kandidáti usilují především o to, aby v nich voliči viděli příslib lepší budoucnosti. Politici prodávají naději. Chtějí, aby v ně běžný člověk promítl své touhy a vložil důvěru. Jak to dělají?

Kniha „**Americké volby: nejdražší show světa**“ pomáhá čtenářům odhalit zákulisí velkolepé podívané na cestě k získání nejmocnějšího politického postu světa. Krok za krokem ukážeme, jak s pomocí politického marketingu kandidáti bojovali o voličské hlasy. To vše formou, která osloví odbornou i laickou veřejnost.

Unikátnost této knihy spočívá v detailním zaznamenání 12měsíčního vývoje hlavních událostí a kampaní nejdůležitějších prezidentských kandidátů. Díky dennímu monitoringu médií autoři zachytili měnící se strategie kandidátů, klíčové okamžiky i kauzy spojené se soubojem o Bílý dům. Text zachycuje každodenní prezentaci kandidátů na sociálních sítích, analyzuje jejich veřejná vystoupení a odhaluje jejich skandály a osobní selhání.

Proč a pro koho kniha vznikla?

Nejdražší show světa není akademickou publikací. Píšeme ji jako političtí konzultanti, marketingoví specialisté a politologové - pro české politiky, politické strany, volební týmy, odborníky, marketingové specialisty, pracovníky z PR, amerikanisty, univerzity a studenty, stejně jako pro laickou veřejnost, kterou zajímá fascinující svět amerických kampaní. I když je kniha napsána popularizační formou, využívá bohatého citačního aparátu.

Naším cílem bylo přinést co nejkomplexnější obraz o rok a půl trvající kampani. I česká politická scéna je totiž stále více ovlivňována postupy ze Západu a řada amerických prvků si nachází své stálé místo i u nás. Samozřejmě není vždy možné (ani rozumné) vše slepě kopírovat, nicméně trendy jsou jasné: větší zapojení dobrovolníků, více kontaktní kampaně a především práce s daty.

Zdrojem pro naši knihu se stalo zahraniční, a to především americké zpravodajství, dále oficiální kanály jednotlivých kandidátů, četné americké pořady pokrývající dění v kampani a spíše výjimečně pak odborné studie či odborné knihy. Většina zdrojů je dostupná na internetu, jelikož k takto aktuální problematice ještě nestihly vzniknout prakticky žádné publikace. Jedním z hlavních zdrojů knihy se staly více než roční monitorinky IPM, které důkladně zaznamenávaly všechny důležité události z kampaní.

Jak je kniha rozdělená a jak ji číst?

Obsáhnout ve své celistvosti všechny procesy a události, které se děly během prezidentských kampaní, je v podstatě nemožné a jejich zaznamenání do jednoho souvislého textu by bylo nepřehledné. Proto je kniha členěna do samostatných bloků, které lze libovolně přeskakovat.

První část slouží jako představení důležitých událostí a nastavení systému, které měly dopad na volby. Dočtete se o procesech ovlivňujících společenskou náladu ve Spojených státech v roce 2015, představíme hlavní postavy a legislativní vymezení, v němž se vše odehrávalo.

Druhá část popisuje příběh posledních 12 měsíců před volbami, tedy od listopadu 2015 do listopadu 2016 - debaty, odpadávání kandidátů, skandály, důležité změny, stranické sjezdy. Speciální pozornost byla věnována listopadové kapitole, ve které jsou detailně popisovány události posledních dní před volbami a sčítání výsledků po minutách. Tato část je zakončená analýzou výsledků.

Ve třetí části rozebíráme celou kampaň na jednotlivé součástky, jako je strategie, složení volebních týmů nebo kontaktní kampaň, ale také role rodinných příslušníků, vliv áčkových celebrit nebo přesahy politiky do zábavních pořadů, hudby či počítačových her.

Čtvrtá část se věnuje jednotlivým kandidátům. Odhalíme zázemí, politický příběh a shrneme kampaně 14 z nich - tří demokratů, devíti republikánů, jednoho libertariána a jedné kandidátky zelených. O interakci mezi Hillary Clintonovou a Donaldem Trumpem pojednává speciální kapitola.

Celá kniha je koncipována tak, aby i čtenář, který přečte pouze vybranou kapitolu, získal co nejucelenější přehled o daném tématu. Z toho důvodu se některé informace v knize vyskytují opakovaně napříč kapitolami. Není to chyba, ale záměr.

Čtěte, komentujte, pište

Donald Trump změnil pravidla hry. Málokdo na to byl připravený - novináři, veřejnost i soupeři tápali. Nová situace si zasluhuje reflexi. Zpětnou vazbu ovšem potřebuje i tato kniha. Naše práce dnem inaugurace 45. prezidenta USA skončila. Teď je řada na vás. Čtěte, komentujte, citujte, hodnotte a polemizujte. Abychom se poučili. A mohli na zkušenostech do budoucna stavět.

Za Institut politického marketingu
Alžběta Králová & Karel Komínek, zakladatelé IPM

PS: A nezapomeňte nám na publikaci napsat svůj názor na institut@politickymarketing.com

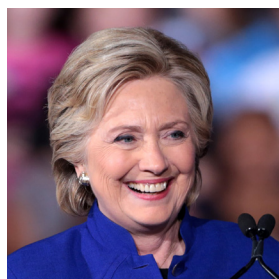
ZÁKLADNÍ PŘEHLED – KDO JE KDO?

Jarmila Bambuchová, Iva Gejdošová, Veronika Hrubá

ZÁKLADNÍ PŘEHLED – KDO JE KDO?

DEMOKRATÉ

Hillary Clintonová (*1947)

Hillary Clintonová je manželka 42. prezidenta Billa Clintona, kandidátkou za demokraty a současně první ženou kandidující na post prezidentky za jednu z velkých stran. Je také první ženou v USA, která se ucházela o politický úřad jakožto první dáma. Bývalá senátorka za stát New York kandidovala na prezidentku již v roce 2008, kdy byla v primárkách těsně poražena Barackem Obamou. Během jeho vlády zastávala post ministryně zahraničí.

Tim Kaine (*1958)

Bývalý guvernér (2006–2010) a současný senátor za stát Virginie. V prezidentských volbách 2016 byl vybrán Hillary Clintonovou jako její potenciální viceprezident. Vystudoval práva na Harvard Law School a před svou politickou kariérou se specializoval na zastupování klientů z diskriminovaných skupin. Jako starosta Richmondu (1998–2001) se aktivně věnoval sociální oblasti a politice rasového smíření.

Bernie Sanders (*1941)

Po většinu své politické kariéry vystupoval tento vystudovaný politolog jako nezávislý. V 80. letech byl starostou Burlingtonu, poté 16 let zastával post kongresmana za Vermont. S podporou Baracka Obamy a pod záštitou Demokratické strany vstoupil v roce 2007 do Senátu za stát Vermont. Je nejdéle aktivním nezávislým americkým senátorem. Slouží již druhé období, které v roce 2012 obhájil s podporou 71 % voličů. Sám se popisuje jako sociální demokrat, bojuje za lidská práva a vyrovnaní příjmů chudých a bohatých.

Martin O'Malley (*1963)

Již během studií sbíral zkušenosti na politických kampaních. V roce 2005 byl označen za jednu z pěti vycházejících hvězd Demokratické strany. V červnu 2015 se rozhodl kandidovat na prezidenta. V roce 1991 byl zvolen baltimorským radním, funkci zastával do roku 1999, kdy se stal starostou. Magazín Esquire jej v roce 2002 označil nejlepším mladým starostou v USA. Mezi léty 2007 a 2015 byl guvernérem Marylandu.

John Podesta (*1949)

Hlavní manažer prezidentské kampaně Hillary Clintonové. Kromě toho působil jako dlouholetý poradce Billa Clintona i Baracka Obamy. Za prezidenta Billa Clintona byl ve funkci náčelníka štábu v Bílém domě, později se stal zakladatelem liberálního think-tanku Center for American Progress (CAP). V únoru 2015 opustil pozici poradce prezidenta Baracka Obamy, se kterým spolupracoval od roku 2008.

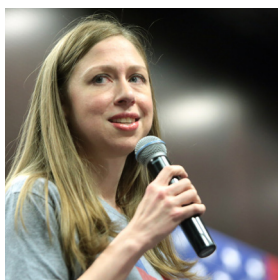
Brian Fallon (*1982)

Od března 2015 hlavní mluvčí prezidentské kampaně Hillary Clintonové. Předtím pracoval na Ministerstvu spravedlnosti jako vedoucí oddělení pro veřejné záležitosti (mluvčí bývalého generálního prokurátora). V letech 2011–2013 byl ředitelem komunikace Senate Democratic Policy & Communications Center, čemuž předcházela pozice hlavního mluvčího senátora Charlese Schumera.

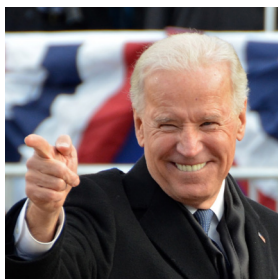
Bill Clinton (*1946)

Manžel Hillary Clintonové a 42. prezident Spojených států zastávající svůj post v letech 1993–2001. Vystudoval diplomatická studia na Georgetown University, díky stipendiu strávil dva roky v Oxfordu. Následně nastoupil na Yale Univeristy na studium práv, kde se seznámil se svou ženou. Dvakrát zastával post guvernéra Arkansasu, pozici vykonával do zvolení prezidentem v roce 1993.

Chelsea Victoria Clintonová (*1980)

Je jedinou dcerou demokratické kandidátky Hillary Clintonové a Billa Clintona. Chelsea Clintonová se narodila v době, kdy její otec byl již guvernérem Arkansasu. Po jeho zvolení prezidentem se přestěhovala do Washingtonu, D.C. Magisterské studium dokončila na Oxford University a Columbia University. V současnosti pracuje pro The Clinton Foundation a The Clinton Global Initiative.

Joe Biden (*1942)

Spolukandidát Baracka Obamy ve volbách 2008, později zastávající funkci jeho viceprezidenta. Joe Biden reprezentoval stát Delaware v Senátu po dobu třiceti šesti let. Vystudovaný právník se pokoušel sám kandidovat na post prezidenta v letech 1988 i 2008, v obou případech neúspěšně.

Barack Obama (*1961)

Rodák z Havaje, jenž se stal 44. prezidentem Spojených států a prvním Afroameričanem na této pozici. Svou politickou kariéru započal v roce 1997, kdy kandidoval do Senátu státu Illinois. O šest let později se rozhodl kandidovat na post senátora USA, již tehdy používal heslo: „Yes, we can,“ které ho dovedlo až do Bílého domu v roce 2008 a 2012, kdy přibýlo heslo „Forward“.

Michelle Obamová (*1964)

Manželka Baracka Obamy, a tedy první dáma Spojených států amerických. První Afroameričanka v této roli je vystudovanou právničkou, absolventkou Princeton University a Harvard Law School. Po dokončení školy pracovala v právnícké firmě Sidley Austin, poté kupříkladu jako asistentka starostky Chicaga či na Chicago University. S manželem mají dvě dcery, Maliu Ann a Sashu.

Donna Brazilová (*1959)

Zkušená demokratka a politická analytička. Od července 2016 působí jako prozatímní šéfka Demokratického národního výboru. Jako někdejší komentátorka CNN byla v průběhu prezidentské kampaně 2016 nařčena, že Hillary Clintonové vyzradila otázky předvolebních debat. V roce 2000 se stala první Afroameričankou, která kdy vedla prezidentskou kampaň, a to pro viceprezidenta Al Gora.

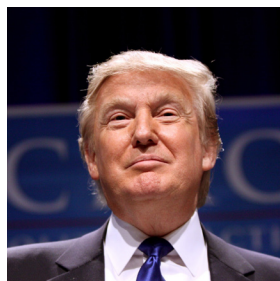
Nancy Pelosiová (*1940)

Šéfka demokratické menšiny ve Sněmovně reprezentantů. Zároveň byla předsedkyní dolní komory Kongresu v letech 2007–2011. Drží hned několik prvenství: je jedinou ženou, která kdy působila jako předsedkyně dolní komory parlamentu, první kalifornskou a první italsko-americkou šéfkou většinové strany v Kongresu. Je také nejlépe hodnocenou političkou v celé americké historii.

REPUBLIKÁNI

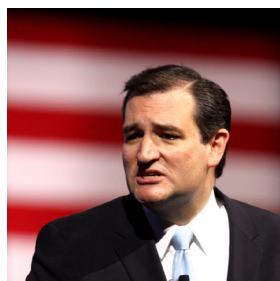
Donald Trump (*1946)

Obchodní magnát, developer a televizní hvězda, v prezidentských volbách 2016 byl kandidátem republikánské strany. Po absolvování vojenské akademie a posléze Wharton School of Finance pokračoval v rozvoji rodinného podniku The Trump Organisation. Napsal patnáct knih a díky své reality show The Apprentice se stal mediálně známou osobou.

Mike Pence (*1959)

Současný guvernér Indiany sám sebe popisuje jako: „křesťana, konzervativce a republikána, přesně v tomto pořadí.“ Pence je vystudovaný právník a dvanáct let byl členem Sněmovny reprezentantů. V prezidentských volbách 2016 byl Donaldem Trumpem vybrán jako jeho spolukandidát, a tedy budoucí viceprezident.

Ted Cruz (*1970)

Tento republikánský kandidát se stal v roce 2013 prvním hispánským senátorem za stát Texas. Vystudoval Princetona a práva na Harvardu. Působil například jako právní poradce republikánského kongresmana Johna Boehnera či jako poradce pro domácí politiku v prezidentské kampani George W. Bushe v roce 1999. V letech 2003-2008 byl státním prokurátorem Texasu, kde rovněž vyučoval právo na tamní univerzitě.

Jeb Bush (*1953)

John Ellis Bush, mladší bratr George W. Bushe, je dalším politicky aktivním členem dynastie Bushů. Po vzoru své rodiny vstoupil do Republikánské strany již v mládí. Pro Bushe netypicky vystudoval latinskoamerická studia na Texaské univerzitě. V 80. letech se aktivně angažoval na kampaních Ronalda Reagana a svého otce při kandidatuře na prezidenta USA. V roce 1998 se stal guvernérem Floridy, v roce 2002 svůj mandát obhájil. Ve volbách 2016 měl významnou podporu hispánského obyvatelstva.

Marco Rubio (*1971)

Vystudovaný politolog a právník byl v roce 2010 zvolen do Senátu za stát Florida. V jeho růstu v rámci floridské Republikánské strany mu velmi pomohl Jeb Bush. V roce 1999 úspěšně kandidoval do floridské Sněmovny reprezentantů, kde působil dalších devět let. Během tohoto mandátu se věnoval i právu, a to jako právník v soukromé lobbistické firmě Broad and Cassel. V roce 2006 se stal předsedou floridské Sněmovny reprezentantů.

John Kasich (*1952)

Od roku 2011 zastává post guvernéra státu Ohio. V mládí vystudoval politologii na Ohijské univerzitě a před samostatnou politickou kariérou dělal senátorského poradce. V roce 1979 se i on sám stal senátorem a později působil rovněž jako poslanec za Ohio ve Sněmovně reprezentantů. V roce 2010 se pokusil prvně kandidovat na prezidenta. Po této neúspěšné kampani a letech strávených v politice se přesunul do soukromé sféry, kde působil mj. jako moderátor Fox News.

Chris Christie (*1962)

Úspěšný republikánský politik. Od roku 2010 již druhé volební období vykonává úřad guvernéra ve státě New Jersey. Předtím zde působil jako nejvyšší státní zástupce, kterým ho jmenoval George W. Bush. Proslul tvrdým postupem proti zločincům. Pracoval na prezidentských kampaních pro George H. W. Bushe i George W. Bushe. Je vystudovaný právník.

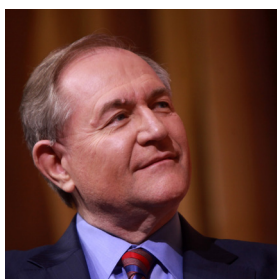
Ben Carson (*1951)

Špičkový neurochirurg, který se po svém odchodu do penze v roce 2013 začal aktivně politicky angažovat. Do povědomí veřejnosti se dostal především kritikou působení prezidenta Obamy jako oblíbený politický komentátor pro Fox News a The Washington Times. Carson je rovněž aktivním spisovatelem. Podle jeho autobiografické knihy vznikl v roce 2009 životopisný film Zlaté ruce: Příběh Bena Carsona.

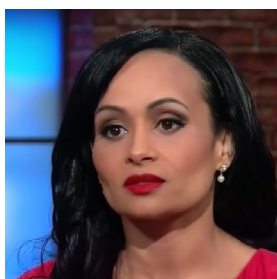
Carly Fiorinová (*1954)

Úspěšná americká podnikatelka, známá především svým působením ve společnosti Hewlett-Packard, kde byla v letech 1999-2005 výkonnou ředitelkou. Tehdy byla první ženou zastávající tak vysokou pozici ve firmě patřící mezi Top 20 nejúspěšnějších firem na světě. V roce 2008 se zúčastnila prezidentské kampaně jakožto poradkyně republikánského senátora Johna McCaina. V roce 2010 neúspěšně kandidovala za stát Kalifornie do Senátu.

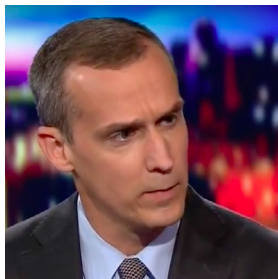
Jim Gilmore (*1949)

Bývalý guvernér státu Virginia. V roce 2001 působil jako předseda Republikánského národního výboru. Na prezidenta v roce 2016 nekandidoval poprvé. Nominaci Republikánské strany získal již pro volby v roce 2008. Tehdy však z volebního klání velmi rychle odstoupil a dal přednost volbám do Senátu, tam ovšem neuspěl. Aktuálně je generálním ředitelem konzervativního think-tanku The Free Congress Foundation.

Katrina Piersonová (*1976)

Mediální konzultantka působící od roku 2015 jako mluvčí prezidentské kampaně Donalda Trumpa. Do celonárodního povědomí se dostala jakožto stoupenkyně pravicově-konzervativního hnutí Tea Party. V roce 2012 podporovala Teda Cruze v senátních volbách a v roce 2014 sama neúspěšně kandidovala za Texas do Sněmovny reprezentantů. S Trumpem se setkali na začátku roku 2015 na srazu stoupenců Tea Party v Jižní Karolíně.

Corey Lewandowski (*1973)

Bývalý hlavní manažer kampaně Donalda Trumpa. V čele Trumpovy kampaně stál od ledna 2015 do června 2016, kdy byl nahrazen Paulem Manafortem. Lewandowski se při řízení kampaně řídil heslem „Let Trump Be Trump“, což bylo v létě 2016 silně kritizováno Trumpovou rodinou i vysoce postavenými republikány. Za jeho vedení bylo také zavedeno hlavní heslo kampaně Make America Great Again. V minulosti působil jako lobbista, politický komentátor na CNN nebo politický poradce.

Paul Manafort

Paul Manafort je aktivním politickým hráčem již od 70. let. Působil v kampani Geralda Forda, Ronalda Reagana a George Bushe. Kromě toho, že byl také politickým konzultantem, založil firmu „Black, Manafort and Stone“. Kontroverzním se stalo jeho působení v kampani Viktora Janukoviče, proruského kandidáta na prezidenta Ukrajiny. Pozice Manaforta v rámci Trumpovy kampaně se začala ztrácet poté, co byli do týmu najati Steve Bannon a Kellyanne Conway.

Kellyanne Conwayová (*1967)

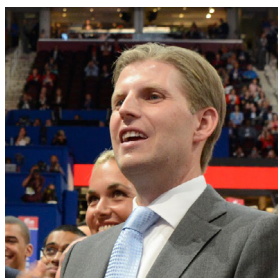
Manažerka prezidentské kampaně D. Trumpa a také první žena zastávající tuto pozici pro GOP kandidáta. Je zakladatelkou a výkonnou ředitelkou agentury pro průzkum veřejného mínění The Polling Company, Inc./Woman Trend. Známa také jako úspěšná politická analytička a komentátorka pro CNN či Fox News. V roce 2015 se stala předsedkyní Super PAC Keep the promise I podporující Teda Cruze. Do Trumpovy kampaně nastoupila poté, co získal republikánskou nominaci.

Ivanka Trumpová (*1981)

Dcera Donalda Trumpa a bývalé české modelky Ivany Trumpové. Aktuálně zastává post viceprezidentky v otcově společnosti The Trump Organization, kde se stará o management firemních hotelů a dalších nemovitostí. Absolvovala americkou podnikatelskou školu Wharton na Pensylvánské univerzitě. Je bývalou modelkou a má vlastní módní značku. Působila rovněž v otcově reality show The Apprentice.

Eric Trump (*1984)

Třetí syn Donalda Trumpa a Ivany Trumpové, Eric, zastává ve firmě The Trump Organization pozici Executive Vice President a soustředí se na oblast vývoje a rozvoje. V roce 2006 založil nadaci The Eric Trump Foundation, jejímž cílem je získávání financí pro děti bojující se smrtelnými nemocemi. V průběhu kampaně byl otcovým význačným rádce a podporovatelem.

Donald Trump jr. (*1977)

Donald Trump junior je nejstarším dítětem Donalda Trumpa a Ivany Trumpové. Ve firmě The Trump organization je výkonným viceprezidentem, vystupoval také v otcově televizní show. Na svém twitterovém účtu se vyjádřil, že mluví plynule česky. Během otcovy kampaně mu byl neustálou oporou a spustil ovšem i vlnu nevole, když na Twitteru přirovnal uprchlíky k misce Skittles.

Melanie Trumpová (*1970)

Slovinská modelka, jež se za Donalda Trumpa provdala v roce 2006, a stala se tak jeho třetí ženou, je návrhářkou hodinek a šperků. Melanie Trumpová mluví pět jazyků. Po dobu kampaně manžela podporovala spíše zpovzdálí. V rámci republikánského sjezdu v Clevelandu pronesla řeč výrazně podobnou proslovu Michelle Obamové z roku 2008.

Rudy Giuliani (*1944)

Americký právník, byznysmen a bývalý politik s italskými kořeny byl stoupencem Donalda Trumpa v prezidentských volbách 2016. V letech 1994 až 2001 byl starostou New Yorku, do paměti Američanů se zapsal krizovým řízením situace po teroristickém útoku v září 2001. V roce 2007 prohlásil, že se utká o prezidentské křeslo ve volbách 2008, nicméně již po primárkách na Floridě odstoupil.

Newt Gingrich (*1943)

Politický konzultant a autor knih. Od roku 1979 reprezentoval ve sněmovně Georgii, v letech 1995–1999 byl předsedou Sněmovny reprezentantů Spojených států amerických. V roce 2012 kandidoval na post prezidenta, odstoupil ve prospěch Mitta Romneyho a v roce 2016 byl zvažován na post viceprezidenta za Republikánskou stranu.

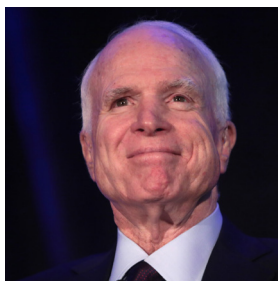
Paul Ryan (*1970)

Paul Ryan je vlivný, vysoce postavený republikánský politik. Rodák z Wisconsinu reprezentuje svůj stát ve Sněmovně reprezentantů od roku 1999, v roce 2015 se stal jejím předsedou. V době jeho zvolení mu bylo 45 let, a stal se tak nejmladším předsedou dolní komory od roku 1869. V roce 2012 si ho do boje o Bílý dům vybral coby viceprezidenta Mitt Romney. Vystudoval politologii na University of Ohio.

Reince Priebus (*1972)

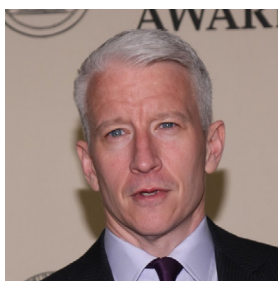
Od roku 2011 působí jako předseda Republikánského národního výboru (RNC), a je tudíž faktickým předsedou Republikánské strany. Předtím zastával post předsedy republikánského křídla ve Wisconsinu. V roce 2004 kandidoval za Wisconsin do Senátu, ale porazil ho demokratický kandidát. Vystudoval politologii, angličtinu a práva a působí také jako právník v advokátní kanceláři Michael Best & Friedrich.

John McCain (*1936)

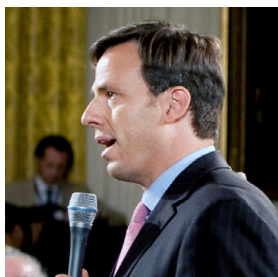
Dlouholetý senátor za stát Arizona a republikánský kandidát na prezidenta v roce 2008, kdy prohrál s Barackem Obamou. Poprvé vstoupil do povědomí veřejnosti během vietnamské války, kde byl zajat a mučen poté, co se jeho letadlo zřítilo, za což získal Purpurové srdce. V roce 1986 se stal senátorem za Arizonu a v této pozici setrval až do prezidentské kampaně 2016.

NOVINÁŘI

Anderson Cooper (*1967)

Novinář a jeden z hlavních moderátorů televizní stanice CNN. Má svou vlastní celosvětově vysílanou zpravodajskou show Anderson Cooper 360°. Předtím působil jako moderátor na Channel One a ABC News. Získal mnoho ocenění, mezi nimi např. osm Emmy Awards. V rámci prezidentských voleb 2015/16 moderoval dvě demokratické debaty a také druhou prezidentskou debatu mezi Trumpem a Clintonovou. Vystudoval politologii na Yaleově univerzitě.

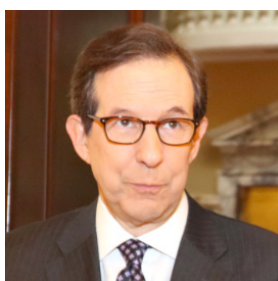
Jake Tapper (*1969)

Moderátor a hlavní zpravodaj pro CNN z Washingtonu. Uvádí vlastní zpravodajský pořad The Lead a diskuzní pořad o politice State of the Union. Je také známým kreslířem politických komiksů Capitol Hell. Před CNN působil mimo jiné v ABC News, kde jakožto zpravodaj z Bílého domu získal několik ocenění. V rámci prezidentských voleb 2015/16 moderoval druhou a 12. republikánskou debatu.

Martha Raddatzová (*1953)

Zkušená reportérka zaměřená na zahraniční a bezpečnostní politiku. V průběhu své kariéry přinášela zpravodajství z Pentagonu, Bílého domu, z Ministerstva zahraničí USA či dokonce z Bosny během konfliktu na začátku 80. let. Aktuálně působí jako hlavní reportérka pro ABC News. V rámci prezidentských voleb 2016 moderovala nejen demokratickou a republikánskou debatu, ale také druhou prezidentskou debatu mezi Trumpem a Clintonovou.

Chris Wallace (*1947)

Novinář a hlavní moderátor Fox New Sunday na stanici Fox News Channel, kde působí od roku 2003. V letech 1982–1989 působil na stanici NBC News, pro kterou zpracovával reportáže hned ze tří prezidentských voleb a byl hlavním zpravodajem z Bílého domu. V žurnalistice působí od 16 let. V rámci prezidentských voleb 2015/16 moderoval tři republikánské debaty a poslední prezidentskou debatu mezi Trumpem a Clintonovou.

Megyn Kellyová (*1970)

Populární novinářka působící na Fox News Channel, kde moderuje zpravodajství a má vlastní investigativní show The Kelly File. Vystudovala politologii a právo a několik let působila v soukromé sféře jako advokátka. V roce 2014 ji časopis TIME zařadil mezi 100 nejvlivnějších lidí. V rámci prezidentských voleb 2016 spolumoderovala tři republikánské debaty a dostala se do vleklých sporů s Donaldem Trumpem.

Lester Holt (*1959)

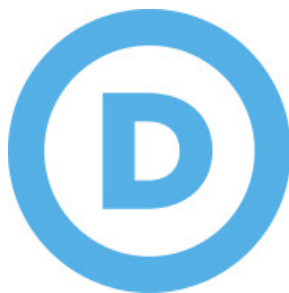
Zkušený novinář a moderátor. Od roku 1986 působil 14 let jako moderátor hlavních zpráv na WBBM-TV. Od roku 2000 pracuje pro NBC News, kde působí především jako hlavní moderátor NBC Nightly News. V rámci prezidentských voleb 2015/16 moderoval první prezidentskou debatu mezi Trumpem a Clintonovou.

Julian Assange (*1971)

Australský internetový aktivista, programátor a spoluzakladatel WikiLeaks – internetového portálu, který zveřejňuje utajované vládní a korporátní dokumenty. Tento bojovník za svobodu tisku obdržel za WikiLeaks hned několik cen (např. od Amnesty International). V červenci 2016 WikiLeaks zveřejnilo e-maily Hillary Clintonové týkající se války v Iráku. Aktuálně je Assange stíhán ve Švédsku za znásilnění a již přes tři roky žije na ekvádorské ambasádě v Londýně, která mu poskytl azyl.

ORGANIZACE

Demokratická strana (Democratic Party)

Jedna ze dvou hlavních politických stran USA, která v její dnešní podobě existuje od roku 1828, kdy ji založil Andrew Jackson. V rámci amerického politického spektra se profiluje jako levicově liberální – klade důraz na roli státu v prosazování myšlenky sociálního a ekonomického blahobytu (podpora odborů, vyšší zdanění bohatých, cenově dostupné vysokoškolské vzdělání, všeobecná zdravotní péče, rovné příležitosti, ochrana spotřebitele a životního prostředí apod.).

Republikánská strana (Republican Party)

Také někdy nazývaná Grand Old Party (GOP). Druhá hlavní politická strana v USA. Její vznik se datuje do roku 1854. Tato strana se profiluje jako konzervativní a usiluje o limitovaný stát, plně svobodný obchod, nízké daně, podporuje individualismus, podnikání a zastává sociálně konzervativní postoje (tradiční model rodiny, proti potratům, homosexuálním sňatkům apod.). Hodnotový systém této strany je výrazně založený na křesťanské morálce a náboženství.

CNN

Kabelová televizní společnost založená v roce 1980. Jedná se o úplně první čistě zpravodajskou stanici v USA, která navíc poskytovala zpravodajství 24 hodin denně. Patří mezi nejsledovanější v USA a v oblíbenosti nejvíce soutěží s kanálem Fox News. CNN má blízko k levicově liberálním názorům a Demokratické straně.

Fox News

Populární televizní kanál zaměřený na zpravodajství a komentáře/publicistiku. Stanice byla založena v roce 1996 mediálním magnátem Rupertem Murdochem. Je všeobecně považována za stanici blízkou politickému konzervatismu a Republikánské straně. O sledovanost soutěží se stanicí CNN.

NBC

Nejstarší americká společnost vysílající rozhlas a televizi. V roce 1926 začala NBC rádiové vysílání, vznik televizního vysílání se datuje do roku 1941. Tehdy byl však tento TV kanál kvůli přílišnému vlivu rozdělen americkým telekomunikačním úřadem na Blue Network a Red Network, z nichž poté vznikly dnešní NBC a ABC.

Tea Party

Konzervativní pravicové hnutí, které se zaměřuje na otázky snižování státního dluhu, vysokých daní či omezení státem sponzorovaného zdravotnictví. Jeho příznivce tvoří zejména běloši ze střední a nižší střední třídy, střední generace a silně věřící, neboli voliči Republikánské strany s radikálnějšími názory a puritánštějšími morálními postoji. Toto hnutí vzniklo v roce 2009 bezprostředně po inauguraci prezidenta Obamy.

National Rifle Association (NRA)

Národní asociace držitelů zbraní je americká nezisková organizace a největší skupina bojující proti omezování práv držitelů zbraní ve Spojených státech, zejména proti zrušení druhého dodatku Ústavy. Jedná se také o nejmocnější lobbistické těleso v USA, kterému naslouchají především členové Republikánské strany. Tato organizace byla založena v roce 1871.

FBI (Federal Bureau of Investigation)

Federální úřad pro vyšetřování je hlavním americkým bezpečnostním orgánem. Tato instituce zastává funkci federálního policejního orgánu operujícího pod Ministerstvem spravedlnosti, který se zabývá vyšetřováním trestní činnosti. Vedle toho působí také jako vnitřní zpravodajská služba (kontrarozvědka). Ředitel FBI je jmenován prezidentem USA a potvrzován Senátem.

CIA (Central Intelligence Agency)

Ústřední zpravodajská služba federální vlády s vnějším polem působnosti. Má za úkol shromažďování, zpracování a analýzu informací z celého světa, které se mohou týkat národní bezpečnosti, a to především na základě špionáží. V čele CIA je ředitel, kterého jmenuje prezident a potvrzuje Senát.

Wikileaks.org

Internetový server pro anonymní zveřejňování významných dokumentů a datových souborů, které nebyly veřejně dostupné – utajované vládní a korporátní informace. Tuto platformu založil v roce 2006 Julian Assange, který tak prosazuje myšlenku svobodného tisku a absolutní transparentnosti. Do povědomí veřejnosti se platforma dostala především díky zveřejnění tajných informací z války z Iráku a Afghánistánu.

PREZIDENT: HISTORIE A PRÁVOMOCI

Karel Komínek, Adam Kubný

Prezident USA je pravděpodobně nejmocnějším politikem na světě. Vyplyvá to nejen z faktického postavení země ve světové politice, ale také z prezidentských pravomocí, které mu dávají široké pole působnosti. Prezident jmenuje tisíce lidí, ale může také vyhlásit i vést vlastní válku.

Kořeny politického systému USA se vážou ke koloniálnímu období, kdy země spadala pod Velkou Británii. Dnešní politický systém byl prosazen federální Ústavou z roku 1787, jež platí dodnes a jedná se o jednu z nejdéle platících ústav na světě. Tato ústava položila základ nejen federativnímu uspořádání, ale i prezidentskému systému, který se stal pro USA typickým.

Prezidentský model vládnutí fungující v USA kopíruje britský politický model z druhé poloviny 18. století. Takto více než 200 let fungující a nepozměněný model se zřekl britského panovníka a do čela státu dosadil prezidenta, coby vzdor monarchistickému uspořádání a vyjádření principu, kdy jsou si všichni občané rovni. V Británii 18. století panovalo striktní oddělení moci mezi panovníkem (moc výkonná) a parlamentem (moc zákonodárná). Tato situace vedla Američany k tomu, aby také oddělili prezidenta od zákonodárné moci. Zde však narazili na problém - museli najít způsob, jakým bude prezident volen. V úvahu připadaly dvě základní varianty: buďto volit prezidenta přímo, nebo nepřímo prostřednictvím Kongresu.

Prezident volený prostřednictvím nepřímé volby by byl potenciálně příliš svázan s Kongresem, což by bylo vzhledem k oddělení zákonodárné a výkonné moci kontraproduktivní. Nakonec došlo ke kompromisu - prezident se měl volit přímou volbou zprostředkovanou kolegiem

volitelů. Autoři ústavy očekávali, že každá ze 13 kolonií nominuje vlastního prezidenta, nikdo nezíská potřebnou většinu, a proto dojde k aktivování záložního řešení, které dodnes představuje volba Sněmovnou reprezentantů. Hned prvním prezidentem se ovšem stal lidem zvolený George Washington a k volbě Kongresem došlo pouze několikrát (House.gov 2016).

NE KAŽDÝ SE MŮŽE STÁT PREZIDENTEM

O křeslo amerického prezidenta se může ucházet každý rodilý Američan (natural-born citizen), který má nejméně 35 let a žije v USA 14 let. Za důvod, proč musí prezidentští kandidáti žít v USA alespoň 14 let, je označováno pochopení tamního prostředí, politické kultury a problémů Američanů, jinak by mohli kandidovat lidé, kteří se v USA pouze narodili. Rodilým Američanem se stane ten, kdo se narodí na území Spojených států, nebo se narodí kdekoli jinde, ovšem alespoň jeden z jeho rodičů musí být americký občan. Tento rodič navíc musel v minulosti pět let žít v USA a minimálně dva z těchto roků musely následovat po 14. narozeninách. Stejná pravidla platí podle 12. dodatku také pro viceprezidenta, který je technicky volen společně s prezidentem. V roce 2005 byly podány v Kongresu USA dva návrhy ve formě dalšího dodatku Ústavy, které měly zrušit podmínku narození kandidáta ucházejícího se o mandát prezidenta či viceprezidenta na území Spojených států. Tím mělo být umožněno, aby kandidovali naturalizovaní Američané. První návrh počítá s minimální délkou amerického občanství 20 let, druhý s délkou 35 let. Zatím se ovšem Kongres nevyjádřil. Dodejme, že naturalizovaní občané mohou být ve vládě, zasedat v Nejvyšším soudu, stát se senátory nebo například guvernéry.

Tato pravidla se dostala do středu zájmů médií v posledních letech hned několikrát. Během Obamovy kampaně v roce 2008 se objevila informace, že prezidentský kandidát ve skutečnosti není americkým občanem, a proto se nemůže účastnit voleb. Obama zveřejnil svůj rodný list, ale konspirační teorie na toto téma existují i dnes. Dodejme, že Donald Trump uznal Obamovo občanství až 16. září 2016 (CNN.com 2016), tedy na sklonku Obamova druhého volebního období, když předtím Trump sám přizívoval teorie o narození v Keni.

V roce 2010 vznikla debata ohledně prezidentské kandidatury Arnolda Schwarzeneggera, který byl v té době guvernérem Kalifornie za Republikánskou stranu. Filmové hvězdě brání v kandidatuře rakouský původ. Rovněž kvůli původu útočil opět Donald Trump na svého bývalého soupeře z republikánských primárek Teda Cruze. Ten se totiž narodil v Calgary v Kanadě, nicméně americké matce a kubánskému otci. Proto byl z hlediska Ústavy považován za natural-born Američana, což jej opravňovalo k prezidentské funkci, i když občanství získal až v roce 2005.

Často je ovšem mnohem komplikovanější prorazit nepsaná pravidla, jako je bělošský původ (prolomil B. Obama), nutnost být praktikujícím věřícím, ideálně anglosaským protestantem (prolomil J. F. Kennedy), potřeba vést spořádaný rodinný život (plus čistý trestní rejstřík) a dobrý zdravotní stav. Mnoho prezidentů také sloužilo v armádě, s čímž výrazně operují v kampani. Prezidentem se rovněž nestane člověk, který se neumí prezentovat a mluvit k velkému množství lidí, a důležité jsou samozřejmě také finance – v USA kandidují především úspěšní a zámožní lidé.

Prezident je volen na dobu čtyř let a může být zvolen nejvýše dvakrát za život. Limit pro dvě zvolení byl do americké ústavy zaveden XXII. dodatkem, který prošel Kongresem v roce 1947 a ratifikován byl v roce 1951 (USConstitution.net 2016) v podstatě jako reakce na prezidentskou éru Franklina Delano Roosevelta. Ačkoli do té doby neexistovalo žádné psané pravidlo, platilo, že prezidenti o třetí zvolení ani neusilují. Tuto tradici zavedl již první prezident George Washington, který považoval dvě období za dostatečná, potřetí nekandidoval a jeho následovníci to respektovali. To se změnilo až během druhé světové války v roce 1940, kdy se F. D. Roosevelt stal prezidentem potřetí, a v roce 1944 počtvrté (History.com 2016). V dubnu 1945 ovšem zemřel a republikáni v Kongresu začali připravovat XXII. dodatek. Dodnes je tak F. D. Roosevelt jediným prezidentem, který byl zvolen více než dvakrát.

XXII. dodatek ve skutečnosti stanovuje maximální dobu, po kterou může jedna osoba vykonávat úřad prezidenta, na 10 let. To se může stát, pakliže např. prezident zemře, nebo není schopen vykonávat svůj úřad – poté automaticky jeho roli přebírá viceprezident. To se stalo na palubě Air Force One 22. listopadu 1963 pouhé 2 hodiny a 8 minut poté, co byl spáchán atentát na J. F. Kennedyho (WhiteHouseHistory.org 2016), prezidentem se stal Lyndon B. Johnson. Pokud takový zástupce slouží méně než dva roky z prezidentského období svého předchůdce, může se stát prezidentem ještě dvakrát. Pokud slouží déle, může sloužit pouze jedno nové funkční období.

Funkce viceprezidenta, jak bylo výše zmíněno, je úzce spojena se samotnou hlavou státu. Proto si prezidentský kandidát vybírá svého zástupce čistě dle svého uvážení a jeho rozhodnutí není fakticky jinak vázáno. Oba kandidáti jsou při lidovém hlasování také na společné kandidátce. Viceprezidentovi jako takovému náleží funkce předsedajícího horní komory Kongresu – Senátu. Jeho funkce je však spíše reprezentativní, reálnou mocí disponuje pouze v případě patového hlasování, kdy je konečný výsledek jeho rozhodnutím. Viceprezident se však na druhou stranu jako pravá ruka hlavy Spojených států účastní v zastoupení prezidenta mnoha důležitých, především zahraničních jednání, a proto nejde brát jeho postavení na lehkou váhu. Funkci viceprezidenta Spojených států v dosavadní historii zastávali pouze muži, ačkoli se již několikrát o funkci ucházely i ženy. Za hlavní strany se tak ovšem stalo pouze dvakrát

v historii: Geraldine Anne Ferraro v roce 1984 za demokraty a v roce 2008 Sarah Palinová za republikány (Rutgers.edu 2016).

SKUTEČNÝ VELITEL S JADERNÝM KUFŘÍKEM

Americký prezident v sobě koncentruje skutečně mnoho zásadních pravomocí. V první řadě má veškerou exekutivní moc a je jen na něm, do jaké míry se o ni s vládou podělí. To ovšem neznamená, že sám činí veškerá rozhodnutí ve všech vládních rezortech. Často se stává, že prezident deleguje část své moci mezi ministry, ti však nejsou voličům politicky odpovědní. Vláda je složena výhradně z ministrů, které si vybere sám prezident, žádný ministr nemůže dělat vlastní autonomní politiku, se kterou prezident nesouhlasí.

Kandidáti na osoby ministrů musejí před svým jmenováním projít procesem schválení Senátem. Tato schvalovací procedura je v podstatě testem vztahů mezi Senátem a prezidentem. Jsou-li kandidáti na post ministrů již jednou schváleni Senátem, už nikdy nemohou být odvoláni. Nominuje-li prezident kandidáta, který není Senátem schválen, stahuje jej, v opačném případě by uznal svou prohru nad Senátem. Nedaří-li se prezidentovi prosadit do ministerského křesla pro něj důležitou osobu, jmenuje na tento post jinou osobu, která je pro Senát přijatelná. Tato osoba je však interně podřízena neprůchozímu kandidátovi na ministra. Kromě vládních ministrů jmenuje americký prezident také obrovské množství dalších vysoce postavených státních úředníků (okolo 3 000). Tyto jmenované osoby musejí být schváleny Senátem. Další řada méně důležitých úřadů je obsazována již bez schválení Senátu.

Stejně jako v ČR je i americký prezident vrchním velitelem ozbrojených sil, nicméně zatímco u nás se jedná o formální pozici, v USA je velitelem skutečným. Mimo jiné má právo vyhlásit válku a je tím, kdo rozhoduje o nasazení určeného množství vojáků i jakými typy zbraní se válečný konflikt povede. Američtí prezidenti po staletí vedli své „soukromé“ války, při vyhlášení totiž nebylo nutné žádat o souhlas Kongresu, i když kritici z obou stran upozorňovali, že se jedná o neústavní praxi. Dělo se tak zejména v 19. století, ale například také Korejská válka z let 1950-1953 nebyla nikdy oficiálně schválena Kongresem. Prezidentské války se staly terčem kritiky, a proto byla na základě zkušenosti s touto praxí v roce 1973 schválena War Powers Resolution (LOC.gov 2016). V současné chvíli musí prezident upozornit Kongres do 48 hodin od chvíle, co vyšle vojenské jednotky, a zároveň nemůže vést válku déle než 60 dní. Poté musí získat schválení Kongresu, nebo musí vojáky stáhnout (během dalších 30 dní) (ForeignPolicy.com 2011). Pro získání perspektivy dodejme, že koaliční síly, jejichž součástí byly i USA, se dostaly do hlavního města Iráku za necelý měsíc. Z porušení War Powers Resolution byl v minulosti obviněn Bill Clinton v roce 1999 při bombardování Kosova a v roce 2011 Barack Obama, když se mu nepodařilo získat souhlas Kongresu pro akce v Lybii (tamtéž). Zároveň

je prezident jedinou osobou v celých Spojených státech, která má pravomoc rozhodnout o použití jaderných zbraní.

Prezident má naprosto dominantní postavení také v zahraniční politice. Z počátku nebylo úplně jasné, zdali je zahraniční politika čistě v rukou výkonné moci, nakonec ale zvítězila interpretace, že je to právě on, kdo formuluje zahraniční politiku. Pravomoci hlavy státu utvářet zahraniční politiku se totiž odvozují od práva přijímat a vysílat velvyslance. Senát má však ve svých rukou prostředky, jimiž může prezidentovo jednání znesnadnit (např. neschválením mezinárodních smluv). Je to rovněž prezident, kdo uznává svrchovanost států.

Prezident je ve vykonávání své funkce nejvíce omezován Kongresem, a to především z hlediska schvalování státního rozpočtu. Nemá-li prezident v rozpočtu dostatek financí na provádění té či oné politiky, tak tuto politiku nemůže realizovat. Naopak může uplatit několik druhů vet, kterými je schopen dosáhnout svých cílů. Hlava státu nemá zákonodárnou moc (oficiálně nemůže iniciovat zákony). Ve svém každoročním projevu o stavu unie však vytyčuje své vládní priority, čímž dává Kongresu signál, přípravou jakých zákonů by se měl Kongres zabývat. Prezidentova zákonodárná iniciativa se tak odvolává na spřízněné kongresmany.

Kvůli přísnému oddělení mocí nemůže prezident Kongres nikterak rozpustit, a ani jiným způsobem zasahovat do legislativní činnosti. Co ovšem může, je zasahovat do moci soudní. Prezident z titulu svých pravomocí jmenuje soudce Nejvyššího soudu (Supreme Court), kteří musí být rovněž schváleni Senátem, poté ale získávají doživotní mandát. Tento soud je v USA v roli ústavního a zároveň nejvyššího apelačního soudu, ve skutečnosti je ale orgánem vysoce politickým. Do soudní moci může prezident zasahovat i tím způsobem, že udělí milost, to ovšem může udělat pouze u federálních trestných činů.

Prezident je neodvolatelný, a to pouze s jedinou výjimkou – procedurou impeachmentu. Jedná se ale o proceduru trestně-právní, nikoliv politickou, jako je u nás vyjádření nedůvěry vládě. V této soudní proceduře obvinění vznáší Sněmovna reprezentantů, která se musí shodnout nadpoloviční většinou. Návrh obvinění putuje ze Sněmovny reprezentantů do Senátu, který následně prezidenta soudí. Senát se u této příležitosti schází ve standardním počtu 100 senátorů, ale v tomto případě nepředsedá jeho standardní předseda viceprezident, ale předseda Nejvyššího soudu (viceprezident by byl ve střetu zájmů, protože by nahradil odvolaného prezidenta). Prezident je odsouzen na základě dvoutřetinové většiny. Procedura impeachmentu byla v minulosti vedena např. proti Billu Clintonovi či Richardu Nixonovi.

Z popsaných pravomocí je tedy patrné, proč boj o prezidentský post probíhá celé roky a proč kampaně stojí miliardy dolarů. Prezident USA je skutečně mimořádně silný politik, který čtyři, ale často osm let ovlivňuje směřování politiky na globální úrovni.

Shrnutí

- ★ Americký politický systém je do značné míry kopií anglického politického systému z 18. století, ovšem bez panovníka, postavený na demokratických principech a rovnosti.
- ★ Prezident musí splnit několik formálních podmínek, v historii ovšem bylo často mnohem těžší splnit nepsané zvyklosti.
- ★ Prezident je skutečnou hlavou exekutivy, má řadu silných pravomocí, je reálným velitelem ozbrojených sil a disponuje jaderným kufříkem.

Karel Komínek, Adam Kubný

O jméně v pořadí již 45. prezidenta Spojených států amerických rozhodl složitý systém voleb, který je jedním z dědictví dávného koloniálního období. Relikty 18. století mimo jiné umožnily, aby byl zvolen Donald Trump, který nezískal nejvíce hlasů.

Od volebního systému, kterým se volí prezident, očekáváme, že vítěz bude zvolen nadpoloviční většinou hlasů. V opačném případě totiž může mít velká část společnosti oprávněný pocit, že je nikdo nereprezentuje. Například dvoukolový většinový systém, který známe z českých prezidentských voleb, vede ke zvolení nadpoloviční většinou hlasů. Americký model ne. Dokonce stačí méně než čtvrtina. Ale o tom až za chvíli.

Pojďme se podívat na volební systém detailněji. Aktivní volební právo, tedy jít volit, mají v USA občané od 18 let. Na rozdíl například od ČR však nedochází k automatickému vzniku tohoto práva, ale volič se musí nejdříve zaregistrovat. Registrace je totiž jedním ze specifických rysů amerických voleb. Je povinná ve všech státech, s výjimkou Severní Dakoty, v níž lze volit i bez ní. Dřívější papírová forma registrace je v současnosti již ve 31 státech (+ D.C.) doplněna o on-line formu, která má za cíl především zjednodušit relativně složitý systém a tím přilákat k volebním urnám co největší počet obyvatel. Na úrovni jednotlivých států se pak liší deadline posledního dne registrace. Ten se běžně pohybuje v rozmezí 30 až 15 dnů před volbami, v několika státech je však možné splnit tuto povinnost i v den voleb. Dalším specifikem jsou registrace příznivců. V některých amerických státech se voliči rovněž registrují jako podporovatelé dané politické strany, což jim umožňuje účastnit se již primárek. Americké

politické strany totiž nedisponují, na rozdíl od stran starého kontinentu, širokou členskou základnou. Statut člena politické strany tak v americké tradici do jisté míry nahrazuje statut podporovatele.

Samotnou volbu amerického prezidenta ale předchází více než roční kampaň, na konci které se ucházejí o hlasy voličů dva kandidáti zastupující Demokratickou a Republikánskou stranu a také řada kandidátů menších stran - ovšem reálně bez šance na zvolení.

PRIMÁRKY: ZAČÁTEK NÁROČNÉ CESTY KANDIDÁTA

První fází prezidentských voleb jsou takzvané primárky (respektive primární volby). Smyslem primárek je vybrat kandidáty jednotlivých politických stran do listopadových všeobecných voleb. Primárky známe už i z prostředí českých stran. Naposledy jsme se se systémem primárek mohli setkat před krajskými a senátními volbami na podzim roku 2016. Vnitrostranické volby uspořádalo ANO, ČSSD, KDU-ČSL, ODS, TOP 09, Piráti či Svobodní. V rámci jednotlivých stran se liší pouze systém, jakým se vybírá hlavní kandidát, tedy zda volí pouze členové, vybraní delegáti nebo například všichni členové a příznivci, jak je tomu u Svobodných. Jedněmi z nejznámějších primárek byly ty před prezidentskou volbou v roce 2013, kdy svého prezidentského kandidáta vybírala ODS.

Samotné primárky jsou organizovány v každém státě zvlášť a mohou probíhat relativně jednoduchou formou voleb, nebo na tzv. volebních shromážděních (caucuses). V obou případech se vybírají delegáti, kteří se zúčastní volebních (stranických) sjezdů a budou mít konečné slovo při rozhodování o stranickém kandidátovi. Jednodušší variantou jsou primárky, ve kterých registrovaní voliči volí přímo delegáty na sjezd. Oproti tomu pak stojí volební shromáždění, která jsou vícestupňová a obecně komplexnější. Opět se rozhoduje na lokální úrovni, kdy dochází nejen k samotným volbám, nýbrž také odbornější debatě nad jmény kandidátů.

Dále můžeme primárky rozdělit na otevřené a uzavřené. Otevřených primárek se mohou účastnit všichni registrovaní voliči, bez ohledu na stranickou příslušnost. Vždy však mohou vybírat pouze v rámci jedné stranických primárek. Uzavřené primárky jsou pak určeny pouze pro registrované voliče dané politické strany. Samozřejmě pak také existuje mnoho variant, které tyto dvě popsané určitým způsobem kombinují. Primárky lze také rozdělit podle toho, jakým způsobem je nastaven mechanismus sčítání a vyhodnocování volebních výsledků. Standardně tedy můžeme rozlišit systém proporční (poměrný), tedy rozdělení delegátů dle počtu získaných hlasů, či většinového „vítěz bere vše“. Pravidla samotných primárek si jednotlivé strany určují samy.

Poměrně často se stává, že jména prezidentských kandidátů jsou známá ještě před konáním oficiálního volebního sjezdu. K tomu je zapotřebí získat tzv. automatickou nominaci, tedy většinu stranických delegátů. V případě Demokratické strany se jednalo o získání 2 383 delegátů, přičemž Hillary Clintonová získala 2 205 delegátů a o její nominaci rozhodl fakticky až volební sjezd (i když bylo dopředu jasné, že díky podpoře superdelegátů Bernie Sanders boj prohrál) (270towin.com 2016a). Naproti tomu Donald Trump získal potřebnou většinu 1 237 delegátů a celkově v primárkách získal na svoji stranu 1 543 účastníků republikánského sjezdu (270towin.com 2016b).

VOLEBNÍ SJEZDY ZAJISTÍ OFICIÁLNÍ PODPORU

Na konci července pak probíhají volební sjezdy (konventy), na kterých je oznámena oficiální kandidatura prezidentského kandidáta za danou politickou stranu. Volební sjezdy jsou většinou spíše formálním aktem, protože jména kandidátů, kteří dosáhli na potřebný počet delegátů, jsou známá. Kandidáti na sjezdu prezidentskou kandidaturu slavnostně přijmou. Konventy jsou pojímány jako velká show, zřejmě největší v průběhu voleb, a proto je jim také věnována odpovídající mediální pozornost, včetně přímých přenosů. Pro představu Demokratický konvent se konal ve Filadelfii ve sportovní aréně pro více než 20 tisíc lidí a byl zakončen spuštěním 100 000 balónů červené, modré a bílé barvy na hlavy diváků (Wired.com 2016). Padalo také velké množství skoro metrových balónů, které až podezřele upoutaly pozornost Billa Clintona. Republikánský konvent byl uspořádán v Clevelandu v prakticky identických podmínkách.

Samotných sjezdů se pak neúčastní pouze volení delegáti z primárních voleb, nýbrž také několik stovek tzv. „superdelegátů“, tedy prominentních členů strany, kteří nejsou vázáni výsledky primárek a mohou tedy silně ovlivnit výslednou prezidentskou nominaci. K tomu může dojít především v případě, kdy žádný z kandidátů nezíská automatickou nominaci z primárek, a sjezd se tak rázem promění ve skutečně volební. U demokratů se jedná například o bývalé členy obou komor Kongresu, guvernéry či členy stranických národních výborů. Demokratická strana tímto způsobem nominovala na volební sjezd 712 delegátů (tedy zhruba 15 %) z celkového počtu 4 765 delegátů. Naproti tomu Republikáni takto vybrali pouhých 168 delegátů (zhruba 7 %) z celkového počtu 2 476.

Po vyhlášení oficiální kandidatury fakticky začíná intenzivní část předvolební kampaně zahrnující předvolební debaty, návštěvy jednotlivých států a přesvědčování nerozhodnutých voličů.

VOLBA PREZIDENTA JE SVÁZÁNA ŘADOU TRADIC

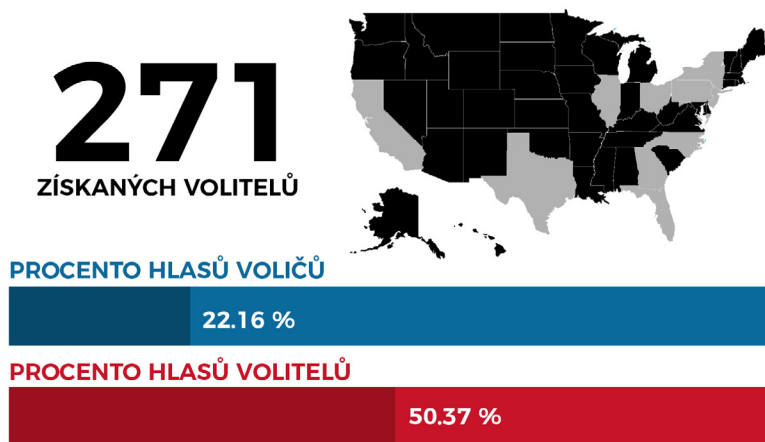
Hlavním dnem amerických prezidentských voleb byl 8. listopad 2016. Datum není nikterak náhodné, je předem pevně stanoveno a je historicky spjato s ukončením podzimních prací na polích. Volební den je vždy první úterý po prvním pondělí v listopadu, nemůže se tedy jednat o úterý, které je zároveň prvním dnem měsíce. Úterý bylo zvoleno proto, že v USA vždy existovaly velké vzdálenosti mezi jednotlivými vesnicemi, a aby občané mohli volit, museli jet do správních sídel. V dobách koňských povozů by se tak řada z nich musela vydat na cestu již v neděli, což ovšem bylo nemyslitelné, protože v neděli se konaly bohoslužby. Tato tradice přetrvávala, i když dnes již lidé necestují k urnám celé dny.

Ačkoli se často traduje, že prezident USA je volen přímo, není to pravda – prezidenta volí sbor volitelů (Electoral College). Tento sbor fakticky zvolí prezidenta až v prosinci volebního roku – přesněji první pondělí po druhé středě (Archives.gov 2016). V roce 2016 to byl 19. prosinec. Ve volební den lidé hlasují o tom, pro koho mají hlasovat volitelé z jejich státu, ale pravděpodobně ne všichni si to uvědomují. Každý stát má různý počet volitelů, který zhruba odpovídá počtu obyvatel. Celkem má sbor volitelů 538 členů, což je číslo odvozené od součtu kongresmanů (435) a senátorů (100), ke kterým byli ještě přidáni tři zástupci Washingtonu D. C. Nutno ještě upřesnit, že ačkoli tomu poměr odpovídá, samotnými voliteli ve skutečnosti nejsou kongresmani ani senátoři. K celkovému vítězství potřebují kandidáti získat nadpoloviční většinu, tedy 270 volitelů. Počet delegátů odpovídá lidnatosti jednotlivých států skutečně pouze přibližně. Protože by při zcela rovnoměrné distribuci měly některé státy jediného volitele, byli každému státu přiděleni tři volitelé, a teprve zbývající delegáti jsou rozdělováni v poměru. V USA jsou tedy zvýhodněny malé státy, které získávají nepřiměřeně velké zastoupení. Naopak největší státy jsou podreprezentovány. Jeden hlas voliče Vermontu má tak stejnou váhu jako tři voliči v Texasu, a jeden volič z Wyomingu má stejnou váhu, jako čtyři voliči z Kalifornie.

Prezidentské volby se nekonají pouze jedny, ale fakticky se koná 50 samostatných voleb. Když kandidát vyhraje většinu hlasů v jednom státu (jakkoli těsnou), získává všechny jeho volitele (kromě Nebrasky a Maine, kde se volitelé mohou rozdělit v poměru). Cílem každé kampaně je tedy získat většinu v dostatečném počtu států, aby získal 270 volitelů. To je zároveň trochu paradoxně zcela odlišný cíl od toho získat většinu hlasů. Prezidentem se může stát – a několikrát se v minulosti stal – kandidát, který nezískal nejvíce hlasů. Naposledy tomu bylo právě v roce 2016.

Ke zvolení stačí 22 % hlasů

Volební systém je ve skutečnosti ještě trochu zrádnější. V extrémním případě totiž stačí ke zvolení pouze 22 % hlasů voličů. Jak je to možné? Stačí získat nejmenší možnou většinu ve velkém množství malých států, které mají neadekvátně velký počet volitelů, a naopak zcela propadnout v několika málo lidnatých státech. Kýženou nadpoloviční většinu volitelů je skutečně možné získat, ačkoli 78 % voličů hlasovalo proti kandidátovi (BusinessInsider.com 2016). Zajímavostí je, že volitelé nejsou vázáni k tomu, aby respektovali vůli obyvatel, které reprezentují, a ve skoro stovce případů v minulosti skutečně došlo k tomu, že hlasovali jinak. Nikdy se ovšem nestalo, že by rebelující volitel ovlivnil konečný výsledek volby.

(zdroj: Business Insider 2016)

Speciální kapitolou jsou obyvatelé, kteří nesídlí přímo v USA. Trochu překvapivě 650 000 z nich žije přímo v hlavním městě, které bylo speciálně vyčleněno, a až do roku 1964 jeho obyvatelé prezidenta volit nemohli. Speciálním ústavním dodatkem získalo D. C. nejmenší počet volitelů, tedy tři (Archives.gov 2016). Závislá území USA Guam, Portoriko, Americké Panenské ostrovy a Severní Mariany prezidenta nemohou volit dodnes. Ústava je jednoduše neuznává jako státy, a proto nemají žádné volitele – a to přesto, že se jedná o americké území se 4,4 miliony občanů USA, což je ekvivalent šesti nejméně lidnatých států USA dohromady. Ještě komplikovanější je situace z pohledu Američanů, kteří se rozhodnou žít mimo Státy. Z ciziny mají možnost hlasovat poštou, z amerických území ovšem ani to ne. To z nich činí jediné místo ne na světě, ale v celé galaxii, odkud Američané nemohou volit – protože i astronauti z oběžné dráhy mají možnost hlasovat (PBS.com 2016).

Proč tedy Američané systém volitelů používají, když o prezidentovi rozhodují v podstatě neznámí lidé, kteří do voleb vnášejí pouze komplikace a potenciálně nespravedlivé výsledky? Důvod je opět historický – na konci 18. století, kdy byl systém navrhován, cestovaly informace

tak rychle, jako nejrychlejší jezdec na koni s papírem. Obyvatelé Jihu se tak ani nemuseli dozvědět o kandidátovi z Massachusetts. Z obavy, že budou voleni místní kandidáti, kteří budou prosazovat lokální agendu místo celostátní, a také z obav o příliš širokou demokracii, byla do amerického systému vložena mezivrstva volitelů. Volitelé sice byli voleni lidem, ale prezidenta ve skutečnosti vybírali sami, stejně jako dnes. Otcové zakladatelé popsali v Ústavě sbor volitelů poměrně vágně a pravděpodobně doufali, že bude v budoucnu systém přepracován, nicméně tak se nikdy nestalo, protože tento systém mimo jiné konzervuje dominantní postavení demokratů a republikánů (USElectionAtlas.com 2016).

Vrcholem samotných voleb je pak inaugurace nového prezidenta. Ta od roku 1937 probíhá vždy 20. ledna v pravé poledne. Součástí pak je především složení slibu, již tradičně do rukou předsedy Nejvyššího soudu USA slovy:

„Slavnostně přísahám (či slibuji), že budu čestně vykonávat funkci prezidenta Spojených států a podle svých sil budu zachovávat, střežit a bránit Ústavu Spojených států.“

(volný překlad, Constitutionus.com 2016)

Samotná přísaha pak může probíhat přiložením ruky na bibli, ačkoli tento akt není Ústavou nikterak vázán a v minulosti se již stalo, že nový prezident využil jinou knihu, například sbírku zákonů. Inaugurací dochází k uvedení nového prezidenta do úřadu.

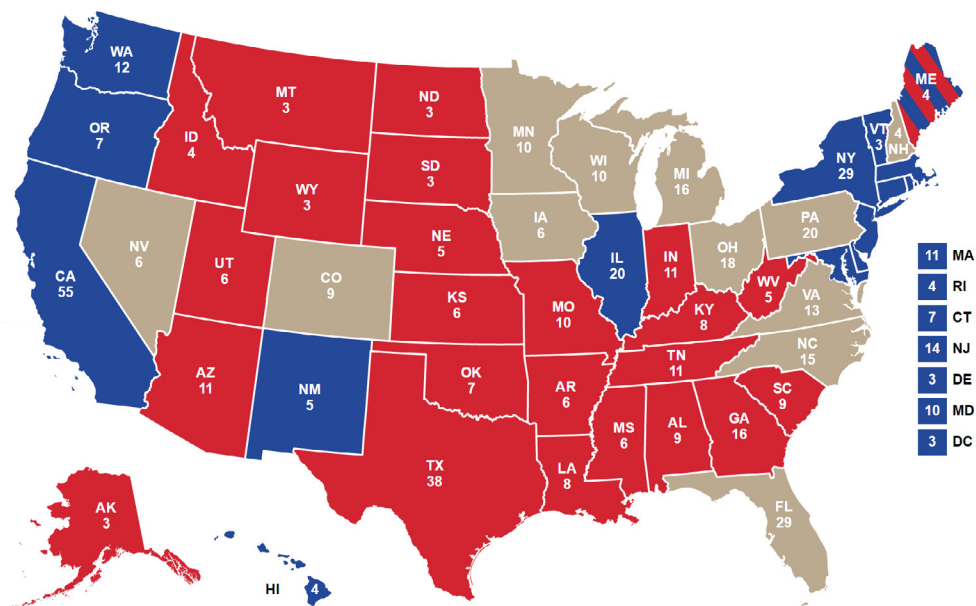
BLUE STATES, RED STATES, BATTLE-STATES

V amerických volbách se jednotlivé státy chovají poměrně stabilně. Je to podobné jako v České republice, kde Praha volí výrazně více pravicové strany, zatímco Ostravsko nebo Ústecký kraj levicové partaje. Pro tyto stabilně se chovající státy se postupně vžilo označení red states (vítězí republikáni; např. Texas, Arizona, Alabama, Oklahoma, Kentucky nebo Montana) a blue states (vítězí demokraté; např. Kalifornie, Oregon, Washington, Maine nebo New York). Pro zbývajících státy, kde dochází k těsným většinám, se používá označení battleground state, purple states nebo swing states. Mezi tyto státy patří Florida, Pensylvánie, Severní Karolína, Virginie, Colorado nebo Nevada. Právě 12-13 nerozhodných států je v centru pozornosti volebních strategií a zaměřuje se na ně podstatná část celé kampaně. Naopak v jasně demokratických, nebo republikánských státech se prezidentští kandidáti příliš nezdržují, protože je to mrhání financemi, časem a lidským potenciálem, což si žádná kampaň nemůže dovolit. Skutečný boj o amerického prezidenta se tak odehrává zhruba na 1/5 území USA.

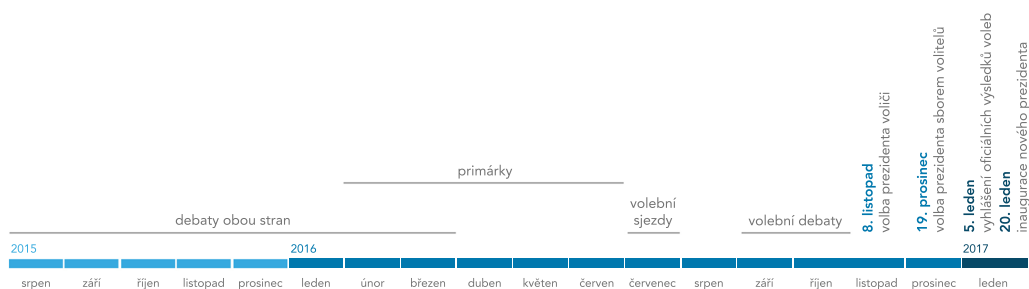
Vzhledem k tomu, jak funguje systém volitelů, a jak stabilně se chovají jednotlivé státy, je každý demokratický kandidát na počátku voleb ve výhodě. Během posledních šesti voleb před rokem 2016 vyhrál každý republikánský kandidát ve 13 státech (Texas, Oklahoma,

Kansas, Nebraska, obě Dakoty, Wyoming, Utah, Idaho, Aljaška, Alabama, Mississippi a Jižní Karolína), což znamená zisk 102 hlasů volitelů. Oproti tomu demokratický kandidát vyhrál ve stejném období vždy v 19 státech (od Marylandu po celé délce východního pobřeží až k Maine, poté čtyři státy u jezer Illinois, Michigan, Wisconsin, Minnesota, a celé západní pobřeží), což celkem činí 242 volitelů. Zbývajících 28 volitelů si může demokratický kandidát zajistit například výhrou na Floridě, která má 29 hlasů.

Battlestates

Časová osa prezidentských voleb v USA

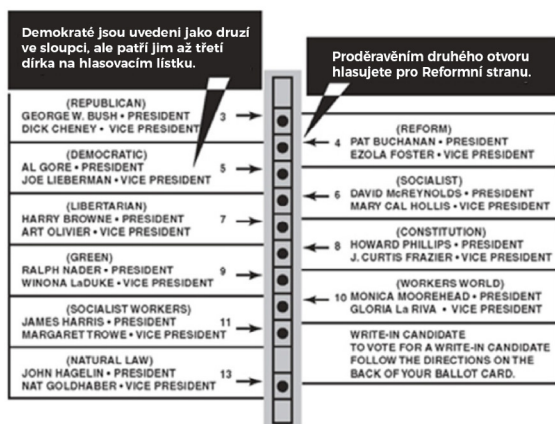
KONTROVERZE ROKU 2000: DETAIL, KTERÝ STÁL AL GORA VÍTĚZSTVÍ

Předposledními volbami, ve kterých byl zvolen kandidát, který nezískal nejvíce hlasů, jsou volby z roku 2000. Tehdy o prezidentské křeslo usiloval republikánský guvernér Texasu George W. Bush a Al Gore, viceprezident demokrata Billa Clintona.

Problémy nastaly v situaci, kdy se v mnoha státech jako například v Novém Mexiku, Iowa, Wisconsinu a především na Floridě, která má velký počet volitelů, rozdíly pohybovaly pouze v řádech desítek hlasů. Nejasnosti vyvolalo především velké množství neplatných a nejasných volebních formulářů. V USA neexistuje nařízení, které by upravovalo, jakým způsobem má probíhat samotná volba, proto se volí různými způsoby nejen napříč státy, ale také uvnitř jednoho státu. Používá se značkování tužkou, elektronické hlasování přes počítače umístěné ve volebních místnostech i děrování štítků.

Právě poslední způsob přinesl největší problémy. Na obrázku je vidět, jak byl strukturován hlasovací lístek v Palm Beach na Floridě. Hlasovací otvory (ke kterým se ještě dostaneme) byly umístěny uprostřed, jména kandidátů a jejich viceprezidentů na obou bocích. To znamenalo, že ačkoli jsou demokraté v čele s Al Gorem na lístku jako druzí, přísluší jim až třetí tlačítko. Výsledkem byl nevídaný počet hlasů pro (bezvýznamnou) Reformní stranu v čele s Patem Buchananem. Mnoho z těchto hlasů mělo pravděpodobně připadnout Al Gorovi, což tvrdil o volební noci i Pat Buchanan. Odborníci spekulují, že Al Gore takto přišel o zhruba 20 000 hlasů. Paradoxní je, že lístek navrhovala Theresa LePore (v té době Supervisor of Elections), mimochodem členka demokratů, se šlechtnými úmysly (NYTimes.com 2000). Údajně jí „butterfly“ systém umožnil, aby byla jména kandidátů vytištěna co největším písmem, protože v Palm Beach žije velký počet důchodců.

Zmatení kolem hlasovacího lístku v Palm Beach

(zdroj: InfoPlease.com 2016)

Nicméně komplikovaně sestaveným hlasovacím lístkem problémy teprve začaly. Problém byl právě v tom, že se jednalo o děrovací štítek, který se následně vyhodnocoval pomocí počítače a laserového paprsku ve speciální čtečce. Šlo o kartonový lístek s předpřipravenými otvory, které voliči měli za úkol vyrazit pomocí tyčinky u hlasovacích stanic. Volič musel nejprve lístek zasunout správně do držáku a poté železnou tyčinku prostrčit skrze otvor, který označoval daného kandidáta, čímž mělo dojít k vyrazení odpovídajícího papírového pole. Nicméně ne vždy voliči byli schopni zasunout lístek do držáku až nadoraz, proto docházelo k případům, kdy sice tyčinka prošla skrze papír, ovšem odpovídající pole zcela nevypadlo a drželo za jeden z okrajů podobně jako otevřené pole v adventním kalendáři. Když poté lístek procházel skrze čtečku, podávací systém stroje políčko opět „zavřel“, čímž nedovolil laserovému paprsku projít na čidlo a hlas nebyl zaznamenán. Rovněž se stávalo, že voliči pole nevyrazili vůbec, pouze v něm vytvořili důlek, což stroj vyhodnotil obdobně. To mohlo být způsobeno také tím, že se v hlasovacích strojích za dlouhé roky postupně nahromadila vyražená políčka do té míry, že často volené možnosti neumožnily železným tyčinkám projít dostatečně hluboko. Někdy také docházelo k tomu, že byla jména kandidátů napsaná přímo na děrovacím štítku, což naznačuje, že dotyčný volič měl s volbou problémy.

Sčítání ovšem probíhalo a televizní stanice již vyhlásily na základě exitpolů za vítěze na Floridě (a tedy v celých USA) Ala Gorea, aby své zprávy po chvíli změnily na George Bushe. Ráno bylo oznámeno, že konečný rozdíl je 1 784 hlasů ve prospěch Bushe (USElectionAtlas.com 2008). Ihned po skončení voleb a zveřejnění výsledků ovšem bylo spuštěno opětovné (strojové) sčítání, které se v takto těsných případech děje podle floridského práva automaticky. Neexistovala pravidla pro to, jakým způsobem má k přepočtu dojít. Některé okresy (counties) si to vyložily jako ruční přepočet, jiné jako opětovné projetí lístků strojem a další pouze zkontrolovaly své výsledky.

Gore se rozhodl, že nenapadne podobu lístku (což by nedávalo smysl vzhledem k demokratické autoritě a také kvůli tomu, že zástupci obou kampaní lístek předem viděli), ale napadne výsledky ve třech silně demokratických okresech včetně Palm Beach, ve kterých se používaly děrovací štítky. Kontroverze nastala, když Goreova kampaň požádala o ruční přepočet hlasů, což bylo vzhledem k problémům s lístky a jejich podpoře mezi důchodci pro demokraty výhodné.

Floridské úřady opětovné sčítání povolily, ale stanovily datum konce přepočtu na 14. listopad. Později byl termín prodloužen na 26. listopadu. V tento den komise prohlásila za vítěze George Bushe, který v souboji více než 100 milionů odevzdaných hlasů vyhrál o pouhých 537 hlasů.

Gore tyto výsledky napadl a floridský Nejvyšší soud (s demokratickou většinou) nařídil přepočet 70 000 hlasů, které byly odmítnuty strojovými sčítači. Následující den ovšem

Nejvyšší soud USA (ve kterém bylo 7 z 9 soudců nominováno republikánskými prezidenty) toto nařízení zrušil s odvoláním na to, že by mohlo dojít k nezměnitelné újmě Bushe, protože každé manuální přepočítávání lístky poškodí. 12. prosince soud rozhodl v poměru 7:2, že nařízení floridského Nejvyššího soudu na celostátní přepočet hlasů byl protiústavní a v dalším hlasování v poměru 5:4 v podstatě certifikoval původní výsledky. 13. prosince potom Gore uznal Bushe za prezidenta.

Bush nakonec získal 47,9 % hlasů, Al Gore 48,4 % a celkově o 539 898 hlasů více. Bush ovšem v konečném součtu nasbíral 271 volitelů vůči 266 hlasům Al Gorea, včetně volebních hlasů 30 z 50 států, a stal se tak prezidentem.

Shrnutí

- ★ Zvolení prezidenta předchází více než roční kampaň – stranické debaty, primárky, volební sjezdy, prezidentské debaty a v listopadu vlastní volby.
- ★ Volební systém USA je protkán řadou reliktních z koloniálního období.
- ★ Systém volitelů způsobuje to, že se kandidáti soustředí na několik málo klíčových států, místo zisku hlasů většiny obyvatel.
- ★ V současnosti mají málo zalidněné, převážně bělošské státy, neúměrně velký vliv na výsledek voleb vzhledem k počtu obyvatel.
- ★ Několikrát v minulosti se stalo, že se prezidentem stal kandidát, který nezískal nejvíce hlasů. V extrémním případě stačí k vítězství 22 % hlasů Američanů, což vede k nadpolovičnímu zisku volitelů.
- ★ Prezidenta volí až volitelé. V historii se stalo, že nevolili dle přání svého státu, ale nikdy nezvrátili výsledek.

A photograph of Barack Obama, then Vice President of the United States, waving his right hand to a crowd. He is wearing a dark suit, a white shirt, and a patterned tie. He is smiling and looking towards the right. In the background, other people are visible, some of whom are also waving or clapping. The scene appears to be at a public event or campaign stop.

VÝCHOZÍ SITUACE: 12 PLUS 4 UDÁLOSTI ROKU 2015

Miloš Gregor

Podobu kampaní v roce 2016 z velké části určily události předchozího roku. Do voleb zasáhla domácí témata, jako je právo na držení zbraní nebo smlouva TPP, i evropská migrační krize, války v Sýrii či vlna teroristických útoků po celém světě.

Nálady ve společnosti, témata kampaně, nebo i oblibu samotných kandidátů do značné míry ovlivňují události z doby před volbami. Každý z voličů, ať už vědomě či podvědomě, k jednotlivým kandidátům přistupuje např. s ohledem na to, jak byl spokojen s politikou dosluhujícího prezidenta Baracka Obamy. Byl-li spokojen, bude mít tendenci podporovat takové kandidáty, kteří s touto politikou byli buď spojeni, nebo v ní chtějí pokračovat. A naopak. Hodnocení osmiletého působení Obamy v úřadě amerického prezidenta by vydalo na samostatnou publikaci. V této kapitole si proto připomeneme politické a společenské události či posuny, které se v USA odehrály v roce 2015, tedy v roce před volbami, a do značné míry tak mohly narýsovat základní rozestavení politických sil a témat jednotlivých kandidátů. Jako bonus jsou pak připomenuty čtyři zásadní momenty mimo USA, které se však do prezidentských kampaní promítly. Události roku 2016 následují v dalších kapitolách.

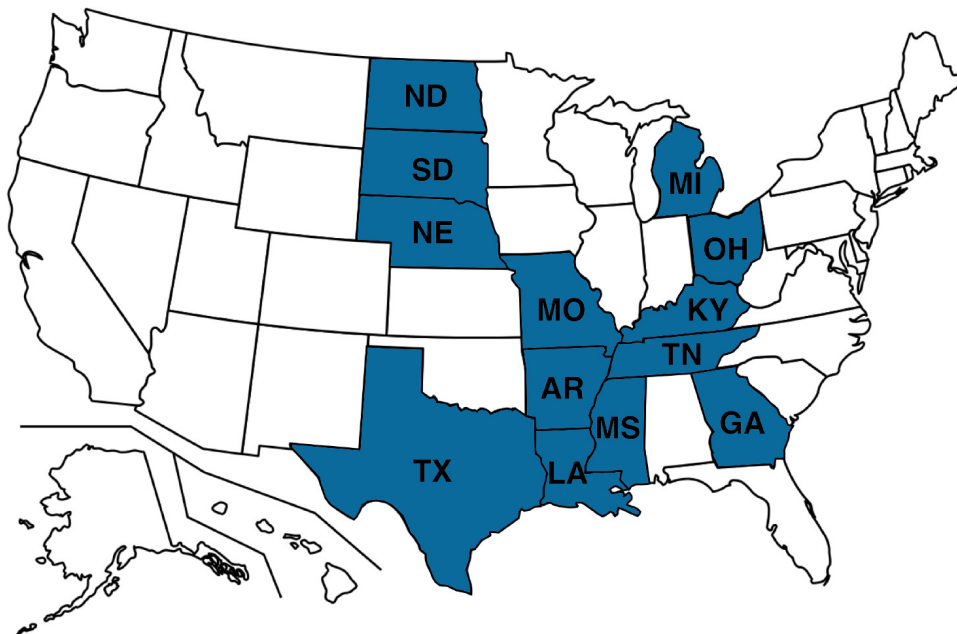
1. Nejvyšší soud potvrdil legálnost homosexuálních svateb

V červnu Nejvyšší soud Spojených států těsnou většinou pěti hlasů z devíti rozhodl ve prospěch legalizace manželství osob stejného pohlaví. Reagoval tak na zákaz homosexuálních svateb ve 13 státech, který označil za protiústavní. Soud konstatoval, že Ústava povoluje „stejnou

důstojnost“ pro homosexuální páry, které si zaslouží stejnou právní ochranu. Tímto soudním rozhodnutím bylo manželství mezi homosexuály legalizováno ve všech 50 státech. Podle prezidenta Baracka Obamy se jednalo o vítězství pro Ameriku. Rozhodnutí soudu ocenil a komentoval jej slovy, že Američané „*udělali svoji zemi zase o něco dokonalejší*“ (Twitter.com 2015).

V této věci se však nejednalo o první rozhodnutí. Již v roce 2013 ten samý soud zrušil platnost části zákona na ochranu manželství (Congress.gov 1996), díky čemuž byly homosexuální sňatky napříč USA legalizovány. A zatímco v některých státech tak učinili sami ze své vůle (např. Havaj, Minnesota nebo New York), jinde k tomu bylo třeba nařízení státního nebo federálního soudu (např. Alabama). Naproti tomu ještě začátkem roku 2015 byly sňatky mezi osobami stejného pohlaví nelegální ve 13 státech. Toto soudní rozhodnutí znamenalo další dekonstrukci starých pořádků pro nemalou část konzervativních Američanů.

Mapa států USA se zákazem homosexuálních sňatků (únor 2015)

(zdroj: dle CNN.com 2015a)

2. Konkrétní podoba Transpacifického partnerství

Po sedmiletém vyjednávání byla v říjnu sepsána dohoda o Transpacifickém partnerství (TPP), historicky největší zóně volného obchodu, která měla nastavit pravidla pro přibližně 40 procent světové ekonomiky. Vedle USA do TPP mají patřit i Kanada, Mexiko, Peru, Chile, Nový Zéland, Austrálie, Malajsie, Brunej, Singapur, Vietnam a Japonsko. Tato dohoda, která

byla zúčastněnými zeměmi následně podepsána v únoru 2016, měla být pro Obamovu administrativu zásadním posunem ve vztazích s Asií. Její přijetí se však komplikovalo. První termín očekávaného přijetí, rok 2012, nebyl naplněn kvůli nedokončeným jednáním v oblastech zemědělství, služeb, investic a dalších. Poté, co byly překonány všechny věcné překážky a zúčastněné státy se na finálním znění dohody, ratifikaci ze strany USA ohrozilo zvolení Donalda Trumpa americkým prezidentem. Už předtím byla smlouva vnímána kontroverzně a řada kongresmanů se vyjadřovala spíše negativně. Podle kritiků se do ohrožení dostanou pracovní místa Američanů i celé americké společnosti. Po zvolení prezidentem Trump prohlásil, že USA od TPP odstoupí v den jeho nástupu do úřadu (YouTube.com 2016).

3. Střelná zbraň byla stejně častým zabijákem jako auto

Pravděpodobnost, že vás srazí auto nebo že vás někdo zastřelí, byla v roce 2015 v USA stejná. Data Centra pro kontrolu a prevenci katastrof (Centers for Disease Control and Prevention) ukazují, že auta i zbraně zabily v USA shodně přibližně 34 tisíc lidí za rok, což odpovídá 93 lidem denně. Tuto na první pohled „senzační“ zprávu je však třeba uvést na pravou míru – nejedná se o dramaticky narůstající číslo úmrtí způsobených střelnými zbraněmi, ale naopak výrazně se snižující množství úmrtí při dopravních nehodách. To zejména díky zlepšující se bezpečnostní výbavě aut, regulacím a zákazům alkoholu za volantem nebo efektivnější práci záchranářů výrazně klesá již od 70. let minulého století. Zatímco v 60. letech 20. století umíralo následkem dopravní nehody až 27 lidí ze 100 tisíc, v roce 2015 se tyto nehody vyrovnaly smrtím střelnou zbraní, když v obou případech na 100 tisíc obyvatel připadalo přibližně deset úmrtí (WashingtonPost.com 2015a). Ačkoliv největší množství úmrtí má na svědomí rakovina nebo infarkt, zbraně a automobily patří mezi nejčastější nebezpečné příčiny úmrtí. USA jsou na prvním místě v počtu zbraní na obyvatele na světě a také několikrát ročně dějištěm masových střelb ve školách či jiných veřejných místech. Boj o omezení ústavního práva na vlastnění zbraně (II. dodatek) také sehrál svou roli ve volbách.

4. Odchod Mexičanů

Po ekonomické krizi se více mexických imigrantů ze Spojených států vracelo do Mexika, než jich do USA přicházelo. Od roku 2009 do roku 2014 se do Mexika vrátilo mírně přes 1 milion Mexičanů, zatímco do USA jich přišlo 870 tisíc. Jako jeden z hlavních důvodů návratu zpět do Mexika imigranti uváděli opětovné sjednocení rodiny. Nárůst počtu imigrantů z Mexika začal v 70. letech 20. století. Například mezi lety 1995 a 2000 byly příchozí Mexičanů téměř 3 miliony, zatímco odchozí přibližně 700 tisíc (PewHispanic.org 2015a). Mexičani tvoří zdaleka nejpočetnější skupinu imigrantů v USA. V roce 2013 tvořili Mexičani 28 % všech imigrantů

přicházejících do USA (NYTimes.com 2015a) a v roce 2016 sehráli výraznou roli ve volbách – jako téma i z hlediska volebního chování této minority.

5. Nejvíce zabitých po útocích islamistů od roku 2001

Podle think tanku New America Foundation (NewAmerica.org 2015) bylo v roce 2015 islamistickými teroristy v USA zabito 19 lidí, což je nejvyšší počet od teroristických útoků 11. září 2001. Nejkrvavější byl útok v San Bernardinu v Kalifornii, při kterém bylo zabito 14 lidí a dalších 21 bylo zraněno (CNN.com 2015b). Při druhém útoku v městečku Chattanooga v Tennessee byli zavražděni čtyři příslušníci námořní pěchoty a další tři lidé byli zraněni. Za sledovaných 14 let tak počet zabití jihádisty vystoupal na 45 a téměř se tak vyrovnal počtu zabití, které mají na svědomí pravicoví radikálové (vč. Ku-Klux Klanu) – 48 (NewAmerica.org 2015).

6. Obnovení diplomatických vztahů s Kubou

Po 54 letech byly znovuotevřením ambasád obnoveny diplomatické vazby mezi USA a Kubou. Podle slov Baracka Obamy více než 50 let restrikcí nevedlo ani k posílení demokracie na Kubě, ani ke zlepšení života Kubánců (Reuters.com 2015). Podle prohlášení obou stran názory obou zemí stále zůstávají v řadě oblastí výrazně odlišné, například ve věci obchodního embarga a námořní základny v Guantánamu (WashingtonPost.com 2015b). Takto dobré vztahy mezi Američany a Kubánci přes 50 let nebyly. Již v předešlých letech však obě země spolupracovaly například při potírání pašeráků drog, zákazu migrace nebo v environmentálních otázkách (CNN.com 2015c). Přístup USA ke Kubě ovlivňoval zejména početné kubánské minority, které sídlí v klíčovém státu – na Floridě.

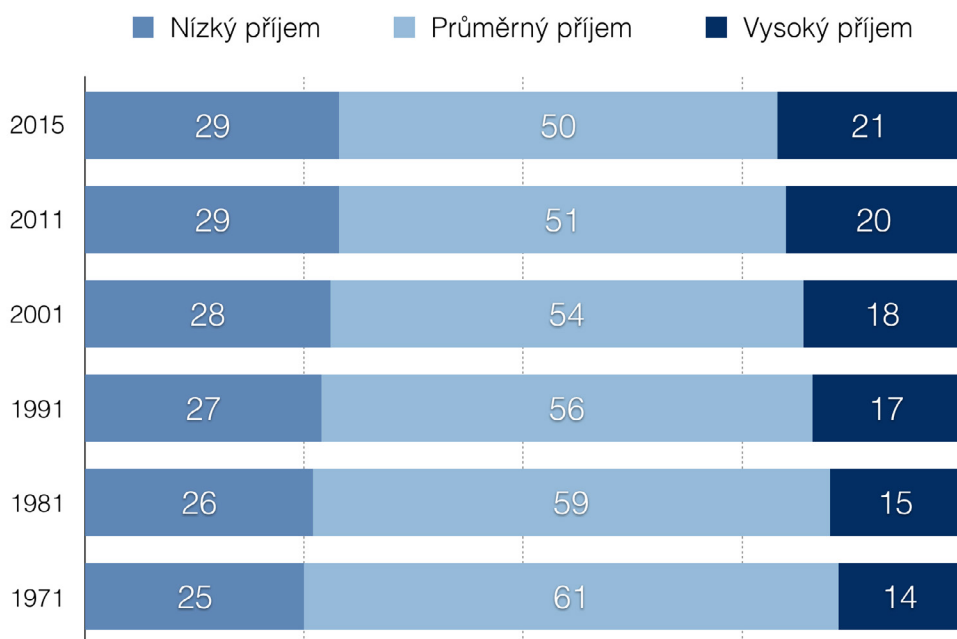
7. Mileniálové se stali největší americkou generací

Po několika desetiletích ztratila generace narozená po druhé světové válce pozici nejsilnější generace Spojených států. Mileniálů, tedy lidí narozených v 80. a 90. letech minulého století (jindy se jim říká také „generace Y“), bylo podle Pew Research Center v roce 2015 75,3 milionů, zatímco lidí patřících k poválečné generaci 74,9 milionů. Američanů spadající do generace X (tedy mezi poválečnou a mileniály) bylo 66 milionů (PewResearch.org 2016). Mileniálové, odrostlí na internetu a chytrých telefonech, se stávají díky svému počtu a věku zajímavou voličskou skupinou a nezdá se, že již sami politicky angažují. Díky imigraci jich přitom stále přibývá.

8. Ekonomická situace Američanů

Nadpoloviční většina dospělých Američanů poprvé za 40 let nepatří do střední třídy. Podle analýzy vládních dat žilo v USA na začátku roku 120,8 milionů Američanů ve střední příjmové skupině, zatímco v nízko a vysokopříjmové skupině to bylo 121,3 milionů Američanů (PewSocialTrends.org 2015). Zároveň poprvé od roku 2007 (což byl poslední rok před ekonomickou krizí) vzrostl příjem většiny amerických domácností. Ve srovnání s předcházejícím rokem 2014 o více než 5 procent (Census.gov 2015).

Podíl dospělých Američanů žijících ve středně-příjmových domácnostech (v %)

(zdroj: PewSocialTrends.org. 2015)

9. FED zvýšil úrokové sazby

Centrální banka USA (FED) zvýšila úrokové sazby na 0,25 %. Byť se stále jednalo o velmi nízké číslo, jeho význam byl zejména symbolický – FED tak učinil po téměř deseti letech. Jedná se o projev končící stagnace americké ekonomiky, neboť toto zvýšení reagovalo na zvyšující se inflaci a příjmy domácností. I prognózy ekonomů a komentátorů na vývoj v nadcházejících letech byly optimistické – podle ankety, kterou server Bloomberg provedl mezi 105 analytiky se očekával další růst (Bloomberg.com 2015).

10. E-mailly Hillary Clintonové

Bylo to právě v roce 2015, kdy média zjistila a zveřejnila informaci, že Hillary Clintonová používala osobní e-mailovou schránku pro odesílání oficiální korespondence, zatímco byla ministryní zahraničí. Toto její počínání znamenalo velký problém, neboť mohlo dojít k odesílání utajovaných informací skrze nezabezpečené servery (Politico.com 2015). Ačkoliv z českého prostředí se toto může jevit jako banální prohřešek, v USA jsou na nakládání s pracovní elektronickou poštou velmi přísná pravidla, která Clintonová tisíci e-maily poslanými ze skoukromého účtu porušila. Skandál s e-maily se s ní v různých obdobích vlekl až do dne voleb.

11. Souboj o konfедераční vlajku

V červenci byla po 54 letech sundána ze státní budovy v Jižní Karolině konfедераční vlajka. Ta je některými vnímána čistě jako součást historie a jejího dědictví, pro jiné představuje symbol rasového útlaču. Tento krok následoval po červnové rasově motivované střelbě v historickém afro-americkém kostele v Charlestonu. Ze střelby a následně i samotné vlajky se stalo politické téma, ke kterému se vyjadřovali i prezidentští kandidáti. Zatímco např. Mike Huckabee nebo Rick Santorum odmítli zaujmout k této otázce stanovisko, Jeb Bush zdůrazňoval svoji roli při sundávání konfедераční vlajky v roce 2001 z vládní budovy na Floridě (CNN.com 2015d). Podobně této události využila i Hillary Clintonová, která vyzvala k širší debatě o rasových problémech v USA.

12. Dohoda o íránském jaderném programu

Vyjednávání o íránském jaderném programu trvalo od roku 2002 až do roku 2015. Součástí dohody mezi Íránem a světovými mocnostmi bylo, že se Írán vzdá 97 % svých zásob obohaceného uranu, sníží počet centrifug na třetinu, odstaví reaktory a povolí inspekce Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Na oplátku měly USA a EU postupně zrušit sankce proti Íránu (NYTimes.com 2015b). I přes řadu odpůrců v USA i na mezinárodním poli Obama tuto dohodu prezentoval jako jeden z největších úspěchů jeho administrativy.

ČTYŘI ZÁSADNÍ UDÁLOSTI VE SVĚTĚ

1. Ruská intervence v Sýrii

Do občanské války v Sýrii, ve které za čtyři roky jejího trvání zemřelo přes 200 tisíc lidí a devět milionů jich bylo nuceno opustit své domovy, se v září 2015 zapojilo leteckými nálety Rusko (BBC.com 2015a). Stalo se tak dalším hráčem v již tak nepřehledné situaci. A ačkoliv Rusko

deklarovalo, že bojuje proti ISIS, v reálu byly cílem řady jeho odstřelování syrští povstalci. Přidalo se tak zejména na stranu svého dlouhodobého spojence, Turecka. Navzdory diplomatickým prohlášením se zájmy Ruska a USA v Sýrii lišily: zatímco Moskva podporovala Asadův režim, pro Spojené státy a jejich spojence bylo setrvání Bašara Asada ve funkci nepřijatelné. Válka navíc dále podporovala migrační krizi.

2. Imigrační krize v Evropě

Po vleklé ekonomické krizi Evropskou unií, potažmo Evropu, zasáhla další krize – imigrantská. Jen v roce 2015 do států EU přišlo přes milion migrantů ze severní Afriky a z oblasti Blízkého východu, zejména pak válkou zmítané Sýrie. Tento počet ochromil jak státy jižní Evropy, které se nezvládaly s takovým množstvím nově příchozích vypořádat, tak politické špičky celé Evropské unie. EU se totiž nedokázala dohodnout na efektivním řešení této krize a fakticky jej přenechala na jednotlivých státech. Tato migrační krize se projevila i v USA, neboť Obama v září oznámil, že by USA mohly přijmout alespoň 10 tisíc uprchlíků ze Sýrie (CNN.com 2015e). V řadě evropských zemí začaly posilovat extremistické proudy a odpor k imigrantům, které ještě přivila řada teroristických útoků. Migrace se tak stala problémem celé západní civilizace.

3. Teroristické útoky ISIS

V roce 2015 se záběr teroristických útoků, ke kterým se přihlásil ISIS, rozšířil i do Evropy. Nejvýrazněji se to projevilo v listopadu 2015, kdy při čtyřech sebevražedných bombových útocích a šesti útocích palnými zbraněmi v Paříži zahynulo celkem 130 lidí a 352 jich bylo zraněno (BBC.com 2015b). Nejvíce obětí si vyžádal střelecký útok v koncertní síni Bataclan. Spolu s útoky v San Bernardinu se tak ukázalo, že teroristické útoky Islámského státu se nebudou soustředit pouze na Blízký východ.

4. Klimatická dohoda z Paříže

V prosinci 2015 hostila Paříž mezinárodní klimatickou konferenci OSN, na které byla 195 států podepsána nová dohoda o ochraně klimatu. V této dohodě se státy dohodly, že do konce století udrží globální oteplování pod hranicí 2 stupňů Celsia a budou se snažit směřovat k ještě nižšímu cíli 1,5 stupně. Ačkoliv dohoda byla řadou komentátorů kritizována zejména pro svoji měkkost (TheGuardian.com 2015, NYTimes.com 2015c), v USA vzbudila i obavy o dopad na ekonomiku. Barack Obama dohodu však komentoval slovy, že se jedná o zlomový bod pro celý svět (WhiteHouse.gov 2015). Donald Trump naopak prohlásil, že by smlouvu zrušil – dle něj neexistují důkazy, že by za globálním oteplováním stál člověk.

12 MĚSÍCŮ, KTERÉ ZMĚNILY SVĚT

LISTOPAD 2015 – TEROR V PAŘÍŽI VŠECHNO ZMĚNIL

Jarmila Bambuchová

Rok před volbami začalo být jasno, že hlavní boj mezi demokraty povede Hillary Clintonová a Bernie Sanders. Mezi republikány začal do té doby favorizovaného Jeba Bushe porážet Donald Trump. S kampaněmi otřásly teroristické útoky v Paříži, které vnesly do debat téma zahraniční politiky.

VE HŘE JSOU

Začalo být již víceméně jisté, že boj o vítězství v primárkách demokratů povedou Hillary Clintonová a „demokratický socialista“ Bernie Sanders. Naopak u republikánů měly debaty zprvu mezi deseti a více kandidáty selektivní účinek, a silné osobnosti se tak generovaly postupně.

Donald Trump vedl průzkumy republikánských primárek už v srpnu, tzn. měsíc a půl po ohlášení své kandidatury. Jeho politická nekorektnost a útočnost nejprve paralyzovala republikánského favorita Jeba Bushe (Politico.com 2015a). Úspěch mělo především Trumpovo nálepkování, v rámci kterého nenazval Jeba Bushe jinak než „Low Energy Jeb“ (BusinessInsider.com 2015). Přezdívkou na něm následně utkvěla jako lepidlo, kterého se floridský guvernér již nezbavil. Jebův playbook byl údajně pečlivě připraven měsíce dopředu, možná i proto ale postrádal

schopnost rychlé reakce. Nejenže se v něm příliš nepočítalo s útočným protikandidátem, jakým se ukázal být Trump (CNN.com 2015a), Jeb Bush se navíc již během léta projevil jako nerozhodný a nepřipravený v klíčových politických otázkách. Neuměl například odpovědět na jednoduchý dotaz, zda by opakoval angažmá USA v Iráku, či zda by se od kroků svého bratra George distancoval. Jeb nejprve prohlásil, že by vše udělal stejně. Následně svou odpověď poupravil, aby ji nakonec veřejně popřel a prohlásil, že by vojáky do Iráku neposlal. V srpnu byl kupříkladu dotázán, zda by využil lépe 500 milionů, které každý rok stát posílá skrze fondy na plánované rodičovství. V reakci Jeb prohlásil, že „si není jistý, zda Amerika potřebuje investovat půl milionu dolarů do ženských zdravotních záležitostí.“ Díky podobným nepromyšleným výrokům Jebova kampaň postupně upadala.

Trumpovu vzetup se Jeb snažil konkurovat reakčnější strategií nebo kampaní „Jeb Can Fix It“. Brzy ale vyšlo najevo, že Jeb Bush nejen, že neumí pohotově odpovídat, ale nedisponuje ani rétorickým nadáním. To se proti němu nejvýrazněji obrátilo v listopadové republikánské debatě, která se konala v Milwaukee ve Wisconsinu. Jeho propad byl tak silný, že den po debatě lidé v souvislosti s Jebem nejčastěji googlovali větu: „Is Jeb Bush still running for president?“ (Politico.com 2015b). O procentní body připravil Bushe také jeho bývalý chránělec – senátor Marco Rubio, který byl prohlášen vítězem třetí debaty v Coloradu i čtvrté prezidentské debaty v Milwaukee, Wisconsin. Jeb se tak s Trumpovou pomocí během září téměř zcela zdiskreditoval. Z prioritizovaného kandidáta republikánů se tak během pár měsíců stal outsider pohybující se v průzkumech jen okolo pátého místa.

HLAVNĚ NEKRITIZOVAT TRUMPA

Nejmladší kandidát na prezidenta Rubio hrál na obě strany, a udělal tak ze sebe cíl kritiky pro oba tábory. Podporoval totiž přijímání uprchlíků bez dokladů, na druhou stranu jim ale chtěl ztížit získání občanství. Díky skvělé rétorice i postřehu ale těžil z výher v říjnové i listopadové debatě. Ted Cruz, který by pozici Marca Rubia mohl ohrozit, měl naopak špatné období. V průzkumech se pohyboval až na čtvrtém místě, za což mohlo zejména špatné fungování jeho superPACs (Politico.com 2015c). Ten měl sice k dispozici až deset milionů dolarů, Cruzovi ale nebyl schopný zajistit ani televizní reklamu. Cruz se tak snažil využívat jiné formy propagace jako rádiové vysílání nebo kampaň „A Time for Prayer“ – hromadné modlení příznivců za Cruzův úspěch (WashingtonPost.com 2015). V debatách se projevoval jako tvrdý a silný kandidát, což mu pomáhalo udržet stávající pozici. Jeho strategií byla opatrnost v kritice Trumpa, což měli s Rubiem společné. Udržování statusu quo jim zatím nepřineslo žádné negativní důsledky, spíše naopak. Preference Marca Rubia tak byly na vzestupu a zdálo se, že o prvenství bude bojovat Carson, Rubio a Trump (HuffingtonPost.com 2015b).

PACS V AMERICKÝCH KAMPAŇÍCH

Political Action Committee (PAC) je organizace, která vzniká zpravidla před volbami a vybírá finanční dary, které poskytuje na kampaň pro či proti určitému kandidátovi, iniciativě či legislativě. Může je poskytovat buď přímým darem kandidátovi, nebo vlastní kampaní (Britannica.com 2015).

V USA existuje 4 600 registrovaných PACs a většina z nich patří mezi „propojené PACs“. Ty jsou zakládány firmami, odbory či obdobnými kolektivními uskupeními. Jejich zdroje pochází pouze od lidí propojených se zakládající organizací. Jsou limitovány striktními možnostmi. V jedněch volbách mohou přispět maximálně 5 000 dolary pro kandidáta a 15 000 dolary pro politickou stranu (USPolitics.com 2015a).

Další typ, „nepropojené PACs“, mají ideologický či politický cíl a mezi ně se řadí většina PACs na podporu politických kandidátů. Ty také mohou být zakládány i politiky samotnými. Oproti propojeným mohou vybírat dary od kohokoliv, ale jsou stále limitovány výší příspěvků pro kandidáty a strany. Proto jich vzniká více se stejným cílem a objevují se spíše ve volbách do Kongresu USA (USPolitics.com 2015b).

Poslední typ, superPACs, nejsou propojené s daným kandidátem a vybrané peníze vydávají nezávisle na něm. Oproti běžným PACs nejsou nijak limitovány a mohou vybírat od kohokoliv jakékoliv částky i je libovolně vydávat. V amerických volbách se objevují od roku 2010 a jsou specifikem spíše prezidentských voleb (USPolitics.com 2015a).

První PAC vůbec byl vytvořen v roce 1944 organizací Congress of Industrial Organizations, která si dala za cíl podpořit znovuzvolení prezidenta Franklina D. Roosevelta (Britannica.com 2015).

Poté, co Trump oslabil Jeba Bushe, zvolil strategii vyčkávání. V debatách se začal chovat klidněji než na sociálních sítích, a tak v nich příliš neztratil ani nezískal. V médiích na své soupeře vytahoval bizarnosti: Marca Rubia zkritizoval za přílišné pocení (ABCNews.com 2015), Clintonovou zase za „masivní vlasy“ (CNN.com 2015b). I když se mu v GOP debatách příliš nedařilo, první místo v republikánských průzkumech si udržoval. Začátek listopadu s jeho dominantním postavením trochu otřásl, když se v průzkumech NBC News a The Wall Street Journal dostal na první pozici Ben Carson (HuffingtonPost.com 2015a).

Ben Carson byl v debatách spíše nevýrazný, podporu doháněl aktivitou na sociálních sítích, řečnickými projevy o své víře a hodně vsázel také na film „Gifted hands“ – zfilmovaný příběh z roku 2009 o tom, jak se stal doktorem. Nepočítaje jeho osobní příběh, Carsonovi chybělo hlavní téma kampaně (HuffingtonPost.com 2015). Listopadová GOP debata pořadí kandidátů brzy upřesnila a Trump se ocitl opět v jednoznačném vedení. Od dlouhodobě dominantního Trumpa byl ale Carson v republikánských průzkumech vzdálen jen čtyřmi desetinami procenta. Dva nejsilnější kandidáti republikánů tak byli lidé bez politické minulosti, těžící z antipolitické rétoriky a populismu. Rubio si udržel s 12 % třetí místo, Cruz se ocitl s necelými deseti procenty na čtvrtém místě (RealClearPolitics.com 2015a). Příliš na sebe ale neútočili, Cruz jen vyčetl Rubiovi jeho umírněnou imigrační politiku.

Trump i Carson ve vedení sbírali body již tradičně na výročí proti Obamacare. Slovní útoky proti muslimům a uprchlíkům ze Sýrie byly jejich dalšími společnými tématy (TheGuardian.com 2015a). V hledáčku Trumpových výroků se ocitli kromě Hispánců nově také Afroameričané (MSNBC.com 2015). Trump proslul i sexistickými nárazkami, které paradoxně pomohly Carle Fiorinové zůstat v povědomí voličů. Ta se před debatou udržela nad třemi procenty a dostala se již potřetí na „main stage“. Začalo však být jasné, že doba její největší slávy pominula. Zatímco na začátku září se její preference pohybovaly v průměru až okolo 12 %, začátek listopadu startovala již jen s necelými pěti procenty. Rychlý vzestup jí během srpna a začátku září přinesla především úspěšnost v republikánských debatách, kterých bylo během srpna i září hned několik. Následně se totiž ukázalo, že jinak než skrze debaty se do médií neumí dostat. Na přelomu září a října, kdy se republikánská debata nekonala více jak měsíc, přišla téměř o veškeré preference. Zařadila se tak mezi kandidáty jako Rand Paul a John Kasich, kteří se okolo spodní hranice tří procent pohybovali téměř neustále. Stejný trend bychom mohli očekávat také u kandidátky zelených Jill Steinové, která oficiální kandidaturu oznámila už v srpnu. Na její preference ale sexistické útoky Trumpa nijak výrazně nezapůsobily a i nadále se pohybovala pouze v marginálních procentech. Hranici tří procent se naopak nepodařilo překonat Chrisovi Christiemu ani Mikeu Huckabeeemovi.

TERORISTICKÉ ÚTOKY V PAŘÍŽI SI VYNUTILY ZMĚNU STRATEGIE

Tři dny po republikánské debatě, tedy 13. listopadu, otřásl volebními strategiemi teroristické útoky v Paříži. Zahynulo při nich 130 lidí a další stovky lidí byly zraněny. Do té doby byla hlavním tématem diskuzí imigrační politika, otázka držení zbraní, zdravotní a ekonomické reformy nebo výše daní. Nově se začalo diskutovat o celosvětové politice, Blízkém východě a ISIS. Všichni kandidáti využili účtů sociálních sítí k deklaraci své podpory Francii i k lítosti nad ztrátou životů. Po útocích se snesla vlna kritiky na imigrační politiku demokratů

včetně prezidenta Obamy (ChicagoTribune.com 2015). Republikánským kritikům vadilo, že demokraté chtěli přijímat uprchlíky a omezovat držení střelných zbraní. Trumpovi se podařilo využít vlny antiislamismu ke svému zviditelnění (TheHill.com 2015). Kontroverzními výroky např. o vytvoření databáze amerických muslimů či zavření mešit získal zvyšující se náskok před ztrácejícím Carsonem. Ukázalo se také, že diskuse o zahraniční politice USA dokáže zásadně prověřit vědomosti kandidátů. Carson totiž naprosto selhal, když se snažil vyjádřit k situaci v Sýrii a na Blízkém východě. Veřejnost tak v přímém přenosu zjistila, že má vážné mezery ve znalosti geopolitiky. V reakci na veřejný neúspěch se Carson v Jordánsku nechal vyfotit s místními dětmi, což mělo potlačit vážné pochybnosti o tom, že se orientuje v zahraniční politice (TheGuardian.com 2015c). Byl to ale jen špatný pokus o napravení pokažené pověsti.

Útok v Paříži výrazně ovlivnil téma nadcházející demokratické debaty. Ta se konala totiž hned druhý den po útocích, 14. listopadu (USAToday.com 2015). Hillary Clintonová se nechala slyšet, že problém je nutno řešit vojenskou porážkou ISIS. „Jen USA mohou mobilizovat společné akce v globálním měřítku. Celý svět musí být součástí tohoto boje, ale my jej musíme vést,“ prohlásila (Politico.com 2015d). Její reakce na omezení držení zbraní tak do místní atmosféry příliš nezapadla. Clintonová ale vedla kampaň s podporou svého superPACu v podstatě již od inaugurace Obamy. Měla tak před ostatními kandidáty demokratů stabilní náskok a drobná zaškobrtnutí ji neohrozila. Tři z celkového počtu šesti demokratických kandidátů se navíc na konci října rozhodli kandidaturu vzdát (Jim Webb, Lincoln Chafee, Lawrence Lessig) (NYTimes.com 2015). Kromě toho se zdálo, že se po několika měsících uklidnila i táhnoucí se kauza Clintonové a úniku e-mailové korespondence, která stála v roce 2012 život amerického velvyslance v Libyi a další tři Američany z bezpečnostních kruhů, deset dalších bylo zraněno. Clintonová byla v souvislosti s touto událostí jako někdejší šéfka americké diplomacie na podnět republikánů z Kongresu vyšetřována pro zanedbání povinností. Ukázalo se totiž, že pro komunikaci o utajené poloze americké základny používala svůj osobní nezabezpečený e-mail, s čímž mohl souviset únik informací a následné útoky na americkou základnu (Telegraph.co.uk 2016).

Listopad však byl Clintonové spíše nakloněn a i když se jí v debatě nezadařilo nijak výjimečně a dokonce si pokazila image tím, že jako hlavní důvod finanční úspěšnosti svého superPACu nepřímou zmínkou útoky z 11. září 2001, její pozice byla vyrovnaná a v průzkumech demokratických primárek se celý listopad vytrvale pohybovala okolo 55 % (RealClearPolitics.com 2015b). Hlavní kandidátka demokratů nepodcenila ani sílu sociálních sítí, kde se objevila na fotkách po boku slavných osobností jako Katy Perry či Christiny Aguilera. Nejvýraznější nárůst počtu zmínek o Clintonové na sociálních sítích se ale váže k probíhající demokratické debatě v lowě v polovině listopadu (FleishmanHillard.com 2015).

Sandersův tým si uvědomil, že zapomněl cílit na Afroameričany. Ve srovnání s Clintonovou tak byl mezi touto komunitou skoro neznámý. V reakci na to se nechal slyšet, že jím prosazované zrušení školného na vysokých školách přinese výhody zvláště Afroameričanům (NPR.com 2015). Následně se veřejně zastal přistěhovalců bez právního postavení, čímž se snažil oslovit přistěhovalce z Latinské Ameriky a Asie. Poselství kampaně začal komunikovat také pomocí plakátů ve španělštině, snaha se ale minula účinkem a ve zvýšení podpory se neprojevila. Růstu preferencí nepomohla ani Sandersova reakce na teroristické útoky v Paříži. Jako hlavní téma kampaně si Sanders podržel příjmovou nerovnost v USA a demokratický socialismus, i když se od něj očekávalo spíše vyjádření k útokům. Bylo zcela očividné, že se tématu terorismu vyhýbal, jak jen to šlo – v demokratické debatě i na sociálních sítích (TheGuardian.com 2015b). Po Carsonovi tak byl druhým kandidátem, který v důsledku špatné reakce na zahraniční situaci výrazně ztratil podporu. Sandersovi se ale podařilo překvapit úspěšností na sociálních sítích. Kromě Facebooku a Twitteru získala jeho videa masovou podporu i na Youtube. Z demokratického tábora byli jak podle preferencí, tak podle počtu fanoušků na sociálních sítích nejsilnějšími kandidáty Clintonová a Sanders. Martin O'Malley se sice zviditelnil při druhé demokratické debatě, jeho šance skutečně uspět ale byly se třemi procenty podpory v celonárodních průzkumech hodnoceny jako mizivé (Politico.com 2015e).

Shrnutí

- ★ Listopad nebyl měsícem kontroverzí, ale spíše měsícem debat.
- ★ Teroristické útoky v Paříži zásadně změnily připravené strategie.
- ★ U demokratů se začal rýsovat duel Clintonová vs. Sanders.
- ★ Favorizovaného Bushe začal upozadovat Trump.
- ★ Sanders začal cílit na Afroameričany a přistěhovalce z Latinské Ameriky.
- ★ Dva nejsilnější kandidáti republikánů byli populisté bez politické zkušenosti.
- ★ Ben Carson měl na začátku měsíce stejný počet předvolebních preferencí jako Trump.
- ★ Ben Carson i Sanders ztratili body na tématu zahraniční politiky.
- ★ Úspěch v debatě získal Marco Rubio, který se ukázal jako skvělý řečník, ale také Ted Cruz.
- ★ Trump v debatě příliš neexceloval, ale podařilo se mu výrazně potlačit projev Jeba Bushe.

PROSINEC 2015 – NA VÁNOČNÍ VLNĚ SE SVEZLI VŠICHNI

Veronika Hrubá

Celých 46 % republikánských voličů věří, že Trump by měl ze všech GOP kandidátů největší šanci na výhru. Zatímco Ted Cruz zažívá výraznou vzpruhu, Carsonova kampaň upadá do čím dál tím větší krize. Náskok Clintonové nad Sandersem se po prosincové demokratické debatě zmenšil. Kvůli střelbě v kalifornském San Bernardinu a radostnému duchu Vánoc čelí kampaně ambivalentním náladám.

VE HŘE ZŮSTÁVAJÍ

Podpora Donalda Trumpa stále roste. Hlasy sebral především Ben Carsonovi, jehož kampaň prochází zničující krizí od doby, kdy se hlavním tématem kandidátských debat stala zahraniční politika. Tato krize si vynutila i personální změny v jeho volebním týmu. K poslednímu prosincovému dni rezignoval manažer kampaně Barry Bennet a ředitel komunikace Doug Watts. Naproti tomu novým členem týmu se stal George Birnbaum – bývalý šéf kabinetu izraelského předsedy vlády Benjamin Netanjahua. Jakožto odborník na Blízký východ bude Birnbaum Carsonovi pomáhat právě se zahraničně-politickými tématy (Politico.com 2015a).

Jeb Bush trpí podobnými problémy jako Mitt Romney v roce 2012, shodl se jeho volební tým. Stejně jako Romney má Bush problém navázat s voliči hlubší vztah. Jeho tým si chce vzít

z Romneyho chyb ponaučení a snaží se Jeba lidem více přiblížit. S tím souvisely například snahy v podobě kampaně #JebNoFilter, která sdílela krátká videa z Bushova zákulisního života (NYTimes.com 2015). Bush změnil strategii, i co se týče jeho rodiny. Původně se snažil od dynastie Bushů distancovat, protože zaznívalo mnoho negativních hlasů, zejména ze strany odpůrců staršího bratra a bývalého prezidenta George W. Bushe. Nyní se však rozhodl použít své jméno jako výhodu, a to především co se týče vlivných konexí (Politico.com 2015b).

S Trumpem držel krok pouze Ted Cruz. Průzkumy ukázaly, že Cruz podal v prosincové republikánské debatě druhý nejsilnější výkon. Nejvíce se divákům zamlouvaly jeho výroky ohledně ilegální imigrace a ISIS (CNN.com 2015a). Spekulovalo se však o tom, že právě Marco Rubio by byl nejsilnějším kandidátem do duelu s Clintonovou. Je mladý a na rozdíl od Trumpa měl na své straně veškerou republikánskou podporu.

Podle průzkumu CNN/ORC měla Clintonová 50% podporu demokratických voličů, zatímco Bernie Sanders se těšil pouze 34% podpoře. Nicméně v porovnání s předešlým měsícem se rozdíl mezi nimi výrazně zmenšil (Clintonová – 58 %, Sanders – 30 %) (CNN.com 2015b).

STŘELBA V SAN BERNARDINU PŘINESLA TÉMA BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY

K diskuzím o zahraniční politice se v prosinci přidal problém vnitřní bezpečnosti. Vyvolal to incident, jenž se odehrál ve městě San Bernardino v Kalifornii 2. prosince 2015, při kterém manželský pár s pákistánskými kořeny zabil 14 lidí a dalších 22 vážně zranil. Nejradikálněji zareagoval Trump, jenž volal po dočasném totálním zákazu vstupu muslimů do USA. Zákaz by se týkal jak imigrantů, tak i pouhých turistů (DonaldJTrump.com 2015). V reakci na to hackeři z Anonymous napadli Trumpův web trumptowerny.com, kam umístili výstražné video. Ve videu ho hackeři varovali, aby přestal šířit anti-muslimské nálady (CNN.com 2015c).

Marco Rubio toto téma využil ke kritice zákona USA Freedom Act, který klade limity hromadnému sběru dat o amerických občanech. Rubio prohlásil, že orgány činné v trestním řízení a zpravodajské služby tyto informace k efektivní obraně proti radikálním džihádistům nutně potřebují (MyNewsLA.com 2015). Carly Fiorinová v souvislosti se střelbou obvinila prezidenta Obamu a Hillary Clintonovou z politizace této události s cílem obrátit pozornost na otázku kontroly zbraní. Podle Fiorinové nejsou třeba další zákony omezující držení zbraně. Argumentovala tím, že pouze 1 % lidí držících zbraň ilegálně bylo někdy trestně stíháno, a také, že není dobré brát lidem zbraň ve chvíli silné teroristické hrozby (ABCNews.com 2015).

Bezpečnostní a zahraniční politika byla stále největší slabinou Bena Carsona i Bernieho Sanderse. Carson po návštěvě Jordánska oznámil, že ke konci měsíce navštíví rovněž několik

zemí Afriky, konkrétně Nigérii, Keňu a Zambii. Prý, aby poznal skutečnou realitu, nikoliv tu zmedializovanou. Cestu však nakonec z bezpečnostních obav zrušil. Nedařilo se mu ani ve veřejných projevech. Během fóra Republican Jewish Coalition četl historii izraelsko-arabského konfliktu z papíru a celou dobu špatně vyslovoval „Hamás“, které znělo spíše jako „humus“ (Politico.com 2015c). Sanders se pro změnu zahraničně politickým tématům přímo vyhýbal, za což sklídl další vlnu kritiky. Na jeho tiskové konferenci v Baltimoru bylo dokonce výslovně sděleno reportérům, aby se neptali na Islámský stát (TheHill.com 2015).

Aktivní boj proti Íránu naopak ve svých projevech slíbil Jeb Bush. Írán má dle jeho slov podporovat teroristické organizace jako je Hizballáh, Hamás a palestinský islámský džihád. Bush by také rád obnovil tradiční spojení USA s Izraelem (FoxNews.com 2015). Podporu Izraeli vyjádřil rovněž Trump. Nechal se slyšet, že tuto zemi během své kampaně hodlá navštívit a setkat se zde s premiérem Netanjahuem. Dále šokoval vyjádřením, že k poražení ISIS by měla jít stranou přílišná politická korektnost a mělo by dojít k odstranění rodin teroristů (CNN.com 2015d). Neméně šokující byla zpráva o tom, že podporu Trumpovi vyjádřil ruský prezident Vladimir Putin. Ten ho ve svém projevu označil za absolutního lídra republikánů a talentovaného kandidáta (CNN.com 2015e).

TÉMA VÁNOC REZONOVALO VE VŠECH KAMPAŇÍCH

Vánoce využil pro svou kampaň nejvíce Ted Cruz. Na své „Christmas Tour“ měl po boku Santu Clause, který byl vždy k dispozici dětem a Cruzovým příznivcům. Aby se se Santou mohli například vyfotografovat, museli se nejprve zaregistrovat na internetových stránkách kampaně. Takto získaná data posloužila jako interní databáze jeho voličů. Cruz rovněž přišel s nápaditou televizní reklamou. Ta byla pojata jako vánoční parodie na kýčovitě zobrazení Vánoc. Cruzova rodina si četla vánoční pohádky v podobě titulů jako „The Grinch Who Lost Her Emails“ („Skřítek, který ztratil své e-maily“) nebo „How Obama Care Stole Christmas“ („Jak Obamova reforma zdravotnictví ukradla vánoce“) (TheBlaze.com 2015). Nezůstalo však pouze u pohádek. Rozruch způsobila karikatura kreslířky z Washington Post, která, v reakci na reklamu vypodobnila Cruzovy dcery jako opičky. Cruz se proti redakci Washington Post tvrdě ohradil. Dle jeho názoru by měly děti zůstat tabu nehledě na kandidáta. Na Twitteru ho podpořil Marco Rubio, který prohlásil, že karikatura je nechutná. Každopádně tato Cruzova „vánoční reklama“ trhala rekordy v počtu zhlédnutí (NBCNews.com 2015).

Carsonovi se díky vánočnímu statusu podařilo předběhnout Trumpa v počtu facebookových fanoušků. Hranici pěti milionů překročil poté, co zveřejnil jednoduchou fotografii, na které lidem přeje „Veselé Vánoce“ – ta se stala ihned virální a získala statisíce lajků ještě toho samého

dne. Důležitý je u ní Carsonův komentář: „Nebojím se popřát Veselé Vánoce.“ Ten má zřejmě vzdorovat tendencím vymanit Vánoce z křesťanského kontextu (místo „Merry Christmas“ se čím dál tím častěji používá „Happy Holidays“) (Facebook.com 2015).

Karikatura Cruzových dcer

Hillary Clintonová svůj předvánoční čas věnovala aktivní kampani v New Hampshire, kde se mají 9. února uskutečnit druhé primárky. Tento stát hrál v její minulé prezidentské kampani v roce 2008 klíčovou roli, když zde vyhrála poté, co v Iowa skončila až na třetím místě. Na plánované návštěvy se vydala i přes sněhovou kalamitu, jež na rozdíl od ní odradila Jedu Bushe (Politico.com 2015d). Clintonová rovněž vyjádřila podporu LGBT komunitě. V její kampani se objevilo nové video, ve kterém se líbají páry stejného pohlaví a jejich vztah je zde znázorňován jako normální projev lásky. Clintonová ve videu prohlašuje, že svou prezidentskou kampaň postaví na podpoře základních práv LGBT občanů, protože, dle jejích slov: „Práva gayů jsou lidská práva a lidská práva jsou práva gayů“ (Breitbart.com 2015).

PRVNÍ KAUZA OTŘÁSLA KAMPANÍ BERNIEHO SANDERSE

Bernie Sanders měl během prosince co vysvětlovat. Jeho zaměstnanci totiž vnikli do databáze voličů Clintonové a získané informace využívali pro vlastní účely. Sanders se za to Clintonové omluvil v přímém přenosu třetí demokratické debaty. Uznal, že šlo o „špatnou

věc“ a zodpovědného člena volebního týmu propustil. Demokratická strana ovšem Sanderse potrestala a dočasně mu odepřela přístup k informacím o voličích. Na to jeho volební tým reagoval žalobou, protože je to prý očividné nadržování Clintonové (CeskeNoviny.cz 2015).

Sanders se od ostatních kandidátů odlišuje tím, že peníze na kampaň získává především od malých dárců. Již na začátku volebního klání se distancoval od rozsáhlého financování své kampaně ze strany soukromých firem či jiných subjektů, odmítá např. superPAC's. „Nejsme závislí na milionářích a miliardářích. Vytváříme dějiny a jsme na to pyšní,“ komentoval kampaň Jeff Weaver, Sandersův volební manažer. Získávání peněz prostřednictvím sociálních sítí dříve využil i Barack Obama, Sanders je ale ještě úspěšnější. Průměrná výše příspěvků na Sandersovu kampaň činila 27 dolarů a za poslední tři měsíce shromáždil na 33 milionů dolarů (Tyden.cz 2016).

Shrnutí

- ★ Trumpovi v prosinci vyjádřil podporu Vladimir Putin.
- ★ Jeb Bush se snažil přiblížit voličům v podobě kampaně #JebNoFilter.
- ★ Benu Carsonovi se díky vánočnímu statusu podařilo předběhnout Trumpa v počtu facebookových fanoušků.
- ★ Clintonová vydala video, ve kterém podporuje lesbické páry.
- ★ Náskok Clintonové nad Sandersem se po prosincové demokratické debatě zmenšil.

LEDEN 2016 – PŘÍPRAVY NA PRIMÁRKY VRCHOLÍ

Veronika Hrubá

S blížícími se únorovými primárkami v Iowě a New Hampshiru se kandidáti snaží dát o sobě co nejvíce vědět a předhánějí se v počtu reklamních spotů. Nejpopulárnější jsou stále Trump a Clintonová. Rubio s Cruzem soupeří o pozici Trumpova hlavního vyzyvatele a Carson s Bushem bojují o svůj kandidátský život. Do prezidentského klání vstupuje kandidát Libertariánské strany – bývalý guvernér Nového Mexika Gary Johnson.

VE HŘE ZŮSTÁVAJÍ

Trump je stále nejúspěšnější republikánský kandidát. V lednových průzkumech celonárodní popularity se dostal až na 41 %. Jeho pozice začíná být neohrožitelná, neboť druhý Ted Cruz se pyšní pouhými 19 % a ostatní mají méně než 10 %. Trumpova popularita je výjimečná především tím, že získává hlasy jak od mužů, tak od žen, od mladých i starých, od zarputilých republikánů i nezávislých (CNN.com 2016a). Zdá se, že jeho kampaň dosáhla stádia, kdy si všichni ti, kteří ho doposud brali s rezervou, uvědomili, že doopravdy nejde o vtip. Značí to první záchvěvy nesouhlasu. Ten v největší míře vyjádřila Velká Británie, kde vznikla petice o 57 000 podpisech požadující zákaz vstupu Trumpa do země (CNN.com 2016b). Nelze opomenout ani nový zásuvný modul pro Google Chrome, díky kterému si lidé mohou zablokovat zobrazování všech příspěvků, které Trumpa v jakémkoliv kontextu zmiňují na internetu (CNN.com 2015).

I přesto však Trump média stále válkuje. Tento měsíc na Twitteru překročil hranici 5,5 milionu sledujících a roste rychlostí sto tisíc followerů týdně.

Hillary Clintonová s Bernie Sandersem mají na rozdíl od Trumpa své voličské základny téměř spravedlivě rozdělené. Clintonová nachází podporu především u žen, občanů tmavé pleti, generace 50+ a přesvědčených demokratů. Sanders je populárnější mezi muži, občany světlé pleti, mladými a politicky nezávislími. Dle celonárodního průzkumu CNN/ORC se propast mezi oběma kandidáty stále zmenšuje. Rozdíl pouhých 14 % v nepřízeň Sanderse je nejmenší za celou dosavadní dobu kampaně (CNN.com 2016c).

MĚSÍC PŘED PRIMÁRKAMI

S příchodem nového roku se roztrhl pytel s televizními, rádiovými či internetovými reklamami. O největší počet reklamních spotů se postaral Jeb Bush. To i navzdory tomu, že 3 miliony dolarů, které měly být původně investovány do reklam v Iowě a Jižní Karolíně, byly nakonec vynaloženy na kampaň v terénu – na přímý kontakt s voliči (CNN.com 2016d). Některé z jeho spotů útočí na republikánské protikandidáty, hlavně Marca Rubia a Donalda Trumpa. V jiných se objevují členové rodiny Bushů. Reklama s názvem „Zotavení“ vypráví příběh Bushovi (v minulosti) drogově závislé dcery a zaměřuje se na prevenci proti této závislosti. V jiném spotu vystupuje matka Jeba Bushe Barbara. Bývalá první dáma se do kampaně zapojila i psaním dopisů, které rozesílala potenciálním podporovatelům svého syna. Trumpova odezva na sebe nenechala dlouho čekat - prostřednictvím Twitteru se Bushovi vysmál za to, že do boje povolává svoji maminku. Maminka prý Bushovi v boji proti ISIS, Číně, ani Putinovi nepomůže (CNN.com 2016e). Jeb Bush se zaměřil i na téma vytvoření nových pracovních míst. Ve videu uvádí, že chce vytvořit až 19 milionů nových míst, která budou představovat příležitost pro miliony lidí, kteří si chtějí splnit americký sen.

Se svým úplně prvním televizním spotem nazvaným „Great Again“ přišel i Donald Trump. Vyobrazen jakožto zachránce Ameriky slibuje zlikvidování ISIS a zákaz vstupu ilegálních imigrantů a muslimů do země. Pozornost veřejnosti přitáhla především scéna, ve které temné hordy pronikají přes hranice do USA. Podle všeho se však jedná o záběry z Maroka. Ve státech Iowa a New Hampshire, kde primárky proběhnou nejdříve, je za vysílání připraven platit 2 miliony dolarů týdně (WashingtonPost.com 2016a). Na webu D. Trumpa se objevil nástroj, který voličům v Iowě, po zadání adresy, ukazuje lokalitu jejich volebního shromáždění (caucus) (CNN.com 2016f).

Ben Carson na přelomu roku radikálně obměnil svůj tým a s tím přišla na řadu i nová strategie. Novým předsedou kampaně se stal Robert Dees – Carsonův poradce a bývalý vojenský generál. Dees má zajistit sebevědomé a stabilní vedení kampaně. B. Benneta (který

se mezitím zapojil jako poradce do kampaně D. Trumpa) v roli manažera kampaně zastoupil Ed Brookover, již ostřílený stratég (WashingtonPost.com 2016b). Carson by měl do budoucna změnit tón. Doposud se projevoval jako velmi tichý, klidný, mírumilovný člověk – to však vyvolalo v lidech představu, že není dostatečně silný čelit aktuálním problémům. Proto má být v následujících projevech a debatách mnohem důraznější. V rámci nové strategie by měl také jeho volební tým aktivněji reagovat na média a aktuální události a objevila se rovněž snaha přilákat více odborníků a zapracovat na Carsonově politické strategii (CNN.com 2016g).

Carson namísto reklam vsází na knihy a osobní příběh. Tentokrát přišla s knihou „A Doctor in the House“ („Doktor v domě“) Carsonova žena – Candy. Carsonův superPAC utratil 277 000 dolarů za propagační materiál, a to konkrétně za knihy, které mají Carsona propagovat – vysvětlovat voličům, proč právě on je tím pravým kandidátem na prezidenta. SuperPAC koupil konkrétně 400 000 anglických výtisků a 50 000 španělských výtisků knihy „Ben Carson: RX for America“ („Ben Carson: Lék pro Ameriku“), které mají být rozdány podporovatelům kampaně pracujícím v terénu (Politico.com 2016).

Marco Rubio před primárkami v lowě cílí na početné evangelíky a sociálně konzervativní voliče. Svými výroky ohledně zahraniční politiky se naopak snaží zaujmout pro-vojensky smýšlející New Hampshire a Jižní Karolínu. Celkově se snaží vyprofilovat do role umírněné alternativy mezi Cruzem a Trumpem, neboť právě za nimi se momentálně v průzkumech ocitá. Cruz, který nepochybně vnímá, že mu Rubio dýchá na paty, proti němu spustil mnoho reklamních spotů. Dle jeho slov se nebojí, že by ho Rubio mohl porazit v lowě, nicméně jej chce ještě více oslabit do voleb v dalších státech (CNN.com 2016h).

Novinářka Los Angeles Times se ve svém článku zabírá vedením Rubiovy kampaně, kterou přirovnala k hazardu. Jeho strategie je založena především na preferencích získaných z vystoupení určené pro TV nebo ze zpravodajských vysílání. Rubio tedy výrazně opomíjí kontaktní kampaň na návštěvách v různých státech. Kontaktní kampaň je naopak velmi výrazná u Clintonové (LATimes.com 2016).

DEBATY: KDO NEÚTOČÍ, JAKO BY NEBYL

Republikáni měli v lednu celkem dvě debaty. První se odehrála 14. ledna v Charlestonu v Jižní Karolině. V této debatě se Trump pustil především do svého aktuálního hlavního soupeře Teda Cruze a zpochybnil jeho americké občanství. Cruz se narodil v Kanadě, ale jeho matka je Američanka. Měl tedy zprvu dvojí občanství. Cruz přitom s Trumpem dlouho setrval v modu neútočení. Cruz uvedl, že ještě v září 2015 Trump tvrdil, že jeho místo narození neporušuje ústavu USA, nyní prý útočí kvůli jeho vzestupu v průzkumech (CeskeNoviny.cz 2016).

Druhá lednová debata (28. ledna, Iowa) byla významná především tím, že se jí Donald Trump nezúčastnil kvůli sporu s moderátorkou Megyn Kelly z vysílající stanice Fox News (CNN.com 2016i). Namísto debaty se účastnil vlastního mítinku na podporu válečných veteránů. Na akci dle vlastní tiskové zprávy vybral celkem 6 milionů dolarů, přičemž milion věnoval on sám (DonaldJTrump.com 2016). Po Trumpovi si posteskl Jeb Bush – ironicky prohlásil, že mu vždy laskavý Trump na debatě velmi chybí. Carson, který voličům sliboval v debatách více akce, příliš neuspěl. Ačkoliv byly jeho výroky dobře připravené, bylo jich příliš málo. Carsonovi se větší pozornosti nedostalo ani od ostatních kandidátů (WashingtonPost.com 2016c).

Velká rána pod pás čekala na Carly Fiorinovou. Ta se nedostala na hlavní stage ani jedné z debat. Účastnila se vždy pouze menší debaty, která té hlavní předcházela. Rozhodnutí vynechat ji z hlavního vysílacího času jasně naznačuje, že už se s ní v boji o republikánskou nominaci přestává počítat. Podpora Fiorinové stále klesá i přes to, že její kampaň v Iowě a New Hampshiru trvala nejdéle ze všech kandidátů. V rámci druhořadé debaty silně kritizovala Clintonovou a navázela se do jejího osobního života, především do jejího vztahu s manželem Billem Clintonem (WashingtonPost.com 2016d). Ten je momentálně lovnou zvěří mezi republikány, kteří se, jak se zdá, nebojí zneužít jakéhokoliv tématu. Trump například prohlásil, že nechá znovu prošetřit skandál z roku 1999, kdy byl Clinton obviněn Juanitou Broadrickovou ze znásilnění (WashingtonPost.com 2016e).

Čtvrtou demokratickou debatu, jež se odehrála 17. ledna v Charlestonu v Jižní Karolíně, pomyslně vyhrál Bernie Sanders. Dle veřejného mínění měl navrch v každém otevřeném tématu. Ne, že by si Clintonová nevedla dobře, ale nedokázala dostatečně přilákat posluchačovu pozornost. Známy sloupkař The New York Times Nicholas Kristof po debatě na Twitteru výstižně prohlásil, že „Clintonová prosazuje kontinuitu v době, kdy všichni hledají změnu“ (WashingtonPost.com 2016f). Sanders byl po debatě naopak přirovnán k Trumpovi. Oba dva mají údajně stejný tón komunikace, který cílí na zlost, jež je uvnitř voličů. Nenabízejí žádné kompromisy nebo návaznost na předchozí politiku, ale volají po změně. V debatě Sanders označil Trumpa za svého dobrého přítele (CNN.com 2016j).

Zajímavé jsou statistiky sledovanosti jednotlivých debat. Zatímco na demokratické debaty se dívá kolem 33 milionů lidí, ty republikánské sleduje až 102 milionů. Republikánské jsou názorově pestřejší a pro diváky tedy daleko zajímavější (Time.com 2016).

Shrnutí

- ★ Měsíc před prvními primárkami kandidáti investovali do reklam.
- ★ Sanders uspěl v demokratické debatě a zmenšil náskok Clintonové.
- ★ Clintonová musela čelit kritice manželových skandálů.
- ★ Trump se nezúčastnil sedmé republikánské debaty.
- ★ Carsonova živořící kampaň přišla s novým týmem i strategií.
- ★ Cruz s Rubiem začali soupeřit o druhé pomyslné místo za Trumpem.

ÚNOR 2016 – BOJ O DELEGÁTY JE V PLNÉM PROUDU

Marek Chytráček

Během února se uskutečnily primárky v Iowě, New Hampshire, Jižní Karolině a Nevadě. U demokratů je souboj mezi Clintonovou a Sandersem překvapivě vyrovnaný, u republikánů si Trump pomalu začíná vytvářet dominantní pozici. Během února z boje o republikánskou nominaci postupně odcházejí Fiorinová, Christie a Bush.

VE HŘE ZŮSTÁVAJÍ

Únor odstartoval sérii republikánských a demokratických primárek. Ty první proběhly již tradičně v Iowě formou volebního shromáždění. Iowa je sice pouze třímilionový stát, pro americké prezidentské kampaně však hraje velmi významnou roli. Pro kandidáty představuje první ostrý test v jejich dlouhém boji za získání stranické nominace. Jejím vliv však bývá často přeceňován, vzhledem k majoritě bělošského a nábožensky založeného obyvatelstva rozhodně nepředstavuje ukázkový demografický vzorek amerických voličů. Volební průzkumy v Iowě favorizovaly Donalda Trumpa a Hillary Clintonovou. V obou případech se však předpokládal poměrně těsný výsledek, velmi vyrovnaný souboj se očekával zejména u demokratů. A tak se i stalo. Souboj v demokratickém táboře byl americkými médii označen za jeden z nejtěsnějších v historii. Clintonové se sice v Iowě podařilo zvítězit, získala však pouze o čtyři delegáty více než Sanders. Výsledky z prvních primárek představovaly pro

Sanderse obrovské povzbuzení – nepodařilo se mu sice Clintonovou porazit, dokázal však, že se s ním musí počítat jako s rovnocenným soupeřem. Na tiskovou konferenci po sečtení výsledků v podstatě předstupoval jako vítěz. Sanders zde potvrdil své odhodlání bojovat proti současnému systému kampaní, který podle něj ovládají zájmové skupiny z Wall street (CNN.com 2016).

Zatímco s vítězstvím Clintonové se všeobecně počítalo, výsledek primárek u republikánů nedopadl podle očekávání průzkumů. Vítězství si v lowě připsal Ted Cruz, který získal 8 delegátů. Za Cruzem se se sedmi delegáty umístili Trump a Rubio, tři delegáty si připsal Carson. Cruzovi se v lowě osvědčila jeho dlouhodobá volební strategie cílená na evangelické voliče. Texaský senátor po neočekávaném vítězství prohlásil, že příští prezident nebude vybrán médii ani Washingtonem, ale obyčejnými Američany (CNN.com 2016a). Za skutečného vítěze lowských primárek byl však považován Rubio, kterému se podařilo skončit s velmi malým odstupem na třetím místě. Výsledek je o to více překvapující, že na lowu Rubio příliš necílil. Poraženým dne byl jednoznačně Trump, který byl v lowě považován za velkého favorita. Svoje druhé místo ale dokázal přijmout s nadhledem, pogrataloval Cruzovi a opakovaně poděkoval svým voličům (CNN.com 2016b). Trumpovi mohlo do jisté míry ublížit rozhodnutí neúčastnit se poslední republikánské debaty před začátkem primárek. Hlavním důvodem jeho neúčasti byla oficiálně reportérka CNN Megyn Kellyová, která si na něj prý zasedla. Velmi specifický vztah mezi moderátorkou a kandidátem ostatně dokazují i Trumpovy tweety (DailyMail.co.uk 2016). Trumpova neúčast na debatě naopak prospěla hlavně Rubiovi, který ji zvládl s přehledem. Za zklamání se rozhodně dají označit volební výsledky Jeba Bushe, Johna Kasicha a Chrise Christieho, kteří pomalu začínají být veřejně vyzýváni k odstoupení z boje o získání republikánské nominace a k podpoření Rubia jako kandidáta republikánského establishmentu.

VÝSLEDKY Z IOWY ZMĚNILY HRU

Výsledky z lowy ovlivnily strategie kampaní většiny kandidátů. Pouze těsné vítězství donutilo Clintonovou, aby se více zaměřila na kampaň v New Hampshire, kde se budou konat druhé primárky v řadě. Velmi dobrý výsledek z lowy naopak vlil elán do žil Sandersovi. Ve svých prohlášeních se začal častěji ohánět politickou revolucí a zničením politického establishmentu. Podle vlastních slov však odmítl vést negativní kampaň i podnikat osobní útoky na oponenty (Politico.com 2016). U republikánů o sobě podle očekávání dával vědět hlavně Trump, který se sice po primárkách v lowě na 12 hodin odmlčel, záhy se však vrátil do své staré ofenzivní formy. Následně na Twitteru zaútočil na média, která podle něj o výsledcích z lowy neinformovala spravedlivě a nedoceňovala jeho velmi dobrý výsledek (CNN.com 2016c). Začal také požadovat opakování primárek kvůli tomu, že je pro sebe „ukradl Ted Cruz“.

Trump narážel na kauzu ohledně údajného odstoupení Bena Carsona z kampaně, kterou do světa vypustil právě tým Cruze. Došlo však pouze k překroucení informací CNN, která uvedla, že Carson nejede z Iowu do New Hampshire a Jižní Karolíny, ale že se nejprve jede podívat domů na Floridu. Veřejnosti byla tato informace Cruzovým týmem podána tak, že Carson z kampaně odstupuje, a proto se vrací domů na Floridu (CNN.com 2016d). Cruz se později za svůj tým Carsonovi omluvil. Trump pro další dny také přehodnotil svoji strategii, kromě předem domluvených velkých akcí vystoupil podle vzoru Cruze i na menších kontaktnějších setkáních. Na nich také povolil dotazy z publika, což vyvolalo dvě zajímavé situace. Na otázku v New Hampshire, zda by dokázal osobně vykázat děti syrských uprchlíků, odpověděl, že by se jim klidně podíval do očí a řekl jim, že v USA nemůžou zůstat (CNN.com 2016e). Další bizarní situace nastala na dalším setkání s voliči, kde jedna žena vulgárně urážela Teda Cruze. Trump na její vykřiknutí okamžitě reagoval a nechal ji nadávku zopakovat, aby ji slyšeli všichni (CNN.com 2016f). Trump také potvrdil, že se bude účastnit příštích republikánských debat i přesto, že je bude moderovat Megyn Kellyová. Sám totiž připustil, že ho neúčast na poslední republikánské debatě před začátkem primárek mohla stát určitou část hlasů (CNN.com 2016g).

Zvýšený zájem médií, ale také soupeřů musel řešit především Marco Rubio. Nutno podotknout, že se mu nakonec tlak, který se na něj vytvořil po úspěšném začátku kampaně, nepodařilo ustát. Na Rubia se útočilo ze všech stran, své si vyslechl od Bushe, Cruze, Christieho a samozřejmě také od Trumpa (WashingtonPost.com 2016). Osudným se mu zřejmě staly až útoky Christieho během poslední republikánské debaty před primárkami v New Hampshire. Guvernér zaútočil na Rubia s tím, že nemá zkušenosti z vládních pozic a jeho projevy se skládají pouze z naučených 25 sekund. Rubio to následně dokázal naučenými frázemi o prezidentu Obamovi, které má jako univerzální připraveny do každé debaty (RealClearPolitics.com 2016). Christieho útoky na Rubia byly cílenou součástí pokusu o restart jeho kampaně. Do podobné fáze se dostal i Jeb Bush, který se po zoufalém výsledku z Iowu pokusil upoutat voliče novým volebním spotem namířeným proti Trumpovi (YouTube.com 2016). Bush také pokračuje ve zpochybňování připravenosti a kvalifikovanosti Rubia, kterého vnímá jako hlavního protivníka v boji o získání podpory republikánského establishmentu. Ze světél reflektorů pomalu mizí Carly Fiorinová, která už ke své nelibosti ani není zvána na primetimové debaty (CNN.com 2016h).

PO PRIMÁRKÁCH V NEW HAMPSHIRU KONČÍ FIORINOVÁ A CHRISTIE

Vítězi primárek v New Hampshiru se podle očekávání stali Donald Trump a Bernie Sanders. Za Trumpem, který získal 11 delegátů, se umístil Kasich (4 delegáti), Bush a Cruz (3 delegáti)

a Rubio (2 delegáti). Výsledek zklamal především Rubia, přičítal ho zejména poslední nepovedené debatě. Na jeho špatném výsledku se samozřejmě projevilo i to, že obyvatelé New Hampshiru tolik neinklinují k náboženství. Se stejným problémem se potýkal i Cruz, který hodně sází na evangelické voliče. Poměrně slušný výsledek naopak znamenal povzbuzení pro Bushe, který po fiasku v Iowě potřeboval dobrý výsledek pro restartování kampaně. Bush si na svůj seznam kritizovaných přidal i Kasicha, který v New Hampshire překvapivě obsadil druhé místo. Bushův tým vydal volební spot, ve kterém byly porovnávány Bushovy a Kasichovy dosavadní výsledky (YouTube.com 2016a). Volební klání po opakovaných neúspěších opouští Chris Christie a Carly Fiorinová. Christie tedy alespoň může odcházet s vědomím, že se mu podařilo uškodit Rubiovi.

Primárky u demokratů dopadly podle očekávání, Sanders získal 15 delegátů, Clintonová 9. Sanders si tedy užíval velmi dobrý start kampaně, který zaskočil velkou část veřejnosti. Kromě připsání delegátů se mu také dařilo v oblasti financí, pouhé vítězství v New Hampshire mu do 24 hodin po uzavření volebních místností vyneslo 6,4 milionu (CNN.com 2016i). To Hillary Clintonová jistě počítala s pohodlnějším startem kampaně, svoji pozornost nyní obracela na Jižní Karolínu a Nevadu, tedy státy, ve kterých je favorizována. Po volbách v New Hampshire se rozhodla změnit volební štáb i strategii kampaně. Původně mělo ke změnám ve vedení kampaně dojít až po volbách v Jižní Karolíně a Nevadě, ale po pouze těsném vítězství v Iowě a po prohře v New Hampshire došlo ke změnám dříve. Jednalo se především o doplnění volebního štábu o nové osoby a také zavedení ústřední vedoucí pozice. Překrývání pravomocí volebních strategií podle mnohých vedlo k chaotickému rozhodování jejího týmu (CeskeNoviny.cz 2016).

JIŽNÍ KAROLÍNA A NEVADA: FAVORITÉ VÍTĚZÍ

Změny ve volebním štábu přinesly kýžený úspěch, Clintonové se podařilo zvítězit v Jižní Karolíně i Nevadě. Důležitým faktorem v obou státech jsou početné etnické menšiny, v Jižní Karolíně je velká afroamerická menšina, v Nevadě je zase silná komunita Hispánců. Vítězství v Jižní Karolíně bylo mnohem jednoznačnější, Clintonová si zde připsala 39 delegátů, zatímco Sanders pouze 14. Ten později na prohru reagoval kritikou stylu financování kampaně, kterým se prezentuje jeho sokyně. Do svého týmu podporovatelů se mu nově podařilo získat dvě významné osobnosti, podpořili ho režisér Spike Lee a veteránka Tulsi Gabbard, která kvůli tomu dokonce opustila DNC (Democratic National Committee) (Politico.com 2016a). Clintonová se stala vůbec první ženou, které se podařilo vyhrát primárky v Jižní Karolíně. Opírala se zde o tradičně velkou podporu Afroameričanů. Během primárek ji například hashtagy #sheswithus #iamwithher podpořila Gwen Carr, matka newyorskou policií zavražděného Afroameričana Erica Garnera. Ona a čtyři další matky s podobným osudem podpořily Clintonovou v rámci

její kampaně „Breaking Down Barriers“ (QZ.com 2016). Clintonová také vydala nový volební spot postavený na jejím celoživotním boji proti sociální nespravedlnosti, dabovaný oblíbeným hercem Morganem Freemanem. Neopomněla samozřejmě ani na negativní část kampaně, když využila střelby v Sandy Hook a zmínila Sandersovo hlasování proti zákonu týkající se zodpovědnosti výrobce zbraní za ohrožení životů amerických občanů.

Dvě vítězství si připsal i Donald Trump. V Jižní Karolíně republikáni hlasovali většinovým systémem, vítězi tedy připadlo všech 50 delegátů. Na druhém a třetím místě se umístili Marco Rubio a Ted Cruz. Právě tito kandidáti se před primárkami v Jižní Karolíně předháněli v silných vyjádřeních. Oba se označují za jedinou možnou alternativu k osobě Donalda Trumpa. Spor se mezi nimi strhnul i okolo otázky migrace. Rubio podle Cruze obhajoval imigrační reformu a nyní předstírá, že se to nikdy nestalo (TheGuardian.com 2016). Cruz dle svých slov nelegální migraci tvrdě a konzistentně odmítá. Když se dva perou, třetí se směje. Trump se v atmosféře, kde na sebe všichni útočí, cítí jako ryba ve vodě. Kromě svých republikánských kolegů si rýpnul i do Clintonové, která prý během svých vystoupení „štěká jako pes“ (CNN.com 2016j). Kontroverzním výrokům však nebylo konce.

Trump vyjádřil veřejnou podporu používání mučení jako vyšetřovací metody. Pro zajištění bezpečnosti amerických občanů je podle Trumpa potřeba sáhnout i k nepříjemným postupům, mučení je navíc osvědčené (CNN.com 2016k). Vedoucí republikánský kandidát se také mimo jiné dostal do sporu s papežem Františkem, který o něm prohlásil, že není dobrým křesťanem. Narážel tak zejména na Trumpovu protiimigrační politiku a stavění zdi mezi USA a Mexikem. Trump na papežovu kritiku v první chvíli reagoval podrážděně, později si ovšem uvědomil, že by pro něj nebylo výhodné přijít o věřící voliče. Celou kauzu uzavřel tím, že s papežem nechce bojovat a že si ho velmi váží (CNN.com 2016l). Zajímavou roli v jeho sporu s papežem sehrál Rubio, který Trumpovi překvapivě vyjádřil podporu. Po primárkách v Jižní Karolíně se rozhodl ukončit kampaň Jeb Bush, kterému se dlouhodobě nedařilo oslovit dostatečné množství voličů. Bushovi nepomohla ani podpora jeho rodiny, zejména matky a bratra, bývalého amerického prezidenta. Bushova stopa v americké prezidentské volbě nemusela být u konce, očekávalo se, zda podpoří kampaň některého republikánského kolegy. O Bushovu podporu se hlásil zejména Rubio, který byl dlouhá léta Bushovým chráněncem. Vytoužené a životně důležité podpory se mu nicméně v jeho boji proti Trumpovi nedostalo.

V Nevadě šlo již do boje o delegáty pouze pět republikánských kandidátů. Ve státě se silnou komunitou Hispánců zvítězil Trump, jež zde získal 14 delegátů. Druhé a třetí místo opět obsadila dvojice Rubio (7 delegátů) a Cruz (6 delegátů). Na čtvrtém místě se s obdržením dvou delegátů umístil Carson, poslednímu Kasichovi se podařilo získat jednoho delegáta. U Carsona i Kasicha se stále více mluví o blížícím se konci kampaně, Carson dokonce v rozhovoru pro FoxNews připustil, že mu za případné ukončení kampaně byly nabídnuty peníze a budoucí

politická podpora (FoxNews.com 2016). Bývalého neurochirurga sráží zejména slabé výkony během televizních debat. V těch dostávají kandidáti otázky od moderátorů debaty. Poté se dostanou ke slovu až v případě, že se o nich jiný kandidát zmíní ve své odpovědi. A právě to je pro Carsona kámen úrazu, jeho jméno totiž z úst ostatních téměř nezaznívá. Carson dokonce v poslední únorové debatě prosil kolegy, aby na něj zaútočili (Politico.com 2016b).

Stále stupňující tlak pocituje i Rubio, který v této fázi kampaně přehodnotil strategii vůči Trumpovi. Rubio je nyní mnohem ostřejší, oproti svému dosavadnímu klidnému postoji Trumpa mnohem více napadá. Po jedné debatě dokonce prohlásil, že si prý Trump během debaty „zamokřil kalhoty“ (Politico.com 2016c). SuperPAC podporující Rubia v pátek vypustil dvě nová videa. První, které se jmenuje „Knows Nothing“ naráží na Trumpovu zahraniční politiku (YouTube.com 2016b), druhé nazvané „Fools“ využívá Trumpův výrok „I love the poorly educated“, aby z něj udělalo populistického vydřiducha (YouTube.com 2016c). Cruzova kampaň se stále nesla v podobném duchu, texaský senátor se nadále označuje za jediného republikánského kandidáta, jenž je schopen zastavit Trumpa. Ten mu však zasadil velmi dobře mířený úder, když během debaty zdůraznil, že zatím Cruze nepodpořil žádný z jeho republikánských senátorských kolegů (Politico.com 2016d).

Shrnutí

- ★ U republikánů byl ve vedení Trump.
- ★ Rubio a Cruz sváděli souboj o pozici Trumpova dvorního vyzyvatele.
- ★ Cruz se stále více orientuje na evangelické voliče a kritiku Rubiovy zahraniční politiky.
- ★ U demokratů je ve vedení Clintonová.
- ★ Sanders se dočkal překvapivě dobrého úvodu, postupně však začíná ztrácet.

PRECINCT
PHÂN KHU

PRECINTO
選區

D0999, D00001, D0678

VOTING HERE
BŘEZEN 2016 -
ATMOSFÉRA HOUSTNE
VOTACIÓN AQUÍ
BU PHÂN KHU
在此投票

Marek Chytráček

Březnové primárky odstartovalo důležité volební superúterý. S přibývajícími souboji se kampaně vyostřují, v březnu dokonce během mítinků kandidátů dochází k násilným potyčkám. V polovině měsíce se konaly jedny z nejdůležitějších primárek na Floridě a v Ohio, které měly rozhodnout o osudu Marca Rubia a Johna Kasicha.

VE HŘE ZŮSTÁVAJÍ

Březen začal velmi zostra, hned prvního se totiž konalo volební superúterý, které představuje vůbec největší jednorázový střet v amerických prezidentských primárkách. Podle očekávání se vítězi dne stali Donald Trump a Hillary Clintonová. Té se podařilo zvítězit v sedmi státech – Georgii, Virginii, Alabamě, Tennessee, Arkansasu, Texasu a Massachusetts. Celkově si na svůj účet připsala 486 delegátů, zatímco Sanders, kterému se podařilo zvítězit v Oklahomě, Coloradu, Vermontu a Minnesotě, pouze 321 delegátů.

U republikánů se vítězem superúterý stal Donald Trump, který ovládl sedm států s celkovým počtem 237 delegátů. Ted Cruz překonal své soupeře v Oklahomě, Aljašce a Texasu. Všechny tři státy mimo jiné spojuje jeden důležitý faktor – jedná se o těžbařské státy. Cruzovi v těchto státech mohlo pomoci, že se zasazuje o deregulaci těžby ropy. Za důležité je zejména

považováno vítězstvím v domácím Texasu, Cruz si zde připsal 104 delegátů, což činilo polovinu jeho celkového zisku během superúterý. Rubio získal pouze jeden stát – Minnesotu, na svůj účet si připsal pouhých 94 delegátů. Rubiov další slabý výsledek nahrál Cruzovi, který ho pomalu začíná vytlačovat z pozice možného Trumpova vyzyvatele.

Prezidentští kandidáti si po náročném superúterý dlouho neodpočinuli, hned o víkendu je totiž čekaly další primárky. U republikánů se v sobotu 5. března volilo v Maine, Kansasu, Louisianě a Kentucky. Za sobotního vítěze je označován Cruz, který zvítězil v Maine a Kansasu, ve zbylých dvou státech skončil těsně druhý za Trumpem. Cruzovo vítězství v Maine bylo překvapivé zejména kvůli tomu, že jde o stát s velmi malým procentem věřících, na něž Cruzova kampaň primárně cílí. Cruzovi zřejmě hrálo do karet, že se v obou státech volilo formou uzavřeného volebního shromáždění. Jeho zisk pro Trumpa rozhodně není fatální, v celkovém součtu získal ten den Cruz o pouhých šest delegátů více než Trump. Ten po vyhlášení výsledků opět vyzval Rubia a Kasicha, ať ze souboje o republikánskou nominaci odstoupí, chce si to prý s Cruzem „rozdat jeden na jednoho“ (Politico.com 2016a). V tomto případě byla Trumpova slova velmi pragmatická, v polovině března se totiž konají primárky na Floridě, kde se hraje o 99 delegátů, kteří jsou přidělováni podle většinového volebního systému. Právě Florida bude klíčovým okamžikem pro Rubia, spoléhajícího na svůj domovský stát. Dojem z nepovedené soboty si Rubio alespoň trochu vykompenzoval v nedělních primárkách v Portoriku, kde překonal své protivníky – bral všech 23 delegátů. Nutno podotknout, že jeho vítězství v Portoriku bylo očekávané, je zde velmi početná komunita Hispánců. Za zmínku také stojí, že ve čtyřmilionovém Portoriku v republikánských primárkách hlasovalo pouhých čtyřicet tisíc voličů.

U demokratů se v sobotu 5. března hlasovalo v Kansasu, Nebrasce a Louisianě. V prvních dvou státech se podařilo zvítězit Sandersovi, v Louisianě si vítězství připsala Hillary Clintonová. Sanders sice ovládl dva státy, díky většímu počtu delegátů, o které se hraje v Louisianě, se však úspěšnější kandidátkou stala Clintonová. Ta se malými krůčky přibližuje k zisku demokratické nominace. Žádnou větší překážku nepředstavuje ani její nedělní prohra v Maine, kde se Sandersovi podařilo zvítězit v poměru 64 % ku 36 %. Ve výsledném přepočtu na delegáty si však díky superdelegátům připsal o pouhých pět delegátů více než bývalá ministryně zahraničí.

I přes nepříznivou situaci se Sanders stále odmítá vzdát. Pozornost obrací zejména ke kritice současné situace ve zdravotnictví, kde ho iritují předražené léky, a k mírovému stylu vedení zahraniční politiky. O pokračujícím boji u demokratů svědčí i negativní kampaň, k níž se uchýlila Clintonová. Ta přes twitterový účet @TheBriefing2016 rozjela intenzivní tažení s cílem dokázat, že Sanders během kampaně mluví jinak než v průběhu svého působení v Senátu.

8. března se v obou táborech uskutečnily primárky v Michiganu a Mississippi, republikáni ještě navíc volili na Havaji a v Idaho. K velkému překvapení u demokratů došlo v Michiganu, Bernie Sanders zde totiž dokázal těsně zvítězit. Sandersův triumf překvapil zejména agentury zpracovávající volební průzkumy, jež předpovídaly vítězství Clintonové až o 20 procentních bodů. Bývalá první dáma si prohru z Michiganu vykompenzovala v Mississippi a v Severních Marianách, kde se jí podařilo pohodlně zvítězit. Osmého března také skončilo hlasování demokratů žijících v zahraničí, kteří také dostávají prostor v demokratických primárkách. Ti se přiklonili na stranu Sanderse, který od krajánek získal o pět delegátů více než Clintonová.

Situace u republikánů se začala v průběhu března stále více vyostřovat. Proti Trumpovi se vymezily některé významné tváře strany, jako je například Mitt Romney nebo John McCain (iDNES.cz 2016). Pod kotel přidávali také Trumpovi soupeři, Ted Cruz ho během debaty konfrontoval s tím, že v minulosti finančně podporoval kampaň Hillary Clintonové (PolitiFact.com 2016). Toto tvrzení Trump potvrdil, jeho rozhodnutí financovat kampaň Clintonové nebo například George Bushe považuje za čistě obchodní. Klidu se nedománil ani od Rubia, který mu zase jako bumerang vrátil jeho bojkot výrobků zhotovených v Číně. Rubio poukázal na to, že je v Číně vyráběno i oblečení, ve kterém se Trump běžně objevuje na veřejnosti (CNN.com 2016a). Tento útok Trump odvrátil s povzděchem, že je v současné době velmi těžké najít oblečení, které je vyráběno na území USA.

Trump to ovšem opět zvládl a i přes silné útoky svých odpůrců dokázal zvítězit v primárkách v Michiganu, Mississippi i na Havaji. Za ním se ve všech státech umístil Cruz, který si ještě připsal vítězství v Idaho a Wyomingu. Kasich a Rubio z primárek opět vyšli téměř na prázdko, z boje však stále neodstoupí. Oba obrací pozornost k primárkám ve svých domovských státech. V případě, že by Rubio vyhrál na Floridě a Kasich v Ohio, by se totiž vytvořila možnost, že by Trump nemusel dosáhnout na potřebný počet získaných delegátů, které potřebuje k zajištění republikánské nominace.

BOJOVNÁ NÁLADA PŘED DŮLEŽITÝM SOUBOJEM

Donaldu Trumpovi se v jeho souboji proti mnoha protivníkům dostalo další velmi důležité podpory, 11. března mu ji oficiálně vyjádřil bývalý republikánský kandidát Ben Carson, jenž svoji kampaň ukončil 4. března (TheGuardian.com 2016). Její konec byl dlouhou dobu ve vzduchu, nepodařilo se mu navázat na pozitivní odstartování kampaně. Carson začátkem března ohlásil, že už nevidí cestu, kterou by se měla jeho kampaň ubírat. Jako svoji další misi označil získávání podpory křesťanů pro budoucího oficiálního kandidáta Republikánské strany. Teda Cruze naopak podpořila bývalá kandidátka Carly Fiorinová, když uvedla, že

se děsí představy Donalda Trumpa v čele USA (CNN.com 2016b). Cruzova kampaň se před primárkami na Floridě opět zaměřila na Rubia, kritizovala ho ohledně dotací na cukr (YouTube.com 2016a), jeho daňového plánu, imigrační politiky (YouTube.com 2016b) a otázek národní obrany (YouTube.com 2016c). Cruzovi se povedlo zabodovat se svým závěrečným prohlášením během republikánské debaty: „Jaký to skvělý národ, když syn barmana, syn listonoše, syn umývače nádobí a syn úspěšného podnikatele spolu mohou stát na jednom pódiu a žádat o vaši podporu“, které bylo zařazeno mezi nejlepší výroky všech proběhlých debat (WashingtonPost.com 2016). Cruz zde velmi decentně a vtipně zpochybnil, že by si Trump za svým kariérním úspěchem stál úplně sám. Marco Rubio před primárkami v Ohiu vyzval svoje voliče, aby raději hlasovali pro Kasicha, jehož šance na vítězství jsou zde mnohem větší (Politico.com 2016b). Toto Rubiovo gesto mělo kromě snahy zastavit možné vítězství Trumpa v Ohiu ještě jednu motivaci, Rubio očekával, že mu ho Kasich oplatí na Floridě, kde floridský senátor zoufale potřeboval vyhrát. Rubio však do jisté míry nahrál na smeč Trumpovi, který dlouhodobě tvrdí, že se proti němu všichni spikli. Nyní se mu ovšem dostal do rukou konkrétní případ, kdy se jeho protivníci dávají dohromady s jediným cílem – zabránit jeho výhře. Trump pro jistotu připravil do obou měst negativní spoty, na Floridě kritizoval zkorumpovaného Rubia (DonaldJTrump.com 2016), v Ohiu Kasicha podporujícího Obamacare (CNN.com 2016c).

Další novinkou, o kterou byly v březnu kampaně obohaceny, se staly potyčky na mítincích kandidátů. Ty totiž začaly být doprovázeny násilím, jedno Trumpovo předvolební setkání v Chicagu muselo být dokonce předčasně ukončeno. Trump z podněcování násilí obvinil příznivce Bernieho Sanderse (CNN.com 2016d), jehož plánovaná politická revoluce přitahuje mladé, občas až anarchisticky laděné voliče. Atmosféra na Trumpových mítincích však byla velmi specifická i v případě, že nedošlo k žádnému násilí. Trump totiž na jednom z veřejných vystoupení vyzval své příznivce, aby zvedli pravici a slíbili mu věrnost. Političtí komentátoři nastalou situaci často přirovnávali k období německého nacismu, kdy se hajlováním zdravil říšský vůdce Adolf Hitler (CNN.com 2016e).

TRUMPOVO VELKÉ VÍTĚZSTVÍ A RUBIŮV KONEC

Za jeden z klíčových dnů boje o republikánskou prezidentskou nominaci se dá jednoznačně označit 15. březen, kdy došlo k hlasování na Floridě, v Ohiu, v Illinois, Missouri a Severní Karolíně. Prohrané primárky na Floridě znamenaly definitivní hřebíček do rakve kampaně Marca Rubia. CNN přišla krátce po oznámení konce jeho kampaně s vysvětlením, proč neuspěl (CNN.com 2016f). Vůbec nejmladší kandidát letošních prezidentských voleb prý podcenil osobní styk s voliči a roli dobrovolnických základů v terénu. Voliči jej tak znali spíše z televize

než z reálných setkání. Trumpovi se podařilo ovládnout všechny státy kromě Ohia, ve kterém podle očekávání triumfoval Kasich. Cruzovy výsledky z 15. března sice byly velmi slabé, za vítězství však může považovat konec kampaně Rubia. Dostalo se mu také podpory Mitta Romneyho, který stejně jako Cruz apeluje na Kasicha, aby se co nejdříve vzdal kandidatury (NYTimes.com 2016). Cruzova kampaň se přizpůsobila nově nastalé situaci, otevřel se totiž prostor pro zisk nových středových voličů, kteří odmítají hlasovat pro Trumpa. Cruz bude ale muset pro jejich zisk být méně radikálnější a více utlumit svoji rétoriku. Trump si díky svým výborným výsledkům z posledních dnů otevřel cestu k získání potřebné většiny delegátů ještě před konventem.

Velice úspěšná byla také Clintonová – zcela jasně ovládla Floridu, bezpečně zvítězila v Severní Karolíně a Ohiu a těsně v Illinois a Missouri. Během jediného dne tak zvýšila náskok o dalších 130 delegátů. Mnohem lepších výsledků se Sandersovi podařilo dosáhnout v následujících primárkách v Idaho, Utahu, na Havaji, ve Washigntonu a na Aljašce. Jedinou prohru si koncem března připsal v Arizoně. Sanders zaujal nejenom zvýšenou pozorností, kterou věnoval americkým indiánům, kteří ve zmíněných státech představují početnou menšinu, ale také podporou, které se mu během jednoho z veřejných vystoupení dostalo od ptáčka, který vedle něj přistál na řečnický pult (FeelTheBern.org 2016). Video z vystoupení se stalo okamžitým hitem, Sandersův tým ptáčka využil k propagaci, ptáček byl označen za pomyslnou holubici míru, která ztělesňuje Sandersovo poselství (YouTube.com 2016d). To Clintonová musela řešit mnohem nepříjemnější starosti, kromě prohry v pěti státech se také na veřejnosti hodně omílala fotografie z pohřbu Nancy Reaganové, na které se Clintonová objímá s exprezidentem Bushem. Fotografie byla vodou na mlýn jejich kritiků, kteří dlouhodobě upozorňují na zákulisní přátelství Clintonové s Bushem (Salon.com 2016).

U republikánů již o zisk nominace usilují pouze tři kandidáti – Trump, Cruz a Kasich. Primárky v Arizoně ovládl Trump, jednoznačně zde zafungovala jeho tvrdá protiimigrační politika, která si ve státě, jež hraničí s Trumpem proklínaným Mexikem, jistě našla velkou podporu. Ted Cruz si kromě ovládnutí primárek v Utahu připsal jedno důležité vítězství, o které dlouhou dobu usiloval jeho protivník Rubio, Cruze totiž veřejně podpořil Jeb Bush (Politico.com 2016c). Kromě samotného Bushe se také mezi Cruzovi podporovatele přidali dva vlivní sponzoři a členové židovské komunity, kteří dříve stáli za Bushem. Republikánští kandidáti na sebe také strhli pozornost výměnou názorů na Twitteru, která se týkala jejich drahých poloviček (WashingtonTimes.com 2016). Aféru odstartoval anti-trumpovský superPAC „Make America Awesome“, když zveřejnil spot s obnaženou Melanií Trump s popiskem „Seznamte se s Melanií Trump – naší budoucí první dámou. Nebo můžete v úterý podpořit Teda Cruze.“ Trump z této negativní kampaně obvinil Cruze a pohrozil mu, že by klidně také mohl něco vytáhnout na jeho ženu. Velký úspěch poté zaznamenala Cruzova reakce: „Donalde, pravý

muž na ženy neútočí. Tvoje žena je krásná a Heidi je láska mého života,” která získala téměř deset tisíc retweetů. Celá aféra měla ještě dozvuk na začátku následujícího týdne, Trump se podle Cruze stočením konverzace na manželky pouze snaží vyhnout řešení serióznějších otázek, jako je například řešení hrozby radikálního islámu (Politico.com 2016d). Trumpa také obvinil z autorství negativního článku o Cruzově rodině, který vyšel v National Enquirer (CNN.com 2016g).

Shrnutí

- ★ Clintonová je nadále ve vedení, Sandersovy šance na získání nomice se pomalu rozplývají.
- ★ U republikánů již o nominaci bojují pouze Trump, Cruz a Kasich.
- ★ Rubio ukončil kampaň po prohraných primárních na Floridě.
- ★ Carson ukončil kampaň začátkem března, nyní podporuje Trumpa.
- ★ Cruz se nově snaží cílit na středové voliče, kteří odmítají volit Trumpa.
- ★ Během předvolebních setkání dochází k násilným potyčkám.

DUBEN 2016 – VŠICHNI PROTI TRUMPOVI

Veronika Hrubá

Médiím vládnou Trumpovy excesy a demokraté i republikáni jich využívají ve svůj prospěch. Bernie Sanders vyhrál sedmkrát v řadě a je odhodlaný s Clintonovou bojovat až do samého konce. Cruz a Kasich uzavřeli dohodu s cílem zabránit Trumpově automatické nominaci.

VE HŘE ZŮSTÁVAJÍ

Dle serveru Huffington Post čekají Clintonovou velké problémy. Průzkumy veřejného mínění ukazují, že se Hillary těší značné neoblíbenosti a voliči jí nedůvěřují. Bernie Sanders je oproti ní naopak vnímán jako velice čestný, upřímný a důvěryhodný kandidát. Na začátku dubna vyhrál primárky ve Wisconsinu a Wyomingu, a připsal si tak sedmou výhru v řadě. I přes takový úspěch je téměř nereálné, aby Sanders obdržel automatickou demokratickou nominaci. Musel by totiž získat všechny zbylé delegáty, což je velice nepravděpodobné. Pořád však existuje cesta – pokud by nyní s Clintonovou udržel krok, mohl by si na svou stranu přiklonit několik jejích superdelegátů a celý závod zdramatizovat (HuffingtonPost.com 2016). I přes neúspěch v následujících primárkách v New Yorku a dalších čtyřech státech se Sanders nechal slyšet, že nehodlá odstoupit a chce se s Clintonovou utkat na Národním demokratickém konventu (BernieSanders.com 2016a).

S výjimkou Wisconsinu vyhrál Trump všechny dubnové primárky. Celkově si připsal 206 delegátů. Ted Cruz se tak ocitl pod velkým tlakem, neboť výhra v Indianě (3. května) bude možná jeho poslední příležitostí, jak ho na cestě k republikánské nominaci zastavit. Jelikož Cruz i Kasich ztrácejí reálnou šanci i naději Trumpa dohnat, rozhodli se uzavřít dohodu, že se v nadcházejících květnových primárkách zaměří každý na jiný stát. Touto strategií chtějí zabránit tomu, aby Trump získal potřebný počet delegátů, a byl tak automaticky nominován do boje o prezidentské křeslo. Cruz se v tomto případě bude soustředit na Indianu a nechá Kasichovi Oregon a Nové Mexiko. „Stačí, aby Trump prohrál v Indianě a na 1 237 delegátů nedosáhne,“ prohlásil Cruz (Politico.com 2016a).

KŘIVÁK HILLARY

První dubnové primárky se odehrály 5. dubna ve Wisconsinu a byly poměrně atypické tím, že vyhrál Ted Cruz. Získal 48,2 % hlasů a 36 delegátů, zatímco Trump pouhých 35,1 % hlasů a 6 delegátů. Cruz zde těžil především z tzv. „Stop-Trump vote“ – tedy hlasů od lidí, jejichž prioritou bylo především zabránit Trumpově automatické nominaci. Mimo jiné mu pomohla podpora zdejšího guvernéra Scotta Walkera a republikánských kongresmanů R. Ribbla a G. Grothmana. Cruz má největší úspěch u voličů vedených jako „velmi konzervativní“. Ve svém vítězném proslovu v Milwaukee prohlásil, že se jedná o „přelomový okamžik“ (Politico.com 2016b). Cruze sice mnoho delegátů nemůže vystát, nicméně je pro ně stále přijatelnější než Trump. Důležitou roli bude hrát Wisconsin, který je dle významného republikána Brandona Schulze „firewall proti Trumpovi“ (Politico.com 2016c).

Následně získal Cruz všechny delegáty v rámci republikánského konventu v Coloradu. V reakci na to Trump zkritizoval pravidla volebního systému a Cruzovu výhru označil za „zkorumpovanou dohodu“ (NationalReview.com 2016). Toto Trumpovo stěžování si po každém neúspěchu označil Cruz slovem „trumpertantrum“, které rovněž tvořilo úspěšný hashtag na Twitteru (#trumpertantrum). Cruz také začal na svém webu prodávat dětská bodýčka a brindáčky s Trumpovou podobiznou a sloganem „Enough with the trumpertantrums already!“ („Žbrblání už bylo dost!“) (Twitter.com 2016a).

Rovněž komunikace Clintonové se v dubnu zcela nesla v duchu silné antikampaně proti Trumpovi. Využívá tak mediální vlny zabývající se kauzami kolem Trumpových výstupů a výroků. Clintonová kritizovala například výrok, že ženy podstupující potrat by měly být potrestány, nebo prohlášení, že jsou americké mzdy příliš vysoké. V reakci na to Clintonová prohlašuje, že si Američané zaslouží zvýšit plat – v této souvislosti se objevil hashtag #raisethewage (#zavysšídane). Trump Clintonovou v jednom ze svých projevů nařkl, že kdyby nebyla žena, nedostala by nikde ani 5 % hlasů. Clintonová si nicméně s osočením, že neustále hraje jen na

„Woman card“ („Ženskou kartu“), skvěle poradila a vytvořila set vtipných plastových karet ke koupi (Twitter.com 2016b).

Trump, výjimečný v tom, že pro své soupeře vymýšlí nelichotivé přezdívky (např. Lyin' Ted, Little Marco, Low-energy Jeb), nezklamal a vymyslel přezdívku i pro Hillary Clintonovou. Jeho od nynějška nejoblíbenějším oslovením se stalo „Crooked Hillary“ („Křivák Hillary“). Republikáni všeobecně se již po desetiletí snaží Clintonovi očernit a vyjadřují se o nich jako o nečestných a podezřelých lidech. Nálepka „crooked“ navíc skvěle zapadá do atmosféry prezidentského klání, ve kterém musí Clintonová trpělivě vysvětlovat problematické kauzy z dob jejího působení na pozici ministryně zahraničí (TheGuardian.com 2016).

GO BACK TO CANADA!

Největší pozornost byla upřena na primárky v New Yorku, kde mohl vítězný republikán získat 95 delegátů a vítězný demokrat dokonce 247 delegátů (NYTimes.com 2016a). Mezi republikány bylo od začátku zřejmé, že v liberálním New Yorku má větší šance na výhru starousedlík Trump než konzervativní Cruz. Ted Cruz si navíc svůj newyorský hrob začal kopat již v lednu. Tehdy nařkl během republikánské debaty Trumpa, že má příliš „newyorské hodnoty“ – podle Cruze jde o hodnoty velmi sociálně liberální, orientované na peníze a média, prosazující povolení potratů a sňatků mezi homosexuály. Tehdy asi nečekal, že mu to Trump o pár měsíců později vrátí i s úroky. Ten si totiž dal při zdejší dubnové kampani dobrý pozor, aby tento Cruzův názor, Newyorčanům samozřejmě velmi nesympatický, připomněl na každém svém mítinku (Time.com 2016a). Cruz se proti Trumpovým obviněním snažil vymezit například v celosvětově známé zábavné show Jimmyho Fallona, ale zároveň zde prohlásil, že Newyorčanům rozhodně nehodlá podlézat (Time.com 2016b). Cruz se snažil získat přízeň alespoň zdejší ortodoxní židovské komunity, jež pro něj mohla být rozhodující v silně demokratických obvodech. V newyorských obvodech totiž nepřipadají všichni delegáti vítězi, ale přerozdělují se podle úspěšnosti (Politico.com 2016d). Newyorčané se však vyjádřili jasně. Cruz skončil v primárkách až třetí a nezískal žádného kandidáta. Zdejší deník New York Daily News dokonce Cruzovi věnoval celou obálku. Na té je Socha Svobody se zdviženým prostředníčkem a sloganem „Drop dead, Ted. Hey, Cruz: You don't like N.Y. values? Go back to Canada!“ („Jdi se vycpat, Tede. Hej, Cruze: Tobě se nelíbí newyorské hodnoty? Vrať se zpátky do Kanady!“) (Twitter.com 2016c). Vítězný Trump získal 60,4 % hlasů a 89 delegátů, a to i přesto, že Eric a Ivanka Trumpovi nemohli v New Yorku volit, protože se zapomněli včas zaregistrovat (CNN.com 2016).

Na demokratické straně to byl především Bernie Sanders, kdo vynikal svojí aktivitou. Dokonce sepsal petici, ve které vyzval Clintonovou, aby se před primárkami zúčastnila ještě jedné demokratické debaty (BernieSanders.com 2016b). Sanders k výzvě přidal i video zachycující

Clintonovou v roce 2008, kde sama tvrdí, že by člověk měl být ochotný debatovat kdykoliv a kdekoliv (Twitter.com 2016d). Clintonová nakonec tlaku Sandersovy kampaně podlehl a debata se uskutečnila. Velký úspěch měla také Sandersova akce, kterou uspořádal v Bronxu. Jednalo se o setkání, kde vystoupili známí Afroameričané (Spike Lee, H. Belafone, R. Dawson a další). Sanders tým silně medializoval problematiku pro Bronx typickou – afroamerické menšiny a chudobu. Jeho osobní vystoupení na takovém místě mělo dle zpětné vazby mnohem silnější dopad než jakákoliv aktivita na sociálních sítích (Wired.com 2016).

S cílem vyrovnat aktivitu soupeřky Clintonové v otázce ženských práv uspořádal Sanders na toto téma posezení u kulatého stolu v Harlemu. Poslední víkend před primárkami pak jeho kampaň spustila akci #TakeNYbyPhone, při které mělo 15 000 dobrovolníků zvládnout 2 miliony hovorů. Sanders spustil i několik reklamních spotů. Ty mířily především na zkorumpovaný politický a ekonomický systém Wall Street a nepřímo cílil na Clintonovou ve spotu, který řešil peníze jdoucí některým politikům od bank za některé jejich veřejné projevy. Primárky v New Yorku přesto všechno vyhrála Clintonová v poměru 58:42 se ziskem 139 delegátů (BernieSanders.com 2016c).

HLAVNĚ NEZAPOMENOUT NA ŽÁDNOU CÍLOVOU SKUPINU

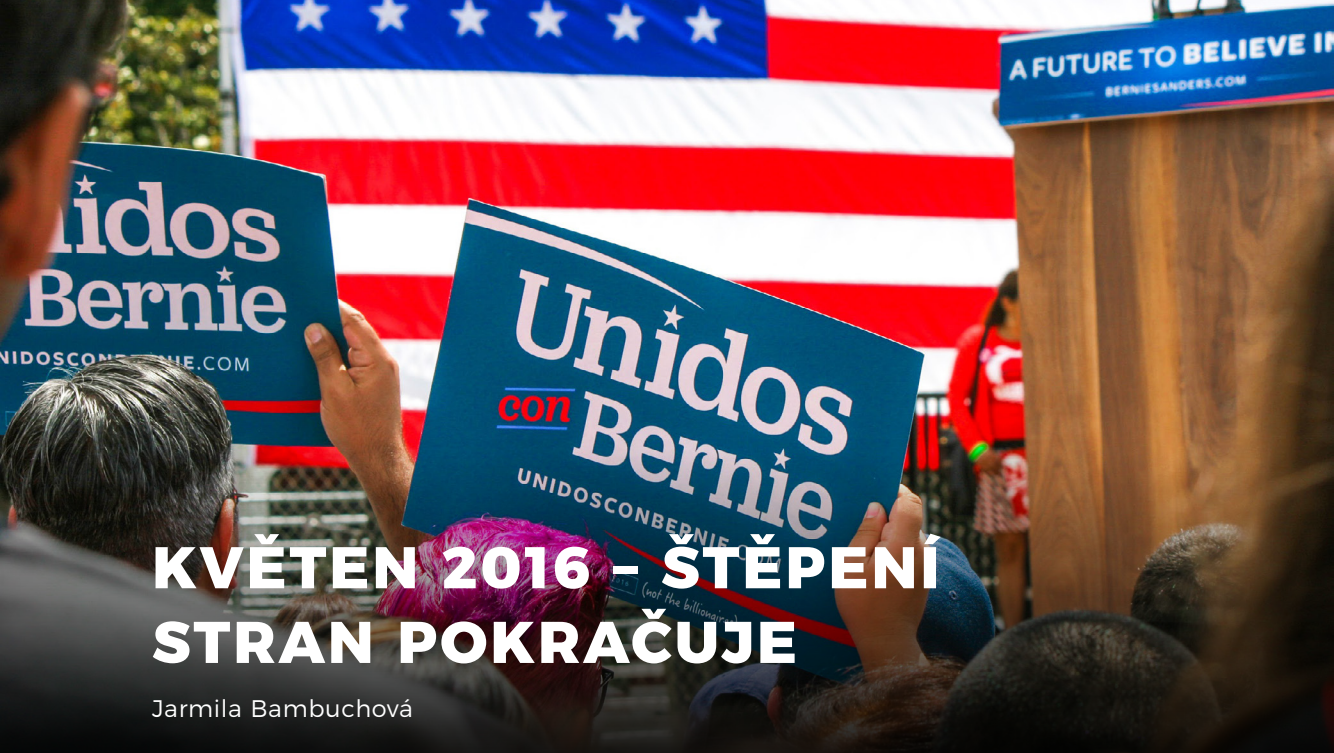
Cruz do květnových primárek v Indianě vstupuje s kontroverzním tématem transgenderu. V posledních dubnových dnech došlo k výměně názorů mezi Trumpem, Cruzem a transsexuální televizní hvězdou Caitlyn Jenner. Cruz totiž protestuje proti zákonu, který má umožnit transsexuálům chodit na jakýkoliv záchod se jim zachce (NYTimes.com 2016b). Podle Cruze by si měl každý vybírat toaletu dle svého biologického pohlaví (NBCNews.com 2016). Jenner tyto názory považuje za ostudně diskriminující. Trump prohlásil, že v Trump Tower může jít Jenner na jakýkoliv záchod. Tato populární transsexuálka toho hned využila, přijala Trumpovo pozvání a na Facebooku poté zveřejnila video z této návštěvy s hashtagy #everyonehastopee, #flushdiscrimination (Facebook.com 2016).

Překvapivé bylo i setkání Bernieho Sanderse s papežem Františkem. Sanders přijel do Vatikánu na pozvání biskupa Marcela Soronda v sobotu 16. dubna. Nejdříve měl Sanders projev v rámci konference ve Vatikánu, kde mimo jiné Františkovi poděkoval za udržení diskuze o globálním oteplování. Večer se Sanders sešel přímo s papežem v jeho rezidenci Domus Santa Maria, aby společně prodiskutovali možnosti „morální ekonomiky“. Tímto krokem by si Sanders mohl zajistit podporu některých amerických katolíků (78,2 mil., cca 25 % populace) (Time.com 2016c).

Shrnutí

- ★ Před důležitými primárkami v New Yorku kandidáti zacílili na opomíjené menšiny.
- ★ Cruz s Kasichem se společně snažili zabránit Trumpově automatické nominaci.
- ★ Trump vyhrál všechny dubnové primárky vyjma Wisconsinu.
- ★ Trump poprvé nazval Clintonovou jako „Crooked Hillary“.
- ★ Bernie Sanders si připsal již sedmé vítězství v primárkách v řadě a hodlá vytrvat až do Národního demokratického konventu.

KVĚTEN 2016 – ŠTĚPENÍ STRAN POKRAČUJE

Jarmila Bambuchová

Po drahé a zároveň nevydařené kampani v Indianě odstupuje Ted Cruz a následně i John Kasich. Trump získává jako první dostatečný počet delegátů pro automatickou nominaci na oficiální prezidentskou nominaci, zatímco Clintonová a Sanders spolu stále soupeří. Vypadá to ale, že Sanders potřebný počet delegátů nezíská.

VE HŘE ZŮSTÁVAJÍ

Začátek měsíce se nesl v duchu primárek v Indianě, které se konaly hned třetího května. Na základě dubnové dohody mezi Johnem Kasichem a Tedem Cruzem o rozdělení kampaní do zbývajících primárek měl květnové volby v Indianě pro svoji kampaň „rezervované“ Cruz. To znamenalo, že se zde Kasich dobrovolně vzdal vedení své kampaně, a umožnil tak vyšší zisk Cruzovi. Cruz tak dal do souboje o Indianu skoro všechno a ve své intenzivní kampani utratil čtyři miliony dolarů, což znamenalo v průměru 10 dolarů na jednoho získaného voliče (PublicIntegrity.com 2016). Konverze ostatních byla přitom daleko vyšší, například Donald Trump utratil na hlavu voliče pouze 1,5 dolaru. Kromě silného dotování se Cruz snažil své výsledky oživit sérií zoufalých opatření, včetně jmenování Carly Fiorinové na pozici svého viceprezidenta nebo inscenací motivační scény z filmu „Hoosiers“ („Indiaňané“) (WashingtonPost.com 2016). Dařit se mu ale nezačalo a navíc se musel potýkat s přezdívkou „Lying Ted“ („Lhající Ted“), která se zaryla pod kůži hlavně nepřesvědčeným voličům.

Přezdívku „Lying Ted“ vymyslel během března Trump, který tak reagoval na ukončení kandidatury většiny slabších republikánských soupeřů a změnu Cruzovy strategie. Ten totiž otočil svůj smířlivý diskurz proti Trumpovi v momentě, kdy se začal profilovat jako silný protikandidát. Protože Cruz ztratil možnost, že by v případě vypadnutí Trumpa přebíral jeho voliče, musel zaútočit. Milá strategie by již neměla smysl. Cruz tak Trumpa nazval „narcisem“, „patologickým lhářem“ či „sukničkářem“ (CNN.com 2016a). Trumpova reakce byla chytrá, vymyslel jednoduchou přezdívku apelující na voličovu touhu zjednodušovat a hodnotit povrchně. Podobnou „štítkovací“ strategii využil i pro ostatní kandidáty. Vedle „Low Energy Jeba“ z listopadu a „Lying Teda“ počastoval během březnové debaty v Michiganu také „Little Rubia“ („Malého Rubia“). V dubnu pak našel přezdívku i pro Kasicha, a to „1 for 38 Kasich“. Pseudonym si utahoval z toho, že Kasich vyhrál pouze v jednom ze 38 států v primárních volbách (Twitter.com 2016a). Také Hillary Clintonové od dubna neřekl Trump jinak než „Crooked Hillary“ („Křivák Hillary“) (CNN.com 2016b).

Trump se tak ani nemusel příliš snažit a s přehledem získal 53,9 % republikánských hlasů. To opět posílilo psychologický efekt Trumpových vítězství, které se podepsaly na výsledcích Cruze a Rubia již v minulosti. Stejně tomu bylo i tentokrát. V důsledku série neúspěchů ukončil kandidaturu Ted Cruz a následně i John Kasich, který se zápasu o Indianu na základě domluvy ani neúčastnil. Jediným kandidátem republikánů tak zůstal Donald Trump, který se s vybraným kandidátem z řad demokratů utká o Bílý dům.

SANDERS SKLIDIL PLODY ANTISTRANICKÉ KAMPANĚ

Za demokraty vyhrál primárky v Indianě Sanders s 52,5 %. Jeho pozice ale neposílila, spíše naopak. Nevyhrál totiž dostatečný počet delegátů, kteří by mu pomohli zajistit automatickou nominaci ze strany demokratů. Teoreticky sice nominaci získat mohl, a to v případě, že by vyhrál 65 % všech zbývajících delegátů, a dosáhl by tak požadované hranice 2 383 delegátů (Vox.com 2016). Prakticky to ale nebylo možné, protože podpora pro Clintonovou byla vůči Sandersovi stabilní. Pohodlný náskok jí navíc poskytlo množství superdelegátů, kteří jí přislíbili své hlasy. I když Sanders vykazoval větší podporu na lokální úrovni mezi řadovými demokraty, většina nezávislých superdelegátů přislíbila podporu právě Hillary Clintonové. Sanders se tak neodvratně ocitl mezi mlýnskými koly stranického tlaku. Cílem demokratického centra byla jednotná strana a Sanders tuto vizi štěpil. K růstu preferencí mu nepomohl ani nový ostřejší diskurz proti oponentům či akcentované téma sociální nerovnosti amerických indiánů (CBSNews.com 2016a).

Demokratický sjezd v Nevadě se navíc zvrhl, když rozhořčení fanoušci i delegáti adresovali vlnu nadávek i výhružek vedení Demokratické strany. Stalo se tak poté, co po předběžném přepočítání hlasů delegátů pro kandidáta vedla Clintonová (TalkingPointsMemo.com 2016). Po sérii fyzických potyček byl z bezpečnostních důvodů sjezd dokonce ukončen dříve. Sanders sklidil vlnu kritiky za to, že jeho kampaň má „zálibu v násilí“ (CBSNews.com 2016b), v reakci to ale hned popřel (BernieSanders.com 2016).

Není pochyb, že vyhrocenou situaci podpořila Sandersova snaha oslabit Clintonovou vítězstvím ve státech s malým počtem hlasů, spolu s jeho rétorikou vykreslující pravidla demokratické strany jakožto neférová a zkorumpovaná. Vítězství Clintonové pak nebylo bráno za výsledek převahy jejích delegátů, ale důkaz neférovosti voleb a ovlivněného přepočtu hlasů. V květnu tak Sanders začal sklízet plody své dlouhodobé kampaně, jež jde proti stávajícímu uspořádání. Již od ledna připomínal, že Clintonová získala díky několika svým superPACs desítky milionů dolarů právě od „zkorumpovaných“ zájmových skupin, jako je americká Wall Street. Díky vývoji v republikánském táboře navíc získal nepřímou podporu některých republikánů, např. vlivného republikána Johna McCaina. Ten se na půdě Senátu vyjádřil, že byl první, který měl tu možnost „cítit Berna“, čímž narážel na heslo Sandersovy kampaně #FeelTheBern. Byl tak jedním z prvních významných republikánů, který vermontského senátora neoficiálně podpořil. Úspěch získal také hashtag #BernieOrBust (přeložen volně jako #BernieNeboNic), který dával najevo, že určitá skupina Clintonovou volit ani za nic nebude (Vox.com 2016).

CLINTONOVÁ STABILIZOVALA SVOU PODPORU

Začalo být pravděpodobné, že Sanders nominaci nevyhraje. Jeho fanoušci ale dělali rozruch a sílily spekulace, že by tímto způsobem Sanders silně oslabil Clintonovou, a dopomohl tak k vítězství Trumpovi. Důkazem byl vývoj volebních referencí Clintonové, která si vůči Trumpovi v květnu poprvé pohoršila natolik, že se Trump dostal vůbec prvně do vedení (RealClearPolitics.com 2016a). I když šlo o pouhé dvě desetiny procenta, psychologický efekt na ostatní kampaně byl značný. Clintonová například snížila své výdaje na reklamy v primárkách na nulu, aby ušetřila peníze na možný souboj o prezidentské křeslo (NBCNews.com 2016).

Její kampaň stagnovala s 11 procentním náskokem nad Sandersem, který si podržela až do primárek v Oregonu. Podle průzkumů RealClearPolitics.com za celou dobu kampaně ani na chvíli neztratila vedení mezi demokraty, ačkoli se k ní v dubnu Sanders povážlivě přiblížil až na těsný rozdíl jednoho procenta (RealClearPolitics.com 2016a). Spolu s jejím rostoucím náskokem se ale potvrdilo, že Clintonovou jen tak něco nezničí. Po řadě prohraných stranických voleb spustila masivní antitumpovskou kampaň na sociálních sítích, kterou doplnila o negativní spot šířený na Twitteru (Twitter.com 2016b). Ten představil Trumpa jako nebezpečného kandidáta, který se nezastaví před ničím. Zkusila také použít jeho

taktiku přezdívek a přišla s „Dangerous Trump“ („Nebezpečný Trump“). Tým Clintonové dále rozjel kampaň, která představila sérii možných scénářů, proč její protivník odmítl zveřejnit své daňové přiznání (HillaryClinton.com 2016). Kampaň zdůraznila, že se jedná o jediného prezidentského kandidáta v historii USA, který to ještě neudělal.

Kromě výroků proti Trumpovi na Twitteru zároveň zachovala svá tradiční témata, mezi nimi práva žen a emancipaci, nadále také akcentovala chudobu a sociální podmínky (CNBC.com 2016). Zatímco otázky ohledně práva žen a feminismus sklízely pozitivní ohlas, na sociálních tématech a chudobě nasbírali body spíše Trump a Sanders.

TRUMP ZISK NOMINACE OSLAVIL JÍDLEM Z FASTFOODU

Výhra Trumpa v Indianě odhalila štěpení Republikánské strany. Populárními se staly hashtagy #neverTrump a #neverTrumpRepublicans, které odkazovaly na silné antitrumpovské hnutí uvnitř republikánů. Štěpení mezi umírněnější částí konzervativců a skupinou bez hlubšího ideologického zázemí tak nabralo podobu mediálních přestřelek a výhrůžek. #neverTrumpRepublicans se například zavázali vytvořit jakýsi černý seznam všech konzultantů, kteří se rozhodnou Trumpa podpořit (Politico.com 2016a). Ten nezískal ani podporu desítek klíčových sponzorů strany (NYTimes.com 2016a), čímž byla posílena atmosféra nejistoty ohledně budoucího financování strany. Jeden z klíčových sponzorů William Oberndorf se například nechal slyšet, že pokud bude muset volit mezi Clintonovou a Trumpem, zvolí Clintonovou (NYTimes.com 2016b).

Trumpova reakce využívala nepříznivého prostředí uvnitř strany a proměňovala ho v kladné body. Na sociálních sítích tak sám sebe přirovnal k otloukánekovi demokratů, k Sandersovi. Nadále také pokračoval ve využívání přezdívek – ke „Crooked Hillary“, (neboli „Křivácké Hillary“) přidal ještě „Crazy Bernie“ („Bláznivý Bernie“) (CNN.com 2016c). V čele většiny diskuzí se Trump udržel také skandálním prohlášením, že „má rád ty, kteří nepadli do zajetí.“ Míněná narážka na Johna McCaina, který získal vyznamenání za to, že byl zajatcem, rozbouřila nejen válečné hrdiny. Američané jsou na toto téma obzvlášť citliví a Trump úderem do citlivého místa po několikáté ukázal, že se z vodítka svých konzultantů ochotně utrhne. V reakci na kritiku z obou táborů prohlásil, že svých komentářů nelituje (TheHill.com 2016a). Povedlo se mu tak udržet status nejprobíranějšího kandidáta na sociálních sítích a jako již tradičně kontrolovat většinu (61,8 %) veřejné diskuze prezidentského zápasu (FleishmanHillard.com 2016a). S vývojem korespondovaly také statistiky z Facebooku, ve kterých byl Trump sledován největším počtem fanoušků. Z aktuálních kandidátů byl na druhém místě Sanders a až na třetím Clintonová. Té na Trumpa chyběly necelé čtyři miliony followerů. Trump svoji pozici

potvrdil klíčovým vítězstvím v posledních primárkách měsíce ve Washingtonu (24. května), kde díky výhře překonal hranici 1 237 delegátů pro automatickou nominaci Republikánské strany na prezidenta. Vítězství oslavil na sociálních sítích fotografií ze svého soukromého tryskáče, na které jí menu z McDonald's.

CLINTONOVÁ I TRUMP Odstřihli Sanderse

Po dlouhodobých spekulacích o tom, do jaké míry může Sandersova přítomnost v hlavní kampani ovlivnit výsledek voleb, zvolili Trump i Clintonová stejnou strategii. Rozhodli se Sanderse vyloučit ze hry tím, že mu jednoduše nedají další prostor. Clintonová i Trump se tak s ním shodně odmítli zúčastnit debaty. Clintonová to vysvětlila tím, že se chce více soustředit na boj s Trumpem a na kampaně v jednotlivých volebních státech (Politico.com 2016a). Trump se na Sandersovu výzvu k diskusi vyjádřil nejprve souhlasně. Údajně by se jí zúčastnil jedině tehdy, pokud by Sanders věnoval 10 milionů dolarů na charitu (Politico.com 2016b). Sanders byl ochoten tento poplatek zaplatit, Trump se ale po pár dnech nechal slyšet, že debata se Sandersem by byla nevhodná, protože on stejně jeho protivníkem v boji o prezidentský mandát nebude (TheGuardian.com 2016a). Následně zvýšil intenzitu svých útoků na Clintonovou a opřel se také do jejího manžela připomenutím kauzy s Monikou Lewinskou. Sanders ho v reakci na odmítnutou diskuzi označil za zbabělce („chicken“).

Na poklesu preferencí vermontského senátora měly podíl také pravidla Demokratické strany, které umožňují superdelegátům hlasovat podle svého uvážení bez ohledu na výsledek primárek v daném státě. Mnoho ze superdelegátů přitom již předem deklarovalo podporu Clintonové a Sandersovi se je nedařilo přetáhnout na svoji stranu. Čísla hovořila v jeho neprospěch také kvůli převaze Clintonové v získávání podpory vázaných delegátů v primárních volbách.

Shrnutí

- ★ Ted Cruz i John Kasich odstupují po tom, co primárky v Indianě s náskokem vyhrává Trump.
- ★ Trump jako první získává dostatečný počet delegátů na automatickou nominaci.
- ★ Sanders mění rétoriku a reaguje útočněji – začíná být jasné, že automatickou nominaci nezíská.
- ★ Sandersovi fanoušci dělají rozruch na demokratickém sjezdu, Demokratická strana je rozštěpená.
- ★ Trump se v preferencích na chvíli dostal do vedení před Clintonovou.
- ★ Clintonová snížila výdaje na další primárky na nulu, ale podporu si zachovala.

ČERVEN 2016 – SANDERS ZLEPŠUJE IMAGE SOCIALISMU

Jarmila Bambuchová

Sanders nezískal potřebný počet delegátů pro automatickou nominaci, zatímco Clintonová si nominaci zajistila hned na začátku června. Donald Trump v polovině měsíce vyměnil hlavního volebního manažera s cílem změnit rétoriku kampaně a oslovení zanedbávaných cílových skupin. V reakci na teroristický útok v Orlando se v debatě opět objevují témata zahraniční politiky. Podle průzkumu se američtí voliči nejvíce obávají islámského terorismu.

VE HŘE ZŮSTÁVAJÍ

Začátek měsíce byl pro Clintonovou ve znamení několika výher. Nejdříve si připsala na účet 31 delegátů z vyhraného volebního shromáždění v Puerto Ricu a následně dosáhla na automatickou nominaci výhrou v závěrečném volebním superúterý. V prvním úterý v měsíci se totiž konalo celkem šest primárních voleb. Stejně tak pro Trumpa byl začátek června ve znamení vzrůstajících preferencí. Podpořily ho dvě významné špičky z řad republikánů (CeskaTelevize.cz 2016). Již během května se za něj i přes výhrady oficiálně postavil Mitch McConnell, vůdce senátní většiny republikánů (TheHill.com 2016). V červnu ho pak tweetem podpořil Paul Ryan, šéf Sněmovny reprezentantů amerického Kongresu (Twitter.com 2016a). Dočkal se ale také historicky prvního stažení podpory (NBCNews.com 2016a). Mark Kirk, senátor za stát Illinois, stáhl svou podporu po Trumpových rasistických útocích na federálního

soudce Gonzala Curiela. Magnát zpochybnil úmysly soudce mexického původu, který řešil Trumpovo obvinění z podvodu. „Stavím zeď. S tím souvisí konflikt zájmů,“ řekl na adresu Mexičana narozeného v USA. Trump byl obviněn z podvodu v souvislosti se založením společnosti, kterou pojmenoval „Trump University“. Na základě toho, že se společnost vydávala za univerzitu, pak od pěti tisíc účastníků kurzů neoprávněně požadoval až 35 000 dolarů (947 000 Kč) za kurz (Ceska-justice.cz 2016). Clintonová se k tématu vyjádřila v projevu v San Diegu. Prohlásila, že je Trump „povahově nevhodný“ a k tomu jsou jeho zahraničně politické návrhy „nebezpečně zmatené“ (Time.com 2016).

Emoce, které Trump vyvolal ve voličích i v Republikánské straně, zlomily hned několik historických rekordů. Trump měl podle analýzy The Washington Post nejvíce podporovatelů v historii republikánských kandidátů na prezidenta. Překonal i George Bushe z roku 2000. Zároveň měl ale také nejvíce odpůrců, dokonce ještě více než McCain v roce 2008 (WashingtonPost.com 2016a), přičemž jejich počet povážlivě převýšil fanoušky. Rozpačitý pocit z Trumpových výsledků podpořil také nejasný signál, který vyslal svým sponzorům. Objevily se totiž zprávy, že Trumpově kampani docházejí peníze. Podle finančního reportu bylo na účtu kampaně Clintonové 42,5 milionu dolarů, zatímco na Trumpově pouze 1,3 milionu (Politico.com 2016a). Trump v reakci prohlásil, že kampani odpouští dluh 50 milionů, které jí zapůjčil, včetně prohlášení, že kampaň má v podstatě „neomezené zdroje“ (Politico.com 2016b).

Prohlášení opět působilo dvojsečně, protože tým jednak poslal demotivující zprávu americkým sponzorům, které se předtím snažil získat na svoji stranu. Zároveň se rozhodl situaci pojistit tím, že osloví zahraniční sponzory. Spolu se svým synem se tak pomocí emailu obrátil také na poslance dolní komory britského parlamentu. Údajná neomezenost zdrojů jeho kampaně ale kontrastovala s překotnou snahou získat další finanční podporu. „Členové parlamentu jsou bombardováni elektronickou komunikací z týmu nějakého Trumpa“, řekl na půdě Dolní sněmovny Parlamentu Spojeného království Sir Roger Gale. „Nejsem proti svobodě slova, ale nechápu, proč by měli kolegové z obou komor Parlamentu čelit neustálým spamům“ (Parliament.uk 2016). Na Trumpa vzápětí čekal další trapas, který poukázal na jeho neznalost amerických zákonů. I kdyby se ho totiž kdokoli z britského parlamentu rozhodl finančně podpořit, Trump by tím porušil Federální zákon o volebních kampaních (tzv. Federal Election Campaign Act). Ten totiž zakazuje, aby jakýkoli cizí státní příslušník sponzoroval či jakkoli jinak finančně podporoval jakékoli volby ve Spojených státech (Fortune.com 2016).

MASAKR V ORLANDU A NEÚSPĚŠNÝ ATENTÁT NA TRUMPA

Útok na noční klub ve Washingtonu a možná spojitost mezi pachatelem a radikálním islamismem opět Trumpovy poskytly záminku ke zviditelnění (CNN.com 2016a). Masakr v gay klubu, při němž zahynulo 49 lidí a nejméně 53 bylo zraněno, vzbudil vlnu strachu z terorismu mediálně spojeného se strachem z muslimů. Útočník se navíc během masakru stihl sám přihlásit k Islámskému státu, což Trumpovy pouze přililo oleje do ohně. Ten se okamžitě na vlně událostí svezl a na Twitteru prohlásil, že „měl pravdu ohledně radikálního islamismu“ (Twitter.com 2016b). V jiném tweetu zároveň několikrát vyzval Obamu k rezignaci a opakovaně ho zkritizoval za přílišnou politickou korektnost. Prezident se totiž při veřejném proslovu diplomaticky vyhnul spojení „radikální islamismus“ (Salon.com 2016). Trump jedním dechem také naznačil, že Obama měl o útoku více informací, než poskytl médiím, čímž opět apeloval na voliče přesvědčené o zkorumpovanosti vysoké americké politiky (TheAtlantic.com 2016). V souvislosti s útokem upřesnil svůj výrok o tom, že by měl být do USA zakázán vstup všem muslimům. Zákaz by se podle něj měl nově týkat jen muslimů ze zemí, které ohrožují bezpečnost USA nebo jejich evropských přátel. Aby Trump dokázal, že není rasista, změnil navíc svůj volební slogan přidáním dvou slov (VanityFair.com 2016). Z „Make America Great Again!“ vytvořil nové heslo kampaně „Make America Great Again For Everyone“. I když se heslo kvůli své účelovosti příliš neuchytilo, rysy jeho komunikace začaly nést první známky zmírňování diskurzu.

Dalšímu násilí zabránili policisté na Trumpově proslovu v Las Vegas, kde se mladý muž pokusil spáchat atentát na Trumpa (TheGuardian.com 2016a). Muže, který se pokusil ukrást zbraň policistovi a Trumpa zastřelit, policejní složky snadno přemohly. Útok v Orlandu inspirovaný ISIS, podobně jako útoky v Paříži nebo v San Bernardinu, se promítly i do průzkumů veřejného mínění. Ty odhalily, že vrcholem obav amerických voličů je právě strach z terorismu. Masakr měl velký dopad na atmosféru mezi voliči a na několik týdnů ovlivnil diskuzi kampaně. Reakce na útoky v Orlandu se médií prolínaly celý měsíc. V kampani Clintonové rezonovalo jak téma podpory gayů, tak islámské menšiny. I vzhledem ke svému programu od tématu neupustila a recyklovala ho ještě ke konci měsíce, kdy podpořila „gay parade“ v New Yorku (TheGuardian.com 2016b).

TRUMPŮV KONTROVERZNÍ VOLEBNÍ MANAŽER KONČÍ

Trumpova kampaň zprvu pokračovala ve svém obvyklém negativním duchu. Jeho tým použil volební rozhlasový spot Obamy z roku 2008, kde tehdejší prezidentský kandidát tvrdí, že

„Clintonová je schopná říct cokoli, aby byla zvolena“ (Twitter.com 2016c). Obama přitom nedlouho předtím Clintonovou oficiálně podpořil videem, ve kterém prohlásil, že Clintonová je nejvíce kvalifikovaným kandidátem v historii (Politico.com 2016c). Za kontroverzním stylem Trumpovy konfrontační kampaně stál hlavní manažer Corey Lewandowski, který tímto stylem získal nejvyšší podporu kandidáta v historii US voleb. Z hlediska strategie ale negativní styl kampaně dosáhl svého maxima a nenabízel již tolik výhod. V této fázi bylo nutné zaujmout osiřelé voliče Bernieho Sanderse a nerozhodnuté voliče, které útočná a často demagogická rétorika spíše odrazovala. Lewandowski podporoval kontroverzní rétoriku kandidáta, díky čemuž pak kampaň neustále oscilovala mezi kontroverzními výroky, jako byly červnové útoky na soudce a naznačováním, že Obama měl roli v masakru v Orlandu. Na popud Trumpovy rodiny, strategických poradců i národního předsedy republikánů Reince Priebuse tak byl Corey Lewandowski později v červnu nahrazen novým hlavním manažerem (FiveThirtyEight.com 2016). Tím se stal zkušený Paul Manafort, který ihned identifikoval slabé oblasti týmu. Hlavním cílem bylo sestavení nového komunikačního týmu a lepší komunikace message kampaně, která se doteď opírala hlavně o kontroverze a osobu Donalda Trumpa. Jeden z Trumpových poradců se dokonce nechal slyšet: „To nebyla volební kampaň, ale koncertní tour“ (CNN.com 2016b). Výrazné změny ale nenastaly ze dne na den, a tak si média mohla smlsnout na dalších kontroverzích. Trump totiž zanedlouho po změně manažera zveřejnil tweet (TheGuardian.com 2016c), ve kterém již tradičně označil Clintonovou za zkorumpovanou, grafiku ale propojil s židovskou hvězdou. Tweet následně sice smazal a nahradil novým bez šesticípé hvězdy, pozornosti mu to ale ještě přidalo. Miliardář navíc znovu veřejně hájil mučící výslechové metody a po útocích na istanbulském letišti výhružně prohlásil, že proti ohni se musí bojovat ohněm (NBCNews.com 2016b).

Kampaň nově zacílil na ženy a evangelíky (Politico.com 2016d). „Budeme bránit křesťanské Američany“ řekl Trump a vzápětí s důrazem zopakoval slovní spojení „křesťanské Američany“. Spolu s tím se snažil narušit podporu žen pro Hillary Clintonovou a nechal se slyšet, že není dobrým přítelem pro ženy ani homosexuály, protože její rodinnou nadaci sponzorují také státy, které jsou vůči těmto komunitám represivní (CNN.com 2016c). Tyto snahy se ale ukázaly spíše jako střílení slepými, neboť se jednalo o výrazný obrat po měsících tvrdé negativní rétoriky proti těmto skupinám. Clintonová má naopak stabilní podporu žen, stejně tak jako se těší dlouhodobé podpoře od vysokoškolsky vzdělaných skupin, latinských Američanů nebo Afroameričanů (LATimes.com 2016). Navíc získala oficiální podporu od televizní legendy Oprah Winfrey, což bylo všeobecně interpretováno jako zlomový bod pro dosud nepřesvědčené ženy – voličky (HuffingtonPost.com 2016). Kromě toho jí podpořila Elizabeth Warrenová, významná politička Demokratické strany, která se k její kampani přidala ve státě Ohio. Ta o Clintonové prohlásila: „Jsem zde, protože jsem s ní. Ona si totiž nestěžuje.

Nevede kampaň na Twitteru tak, aby nazývala své oponenty tlustými prasaty nebo blbci.“ Další úspěch Clintonová sklídila emotivní citací dopisu George Bushe, který nechal v roce 1993 nastupujícímu prezidentovi Billu Clintonovi. „Až budeš číst tyto řádky, budeš již naším prezidentem. Přeji ti jen to nejlepší. Přeji tvé rodině vše nejlepší. Tvůj úspěch je ode dneška úspěchem celé země. Máš moji podporu. Hodně štěstí, George“ (CNN.com 2016e).

SANDERS PROHRÁL, Z BOJE ALE NEODSTOUPIL

Silnou podporou a přelomovým momentem bylo pro Clintonovou také získání oficiální podpory Bernieho Sanderse. Ten měsíc odstartoval prohrou v Puerto Ricu, kde z možných 67 delegátů získal díky proporčnímu systému pouze 14. Přesto odmítl vzdát souboj a prohlásil, že bude usilovat o tzv. „contested convention,“ tedy situaci, kdy na národním sjezdu strany proběhne volba kandidáta, ale ani jeden nezíská požadovanou většinu. Delegáti jsou pak oprostěni od závazku volit pro určitého kandidáta a v druhém kole volí podle vlastní preference. Po nepovedeném supervolebním úterý 7. června a setkání s Obamou vydal Sanders prohlášení, ve kterém přislíbil svou pomoc Clintonové v boji proti Trumpovi. Zároveň se však zavázal bojovat až do národního sjezdu Demokratické strany i sám za sebe. Jeho souboj o nominaci zatím zcela neskončil, z matematického hlediska ale již neměl šanci vyhrát tolik delegátů, aby Clintonovou porazil (CNN.com 2016d).

Dle časopisu Forbes sice Sanders prohrál demokratické primárky, ale navždy změnil Demokratickou stranu (Forbes.com 2016). Naplnění tak získalo tvrzení, že Sanders sice nevyhraje, ale alespoň udělá dobré PR socialismu. Předpokládalo se, že se Demokratická strana díky jeho působení nutně posune více doleva ve smyslu ekonomickém i sociálním. Kromě transformace demokratů deklaroval také snahu o aktivizaci amerických voličů a jejich zapojení do volebního procesu. Zmínil zrušení role superdelegátů včetně zavedení dalších inovativních pravidel, které by znamenaly možnost volit v primárních volbách i nezávislým (nestraničným) voličům.

CLINTONOVÁ ZKOMBINOVALA POZITIVNÍ EMOCE A ÚTOKY NA TRUMPA

Zatímco změny v Trumpově táboře svědčily o snahách o zmírnění rétoriky, kampaň Clintonové šla opačným směrem. Svým postavením ve straně si totiž byla již velice jistá, a mohla se tak naplno zaměřit na boj s Trumpem. Ve své antikampani zašla tak daleko, že zhruba každý třetí článek na oficiálních stránkách hillaryclinton.com věnovala Trumpovi. Zpravodajský server Politico.com dokonce nazval jeden ze svých článků „Hillary goes nuclear on Trump“

(„Hillary jde do války s Trumpem“) (Politico.com 2016e). Na Trumpův poměrně nevinný tweet, který reagoval na oficiální Obamovu podporu pro „Crooked Hillary“, odpověděla třemi slovy, kterými si získala celý internet: „Delete your account“ („Smaž svůj účet“) (Twitter.com 2016d). Výrokem si zajistila zápis do historie sociálních médií včetně podpory více jak 600 tisíc svých followerů a zhruba 480 tisíc retweetů. Úderná věta se dokonce stala nejúspěšnějším tweetem celé kampaně Clintonové. Boj Clintonové proti Trumpovi tak dosáhl dosavadního vrcholu. Příspěvek zaznamenal přes půl milionu retweetů a přibližně 700 tisíc favorites, což zajistilo tweetu značnou popularitu. Trump na to reagoval zveřejněním svého nejúspěšnějšího tweetu, ve kterém uvažuje nad tím, jak dlouho asi trvalo vymyslet kampani Clintonové předchozí tweet.

Nad Trumpem se jí povedlo udržet si stabilní náskok i v průzkumech veřejného mínění, a to kombinací gradující negativní rétoriky a vyvolávání pozitivních emocí. Stále se ale musela potýkat s důsledky vyšetřování případu uniklých emailů. Již přes rok táhnoucí se kauza stále neskončila, ba naopak se objevila nová prohlášení. Nově se nechal slyšet Julian Assange, zakladatel serveru WikiLeaks. Ten přišel s výhružkou, že zveřejní další shromážděné emaily Clintonové. „Má za sebou dlouhou minulost jako liberální válečný jestřáb,“ prohlásil na její adresu (TheGuardian.com 2016d). Dle Juliana Assange disponovaly WikiLeaks dostatečným množstvím materiálu, který by byl schopný zdiskreditovat celou kampaň Clintonové. Médii následně proběhla zpráva, že demokratickou kandidátku na prezidentku Spojených států vyslychala FBI. „Je čas jít dál“, vyjádřila se k tomu stručně Clintonová (TheGuardian.com 2016e). V souvislosti s vynášením emailů nominantky demokratů se objevily spekulace, že do hackerských útoků byly zapojeny dvě proruské hackerské organizace (WashingtonPost.com 2016b).

Aby toho nebylo dost, Server Smoking Gun zveřejnil informace o tom, že si Clintonová kromě „standardního“ honoráře 225 tisíc dolarů (5,4 mil. Kč) za veřejný projev kladla jako podmínku soukromé letadlo, prezidentské apartmá v hotelu, luxusní ubytování pro doprovod a tisíc dolarů pro stenografa (TheSmokingGun.com 2016). Ve Spojených státech není výjimkou, že za veřejný projev politici dostávají vysoké honoráře. Ze standardní výše odměny za projev se ale stala již v únoru 2016 kauza. Zveřejnění vysokých finančních odměn demokratické kandidátky poukázalo na rozdíl mezi sociálním diskurzem Clintonové v kampani a jejím reálným životem. Tato difference byla také jedním z hlavních a očividných nesouladů image kandidátky s hlavní message kampaně (CNN.com 2016f). V důsledku těchto zpráv jí preference ke konci měsíce mírně poklesly vzhledem k Trumpovi zhruba o 2 procentní body. I tak si ale udržela náskok téměř sedm procent.

BREXIT UTVRDIL INKLINUJÍCÍ VOLIČE

Otázky drobení Evropské unie nebylo tématem amerických médií ani prezidentské diskuze natolik, jako například masakr v Orlandu. Přesto se projevilo v preferencích amerických voličů i v médiích. Soupeřům se v této chvíli jednalo zejména o získání voličů po Sandersovi. The Guardian udělal malý průzkum preferencí voličů Sanderse (TheGuardian.com 2016f). Vycházel ze svého staršího průzkumu, ve kterém zjistil, že sedm procent voličů Sanderse má blíže k Trumpovi, než ke Clintonové. The Guardian se těchto voličů ptal znovu v souvislosti s tím, jak Brexit změnil jejich preferenci. Ukázalo se, že ti, kteří se přikláněli k Trumpovi nebo ti spíše nepřesvědčení, ve většině chápou vystoupení Velké Británie z EU jako potvrzení rozhodnutí volit Trumpa. Trump kontroverzní rozhodnutí Britů opět naplno využil a získal mimořádný ohlas i v evropských médiích. Den po konání referenda měl naplánovanou cestu do Skotska, kde otevřel golfové hřiště. Po dotazu novináře nazval Brexit „skvělou věcí“. Pogrataloval přitom Britům, že si „vzali svoji zemi zpátky.“ Paradoxně tak učinil ve Skotsku, které se od Velké Británie možná odtrhne právě kvůli výsledkům Brexitu – Skotové totiž volili velmi proevropsky (TheGuardian.com 2016g).

Americká média se ve větší míře zabývala tématy Evropské unie a důsledků Brexitu. V tomto kontextu vyšel také průzkum Pew Research. Ten objevil, že Trumpova oblíbenost je mimo USA dost nízká a naopak oblíbenost Clintonové a Baracka Obamy je vysoká. Největší podporu podle průzkumu získal Trump v Číně (22 %) a poté v Kanadě a Indii se 14 %. S otázkou, zda je Trump schopný správně řídit zahraniční politiku, souhlasilo pouze 9 % respondentů z deseti zemí EU. V kontrastu 77 % respondentů odpovědělo, že mají důvěru v Baracka Obamu a pro Hillary Clintonovou bylo 59 % respondentů (PewGlobal.org 2016).

Shrnutí

- ★ Clintonová získala potřebný počet delegátů pro automatickou nominaci.
- ★ Sanders deklaroval, že kampaň oficiálně neukončí dříve jak v červenci, ačkoli již zjevně prohrál – zároveň ale vyjádřil oficiální podporu Clintonové.
- ★ Trump vyměnil svého dosavadního volebního manažera Coreya Lewandowského za konzervativnějšího Paula Manafortu.
- ★ Trump měl podle analýzy The Washington Post nejvíce podporovatelů v historii republikánských kandidátů do prezidentských voleb, zároveň měl ale také nejvíce odpůrců.
- ★ Útok v Orlandu se výrazně promítl do prezidentské diskuze.
- ★ Průzkum voličských preferencí zjistil, že američtí voliči se nejvíce bojí terorismu.

ČERVENEC 2016 – VE ZNAMENÍ SJEZDŮ

Marek Chytráček

Červenec byl jednoznačně ve znamení sjezdů, ze kterých vzešli oficiální kandidáti obou stran. Republikánským kandidátem se stal podle očekávání Donald Trump, demokratickým kandidátem Hillary Clintonová. Průběh sjezdů také promlouval do výsledků volebních průzkumů, které koncem měsíce favorizovaly Clintonovu.

VE HŘE ZŮSTÁVAJÍ

Donald Trump červenec odstartoval kontroverzním prohlášením v New Hampshire, dle svých slov vede boj proti dvěma stranám. Jeho vystoupení nebylo monotematické, stihl také znovu zdůraznit svoji kritiku vůči Mexiku. Trump během projevu ukázal na prolétající letadlo a řekl, že by to klidně mohlo být mexické letadlo připravující se na útok na USA (CNN.com 2016a). Velkou pozornost také sklidil Trumpův útočný tweet zobrazující Clintonovou s pozadím z bankovek a nápisem nejzkorumpovanější kandidát v historii. Aby toho nebylo málo, nápis byl vložen do obrazce hvězdy, která připomínala Davidovu hvězdu. Kombinace útočné rétoriky, bankovek a židovského symbolu vyvolala ostrou kritiku, Trump byl opět označen za rasistu. Grafika tweetu byla později upravena a symbol hvězdy nahrazen obyčejným kolečkem. Trumpův tým na kritiku reagoval po svém, veškeré nářázky na Trumpův antisemitský postoj jsou prý založeny na nepravdivém základu. Nejednalo se údajně o Davidovu hvězdu, ale o hvězdu úplně obyčejnou, nebo dokonce hvězdu, která je používána pro odznak šerifa (TheGuardian).

com 2016a). Sám Trump celou kauzu zlehčoval, média se podle něj snaží o odlákání pozornosti od důležitějších věcí. Ke tweetu se samozřejmě vyjádřil i tým Clintonové, který jej jednoznačně shledal antisemitským (NYTimes.com 2016a).

Negativní kampaň nezanedbávala ani Clintonová, Trumpovi označená za nejzkorumpovanějšího kandidáta v historii vrátila kritikou jeho obchodní minulosti (CNN.com 2016b). Pro svůj protitrumpovský projev si symbolicky vybrala Trumpův zkrachovalý hotel a kasino v Atlantic City. Clintonová také neopomněla připomenout další dvě budovy v okolí, které Trumpovi patřily, a jejichž provozování skončilo obchodním fiaskem. Trump by se podle ní neměl svojí minulostí chlubit, spíše se za ni stydět. V kontrastu s Trumpovými bankroty svým voličům bývalá první dáma nabídla vizi solidní Ameriky vedenou zodpovědným lídrem. Pozornost také obrátila na guvernéra New Jersey Chrise Christieho, který velmi hlasitě podporuje jejího soka. Stalo se tak přímo v jeho domovském státě. Christie by se podle ní měl místo bezhlavé podpory Trumpa věnovat znovunastartování ekonomiky svého státu. Hillary Clintonové se zatím její strategie, alespoň podle průzkumů veřejného mínění, vyplácí. Podle průzkumů ze začátku července by před svým vyzyvatelem měla mít šesti bodový náskok (CNN.com 2016c).

TRUMP CHVÁLÍ HUSAJNA, CLINTONOVÁ UNIKNE STÍHÁNÍ

Další den a další kauza. Přesně tak vypadá harmonogram kampaně Donalda Trumpa. Sotva utichl povyk, který byl způsoben nevybíravým tweetem na hraně rasismu, přišel byznysmen s dalším rozporuplným výrokem. Trump totiž veřejně vyjádřil obdiv efektivnímu způsobu boji proti terorismu, kterým se podle něj prezentoval bývalý irácký prezident Sádám Husajn (CNN.com 2016d). Tento zlý muž sice spáchal mnoho špatného, z jeho příkladné práce při ochraně bezpečnosti země by si však Američané měli vzít příklad. Trump dokonce jeho postupy ocenil přirovnáním „Harvard terorismu“. Husajn není prvním diktátorem, kterého Trump ocenil, v minulosti například lichotil Kim Čong-unovi nebo Muammaru Kaddáfímu (CNN.com 2016e).

Trump tak musel velmi kvitovat, když se alespoň část pozornosti přesunula ke kandidátce demokratů, která se během kampaně neustále potýká se svými kostlivci z minulosti. Sedmého července si však mohla Clintonová, ale i celá Demokratická strana oddechnout. Ministryně spravedlnosti Loretta Lynch oficiálně oznámila, že proti Clintonové nebudou vznesena žádná obvinění v kauze používání soukromého mailu pro vyřizování pracovní korespondence. Clintonová podle vyšetřovatelů porušila vládní pravidla, neporušila však žádný zákon (iDNES.cz 2016). Výsledek šetření jistě nepotěšil republikány, kteří až do poslední chvíle doufali, že bude mít celá kauza pro Clintonovou velmi vážné následky. Donald Trump na následné tiskové konferenci vyjmenoval nesrovnalosti ve výpovědích bývalé ministryně zahraničí a ve zjištění vyšetřovatelů (CNN.com 2016f).

STŘELBA V DALLASU PŘILILA OLEJ DO OHNĚ

Do již dostatečně vyhocených amerických prezidentských kampaní zasáhla další nepředvídatelná událost - snipeři v Dallasu zabili pět policistů. Oba kandidáti samozřejmě okamžitě přispěchali s kondolencí rodinám zavražděných, opět se však lišili ve stylu a rétorice. Trump zdůraznil, že se nejedná pouze o útok na policii, ale na celý národ (CNN.com 2016g). Znovu také vyzval k nastolení pořádku a práva, které by běžné Američany ochránilo před neustálými tragédiemi. Hillary Clintonová se ve svém hodnocení situace více soustředila na zavedení debaty o systematickém rasismu uvnitř ozbrojených složek USA (NYTimes.com 2016b). Američany také vyzvala k mnohem větší vzájemné toleranci, která by mohla napomoci při řešení složité rasové otázky. Toto téma je ve Spojených státech aktuální prakticky neustále. Událostem v Dallasu předcházely opakované protesty zejména afroamerické části obyvatel, kteří demonstrovali proti údajně rasistickému přístupu ozbrojených složek.

Prezidentské volby jsou v roce 2016 do velké míry ovlivněny teroristickými útoky, kterých ve světě přibývá. Ochrana bezpečnosti země je stejně jako mnoho dalších témat příkladem dvou naprosto odlišných přístupů. Logicky tak v obou táborech dochází ke kritice přístupu toho druhého. Donald Trump na svém twitterovém účtu situaci vysvětlil po svém, Američané podle něj mají možnost vybrat si mezi vládou pořádku a práva nebo chaosem a násilím. On sám je samozřejmě přesvědčen, že reprezentuje první případ. Zároveň ještě doplnil, že je nadále přesvědčen o neschopnosti Clintonové ochránit občany USA (CNN.com 2016h). Ta zase dlouhodobě zpochybňuje Trumpovu agresivní rétoriku a tvrdí, že není kompetentní k přístupu ke zbráním hromadného ničení.

PODPORA OD RIVALA SANDERSE A PRAGMATICKÝ VÝBĚR SPOLUKANDIDÁTŮ

Dvanáctého července se stalo dlouhou očekávané, Bernie Sanders definitivně ukončil svoji kampaň a veřejně podpořil Clintonovou jako kandidátku Demokratické strany (TheGuardian.com 2016b). Vermontský senátor uvedl, že je nutné zapojit jeho rozsáhlou členskou základnu na podporu kampaně své bývalé sokyně. Projev symbolicky přednesl před nápisem „Stronger together“, který v kampani využívala právě Clintonová. S komentářem okamžitě přispěchal Donald Trump, Sanders prý podporou Clintonové zaprodal svoje voliče a vše pro co bojoval.

Trump v následujících dnech oznámil jméno svého spolukandidáta, kterým se stal guvernér státu Indiana Mike Pence. Trump Pence označil za čestného a charakterního muže, jmenoval tedy dvě vlastnosti, které mu podle řady jeho odpůrců chybí. Volba konzervativního Pence by podle něj také měla uklidnit situaci v Republikánské straně, která se po bouřlivých stranických

primárních potřebuje opět sjednotit. O výběru spolukandidáta se spekulovalo celý měsíc, za hlavní favority byli považováni senátorka Joni Ernst, senátor Tom Cotton a právě Mike Pence. Dlouhou dobu se také nabízela varianta, podle které by Trumpa v souboji o Bílý dům doplnil jeho protivník z primárek Chris Christie. Christie během primárek zaujal zejména tvrdou rétorikou a ostrými výpady vůči Marcu Rubiovi. Christie se krátce po ukončení kampaně přidal na Trumpovu stranu. Pence byl dlouhou dobu označován za favorita na pozici republikánského prezidentského kandidáta. Osudným se mu však zřejmě stala podpora zákona, který podle jeho kritiků jde na ruku byznysmenům, kteří mohou díky zákonu diskriminovat komunitu homosexuálů s odkazem na náboženství. Guvernér z Indiany také dříve Trumpa kritizoval za jeho přehnaně radikální postoj vůči imigrantům (PolitickyMarketing.com 2016).

Svého spolukandidáta si o více než týden později vybrala i Hillary Clintonová, která sáhla po senátoru Timu Kaineovi. Kaine má velmi působivý životopis, který je doplněn velmi sympatickými aktivitami, jako je například učení chudých dětí v Hondurasu nebo šest let vyučování etiky na Richmondské univerzitě. Jeho volbou se Clintonová snaží získat serióznost a solidnost, která jí podle stále větší části voličů chybí (TheGuardian.com 2016c). Ani Kaine však není dokonalou volbou, jeho styl vystupování není zrovna strhující, často bývá přirovnáván ke starostlivému otci. Problém by také do budoucna mohl vyvstat kvůli tomu, že v minulosti během svého senátorování přijímal velmi hodnotné dary.

REPUBLIKÁNSKÝ SJEZD MĚNÍ PRŮZKUMY

Osmnáctého července začal v Clevelandu dlouho očekávaný republikánský sjezd. Podle očekávání se zde stal Donald Trump oficiálním kandidátem strany. Sjezd byl plný emocí a projevů, za dva nejkontroverznější lze jednoznačně označit projev Trumpovy manželky Melanie a jeho rivala Teda Cruze. Cruz sice uznal svoji porážku, odmítl však vítězi primárek veřejně vyjádřit podporu. Místo toho raději vyzval občany, aby volili podle svého nejlepšího svědomí. Clevelandské publikum ho za to následně vybučelo (TheGuardian.com 2016d).

Ještě větší pozornosti se dostalo potenciální první dámě, která na pódiu vystoupila během prvního dne sjezdu. Části jejího projevu byly převzaté z projevu současné první dámy Michelle Obamové. Za nastalou situaci později převzala zodpovědnost Meredith McIverová, která Melanii pomáhala se sepsáním projevu. Pasáže z projevu z roku 2008 se prý do řeči Melanie dostaly kvůli nepozornosti speechwriterky, během diskuze o podobě projevu se totiž projevem první dámy inspirovaly (Telegraph.co.uk 2016). Na sjezdu také vystoupili další členové Trumpovy rodiny, zřejmě největší ohlas mělo vystoupení dcery Ivanka. Ta ve svém proslovu velmi pečlivě mířila na ženy, jejichž hlasy by Trump jednoznačně potřeboval získat na svoji stranu.

Hlavní téma republikánského sjezdu mělo vycházet z Trumpovy kampaně, která chce postavit Ameriku znovu na nohy. Republikáni svým voličům nabízeli vizi bezpečnější a ekonomicky mnohem lépe prosperující Ameriky. Současný stav, ve kterém se Amerika nachází, totiž podle republikánů není vůbec dobrý. Kvůli velmi vyhrcoené rétorice se však mohlo zdát, že se hlavním motivem sjezdu stalo rozsévání strachu. Strachu z teroristů, uvádající ekonomiky, rozpínavých nepřátel nebo z dalších čtyř let vlády nekompetentního demokrata.

DEMOKRATÉ VOLAJÍ PO JEDNOTĚ

Začátkem posledního červencového týdne odstartoval demokratický konvent, ze kterého měla Clintonová definitivně vyjít jako demokratická kandidátka na prezidenta. Dalším cílem konventu bylo zareagovat na prudký nárůst Trumpových preferencí, kterému velmi pomohl republikánský konvent. Demokratům se však situace začala komplikovat již od prvního dne, na veřejnost se totiž díky serveru WikiLeaks dostaly emaily, které potvrzovaly, že vedení strany během kampaně nadržovalo Clintonové (CNN.com 2016ch). Sanders se přes tyto nekalé praktiky dokázal přenést a během svého projevu opět potvrdil, že podporuje Clintonovou. To samé ale neplatí pro jeho skalní příznivce, kteří ho dokonce za její podporu vypískali. Z vystoupení Sanderse byla cítit snaha uklidnit situaci, někteří jeho podporovatelé totiž dokonce vyrazili protestovat do ulic (CNBC.com 2016). Sanders se od těchto kroků snažil svoje fanoušky odradit, podobné akce totiž mohou poškodit celé Sandersovo hnutí. Jeho výzvy však minimálně část jeho voličů neuposlechla. Ulice Filadelfie zaplavili protestující s nápisy „Bernieho, nebo nic“ nebo „Nebudeme volit Hillary“. Demonstranti požadovali, aby demokraté za prezidentského kandidáta vyhlásili Sanderse. Alespoň částečnou satisfakci pro ně může být to, že kvůli aféře s emaily oznámila rezignaci předsedkyně Demokratické strany Debbie Wassermanová Schultzová, která se stala obětí beránkem aféry.

Jedním z mála pozitiv začátku sjezdu byl pro Clintonovou proslov první dámy Michelle Obamové. Její téměř dokonalý projev dosáhl toho, že se média mohla zabývat něčím jiným, než jen kauzou uniklých emailů. Zahanbit se nenechal ani její manžel a, nyní již bývalý, prezident Barack Obama. Obama proti Clintonové bojoval v předminulých demokratických primárkách, v letošním souboji jí však jednoznačně vyjádřil podporu. Kromě mnoha řečníků přímo z Demokratické strany na sjezdu také vystoupily celebrity jako například zpěvačka Katy Perry nebo herečka a modelka Eva Longoria.

Za velmi přínosné bylo také označeno vystoupení multimilionáře Mikea Bloomberg, který dlouhou dobu zvažoval svoji případnou kandidaturu coby nezávislý. V případě, že by kandidoval, by však pravděpodobně oslabil Clintonovou a pomohl tak republikánskému kandidátovi. Bloomberg se ve svém projevu velmi tvrdě vymezil proti Trumpovi, dokonce se ho nebál označit za podvodníka (WashingtonTimes.com 2016). Demokraté si od multimilionáře

jistě slibovali, že utlumí adoraci voličů, kteří jsou fascinováni Trumpovým bohatstvím. Velkou vlnu emocí také vyvolalo vystoupení muslima Khizra Khana, jehož syn zahynul během služby v Iráku. Khanův projev byl velmi emotivní, doslova v něm řekl, že má Donald Trump zlou duši. Obvinil ho také z toho, že během svého života nemusel pro dobro ostatních nic obětovat, zatímco jeho syn pro USA obětoval svůj život (YouTube.com 2016a).

Během celé show se u řečnického pultu vystřídal více jak 270 řečníků. Při slavnostním zakončení byly vypuštěny stovky balónků, které kromě dětí nejvíce zaujaly Billa Clintona. Ten byl během celého sjezdu pod drobnohledem fotoaparátů. Bývalý prezident už také není nejmladší, po sjezdu se řešilo, jestli během jednoho z projevů Bill na chvíli neusnul. Vypuštění balónků ho však zastihlo v plné formě, na pódiu si možnost odpálit balónek užíval jako malý kluk (YouTube.com 2016b). I přes úvodní nepříjemnosti by se dalo říct, že mohou demokraté hodnotit sjezd jako zvládnutý. Do světa se jim podařilo vyslat zprávu, že nabízejí alternativu k republikánské rétorice, která je značně negativní. Celý sjezd demokratů se naopak nesl ve znamení naděje a pospolitosti.

Konec měsíce nedopadl podle Trumpových představ, předvolební průzkumy po volebních sjezdech opět naznačují vedení Clintonové o sedm procentních bodů (Politico.com 2016a). Situaci nezlepšily ani Trumpovy komentáře na adresu zmíněného Khizra Khana. Za velmi nevybíravé byly označeny zejména nářázky na Khanovu ženu, která během emotivního projevu stála na pódiu vedle svého manžela, sama však nepromluvila (Aljazeera.com 2016). Podle Trumpa možná ani nic říct nemohla, nářázel tak na to, že je muslimka. Slova republikánského prezidentského kandidáta rozhodně nepotěšila členy jeho vlastní strany, velmi hlasitě se proti němu vymezil například John McCain, kterého si ostatně Trump během kampaně dobíral kvůli tomu, že byl během své služby v armádě zajat nepřáteli (Politico.com 2016b).

Donald Trump stihl způsobit ještě jedno pozdvižení. Během veřejného vystoupení navrhl, aby USA uznalo anexi Krymu, pokud by to mělo zlepšit vztahy s Ruskem. Trump také uvedl, že jeho hypotézy vychází z toho, co slyšel od obyvatelů Krymu, kteří by byli rádi součástí Ruska (Politico.com 2016c).

Shrnutí

- ★ Bernie Sanders ukončil svoji kampaň a podpořil Clintonovou.
- ★ Clintonová získala oficiální demokratickou nominaci.
- ★ Donald Trump se stal oficiálním kandidátem republikánů.
- ★ Trump se opět nevyhnul řadě kontroverzí - Chválení Husajna, nevybíravé komentáře na adresu Khanových a výzva k uznání anexe Krymu.
- ★ Podle volebních průzkumů je na konci měsíce opět ve vedení Clintonová.

A photograph of Donald Trump and Marco Rubio on a stage. Trump is on the left, wearing a dark suit and a red tie, and is putting a white baseball cap on his head. The cap has the text "MAKE MEXICO & AGAIN ALBO" on it. Rubio is on the right, wearing a dark suit and a striped tie, and is smiling. The background is dark blue.

SRPEN 2016 – URÁŽKY, PŘEBĚHLÍCI A NOVÝ TRUMP

Pavel Kuka

Na celostátních sjezdech byli v červenci nominováni oficiální kandidáti obou stran. Hillary Clintonová a Donald Trump budou ti, jež se utkají v závěrečném souboji o Bílý dům. Posjezdový srpen jednoznačně vycházel ve prospěch Clintonové, která ve volebních průzkumech porážela Trumpa zhruba o 10 %. Charakteristickým znakem tohoto měsíce byla výrazně negativní kampaň obou kandidátů a velmi časté osobní útoky, do kterých se tentokrát zapojil i prezident Obama.

VE HŘE ZŮSTÁVAJÍ

Sjezd demokratické strany znamenal pro Bernieho Sanderse definitivní konec. Největší otázkou začátku srpna tedy bylo, co se stane s jeho voliči. Sanders oficiálně podpořil kandidaturu Clintonové, část voličů však o takovém řešení nechtěla ani slyšet. Dle průzkumů zhruba 13 % voličů přešlo k podpoře Jill Steinové, která se na začátku měsíce stala oficiální prezidentskou kandidátkou Strany zelených. Sandersovi se navíc podařilo Clintonovou vykreslit v tak negativním světle, že se část jeho voličů rozhodla hlasovat i pro kandidáta republikánů. Tato ztráta však Clintonovou nijak zásadně nepoznamenala, neboť do nového měsíce vstoupila s osmiprocentním nárůstem preferencí nad Trumpem.

Trump ani v srpnu nezměnil svou rétoriku a útočil na Clintonovou ostrými výroky. Nejdříve prohlásil, že je Clintonová „démon“ v souvislosti s tím, že se „Bernie Sanders upsal svou podporou

ďáblu“ (TheGuardian.com 2016a). Následně se nebál pronést výrok, že Clintonová spolu s Obamou založila ISIS (Independent.com 2016a). Tentokrát se však do verbální přestřelky přidal i prezident Barack Obama – o Trumpovi řekl, že by byl „nejhorším prezidentem všech dob a jeho zvolení by znamenalo pohromu“ (CNN.com 2016a). Další reakce Trumpa na sebe pak nenechala dlouho čekat. Nemířila však na Obamu, Trumpův vztek se obrátil znovu proti Clintonové, když o ní řekl, že je monstrem. Dále Clintonovou označil jako slabou a neschopnou být prezidentkou (Politico.com 2016a).

Pár dnů poté přidal Trump další nelichotivé označení. Dle jeho slov je psychicky nevyrovnaná a hrozí, že „zkratuje“. Ve svém proslovu v New Hampshire o ní také prohlásil, že nemá „soudnost, temperament ani morální charakter, aby mohla vést tuto zemi.“ Později ještě dodal, že je „příšerná lidská bytost.“ Řadu útoků ještě na konci měsíce završil tím, že nazval Clintonovou „bigotem“, který nedbá na nic jiného než na sebe, svoji rodinu a svůj tým (CNN.com 2016b).

PRVNÍ DŮLEŽITÍ PŘEBĚHLÍCI

S výrokem, že Clintonová nemá kvality k vedení země, však zcela nesouhlasili nejen obvyklí příznivci demokratů. Člen Sněmovny reprezentantů Richard Hanna totiž jako první republikán oficiálně oznámil, že v listopadové volbě dá hlas Clintonové (CNN.com 2016c). Své rozhodnutí opodstatnil tím, že právě Trump není způsobilý sloužit zájmům strany a nedokáže vést Spojené státy.

Toho se okamžitě ujal tým Clintonové, který dle spekulací začal zjišťovat situaci mezi dalšími seniorními republikány a případně se měl pokoušet získat jejich podporu. Spekulovalo se o jménech jako je diplomat a politolog Henry Kissinger či o bývalé ministryni zahraničí Condoleeze Riceové. Clintonová však tímto krokem riskovala, že přijde o podporu levicovějšího křídla Demokratické strany.

Jednou z dalších komplikací, se kterou se Clintonová musela vypořádat, byla žaloba rodin dvou amerických vojáků, kteří zemřeli v Benghází. Smithovi a Woodsovi veřejně kritizovali Clintonovou již delší dobu, Smithová dokonce s emotivním projevem vystoupila na červencovém sjezdu Republikánské strany v Clevelandu. Celá kauza Benghází však získala zcela nový rozměr, když se člen GOP Richard Cross, autor projevu Smithovy matky, nechal slyšet, že je pro něj Trump naprosto nevolitelný kandidát a s největší pravděpodobností bude volit Clintonovou (Politico.com 2016b).

Navíc Richardem Crossem rozpory v GOP nekončily. Další antitrumpovští republikáni se i po oficiální nominaci Trumpa odmítali vzdát. Neplánují sice podpořit Clintonovou, ale nemohli

kandidáta své strany vystát tak silným způsobem, že proti němu ve velkých státech nakupovali mediální spoty. To vše ve snaze donutit Trumpa odstoupit, aby mohl být nahrazen novým, zatím blíže nespecifikovaným kandidátem.

ZASTŘELTE CLINTONOVOU, NAZNAČIL TRUMP

Velkým skandálem se stala Trumpova nepřímá výzva svým voličům, aby proti Clintonové použili zbraně, jinak prý přijdou o právo je držet. Vyplynulo to z jeho projevu: „Pokud Clintonová získá možnost jmenovat nejvyšší soudce, nic ji nezastaví – snad kromě lidí druhého dodatku“ (Politico.com 2016c). Právě druhý dodatek Ústavy Spojených států amerických říká, že lidé mají právo vlastnit zbraně a vytvářet milice. Narážka to tedy byla poměrně jasná. Clintonová na ni o chvíli později reagovala ve svém projevu. Prohlásila, že Trump „překročil hranici“. To si tentokrát včas uvědomil i sám Trump, jelikož později význam svého tvrzení v rozhovoru pro Fox News popřel (FoxNews.com 2016a).

Významný stakeholder prezidentských voleb, Americká asociace střelných zbraní (NRA), zainvestovala velké množství prostředků do mediální kampaně cílené proti Clintonové. Ještě ten večer zveřejnila reklamu „Hypocrite Hillary Leaves You Defenseless“ („Pokrytec Hillary vás ponechá bezbranné“) v hodnotě tří milionů dolarů, označující Clintonovu jako pokrytce, který se nechá hlídat ozbrojenou ostrahou, ale stejnou ochranu není ochotná dopřát i občanům. NRA však nepodporovala Trumpa z důvodu hlubokých sympatií, ale spíše ve snaze za každou cenu zastavit Clintonovou, která se ve své kampani omezením zbraní silně zabývala. Kauza kolem druhého dodatku Ústavy ještě měla další dozvuky, když se významná demokratická senátorka Elizabeth Warrenová nechala slyšet, že je Trump „patetický srab“, který raději sáhne po násilí, než aby prohrál proti ženě (Politico.com 2016d).

Částečnou výhrou na cestě za prezidentským křeslem se pro tým demokratů stal Joe Biden, který odvolal svou podporu Trumpa a vyjádřil ji Clintonové. V emotivním projevu vysvětlil své důvody. Média pak o celé události informovala ve smyslu, že je Joe Biden přelétavý a „nemá žádné hranice“ (HuffingtonPost.com 2016a).

Clintonová zkritizovala Trumpův ekonomický plán snížit některé daně, který podle ní pouze obohatí již bohaté. Trump svůj záměr snížit daně zveřejnil již v září 2015. Stranou nezůstal ani Bernie Sanders, který označil Trumpa za „ukázkový případ neúspěšných obchodních rozhodnutí.“ Reagoval tak na nový Trumpův návrh daňové politiky, ze kterého vyplývalo, že největší prospěch by z nich nakonec získaly právě Trumpovy společnosti.

CLINTONOVÁ OTEVÍRÁ SKLENICI, ABY DOKÁZALA SÍLU

Republikáni ve druhé polovině měsíce spustili masivní kampaň mobilizující zákulisní spekulace o zdravotním stavu Clintonové. Její kampaň jakékoliv pochybnosti o zdraví prezidentské kandidátky negovala, poradce Trumpovy kampaně Rudy Giuliani byl však přesvědčený, že média cíleně ignorují zcela očividné projevy narůstající slabosti (DailyMail.co.uk 2016a). Trump tyto spekulace využil k vyjádření pochybností, že Clintonová není dostatečně psychicky ani fyzicky způsobilá, aby dokázala bojovat s ISIS. Tým Clintonové v boji proti těmto spekulacím zveřejnil i lékařskou zprávu její osobní doktorky, ve které stálo, že je Clintonová naprosto v pořádku a jakékoliv jiné zprávy jsou podvrh (TheRoot.com 2016a). Pro jistotu ještě Clintonová v reakci na Trumpovu „zdravotní antikampaň“ vystoupila v show Jimmyho Kimmela. V živém vysílání si nechala změřit pulz a sílu dokazovala na otevření sklenice zavařeniny. Video ale na Youtube sklidilo spíše negativní reakce a Kimmel byl obviňován z propagování demokratů (NBCNews.com 2016a).

TRUMP MĚNÍ TÝM

Trump se jako oficiálně zvolený kandidát GOP pokouší o restart kampaně. V jednom z projevů vyjádřil „lítost“ nad svými předchozími prohřešky a navíc „revitalizoval“ část týmu kolem své kampaně. Dokázat „donutit“ člověka, který se dle vlastních slov nerad omlouvá, poukazuje na silný vliv nové manažerky kampaně Kellyanne Conway, která nahradila Paula Manaforta. Manafort rezignoval poté, co se nedávno dostal pod tlak za své údajné lobbistické aktivity pro ruské a ukrajinské oligarchy a přestal na své pozici vyhovovat nejvyšším trumpovým poradcům (CNN.com 2016d). Zástupci z řad GOP však hodnotili, že ani nový tým Trumpovy kampaně nedosahoval kvalit, kterými disponovala kampaň Clintonové. V některých médiích se dokonce republikánskému týmu začalo přezdívat „B-tým“ (Politico.com 2016e).

Clintonová celý koncept „nového Trumpa“ později zcela smetla ze stolu. Nechala se slyšet ve smyslu, že nový tým nemění nic na tom, jakým člověkem Trump ve skutečnosti stále je.

CLINTONOVÁ STÁLE VEDE PRŮZKUMY

Demokraté nenechali na Trumpovi nit suchou. Využili kauzy kolem Paula Manaforta a pokusili se spojit Trumpovo jméno s Ruskem. Joe Biden o Trumpovi prohlásil, že by miloval Stalina a o pár dnů později jeden z manažerů kampaně Clintonové označil Trumpa jako „loutku Kremlu“ (Time.com 2016a). Spojení s Ruskem ale očividně nebylo dost a tak spolukandidát Clintonové Tim Kaine spojil Trumpa s Ku Klux Klanem. „Hodnoty KKK, hodnoty Davida Dukea,

hodnoty Donalda Trumpa, nejsou americkými hodnotami,” řekl (CNN.com 2016e). Částečně tak využil Dukeova (vůdce KKK) prohlášení, že hlasovat proti Trumpovi je zradou „amerického dědictví“ (Politico.com 2016f). V interview pro CNN.com Trump popřel, že by měl s Dukem cokoliv společného, což však nebyla úplně pravda, jelikož už v roce 2015 poskytl rozhovor pro server Politico, ve kterém o Dukeovi mluví (Politico.com 2016g).

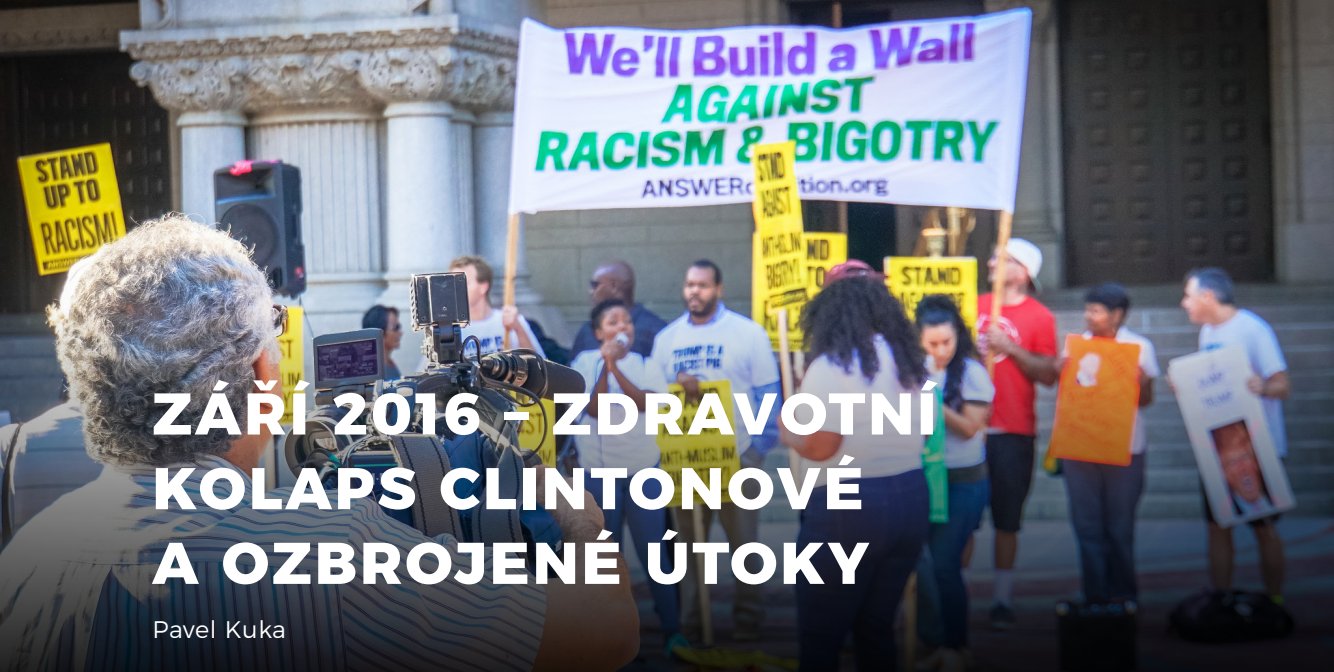
Trump na svém oblíbeném médiu Twitteru označil manžele Clintonovi za „skutečné predátory,” v příspěvku odkazujícím na instagramové video z devadesátých let, ve kterém Clintonová označuje afroamerické muže za „super-predátory”, čímž se snažil nabourat kladný vztah afroamerické menšiny ke Clintonové (Twitter.com 2016a).

I na konci měsíce vedla Clintonová volební průzkumy. Dle Quinnipiac University Poll Trump ztrácel deset procentních bodů. V boji „nemilovaných kandidátů,” jak volbu studie označila, vedla Clintonová se svými 51 % nad Trumpem získanými 41 %. Dle průzkumu Monmouth University, jež bral v potaz i ostatní kandidáty, získala Clintonová 46 % proti 39 %, které obdržel Trump. Libertarián Gary Johnson si zajistil sedm procent a zástupkyně zelených, Jill Steinová, vybojovala pouhých dvě procenta (Quinnipiac University National Poll 2016a).

Shrnutí

- ★ Zelení a libertariáni také v srpnu nominovali své prezidentské kandidáty.
- ★ Část významných republikánů se rozhodla podpořit Clintonovou.
- ★ Trumpovi se povedl velký přešlap, když nepřímo vyzval své voliče, aby proti Clintonové použili zbraně.
- ★ Trump během srpna změnil část svého týmu a pokusil se o restart kampaně.
- ★ Jako nové téma se objevují pochybnosti o zdravotní způsobilosti Clintonové.

ZÁŘÍ 2016 – ZDRAVOTNÍ KOLAPS CLINTONOVÉ A OZBROJENÉ ÚTOKY

Pavel Kuka

Září byl výživný měsíc. Negativní kampaně obou kandidátů stále gradovaly, Hillary Clintonová při uctění památky 11. září fyzicky zkolabovala, v New Yorku a New Jersey došlo (údajně) k bombovým útokům, a to vše se událo ještě před první prezidentskou debatou, která sledovaností překonala i historického držitele rekordu, debatu Reagan-Carter.

VE HŘE ZŮSTÁVAJÍ

Velkou událostí hned na začátku měsíce se stala výprava Donalda Trumpa do Mexika, kde ho přijal prezident Enrique Peña Nieto. Událost vyvolala v Mexiku bouřlivou negativní reakci (CNN.com 2016a), která měla za následek například podání demise mexického ministra financí Luise Videgaraye, který byl jedním z nejhlasitějších podporovatelů Trumpovy návštěvy. Clintonová pak celou kauzu poměrně výstižně komentovala tím, že jedna Trumpova návštěva Mexika nezachrání rok plný urážek na adresu Latinoameričanů.

Pokud někdo pochyboval o atraktivitě Donalda Trumpa pro extremisty, organizace „The Program on Extremism“ ve své studii (GWU.edu 2016a), ve které byli srovnáváni uživatelé sociálních sítí pravicových extremistů (White Supremacy, KKK) a sympatizantů ISIS, nabídl poměrně přesvědčivé argumenty. Zastánci „White Supremacy“ (Bílá síla, rasistická ideologie) totiž více než cokoli jiného na svých sítích podporují Donalda Trumpa a s ním spojené hashtagy.

Kauza Clintonové ohledně nešetrného nakládání s emaily vstoupila do dalšího stádia. FBI totiž zveřejnila její výpověď. Oficiální přepis výslechu ukázal, že Clintonová si při jejím podání velmi často „nemohla vzpomenout“ (CNN.com 2016b), tuto frázi při výpovědi použila zhruba 39krát. Tim Kaine Clintonovou bránil argumentem, že příčinou nešetrného zacházení s emaily bylo jejich špatné označení, kvůli kterému Clintonová nemohla poznat, že se jedná o citlivý materiál. To však nahrálo Trumpovi, který se nechal slyšet, že tento argument usvědčuje Clintonovou z extrémně špatné schopnosti posuzovat závažnost věcí: „Pokud tvrdí, že nevěděla, co v emailch znamená písmeno „C“ (confidential – důvěrné), tak buď lže, nebo není inteligentní.“ (FoxNews.com 2016a).

Během druhého zářijového týdne se někteří novináři dočkali příjemné zprávy. Trumpův tým totiž oznámil ukončení platnosti seznamu médií, které neměly umožněn vstup na jeho akce, převážně z důvodu, jakým způsobem o kandidátovi psaly. Mezi média na blacklistu patřily například servery Politico, The Washington Post, The Huffington Post, BuzzFeed či The Des Moines Register.

Trump si také během září vysloužil podporu 88 amerických generálů a admirálů ve výslužbě a označil to za „velkou poctu“. Další podporu si pak vysloužil od Policejních odborů „Fraternal Order of Police“. Teoreticky si tak zaručil hlasy zhruba 330 000 policistů.

VELKÁ ZMĚNA - TRUMP PORAZIL CLINTONOVOU

V polovině měsíce se v dosavadním průběhu voleb odehrál zásadní zlom. Dle průzkumu volební účasti CNN/ORC (CNN/ORC 2016), Trump porážel Clintonovou o dva procentní body (45 % Trump, 43 % Clintonová, 7 % Gary Johnson, 2 % Jill Steinová).

Donald Trump i Mike Pence se nechali slyšet (Politico.com 2016), že Vladimir Putin je mnohem silnějším lídrem v Rusku než Barack Obama v Americe. Oba slíbili, že to se změní v momentě, kdy Trump usedne do Oválné pracovny. Přestože jejich sliby mohly působit jako prázdné chvástání, ve skutečnosti padaly na velmi úrodnou půdu. Velká řada Američanů totiž trpí dojmem, že Obama svým mírovým přístupem v otázkách zahraniční politiky projevuje slabost, a snižuje tak význam USA ve světovém dění.

Ze zdravotního stavu Clintonové se vyvinulo velké mediální téma. Když několikrát svůj proslov v Clevelandu, ve státě Ohio, přerušila záchvaty kašlem, vyvolala velké pozdvižení. Sama Clintonová tvrdila, že šlo pouze o alergickou reakci, tvrzení dokonce dokreslila vtipem, že se jedná o alergii na Trumpa. Událost si dokonce vysloužila svůj vlastní hashtag na sociálních

sítích #HackingHillary. Trump samozřejmě s reakcí příliš neotálel. Prohlásil, že se médiím nikdy tento záchvat kašle nepodaří zakrýt.

Ve středu 7. září se konal důležitý televizní přenos v rámci „NBC’s Commander-in-Chief Fora“ (WashingtonPost.com 2016a). Oba kandidáti v živém vstupu odpovídali 30 minut na otázky z oblasti národní bezpečnosti. Clintonová se musela znovu vyjadřovat k emailové kauze, Trump se nebál v přenosu několikrát zalhat, například o tom, že kritizoval možnost války v Iráku ještě předtím, než začala.

Clintonová během srpna dokázala, že umí být jízlivá, když na to přijde. Prohlásila, že polovina voličů Trumpa jsou „bigoti, homofobové, xenofobové a islamofobové“ (TheGuardian.com 2016a). Označila je za „skupinu chudáků“ („basket of deplorables“).

Trump ostrá slova komentoval tím, že byl z vyjádření Clintonové v šoku, protože urazila miliony pracujících rodin, které pouze chtějí lepší budoucnost. Podle něj tak zemi spíše rozděljuje, než spojuje. Později v měsíci Trump ostrá slova své oponentky zužitkoval. Novým spotem vyčítal Clintonové její ostrá vyjádření o Trumpových podporovatelích. Hlavním poselstvím zprávy bylo, že miliony amerických občanů označila za chudáky a zároveň svými výroky demonizovala tvrdě pracující lid.

Odpovědí byla nová reklama s názvem „Zrcadla“ („Mirrors“), ve které se se objevují Trumpovy výroky adresované proti ženám. Hlavním poselstvím spotu bylo: „Skutečně je toto prezident, kterého chceme pro své dcery?“

Clintonová se později za své komentáře omluvila. Prohlásila, že „se dopustila přílišného zobecnění, což v politice není nikdy dobrý nápad“, a že lituje slova „polovina“ (Politico.com 2016a).

HILLARY CLINTONOVÁ ZKOLABOVALA. VOLBY MOŽNÁ ROZHODNE ČESKÝ IMIGRANT

Clintonová se stejně jako všichni důležití politici zúčastnila pietního aktu v parku Ground Zero v souvislosti s připomenutím teroristických útoků 11. září 2001, kde se tradičně nahlas předčítají jména tří tisíc obětí útoků. Po hodině a půl stání ve 28 °C se Clintonová po cestě ke svému autu několikrát zhroutila. Díky pohotovému zásahu členů jejího týmu a agentů tajné služby, kteří chrání také prezidentské kandidáty, neupadla až na zem. Autorem jediného záznamu kolabující Clintonové byl shodou náhod Čech žijící v USA, Zdeněk Gažda, jehož nahrávka na následujících několik dní ovládla zpravodajství i internet.

Celý incident perfektně nahrával do karet Trumpovi, který okamžitě znovu rozpoutal kampaň, ve které zpochybňuje zdraví Clintonové a tvrdí, že nemá „dost energie být vrchním velitelem amerických ozbrojených sil“ (CNN.com 2016c). Lékařská zpráva z konce července ale potvrdovala, že je Clintonová ve skvělé kondici. Zpráva však sklídila kritiku za to, že například ve srovnání s 47stránkovou zprávou, jež v roce 2008 zveřejnil Obama, byla jen velmi stručná. Oficiální stanovisko kampaně Clintonové znělo, že byla pouze přehřátá a dehydrovaná. Po pár hodinách ještě toho stejného dne Clintonová dokonce do kamer novinářům prohlásila, že se má skvěle.

Incident spustil celou řadu spekulací, například, že modré brýle, které kandidátka během ceremonie měla na očích, byly zdravotními brýlemi působícími proti záchvatu (DangerAndPlay.com 2016). Na Fox News, CNN, MSNBC a C-SPAN se mezitím spekulovalo o symptomech poškození mozku, artritidě, mrtvici, syfilis či že Clintonová již deset let trpí Parkinsonovou chorobou a dokonce, že jí zbývá jeden rok života. V důsledku zpráv o nepřesvědčivém zdravotním stavu vzrostly Trumpovi preference, takže už na Clintonovu dle průměru volebních průzkumů ztrácel pouze 2,2 % (RealClearPolitics.com 2016a).

Zanedlouho musel tým Clintonové přiznat, že za nevolnost mohla pravděpodobně také antibiotika, která bere kandidátka na zápal plic. Ten jí byl diagnostikován již v pátek 9. září. Místo toho, aby lidé v kampani kolem Clintonové otevřeně přiznali, že se jejich kandidátka léčí se zápallem plic, a proto se bohužel nebude moci zúčastnit piety k 11. září, se rozhodli vše zatajit. Hillary Clintonová si tak v obavě o rozšíření dalších spekulací o jejím zdravotním stavu, které by jistě následovaly po její omluvě z piety, způsobila mnohem větší problém, protože video jasně dokázalo to, o čem mnozí mohli pouze spekulovat. Problém Clintonové je to především z důvodu, že je její důvěryhodnost u řady Američanů velmi podloměná. Zatajováním informací a vyhýbáním se pravdě vše zhoršila. Tým Clintonové následně veřejně přiznal (Politico.com 2016b), že mohl situaci zvládnout lépe.

Odborníci hodnotili tuto událost jako jeden z nejvýraznějších bodů v dosavadní kampani, přikláněli se však k závěru, že pokud by se incident neopakoval, nebude mít zásadní důsledky.

TRUMP NEPLATIL DANĚ 18 LET

Velký slovník kandidátských nadávek se rozšířil o nový pojem. Senátor Harry Reid o Trumpovi řekl, že je „lidská pijavice, která nechá vykrváctet národ, zatímco si bude získané peníze užívat ve svém golfovém resortu“. Dále Trumpa označil za rozmazleného spratka a notorického podvodníka (NBCNews.com 2016a). Ve své kritice nebyl Reid ponechán o samotě. Výrazná demokratická senátorka Elizabeth Warrenová byla do Trumpa zakousnutá jako buldog a nehodlala jen tak pustit. Tentokrát kritizovala porušení tradice kandidátské transparentnosti.

Trump totiž stále odmítal zveřejnit svá daňová přiznání. Warrenová poukázala, že jeho finance mají spojitost s ruskými oligarchy s vazbami na prezidenta Putina a také na turecké politické dynastie. Dle Warrenové byly Trumpovy finanční vazby v přímém rozporu s jeho deklarovaným cílem: „Make America Great Again“ (Politico.com 2016e)

New York Times později poodhalil část Trumpových daňových přiznání z roku 1995, ve kterých kandidát vykázal ztrátu 916 milionu dolarů, která mu teoreticky umožnila neplatit osobní daň z příjmu po dalších 18 let. Jeho oponenti tvrdili, že se jedná o důkaz neúspěchu a neschopnosti podnikat, zastánci Trumpa naopak argumentovali, že je génius, jelikož se v roce 1995 jednalo o legální postup dle daňového práva, a že by byl hlupák, pokud by takové možnosti nevyužil. Republikánský kandidát mluvil o své zodpovědnosti za tisíce zaměstnanců, a z toho důvodu se prý musí chovat tvrdě byznysově, nicméně v tomto případě šlo o jeho osobní daně, ne firemní. Skandálu následně využila kampaň Clintonové, jež zpochybnila Trumpovu podporu veteránů nebo armády, protože tyto položky jsou financované z daní Američanů.

Clintonová přesto během září ztrácela více a více preferencí. Na základě volebního průzkumu Fox News panovala mezi kandidáty v druhé polovině měsíce statistická remíza (FoxNews.com 2016b). V průzkumech zahrnujících Jill Steinovou i Garyho Johnsona vedla Clintonová nad Trumpem 41 % ku 40 %, v „duelu“ vítězil se svými 46 % naopak Trump nad Clintonovou se 45 %.

Mediální třešničkou bylo Trumpovo setkání v New Hampshire, kde se vysmál novinářskému týmu za zpoždění (Politico.com 2016c), přestože má za jeho cestovní itinerář zodpovědnost. Přítomným oznámil, že má skvělou zprávu: „Novináři se zdrželi na letišti a mají půl hodiny zpoždění, chtěli, abych počkal, ale já řekl ne.“ Již přítomní zástupci médií ze solidarity odmítli pořizovat jakékoliv snímky, než dorazil také zbytek jejich kolegů.

Obama se stále více zapojoval do kampaně Clintonové. V proslovu pro „Congressional Black Caucus Foundation“ (CBCF, nezisková organizace pro rozvoj a podporu afroamerické komunity) Obama prohlásil, že bude brát jako osobní urážku, pokud se nepodaří aktivizovat Demokratickou stranu natolik, aby zvolila Clintonovou.

„Budu považovat za osobní urážku, za urážku svého odkazu, pokud tato společnost poleví ve své ostražitosti a nepodaří se jí zaktivizovat pro tyto volby. Chcete se se mnou v dobrém rozloučit? Jděte volit.“ (TheGuardian.com 2016b) Obama dále vyzval voliče, aby odmítli Trumpa spolu s jeho „temnou a pesimistickou“ vizí americké společnosti, která nenabízí žádné svobody. Ruku k dílu přiložila i první dáma, Michelle Obamová (TheGuardian.com 2016c).

Úsilí prezidentského páru přispělo k požadovanému výsledku, neboť podpora Clintonové v průzkumech znovu začala stoupat.

TERORISTICKÉ ÚTOKY ZMĚNILY TÉMATA

17. září se odehrál bombový útok v New Yorku, při kterém bylo zraněno 29 lidí. O pár dní později pravděpodobně tentýž útočník afghánského původu zaútočil v New Jersey, kde byl však dopaden. Zatímco Clintonová vyjadřovala soucit zraněným, Trump okamžitě označil útok za teroristický ještě předtím, než tuto informaci oficiálně zveřejnili vyšetřovatelé. O pár dní později pak v obchodním domě v Minnesotě napadl útočník devět lidí. Své oběti si údajně vybíral na základě otázky, zdali jsou muslimové. Trump okamžitě využil medializace těchto útoků a znovu otevřel téma ISIS. Napadl Clintonovou, že je v tomto ohledu slabá, neaktivní, neefektivní a požadoval radikální změnu. Odsoudil Bílý dům a prohlásil, že teroristé představují existenciální hrozbu státu, americkým hodnotám a způsobu života (CNN.com 2016d).

Clintonová zhodnotila Trumpovu rétoriku jako důkaz o úspěchu ISIS, který se pokouší ze situace vytvořit náboženský problém. Trump svou generalizací a zjednodušováním dle jejích slov polarizoval společnost a dal tak ISIS přesně to, co chtěl. Clintonová citovala bezpečnostního odborníka a bývalého šéfa CIA Michaela Haydena, který tvrdil, že je Trump využíván Islámským státem jako náborový nástroj a obecně není příliš vnímavý k potřebám amerických spojenců.

PRVNÍ PREZIDENTSKOU DEBATU TRUMP PODCENIL

Očekávaná sledovanost první prezidentské debaty byla 100 milionů Američanů. Atraktivitu debaty zvyšovala také skutečnost, že se mělo jednat o historicky první prezidentskou debatu mezi mužem a ženou. Blížící se debata plnila stránky médií. Historicky je známo, že pouhá jedna debata má sílu změnit dosavadní průběh voleb. Špatné vystoupení tak mohlo znamenat hřebík do rakve jednoho z kandidátů.

Přenos měl nakonec oproti předpokládaným 100 milionům „pouze“ 84 milionů amerických televizních diváků, i tak ale překonal rekord. Ten stávající držel souboj Reagana s Carterem z roku 1980, který sledovalo 80 milionů diváků.

Oba kandidáti se potýkali s problémem svého bohatství. Trump ho během kampaně využíval ve svůj prospěch jako pozlátko a důkaz úspěchu. Clintonová se však musela držet zpět, aby byla schopná oslovit i voliče z nižších tříd. V debatě však došlo k určitému posunu, kde Clintonová na své privilegium poukázala z jiné perspektivy. Prohlásila, že Trump se do svých peněz narodil, zatímco ona si své postavení vybojovala spolu se svým manželem tak, jak to vždy umožňoval americký sen.

Přes veškeré výmluvy (Politico.com 2016d) byly během debaty jasně registrovatelné problémy Trumpa s popotahováním. Sestřihy tohoto nešvaru se pak staly úspěšným virálem. Kandidát republikánů si také navíc po skončení svého vystoupení stěžoval, že jeho mikrofon nefungoval správně. Komise volebních debat mu však v tomto případě později dala za pravdu.

Jedním ze zajímavých vedlejších témat debaty bylo probírané podepsání dohody NAFTA (Severoamerická dohoda o volném obchodu), kterou Clintonová využívala jako důkaz, že má s obchodem na mezinárodní úrovni větší zkušenosti než Trump. Ten však oponoval, že podepsání NAFTA bylo jedním z největších selhání manželů Clintonových.

PRVNÍ NÁSLEDKY DEBATY

Zajímavý zvrat čekal GOP zanedlouho – Cruz se rozhodl oficiálně vyjádřit podporu Trumpovi. Po měsících opozice a silného „protitrumpovského“ vystoupení na sjezdu nakonec Cruz splnil své slovo, loni totiž slíbil, že bude podporovat nominovaného kandidáta republikánů (WashingtonPost.com 2016b).

Jeden z hlavních představitelů superPACu a hnutí #NeverTrump, Todd Ricketts, člen bohaté rodiny (vlastní sportovní klub Chicago Cubs), začal ke konci roku svého jména a vlivu využívat přesně k opačné činnosti. Zatímco v primárních dělal vše pro to, aby Trump nezáskal nominaci, po sjezdu republikánů otočil a za kandidáta GOP se postavil.

Po zvolení Trumpa oficiálním kandidátem strany neváhal Ricketts pro Trumpa zařizovat podporu a finance. Začal oslovovat i ostatní členy třídy 1 %, kterým nabízel možnost přispívat Trumpovi anonymně, aby jména jejich rodin nebyla s republikánským kandidátem nikde veřejně spojována. Nová skupina nesla název „45Committee“ a technicky spadala do kategorie „dark money“. Ricketts při této příležitosti navázal i spolupráci se superPACem „Future45“.

Trumpovi se navíc mimořádným způsobem podařilo navázat na demokratický trend financování. Už to nebyl pouze Obama, Sanders či Clintonová. Trump jako první republikán dokázal efektivně zpeněžit své podporovatele a získával rekordní zdroje v kategorii „drobných příspěvků“. Překročil hranici 100 milionů dolarů od dárců, kteří přispívají méně než 200 dolarů. V celkovém počtu vybraných příspěvků přesto propastně nad Clintonovou ztrácel.

Na konci měsíce z průzkumu Fox News (FoxNews.com 2016c) vyšlo najevo, že Clintonová znovu vede nad Trumpem poměrem 43 ku 40 procentům, což bylo pro kandidátku demokratů od posledního průzkumu Fox News zlepšení o dvě procenta.

Kampaň Clintonové průběžně maximalizovala své šance u Afroameričanů zajímavou nabídkou voličům, kteří se registrují k volbám na jejím oficiálním webu. Ti měli šanci vyhrát setkání

s rapperem Pusha T. Oproti tomu se Trump dopouštěl jedné z největších chyb svého tažení, když dlouhodobě ignoroval měnící se demografii a nebral v potaz nízkou popularitu mezi Hispánci, mimo jiné z toho důvodu, že odmítal používat jiný jazyk, než anglický. Průzkum Wall Street Journal/NBC prokázal, že si Clintonová získala 65 % Latinoameričanů, zatímco Trumpa preferovalo pouhých 17 % (Scribd.com 2016).

KANDIDÁTI V MÉDIÍCH

Moderátor slavného pořadu CBS „Late Night Show“ Stephen Colbert označil Trumpa za zbabělce, který odmítá navštívit jeho show jako host. Dokonce se nebál použít peprnější slova a o Trumpovi řekl, že je „posera“ („He is a chicken“).

Stephen Colbert není jediný člověk, kterému kandidát republikánů leží v žaludku. Tvůrci oblíbeného seriálu Simpsonovi v září oznámili, že plánují odvysílat epizodu, ve které si vezmou na paškál Trumpovu univerzitu.

Překvapením se pro mnohé stalo, že Donald Trump oficiálně uznal, že se Obama narodil v USA, údajně proto, aby mu „médiá dala pokoj“ a jeho kampaň se mohla soustředit na skutečně důležité otázky, jako je ekonomika a hrozba terorismu.

Ve stejném období byla publikována studie „Peterson Institute for International Economics“ (PIIE.com 2016a), dle které by Trumpovy návrhy na zlepšení státní ekonomiky (např. zvýšení obchodních tarifů Číně a Mexiku) měly zcela opačný efekt. Hrozilo, že vyvolají obchodní válku, která by americkou ekonomiku zdecimovala a dostala do recese. Navíc by v případě aplikace těchto návrhů přišly o práci zhruba 4 miliony lidí.

Hillary Clintonová se také nevyhla ostřejším výpadům svých oponentů. Nigel Farage ji v rozhovoru pro Fox Business označil za nejhoršího kandidáta, kterého kdy v USA viděl. Prohlásil také, že je typickou představitelkou zkorumpované politiky (TheGuardian.com 2016d).

V ostatních případech však na Clintonovou cílila serióznější kritika. Média kupříkladu poukazovala na to, že po odchodu Sanderse z boje o prezidentské křeslo ze svých proslavů téměř vypustila téma klimatických změn. Ve srovnání s rétorikou předchozích měsíců se na toto téma odkazovala v méně jak polovině případů (TheGuardian.com 2016e).

Shrnutí

- ★ Kritickým okamžikem voleb se stal zdravotní kolaps Clintonové při pietním aktu 11. září.
- ★ Trump po několika měsících ukončil platnost mediálního blacklistu.
- ★ Mediálně významnou kauzou se stalo Trumpovo neplacení daní.
- ★ Americký prezidentský pár začal aktivně podporovat kampaň Clintonové.
- ★ V New Yorku a New Jersey došlo k ozbrojeným útokům považovaným za teroristické.
- ★ Konala se první prezidentská debata, ze které vítězně vyšla Clintonová.

ŘÍJEN 2016 – ŘÍJNOVÁ PŘEKVAPENÍ

Jarmila Bambuchová

Jednoznačně nejvíce rezonujícími událostmi posledního měsíce byly zbývající dvě debaty prezidentských kandidátů. Všichni zároveň očekávali takzvané říjnové překvapení, které výrazně ovlivnilo každé předchozí prezidentské volby. Těch přišlo hned několik.

VE HŘE ZŮSTÁVAJÍ

V posledním měsíci kampaně se nálady i preference měnily skoro každým dnem. Na přelomu září a října se na lepším místě předvolebních preferencí vyhřívala Clintonová, kterou od Trumpa vzdálil úspěch v první debatě mezi finálními kandidáty (Aktualne.cz 2016). Trump po první debatě přišel o převahu na Floridě, která byla klíčová pro vítězství obou kandidátů. Stejně tak se favorizace přehoupala na stranu demokratů v klíkových státech Coloradu, Nevadě, Ohio nebo Severní Karolíně. Pokud by se konaly volby teď, vítězka by byla jasná. I z toho důvodu se Clintonová snažila mobilizovat co nejvíce voličů v tzv. předčasném hlasování, které je v USA povoleno v různé délce a liší se stát od státu.

Také manažer její kampaně Robby Mook přiznal, že získání co největšího počtu předčasných hlasů Clintonové může poskytnout nepřekonatelný náskok (TheGuardian.com 2016a). Lokální mobilizace probíhala v plném proudu a Clintonová propagovala předčasnou volbu také osobně při objíždění klíkových států. Demokratická strana měla navíc lépe vybudované

lokální zázemí kampaně než Trumpova, a proto měla výhodnější předpoklady pro mobilizaci předčasných voličů. Zájem o tuto formu volby byl i v minulosti markantní, tentokrát se očekávala ještě vyšší účast. Při volbách v roce 2012 předčasně hlasovalo přes 30 milionů Američanů.

TELEVIZNÍ DEBATA A VÝHRUŽKY V PŘÍMÉM PŘENOSU

Následující viceprezidentská debata se v jistém smyslu nesla v obráceném duchu. Kandidáti totiž v debatě působili jako opaky svých prezidentských kandidátů, čímž vyrovnávali jejich image a oslovovali další skupiny voličů (TheGuardian.com 2016b). Mike Pence působil klidně a neútočil, Tim Kaine naopak vystupoval aktivněji a často skákal Penceovi do řeči. Pence zvolil strategii zapírat a co nejméně se vyjadřovat k Trumpovým kauzám. Namísto toho se polovinu času věnoval vysvětlování Trumpovy message a loajálně hájil jeho skandální výroky. K tomu popřel svoje předchozí prohlášení, že Putin je silnější než Obama (Politico.com 2016a). Obrat již nikoho nezaskočil, neboť popírání svých vlastních výroků je součástí strategie Trumpovy kampaně již dlouho. Oproti tomu viceprezident diplomatické Clintonové Tim Kaine si dal práci s vyjmenováním nejpeprnějších 16 urážek, které Trump v minulosti řekl, a stihl ho také obvinít z uctívání diktátorů. Kaine navíc kvůli špatně nastaveným kamerám ve studiu celou dobu přenosu koukal do špatné kamery a nemluvil tak přímo k voličům. Nejednalo se ale o záměrné znevýhodnění, jako spíše o špatné připravení kamery spolu s tím, že se Kaine daleko více díval na moderátorku, než jeho oponent. Produkce přitom předpokládala, že se kandidáti budou mnohem více dívat sami na sebe a s nastavením kamer pak již nemohla nic dělat. Jednalo se tak o chybu technickou, kvůli které se ale pozornost upřela místo na kandidáty na úhel kamery, která je snímala (HuffingtonPost.com 2016). Debata neměla jasného vítěze a průzkumy se výrazně lišily (MorningConsult.com 2016). Podle CNN neměla více jak polovina diváků jasný názor na to, kdo byl v debatě úspěšnější. Podle serveru Politico byl ale s náskokem za vítěze označen Mike Pence (Politico.com 2016b).

Sledovanost druhé televizní debaty dvou hlavních kandidátů z 9. října byla výrazně nižší, než v prvním případě. V televizi si ji pustilo jen 66,5 milionu diváků, i přesto se ale stala do této doby nejdiskutovanější debatou na Twitteru (Mediahub.cz 2016). Debata se věnovala všem zásadním kauzám obou kandidátů, stejně tak jako jejich politickému programu. Pozornost vzbudilo skandální prohlášení Trumpa, že Clintonovou dostane do vězení, pokud bude zvolen. I přesto ale oba kandidáti vystupovali především smířlivě. Jednu z hlavních výhod Clintonové, tzv. „ženskou kartu“, navíc podpořila Trumpova kauza zveřejněných nahrávek, na kterých je nahráno, jak se miliardář vychloubá, že sexuálně útočí na ženy. O co šlo? Server Washington Post zveřejnil nahrávku, která vznikla v roce 2005 během natáčení pořadu Access Hollywood.

Ten zrovna dělal reportáž o Trumpově krátkém vystoupení v seriálu Tak jde čas. Trump na nahrávce mluví s moderátorem v autobusu pořadu, přičemž mají oba zapnuté mikrofony, protože zbytek štábu v ten samý moment natáčel příjezd onoho autobusu na parkoviště. Trump tak musel vědět, že je nahráván, ale vůbec se podle toho nechoval. V krátkém videu Trump přiznává, že se snažil dostat do postele jednu celebrity, že si nemůže pomoci v přítomnosti krásných žen a ihned je začne líbat, a že mu ženy umožní si k nim dovolit vše, protože on sám je celebrity.

V této souvislosti Trump dodal dnes již legendární sprostou větu „grab them by the pu**y“. Video vyvolalo řetězovou negativní reakci ze všech stran, včetně do té doby loajálních členů Republikánské strany, a Trump na něj byl dotazován také v debatě. Především ale upoutal způsob, kterým se rozhodl této kauze čelit. Namísto vysvětlování totiž prohlásil, že se jednalo pouze o „vychloubání se“ („locker room talk“) před moderátorem, a že to voliči nesmí brát vůbec vážně (CNN.com 2016). Zajímavostí je, že moderátorem Access Hollywood v nahrávce byl Billy Bush, synovec George H. W. Bushe a bratranec George W. a Jeba Bushe. Herec Alec Baldwin komentoval celou situaci v parodickém vystoupení pořadu Saturday Night Live v převleku za Trumpa slovy: „Je vtipné, že jediný Bush, který hraje roli v těchto volbách, je Billy“ (YouTube.com 2016a). Billy Bush byl na základě této nahrávky z práce vyhozen, na což zareagoval moderátor The Daily Show Trevor Noah: „...když řeknete něco v televizi, co urazí národ, přijdete o práci. Ale nemějte strach – pořád můžete kandidovat na prezidenta“ (YouTube.com 2016b).

Ačkoli se od sebe kampaně tematicky vzdálily, jedno z témat jim přesto zůstalo společné. Oba dva řešili problém, který jim do kampaní přináší jejich bohatství. I zde ale platil dvojnásob. Trump ho využíval ve svůj prospěch jako pozlátka a důkaz úspěchu. Clintonová se musela držet zpět, aby byla schopná oslovit voliče z nižších tříd a v jejím případě tak bylo bohatství vnímáno spíše jako negativum. Proti tomu se snažila bojovat, v debatě tak došlo k určitému posunu a Clintonová své privilegium postavila do jiného světla. Prohlásila, že Trump se do svých peněz narodil, zatímco ona si své postavení vybojovala spolu se svým manželem tak, jak umožňuje americký sen (Politico.com 2016c).

Jako vítěz debaty byla opět hodnocena Clintonová, což se projevilo také v dalším propadu Trumpových preferencí. Trumpovi jeho smířlivý tón po skončení debaty dlouho nevydržel a brzy reagoval svým tradičním způsobem. Prohlásil, že Clintonová by neměla mít vůbec dovoleno kandidovat na prezidenta vzhledem k tomu, že bere drogy. V proslovu pro floridské voliče začal požadovat, aby si oba kandidáti stejně jako sportovci před závodem nechali udělat drogové testy (TheGuardian.com 2016c). Mike Pence se naopak tradičně snažil působit jako zklidňující element Trumpovy kampaně a radikální komentáře Trumpa i jeho fanoušků na adresu establishmentu i Clintonové mírnil.

VYMĚŇTE TRUMPA DOKUD JE ČAS

Únik nahrávek byl tématem číslo jedna i po debatě. Viceprezident Joe Biden označil Trumpovy výroky za „učebnicové sexuální obtěžování“ a John McCain, který Trumpa dlouhodobě nemohl vystát, se nechal slyšet, že Trumpa odmítá podporovat a místo něj bude volit jiného, doposud nespecifikovaného kandidáta z řad GOP (Politico.com 2016d). McCain přitom nebyl prvním ani posledním. Zcela devastující zásah měly Trumpovy výroky na podporu z řad žen republikánské strany, které vyhlásily masivní „exodus“. Jmenovitě se ozvaly např. moderátorka Fox News Megyn Kelly, bývalá prezidentská kandidátka Carly Fiorinová, Heidi Cruzová či bývalá Miss Universe Alicia Machadoová. Na tu Trump v minulosti dělal narážky v souvislosti s nabíráním váhy, označil ji za „miss Piggy“, nebo jako „slečnu služebnou“ (narážka na hispánský původ). Dokonce Američany přes svůj Twitter v pět hodin ráno vyzval, aby si našli její sexuální nahrávku na internetu, čímž se snažil zničit její důvěryhodnost. Zároveň obvinil Clintonovou, že Machadoové pomohla získat občanství, aby ji mohla v debatě využít proti němu (TheAtlantic.com 2016). V tento moment se zdálo, že ztráta voličů z demografie bílých vdaných (a bohatých) žen bude Trumpa bolet, stejně jako ztráta podpory klasických mecenášů republikánské strany, která poznamenala Trumpův rozpočet. Ten pak do své kampaně musel zainvestovat dalších deset milionů dolarů (Politico.com 2016e). Celková částka vlastních peněz, které Trump kampani věnoval, přesáhla již 66 milionů dolarů. Důkazy o katastrofálním dopadu zveřejněných záznamů lze vyčíst také ze skokově klesajících preferencí slavného realitního magnáta. Trumpův úpadek posledních dnů byl pro republikánského kandidáta závěrečným signálem, aby se zbavil veškerých zábran a pustil se do otevřené války proti všem – proti liberálním médiím i proti stranickému establishmentu. Nejvíce na tom ve finále ztratila právě Republikánská strana, které po posledních výstupech svého prezidentského kandidáta také rapidně klesla popularita.

Situaci dokreslila reakce mnohých republikánských poslanců i senátorů, kteří by uvítali možnost vyměnit Trumpa za (doslova) jakéhokoli jiného kandidáta – a to ačkoli jim muselo být jasné, že Bílý dům v podstatě odevzdají Clintonové. Skupina právníků Republikánského národního výboru dokonce začala pracovat na možném schématu nahrazení Trumpa jiným kandidátem. Podle Pravidla 9 Republikánské strany je totiž možné zvolit nového kandidáta „s cílem zaplnění volného místa, které se objeví následkem smrti, odstoupení kandidáta a tak dále“. Právě slovní formulace „a tak dále“ poskytla prostor pro spekulace o možné výměně Trumpa. Přesto ale legální právní stanovisko strany zůstalo takové, že je možné volit nového kandidáta, pouze pokud ten stávající odstoupí. Trump se ale v reakci na tyto zvěsti razantně vyjádřil na Twitteru. „Média a establishment mě chtějí tak moc vyšoupnout ze hry. Ale já nikdy neodstoupím z boje, nikdy své voliče neopustím“ (QZ.com 2016).

Demokratický superPAC se na kauze svezl spuštěním microsite ImWithSexist.com. Priorities USA, silný superPAC podporující Clintonovou, dále vypustil spot, který se opřel o kontroverzní záznamy s Trumpovými výroky (YouTube.com 2016c). Poselství klipu znělo „Respekt pro ženy“ a Trumpova slova z nahrávky v něm byla konfrontována s hodnotami, jako je respekt nebo úcta k ženám. Trump na oplátku nechal odvysílat spot, který Clintonovou označuje za ztělesnění korupce (YouTube.com 2016d). Nehledě na novou přestřelku mezi kampaněmi se demokratický superPAC Priorities USA začal podle plánu připravovat na senátní kampaň v New Hampshire a Pensylvánii. V senátních volbách budou obhajovat více křesel republikáni, a demokraté se tak budou snažit republikány co nejvíce oslabit, aby získali co nejlepší pozici pro následnou vládu průzkumy favorizované Clintonové (Politico.com 2016f).

Kromě úniku nahrávek zarezovala také kauza o Trumpových nezveřejněných daňových přiznáních. New York Times na začátku října poodhalil část jeho daňových přiznání z roku 1995, ve kterých Trump vykázal ztrátu 916 mil. USD, která mu umožnila neplatit osobní daň z příjmu po dalších 18 let (NYTimes.com 2016). Jeho oponenti tvrdili, že je to důkaz neúspěchu a neschopnosti podnikat, zastánci Trumpa ho naopak obhajovali jako génia. V roce 1995 to totiž byl legální postup dle daňového práva a Trump by podle nich byl hlupák, kdyby takové možnosti nevyužil (Politico.com 2016g). Není nutno dodávat, že právě z těchto financí se platí například armáda či programy pro veterány, které Trump ve svých projevech podporuje.

JESTLI BUDU RESPEKTOVAT VÝSLEDKY VOLEB? UVIDÍME

V třetí a poslední debatě Trump prohlásil, že všechna obvinění od více jak osmi žen z toho, že je Trump obtěžoval, jsou smyšlená. Podle něj to udělaly jen pro získání slávy, nebo to nastražila kampaň Clintonové – a Trump by si vsadil na to druhé (TheGuardian.com 2016d). Za další podařený kousek ze série „Trumpovy týdenní skandály“ lze považovat jeho výrok ve třetí prezidentské debatě, kde se nechal slyšet, že neví, jestli bude respektovat výsledky voleb (CeskaTelevize.cz 2016). Později jeho syn Eric tvrzení ještě doplnil, že jeho otec výsledky voleb samozřejmě bude respektovat. Ovšem jen v případě, že budou poctivé tj., že Trump zvítězí (WashingtonPost.com 2016). Současně si Trump vyhradil právo výsledky voleb napadnout. Poradce Trumpovy kampaně Jason Miller však ještě před debatou dal jasně najevo, že výsledky volby budou respektovány, bez ohledu na výroky samotného kandidáta. Trump již ale několikrát přesvědčivě dokázal, že se z vodítka svých poradců rád utrhne (Politico.com 2016h).

V návaznosti na třetí prezidentskou debatu se objevily zajímavé statistiky. Donaldu Trumpovi se přese všechny své snahy vzít si slovo (Clintonové skočil do řeči 37×, moderátorovi debaty

30×) nepodařilo vybojovat si více prostoru. Clintonová nakonec mluvila v celkovém součtu o celých šest minut déle. To přidalo vodu na mlýn tvrzení Trumpovy kampaně, že je kandidát v médiích dlouhodobě znevýhodňován. Důkazem jeho tvrzení byl také fakt, že ze 100 největších novin podpořily Trumpa pouze dva tituly (Politico.com 2016, TheHill.com 2016).

To, že měla Clintonová dlouhodobě stabilní podporu u vzdělanějších lidí, u nejchudší části obyvatel a u žen platilo během posledního měsíce stejně, jako že Trumpa podporovali bílí méně vzdělaní muži ze střední třídy (LATimes.com 2016). V říjnu se navíc Clintonová opět dostala do vedení v průzkumech u mladých voličů ve věku 18–34 let. U voličů ve středním věku byla pozice Trumpa a Clintonové dlouhodobě vyrovnaná, stejně tak jako u voličů 65+, kde ale Clintonová také posílila. Ta nadále upevňovala také zacílení na Afroameričany, kromě množství bílých celebrit ji podpořil černošský zpěvák Chance The Rapper (Bossip.com 2016). Hodnocení oblíbenosti kandidátů zůstalo také zhruba stejné. Clintonová navzdory zaškobrtnutí její kampaně v červenci a následnému poklesu oblíbenosti dokázala svoje vedení obhájit. V tom jí pomohla také rekordní oblíbenost Obamy (52 %), který zapojil veškerý svůj šarm, aby Clintonovou podpořil. Vysoká podpora prezidenta u veřejnosti obvykle koreluje také s podporou celé strany (Gallup.com 2016).

ŘÍJNOVÁ PŘEKVAPENÍ HILLARY CLINTONOVÉ

Situace se pro Clintonovou v emailové kauze nevyvíjela dobře ani během října. V komunikaci o krizové situaci se přidržela toho, že ji uměle přizívají Rusové, problém stále rezonoval (Vox.com 2016). Nejednalo se ale o žádné překvapení, za což se daly označit jiné události. Do vyšetřování se totiž zapojila i FBI. Kampaň Clintonové pak nepřímě obvinila FBI ze zaujatosti a z toho, že chce ovlivnit volby. Obama to hned vzápětí popřel (iDNES.cz 2016). Clintonová místo toho, že by angažovanost FBI prezentovala jako důkaz o své nezkorumpovanosti, se opět zapletla do nezáživného vysvětlování kauzy a opakování svých omluv. Snažila se také komunikovat, že žádný případ neexistuje, protože FBI nemá důkazy (TheGuardian.com 2016e). Tím ale voliče příliš nepřesvědčila.

Trumpovi se po opětovném skandálu okolo vyšetřování demokratické FBI ulevilo. Kauzy se chytil a označil ji za větší skandál, než byl Watergate. Zároveň opět zopakoval svoji obvyklou strategii, a to popření svých dosavadních prohlášení. Svoji měsíce propagovanou rétoriku o zkorumpovanosti FBI náhle otočil a „vysoce ocenil nestrannost FBI“ (Politico.com 2016j). Clintonová tak preferenční body začala opět ztrácet. Do této chvíle ale již stihlo odvolit zhruba 20 milionů voličů, což je 15 % elektorátu (Novinky.cz 2016). Vyšetřovatel z FBI přitom již v létě usoudil, že Clintonová si sice počínala při odesílání důvěrných emailů „velice neopatrně“, nikoli ovšem protiprávně. Tehdy také prohlásil, že národní bezpečnost USA Clintonová nenarušila. Spolu s tím, že se do její schránky nabourali hackeři z Ruska a pravděpodobně i Číny, došlo

ke zveřejnění dalších 650 tisíc emailů. Ty byly vytaženy z laptopu poradkyně Clintonové arabského původu Humy Abedinové a jejího exmanžela souzeného za sexuální obtěžování a rozesílání fotografií vlastních genitálií nezletilým dívkám. Tento skandál by mohl Clintonovou výrazně ohrozit. Důkazy totiž ukazují, že Clintonová pravděpodobně věděla o tom, že manžel asistentky Humy Abedinové Anthony Weiner má zvrhlé záliby, nic však neudělala. Kromě toho bylo jejím strašákem zveřejnění emailů, které mohly být relevantní pro vyšetřování FBI. Ta právě kvůli zmíněnému impulzu obnovila další vyšetřování.

V polovině října to vypadalo, že šest z jedenácti nejdůležitějších bitevních (battleground) států bude patřit Clintonové. Za stávající situace by tak Clintonová Trumpa měla porazit. I v důsledku zásahu FBI do kampaně, to tak ale nezůstalo dlouho. Poslední den v říjnu se preference opět skokově změnily a začalo být jasné, že vedení Clintonové není tak přesvědčivé, jako se zdálo na konci předchozího týdne (DailyMail.co.uk, 2016). V průměru Clintonová vedla celostátně pouze zhruba o 2,5 bodů, což reálně nic neznamena (RealClearPolitics.com 2016). Kandidátské přestřelky ke konci října se opět rozjely a rovnou dosáhly nových vrcholů. Oba nominovaní na prezidentské křeslo se začali obviňovat dokonce i z toho, že v případě zvolení způsobí hromadné zničení planety. Clintonová zdůrazňovala situaci, ve které má Trump přístup k jaderným zbraním a Trump zase útočil na Clintonovou, že svojí zahraniční politikou způsobí nové mezinárodní konflikty s ničivými následky. Před kandidáty bylo posledních osm dní kampaně.

Shrnutí

- ★ Pokud by se konaly volby na začátku října, vítězem by byla jasně Clintonová.
- ★ Podpora pro Gary Johnsona a Jill Steinovou pozvolna klesala i mezi mladými voliči.
- ★ Ve viceprezidentské debatě působili kandidující jako opaky prezidentských kandidátů.
- ★ V nově zveřejněné nahrávce se Donald Trump přiznal k sexuálním útokům na ženy a sklidil kritiku ze všech stran.
- ★ Jeho popularita i preference strmě klesly, republikánská strana se dostala do krize.
- ★ Sledovanost druhé televizní debaty byla výrazně nižší než v prvním případě.
- ★ Pozornost vzbudilo skandální prohlášení Trumpa, že Clintonovou dostane do vězení, pokud bude zvolen.
- ★ V třetí a poslední debatě Trump prohlásil, že všechna obvinění od více jak osmi žen ze sexuálního napadení jsou smyšlená.
- ★ Kromě úniku nahrávek zarezonovala také kauza o Trumpových nezveřejněných daňových příznáních.
- ★ Obama se výrazně zapojil do kampaně Clintonové a ta i díky tomu vedla v preferencích po celý měsíc.
- ★ Ke konci měsíce pomohla nikdy nekončící kauza s emaily Hillary Clintonové Donaldu Trumpovi opět snížit náskok sokyně.

LISTOPAD 2016 A ANALÝZA VÝSLEDKŮ

Kamil Gregor, Veronika Hrubá, Karel Komínek, Robert Šefr

Listopad se nesl v duchu dalšího pokračování nekonečné kauzy s e-maily Hillary Clintonové. Kandidáti se na poslední chvíli snažili objet klíčové státy. Nakonec se z triumfu radoval Donald Trump, který tak doslova šokoval analytiky, média i celý svět. Oproti mediálním zkratkám ovšem Trump zvítězil jedním z nejtěsnějších rozdílů v historii.

VE HŘE ZŮSTÁVAJÍ

PRŮBĚH V LISTOPADU

Do posledního měsíce voleb vstoupila Hillary Clintonová v nelichotivé situaci – opět byla veškerá pozornost upřena na kauzu její e-mailové korespondence. Jedenáct dní před volebním dnem ředitel FBI James Comey oznámil, že jsou prošetřovány nové e-maily, které byly nalezeny u poradkyně Clintonové Humy Abedinové a jejího manžela Anthony Weinera. Vrátily se pochyby o charakteru demokratky, transparentnosti a čestnosti a její republikánský protikandidát je aktivně příživoval. Comey nakonec 48 hodin před volebním dnem poslal klíčovým představitelům Kongresu dopis, ve kterém stálo, že tyto e-maily do vyšetřování nepřinesly nic nového a Clintonové tak nehrozí žádná nová obvinění (ChicagoTribune.com 2016). Nicméně v tu dobu již odvolily desítky milionů lidí.

Clintonová se tudíž v mezičase usilovně snažila, aby byl zájem médií a veřejnosti přenesen zpět na charakterové nedostatky Donalda Trumpa. Soustředila se především na jeho přístup k ženám. Hned k prvnímu listopadovému dni byl spuštěn v battleground státech (Arizona, Florida, Iowa, Nevada, New Hampshire, Severní Karolína, Ohio, Pensylvánie) spot kritizující právě jeho chování k něžnému pohlaví, k čemuž kandidátka přidala i kritiku Trumpova blízkého vztahu k Rusku a tamějšímu prezidentu Putinovi (CNN.com 2016b).

Strategie Clintonové posledních osmi dní volebního klání sestávala víceméně ze tří hlavních bodů. Zprvė motivovala lidi, aby se zúčastnili předčasněho hlasování. Druhým úkolem bylo oslovit a znovu získat Obamovu voličskou základnu z let 2008 a 2012 – koalici sestávající z menšin, žen a mladých lidí. A nakonec byla snaha přesvědčit ještě nerozhodnuté voliče, aby za žádnou cenu nepodpořili Trumpa (RealClearPolitics.com 2016a).

Republikánský kandidát samozřejmě těžil z e-mailové aféry své demokratické konkurentky. Její potenciální administrativu vykresloval jako plnou vyšetřování, skandálů a soudních řízení. Clintonovou opět nesčetněkrát nazval přezdívkou „Křivák Hillary“ („Crooked Hillary“) či nově „Tikající obžaloba“ („Indictment in Waiting“) (NYDailyNews.com 2016). Nicméně zatímco v říjnových prezidentských debatách vystupoval Trump agresivně a bez respektu ke své protikandidátce, což mu uškodilo v jeho preferencích, v listopadu se mírnil – Trumpova kampaň si dokonce vzala zcela pod svou kontrolu jeho twitterový účet skrze který tak rád barvitě, ale často velmi kontraproduktivně, napadal své konkurenty. Jeho kampaň se snažila o to, aby působil klidně, sebevědomě až dokonce zranitelně (NYTimes.com 2016). Během zastávky v Nevadě byl navíc odveden svými bodyguardy z pódia, protože někdo zakřičel, že je v publiku zbraň. Trump se po pár minutách vrátil na pódium se slovy: „Nikdy nás nezastaví.“

O pár hodin později vyšlo najevo, že muž s domnělou zbraní byl Austyn Crites, sympatizant republikánů, který na Trumpův mítink dorazil s cedulí „republikáni proti Trumpovi“. Podle jeho slov na něj dav nejdříve bučel, následně se mu z rukou snažil ceduli vyrvat a poté někdo zařval něco o zbraní. Část lidí utekla pryč a část doslova protestanta zalehla a zaklekla mu krk (TheGuardian.com 2016a). Crites tvrdí, že byl rád, když dorazila zásahová jednotka, která jej v podstatě vysvobodila. Žádnou zbraň u něj policie nenašla, Crites byl brzy propuštěn.

„Rozšiřujeme mapu,“ prohlásil senior poradce Donalda Trumpa Boris Epshteyn, čímž chtěl říci, že se kampaň v posledních dnech a na poslední chvíli rozšiřuje i do států, kde Trump původně již neměl osobně vystupovat. Byla to reakce na aktuální zmenšování náskoku Clintonové ve státech, jako je např. Michigan, Nové Mexiko a Colorado. Trump navštívil dokonce i Wisconsin, kde žádný republikán nevyhrál od doby Ronalda Reagana. Trumpova kampaň si sebevědomě předsevzala, že tzv. „Rezavý pás“ („Rust Belt“), baštu demokratů,

zvrátí v republikánský prospěch. Mezi tyto státy patřily např. Ohio a Iowa, kde republikán cílil hlavně na bílou pracující třídu (RealClearPolitics.com 2016a).

Clintonová se v závěru kampaně zaměřila především na swing státy či státy spíše republikánsky nakloněné – Ohio, Floridu a Severní Karolínu. Společně s Nevadou patřily do první pětky, kde Clintonová v posledním týdnu voleb spustila nejvíce reklam. Naopak tzv. bezpečné státy, které měly tvořit základ zisku 270 volitelů (Michigan, Wisconsin, Colorado, Virginie a Nové Mexiko) opomíjela. Stejně se Clintonová chovala i v průběhu celé kampaně – aktivně se angažovala ve státech nerozhodných nebo nakloněných Trumpovi. Tím svého protikandidáta nutila k tomu, aby musel vynaložit většinu své energie na jejich obranu, a neměl tolik sil útočit ve státech, kde měla převahu Clintonová. Jenže Trump si tuto energii našel právě v posledních volebních dnech a bezpečné demokratické státy nemusely být nakonec tak bezpečné právě proto, že je Clintonová celou dobu zanedbávala (TheAtlantic.com 2016).

Na Floridě, v Ohiu a Severní Karolíně společně s Clintonovou vystupovali prezident Obama s manželkou Michelle, bývalý demokratický konkurent Bernie Sanders nebo Elizabeth Warrenová (senátorka za Massachusetts). Clintonová do závěrečného klání povolala na pomoc také mnohé celebrity – např. zpěvačku Beyonce a jejího manžela rapera Jay-Z, zpěváky Katty Perry, Cher, Pharrela Williamse, Jon Bon Joviho, basketbalistu LeBrona Jamese a další. Lákala tak lidi na bezplatné koncerty strategicky umístěné blízko volebních místností a vyzývala je, aby stejnou energii přenesli i k volbám a pomohli jí vyhrát. Trump takovou podporu v celebritách neměl a snažil se to obrátit ve svůj prospěch. Na mítincích vyzdvihoval, že k dosažení výhry nepotřebuje žádné divadlo sehrané celebritami a neúspěšnými politiky. Trump si dle něj vystačí se svými idejemi a podporou své rodiny sám (Bloomberg.com 2016).

DEN D - NAPÍNAVÉ SČÍTÁNÍ

Ještě než se otevřely volební místnosti v den voleb, bylo ve 37 státech odevzdáno 46,26 milionů hlasů v předčasném hlasování, což je nový historický rekord (Independent.co.uk 2016). Kromě kandidátů dvou hlavních stran si voliči mohli vybírat až z desítek dalších možností. Podle některých zdrojů existovaly státy, kde bylo kandidátů vytištěno na listině přes 30 (TheGreenPapers.com 2016). Američané ale také měli možnost do lístku svého vysněného kandidáta doslova vepsat, většina států ovšem vyžaduje, aby se kandidáti předem za tímto účelem registrovali. Seznamy tzv. „write-in candidates“, ze kterých si mohou voliči vybírat, poskytují jednotlivé státy. Jako write-in kandidát byl například v Kalifornii zapsán Bernie Sanders, ovšem bez jeho souhlasu (Heavy.com 2016). K odevzdání bylo potřeba znát, jak se přesně píše jeho jméno. Podporovatelé Sanderse jej v Kalifornii zaregistrovali jako Bernard „Bernie“ Sanders, k čemuž bylo potřeba vědět ještě jméno jeho viceprezidentky. I tak je ovšem odhadováno, že Sanders získal přes 10 000 hlasů. Například v Indianě byl zaregistrován

i „Giant Meteor“ („obří meteor“), což ukazuje frustraci mladých voličů - podle průzkumu University of Massachusetts preferoval každý čtvrtý mladý volič zničení Země meteoritem před vidinou Clintonové nebo Trumpa v Oválné pracovně (HuffingtonPost.com 2016). Zájem o write-in kandidáty byl podle vyhledávače Google za rok 2016 extrémní.

Hillary Clintonová vstupovala do rozhodujícího dne jako jasný favorit. Její vítězství, i když ne tak masivní jako ještě před měsícem, se všeobecně očekávalo, předpovídaly jej volební průzkumy i sázkové kanceláře. Jaká po celý závěr kampaně vládla atmosféra dokládá i to, že irská sázková společnost Paddy Power začala vyplácet výhry sázejícím na Clintonovou tři týdny před volbami (Novinky.cz 2016). Donald Trump sice měl v den voleb ještě několik možností, jak získat 270 volitelů, většina z nich ovšem byla pokládána za čistě teoretické cvičení. Renomovaný analytický server FiveThirtyEight.com přisuzoval Trumpovi 28 % šance na zvolení, což bylo více než 2x tolik co v polovině října, kdy se miliardářova kampaň doslova hroutila před očima.

Jako první byly tradičně známy výsledky ze tří horských vesniček v New Hampshire, kde sídlí jen pár desítek voličů. Hned v úvodu speciálů k volbám televize reportovaly stížnost Trumpovy kampaně na nebyvale dlouho otevřené volební místnosti z early-voting v Nevadě, kde se násobně zvýšila účast Hispánců. Místnosti měly být otevřeny až o dvě hodiny déle. V USA ovšem platí pravidlo, že mohou odvolit všichni, kteří v moment uzavírání stojí frontu před dveřmi a Trumpova kampaň tento spor o pár hodin později prohrála. Objevovaly se také stížnosti na volební přístroje, které jsou v některých státech až desítky let staré - některé používají původní velké diskety. Na Floridě se údajně vyskytly případy zastrašování voličů, kdy někteří „agresivně řvali do megafonů“ (WashingtonPost.com 2016a).

Divákům zpravodajských televizí se naskytl neobvyklý pohled - desítky ohromných nákladních automobilů plných písku obestavily Trump Tower a Javits Center, tedy lokace, ze kterých sledovali výsledky oba hlavní kandidáti. Nepropustná hradba nákladních aut parkovaných nárazníkem na nárazníku měla podle bezpečnostních expertů sloužit jako hradba proti případným bombovým útokům, oficiální místa ovšem mlčela (BusinessInsider.com 2016).

O půlnoci českého času se začaly uzavírat první volební místnosti. Mezitím CNN reportovala výsledky exit pollů: 52 % voličů tvrdilo, že ekonomika je nejzásadnějším tématem, a 40 % podporovalo výstavbu zdi na jižní hranici USA. Kolem jedné hodiny vedl Trump nad Clintonovou 19:3 na volitele, získal Kentucky a Indianu, Clintonová Vermont. Všechno bylo dle očekávání. Nate Silver z FiveThirtyEight.com v průběhu noci tvrdil, že pokud se Trumpovi podaří získat Floridu, zvýší se jeho šance na zvolení na 53 %. Po sečtení třetiny hlasů na Floridě byl rozdíl obou kandidátů těsný - 2 %, vedla Clintonová. Sčítání pokračovalo rychle - Američané nemusejí čekat na uzavření volebních místností a navíc se na mnoha místech

hlasuje elektronicky. Částečné výsledky se tak někteří voliči mohli dozvědět ještě ve chvíli, kdy mohli volit. Ve dvě hodiny našeho času se Trumpovi podařilo získat Jižní Karolínu, nyní ovšem prohrával s Clintonovou 40:44. Trump mezitím snížil náskok Hillary Clintonové na Floridě nejdříve na 4 000 hlasů, později na pouhých 115 hlasů. Mnohým se vybavil rok 2000.

O další hodinu sčítání později se skóre volitelů opět přehouplo ve prospěch Trumpa, nyní vedl nad Clintonovou 97:129. Ve 4 hodiny našeho času získal Trump celý „tornado belt“ od Texasu po Severní Dakotu, Montanu, Wyoming, poté všechny jižní státy, kromě těch, ve kterých se ještě sčítají hlasy (Georgia, Florida a Severní Karolína), jinak byl jih kromě demokratické Virginie rudý. Přibýlo také klíčové Ohio a Západní Virginie. Americké trhy padly zhruba o čtvrtinu coby reakce na možné zvolení Trumpa. Clintonová silně zaostávala, získala Nové Mexiko, Illinois, Virgínii a státy sousedící s New Yorkem. V Pensylvánii se ovšem ještě stále sčítalo. Aktuální čísla byla 140:104 pro Trumpa. New York Times aktualizoval své predikce a odhadoval, že Trump na 90 % zvítězí. Floridští sčítali posledních zhruba 10 % hlasů velmi pomalu a vedl Trump. Situace se pro Clintonovou začíná vyvíjet špatně. Mexické peso začalo padat.

A pak to přišlo. Zhruba o další hodinu a půl později, o půl šesté ráno českého času, bylo potvrzeno to, co všichni u obrazovek tušili již delší dobu – Trump vyhrál na Floridě 49,1 % vs. 47,8 %, rozdílem zhruba 120 000 hlasů. Clintonová ještě získala povinné Západní pobřeží, Nevadu a také Colorado, ale poté ji Trump kolem osmé českého času udělil poslední ránu z milosti – získal Pensylvánii, klíčový swing state s 20 voliteli. Stránky kanadského imigračního úřadu spadly, údajně v souvislosti s volbami. V tuto chvíli již bylo rozhodnuto, že se prezidentem musí stát Donald Trump – nebyly ještě oznámeny výsledky z Arizony, státu, kde posledních 20 let neztřížil demokratický kandidát. Navíc k překvapení všech se Trumpovi výrazně přiblížoval i Wisconsin, u kterého žádný z průzkumů nic takového nepředpokládal. K zisku 270 volitelů Trumpovi stačilo získat jeden z těchto států. Nakonec to byl Wisconsin, který zpečetil prohru Hillary Clintonové. Trump se stává prezidentem, zbytek nesečtených hlasů v tu chvíli nebyl podstatný – nicméně už bylo jasné, že Hillary Clintonová získá více hlasů.

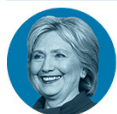
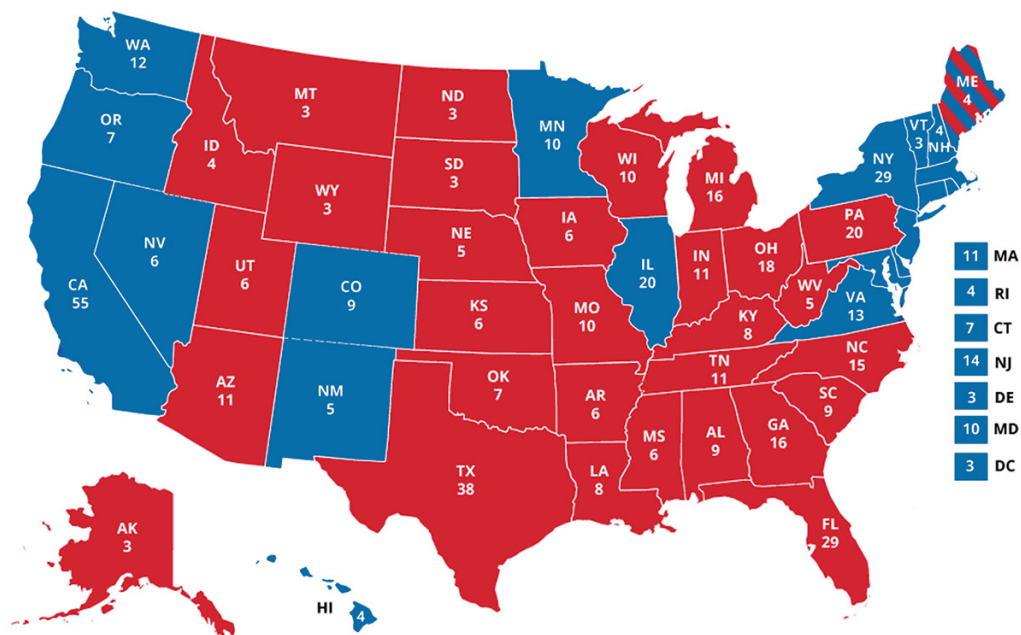
Šéf kampaně demokratů John Podesta předstoupil před média s tím, že ještě nejsou sečteny všechny hlasy, a proto večer Hillary Clintonová nevystoupí. Působilo to ovšem tak, že se Clintonová zhroutila z porážky nebo že tým nemá napsaný proslov pro tuto příležitost. Zklamané davy demokratických fanoušků se pomalu odebraly z Javits Centre, část z nich viditelně plakala. Objevily se i spekulace, že tým Clintonové volby napadne. Zhruba o půl deváté našeho času ale Hillary Clintonová zavolala dle tradice Trumpovi a uznala svou porážku. Trump to oznámil svým příznivcům za jejich hlasitého skandování „USA, USA...!“

Donald Trump se tak stal zvoleným prezidentem (president-elect) jen díky systému volitelů, který byl na konci 18. století navržen proto, aby zabránil zvolení příliš lidových kandidátů - populistických demagogů. V té době to ještě ani jeden z kandidátů nevěděl, ale demokratická kandidátka získala o 2,8 milionu hlasů více. Americký volební systém tak již podruhé od roku 2000 vyprodukoval vítěze, který nezískal většinu v lidovém hlasování (2 z 5 voleb).

Do výsledku voleb se ještě pokusila zasáhnout kandidátka Strany zelených Jill Steinová, která využila svého práva a požádala o přepočítání hlasů v klíčových státech Michigan, Pensylvánie a Wisconsin. Cílem byla poslední snaha zabránit zvolení Trumpa. V Michiganu a Pensylvánii ovšem prohrála soudní bitvu, zatímco ve Wisconsinu, kde rozdíl hlasů činil méně než 23 000, skutečně k přepočtu došlo. 12. prosince ovšem byl zpečetěn původní výsledek, když komise konstatovala, že Trump zvýšil svůj náskok díky přepočtu o dalších 131 hlasů. Jill Steinová tak sice nedosáhla svého, nicméně udělala velkou službu americké demokracii, když nechala ověřit výsledky, které se navždy mohly stát předmětem diskuzí (nutno podotknout, že v případě opačného výsledku by zemi uvedla do chaosu). Navíc zanedbatelná chyba v počtu hlasů ukázala, že systém sčítání zafungoval dobře. To mohlo po vyhrčené kampani, ve které se otevřeně probírala možnost manipulace s hlasy nebo útoky hackerů, alespoň částečně obnovit důvěru v demokratické instituce USA. Zajímavostí je, že Jill Steinová musela přepočítání zaplatit, na což se jí podařilo vybrat přes 7 milionů dolarů – tedy téměř 3× tolik co zaplatila za celou svou prezidentskou kampaň.

Ani pokus o zvrácení hlasování uvnitř sboru volitelů neuspěl. Ihned po zvolení Trumpa se rozjela iniciativa, jejímž cílem bylo přesvědčit 37 republikánských volitelů, aby svůj hlas dali jinému republikánskému kandidátovi. V tom případě by žádný z kandidátů nezískal potřebných 270 hlasů a volba by přešla na Kongres. 19. prosince, tedy první pondělí po druhé středě v prosinci, ovšem sbor volitelů rozhodl dle přání voličů a oficiálně zvolil Trumpa prezidentem USA.

Clintonová (D)

232

65 844 954 hlasů (48,2%)

Trump (R)

306

62 979 879 hlasů (46,1%)

volební účast: 55,3%

CLINTONOVOU ZRADILY ŽENY, TRUMPA VOLILI BOHÁČI

Už během volební noci a sčítání hlasů začala být patrná jedna zajímavá skutečnost - navzdory tomu, že se prakticky po celou dobu kampaně musel Trump bránit obviněním ze sexistických výroků, nebo dokonce sexuálních napadení, které završila kauza se záznamem z autobusu Access Hollywood, musela Trumpa volit značná část žen. Političtí analytici předpokládali, že macho styl Trumpovy kampaně a řada skandálů, které dokonce přiměly některé prominentní republikánské političky měsíc před volbami stáhnout svou podporu (Politico.com 2016a) způsobí, že Trump ztroskotá, protože bez podpory žen se žádný kandidát neobejde. To se ovšem nestalo. Trump nakonec získal 42 % hlasů žen, Clintonová 54 % (CNN.com 2016a). U mužů vyhrál Trump s 53 %, Clintonová získala 41 %.

Trumpovi předpokládání voliči byli rovněž často popisováni jako bílí frustrovaní muži s nízkým vzděláním a podprůměrným příjmem. Ostatně celé Trumpovo politické tažení bylo často

označováno za „poslední vzpouru bílého muže“ (např. StLAmerican.com 2016), který ztrácí svá privilegia a těžko se vyrovnává s novou Amerikou, ve které bílí přicházejí o dominantní postavení. Ani to se ovšem nepotvrdilo – minimálně co se týče vzdělání a nízkého příjmu. Pokud se podíváme na vzdělání mezi bílým obyvatelstvem, zjistíme, že jedinou skupinou, která preferovala Clintonovou, jsou vysokoškolsky vzdělané ženy (51:45). Naproti tomu u bílých žen s nižším než vysokoškolským vzděláním výrazně vyhrál Trump v poměru 34:62. Obdobná situace byla u vzdělaných mužů a ještě výraznější byl tento nepoměr u bílých mužů s nízkým vzděláním (23:72). Právě bílí vzdělaní muži byli skupinou, u které měla Clintonová po měsíce výrazný náskok a byl to jeden z důvodů, proč se vítězství Trumpa zdálo být nemožné. Pro srovnání dodejme, že voliči jiné než bílé rasy volili pro Clintonovou v poměru 74:21 %, nicméně tato skupina tvořila pouze 29 % voličů (tamtéž). Z hlediska příjmových kategorií preferovaly Clintonovou lidé s příjmem nižším než 30 000 USD za rok a kategorie 30 000-49 999 USD. Ve všech ostatních, tedy vyšších příjmových kategoriích, vyhrál – byť těsně - Trump. Průměrný příjem je cca 45 000 USD (Census.gov 2016).

Z hlediska věku zvítězila Clintonová u lidí do 44 let. V kategoriích 18-24, 25-29, 30-39 všude dominovala Clintonová, tito lidé ale tvoří zhruba třetinu voličů. Naopak v kategoriích lidí starších než 40 let zvítězil Trump, přičemž v této kategorii se nachází většina voličů. Dodejme, že kategorii prvovoličů ovládla Clintonová 56:40, takových voličů ovšem bylo pouze 10 % (CNN.com 2016a).

Kde se překvapení rozhodně nekonalo, bylo rozdělení voličů dle rasy. Jak bílí muži tak bílé ženy hlasovali převážně pro Trumpa v poměru 31:63 resp. 43:53, zatímco všechny ostatní rasy volily Clintonovou. Nejvýraznější je tento nepoměr u černošské komunity. U mužů vyhrála Clintonová v poměru 80:13, u žen dokonce 94:4 (tamtéž). V této souvislosti připomeňme, že byl Trump podpořen bývalým veleknězem Ku-klux-klanu (KKK) a podpořily jej také oficiální noviny KKK (WashingtonPost.com 2016b). U hispánské populace nebylo vítězství Clintonové tak devastující, ačkoli právě Hispánci se stali ústředním hromosvodem kampaně republikánského kandidáta. Zeď na jižní hranici USA byla namířena právě na Hispánce, stejně jako Trumpovy sliby o deportaci milionů ilegálních migrantů, a jeho výroky o lidech, kteří „přinášejí drogy, zločinnost a znasilnění“. Přesto zhruba třetina mužů i žen z hispánské komunity volila Trumpa, což je více, než kolik procent Hispánců volilo Romneyho v roce 2012, a pravděpodobně důvod Trumpova vítězství na klíčové Floridě. Podle Marka Hugo Lopeze, ředitele výzkumu Hispánců v Pew Research Center to dokládá, že Hispánci nejsou monolitickým blokem. Lopez tvrdí, že je mezi touto komunitou velké množství veteránů, lidí narozených v USA, kteří nemusí být navázaní na klasickou hispánskou společnost, a také mnoho nábožensky založených lidí, kteří vyznávají hodnoty klíčové pro republikány (tradiční model rodiny, zákaz potratů atd.) (TheGuardian.com 2016b). Hispánští voliči, kteří volili Trumpa na Floridě, také zmiňovali

Trumpův patriotismus, přičemž se sami považovali za patrioty (na občanství často čekali roky), a plán na deportaci ilegálních migrantů pouze přivítali s tím, že tito lidé porušili zákony USA. Někteří byli rovněž přesvědčeni o tom, že Trump je zárukou vzniku nových pracovních míst, což je pro ekonomické migranty zásadní (RealClearPolitics.com 2016b).

Také z hlediska náboženského vyznání téměř ve všech skupinách dominoval Trump. Zvítězil ve všech křesťanských denominacích, které tvoří výraznou většinu voličů. Clintonová získala výraznou většinu hlasů židů, blíže nedefinovaných (okrajových) náboženství, které je možno spojit s etnickými minoritami, a lidí bez vyznání.

Doplňme, že Trumpa volilo 61 % veteránů, 81 % lidí, kteří se identifikují jako konzervativci, a také většina lidí, kteří se rozhodli koho volit v posledním týdnu nebo dokonce několika dnech (CNN.com 2016a).

Pohlaví	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
Muži (48%)	41%	53%	6%
Ženy (52%)	54%	42%	4%
24 537 respondentů			

Vzdělání mezi bílými	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
Ženy s uni (20%)	51%	45%	4%
Ženy bez uni (17%)	34%	62%	4%
Muži s uni (17%)	39%	54%	7%
Muži bez uni (17%)	23%	72%	5%
“ne-bílí” (29%)	74%	21%	5%
24 537 respondentů			

Příjem	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
pod \$30 000 (17%)	53%	41%	6%
\$30-49 999 (19%)	51%	42%	7%
\$50-99 999 (31%)	46%	50%	4%
\$100-199 999 (24%)	47%	48%	5%
\$200-249 999 (4%)	48%	49%	3%
\$250 000 a více (6%)	46%	48%	6%
24 537 respondentů			

Věk	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
18-44 (44%)	52%	40%	8%
45 a starší (56%)	44%	53%	3%
24 537 respondentů			

Věk podrobněji	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
18-24 (10%)	56%	35%	9%
25-29 (9%)	53%	39%	8%
30-39 (17%)	51%	40%	9%
40-49 (19%)	46%	50%	4%
50-64 (30%)	44%	53%	3%
65 a starší	45%	53%	2%
24 537 respondentů			

Rasa a pohlaví	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
bílí muži (34%)	31%	63%	6%
bílé ženy (37%)	43%	53%	4%
afroameričtí muži (5%)	80%	13%	7%
afroamerické ženy (7%)	94%	4%	2%
hispanští muži (5%)	62%	33%	5%
hispanské ženy (6%)	68%	26%	6%
ostatní (6%)	61%	32%	7%
24 537 respondentů			

Náboženské vyznání	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
protestanté (27%)	37%	60%	3%
katolíci (23%)	45%	52%	3%
mormoni (1%)	25%	61%	14%
další křesťané (24%)	43%	55%	2%
židé (3%)	71%	24%	5%
muslimové (1%)	n/a	n/a	n/a
další náboženství (7%)	58%	33%	9%
bez vyznání (15%)	68%	26%	6%
24 537 respondentů			

Kdy jste se rozhodli koho volit?	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
Poslední dny (8%)	44%	46%	10%
Poslední týden (6%)	38%	50%	12%
V říjnu (12%)	37%	51%	12%
V září (13%)	46%	50%	4%
Před zářím (60%)	52%	45%	3%
24 537 respondentů			

(zdroj tabulek: CNN.com 2016a)

VOLIČŮM HILLARY NEVADILY E-MAILY, FANOUŠKŮM TRUMPA CHOVÁNÍ K ŽENÁM

Voliči také byli dotazováni na to, jaký mají postoj vůči svému kandidátovi. Pouze 41 % z nich odpovědělo, že volilo pro toho, koho silně podporovali a mezi nimi vyhrála Hillary Clintonová 53:42. Třetina voličů měla vůči kandidátům výhrady a čtvrtina nesnášela protikandidáta. U této skupiny vyhrál výrazně Trump poměrem 39:51 (CNN.com 2016a).

Jako nejdůležitější problém USA zvolilo nejvíce lidí ekonomiku. U těchto lidí bodovala více Clintonová, stejně jako u zahraniční politiky. Naopak u imigrace a terorismu, které považuje za nejdůležitější 13 % resp. 18 % voličů, jasně zvítězil Trump. Extravagantní milionář také zvítězil drtivým poměrem 83:14 u voličů, kteří si na kandidátech nejvíce považovali schopnosti přinést změnu. Pro Trumpa volilo i 84 % těch voličů, kteří by chtěli ilegální imigranty deportovat a 86 % těch, kteří si přejí zeď po celé délce jižní hranice (41 % voličů). Trump rovněž zvítězil poměrem 70:25 u lidí, kteří jsou přesvědčeni, že boj proti ISIS nepokračuje dobře, velmi výrazně u lidí, kteří jsou nespokojeni nebo přímo rozhněvani na federální vládu (což představuje 69 % voličů), a 90:6 u lidí, kteří nesouhlasí s kroky Baracka Obamy ve funkci prezidenta. 62 % voličů odpovědělo, že USA směřují špatným směrem, z nichž 69 % volilo Trumpa.

Podívejme se ještě na největší hříchy obou kandidátů - 63 % voličů odpovědělo, že jim vadí používání soukromých e-mailů Clintonové a 70 % z nich volilo pro Trumpa. Naopak ty, kterým to bylo jedno, volili z 90 % pro Hillary Clintonovou. Obdobná situace akorát v obráceném gardu panovala v otázce chování k ženám Donalda Trumpa. 29 % voličů jeho chování nevadilo a 87 % z nich volilo pro Trumpa, stejně jako 29 % z těch, kterým jeho chování vadilo.

Názor na kandidáta, pro kterého jste volili	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
silně pro (41%)	53%	42%	5%
mám výhrady (32%)	48%	49%	3%
nemám rád oponenta (25%)	39%	51%	10%
24 537 respondentů			

Nejdůležitější problém země	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
zahraniční politika (13%)	60%	34%	6%
imigrace (13%)	32%	64%	4%
ekonomika (52%)	52%	42%	6%
terorismus (18%)	39%	57%	4%
24 537 respondentů			

Jaká přednost kandidáta hrála největší roli?	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
záleží mu na mne (15%)	58%	35%	7%
může přinést změnu (39%)	14%	83%	3%
správné zkušenosti (21%)	90%	8%	2%
dobrý úsudek (20%)	66%	26%	8%
24 537 respondentů			

Ilegální imigranti pracující v USA by měli	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
dostat možnost legalizace (70%)	60%	34%	6%
být deportováni ze země (32%)	14%	84%	2%
24 537 respondentů			

Zed' po celé délce hranice s Mexikem	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
proti (54%)	76%	17%	7%
pro (41%)	10%	86%	4%
24 537 respondentů			

Jak pokračuje boj proti ISIS?	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
dobře (42%)	73%	23%	4%
špatně (52%)	25%	70%	5%
24 537 respondentů			

Názor na federální vládu	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
nadšení (5%)	78%	20%	2%
spokojenost (24%)	75%	20%	5%
nespokojenost (46%)	45%	49%	6%
vztek (23%)	18%	77%	5%
24 537 respondentů			

Názor na prezidentsví Obamy	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
podporuji (53%)	84%	10%	6%
nesouhlasím (45%)	6%	90%	4%
24 537 respondentů			

Vadí Vám užívání soukromého e-mailu u Clintonové?	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
ne (36%)	90%	6%	4%
ano (63%)	24%	70%	6%
24 537 respondentů			

Vadí Vám, jak se Trump chová k ženám?	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
ano (70%)	65%	29%	6%
ne (29%)	9%	87%	4%
24 537 respondentů			

Směrování země	Clintonová	Trump	jiné/bez odpovědi
správný směr (33%)	90%	8%	2%
špatný směr (62%)	25%	69%	6%
24 537 respondentů			

(zdroj tabulek: CNN.com 2016a)

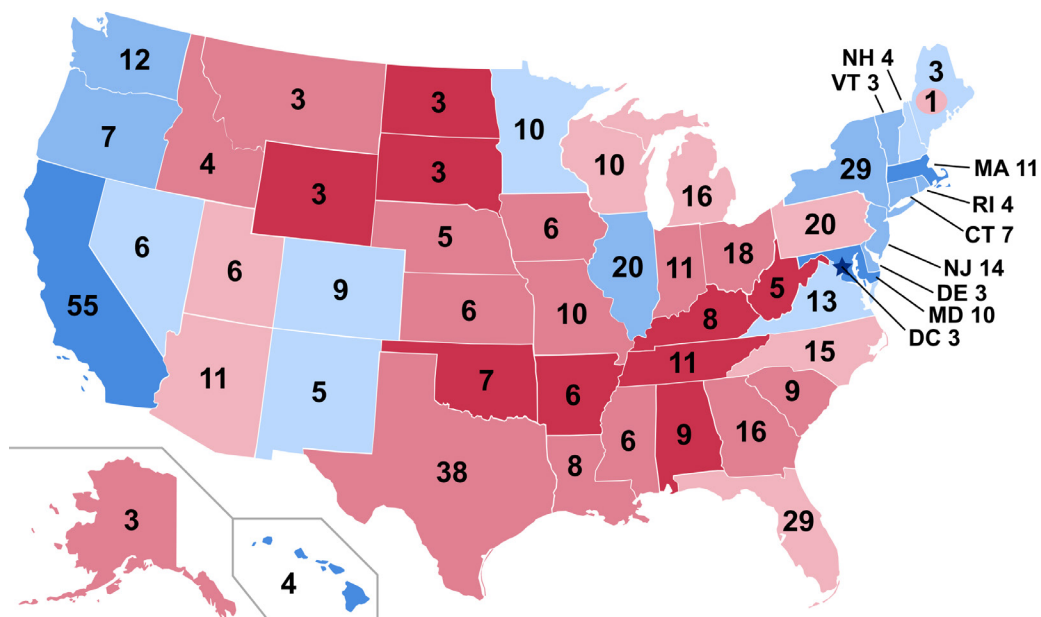
REVOLUCE SE NEKONÁ, TRUMP VYHRÁL VELMI TĚSNĚ

Ačkoli Donald Trump o svém vítězství tvrdí, že bylo jedno z historicky nejsilnějších, není to pravda. Trump získal 306 volitelů z 538, tedy 56,88 %, což jeho zisk řadí na 46. místo z 58 prezidentských voleb v USA, které se kdy konaly. I tak ovšem Trumpově historickému vítězství věří 63 % voličů republikánů (TheHill.com 2016). Clintonová vyhrála o více než 2,8 milionu hlasů, ovšem tyto hlasy získala ve státech, které nebyly z hlediska výsledku klíčové. Clintonová prohrála s největším náskokem ze všech neúspěšných kandidátů v historii a z hlediska počtu

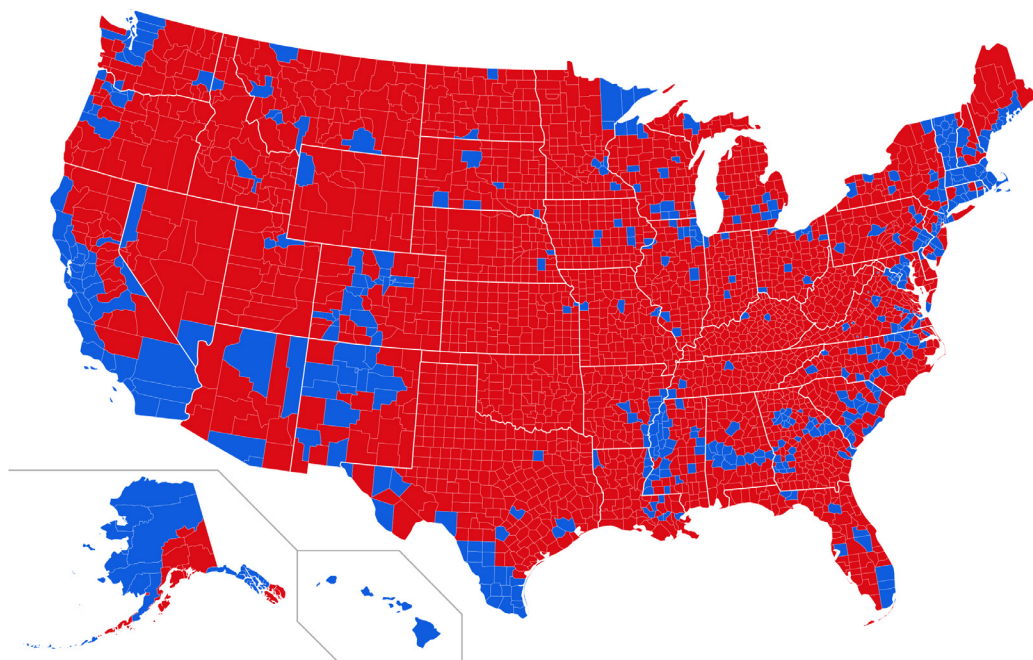

hlasů se dokonce umístila na druhém místě ze všech kandidátů – za Barackem Obamou z roku 2008 a získala lepší výsledek než Obama v roce 2012 (BBC.com 2016). Ovšem tento zisk není nutně způsobený její bezprecedentní popularitou jako spíše nárůstem voličských registrací – loni poprvé počet registrovaných voličů překročil 200 milionů (Politico.com 2016b), a Clintonová oslovila 29 % z nich, což je podprůměrný výsledek (WashingtonPost.com 2016c). Přesto Clintonová „porazila“ svého manžela, Nixona i Reagana. Konečný výsledek roku 2016 46 % ku 48,1 % pro Clintonovou je zajímavé dát do porovnání s předchozími volbami z roku 2012 – Barack Obama tehdy získal 51,1 % a Mitt Romney 47,2 %, tedy více, než nyní Donald Trump.

Média měla tendenci zvolení Trumpa rámovat jako revoluci a vzdor vůči současnému politickému systému. To je ovšem lehce přehnané tvrzení, které jednoduše reflektuje pouze disproporciální výsledek způsobený výrazně většinovými prvky volebního systému. V případě skutečné revoluce bychom se jistě dívali na trochu odlišná čísla. Velká část voličů by změnila své tradiční stranické afilice, to se ale nestalo a Clintonová více méně udržela pozici Obamy. Trumpovi spíše pomohli nevoliči, což jsou tradičně lidé zklamaní ze současného systému. Volilo sice přes 120 milionů voličů, ke změně výsledku by ovšem stačilo 107 000 hlasů pro Clintonovou navíc v Pensylvánii, Michiganu a Wisconsinu, což představuje 0,09 % (WashingtonPost.com 2016d). Tyto hlasy (plus 25x tolik) Clintonová získala v jiných státech, kde je nepotřebovala. Clintonové se podařilo obsadit tradiční demokratické blue states, které jsou soustředěné zejména při pobřeží a jsou charakteristické tím, že jsou hustě obydlené. Například v tradiční demokratické baště Kalifornii Clintonová získala téměř o 2,3 milionu hlasů více, než bylo nutné k vítězství (8,75 milionu vs. 4,48 milionu pro Trumpa). Příklon pobřežních států k demokratům a vnitrozemním státům k republikánům je způsoben rozdílným složením obyvatelstva a jinými životními zkušenostmi. Přístavní města byla centrem obchodu, který s sebou přinášel vliv cizích kultur a celkově větší rozmanitost. Pobřežní města se také rychle stala těmi největšími v USA a samozřejmě se jedná o vstupní brány pro imigranty, kteří se často usazovali právě zde. To dále prohlubovalo multikulturní prostředí, vzdělanost a liberální myšlenky. Naopak státy spíše vnitrozemské si dlouho udržely zemědělský ráz, konzervativnější hodnoty a bělošský charakter společnosti. Díky systému volitelů, který neúměrně posiluje hlasy obyvatel v málo lidnatých státech (viz Volební systém), mají v současné chvíli hlasy bílých venkovských obyvatel větší váhu než hlasy lidí žijících v rozmanitější společnosti při pobřeží.

(zdroj: Wikipedia.org 2016)

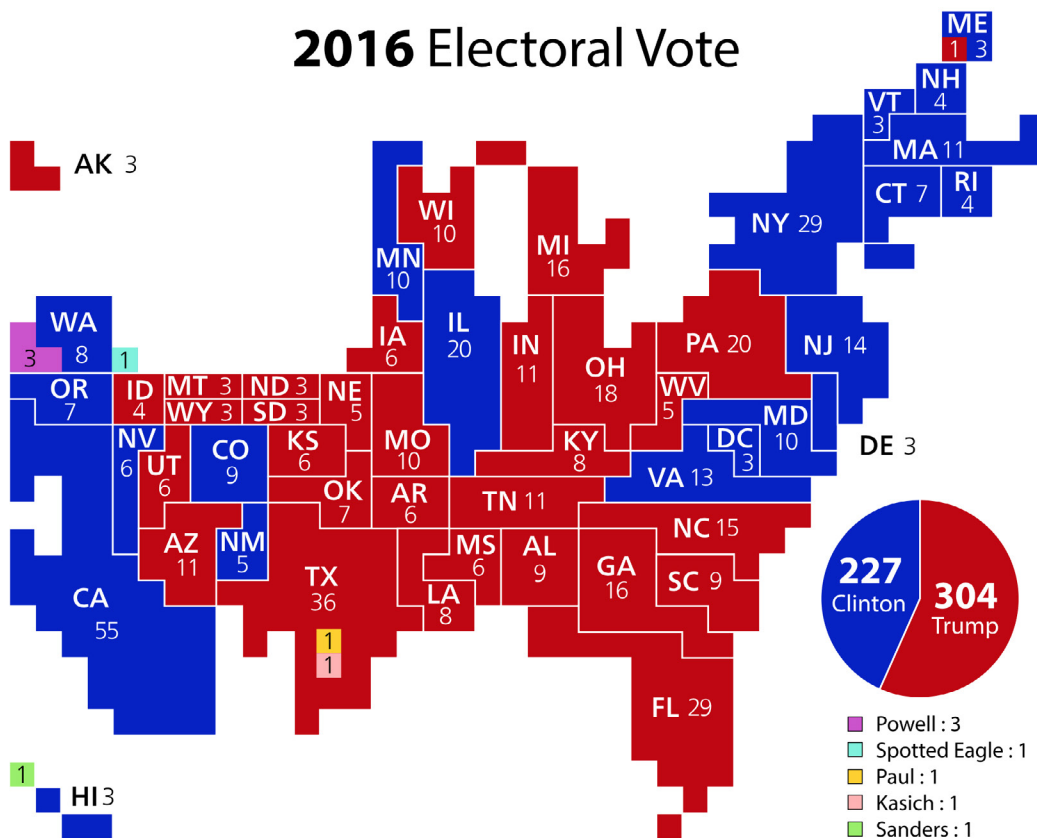
(zdroj: Wikipedia.org 2016)

Na kartogramu níže vidíme deformovanou mapu USA podle počtu volitelů, tedy částečně také podle obyvatel. Z této mapy je velmi dobře patrné, jak velkou hustotu obyvatel, a tedy jak velký vliv na výsledek mají státy na pobřeží Atlantiku a Pacifiku, které tradičně vyhrávají

demokraté. Naopak rozlohou ohromné státy kolem Skalnatých hor hrají ve skutečnosti mnohem menší roli, než by se podle mapy mohlo zdát.

2016 Electoral Vote

(zdroj: Wikipedia.org 2016)

PRŮZKUMY PŘEDPOVÍDALY VÍTĚZSTVÍ HILLARY CLINTONOVÉ, PŘESTO NEBYLY ŠPATNÉ

Prakticky ihned po oznámení výsledků voleb se objevily hlasy kritizující volební průzkumy a jejich autory. Překvapivost zvolení Donalda Trumpa byla dávana do souvislosti s Brexitem, kde autoři průzkumů rovněž údajně nedokázali předpovědět překvapivý výsledek. Zejména se hovoří o snižující se návratnosti odpovědí při telefonickém dotazování, které zůstává oblíbenou metodou sběru dat především pro rychlé průzkumy (což je i případ prezidentských voleb). To je způsobeno snižujícím se počtem pevných linek a změně v přístupu lidí k telefonování, zejména u mladších ročníků.

Je třeba si uvědomit, že Brexit a americké prezidentské volby představují z toho pohledu dvě velmi odlišné situace a nelze je dávat do přímé souvislosti. V případě Brexitu se jedná o výběr ze dvou možných odpovědí na jedinou otázku na celostátní úrovni a poslední průzkumy zveřejněné před hlasováním byly plně v rámci obvyklé statistické chyby.

V případě amerických prezidentských voleb ovšem předvídání výsledků pomocí průzkumů výrazně komplikuje volební systém, zejména sbor volitelů - kandidát získává (až na dvě výjimky) hlasy všech volitelů ve státě, i kdyby zde zvítězil byť o jediný hlas. Ve státech, kde je v popularitě kandidátů výrazný rozdíl, není obtížné správně predikovat vítěze pomocí průzkumů, nicméně právě takové státy nejsou pro volbu obvykle klíčové.

Klíčovými je pouze několik battlestates, kde je výsledek velmi těsný – v případě voleb v roce 2016 to byla zejména Florida, Ohio a Pensylvánie. Celkové výsledky voleb zpravidla rozhoduje, který kandidát získá hlasy všech volitelů v těchto státech. Protože jsou to ovšem zároveň volební arény s vyrovnanými počty hlasů, je nesmírně obtížné výsledek správně odhadnout pomocí volebních průzkumů.

O tom svědčí např. skutečnost, že v roce 2016 by rovnoměrný přesun pouze 1 % voličů od Donalda Trumpa k Hillary Clintonové způsobil zvýšení rozdílu v celostátním počtu hlasů o 2 %, ale naprosto dramatický rozdíl v zisku hlasů voličů: ze skutečných 306:232 ve prospěch Donalda Trumpa na 307:231 ve prospěch Hillary Clintonové. A změřit pomocí volebních průzkumů výsledek takto vyrovnaných voleb s přesností na 1 % je nesmírně obtížné. Připomeňme, že podle exit pollů se 14 % voličů rozhodlo až v posledním týdnu nebo později a většina z nich volila Trumpa (CNN.com 2016a). Množství nerozhodnutých voličů bylo zhruba čtyřnásobně vyšší než v roce 2012 (MSN.com 2016).

Nutno podotknout, že i kdyby byl americký prezident volen na základě celostátního počtu hlasů systémem „vítěz bere vše“, bylo by i v takovém případě velice těžké správně predikovat výsledek vzhledem k velmi těsnému rozdílu ve výsledném počtu hlasů pro oba kandidáty. Díky systému sboru volitelů nejsou výsledky jednotlivých průzkumů ve Spojených státech příliš směrodatné. Průzkumy celostátního podílu hlasů pro kandidáty nutně nevypovídají o šancích na zvolení, protože záleží na rozložení podpory mezi státy. I letos se stalo, že zvítězil kandidát s nižším celostátním počtem hlasů, protože rozdělení jeho podpory bylo výhodnější. A průzkumy v jednotlivých státech, byť i klíčových, zase nepodávají informaci o podílech hlasů ve státech ostatních.

Velkou roli zde proto hraje agregace průzkumů na celostátní úrovni, většinou založená na systematickém sledování průzkumů ve všech státech současně. To bylo do roku 2008 doménou zejména mainstreamových médií a probíhalo víceméně bez matematické

formalizace. V roce 2008 se na scéně objevuje statistik Nate Silver, který začal systematicky sbírat výsledky historických i aktuálních průzkumů a vytvořil pro účely odhadu šancí kandidátů na zvolení matematický model. Jedná se v podstatě o vážený průměr, který bere do úvahy stáří průzkumu a jeho kvalitu (např. metodu dotazování, velikost vzorku).

Nate Silver sice není původním autorem formalizovaného agregování průzkumů, nicméně právě on tuto metodu proslavil a i v roce 2016 byl jeho web FiveThirtyEight.com zdaleka nejsofistikovanější. Ostatní média, která nabízela agregaci průzkumů, obvykle ve formě pravděpodobnosti kandidátů na zvolení, víceméně pouze napodobovala jeho přístup. Zajímavé je, že Nate Silver byl rovněž zdaleka nejopatrnější z hlediska hodnocení šancí Hillary Clintonové na zvolení – těsně před volebním úterým jí jeho model dával 71 % pravděpodobnost zvolení, zatímco např. New York Times 85 %.

Nate Silver v roce 2008, kdy jeho model debutoval, správně předpověděl výsledek voleb ve 49 státech z 50 a stal se jedním ze 100 nejvlivnějších lidí světa podle časopisu Time. Je třeba mít na paměti, co máme na mysli slovem „předpověděl“. Jeho model váží podíly hlasů pro kandidáty z volebních průzkumů, a z tohoto váženého průměru je pak vypočtena pravděpodobnost, že kandidát v daném státě zvítězí (a tím pádem získá hlasy volitelů). Je-li rozdíl mezi podíly hlasů malý, pravděpodobnost obou kandidátů se blíží 50 %. I v případě velkého rozdílu pravděpodobností ale model neříká, že favorit bude zvolen. Říká pouze, že favorit má větší šanci na vítězství. Jeho protivník může samozřejmě stále vyhrát, a pokud se to stane, nedošlo k ničemu jinému než k výskytu poněkud nepravděpodobného jevu.

V roce 2016 Nate Silver správně předpověděl výsledek ve 45 státech z 50 a zmylil se ve státech Florida, Michigan, Severní Karolína, Pensylvánie a Wisconsin. Ve všech případech chybně predikoval vítězství Hillary Clintonové. Z těchto států se jeho model nejméně odchyloval od skutečnosti na Floridě (zde Nate Silver predikoval 0,7 % rozdíl ve prospěch Hillary Clintonové, zatímco ve skutečnosti vyhrál Donald Trump s rozdílem 1,3 %) a nejvíce ve Wisconsinu (zde predikoval 5,3% rozdíl ve prospěch Hillary Clintonové, zatímco Donald Trump vyhrál s rozdílem 0,9 %). Všechny tyto státy jsou z hlediska počtu volitelů nadprůměrně velké – nejméně připadá na Wisconsin (10 volitelů) a nejvíce na Floridu (29 volitelů). Ve všech případech je rozdíl predikce oproti skutečnosti v rámci 99 % intervalu spolehlivosti.

Nate Silverovi by stačilo správně predikovat výsledek na Floridě, aby jeho model přisoudil téměř identické šance na vítězství obou kandidátů, a ještě jeden další stát, aby se Donald Trump jevil jako pravděpodobnější vítěz. Je tedy patrné, že odhad vysoké pravděpodobnosti vítězství Hillary Clintonové není nutně výsledkem nekvalitních průzkumů, ale spíše artefaktem nesmírně obtížné úlohy, jakou vytváří americký volební systém za situace velmi rovnoměrného rozdělení hlasů mezi kandidáty. Vliv nejrůznějších faktorů obecně snižujících

přesnost průzkumů, jako je nízká návratnost dotazování, nerozhodnost voličů, jejich neochota jít k volbám nebo geografické rozdělení hlasů, se za této situace výrazně zvyšuje.

RUSKÁ STOPA V AMERICKÝCH VOLBÁCH

Prezidentské volby v USA byly doprovázeny mnoha incidenty spojovanými s hackingem. Volby nebyly ovlivněny přímo útokem na hlasovací zařízení (i když i taková podezření existovala), ale byly určitě ovlivněny několika nepřímými útoky hackerů. Jedním z nich byl útok na soukromou poštu Hillary Clintonové, ve které byly nalezeny utajované informace z doby, kdy byla Clintonová ministryní zahraničí. FBI se nejprve rozhodla incident nevyšetřovat, ale 11 dní před volbami nakonec oznámila zahájení vyšetřování, což samozřejmě ovlivnilo důvěryhodnost Clintonové během probíhajícího předčasného hlasování, ve kterém svůj hlas odevzdaly desítky milionů lidí.

Dalším incidentem byly kybernetické útoky na volební štáby obou stran, resp. zveřejnění informací získaných neautorizovaným přístupem k e-mailové komunikaci Democratic National Committee (DNC) na serveru WikiLeaks. Zveřejněné e-maily (necelých 30 000 zpráv) obsahovaly obrovské množství informací, ale medializovány byly zejména urážky uvnitř DNC směřující proti vlastnímu kandidátovi Berniemu Sandersovi. To samozřejmě velmi těžce nesli jeho fanoušci a byla to živá voda pro jeho kritiku establishmentu. Další oblastí byly informace o sponzorech DNC a plány na jejich odměňování formou přidělení postů v představenstvech a různých komisích. Tím ovšem problémy neskončily – kromě výše zmíněného bylo zveřejněno také více než padesát tisíc e-mailů ze soukromé schránky vedoucího kampaně demokratické kandidátky Johna Podesty (opět na serveru WikiLeaks).

Útočníci zvolili přímočarou cestu, tzv. „spear phishing“, aktuálně nejoblíbenější metodu cílených útoků. Jednalo se o podvodné e-maily, které obsahovaly odkaz na webovou stránku s připravenou infekcí. Ta umožnila útočníkům převzít kompletní kontrolu nad počítačem uživatele. Další alternativou útoku byl e-mail s odkazem na web, který připomínal webový přístup k e-mailu a požadoval po uživateli změnu hesla. Takto útočníci získali přístup k mnoha e-mailovým schránkám.

V případě „spear phishingu“ je obsah e-mailu připraven cíleně pro adresáta tak, aby si získal dostatečnou pozornost a důvěru. Tím se liší od plošného „phishingu“, který v e-mailech volí univerzální témata (např. podvrženou informaci o odeslání poštovní zásilky). Ubránit se spear phishingu v prostředí, kde uživatel vyřizuje velké množství e-mailů včetně těch od externích subjektů, je velmi obtížné. Podle analýzy sítě DNC zveřejněné společností CrowdStrike si útočníci udržovali přístup k počítačům více než rok a takto nerušeně operovali a získávali data (CrowdStrike.com 2016). V analýzách je často uváděno, že cílem útoků nebylo pouze

DNC, ale i organizace a štáby kandidátů za republikány. Vzhledem k sofistikovanosti útočníků je prakticky nemožné, aby se ostatní subjekty útokům ubránily. S největší pravděpodobností byly cílené štáby napadeny úspěšně, ale přesto došlo ke zveřejnění pouze vybraných informací od demokratů (!). O kvalitě spear phishingových e-mailů svědčí i případ Johna Podesty. Ten podvodný e-mail přeposlal na kontrolu na IT oddělení, protože se mu zdál podezřelý. Odpověď ale byla, že e-mail je v pořádku a heslo si má opravdu změnit (TheGuardian.com 2016c). Zároveň s Podestou bylo cílem stejného útoku dalších sto členů volebního štábu demokratů.

Server WikiLeaks přiznává, že informace obdržel od třetí strany, ale neupřesňuje od koho. Poté, co byly během první analýzy počítačů DNC za útočníky označeny skupiny ruských hackerů „Cozy Bear“ a „Fancy Bear“, se k útoku přihlásil hacker nebo skupina hackerů pod označením „Guccifer 2.0“ s prohlášením, že není/nejsou nijak napojen/i na Rusko. Od první analýzy společnosti CrowdStrike bylo ale stále jako původce útoků zmiňováno Rusko. Společnost CrowdStrike popisuje nalezený malware a spojuje ho se jmenovanými hackerskými skupinami, které kód použily opakovaně. Tajné služby USA na Rusko ukázaly také a dokonce opakovaně i na prezidenta Putina, vládu a ruské tajné služby (DNI.gov 2017). Donald Trump a někteří analytici účast Ruska buď přímo zpochybňovali, nebo upozorňovali na to, že ukázat prstem na konkrétního viníka je téměř nemožné, protože stopy hackerských útoků lze teoreticky falšovat. Falšování je ale považováno za velmi obtížné, protože hackerské skupiny dlouhodobě využívají své vlastní nástroje, které dokáží obměňovat pouze částečně. Právě na základě podobnosti použitých technik a nástrojů jsou útoky jednotlivým skupinám přisuzovány (CCC.de 2016).

Člen Trumpova týmu James Woolsey, bývalý ředitel CIA, jako jeden z mála účast Ruska připustil. Zároveň dodal, že nepředpokládá útoky pouze ze strany Ruska, ale také z Číny a Íránu. Zmínil, že tyto útoky nejsou jednou organizovanou akcí, ale mnoha nezávislými, souběžnými a vytrvalými pokusy o prolomení ochrany systémů a získání dat. Nezávislých hackerských skupin je více a mohou mít různé motivace (CNN.com 2017b). Uznávaný publicista v oblasti kyber-kriminálního undergroundu postsovětských států, Brian Krebs, ukázal na změny postupů ruských tajných služeb. Podle Krebse GRU operace často neprovádí vlastními silami, ale rekrutuje nebo objednáva hackery z kriminálního prostředí a přivírá oči nad jejich soukromými aktivitami, dokud plní zadané úkoly (KrebsOnSecurity.com 2017). Tito útočníci tak nejsou motivováni své aktivity příliš maskovat a jdou k cíli nejjednodušší cestou i za cenu toho, že jsou s nimi útoky později spojeny. Postupy mohou být sice imitovány jinou skupinou hackerů a jiným státem, ale úsilí věnované takové imitaci by bylo enormní a pravděpodobně by selhalo v útocích takto velkého rozsahu. Krebs tedy naznačil, že k útokům došlo pravděpodobně skrze nezávislé skupiny, které byly najaty ruskými bezpečnostními službami. Po schůzce se zástupci tajných služeb USA na začátku ledna již zapojení Ruska nezpochybňoval ani Donald Trump (CNN.com 2017a).

CO SE TEDY V DEN VOLEB STALO?

Vítězství Donalda Trumpa dopadlo na všechny komentátory velmi tvrdě – bylo připodobňováno k zemětřesení, které způsobil Ronald Reagan v roce 1980. Analytici, média i značná část voličů byli z vítězství realitního magnáta doslova otřesena, protože tuto variantu nikdo nepřipouštěl, dokonce ani analytici republikánů (kromě interního týmu Trumpa). V tomto se situace velmi podobala Brexitu z června 2016, kdy se rovněž celý veřejný prostor navzájem uklidňoval, že k ničemu takovému nemůže dojít.

Americká média ovšem přesvědčení o neporazitelnosti Clintonové nevytvářela jen jako odraz svého zbožného přání (některá možná ano), ale měla pro to sérii podkladů. Aby Trump mohl uspět, potřeboval získat klíčové battlestates Floridu, Ohio, Severní Karolínu a Iowu – ne jeden z těchto států, ale všechny najednou. A to se ještě v den voleb zdálo nepravděpodobné. Trump ovšem nakonec všechny státy získal a navíc přidal Wisconsin, ve kterém republikáni nevyhráli od roku 1984, a Pensylvánii, která naposledy republikánům patřila v roce 1988.

Nebylo to výsledkem jediné příčiny, ale souhry více aspektů. Určitý vliv jistě měla i kauza s e-maily Hillary Clintonové. Tato kauza v podstatě nikdy nezmizela a táhla se celou kampaní jako červená nit – měla pouze období, kdy prostoru dominovala více a kdy méně. Pro Clintonovou se velmi špatnou zprávou stalo opětovné oznámení FBI pouhých 11 dní před volbami, že se pouští do dalšího vyšetřování nové várky 650 000 e-mailů, aby pouhé dva dny před volbami úřad oznámil, že nebyly nalezeny žádné závažné materiály, a proto nebudou Clintonovou stíhat. Připomeňme, že celou tuto dobu probíhalo předčasné hlasování, ve kterém odvolily miliony Američanů, a také že 14 % voličů se rozhodlo v posledním týdnu.

Velkou roli samozřejmě sehrály také průzkumy veřejného mínění, které reportovaly náskok Clintonové. Voliči byli vystaveni velkému tlaku médií, která se značnou část kampaně věnovala Trumpovým skandálům. Společně se vzdělanými elitami se médiím podařilo vytvořit dojem, že volit Trumpa je nemorální akt, něco, o čem ve slušné společnosti nemůže být ani řeč. V této situaci došlo k podobné vlně vzdoru, kterou čeští voliči znají z prezidentské volby 2013 – část voličů se jednoduše proti elitám vzbouřila a šla volit Trumpa. Co je ovšem mnohem důležitější – atmosféra celospolečenského nátlaku vytvořila v části voličů strach z veřejného přihlášení se k volbě republikánského kandidáta a jejich hlas se tedy neodrazil v předvolebních průzkumech (což se často stává u protestních hnutí). Největší rozdíl oproti realitě byl zaznamenán u vysokoškolsky vzdělaných bílých mužů a žen. Vzhledem k tomu, jak málo voličů může reálně způsobit přetočení výsledků, bylo prakticky nemožné, aby sociologové byli schopni zachytit skutečné nálady ve společnosti. Vše se navíc posílilo díky sociálním bublinám, ve kterých se vyskytuje každý z nás. V takových uzavřených bublinách našich přátel se nacházejí typologicky velmi podobní lidé – pokud máte vysokou školu, pravděpodobně znáte mnoho vysokoškolsky

vzdělaných lidí. Stejně tak farmáři znají mnoho farmářů, hudebníci hudebníků a neonacisti neonacistů. Každá bublina je poměrně unikátní a má jen určitý přesah do okolního světa. Uvnitř bubliny se nenachází názorová opozice, a proto se názory pouze navzájem potvrzují a „ty správné“ informace se šíří velmi rychle. Původně byly do internetu vkládány naděje na demokratizaci informací. Ve skutečnosti ale sociální sítě a personalizace vyhledávání Google vedlo k přesnému opaku.

Obdobná situace nastala také u médií, kde se mluví o komorách ozvěny (echo chambers). V takové situaci stačí, aby veřejně zazněl nějaký názor, který se následně bude v médiích často opakovat, postupem času lehce deformovat, až se nakonec usídí v hlavách konzumentů obsahu v určité extrémní (zesílené) podobě. Tento princip navíc umocňují (digitální) sociální sítě, zejména Facebook. Ten uživateli zobrazuje obsah na základě jejich chování v minulosti, čímž posiluje jejich návyky a názory. Jak bylo dokázáno analytiky z Facebooku a novináři z Wall Street Journal v článku Blue Feed, Red Feed, facebookové feedy konzervativců a liberálů vytvořily dva zcela oddělené světy, které nabízely na stejná témata zcela odlišné články na různých serverech (WSJ.com 2016) – více kapitola o sociálních sítích. Tato situace má za následek polarizaci politiky, vytváření nesmiřitelných táborů a vyhocení kampaní, protože lidé se uzavírají do názorově jednotných společností, které ani nemají přístup k opačnému názoru. Diskuze tedy mizí.

Tlak médií a informace podporující světonázor určitých skupin se projevily i v sociologických šetřeních. Podle výzkumu si většina republikánů – vzhledem k tomu, jak o volbách informovala média, výzkumné agentury a jak nakonec dopadly volby – myslí, že média záměrně manipulovala voliče. Konkrétně 36 % si myslí, že je to určitě pravda a 37 %, že je to pravděpodobně pravda – zjistil to průzkum od Pollster Democracy Corps ze začátku prosince 2016 na 800 respondentech, kteří se identifikovali jako republikáni či voliči Trumpa (TheHill.com 2016). Na otázku, jestli je pravda, že miliony imigrantů bez dokladu volili nelegálně pro Hillary Clintonovou, odpovědělo 38 % určitě pravda, a 33 %, že je to pravděpodobné. Nutno podotknout, že tuto myšlenku si nevymysleli voliči sami, ale zpropagoval ji Trump, když 27. listopadu napsal na Twitter, že kromě ohromného vítězství ve sboru volitelů vyhrál i v lidovém hlasování, „pokud odečteme miliony lidí, kteří volili ilegálně“ (Twitter.com 2016).

Jak se ale ukazuje, jedna skupina lidí dokázala data sesbírat a vyhodnotit lépe, než jak reportovaly sociologické agentury – datový tým Donalda Trumpa. Novináři z MSNBC popisovali den po volbách (ve středu) situaci z předcházejícího pátku, kdy se setkali s Kellyanne Conwayovou a dalšími poradci, kteří se usmívali a tvrdili, že vedou. I v den voleb se zdál být tým velmi klidný s odkazem na svá data. Mimo jiné Trumpova kampaň disponovala analýzami společnosti americké firmy Cambridge Analytica, která se podílela i na kampani podporující Brexit. Tato společnost používá novou metodu psychometrii, která na základě

analýzy facebookových účtů uživatelů dokáže zjistit profil uživatelů a rozřadit je do několika kategorií. Trumpova kampaň tak mohla zobrazovat reklamu podle toho, jestli jste věřící, gay nebo třeba Afroameričan – stačí 70 lajků a analytici o vás zjistí všechno potřebné (Respekt. cz 2016). Ačkoli se po zveřejnění výsledků objevila vlna kritiky dat a i v českém prostředí bylo vítězství Trumpa některými považováno za důkaz o nesmyslnosti předvolebních průzkumů, opak je pravdou. Byla to nejspíše právě vynikající analýza, která Trumpovi umožnila získat minimální náskok, který v konečném důsledku zajistil vítězství. Cambridge Analytica se podílela i na zpracování dalších dat. Matt Oczkowski a jeho tým sledovali hlasy z předčasného hlasování a zjistili, že to, které skupiny obyvatel a v jakých počtech se k volbám dostaví, bylo pravděpodobně odhadnuto špatně. Upravili tedy své modely na základě příchozích dat a zjistili, že jejich kandidát má na konci kampaně mnohem větší šance, než se původně přepokládalo (Wired.com 2016). Připomeňme, že Trump den před volbami objel pět států, ačkoli si vysloužil od některých analytiků pouze nechápaté pohledy (Michigan, Pensylvánie, Severní Karolína, Florida a New Hampshire). V posledních 10 týdnech kampaně tak Trump stihl udělat 106 kampaňových zastávek, zatímco Clintonová pouze 71 (FiveThirtyEight.com 2016). A zde narážíme na pravděpodobně nejzásadnější důvod, proč vše nakonec dopadlo jinak, než všichni předpokládali – značná část voličů se rozhodla na poslední chvíli a většina z nich volila Trumpa.

Shrnutí

- ★ Navzdory všem predikcím expertů, sázkových kanceláří i vlastních analytiků republikánů vyhrál volby Trump. Získal všechny důležité swing states, zejména Floridu a Pensylvánii a dokonce Wisconsin, o kterém žádný z průzkumů nenaznačoval, že by mohl připadnout Trumpovi.
- ★ Oproti tomu, co později republikánský vítěz tvrdil, nejednalo se o jasné vítězství, ale o jeden z nejtěsnějších výsledků v historii jak na počet hlasů, tak na hlasy volitelů.
- ★ Analytici odhadovali, že Trump nemá šanci na vítězství, protože jej ve velkém odmítnou ženy. Také se předpokládalo, že se republikán stane kandidátem nevzdělaných a bělochů s nízkými příjmy. Nic z toho se ovšem nepotvrdilo – Trumpa ženy podržely a získal většinu i mezi nejbohatšími bělochy, kteří v USA stále tvoří majoritu. Nejchudší naopak volili Clintonovou.
- ★ Výsledky se ještě pokusila zvrátit Jill Steinová, která požádala o přepočet hlasů, ale pouze zpečetila Trumpovu výhru.
- ★ Do výsledků voleb pravděpodobně zasáhla ruská hackerská skupina, což přiznávají republikánští i demokratičtí kongresmani.

KAMPAŇ ROZEBRANÁ NA SOUČÁSTKY

VOLEBNÍ STRATEGIE

Dominika Betáková, Zuzana Motyková, Petr Střítežský

Jeb Bush se snažil těžit ze jména rodiny Bushů, Ted Cruz cílil na konzervativní jádro a Hillary Clintonová se pokoušela vykreslit jako desítky let připravovaná kandidátka. Rok 2016 se ale stal rokem antiestablishmentových kandidátů – Bernieho Sanderse a Donalda Trumpa.

O post nejmocnějšího činitele svobodného světa se ucházela celá řada kandidátů, každý se svou unikátní strategií, jak uspět. Donald Trump a Hillary Clintonová se nejprve museli utkat se stranickými soupeři v rámci primárek, které mohly být jen těžko navzájem odlišnější. Zatímco u demokratů se primárky zúžily na souboj dvou „těžkých vah“, u republikánů se o nominaci ucházelo celkem 12 kandidátů. Rozdílný přitom nebyl pouze formát soutěže mezi kandidáty, ale taky síla, s jakou Clintonová a Trump vstupovali do finálního souboje.

REPUBLIKÁNSKÉ PRIMÁRKY OVLÁDL VYSMÍVANÝ OUTSIDER

K pochopení strategií jednotlivých republikánských kandidátů je nejprve potřeba si ve stručnosti představit, jak funguje volební systém amerických primárek. Systém je to poměrně komplikovaný. Zde nám ale bude stačit vědět úplné základy. Primárky jsou organizovány v jednotlivých státech zvlášť a mohou probíhat dvojí formou: volbami, či na tzv. volebních shromážděních (caucuses). Každý stát disponuje určitým počtem delegátů, kterých musí vítězný republikánský kandidát na své cestě napříč americkými státy získat většinu, tedy

1 237 delegátů z celkových 2 472. Pokud potřebný počet nezíská, výběr kandidáta proběhne na celonárodním republikánském sjezdu, kde zvolení delegáti musí vybrat jednoho ze zbývajících kandidátů. Volby v jednotlivých státech neprobíhají naráz, ale postupně a celý proces zabere několik dlouhých měsíců. Volební týmy kandidátů tak musí při tvorbě své strategie brát na zřetel celou řadu faktorů: od plánování cesty po jednotlivých státech přes regionální preference voličů až po vývoj kampaní ostatních kandidátů.

Ambici stát se republikánským kandidátem na prezidenta projevilo celkem 11 mužů a jedna žena. Jednalo se o Ricka Santorum, senátora za stát Pensylvánie, Jima Gilmorea, guvernéra státu Virginia, Carly Fiorinovou, výkonnou ředitelku Hewlett-Packard, Mikea Huckabee, guvernéra státu Arkansas, Chrise Christieho, guvernéra státu New Jersey, Randa Paula, senátora za stát Kentucky, Jeba Bushe, guvernéra státu Florida, Bena Carsona, neurochirurga, Marca Rubia, senátora za stát Florida, Johna Kasicha, guvernéra státu Ohio, Teda Cruze, senátora za stát Texas a Donalda Trumpa, hvězdu reality show a realitního magnáta. Prvních sedm jmenovaných přitom svou kandidaturu ukončilo už během února 2016, Ben Carson s Marcem Rubiem pak nedlouho po nich v březnu. Nejdéle se v závěsu Donalda Trumpa drželi Ted Cruz s Johnem Kasichem, a to do začátku května 2016.

Trumpův boj s establishmentem a konec politické korektnosti

Nemůžeme začít u nikoho jiného než nejsilnějšího republikánského kandidáta. Strategie Donalda Trumpa se už od počátku nesla ve znamení vzpurného samorosta, který povstal proti politickému establishmentu. Za establishment si přitom můžeme dosadit celou řadu věcí: Washington, Wall Street, Obamu, ale i republikánské protikandidáty. Trumpovou strategií bylo od počátku udělat svou kampaň ostře konfrontační a jasně odlišitelnou od ostatních. Vyčínal nejen svým sebevědomým a neotřesitelným vystupováním, ale také tím, jak ostentativně pohrdal „politickou korektností“. Nejen, že se prezentoval několika prohlášeními, která mu mezi lidmi přinesly přívlastky jako „bigot“, „xenofob“ (Economist.com 2015, NYTimes.com 2016b, WashingtonPost.com 2016c), Trump na politickou korektnost nehleděl ani v momentě, kdy mluvil o svých protikandidátech. Pro mnoho z nich našel originální přezdívku, která mu pomohla ihned zarámovat jejich sdělení: vzpomeňme na „Lying Ted (Cruz)“, „Little Marco (Rubio)“, „Crazy Bernie (Sanders)“, nebo „Crooked Hillary (Clinton)“. Styl komunikace byl do značné míry produktem strategie jeho prvního volebního manažera Coreyho Lewandowski, který razil heslo „Let Trump be Trump“ – „Nechte Trumpa být Trumpem“, a využíval tak kontroverze, kterou pravidelně kandidát sám generoval. Ve fázi, kdy začínalo být čím dál více jasné, že se Trump stává horkým favoritem na zisk republikánské nominace, byl kontroverzní Lewandowski vyměněn za Paula Manaforta, veterána volebních kampaní, po jehož nástupu do funkce v červnu 2016 se Trumpova kampaň mírně posunula ke konvenčnějšímu tónu

i obsahu (NYTimes.com 2016e). Další výraznou změnu na pozici volebního manažera Trump provedl až v boji proti Clintonové (viz část o souboji Trump vs. Clintonová níže).

Dominantní programová témata Donalda Trumpa by se dala zjednodušeně shrnout jako fiskálně konzervativní a protekcionistická. Mezi jeho nejvýraznější sliby patřilo: postavit zeď na hranici s Mexikem (za kterou samo Mexiko údajně zaplatí), dočasný zákaz vstupu muslimů do země, navrácení pracovních míst zpět do USA a zavedení dovozních cel vůči Mexiku a Číně, snížení daní a zrušení ObamaCare.

K zesílení svého sdělení využil sílu své světoznámé značky, kterou si po léta budoval. V tomto směru mu jistě pomohlo, že většina lidí si značku „Trump“ asociuje s luxusem, bohatstvím, triumfem a celebritou (WashingtonPost.com 2016b). Středobodem jeho kampaně se stalo heslo „Make America Great Again“, které dobře rezonovalo se skupinami voličů, na které mířil – povětšinou s politikou a establishmentem nespokojení lidé s obavami o stav trhu práce a o veřejnou bezpečnost. Trump v podstatě lidem sliboval změnu, a to radikální. V tomto směru se jeho kampaň do značné míry podobala kampani Baracka Obamy v roce 2008 (Newsweek.com 2016). V obou případech se tato strategie ukázala jako vítězná.

John Kasich potřeboval vydržet do Konventu

Guvernéra státu Ohio průzkumy nikdy nefavorizovaly na zisk kandidatury na prezidenta, nikdy se dokonce nevyšplhal ani na druhou příčku (nebereme-li v potaz jeden kratičký den po odstoupení Teda Cruze z kampaně). Strategie Johna Kasicha spočívala v tom, že podle tehdejších celonárodních průzkumů byl právě on jediným republikánským kandidátem, který měl šanci porazit Hillary Clintonovou v bitvě o Bílý dům (Politico.com 2016d). Kasich měl totiž proti svým republikánským protikandidátům jednu velkou výhodu: dokázal přilákat hlasy umírněných středových voličů, a to přesto, že jeho názory mají k politickému středu daleko (TheGuardian.com 2016d). Nálepku umírněného kandidáta nicméně strategicky využíval jako nedocenitelnou vlastnost pro postup do finálového boje o Oválnou pracovnu. Kampaň Johna Kasicha ale příliš nefungovala na republikánské voliče. Za celou dobu primárek získal pouze 13,76 % hlasů. Jeho tým proto moc dobře věděl, že na kandidaturu pomocí hlasů voličů nikdy nedosáhne. Snahou Kasicha tak zřejmě bylo dotáhnout to až na celostranický Konvent, který by musel rozhodovat v případě, že by žádný z kandidátů nezískal potřebnou většinu delegátů. Zde chtěl apelovat na delegáty, aby navzdory vůli voličů zvolili za republikánského kandidáta právě jeho – kvůli jeho výhodě v boji proti Hillary Clintonové. Strategické plány mu definitivně zkřížila rezignace Teda Cruze, která doslova uvolnila Donaldu Trumpovi cestu k získání potřebných 1 237 delegátů.

Cruz zacítil na konzervativní jádro

Ted Cruz do voleb vstupoval jako kandidát zaměřený na voliče reprezentující tvrdé jádro Republikánské strany – bílé Američany, spíše muže, věřící, se silně konzervativními názory – ignoroval přitom u republikánů minoritní skupiny, jako jsou mladé ženy, nebo umírněné voliče blízko středu. Tato strategická volba byla zcela vědomá a samotným Cruzem několikrát zdůrazňovaná ještě před zahájením kampaně. Můžeme vzpomenout například na Cruzovu jízlivou veřejnou poznámku: „Pamatujete na prezidenta Boba Dolea, prezidenta Johna McCaina, nebo prezidenta Mitta Romneyho?“, čímž ostentativně poukazoval na to, že jejich tažení na Bílý dům, mířící na umírněný elektorát, prostě nefungovalo, a že jeho rázně konzervativní tón má naopak velkou šanci na úspěch (HunffingtonPost.com 2014). Ted Cruz se při tvorbě strategie inspiroval kampaní Ronalda Reagana z roku 1980, kdy podobně jako on využíval rasového napětí k mobilizaci „bílých hlasů“ ve společnosti a upevnil práva evangelíků jako součást republikánské koalice (TheNation.com 2016). Podobně jako Trump, i Ted Cruz se navíc snažil brnkat na antiestablishmentovou strunu u masy nespokojených amerických voličů. Jenže jeho boj proti Washingtonu jednoduše nerezonoval s cílovou skupinou stejně silně jako ten Trumpův, třeba z toho důvodu, že byl během kampaně senátorem USA, i když pouze v prvním období. Zřejmě i z toho důvodu se rok 2016 nestal rokem Cruze, ale rokem Trumpa, jehož spanilou jízdu k republikánské nominaci nedokázal konzervativní Texasan zastavit, i když k tomu měl nejbližší. Poslední kapitolou jeho neúspěšné stíhací jízdy za Donaldem Trumpem byla prohra ve státu Indiana, kde svou kampaň 3. května 2016 ukončil.

Rubio se měl stát Obamou republikánů, svůj potenciál nenaplnil

Senátor za stát Florida Marco Rubio do kampaně vstupoval s ambicí stát se prvním americkým prezidentem latinskoamerického původu a zároveň třetím nejmladším prezidentem v historii USA. Rubio byl na začátku své kampaně mnohými označován jako „spasitel republikánů“, odpověď pravice na Baracka Obamu – charismatická postava, která dokáže přinést změnu, spasit republikány a zastavit demokraty v Bílém domě (TheFederalist.com 2016). Jako velmi mladý kandidát s kubánskými kořeny měl ambice zapůsobit na mladší, liberálnější a latinskoamerické voliče. Marco Rubio měl proto bezesporu obrovský potenciál. V souvislosti s Rubiovou strategií političtí komentátoři zmiňovali přílišné sebevědomí až aroganci, se kterou jeho tým k boji o nominaci přistoupil. Jako by si chtěli dokázat, že mají v Rubiovi „dokonalý balíček“ a dokáží s ním vyhrát, aniž by dělali časově a finančně náročné aktivity, které podstupovali členové týmů ostatních kandidátů, jako je door-to-door kampaň nebo telefonování do domácností. Jeho tým se místo toho zaměřil spíše na online reklamu, televizi a mailing (Politico.com 2016c). Rubiovi se navíc ani příliš nevedlo na republikánských debatách, kde ho zastínili Donald Trump s Tedem Cruzem. I přes jeho pomalý start se stále

snažil držet v závěsu silného Trumpa a Cruze a měl v plánu se postupnými kroky dostat až na vrchol, této strategii se v médiích začalo přezdívat „3-2-1 strategy“ (NationalReview.com 2016). To se mu ovšem nepodařilo. Rubiova kampaň zkrátka nikdy nezískala potřebné momentum a nadějný politik v prezidentských volbách 2016 nevytěžil svůj obrovský potenciál. Vaz jeho plánům definitivně zlomila prohra v jeho „domovském“ státu Florida 15. března, po které ukončil svou kandidaturu.

Jeb Bush byl ztělesněním politického establishmentu

Zajímavý případ mezi republikánskými kandidáty představoval Jeb Bush, mladší bratr George W. Bushe a syn George H. W. Bushe, bývalých prezidentů USA. Ze začátku byl dokonce mnohými považován za favorita na získání republikánské nominace, vzhledem ke stranickému a rodinnému zázemí a ohromnému množství peněz, které za dobu krátké kandidatury dokázal pro kampaň vybrat (NYTimes.com 2015, NYTimes.com 2016f). Jenže Jeb Bush a jeho tým v komunikaci vůbec nedokázali reflektovat to, co voliči v roce 2016 vyžadovali. Je to patrné z do médií uniklé příručky jeho kampaně, která byla označována za „modernizovanou, avšak dobře známou verzi předchozích kampaní rodiny Bushů“. Jeho plánem bylo komunikovat směrem k voličům pozitivní vizi do budoucna s důrazem na desetiletou historii Jeba Bushe v úřadu floridského guvernéra. V čem však Jeb Bush selhal naprosto, byla identifikace hrozeb jeho kandidatury. Příručka kampaně například vůbec nezmiňuje Donalda Trumpa, který si během republikánských primárek udělal z Bushe vlastního otloukánka (Politico.com 2016b). Rok 2016 zkrátka nebyl rokem pro kandidáta, jako byl Jeb Bush. Bush totiž naprosto dokonale reprezentoval politický establishment. Ten establishment, proti kterému úspěšně postavil Donald Trump velkou většinu své kampaně. Bush se se svou politickou a rodinnou historií nemohl tvářit, že přináší „změnu“ jako Trump nebo Ted Cruz. I proto se bez jediného vyhraného státu zapsal do historie jako jeden z největších amerických volebních propadáků všech dob. Kampaň Jeba Bushe tak dokonale shrnuje ikonický moment ze závěru jeho proslovu před důležitými volbami ve státě New Hampshire, ve kterém byl své publikum nucen poprosit o potlesk: „Please, clap.“

U DEMOKRATŮ PŘEKVAPIL SANDERS

Systém demokratických primárek funguje podobně jako ty republikánské. Rozeznáváme volby a volební shromáždění. Hlasuje 4 051 klasických delegátů a 714 tzv. superdelegátů (Ballotpedia.org 2016). Superdelegáti jsou členové strany, kteří se můžou až do sjezdu svobodně rozhodnout tak, jak chtějí, a nejsou ničím vázáni (270towin.com 2016). Na získání demokratické nominace kandidát potřebuje 2 383 (super)delegátů (NYTimes.com 2016c).

Když Hillary Clintonová v New Yorku 12. dubna 2015 formálně oznámila, že bude podruhé kandidovat v prezidentských volbách, následovalo ji pět dalších kandidátů: Bernie Sanders, senátor Vermontu, Martin O'Malley, bývalý guvernér státu Maryland, Lincoln Chafee, bývalý guvernér státu Rhode Island, Jim Webb, bývalý senátor Virginie a Lawrence Lessig, profesor práv na Harvardově univerzitě (Leadership.ng 2016). Do procesu primárek už však zasáhli pouze Clintonová, Sanders a O'Malley, který ale už 1. února 2016 oznámil konec své kandidatury, a boj o demokratickou nominaci na prezidenta USA se tak odehrával pouze mezi Sandersem a Clintonovou. Průzkumy již od začátku primárek favorizovaly Clintonovou, Sanders se nicméně ukázal být nebezpečnější soupeř, než se na počátku mohlo zdát.

Z outsidera hrdinou mladých

Bernie Sanders se ve své kampani vymezil vůči politickému establishmentu s podobnou silou jako Donald Trump. Útočil na něj z pozice dlouholetého bojovníka za lidská práva a zastánce – na americké poměry – socialistických myšlenek. Pevnou součástí establishmentu, proti kterému bojoval, byla i Hillary Clintonová, což využil v negativním narativu své kampaně pro ostré útoky na její adresu. Sandersovi se v kampani podařilo něco neuvěřitelného: ve svých 75 letech se stal miláčkem mladých voličů, zejména levicově smýšlejících liberálů. V zemi, kde de facto neexistuje socialistická strana, pozvedl prapor levicových myšlenek nejvýše právě senátor z Vermontu. Plány měl velké: od rapidního navýšení zdanění nejbohatších dvou procent Američanů přes velkou reformu Wall Street až po bezplatnou výuku na vysokých školách a bezplatné zdravotnictví. Tyto, na USA doslova revoluční myšlenky, logicky ostře polarizovaly demokratický elektorát. Sanders byl pro celou řadu lidí nevolitelný, protože jeho postoje a cíle ve voličích starší generace vyvolávaly vzpomínky na obraz socialismu za studené války (který se v USA značně překrývá s komunismem). Kdo si však Sanderse doslova zamiloval, byl jiný segment voličů – mladí lidé, kteří studenou válku nezažili a přitahovalo je revolučně progresivní myšlení Sanderse. Ten tak v kampani primárně cílil na liberály, mladé lidi, ženy a menšiny, přičemž díky své minulosti, kdy působil jako aktivista, spadali do jeho cílové skupiny i Afroameričané. Největší segment voličů jednoznačně tvořili mladí lidé, často studenti a prvovoliči, na které se mu povedlo nejenom cílit, ale také je mobilizovat. Jeho kampaň se tak mohla spolehnout na rozsáhlé sítě dobrovolníků, které nadšeně pomáhaly s jednotlivými částmi kampaně. Sandersovi na popularitě přidala také celá řada celebrit, které nejenže na sociálních sítích točily videa na jeho podporu, ale promlouvaly k voličům také skrze spoty. Patřila mezi ně například herečka Susan Sarandonová, herec Mark Ruffalo, komička, herečka, scenáristka a zpěvačka Sarah Silvermanová, rapper Killer Mike nebo scénárista a režisér Matthew Cooke.

Sanders v kampani pokračoval i v momentě, kdy už bylo téměř jisté, že počet delegátů, které měl ještě šanci v jednotlivých státech získat, nebude pro nominaci stačit. Svým snažením přitom nebojoval jen o demokratickou nominaci. Hnutí, které se mu povedlo vytvořit, zrcadlilo vnitřní štěpení Demokratické strany, kde Sanders reprezentoval antiestablishmentové postoje v kombinaci se socialistickými myšlenkami, zatímco Clintonová byla spíše ztělesněním pokračování politiky Baracka Obamy. Sanders bojem o reformaci Demokratické strany značně škodil Clintonové. I přesto, že si nepřál, aby Trump v listopadu volby vyhrál, podle vyjádření svých poradců byl ochotný v krátkodobém hledisku Clintonovou poškodit, pokud by mu tento krok zajistil potřebný počet delegátů na to, aby se stal demokratickým kandidátem na prezidenta (NYTimes.com 2016d). Místo toho, aby se Sanders stáhnul, a pomohl tak jeho favorizované oponentce proti Donaldu Trumpovi, Sandersova kampaň ještě přitvrdila. Začal vyžadovat více debat, obviňovat Demokratickou stranu a ještě intenzivněji útočit na Clintonovou. Donald Trump se pak později vyjádřil, že využije toho, jak Sanders Clintonovou vykreslil během demokratických primárek (BusinessInsider.com 2016).

Vyčerpávající boj pro Clintonovou

Hillary Clintonová do boje o Bílý dům vstupovala jako bývalá první dáma, bývalá senátorka, bývalá ministryně zahraničí a neúspěšná prezidentská kandidátka z roku 2008. Její zvolení první ženskou prezidentkou USA mělo být zlatou tečkou za bohatou politickou kariérou. Jenže na první karamboly na své cestě narazila už během demokratických primárek. To, co se na počátku nejevilo jako nejtěžší úkol, totiž porazit jediného výrazného demokratického protivníka Bernieho Sanderse, se ale nečekaně protáhlo až do začátku června, a to se značnými ztrátami.

Clintonová se od začátku snažila cílit hlavně na vysokoškolsky vzdělané obyvatele, ženy, menšiny a Afroameričany, střední a nižší vrstvy a rodiny, které se dostaly do finanční nebo jiné tísně. Podobně jako Sanders poukazovala na svou minulost, od zkušeností v právním poradenství přes aktivity v dobročinných organizacích až po bohatou politickou kariéru. Prezentovala se jako silná a v politice zkušená žena, která část života zasvětila pomoci těm, kteří se ocitli v těžké životní situaci. Část populace, na kterou Clintonová také cílila, byla i LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender) komunita, přičemž Clintonová opakovaně zdůrazňovala důležitost lidských práv a rovnost příležitostí pro muže a ženy.

Clintonová byla opakovaně atakována Sandersovou kampaní. Sanders na Clintonovou útočil z pozice stranického outsidera a vytýkal jí vazby na Washington, nebo nedostatečné kvalifikace na pozici prezidentky USA. Poukazoval také na to, že Clintonové na kampaň přispěly finanční podniky z Wall Street, které podle Sanderse dlouhodobě ničí americkou ekonomiku. Opakovaně také zpochybňoval úsudek Clintonové skrze upozorňování na její hlasování pro

vojenskou intervenci v Iráku (Time.com 2016a). Neodpustil si dokonce ani poznámku na adresu jejího manžela Billa a jeho chování se k ženám (CNN.com 2016c).

Na Clintonové byla v některých okamžicích v boji proti Sandersovi viditelná opatrnost, vzhledem k vysoké pravděpodobnosti toho, že právě jí připadne demokratická nominace a tedy i potřeba získat Sandersovy voliče. Ilustrací jejích opatrných postojů byla například situace, kdy v jedné z debat po opakovaných slovních výpadech Sanderse, Clintonová na otázku, zda je na úřad prezidenta USA dostatečně kvalifikován, pouze odvětila, že Sanders nemá znalosti o klíčových problémech. Cíleně se tak na rozdíl od svého stranického protivníka vyhnula problematickému označení „nekvalifikovaný“ (Time.com 2016a). Většinou se Clintonová snažila jeho útoky bagatelizovat a upozorňovat spíše na to, že Demokratickou stranu je potřeba více sjednotit. To platilo až do doby, kdy Sanders dokázal zvítězit ve státě Wisconsin, a to s rozdílem 14 procentuálních bodů. Hillary Clintonová v tomto okamžiku začala Sanderse brát vážněji a její strategie vůči senátorově kampani se rapidně změnila. Ignorance, chození po špičkách a šetrné odmítání jeho názorů už nebyly na pořadu dne. Její nová strategie pro vypořádání se se Sandersem se nově jmenovala „Disqualify him, defeat him, and unify the party later“ (volný překlad: Diskvalifikovat ho, porazit ho a až poté sjednotit stranu) (CNN.com 2016a). Clintonová si i díky změně strategie a poměrně pohodlnému „polštářku“, který jí poskytovali loajální superdelegáti, nenechala vedení vzít a boj o demokratickou nominaci dovedla do úspěšného konce, i když se značnými ztrátami. Bývalá ministryně zahraničí nakonec získala 2 807 delegátů oproti Sandersovým 1 893 (včetně superdelegátů) (CNN.com 2016b). Statistiky potvrzují úspěšné zacílení obou kandidátů: Sanderse volilo 71,6 % voličů ve věku 17-29 let, Clintonovou zase 71,3 % seniorů. Co se týče boje o afroamerické voliče, v něm byla úspěšnější Clintonová, která získala o 50 procentuálních bodů více voličů oproti jejímu oponentovi. Celkově tak Clintonová vyhrála nad svým stranickým protikandidátem s rozdílem 3 682 712 hlasů (WSJ.com 2016). I když Clintonová zvítězila, Sandersově kampani se ji úspěšně povedlo onálepkovat u mnohých voličů jako zkorumpovanou osobu, která je tváří stávajícího establishmentu. To se ukázalo při hlavních volbách, kde ji velká část Sandersových voličů nevolila, a Donald Trump vyhrál v mnoha oblastech, kterým v primárkách dominoval Sanders.

KRÁL RYCHLÝCH ŘEŠENÍ A NEDŮVĚRYHODNÁ ŽENA Z LIDU

Z procesu primárek vykristalizovali dva proti sobě stojící kandidáti – Donald Trump a Hillary Clintonová. Volební strategie obou týmů se tak v tomto smyslu zdánlivě zjednodušila. Oba se snažili upevnit svou pozici a přesvědčit voliče, že „ten druhý“ by byl pro Ameriku horší volbou, nebo rovnou „větším zlem“.

Zavřeme Hillary!

To platilo zejména pro strategii, kterou po primárkách zvolil Trump. Nálepka „Crooked Hillary“ společně s prohlášeními, ve kterých hrozil soupeře vězením, byla široce medializována. Navíc dokonale zapadala do jeho profilu antiestablishmentového kandidáta. Součástí Trumpovy volební strategie bylo vykreslení Clintonové jako té, která je se „starými vládnoucími strukturami“ pevně spojená, a nese tedy kolektivní vinu za současný stav země. Nejčastěji se odkazoval na e-mailovou kauzu. Formulace, které přitom používal, byly jasné, silné a úderné: „Clintonová je vinná. Ví to ona, ví to FBI, ví to i všichni lidé (LATimes.com 2016). Trump schválně nezabíhal do detailů, nezatěžoval se složitým rozebíráním protichůdných zpráv či obhajobou Clintonové. Všichni Trumpovi voliči prostě měli zafixováno, že Clintonová je vinná, musí jít do vězení a republikánský kandidát ručí za to, že se tak stane. Jeho slovní agrese pak vrcholila zhruba od srpna do října 2016, kdy Clintonovou začal vykreslovat jako symbol globálních politických, ekonomických a mediálních konspiračních spiknutí (TheGuardian.com 2016b). To bývá spojováno se změnami, které se v té době odehrály v Trumpově volebním týmu (k tomuto tématu více níže).

Vykreslení stavu, ve kterém se Amerika podle Trumpa nacházela, dokázal geniálně propojit se svým volebním heslem „Make America Great Again“, které slibovalo změnu a nostalgický návrat k časům prosperity. Trump tak v podstatě cílil na všechny voliče, kteří byli jakýmkoliv způsobem nespokojení, a dokázal jim nabídnout i jednoduché označení viníka, které zároveň vylučovalo ze hry všechny ostatní kandidáty.

Rozhovory nedávám. Tweetuju

Trump se nebál používat silná slova a tvrzení a následně popírat, že je vůbec kdy řekl. Ostatně na toto téma vznikla i řada článků a videí, které dokumentují Trumpovo sebepopírání v čase. Díky tomu vyniklo třeba to, jak pochvalně se kdysi vyjadřoval o Hillary Clintonové (Politico.com 2016a). Nejen za to sklízel častou kritiku většiny etablovaných médií, jako například Washington Post, server Politico, nebo New York Times. Trump se k této kritice postavil jednoduše – média označil za zkorumpovaná, za součást politického systému a odmítal s nimi komunikovat – byly na tzv. media blacklistu. Tento postoj je nutno chápat v souvislosti s Trumpovým deklarovaným odporem k establishmentu. Blokace médií, která bývají označována jako „tradiční“ byla z pohledu volebního stratéga geniálním krokem. V reálu tak Trump své příznivce odkazoval buď na primární zdroje (jeho twitterový účet), nebo na „alternativní zdroje“, které o Trumpovi referovaly výrazně pochvalněji než tradiční média. „Ban“ (zákaz přístupu) zrušil až v září, tedy dva měsíce před prezidentskou volbou.

Trump ve své online kampani hojně využíval Twitter. Opakovaně se stalo, že svůj tweet po několika hodinách smazal, čímž mu paradoxně zajistil často ještě větší pozornost. Média, která Trump blokoval, a ve většině případů stála proti němu, se pak postarala o ještě masivnější medializaci (tzv. Streissand efekt). Reklama, kterou pro Trumpa média vytvořila, vyčísil deník New York Times již v březnu 2016 na 1,9 miliardy dolarů – tolik by za jeho mediální prostor musel zaplatit „obyčejný člověk“. Pro srovnání: u Hillary Clintonové by částka dosáhla „jen“ 746 milionů dolarů (NYTimes.com 2016a). Ke konci kampaně se toto číslo vyhouplo na více než 4,9 miliardy dolarů ve prospěch Trumpa a 3,2 miliardy ve prospěch Clintonové (MediaQuant.net 2016).

Trumpův tým výrazně předčil kampaně všech ostatních kandidátů ve schopnosti donutit tradiční média psát o svém kandidátovi. Bylo to díky kombinaci dvou strategií: První z nich byl už několikrát zmiňovaný zákaz přístupu některých médií, druhou pak zveřejňování kontroverzních příspěvků – v Trumpově případě tweetů. Trump a jeho tým tak dokázali i velmi ohraničený prostor, jaký Twitter poskytuje, přetavit v zajímavý podklad pro novináře. Ti v podstatě vytvořili Trumpovým tweetům vlastní zpravodajství, které bylo pro svou kontroverzi masivně sdíleno. V tomto směru je potřeba Trumpovu strategii vnímat jako potvrzení trendu, který se začíná objevovat po celém světě – tradiční média pod tlakem alternativních zdrojů či sociálních sítí, jako je Twitter, ztrácejí svou důvěryhodnost a také šanci informovat jako první. Toho tým republikánského kandidáta geniálně využil a dokázal tento nový jev začlenit do jeho strategie k Trumpovu prospěchu.

Donald Trump - zdánlivě nikým neřízená střela

Strategie Donalda Trumpa působila stylem „neřízená střela“. V době, kdy měl ve svém týmu Coreyoho Lewandowskiho, to ostatně skutečně strategií bylo (TheHill.com 2016), o čemž svědčí i řada přešlapů, kterých se kandidát dopustil – jako například nepřímá výzva voličům, aby v případě, že Clintonová bude zvolena, využili druhého dodatku americké Ústavy, který se týká použití palných zbraní. Asi nejznámějším skandálem je nahrávka, ve které se Trump prakticky vychloubá agresivním přístupem k ženám a používá větu „grab them by the pu**y“. To, jak vysoce problematická nahrávka byla, ve smyslu hrozby ztráty voličských hlasů žen, si uvědomoval i Trumpův volební tým. Ten patrně právě v reakci na tuto událost převzal v posledním měsíci kampaně správu nad jeho twitterovým účtem (TheFortune.com 2016). Tento krok lze jednoznačně vykládat jako snahu o ustoupení z extrémních pozic do středu a cílení na stále ještě nerozhodnuté voliče, které měl Trump šanci získat – a nakonec také získal. Podobně šokujícím způsobem jako aféra „Pussygate“ zapůsobilo i zjištění, že se republikánský kandidát vyhýbal placení daní.

Ani jeden z těchto skandálů se ale pro Trumpa nestal skandálem v pravém slova smyslu tak, jako tomu bylo v případě e-mailové kauzy u Clintonové. Jeho voliči mu všechny tyto prohřešky odpustili možná právě proto, že zapadaly do image antiestablishmentového kandidáta, který skutečně přinese změnu (TheGuardian.com 2016b). Trump tak zkrátka nikdy nebyl onen uhlazený typ kandidáta, jehož každý krok je v kampani detailně naplánován, promyšlen a schválen volebním týmem. Donald Trump byl jiný naprosto ve všech směrech – nekorektní, nepředvídatelný, do jisté míry také neovladatelný – zkrátka samorost. I to bezesporu jeho voličům imponovalo.

Trump během srpna 2016 také provedl poslední velkou obměnu svého týmu. To se ostatně nestalo poprvé – změna se odehrála dohromady třikrát. Jednotlivá období bývají tiskem označována podle jmen nejvýraznějších manažerů – Lewandowski, Manafort, Bannon. Steve Bannon se do Trumpovy kampaně oficiálně zapojil v srpnu 2016 a stal se zdaleka nejkontroverznějším členem Trumpova týmu. Šéf kampaně Johna Kasicha se o něm například vyjádřil jako o rasistovi, který má blízko k extrémní pravici (TheTelegraph.co.uk 2016b). Právě kvůli němu byl Trump spojován s Ku Klux Klanem a Bannon je zodpovědný za již zmíněnou Trumpovou narůstající slovní agresí vůči Clintonové od srpna do října 2016.

Své vize ve smyslu obsahu politik, které by se jako prezident země snažil prosadit, zůstaly od primárek prakticky nezměněny. Stejná zůstala i forma, jakou je republikánský kandidát komunikoval. Opakovaně sliboval výstavbu zdi na hranici s Mexikem (kterou mělo Mexiko také zaplatit), vyhoštění všech imigrantů, kteří přišli do Spojených států s nekompletními imigračními dokumenty, změny ve smlouvě o Transatlantické spolupráci nebo výhrady k poskytování pomoci při napadení spřátelených zemí NATO. Všechna tato témata komunikoval povrchně, bez zacházení do detailů, jak by zmiňované kroky skutečně realizoval. Veškerá vysvětlení toho, jak je uvede v praxi, omezil a zestručnil na „prostě to zařídím“ či „věřte mi“. Vyhýbal se specifikacím svých proklamací a zejména na volebních shromážděních za povrchní hesla sklízel výraznou podporu publika. Zde je otázkou, zda by o detaily voliči vůbec stáli. Trump je nepotřeboval – v jeho dynamických projevech pro ně nebylo místo, celou svou image postavil na tom, že je od tradičních politiků odlišný. Ostatně to byla jedna ze silných stránek Trumpovy kampaně: úmyslně zvolit jednoduchý jazyk v komunikaci se svými voliči tak, aby jeho cílům a názorům porozuměl opravdu každý. Po celou dobu trvání kampaně si i díky tomu udržel image antiestablishmentového kandidáta, kterou mu voliči rozuměli a neměli důvod nevěřit.

Nedůvěryhodná žena z lidu

Po primárkách nebyla pozice Hillary Clintonové vůbec jednoduchá. Potřebovala voliče Bernieho Sanderse, na které pro ni ale nebylo snadné dosáhnout kvůli vyhraněnému průběhu

demokratických primárek. Nohy Clintonové také podkopávala její e-mailová kauza, která se znovu a znovu objevovala v médiích a stala se noční můrou pro demokratickou kandidátku a její tým. V kontextu souboje Clintonová versus Trump nicméně Clintonová alespoň v prvních měsících ve volebních průzkumech stále výrazně vedla.

Bývalou ministryni její tým od počátku vykresloval jako kandidátku všech. Cílovou skupinou demokratty byla střední třída. Clintonová se tak logicky snažila působit jako obyčejný člověk, aby vyvolala pocit, že bude své voliče skutečně reprezentovat a rozumí jejich zájmům a potřebám. Přes veškerou snahu jejího volebního týmu vykreslit ji jako „ženu z lidu“ Clintonové neustále podrážděla nohy chybějící empatie, důvěryhodnost a schopnost vyrovnat se s obviněními tisku i Trumpa. Na veřejnost opakovaně prosakovaly informace o výši honoráře za veřejný projev, či požadavcích na soukromé letadlo a prezidentská apartmá v hotelích. Nepomohly ani kostýmky v hodnotě statisíců korun. Z pohledu kampaně to mělo devastující účinky na uvěřitelnost její image, v návaznosti na to pak i uvěřitelnost tvrzení. Neschopnost přesvědčit voliče, že je skutečně taková, jakou se jí snažil vlastní tým vykreslit, ji provázela po celou dobu trvání kampaně.

Kandidátka demokratů jasně cílila také na ženy. Ve svých projevech značnou pozornost věnovala tématu jejich postavení, ženské emancipace, chudoby a sociálních podmínek. Nutno poznamenat, že zisk této voličské skupiny Clintonové do velké míry usnadňoval svými kontroverzními výroky Trump. Demokratka měla řadu volebních, politicky skutečně relevantních témat, u kterých věděla a hlavně byla schopna vysvětlit, proč a jak je chce prosadit. Problematické bylo, že ani s jedním ji volební tým nebyl schopen dostatečně spojit a zarámovat. Vzhledem k urputné snaze volebních stratégů zdůraznit, že Clintonová je žena a postavit ji do kontrastu k vulgárnímu a nepředvídatelnému Trumpovi, se tak mohlo zdát, že hlavní argumenty pro její zvolení jsou, že je žena a navíc kompetentní pro funkci (TheGuardian.com 2016c). Clintonové příliš nepomáhal ani tisk, a to i přesto, že jí byla nakloněna v podstatě všechna tradiční média. Příliš časté informování o Trumpových přešlapech zcela upozadilo pozitivní kampaň a programové priority, které se snažil tým Clintonové komunikovat. Voliči, na které Clintonová cílila, se pak začali ptát, co je tedy tím důvodem, kvůli kterému by měli demokratické kandidátce dát svůj hlas. To, že je žena, se její cílové skupině, do které měli spadat i vysokoškolsky vzdělaní voliči, zdálo logicky trochu málo. Při zvažování jejích slibů a plánovaných politik ji pak téměř u všech témat zrazovala právě několikrát zmiňovaná problematická důvěryhodnost.

Neschopnost odrážet problematické kauzy

Clintonová v mnoha volebních tématech jasně navazovala na Obamovu politiku (zdravotnictví a Obamacare, přístup k imigrační politice, zahraniční politika). V posledních měsících kampaně

měla také masivní podporu nejen od samotného Obamy a jeho ženy, ale mnoha osobností ze světa showbyznysu (Warren Buffett, Sarah Silvermanová, Jay-Z nebo Oprah Winfreyová). Vesměs pozitivně o ní informoval také tisk, s výjimkou případů, kdy se řešil její zdravotní stav a e-mailová kauza. Tato nekritická náklonnost byla velmi jednostranná (WashingtonPost.com 2016a) a lze spekulovat o tom, že část voličů mohla od její volby až odradit.

Enormní tlak, pod kterým kandidáti během kampaně jsou, Clintonová doslova neustála 11. září, během pietní akce na počest obětem teroristických útoků, kdy při nasedání do vozu omdlela. Později se ukázalo, že Clintonová měla zdravotní problémy související se zápallem plic, o kterých se její volební tým rozhodl dopředu neinformovat. Tato kauza jen přiživila její problematickou důvěryhodnost a znovu poukázala na neschopnost komunikovat otevřeně. Pomoci získat „lidskou tvář“ jí měl také její manžel Bill Clinton, který sice byl součástí kampaně, ale nedokázal vzbudit takové ohlasy, jako například Trumpova dcera Ivanka. I přesto, že bylo patrné, že si volební tým Clintonové uvědomuje tuto slabost, kterou lze souhrnně pojmenovat jako absenci lidské dimenze kandidátky, pokusy ji doplnit nebyly příliš účinné a povětšinou působily strojeně a plánovaně.

To demonstruje i kauza uniklých e-mailů, která se v průběhu času nafoukla do obřích rozměrů, které nedokázala eliminovat a ani se k nim s dostatečným nadhledem postavit tak, jak v tom exceloval její republikánský protikandidát. Clintonová se zamotávala do poskytovaných vysvětlení a body jí nepřidalo ani to, s jakou periodicitou se kauza opětovně objevovala a mizela v tisku. V kombinaci s útoky na americkou ambasádu v Bengházi, za které jí byla rovněž připisována vina, to vytvářelo volebnímu týmu Clintonové skutečně obtížnou pozici ve vytváření příznivé image.

Poslední kapkou do pomyslného poháru kauz byl skandál spojený s exmanželem poradkyně Humy Abedinové, jedné z nejbližších poradkyň Clintonové. Kauza jejího manžela Anthony Weinera, která se týkala sextingu s 15letou dívkou, a vyplavala na povrch pouhé dva týdny před samotnou volbou, znovu spustila vyšetřování e-mailové kauzy Clintonové (TheTelegraph.co.uk 2016a). FBI při vyšetřování totiž zabavila Weinerovi elektronická zařízení, ve kterých našla e-maily Clintonové (TheGuardian.com 2016a). Reakce volebního týmu byla jednoznačná - mohutné posílení negativní kampaně. Asi nejlépe to dokumentuje rozhodnutí recyklovat volební klip z roku 1968 „Daisy“, který upozorňuje na riziko jaderné války (Time.com 2016b), s kterým se tak Clintonová tentokrát snažila propojit Trumpa.

Clintonová se vzhledem ke své pozici a cílovému segmentu voličů zkrátka nemohla vyjadřovat k vlastním prohřeškům se stejnou lehkostí jako Trump. Komplikovaná vysvětlení kauz, které navíc tisk a oficiální orgány v některých případech vysvětlovaly protichůdně a na které její tým

reagoval polovičatými vysvětleními, demokratku jen více zamotávaly do spleťtých lan, která pak Trump jednoduše označil za důkazy nedůvěryhodnosti a konspiračních spiknutí.

Hillary Clintonová se po celou dobu souboje proti Donaldu Trumpovi nedokázala vymanit z defenzivní pozice a nikdy se nestala tou, která by „diktovala pravidla hry“. Její kampani se nikdy nepodařilo komunikovat vlastní programová témata kvůli agresivní strategii Donalda Trumpa, který si suverénním a neohroženým stylem sobě vlastním dokráčel k překvapivému triumfu v bitvě o Bílý dům pomocí líbivých hesel, která nikdy nemusel vysvětlovat.

Shrnutí

- ★ Největším poraženým republikánských primárek byl Jeb Bush, který měl nejlepší startovní pozici a nejvíce vybraných peněz. Jeho strategie selhala.
- ★ Sandersovi, který sám sebe označil za demokratického socialistu, se s jeho antiestablishmentovými myšlenkami povedlo mobilizovat liberální, mladé voliče.
- ★ Clintonová kromě souboje s Trumpem musela také svést bitvu s nejistým výsledkem o pobouřené voliče Bernieho Sanderse. I když Clintonová zvítězila, následky těžkého boje se s ní vezly až do hlavních voleb.
- ★ Donald Trump dokázal mnohem efektivněji než Hillary Clintonová pracovat s nálepkami, hesly a celkově zjednodušenými sděleními.
- ★ Hillary Clintonová se za celou dobu kampaně nedokázala zbavit své největší kauzy - uniklých e-mailů, které ji naposled dostihly necelé dva týdny před závěrečnou volbou.
- ★ Donald Trump vysílal ke svým voličům po celou dobu naprosto konstantní message o své antiestablishmentové image, díky čemuž mu byli pravděpodobně ochotni odpustit i takové kauzy jako „Pussygate“.
- ★ Trump s agresivní strategií triumfoval, Clintonová byla většinu času v defenzivě a překvapivě tak ztratila i svou druhou bitvu o Bílý dům.

SEGMENTACE A CÍLENÍ

Jakub Konrád

Jednotlivé voličské skupiny vyplývají u republikánů i demokratů z dlouhého a komplikovaného vývoje, který sahá staletí do minulosti. Demokraté se zaměřují na nízkopříjmové skupiny, menšiny a liberální vzdělané elity. Republikáni naopak oslovují zejména konzervativnější voliče z menších měst, pro které je důležité náboženství nebo Ústava. Stejně jako vším ostatním i voličskými skupinami zamíchal Donald Trump.

Hovořit o cílení v případě kampaní kandidátů na amerického prezidenta je těžké a snadné zároveň. Těžké v tom smyslu, že strany, za které kandidují, jsou velmi volně definované a směrů či názorových proudů je celá řada. Každý kandidát je tak zcela odlišný a svůj důraz směřuje jiným směrem. Na druhou stranu jsou voličské skupiny hlasující pro jednu či druhou stranu relativně neměnné a navzdory nesouhlasu s některými částmi programu se na ně kandidáti mohou vždy spolehnout.

V rámci cílení kampaní obou hlavních kandidátů je nejprve nutné si alespoň krátce přiblížit i strany, za které kandidovali. Stranický systém USA je výrazně volnější než ten, který známe z Evropy, přesto je každá ze stran nositelkou určitých hodnot, kterými cílí na konkrétní skupinu voličů a které reprezentuje každý její kandidát na prezidenta. Dvě hlavní strany – demokraté a republikáni – postrádají pevnější strukturu i výraznější hierarchii a jsou spíše volným uskupením více názorových proudů, které se aktivizují především v období voleb (Heywood 2008: 353). Jejich původ sahá až ke konci 18. století, kdy v rámci Kongresu vznikala první uskupení. Definitivní uspořádání je pak spjato s 19. stoletím, kdy se strany formovaly

především díky prezidentským volbám. Již tehdy šlo o volná sdružení vytvořená jako skupiny v rámci politických elit s velmi odlišnými názory. Tato první sdružení se nazývala sdružení federalistů a demokratických republikánů (Dvořáková 1999: 190).

ROZDĚLENÍ EKONOMICKÉ I GEOGRAFICKÉ

Demokratická strana vznikla již na konci 18. století, a ačkoliv si v historii prošla celou řadou změn a štěpení, můžeme o ní hovořit jako o první moderní politické straně na světě. Již v této době navíc hledala voliče primárně mezi chudšími vrstvami, tíhla k rovnosti a nezávislosti ve společnosti, a přestože byla v té době americká společnost stále otrokářská, již první prezident za tuto stranu Thomas Jefferson (který sám služeb otroků využíval) bojoval za zákaz mezinárodního obchodu s otroky. Navzdory všem změnám pozic a odklonům od této myšlenky (demokratický prezident Buchanan například podpořil rozsudek upírající černochům americké občanství (Rozhlas.cz 2016)) se demokraté k těmto hodnotám ve 20. století vrátili. I v současné době tak mezi mnoha směry, které se v rámci Demokratické strany utkávají o moc, můžeme hovořit o tom, že strana svými kroky cílí především na sociálně slabší vrstvy, menšiny, ale také na zaměstnané ženy, studenty a levicové intelektuální elity.

Kromě toho jsou nyní zastánci intervencí do státní ekonomiky, kladou větší důraz na sociální politiku, a tím pádem jsou také pro větší zapojení federálních úřadů při řešení sociálně-ekonomické situace země. V mnohem větší míře se angažují při obraně životního prostředí, lidských práv a menšin, a to nejen doma, ale i ve světě. Oproti republikánům však nejsou příznivci válečných intervencí, spíše chtějí problémy řešit diplomatickou cestou. I z toho důvodu tak jsou zástupci demokratů spíše zastánci snižování výdajů na obranu.

Ustavení republikánské strany je oproti demokratům datováno později, a to až do poloviny 19. století. Vznik je přitom spojen s odštěpením části demokratů a whigů (USHistory.org 2016), což v té době byla protiváha demokratům. Republikáni se hned po vzniku v roce 1854 (GOP. com 2016) stali třetí stranou, která neměla výrazné postavení v bipartijním systému. Změna nastala na konci 50. a začátkem 60. let 19. století, kdy vrcholila krize celé americké společnosti. Výsledkem této krize tak bylo nejen narušení bipartismu demokraté – whigové a vznik Republikánské strany, jejímuž kandidátovi se v roce 1860 dokonce podařilo vyhrát prezidentské volby (Abraham Lincoln), ale zejména občanská válka spjatá s problémem otrokářství.

Také republikáni si následně prošli celou řadou změn a vnitřních bojů jednotlivých frakcí, přesto i u nich se dá mluvit o typických rysech a hodnotách, které strana zastává. Minimálně od meziválečného období můžeme hovořit o tom, že se strana opírá zejména o podnikatele a majitele firem, jejich cílovou skupinou je střední a vyšší třída, křesťansky založení voliči

a pravicové vzdělané elity. Oproti demokratům jsou pak republikáni zastánci volného trhu bez zásahů státu. Celkově jsou zastánci co nejmenší role státu na život obyvatel. Trochu v kontrastu s tímto však stojí větší důraz na velmocenské postavení USA ve světě, které by si Spojené státy měly udržet i za pomoci hrubé síly. Z toho plyne i důraz na výdaje na obranu.

Celkově jsou republikáni mnohem více konzervativní, než je tomu u demokratů. Tato konzervativnost je patrná zejména v posledních desetiletích, kdy se stále více mluví o tématech, jako jsou potraty, rovná práva LGBT komunity či přistěhovalectví. Oproti liberálnějším demokratům, kteří jsou veskrze zastánci rovnosti všech menšin, legální imigrace či práva na potrat, mají republikáni postoje k těmto tématům naprosto odlišné.

Rozdíl v cílových skupinách však není jen socio-ekonomický, v americkém prostředí vidíme i geografické rozdělení obou stran. Zejména v posledních několika volbách lze pak územní podporu pro jednotlivé strany zobecnit následovně. Západní pobřeží a severovýchod USA volí demokraty, vnitrozemské státy středozápadu a jih USA volí republikány. Demokraté totiž mají podporu ve velkých městech v hustě zalidněných oblastech, které se v USA nejčastěji vyskytují při pobřeží (San Francisco, New York), republikáni spíše na venkově. Dalším faktorem je náboženství, přičemž oblasti s vyšší religiozitou, které se nacházejí především ve středu USA, podporují republikány.

Ačkoliv je výše uvedený přehled zjednodušený, můžeme jednotlivé rysy nalézt i u obou hlavních kandidátů, kteří se v roce 2016 ucházeli o post prezidenta. Jak však bylo řečeno, obě strany jsou spíše volným uskupením, které v sobě mísí celou řadu směrů a vlivů, tudíž není neobvyklé, že dochází k určitým odklonům kandidátů od těchto principů, což ovšem bývá kritizováno nejen zbylými směry, ale i médii a voliči. Hned od začátku se s tímto musel potýkat především Donald Trump. Ten totiž v minulosti působil jak v Republikánské, tak i v Demokratické straně. Byl dokonce přítelem Clintonových a Billa Clintona podporoval v úřadu prezidenta. Na začátku 90. let figuroval i v Reformní straně, která je stranou marginální. Za tuto přelétavost a časté změny názorů byl během kampaně častokrát kritizován, jak se však ukázalo, neměl Trump se změnami svých postojů či dokonce programových bodů prakticky žádný problém. I s tímto ohledem je tak definice jeho cílové skupiny poněkud obtížnější.

CLINTONOVÁ MÍŘILA NA NIŽŠÍ VRSTVU A MENŠINY

Také Clintonová byla za některé své kroky z minulosti kritizována, například za podporu intervence do Iráku, stejně tak za období vlády jejího muže Billa Clintona. Přesto však byla od počátku její cílová skupina poměrně jasně definována. Svým programem cílila především na nízkopříjmovou část obyvatel, jež se snažila oslovit vyšším zdaněním amerických korporací, zvýšením minimální mzdy či například pokračováním v programu Obamacare. Kromě toho však nezapomínala také na střední vrstvu, které slibovala snížení daňového zatížení malých a středních podniků.

Významnou cílovou skupinou byly menšiny – Afroameričané, Hispánci, ale také LGBT. Velkou pomocí při oslovení zejména afroamerických voličů byla vystoupení první dámy Michelle Obamové i jejího muže, prezidenta Obamy. Navzdory událostem ve světě, kdy krátce před vypuknutím primárek došlo k teroristickým útokům v Paříži, podporovala Clintonová plán prezidenta Obamy na přijetí 10 000 uprchlíků ze Sýrie. Také během samotné prezidentské kampaně se vyslovila pro legalizaci současných ilegálních uprchlíků na území USA a připomněla svůj slavný projev, ve kterém doslova řekla: „Práva gayů jsou lidská práva a lidská práva jsou práva gayů“ (YouTube.com 2016). Stejně tak se vyslovila pro možnost potratů a zdůrazňovala rovnost práv mužů a žen, což byla část programu cílící na pracující ženy. Od počátku však Clintonová ztrácela v segmentu mladých a vysokoškolsky vzdělaných. Svou roli hrála kampaň jejího protikandidáta v primárkách Bernieho Sanderse. Tomu se i přes jeho pokročilý věk dařilo získat podporu právě této mladé skupiny voličů, krátce po vítězství v primárkách se tak Clintonová musela zaměřit na tuto cílovou skupinu. Začala ještě více mluvit o nutnosti narovnat příjmové nerovnosti v USA či převzala kritiku předražených léků (CNN.com 2016a). Výsledky exit poll (NYTimes.com 2016) potvrzují, že toto cílení bylo relativně úspěšné. Jediné, co příliš nefungovalo, bylo cílení na střední třídu a drobné podnikatele.

TRUMP CÍLIL NA NESPOKOJENÉ

Dalo by se čekat, že Donald Trump byl zcela přesným opakem Clintonové, ovšem nebylo tomu tak. Trump totiž k celé kampani včetně programu přistoupil zcela odlišně, než bylo (dosud) zvykem, za což si vysloužil poměrně silnou kritiku i ze samotné Republikánské strany. Jeho program nebyl tak propracovaný, jak bylo vždy zvykem a navíc ho samotný Trump poměrně často měnil. Trump svou kampaní cílil především na všechny nespokojené voliče. Na ty, kteří již měli dost toho, že se od roku 1981 na pozici prezidenta, viceprezidenta či ministra zahraničí střídají rodinné klany Bushů a Clintonů. Na Američany, kteří odmítali přijetí zákonů pro legální pobyt ilegálních imigrantů či nespokojené se systémem propojujícím politiky, korporace

a lobbisty. Oslovil ty, kteří si snili o svém americkém snu, jenž však i přes jejich tvrdou práci stále nepřicházel. Ty, kterým v podstatě nezáleží na zahraniční situaci kromě toho, že se do Asie přesunula výroba amerických továren.

Pokud budeme konkrétnější, pak Trump cílil na dělnickou třídu zejména ze středu USA, nezapomínal však ani na bohaté a střední vrstvy, když v kampani mluvil o výrazném snížení korporátní daně a možnosti repatriace zisků do USA za zvýhodněných podmínek, o zjednodušení daňového systému pro malé podnikatele a zjednodušení progresivního zdanění. Zároveň však sliboval omezení možnosti přesunutí výroby amerických firem do zahraničí či alespoň platit daně mimo USA (DonaldJTrump.com 2016).

Jeho snahou tak bylo prakticky všem ulehčit, snížit daně, podpořit růst akcií velkých amerických firem a jejich fungování na trhu. Na druhou stranu se nevyjádřil k tomu, jak výpadek příjmů z daní nahradit a čím splácet americký dluh. Stejně tak nebylo úplně jasné, z čeho chce financovat rozsáhlý rozvoj infrastruktury, přestože do ní slíbil investovat dvakrát tolik, než slíbila Hillary Clintonová. Pro jeho cílovou skupinu však tyto „detaily“ a programové rozpory nebyly až tak důležité, jelikož v jiných bodech jim mluvil z duše. Střední třída, do které v USA spadají mimo jiné i pracovníci firem a drobní podnikatelé, již měli dost veškerých byrokratických a daňových zatížení a právě těm se slova o zjednodušení a ulehčení zamlouvala. Stejně tak slyšeli na Trumpův důraz, aby americké firmy nestavěly své výrobní linky v zahraničí, ale držely se doma. Na to ostatně slyšeli i zástupci odborů, kteří obvykle volí demokraty.

Stejně tak jakési rozvolnění zahraniční politiky, které chtěl Trump přehodnotit ve smyslu, že na prvním místě by vždy měly být Spojené státy americké, se zamlouvalo velkým firmám a korporacím. Řadu republikánů sice zaskočil, když se vyjádřil pro užší spolupráci s Ruskem, pro Trumpa však Rusko není hlavním historickým a ideologickým soupeřem, nýbrž možný obchodní partner. Novým soupeřem se pro něj stala Čína, a to právě z ekonomických důvodů, jelikož svou ekonomickou a hospodářskou politikou bere práci americkým dělníkům a znemožňuje expanzi americkým firmám. Byl to však jeden z mála případů, kdy se Trump pouštěl do zahraniční politiky, jelikož už v primárkách ukázal, že to není jeho silná stránka. Navíc by s bývalou ministryní zahraničí asi jen těžko držel krok.

I svými dalšími programovými body, jakými byly podpora držení zbraní, kritika demokratů za podporu přijímání uprchlíků či zrušení Obamacare, svou pozici v těchto cílových skupinách potvrdil. V jedné voličské skupině se však Trumpovi dlouhodobě nedařilo, tou skupinou byly ženy. Již v počátcích kampaně pobouřil svými výroky na adresu moderátorky Fox News Megyn Kellyové (ABCnews.go.com 2016) a od té doby se mu prakticky nedařilo tuto voličskou skupinu výrazněji oslovit. Přitížil mu samozřejmě i skandál ohledně jeho výroků z roku 2005, kdy se v rámci pořadu Access Hollywood nevybíravým způsobem vyjadřoval o ženách a také

se přiznal, že se k nim nevhodným způsobem i choval. Navzdory svým výrokům o něžném pohlaví a dokonce řadě obvinění ze sexuálního obtěžování v minulosti si však dokázal získat velkou část ženského elektorátu. Konzervativní a věřící ženy si totiž zavázal svým výrokem proti možnosti potratů, což je v poměrně silně věřící Americe stále velké téma. Výslednou podporu u žen voliček ovšem nikdo neočekával. Ženy byly jeden z nejsilnějších důvodů, proč podle analytiků neměl Trump šanci na úspěch. Navzdory všem skandálům a obviněním ženy nakonec Trumpa podpořily - volilo jej 41 % žen, zatímco Clintonovou 54 %, což vzhledem k pečlivému cílení Clintonové zdaleka nepředstavovalo očekávaný rozdíl (CNN.com 2016b).

Shrnutí

- ★ Ani jeden z kandidátů nebyl označen za toho pravého zástupce Republikánské či Demokratické strany. Clintonová si nesla rozpory z politické minulosti, Trump si vybíral témata bez většího ohledu na ideovou koherenci.
- ★ Hillary Clintonová cílila zejména na voliče z velkých měst liberálnějšího zaměření, menšiny, méně příjmové skupiny a lidi mladšího věku. Část témat musela Clintonová ze strategických důvodů přebrat od Bernieho Sanderse.
- ★ Donald Trump oslovoval zejména nespokojené Američany ze středu a jihu USA, z menších měst a venkova, cílil na střední třídu, ale i dělníky, konzervativnější a věřící. Snažil se cílit na všechny, kteří měli pocit, že na ně politici a systém nemyslí.
- ★ Vzhledem ke skandálům a aférám u obou kandidátů se kampaň výrazně změnila a tím i cílení kandidátů.

TÉMATATA KAMPANÍ

Marcela Voženílková

Prezidentským volbám v roce 2016 dominovala dosud nepoznaná úroveň osobních útoků. Klíčovou se stala kauza Clintonové týkající se e-mailů a Trumpovo chování k ženám. Sanders posunul demokraty více nalevo, zatímco Trump se zhostil témat, která příliš republikánská nebyla.

Co ovlivňuje volební výsledky kandidátů ve volbách je jedna z nejzásadnějších otázek kampaní. Roli hrají faktory individuální, které se vztahují k jednotlivým voličům, a faktory prostorové, které se vztahují k určitému území. V rámci individuálních faktorů jsou to kromě samotného kandidáta témata, se kterými se jednotliví kandidáti snaží oslovit své voliče v primárkách i samotných volbách. Americké volby 2016 se nesly více v duchu osobních charakteristik kandidátů, než jejich konkrétních politik.

V 50. letech minulého století Anthony Downs a jeho tým (Downs 1957, Eibl a Janovský 2012: 24–28) představili tzv. teorém mediánového voliče. Podstatou je, že volič volí stranu, která je mu svými postoji a programem nejbližší. Logickou strategií stran a kandidátů je tedy zastávat taková témata, která jsou přijatelná pro co největší počet voličů. Kvůli tomu dochází k posunu stran a jejich kandidátů co nejvíce k politickému středu a stírají se tak hlavní ideologické rozdíly mezi nimi. Hlavním znakem stranické soutěže jsou schopnosti stran a kandidátů artikulovat témata, jež jsou pro voliče nejdůležitější (nebo také schopnosti stran přesvědčit voliče o tom, že určitá témata jsou nejdůležitější) (Lyons a Linek 2007: 178). Stávají se politickými stranami typu catch-all.

Více než kde jinde tato hypotéza platí v americké volební soutěži, která se odehrává v prostředí rozvolněných stranických struktur a navíc za použití volebního systému, který počítá se stranickými primárkami. Spojené státy jsou v praxi systémem dvou politických stran (AmerickéCentrum.cz 2016). Strany se aktivizují de facto jen jednou za čtyři roky, a to právě v období prezidentských voleb. To má za následek také to, že názory členů v jednotlivých regionech v rámci jednoho politického tábora se velmi liší (Heywood 2008: 353). Vzhledem k podstatě stran jako catch-all je ideový základ demokratů a republikánů velmi slabý a veškeré politické sliby jsou voleny tak, aby co nejvíce lidí oslovily a naopak co nejméně pobouřily. Na americké demokraty a republikány i proto nelze uplatnit klasické měřítko pravicové a levicové politické strany, ačkoli blíže k levicovému křídlu má dle témat Demokratická strana, a naopak k pravicovému křídlu Republikánská strana. Demokraté se dlouhodobě zaměřují na intervence do státní ekonomiky, na začleňování menšin (národnostních, náboženských atp.) do společnosti a hlásí se více k ochraně životního prostředí (Dvořáková 1999: 196). Republikánská strana je stranou prezentující politiku volného trhu, větší investice do armády a dlouhodobě se snaží prosazovat americké velmocenské postavení. Republikáni zastávají spíše konzervativní politiku (tamtéž).

TÉMATA PRO PRIMÁRKY JSOU EXTRÉMNĚJŠÍ, POTÉ SE MÍRNÍ

Americké strany jsou tedy řazeny k typu catch-all, což znamená, že ideologie a kontroverzní témata jsou spíše upozaděny. To však neplatí při výběru témat a rétoriky v průběhu primárek. Rozdíl je v tom, že v nich se kandidáti nesnaží oslovit všechny voliče jako takové, ale pouze část své vlastní strany. To vede k tomu, že témata primárek jsou mnohem diverzifikovanější a extrémnější, aby kandidáti vynikli a odlišili se tak od svých rivalů - spolustraníků. Teprve po výběru finálního kandidáta se témata umírňují a zaměřují na oslovení nejen tradičních stranických kandidátů, ale (především) nerozhodnutých voličů.

Tradičně byly hlavními tématy zahraniční politika USA, zdravotnictví a školství. Od roku 2014 je nepřítelem západního (křesťanského) světa č. 1 samozvaný Islámský stát, který se stal samostatným tématem vedle zahraniční politiky, avšak až po teroristických útocích v listopadu 2015. Do té doby se kandidáti zabývali především imigrační politikou, otázkou držení zbraní, ekonomickými reformami nebo výši daní. Výbušným tématem se staly také klimatické změny (zejména nedostatek vody, sucho a globální oteplování).

Nejumnějším demokratickým kandidátem, respektive kandidátkou před primárkami v roce 2016 byla Hillary Clintonová. Svými tématy a návrhy řešení na nejpalčivější otázky zároveň nejvíce odpovídala demokratickému mainstreamu (ČeskaTelevize.cz 2016). Ve

své kampani Hillary for America se zaměřila na témata jako je spravedlivý daňový systém, boj s terorismem a bezpečnost, imigrační reforma, práva menšin, změny klimatu nebo vzdělávání (HillaryClinton.com 2016). Její postoje v jednotlivých tématech byly liberální, jak se od demokratické kandidátky očekávalo. Logicky se jako jediná výrazná kandidátka na první americkou prezidentku v historii USA zaměřila především na téma postavení a emancipace žen a témata s tím související - chudobu a sociální podmínky.

V jarní části kampaně se k výše uvedeným tématům přidala také silná anti-Trumpovská kampaň, kterou reagovala na jeho výstupy a výroky, a to v mnohem větší míře než na svého protikandidáta Sanderse. Clintonová kritizovala například výrok, že ženy podstupující potrat by měly být potrestány, nebo prohlášení, že jsou americké mzdy příliš vysoké. V reakci na to Hillary Clintonová prohlásila, že si Američané zaslouží zvýšit plat (PolitiFact.com 2016).

Liberálněji než Clintonová se profiloval její protikandidát Bernie Sanders, který byl na poměry demokratů výrazně vlevo, sám si ostatně říká „socialistický demokrat“. Demokratické voliče lákal v kampani A Political Revolution Is Coming, v kontrastu ke Clintonové, jako antiestablishmentový kandidát nabízel řešení jdoucí proti tradicím. Zaměřil se na nerovnost bohatství, vzdělání bez poplatků, klimatické změny, imigrační politiku, zdravotní péči pro všechny nebo válku jako poslední možnost (BernieSanders.com 2016). Ve svých prohlášeních se začal častěji ohánět politickou revolucí a zničením politického establishmentu, což dokazuje např. samostatné téma obnovy demokracie - útočil na financování politických kampaní a odklon od ideálu americké „vlády lidu, lidem a pro lid“. Sanders kritizoval rozsáhlou korupci a propojení finančního světa (Wall Street) s politikou. Kromě transformace demokratů usiloval o aktivizaci amerických voličů a jejich zapojení do volebního procesu. Zmínil zrušení role superdelegátů včetně zavedení dalších pravidel, které by znamenaly možnost volit v primárních volbách i nezávislým (nestranickým) voličům (Vox.com 2016). Sanders rovněž zdůrazňoval nastolení spravedlnosti v příjmech, zatímco Clintonová mu vyčítala, že chce zvýšit daně středním vrstvám. Stejně jako Clintonová se zaměřoval na práva menšin, velký úspěch měla kupříkladu Sandersova akce, jež uspořádal v Bronxu, kterou silně medializoval problematiku afroamerické menšiny a chudoby. Bernie Sanders sice prohrál demokratické primárky, ale dle časopisu Forbes navždy změnil Demokratickou stranu. Předpokládalo se, že se Demokratická strana díky jeho působení a pozicím nutně posune více doleva ve smyslu ekonomickém i sociálním (Forbes.com 2016).

Posledním demokratickým kandidátem byl Martin O'Malley s kampaní 15 goals to rebuild the American Dream. Podobně jako Sanders se profiloval jako kandidát kritizující dysfunkční národní politiku. Jeho program byl založen na snaze obnovit staré ideologie a posunout USA kupředu. To se mělo týkat také samotné Demokratické strany, která dle něj přestala nabízet pragmatická řešení. Kritikou establishmentu se profiloval především vůči Hillary Clintonové.

Kritizoval jí např. za nejednotnou rétoriku ohledně imigrace, kterou dle O'Malleyho Clintonová přizpůsobovala cílovému publiku (BallotPedia.org 2016). V menší míře kritizoval i Sanderse, především kvůli jeho plánům, jak čelit klimatickým změnám či obecně k jeho příliš socialistickému zaměření.

Přehled hlavních témat a postojů jednotlivých kandidátů

Demokratické strany

téma	kandidát	řešení
zahraniční politika	Hillary Clintonová	boj proti globálnímu terorismu, podpora síly armády USA
	Bernie Sanders	nesouhlas s invazí v Iráku, důraz na diplomatická řešení
	Martin O'Malley	pokračování vyjednávání s Irákem, rozdělení Izraele a Palestiny do dvou států
islámský stát	Hillary Clintonová	bezletové zóny, nasazení zvláštních jednotek, vojenské zničení
	Bernie Sanders	mezinárodní koalice v boji proti ISIS, klíčové boje v rukou domácích armád
	Martin O'Malley	řešení vojenskou silou, nasazení pozemních jednotek
imigrace	Hillary Clintonová	65 tisíc uprchlíků, přísná kontrola, pokračování Obamovy politiky
	Bernie Sanders	pomoc uprchlíkům získat americké občanství a bezplatnou zdravotní péči, regulace imigrace (kontrola hranic)
	Martin O'Malley	vytvoření legální cesty k občanství pro imigranty
TTIP	Hillary Clintonová	proti
	Bernie Sanders	proti
	Martin O'Malley	proti
tajné služby	Hillary Clintonová	podpora Patriot Act, větší transparentnost Národní bezpečnostní služby, omezení sběru dat a telefonních záznamů, dohled Kongresu
	Bernie Sanders	zmírnění dohledových zákonů, proti Patriot Act
	Martin O'Malley	n/a

(Zdroj: BernieSanders.com 2016, HillaryClinton.com 2016, MartinOMalley.com 2016)

téma	kandidát	řešení
držení zbraní	Hillary Clintonová	přísnější ověřování zájemců, zákaz vlastnění
	Bernie Sanders	zákaz prodeje útočných zbraní a vyrovnání rozdílů mezi federálními a lokálními zákony
	Martin O'Malley	zvýšení kontroly nad držením zbraní, zákaz některých typů zbraní, omezení časopisů o zbraních
rozpočet a daně	Hillary Clintonová	obnovení základní spravedlnosti daňového řádu (kritika Wall Street), zjednodušení a snížení daní pro malé firmy, daňové úlevy pro pracující rodiny, důraz na investice
	Bernie Sanders	Srovnání daní pro bohaté a velké firmy (kritika Wall Street), zvýšení minimálního platu, důraz na investice
	Martin O'Malley	Zvýšení minimálního platu, boj proti příjmové nerovnosti, zajištění v důchodu, kritika Wall Street
menšiny	Hillary Clintonová	velmi liberální – zastánkyně práv žen a menšin
	Bernie Sanders	odstranění politické, ekonomické, legální násilí na nebiých Američanech, zajištění práv LGBT, zrovnoprávnění platů žen
	Martin O'Malley	legalizace sňatků osob stejného pohlaví, možnost potratů
zdravotnictví	Hillary Clintonová	dostupnost zdravotní péče, zastropování cen dražších léků, Obamacare
	Bernie Sanders	federální systém pojištění, snížení ceny předpisů na léky, rozšíření zdravotní péče tak, aby k ní měl základní přístup každý
	Martin O'Malley	cenová dostupnost zdravotní péče, změna způsobu financování
vzdělávání	Hillary Clintonová	odstranění nákladů na čtyřleté studijní obory, refinancování studentských půjček
	Bernie Sanders	veřejné vysoké školy zdarma, snížení studentských půjček
	Martin O'Malley	veřejné vysoké školy zdarma, refinancování studentských půjček, snížení nákladů spojených se vzdáváním
klima	Hillary Clintonová	důraz na obnovitelné zdroje, zvýšení solární energie o 700 %
	Bernie Sanders	zdanění emisí skleníkových plynů, zrušení daňové úlevy pro těžební společnosti, nesouhlas s ropnými vrtv v Arktidě
	Martin O'Malley	omezení emisí skleníkových plynů (o 80 % do roku 2050) a vytvoření celostátní komise k problematice změny klimatu

(Zdroj: BernieSanders.com 2016, HillaryClinton.com 2016, MartinOMalley.com 2016)

TRUMPOVA NEREPUBLIKÁNSKÁ TÉMATA

Republikánský tábor byl co do počtu kandidátů rozštěpen mnohem více. Obecně se republikánští kandidáti shodovali především v kritice současné americké vlády a obecně směřování USA, což se od opoziční strany dalo logicky očekávat. Neznamenalo to nicméně, že by jednotliví kandidáti v kampani před primárkami neútočili rovněž proti sobě navzájem. Vzhledem k vyššímu počtu kandidátů se do kampaně častěji promítala aktuální témata,

jelikož to byla možnost více se odlišit od ostatních spolustraníků. Např. po sérii teroristických útoků v Paříži (listopad 2015), ke kterým se přihlásil Islámský stát, republikáni zostřili kritiku prezidenta Obamy i demokratických kandidátů. Republikánům vadilo, že demokraté chtěli přijímat uprchlíky a omezovat držení střelných zbraní. Ukázalo se také, že diskuse o zahraniční politice dokáže zásadně prověřit vědomosti kandidátů. K zahraniční politice se v prosinci 2015 přidal problém vnitřní bezpečnosti. Vyvolal jej incident, jenž se odehrál ve městě San Bernardino v Kalifornii (např. CNN.com 2015b).

Největší pozornost si od počátku boje o oficiálního republikánského kandidáta na prezidenta získal realitní magnát Donald Trump, který kampaň proti současné vládě demokratů ztělesnil v heslu Make America Great Again! Kritiku současného vedení Spojených států amerických přenesl i do svého programu, který byl hlavními tématy zcela odlišný od demokratických kandidátů (DonaldJTrump.com 2016) – ekonomická vize, zeď na hranicích s Mexikem (kterou má zaplatit Mexiko), reforma obchodních dohod s Čínou, ochrana druhého dodatku Ústavy (držení zbraní) či imigrační reforma. Ačkoli sám sebe Trump označoval jako velmi konzervativního politického kandidáta, a to především v otázkách imigrace, armády a daní, zviditelnil se především radikálními výroky na vlně antiislamismu – např. o vytvoření databáze amerických muslimů či zavření mešit (TheHill.com 2015), po útoku z prosince dokonce volal po dočasném totálním zákazu vstupu muslimů do USA (pro migranty i turisty; později výrok zmírnil a zákaz měl platit pouze pro muslimy ze zemí ohrožující USA nebo Evropu). Dále šokoval vyjádřením, že k poražení ISIS by měla jít stranou přílišná politická korektnost a mělo by dojít k odstranění rodin teroristů (CNN.com 2015a), k čemuž mohou pomoci metody jako např. „osvědčené“ mučení.

Další ostrý výrok (a celé jedno volební téma) se týkal Mexika, které dle Trumpových plánů mělo zaplatit stavbu zdi podél společné hranice s USA a zablokovat miliardy dolarů, které Mexičané z USA ilegálně posílají svým rodinám. Hodlal také zajistit, aby se mexické děti narozené ve Spojených státech automaticky nestávaly americkými občany a aby rodilí Američané měli na pracovním trhu před přistěhovalci přednost (DonaldJTrump.com 2016). Umírněně postoje zastával Trump ohledně sňatků párů stejného pohlaví (Deines a Place 2016: 3), kriticky se vyjadřoval k americkému systému zdravotní péče a požadoval reformu vzdělávání. Tématem se pro jeho kampaň stalo také zpochybnění amerického občanství protikandidáta Teda Cruze, který se narodil v Kanadě, což mohlo být oficiální překážkou jeho kandidatury.

Ted Cruz v kontrastu k Trumpovi mnohem více odpovídal obecné linii, kterou dlouhodobě sleduje republikánská strana. Celou svou kampaň založil na tom, že je nejkonzervativnějším kandidátem, což bylo dáno jeho veřejným vystupováním jako nábožensky založeného (Deines a Place 2016: 4). Své postoje zastřešil v kampani Reigniting the Promise of America (TedCruz.

org 2016) a zabýval se tématy, jako je obnova Ústavy, ochrana druhého dodatku Ústavy, ochrana hranic a obrana národa, spolupráce s Izraelem nebo (tradiční) rodinná politika.

Z jeho profilace vycházela konkrétní témata – Cruz byl proti potratům, požadoval ústavní dodatek zabraňující sňatky osob stejného pohlaví, zastával tvrdý přístup k nelegálním migrantům (vyhnání ze země), zasazoval se také o deregulaci těžby ropy. V dalších tématech, ke kterým se vyjadřovali všichni kandidáti (klimatická změna, daně, Obamacare atp.) by mohl být označen jako krajně pravicový (NewYorker.com 2016). Cruz jako jedno z témat využil také negativní kampaň vůči dalšímu kandidátovi Marcu Rubiovi, vůči kterému se ve své kampani nejvíce vymezoval. Kritizoval ho např. ohledně jeho daňového plánu, imigrační politiky a otázky národní obrany (YouTube.com 2016).

Marco Rubio byl nejmladším prezidentským kandidátem. Jeho kampaň Keep America Safe And Strong! měla být alternativou někde mezi Trumpem a Cruzem. Zabýval se tématy jako podpora rodin, energie, terorismus, farmáři a rančeři nebo senioři (MarcoRubio.com 2016). V jednom z nejpalčivějších témat kampaně 2016, v otázce imigrace, prosazoval přijímání uprchlíků bez dokladů, na druhou stranu jim ale chtěl ztížit získání občanství. Rubio v otázce vnitřní bezpečnosti USA kritizoval zamýšlené ukončení hromadného sběru dat a prohlásil, že orgány činné v trestním řízení a zpravodajské služby tyto informace k efektivní obraně proti radikálním džihádistům nutně potřebují (MyNewsLA.com 2015).

Zmiňme ještě Jeba Bushe, který byl na začátku kampaně vnímán jako jeden z hlavních prezidentských kandidátů republikánů. Jeho vymezení se proti ostatním kandidátům bylo ale od počátku velmi rozporuplné. I přes rozsáhlý program, ve kterém sliboval např. ekonomický růst, vyrovnaný rozpočet, poražení teroristů z ISIS, zeštíhlení státní správy, vyčištění Washingtonu od korupce, zrušení ObamaCare či reformu imigrační politiky, chybí vlastní téma. Nebyl rovněž schopen vysvětlit, proč kandiduje, mimo důvodu, že je Bush. To dokládá jeho vyjádření, že zajistí národní bezpečnost, protože jako Bush ví, jak na to (PolitickyMarketing.com 2015).

Další republikánští kandidáti nebyli natolik výrazní, média jim nevěnovala velkou pozornost, a ani výše uvedení kandidáti se vůči nim tolik nevymezovali, protože pro ně nebyli reálnou hrozbou. Jejich témata odpovídala republikánské politické lince.

Přehled hlavních témat a postojů jednotlivých kandidátů Republikánské strany

téma	kandidát	řešení
zahraniční politika	Donald Trump	proti válce v Iráku, podpora síly armády USA, lepší vztahy s Ruskem, obnovení sankcí vůči Íránu, podpora Izraele, bojkot výrobků z Číny
	Ted Cruz	USA jako světový lídr, podpora Izraele
	Marco Rubio	OSN je příliš mocná, USA jako světový lídr (unilateralismus), nejdříve zájmy USA, pak ostatních
	John Kasich	užší spolupráce v NATO, především ve státech sousedících s Ruskem, podpora svobodné Ukrajiny, posílení pozic ve vztahu s Čínou
	Chris Christie	silná obrana, zajištění dostatečného rozpočtu a inovací v armádě, obrana proti ruské agresi, podpora NATO, posílení vztahů s Izraelem
	Ben Carson	přebrojení americké armády, obnova amerického světového leadershipu, vytváření nových spojení
	Jeb Bush	posílení vztahů s Izraelem, zrušení všech nukleárních dohod prezidenta Obamy s Íránem
Islámský stát	Donald Trump	cílení na ropné zásoby ISIS, cílem by mělo být zničení, odstranění rodin teroristů
	Ted Cruz	tvrdý postup proti ISIS bez jakýchkoli debat, nadále zastávat americké pozice na Středním Východě
	Marco Rubio	proti plánům vyslat jednotky k vojenské porážce ISIS
	John Kasich	porážka ISIS spoluprací členských států NATO, podpora kurdských armádních sil
	Chris Christie	konfrontace ISIS skrze regionální koalice
	Ben Carson	americká přítomnost v boji proti ISIS by situaci jen zhoršovala
	Jeb Bush	porážka ISIS bez zapojení amerických pozemních sil
imigrace	Donald Trump	zákaz vstupu muslimů do USA, zeď na hranici s Mexikem
	Ted Cruz	muslimští uprchlíci by měli být přesídleni do dalších muslimských zemí na Blízkém východě, křesťané čelící genocidě by měli pomoci USA na svém území, zeď na jižní hranici USA
	Marco Rubio	proti zastavení přijímání uprchlíků ze Sýrie, ale pro migranty by mělo být těžší získat občanství, ochrana hranic USA
	John Kasich	legalizace nenásilných ilegálních imigrantů, deportace ilegálních imigrantů s kriminální historií, kritika plánu ohledně zdi na hranicích s Mexikem
	Chris Christie	pokuty za zaměstnávání ilegálních imigrantů, vyhoštění v případě vypršení víza
	Ben Carson	ochrana hranic, řešení problému nelegální imigrace, legální imigrace jako jeden z pilířů USA
	Jeb Bush	vytvoření legálního statusu namísto občanství, omezení migrací za rodinou

(Zdroj: BenCarson.com 2016, ChrisChristie.com 2016, DonaldJTrump.com 2016, Jeb2016.com, JohnKasich.com 2016, MarcoRubio.com 2016, TedCruz.org 2016)

téma	kandidát	řešení
TTIP	Donald Trump	proti
	Ted Cruz	proti
	Marco Rubio	proti
	John Kasich	n/a
	Chris Christie	pro
	Ben Carson	n/a
	Jeb Bush	pro
tajné služby	Donald Trump	zrušení limitů na uchovávání telefonních záznamů (+ protiargument, že USA jsou v ohrožení)
	Ted Cruz	odmítl podpořit novelu zákona o boji s terorismem
	Marco Rubio	podpora hromadného sběru dat
	John Kasich	n/a
	Chris Christie	zvýšení počtu zaměstnanců FBI, DEA a ATF
	Ben Carson	n/a
	Jeb Bush	n/a
držení zbraní	Donald Trump	veto na všechny nové zákony o přísnějších pravidlech
	Ted Cruz	jeden z nejstriktnějších ochránců práv na držení zbraní
	Marco Rubio	jasné právo na držení zbraní vychází z druhého dodatku Ústavy
	John Kasich	odstranění právních překážek držení zbraní, dodržování soukromí držitelů zbraní, reciproční zákony mezi státy
	Chris Christie	nejasná pozice
	Ben Carson	ochrana druhého dodatku Ústavy, bezúhonní občané mají právo na držení zbraně bez registrace (a bez limitu)
	Jeb Bush	rozšíření práv držitelů zbraní

(Zdroj: BenCarson.com 2016, ChrisChristie.com 2016, DonaldJTrump.com 2016, Jeb2016.com, JohnKasich.com 2016, MarcoRubio.com 2016, TedCruz.org 2016)

téma	kandidát	řešení
rozpočet a daně	Donald Trump	zjednodušení a snížení daní pro všechny
	Ted Cruz	reforma daňového systému, stabilní dolar
	Marco Rubio	snížení daní pro podniky a rodiny, žádné nové daně
	John Kasich	důraz na vyrovnaný rozpočet, tvorba nových pracovních míst, redukce státní byrokracie, snížení daní
	Chris Christie	reforma daňového systému, důraz na inovace, tvorba nových pracovních míst
	Ben Carson	reforma welfare programů, zabavení federálního majetku, fiskální stabilita a vyrovnaný rozpočet, progresivní daň z příjmu
	Jeb Bush	proti zvyšování daní
menšiny	Donald Trump	rovnost pro všechny, ale proti kvótám, pro sňatky párů stejného pohlaví, podpořil transsexuály
	Ted Cruz	anti-LGBT, proti sňatkům párů stejného pohlaví
	Marco Rubio	zrušení Affirmative Action zákonů, podpora menšin, ale bez zavádění kvót, stejný status sňatků párů stejného pohlaví jako tradičním sňatkům
	John Kasich	zrušení Affirmative Action zákonů, podpora menšin, ale bez zavádění kvót
	Chris Christie	zrušení Affirmative Action zákonů, podpora menšin, ale bez zavádění kvót
	Ben Carson	Rasové vztahy byly lepší před Obamou
	Jeb Bush	proti sňatkům párů stejného pohlaví, ale respektuje je, proti potratům po 20. týdnu
zdravotnictví	Donald Trump	podpora soukromé sféry, pojištění napříč státy USA, péče pro sociálně slabé, zrušení Obamacare
	Ted Cruz	zdravotní spořicí účty, pojištění napříč státy USA, zrušení Obamacare
	Marco Rubio	zrušení Obamacare, přístup ke zdravotnictví co nejvíce Američanům
	John Kasich	kritika Obamacare, zlepšení primární péče
	Chris Christie	důraz především na zdravotní péči pro seniory a veterány, invalidní pojištění
	Ben Carson	přenos zdravotní péče mezi rodinnými příslušníky, stabilní příspěvky do zdravotnictví, modernizace
	Jeb Bush	nahrazení Obamacare tržně orientovanou alternativou

(Zdroj: BenCarson.com 2016, ChrisChristie.com 2016, DonaldJTrump.com 2016, Jeb2016.com, JohnKasich.com 2016, MarcoRubio.com 2016, TedCruz.org 2016)

téma	kandidát	řešení
vzdělávání	Donald Trump	proti Common Core, kritika soukromých škol
	Ted Cruz	n/a
	Marco Rubio	modernizace vyššího vzdělávacího systému
	John Kasich	posílení odpovědnosti lokálních systémů, proti federálním vzdělávacím standardům, důraz na rodiče, dostupnost vysokých škol
	Chris Christie	odměňování dobrých učitelů, důraz na studenty z nižších sociálních vrstev, dostupnost vysokých škol
	Ben Carson	snížení byrokracie, podpora talentů, možnost výběru, důraz na inovace, odměňování dobrých učitelů, jednodušší systém studentských půjček
	Jeb Bush	pro Common Core
klíma	Donald Trump	nevěří změně klimatu, vláda by neměla domácím společnostem kvůli klimatu klást nové překážky
	Ted Cruz	analýzy a data žádné oteplování neprokazují
	Marco Rubio	omezení užívání fosilních paliv
	John Kasich	USA potřebuje všechny zdroje energie, snížení emisí, řešení raději soukromým sektorem, než státem
	Chris Christie	globální oteplování není krize, klimatickou změnu ovlivňují lidé, jsou důležitější témata, která by se měla řešit, než klimatická změna
	Ben Carson	z klimatické změny by se neměla dělat politika
	Jeb Bush	je to vážná hrozba, snížení emisí

(Zdroj: BenCarson.com 2016, ChrisChristie.com 2016, DonaldJTrump.com 2016, Jeb2016.com, JohnKasich.com 2016, MarcoRubio.com 2016, TedCruz.org 2016)

Přehled pozic hlavních kandidátů

kandidát	téma			
	individuální práva	domácí otázky	ekonomika	obrana a zahraniční politika
Hillary Clintonová	umírněně liberální	velmi liberální	velmi liberální	lehce liberální
Bernie Sanders	velmi liberální	velmi liberální	umírněně liberální	velmi liberální
Donald Trump	umírněně konzervativní	umírněně konzervativní	umírněně konzervativní	lehce liberální
Ted Cruz	umírněně konzervativní	umírněně konzervativní	velmi konzervativní	velmi konzervativní
Marco Rubio	umírněně konzervativní	umírněně konzervativní	umírněně konzervativní	umírněně konzervativní
John Kasich	neutrální	umírněně konzervativní	velmi konzervativní	umírněně konzervativní
Chris Christie	neutrální	neutrální	umírněně konzervativní	umírněně konzervativní
Ben Carson	umírněně konzervativní	umírněně konzervativní	velmi konzervativní	umírněně konzervativní
Jeb Bush	umírněně konzervativní	umírněně konzervativní	umírněně konzervativní	umírněně konzervativní

(Zdroj: InsideGov.com 2016)

HILLARY VS. DONALD: SNAHA O RESTART KAMPAŇ

Oficiálními kandidáty republikánů a demokratů se nakonec stali Hillary Clintonová a Donald Trump. Po primárních pokračovali v propagaci témat a konkrétních návrhů řešení, se kterými do prezidentských voleb vstupovali. Jak bylo uvedeno v úvodu této kapitoly, teoreticky mělo dojít k tematickému sblížení oficiálních kandidátů a snaze o umírněnost, která má vést k nalákání co největšího počtu nerozhodnutých voličů. U Trumpa a Clintonové tato premisa však neplatila.

Boj byl sveden především o voliče demokrata Sanderse (ačkoli oficiálně vyjádřil podporu Clintonové). Jedním ze zásadních zlomů bylo téma tzv. Brexitu, kterého využil především Trump (pogratuloval Britům, že si svou zemi vzali zpátky). Mnohem více se ale do kampaně promítla finální podoba kandidátů v podobě negativní kampaně a cílení na povahové charakteristiky a potenciální kauzy Trumpa a Clintonové. Např. od června 2016 začal Trump mnohem více než v uplynulých měsících cílit na ženy, čímž se snažil narušit podporu žen pro Hillary Clintonovou. Tato snaha se ale nesesetkala s výrazným úspěchem, protože se Trump v minulých měsících vyjadřoval o ženách značně nevybíravým způsobem. Snažil se rovněž

probojovat do přízně homosexuálů. V červenci byl ale schválen oficiální stranický program Republikánů pro další čtyři roky, svou podstatou ultrakonzervativní, který veškeré Trumpovy snahy ukončil.

Jistým novým heslem jeho kampaně se stalo heslo „Trump is the candidate of the future. Hillary Clinton is the candidate of the past“ (Trump je kandidátem budoucnosti, Hillary Clintonová je kandidátkou minulosti). Trump se pokusil o restart kampaně, když v jednom ze svých projevů vyjádřil „lítost“ nad svými předchozími prohrěšky. Trumpovi ale udělala čáru přes rozpočet stará nahrávka z roku 2005, na které se mj. velice vulgárně vyjadřuje o ženách (WashingtonPost.com 2016). Chlubí se na nich např., že ho ženy nechávají, aby je líbal a osahával, protože je slavný. Republikánský kandidát ale odmítl, že by takové věci prováděl bez svolení těchto žen. Zdůraznil zároveň, že na své výroky z nahrávky není hrdý, ale považuje je jen za neškodné řeči (Lidovky.cz 2016a). Na základě těchto výroků se od něj distancoval např. velice vlivný republikán Paul Ryan, předseda Sněmovny reprezentantů USA, ztratil také hlas Arnolda Schwarzeneggera.

Kritiku sklidil, logicky, také od protikandidátky Hillary Clintonové. Trump však reagoval obviněním jejího manžela ze sexuálních útoků. „Jsou to jen řeči, ale on skutečně konal,“ obvinil Trump v protiútku exprezidenta Billa Clintona, manžela demokratické kandidátky, z toho, že ženy sexuálně obtěžoval a některé měl přímo znásilnit. Na podporu svých argumentů přivedl do hlediště čtveřici údajně zneužitých žen (tamtéž). Trump se pokusil stočit pozornost jinam a znovu rozdmýchal téma úniku e-mailové korespondence Clintonové (TheTelegraph.co.uk 2015). Clintonová zopakovala, že používání osobního e-mailu v úřadu byla chyba. Zdůraznila nicméně, že neexistují důkazy, že by to vedlo k úniku tajných informací z ministerstva. Trump obvinil Clintonovou ze lži a řekl, že vymazala přes 30 tisíc e-mailů, které měly být předány k přezkoumání vyšetřovatelům. Za to by dle něj měla jít do vězení.

Ve druhé prezidentské debatě, ve které se střetli Clintonová a Trump v říjnu 2016, se debatovalo také o vztazích Trumpa na Rusko a na prezidenta Putina. Zatímco v první fázi své oficiální republikánské kandidatury tvrdil, že „nemá vztah s Putinem, nikdy ho nepotkal, nikdy s ním nevečeřel, (...) jediné, co něm o vím, je, jak vypadá“ (Lidovky.cz 2016d). To však naprosto odporuje tomu, co Trump říkal v letech 2013 až 2015. Tehdy totiž prohlásil, že s Vladimírem Putinem vztah má (2013), že s ním osobně mluvil (2014). Navíc se diskutovalo o tom, že osobnosti jeho kampaně jsou přímo či nepřímo napojeny na Rusko (např. šéf republikánské kampaně Paul Manafort, který dělal poradce bývalému ukrajinskému prezidentu Janukovičovi, který byl dlouhodobě podporován Ruskem, hlavní poradce Donalda Trumpa k tématům zahraniční politiky Carter Page, který vlastní firmu úzce navázanou na Gazprom, ruský ropný gigant ovládaný Kremlem; Lidovky.cz 2016b). Trumpovy sympatie k Rusku byly ale patrné již dříve, když např. navrhnul, aby USA uznaly anexi Krymu, pokud by

to mělo zlepšit vztahy s Ruskem. 11. listopadu, tedy pár dní po volbách, se v tisku po celém světě objevila zpráva, že Trumpova kampaň byla v kontaktu s Moskvou, ačkoli to předtím popírala (např. HuffingtonPost.com 2016).

Třetí prezidentská debata v polovině října 2016 přinesla jako nové téma pochybnosti o regulérnosti voleb. Trump toto téma živil již před debatou, především z důvodu poklesu jeho preferencí. Volby byly dle republikánského kandidáta zmanipulovány nejen vinou nečestných médií, ale také „na mnoha volebních místech“. Republikánský kandidát, který dosud z údajného ovlivňování voleb vinil média, tak přímo zpochybnil americký volební systém, jednu z demokratických institucí, kterých si Američané velmi váží. Druhým výrazným momentem debaty byly nově zveřejněné emaily Clintonové na WikiLeaks. V debatě čelila otázkám uniklých mailových konverzací šéfa její kampaně Johna Podesty. Z mailů např. vyplynulo, že kandidátka demokratů za peníze přednášela bankéřům z Goldman Sachs (právě napojení na Wall Street odpůrci demokratce nejčastěji vytýkali), nebo že nadace jejího manžela Billa Clintona dostala k příležitosti jeho narozenin milion dolarů od katarského emirátu. To pro změnu vedlo k nařčení, že Clintonová podporuje teroristy. Demokraté se snažili kauzu obrátit a připomněli, že ředitel FBI Jamese Comey, který zprávu o mailech vypustil, v minulých volbách podporoval republikánské kandidáty Johna McCaina či Mitta Romneyho a že ještě letos v červnu byl registrovaným členem Republikánské strany (Lidovky.cz 2016d). Vytýkali mu také, že se zveřejněním informací o e-mailech otálel a vyšel s nimi ven až těsně před volbami, i když o nich věděli již od začátku října. Kauza s hacknutými weby a používání soukromého serveru pro pracovní komunikaci v době, když byla ministryní zahraničí, byla pravděpodobně největší slabinou demokratické kandidátky (Lidovky.cz 2016c). Clintonová se pozornost snažila stočit na kritiku Putina a Ruska (které za hacknutím nejspíše stojí). Trump však opět popřel, že by se s Putinem znal a kontroval kritikou dosavadní zahraniční politiky Clintonové.

Jak je patrné z řádek výše, Trump a Clintonová přepisovali tradice vedení americké prezidentské kampaně. Zatímco běžně dochází v závěrečných fázích kampaně k posunu více do politického středu a tematickému sblížování kandidátů (s rostoucí negativitou a útočením jeden proti druhému), v roce 2016 byla kritika soustředěna především na povahové charakteristiky dvou hlavních kandidátů na post hlavy federace a jejich osobní skandály a dosavadní působení ve veřejném životě. Tematická kampaň šla de facto stranou, na reálná témata zbyl jen velmi omezený prostor.

Za důsledek této skutečnosti můžeme považovat také četné pokusy o analýzu budoucího směřování Spojených států po zvolení Trumpa prezidentem. Politici analytici a komentátoři mohou jen spekulovat, které z Trumpových slibů jsou realizovatelné, případně které Trump sám bude chtít zrealizovat, jelikož ani ne měsíc po zvolení již stihl řadu z nich odvolat (např.

vyšetřování kauz uniklých e-mailů Clintonové nebo zrušení Obamovy zdravotní reformy; Lidovky.cz 2016e).

Shrnutí

- ★ Témata primárek jsou mnohem diverzifikovanější, aby kandidáti vynikli a odlišili se tak od svých politických rivalů - spolustraníků.
- ★ Tradičně byly hlavními tématy zahraniční politika, zdravotnictví a školství; vzhledem k vývoji ve světě rezonovalo také téma imigrační politiky a boje s terorismem.
- ★ Jedním z témat se stali sami kandidáti - volby přinesly silný osobnostní rozměr, na reálná témata nezbýval příliš velký prostor.
- ★ Trump se zviditelnil svou výbušnou rétorikou; hlavním negativním tématem se staly uniklé nahrávky z roku 2005, na kterých se velice vulgárně vyjadřuje o ženách.
- ★ Clintonová čerpala z témat stávající politiky USA díky svému navázání na vládu B. Obamy; hlavním negativním tématem se stala kauza ohledně uniklé emailové korespondence ve funkci ministryně zahraničí, pro kterou Clintonová užívala osobní email.

VOLEBNÍ TÝMY A AGENTURY

Jarmila Bambuchová, Veronika Hrubá, Alžběta Králová

Ač volební tým Donalda Trumpa ve své kontroverznosti převálcoval tým Hillary Clintonové, ukázalo se, že i jedna jediná osoba může zničit jinak profesionální kampaň. Kampaň Clintonové, kterou každý den do detailů ladil kolos odborníků, zničily podivné sexuální praktiky manžela jedné z jejích poradkyň.

Volba správných lidí, kteří budou ovlivňovat směr kampaně, je naprosto klíčová pro kandidáta, ale i pro kariéru samotných konzultantů. Fungování volebních týmů je ukotvené ve federálním zákoně o volebních kampaních (The Federal Election Campaign Act) z roku 1971. Ten dává každému americkému prezidentskému kandidátovi právo sestavit si organizaci zaměřenou na kampaň, která se liší od zaměstnanců celostátní politické strany (FEC.gov 2016). Tým většinou obsahuje vnitřní okruh poradců, kteří jsou danému kandidátovi blízcí. Vnitřní okruh lidí tvoří lidé, kteří buďto pracovali s kandidátem na předchozích kampaních nebo se s kandidátem znají na dlouhodobé bázi.

V prezidentských volbách v roce 2016 působilo mnoho známých konzultantů, kteří pomáhali při prezidentských kampaních v minulých letech. Byli zde však i kandidáti, kteří vsadili na nováčky, aby tak veřejnosti a potenciálním dárcům demonstrovali svůj rozdílný přístup k vedení kampaní. Velmi proměnlivý byl například tým Donalda Trumpa, jenž dle situace a aktuálních potřeb měnil své blízké spolupracovníky hned několikrát. Naopak Hillary Clintonová těžila z mnoha výhod. Jednou z nich bylo například stabilní politické zázemí a desetileté zkušenosti. V lidských zdrojích čerpala z prezidentské kampaně svého manžela a z dlouholeté politické

kariéry na vrcholové úrovni. Díky tomu měla k dispozici mnoho zkušených politických poradců. Pomáhali jí také odborníci z týmu bývalého prezidenta Baracka Obamy (Ballotpedia.org 2016a). Být blízkým poradcem či spolupracovníkem kandidáta během kampaně totiž v případě úspěchu ve volbách znamená získání zajímavé pozice přímo v Bílém domě (Aljazeera.com 2016).

Kde pro kandidáty v USA pracují dobrovolníci, tam v ČR musí většina kandidátů platit brigádníky. Americké kampaně jsou z velké části odpracovány právě dobrovolníky, kteří tvoří páteř a centrální systém každé kampaně a odpracují miliony směn napříč celými Spojenými státy. Desetitisíce dobrovolníků, kteří oslovují voliče, jsou striktně organizovány, píší si směny a podléhají svým field directorům, tedy pracovníkům, kteří mají na starosti jednotlivá území a běžně každý večer odesílají reporty do centrály Demokratické či Republikánské strany. Strana tak má perfektní přehled nejenom o tom, kolik lidí za jednotlivé dny oslovili, ale také mají k dispozici data, jak si stojí a dle toho mohou v reálném čase přizpůsobovat strategii. Roli dobrovolníků v kampani podrobně rozebírá kapitola o dobrovolnících.

Americká kampaň je postavena na získávání dat, jejich následné analýze, výzkumech, promyšlené strategii a perfektnímu cílení. Z této podstaty je jasné, že každý kandidát potřebuje odborníky a profesionály z mnoha oborů: strategy, odborníky na data, mediální poradce, poradce na jednotlivé politiky, odborníky na marketing, lidi zodpovědné za operativu, koordinátory dobrovolníků, kreativce, experty na sociální sítě, speechwriters, copywriters, specialisty na fundraising a další desítky pozic, které je potřeba obsadit. Oba hlavní týmy, které se střetly v boji o Bílý dům, měly volebního manažera, šéfa předvolebních průzkumů, šéfa komunikačního oddělení a politického poradce či manažera, který měl na starosti kandidátův díář (Wellstone.org 2016).

Způsob vedení amerických kampaní, respektive některé z těchto prvků, se pomalu přenášejí i do českého prostředí. Zde si nastíníme pouze nejdůležitější události a lidi z týmu Hillary Clintonové a Donalda Trumpa. Popis členění těchto týmů o stovkách lidí, rozmístěných napříč USA, by totiž vydal na samostatnou knihu. Co se týče lokální struktury kampaně, tak manažeři obvykle nemají tolik financí či zaměstnanců, aby rozmístili a zařídili kanceláře úplně všude. Volí proto strategická rozmístění v oblastech, které dávají největší smysl z hlediska dopadu na volební výsledek (swing states).

TRUMP VSADIL NA SILNÉ A KONTROVERZNÍ OSOBNOSTI

„My primary consultant is myself“, aneb „Mým primárním konzultantem jsem já sám“. Přesně tímto Trumpovým výrokem se dá shrnout celý jeho přístup k volebnímu týmu. Několik

zemětřesení na pozicích volebních manažerů, vyhazovy a nabírání nových lidí. Trumpův tým se přitom obměňoval častěji, než je zvykem. Předtím, než kandidát vůbec oznámil svoji oficiální kandidaturu, byl najmut a zase vyhozen velký počet pracovníků. Trump v kampani vsadil na odborníky z různých oblastí, i když výběr lidí, kterými se obklopol, rozhodně nebyl bez kontroverze. Etapy volební kampaně se měnily podle toho, jací volební specialisté byli aktuálně těmi klíčovými.

Etapa Lewandowski

V únoru 2015 byl na post volebního manažera najat nejprve Corey Lewandowski, jenž vedl například kampaň republikánského senátora Roberta C. Smithe. Na kampani se podílel i Michael Glassner z C & M Transcontinental, prezident expertní konzultantské a lobbistické firmy zaměřené nejen na byznys, ale i kampaně (LinkedIn.com 2016a). Advokát a stratég Republikánské strany, který pracoval jako „chief of staff“ například pro kontroverzní Sarah Palinovou (PoliticalTicker.com 2011). Mimo jiné se podílel například na kampaních pro Johna McCaina v roce 2008 a George W. Bushe v roce 2000. Marketing řídila Amanda Millerová, viceprezidentka marketingu z konglomerátu The Trump Organization a členka ženského spolku Alpha Delta Pi (LinkedIn.com 2016b).

Lewandowski podporoval projevy kandidátovy autenticity a snažil se, aby se Trump mohl v kampani ukázat jako spontánní člověk, kterým je i ve skutečnosti. Strategie „Let Trump be Trump“ („Nechme Trumpa být Trumpem“) se ale nevzdal ani poté, co kandidát útočil na nezávislost soudce kvůli jejich etnickému původu (FiveThirtyEight.com 2016a). Trump sice chtěl do užšího týmu přijímat pouze konzultanty, kteří měli podobné smýšlení jako on. Poté, co byl Lewandowski najat, sestával Trumpův volební tým z tří hlavních lidí: jeho právníka Michaela D. Cohena, zkušeného lobbisty a konzultanta Rogera Stonea a pomocníka Sama Nunberga, který byl později vyhozen za rasově motivované příspěvky na Facebooku (CNN.com 2015). V tomto případě ale Trump potřeboval někoho se silnější rukou. Přitom se nedalo říci, že by Lewandowski dělal svoji práci špatně. Během jeho působení vzniklo použití úderného sloganu kampaně „Make America Great Again“, který Trumpovi vydržel po celou dobu předvolebního souboje a ukázal se jako velmi dobrá volba (tento slogan používal již Reagan v 80. letech, ke kterým se Trump odvolával). Kampaň ale měla problémy především s tím, že se republikánský kandidát obklopoval nováčky, kteří neměli zkušenosti v politickém konzultantství (NYTimes.com 2016a). Trumpovým ředitelem sociálních sítí se například stal jeho bývalý nosič holí na golfu (CNN.com 2016a), který začínal uklízením golfových klubů. Ředitelkou komunikace byla Hope Hicksová, teprve 27letá konzultantka na PR, která předtím nikdy nepracovala na kampani a jen zřídkakdy mluvila na veřejnosti. V Trumpově kampani pomáhala už od roku 2015 po tom, co její klientkou byla i Trumpova dcera Ivanka

(TownAndCountryMag.com 2016). Údajně si smazala veškeré účty na sociálních sítích. Dříve dělala např. modelku pro Ralphiho Lauren a plnila obálky módních časopisů. V kampani jí Trump věřil natolik, že rozhodovala, která média budou vpuštěna na jaké události a která ne.

Na jaře (březen 2016) Trump do týmu přibral také poradce na zahraniční politiku - ta se stala klíčovým tématem hned několika televizních debat. Neznalost zahraniční politiky se totiž některým kandidátům vymstila. Mezery v této oblasti zlomily vaz republikánskému kandidátovi a špičkovému neurochirurgovi Benu Carsonovi. Ten mluvil například o přítomnosti čínské armády v Sýrii, což se ukázalo jako mylné. Nepomohlo mu ani vyjádření, že mu to řekl „tajný zdroj“ (MSNBC.com 2015).

Etapu Manafort

V březnu 2016 najal Trump Paula Manafortta na pozici „convention manager“ a povýšil Michaela Glassnera na pozici zastupujícího volebního manažera (deputy campaign manager) (P2016.org 2015). Druhá etapa kampaně pod taktovkou Paula Manafortta byla typická tím, že Trump začal najímat zaběhnuté konzultanty, kteří již měli předchozí profesní zkušenosti (NYTimes.com 2016b), čímž Manafort se svými desítkami let zkušeností rozhodně byl. V politickém prostředí se pohyboval dlouho, navíc se mu povedlo získat i volební manažery neúspěšných kandidátů Scotta Walkera a Chrise Christieho. Spolu s těmito změnami byl výrazně navýšen i rozpočet na kampaň (Politico.com 2016a). Manafort, jakožto zkušený marketingový matador, měl za úkol především prohloubit vztahy s republikánským establishmentem a získat ho na Trumpovu stranu. Bylo ale zřejmé, že Lewandowski a Manafort nebudou fungovat bok po boku příliš dlouho. Každý z nich měl totiž jinou strategii při sestavování týmů, což se mělo brzy ukázat jako zásadní rozpor. Nebylo proto překvapením, když bylo 20. června 2016 ohlášeno, že Corey Lewandowski končí na pozici volebního manažera. Většinu jeho agendy přebral právě zmíněný Paul Manafort (NYTimes.com 2016e). Situace nebyla ovšem tak jednoznačná - na odchod Lewandowského měla zásadní vliv také Trumpova dcera Ivanka. Podle jejího názoru Lewandowski Trumpa radikalizoval a otcovi dala zásadní ultimátum: „Buď Lewandowski, nebo já“. Eric i Ivanka se o odchod manažera snažili údajně celé měsíce. Poslední kapkou bylo, když se měl Lewandowski snažit koupit negativní příběhy o manželovi Ivanka, Jaredu Kushnerovi, který byl také Trumpovým blízkým poradcem (VanityFair.com 2016). O den později byl Lewandowski pryč - během ranního pondělního mítinku v Trump Tower dostal padáka a eskortou byl z budovy vyveden (tamtéž).

Manafort se ovšem na své pozici také dlouho neohřál. Ukázalo se totiž, že se jeho jméno vyskytuje rovnou ve 22 případech na seznamu podezřelých finančních transakcí spojených se jménem bývalého ukrajinského prezidenta Viktora Janukovyče a provalilo se mimo jiné jeho blízké napojení na ruského prezidenta Putina. Dle ukrajinské protikorupční agentury

dostal Manafort od prezidentské Strany regionů za své poradenství 12,7 milionu dolarů (NYTimes.com 2016c). Trumpovy děti a jeho zeť Jared Kushner, jenž hrál významnou roli při všech personálních změnách, usoudili, že ze strategického hlediska je potřeba, aby Manafort z pozice odešel (Politico.eu 2016). Manafort rezignoval 19. srpna, pouhé dva dny potom, co nastoupil Bannon (Ballotpedia.org 2016a).

Etapa Bannon a Conwayová

Další fáze řízení Trumpova tažení na Bílý dům byla spojena s novým šéfem celé kampaně Stevem Bannonem, jenž byl na tento významný post zvolen 17. srpna 2016. Ten již po nějakou dobu radil v kampani různým lidem okolo a nasměroval tak kampaň zpět k populistické rétorice, která se v primárkách velmi osvědčila (Politico.eu 2016). Steve Bannon přitom nebyl nijak diplomatická ani předvídatelná volba. V roce 2012 převzal kontroverzní extrémně pravicový web, když se stal šéfem Breitbart News. Web byl přitom kritizován za xenofobii a za nesnášenlivost k ženám. O těch například napsal, že antikoncepční pilulky je dělají neatraktivními a hloupými (volný překlad) (Telegraph.co.uk 2016). Právě na webu Breitbart News byl zveřejněn sexuální skandál manžela poradkyně Clintonové Anthony Weinera.

Bannon, který chodí často v kapsáčových kraťasech a žabkách, je již třikrát rozvedený. Jeho druhá manželka ho obvinila za domácí násilí a antisemitismus, ačkoli obvinění byla později stažena. K tomu byl Bannon mnohými popisován jako „nejnebezpečnější (politický) operavec v Americe“ (volný překlad) (tamtéž). Na rozdíl od strategie Manaforta pracovat se zkušenými a zavedenými konzultanty, Bannonův přístup CNN popsala jako „ochotně přijímající nenáročná řešení“ (volný překlad) (CBSNews.com 2016a).

Prakticky s Bannonem byla do role druhého nejvlivnějšího člověka kampaně, na post campaign manažerky, povýšena Kellyanne Conwayová. Dříve v těchto prezidentských volbách pracovala do července 2016 pro superPAC, který podporoval Trumpova rivala, senátora Teda Cruze, a následně pro Mikea Pence. Úlohou Conwayové, bývalé advokátky, bylo především Trumpa umírnit a napravit jeho reputaci u ženské populace (Time.com 2016a). Conwayová se tak stala první ženou, které se podařilo Trumpa udržet na uzdě a úspěšně ho dovést až k branám Bílého domu. Díky zmírnění jeho rétoriky pak následně začal sbírat cenné body v předvolebních průzkumech. Podle Ivanky již bylo dost „pánské jízdy“ (volný překlad). Ocenila také, že Conwayová dokáže ukočírovat i jejího otce (Politico.eu 2016). Conwayová jako bývalá advokátka se specializací na genderovou nerovnost pomáhala konzervativním politikům přitáhnout ženské voličky. To, že blízcí konzultanti kandidáta pak získávají lukrativní pozice, se potvrdilo i po zvolení Trumpa, když Kellyanne Conwayová, vedoucí žena v jeho kampani, získala velmi vlivné místo hlavní poradkyně prezidenta. Donald Trump ji chtěl nejprve obsadit

na vůči médiím nejvíce exponované místo tiskové mluvčí, Conwayová ale odmítla s tím, že je matkou čtyř dětí (WashingtonPost.com 2016a).

Kampaň pod vedením Conwayové rovněž učinila přítrž Trumpově nezřízenému užívání jeho Twitterového účtu. Twitter používal často jako zbraň proti svým soupeřům, ale některé jeho výroky mu přinesly negativní publicitu. Ředitelem sociálních sítí byl Daniel Scavino. Ten pracoval pět let pro Coca-Colu a následně pro „Trump Organization Golf Division“. Trumpovi, který si příspěvky na Twitteru zveřejňoval sám, musel být odepřen přístup k vlastním účtům právě jeho volebním týmem, jen několik dní před volbami (NYTimes.com 2016d). Pro ilustraci odlišného přístupu použijme kampaň Mitta Romneyho, republikánského kandidáta, který v roce 2012 prohrál s Obamou. Ten měl v týmu 22 lidí, kteří museli schválit každý jeho tweet ještě předtím, než byl publikován (NYDailyNews.com 2014).

Komunikace a poradci kandidátů

Seniorním poradcem na komunikaci byl Jason Miller, který se podílel na několika kampaních do Senátu či na prezidentské kampani Rudy Giulianiho v roce 2008. Tiskovou mluvčí Trumpa byla od listopadu 2015 Katrina Pierson. Pierson prošla zajímavým politickým vývojem. V roce 2008 podpořila v prezidentských volbách demokratického Obamu, aby pak aktivně podporovala pravicově-konzervativní hnutí Tea Party či republikána Teda Cruze při jeho kandidatuře do Senátu v roce 2012. Pro Trumpovu kampaň se však osvědčila jako dokonalá mluvčí - místo, aby se snažila jeho kontroverzní výroky vysvětlovat a vyvracet, byla schopná je přebít ještě kontroverznějším chováním a pozornost strhnout na sebe (Time.com 2016b). Svými nevhodnými výroky o sobě dala Pierson vědět již v rámci prezidentských voleb 2012, když na Twitteru zveřejnila status: „Skvělé, Obamův otec je z Afriky, otec Romneyho z Mexika. To už tu není nikdo s čistými kořeny?“ nebo se o Obamovi vyjádřila jako o „head Negro in charge“ (hlavní černoch ve funkci) (DailyDot.com 2012). Se svými každodenními výstupy v televizi, včetně figurování v reality show Sisters in Law, a v rádiu, jí bylo všude plno - stejně jako Trumpa. Nutno dodat, že aby toho nebylo málo, v reality show Sister in Law se také přiznala, že kradla oblečení (YouTube.com 2016).

Za neformálního poradce je označován Roger Stone, matador politických kampaní, který pracoval na několika prezidentských kampaních již od té Richarda Nixona v roce 1972 přes Ronalda Reagana (1976, 1980 i 1984) či Jacka Kempa v roce 1988. Co-chair a poradce na politiku byl Sam Clovis, seniorním poradcem Sarah Huckabee Sanders, taktéž s mnohými zkušenostmi s vedením prezidentských kampaní. Je dcerou Mikea Huckabeeho, bývalého kandidáta na post prezidenta USA. Dalším seniorním poradcem byl Michael Biundo (např. kampaň Mitta Romneyho v roce 2012 či Johna Kasicha 2016). Director of African American outreach byla Omarosa Manigault.

Hlavním speechwriterem Trumpa byl Stephen Miller, který pro něj vytvořil proslov k příležitosti přijetí stranické nominace, jeden z nejdelších nominačních proslovů v americké historii (75 minut) (LATimes.com 2016). Miller během kampaně rovněž připravoval kandidáta na debaty nebo pronášel „rozehřívací“ proslovy na volebních mítincích (Ballotpedia.org 2016b). Do povědomí se dostala rovněž speechwriterka Meredith McIverová, která má na svědomí řeč Melanie Trumpové, za níž byla nařčena z plagiátorství Michelle Obamové (Time.com 2016c). McIverová vzala následně celý incident na sebe, Trump ji však odmítl vyhodit.

HILLARY CLINTONOVÁ MĚLA STABILNÍ PODPORU ZAVEDENÉHO TÝMU

Většina klíčových osobností a běžného personálu kampaně Hillary Clintonové již měla zkušenosti s politickými kampaněmi pro Demokratickou stranu z minulých let. Mnoho z členů volebního týmu pracovalo pro Baracka Obamu během úspěšné prezidentské kampaně, zatímco Clintonová ve stejných volbách nezískala dostatek hlasů v primárních volbách v roce 2008. Mnozí z nich byli taktéž součástí dlouhé politické kariéry Hillary Clintonové, doprovázeli ji na postu senátorky nebo ministerstvu zahraničních věcí.

Demokratická kandidátka, která měla v předchozích volbách poměrně stálý tým, plný již zkušených politických konzultantů, se ho pro svou prezidentskou kandidaturu v roce 2016 rozhodla rozšířit například o rádce z týmu Baracka Obamy - Marlona Marshalla a Jima Magolise. Ti pomáhali bývalému prezidentovi v obou jeho kampaních a byli již známí svým přísně vědeckým přístupem. Lídrem celé kampaně byl John Podesta, který pracoval už jako náčelník štábu Billa Clintona, působil ale i jako poradce v týmu Baracka Obamy. Po jmenování do vedoucí funkce bylo jeho hlavním úkolem plánování politické agendy Clintonové. Důležitými členy týmu byli také autoři proslovů Clintonové, neboli speechwriteři. Hlavním speechwriterem kampaně byl Dan Schwerin. Psát pro Clintonovou ale nebyl žádný med, protože zvykem kandidátky bylo si připravenou řeč ještě upravit podle svého. Ačkoli tým bývalé ministryně zahraničí obdivoval její smysl pro detail, v tomto případě to bylo spíše na obtíž. Zvyk demokratky chápat vše doslovně se ale pro Dana Schwerina stal výzvou, která ho motivovala (Politico.com 2016b). Další důležitou speechwriterkou byla Megan Rooneyová, mladá vycházející hvězda, která Clintonové pomáhala například už za jejího působení na ministerstvu zahraničí. Nutno zmínit také dvorní speechwriterku Obamové Sarah Hurwitzovou, která v roce 2008 vymyslela pro Clintonovou důležitý výraz „glass ceiling“ (skleněný strop), jenž Clintonová hojně užívala i v této kampani (Haaretz.com 2016).

Důležitou roli sehrála i dlouholetá spolupracovnice Huma Abedinová, která pro Clintonovou pracovala už v době, kdy byla první dámou. Začínala přitom v roce 1996 jako její stážistka

a v práci pokračovala i v době, kdy byla demokratka senátorkou či státní tajemnicí. Svou roli vykonávala tak svědomitě, že se o ní začalo říkat, že je jako stín Clintonové. Ta se o Abedinové vyjadřovala, že je jako její „druhá dcera, kterou nikdy neměla“ (Independent.co.uk 2016). Ať byla Clintonová kdekoliv, Abedinová byla poblíž (Aljazeera.com 2016). V kampani působila jako třetí nejdůležitější osoba. Kromě hladkého průběhu kampaně byla také osobní asistentkou kandidátky nebo personalistkou - byla u výběrových řízení všech důležitých lidí v kampani, včetně stratéga Robbyho Mooka (Politico.com 2015). Právě k Hume Abedinové, jejímž manželem byl Anthony Weiner, se váže kauza, která Clintonové pomohla prohrát kampaň. Situace je obzvlášť paradoxní proto, že kvůli Weinerovým zvláštním zálibám v posílání svých nahých fotek až příliš mladým slečnám, došlo ke znovuotevření kauzy uniklých demokratických e-mailů pouhých 11 dní před volbami. E-maily se totiž našly právě na počítači bývalého senátora za New York Anthonyho Weinerja, který sdílel se svojí manželkou a který mu byl zabaven v souvislosti s posíláním nahých fotek 15leté dívce. Mimochodem na fotkách bylo často kromě obnaženého Weinerja i jeho několikaměsíční dítě. Pokud se Weinerovi prokáže sexuální zneužívání dětí, hrozí mu až 30 let vězení (Independent.co.uk 2016). Abedinová požádala o rozvod. Načasování pro Clintonovou nemohlo být horší.

Za volebního manažera si Clintonová vybrala Robbyho Mooka, který se již na nižší pozici podílel na prezidentské kampani Clintonové v roce 2008. Zajímavostí je působení v někdejší kampani - ve třech státech, které měl na starosti, Clintonová vyhrála. Právě proto mu byla v druhé prezidentské kampani svěřena role člověka, který byl zodpovědný za strategii celé kampaně. Robby Mook, který se proslavil svým analytickým přístupem a láskou k datům, byl ale stále poměrně mladý (37 let). V týmu se obklopil podobně mladými lidmi. Díky způsobu výběru tohoto demokratického týmu se „jeho“ lidem brzy začalo říkat „Mookova mafie“ (NYTimes.com 2015). Jako hlavního stratéga a muže číslo jedna na interpretaci průzkumů veřejného mínění si Clintonová vybrala Joela Benensona ze společnosti Benenson Strategy Group. Byl to jeden z Obamových a Clintonových mužů. V minulosti totiž pracoval jak pro Billa Clintona, tak pro Baracka Obamu v obou jejich úspěšných prezidentských kampaních, nicméně v kampani Clintonové se zaměřoval převážně na formulaci strategie. Odpovědnost za průzkumy veřejného mínění přenechal svojí společnosti a v politickém marketingu ostříleným veteránům z tábora Baracka Obamy. Strategie Joela Benensona zapadala do konceptu Robbyho Mooka - zaměření na data a statistiky a důraz na komunikaci s voliči tváří v tvář (Ballotpedia.org 2016c). Amanda Renteriová, další žena v kampani kandidátky, byla do své pozice ředitelky na pozici „political director“ zvolena hlavně díky svému hispánskému původu. Na pozici „politické ředitelky“ se dobře hodila i díky svému původu, neboť v rámci agendy koordinovala a propojovala různé etnické či jiné skupiny podporovatelů kandidátky a ve spolupráci s field manažery je začleňovala do kampaně. Navíc učinila kandidátku atraktivnější

pro voličskou skupinu Latinoameričanů a sehrála tak důležitou úlohu v boji o vyšší podporu této skupiny v klíkových státech Florida a Nevada (Wellstone.org 2016).

Také ostřílený poradce Jake Sullivan s Clintonovou spolupracoval již od dob, kdy poprvé kandidovala na prezidentku. Následně ji doprovázel na ministerstvo a zatímco Clintonová byla ministryní zahraničí, Sullivan působil na pozicích ředitele plánování (director of policy planning) nebo náčelníka štábu (chief of staff). Clintonová na něj spoléhala v oblasti utváření příprav na vyjednávání o jaderných zbraních mezi Íránem a Spojenými státy, kdy se přímo podílel na zprostředkování jednání prezidenta Obamy s někdejší íránským prezidentem. V kampani 2016 pak působil jako politický konzultant a poradce (Ballotpedia.org 2016c) a očekávalo se, že po výhře Clintonové získá klíčovou pozici v Bílém domě.

Stejně jako v případě Trumpa sehrála důležitou roli v kampani také rodina kandidátky. Nejvýrazněji vystupoval bývalý prezident Bill Clinton, který však během kampaně neměl žádnou formální pozici a sloužil své manželce spíše jako tichý rádce a mediální podpora. Spojení Billa Clintona s kampaní chotě bylo způsobeno také tím, že Clintonová přejala množství lidí po svém manželovi. Kromě Podesty a Benensona pro Clintona pracovali v minulosti také Jim Margolis, Jennifer Palmieriová z oddělení komunikace a nebo Mike Vlacich, který byl ředitel kampaně v New Hampshire. Vystupování Billa Clintona na veřejnosti plnilo víc funkcí, z nichž jednou bylo představení kandidátky jako obyčejného člověka s lidským příběhem. Ani Bill Clinton ovšem vždy nepřinášel pouze pozitivní body, ale často přiděloval manželce starosti svojí prostοřekostí, například když tvrdě kritizoval Obamacare, kterou Clintonová podporovala. Jediné dítě Clintonové, Chelsea Clintonová, se taktéž účastnila kampaně. Přítomna byla na debatách a v posledních dnech kampaně oblétila klíčové státy jako důležitá „surrogate“, tedy náhradnice kandidátky.

Armáda náhradníků vs. mocní politici a áčkové celebrity

Prezidentští kandidáti mají vždy v zádech tým tzv. „surrogates“, tzn. tým veřejně známých lidí, kteří je podporují, popřípadě přímo zastupují v médiích i v terénu. Zatímco Hillary Clintonová měla plnou podporu Demokratické strany včetně velkých zvučných jmen jako Bill Clinton, manželé Obamovi, Bernie Sanders, apod., k Trumpovi se příliš republikánských politických kapacit nepřipojilo. Ze všech republikánských kandidátů na prezidenta ho aktivně podporovali pouze Ben Carson a Chris Christie, později lehce křečovitě Ted Cruz. Vedle nich se Trump obklopoval rodinnými příslušníky a především kontroverzními lidmi, kteří neměli zábrany v médiích aktivně vyvracet jeho pochybné výroky (Bloomberg.com 2016), či dokonce jeho kontroverze ještě přizívat. Mezi nejoddanější „mluvící hlavy“ (talking heads), tedy ty, kteří vystupovali hlavně v televizi, patřil například Rudi Giuliani, bývalý starosta New Yorku, který Trumpa rád obhajoval tvrzením „Great men have big failures“ (volný překlad: „Velké

muže potkávají velká selhání”) (USAToday.com 2016). Kauzu nahrávky, kde se Trump urážlivě vyjadřuje k ženám, Giuliani například smetl ze stolu se slovy: „Muži takto občas mluví“. Vášnivou obhájkyní byla rovněž Katrina Piersonová, která se nezdáhala použít slov „So what, they’re Muslims“ (volný překlad: „No a co, jsou to muslimové“) v reakci na kritiku Trumpova plánu zakázat muslimům vstup do země. Trump měl dokonce svého dvorního afroamerického pastora - Marka Burnse, který se během kampaně často objevoval na obrazovkách známých zpravodajských televizních kanálů nebo zahajoval veřejné mítinky. Mark Burns například re-tweetnul digitálně upravenou fotografii Hillary Clintonové jakožto černošky, za což se později omluvil, ale zároveň prohlásil, že Clintonová využívá Afroameričany pouze pro volební hlasy (CBSNews.com 2016b).

Na listopadové cílové rovině mobilizovali oba kandidáti své nejvlivnější „surrogates“, aby společně s nim nebo i samostatně, vystoupili v co nejvíce státech, ve kterých se volební výsledky ještě daly ovlivnit. Na této cestě Trumpa podpořila hlavně jeho rodina - dcery Ivanka a Tiffany, synové Eric a Donald Jr., manželka Melania či Lara Trumpová (choť syna Erica). Mezi politickými osobnostmi za Trumpa bojoval Newt Gingrich (bývalý předseda Sněmovny), Ben Carson, Jeff Sessions (senátor za Alabamu) či Keith Kellog - bývalý důstojník, který během kampaně působil jako Trumpův poradce pro zahraniční politiku (DonaldJTrump.com 2016).

„Významné politické osobnosti jsou lákadlem pro davы, efektivně šíří hlavní message kampaně a dodávají kandidátovi na hodnověrnosti,“ prohlásila Stephanie Cutterová, zástupkyně manažera Obamovy prezidentské kampaně z roku 2008, a očividně stejnou strategii zvolila i Hillary Clintonová pro svou kampaň. V zádech měla svého muže, Billa Clintona, jehož podpora byla pro veřejnost důležitá, jak z hlediska lidského - soudržnost rodiny, tak z hlediska váženosti, kterou bývalí prezidenti USA mají. Aktivního zastánce měla Clintonová dále ve viceprezidentovi Baracku Obamovi Joe Bidenovi, který představuje velmi důležitou postavu v rámci Demokratické strany a rovněž byl významným pojítkem mezi Clintonovou a dělnickými voliči. Po prohrané stranické nominaci svou soupeřku aktivně podporoval i Bernie Sanders, jenž jí mohl přinést mnoho mladých voličů. A konečně velké zastání měla v Barackovi a Michelle Obamových. Ti přilákali nejen voliče spokojené s tehdejší administrativou, ale také mnoho žen a dívek, mezi kterými byla první dáma Michelle velmi populární. Mezi nejbližšími „surrogates“ Clintonové tak byli dva prezidenti USA, jeden kandidát na prezidenta, první dáma a bývalý viceprezident (Bloomberg.com 2016).

Tito vlivní náhradníci mobilizovali své síly ve chvílích, kdy šlo do tuhého. V září 2016, když Clintonová onemocněla se zápallem plic a musela si dát pár dní pauzu od kampaně, zaplnili pódia právě oni a šířili její hesla dál. Byli mezi nimi zejména Bill Clinton, Barack Obama, Tim Kaine a také dcera Chelsea. Ta se snažila cílit především na svou generaci, které se často přezdívá Generace Y (USNews.com 2016). Nejvíce však za demokratickou kandidátku

„surrogates“ bojovali v posledních listopadových dnech před volbami. Tentokrát se aktivně zapojily i celosvětově známé celebrity - zpěvačky Beyoncé a Katy Perryová, Raper Jay-Z, zpěvák Bruce Springsteen nebo dokonce basketbalová legenda LeBron James (TheAtlantic.com 2016).

KONZULTANTSKÉ SPOLEČNOSTI UŠITÉ NA MÍRU

Důležitou roli v kampani Hillary Clintonové hrála konzultantská a mediální společnost GMMB (Greer, Margolis, Mitchell, Burns). Jim Margolis, jeden z partnerů firmy, byl zároveň poradcem přes média a jedním z členů nejužšího vedení kampaně demokratické kandidátky (Ballotpedia.org 2016c). GMMB byla zodpovědná za produkci reklamních spotů, kreativní koncepty i nákup médií (Ballotpedia.org 2016d). Jako jedna z mála firem v USA měla kapacity, aby obrovskou kampaň mohla personálně pokrýt (WashingtonPost.com 2015).

Na kampani se podílela i známá reklamní agentura Droga5, která pro Hillary Clintonovou vytvořila několik reklamních spotů (AdWeek.com 2016a). Jedním z nejúspěšnějších počínů bylo video nazvané „Role Models“ (volně přeloženo jako „Vzory“), ve kterém se děti dívají na kontroverzní projevy Donalda Trumpa. Z reklamy vyplývá, že mladí lidé potřebují dobré vzory a Donald Trump mezi ně nepatří. Aby zaujala Afroameričany, Hillary Clintová najala další, specializovanou agenturu na tuto menšinu - Burrell Communications (AdWeek.com 2015), kterou navíc vlastnily dvě ženy, což je poměrně nezvyklé. Clintonová se samozřejmě snažila udržet si podporu afroamerického obyvatelstva, které opakovaně pomohlo Barackovi Obamovi do prezidentského úřadu. S Clintonovou pracovala i společnost Venables Bell & Partners, pro kterou to byla první politická kampaň. Zakladatel Paul Venables uvedl, že demokratka chtěla, aby reklamní spoty nevyzdvihovaly její osobu, ale naopak vždy útočily na Donalda Trumpa (AdWeek.com 2016b).

Trumpovi mohla k vítězství významně dopomoci spolupráce s britskou analytickou společností Cambridge Analytica. Ta původně spolupracovala s Tedem Cruzem, ale po jeho odchodu z kampaně se připojila právě k Trumpovi, jehož kampaň společnosti za služby zaplatila 5 milionů dolarů. Devizou Cambridge Analytica je schopnost ze shromážděných osobních dat, získaných především z Facebooku, vytvořit téměř dokonalý psychologický profil potenciálního voliče. Díky takovým profilům mohla Trumpova kampaň na každého voliče aplikovat takovou marketingovou strategii, která přímo odpovídala jeho osobnosti (CNN.com 2016b). Tyto praktiky rozpoutaly diskuzi, zda je taková manipulace s voliči ještě v mezích korektnosti.

Za reklamními spoty Donalda Trumpa stála společnost Jamestown Associates. Ředitel společnosti v jednom rozhovoru řekl, že tým kolem republikánského kandidáta neschvaloval

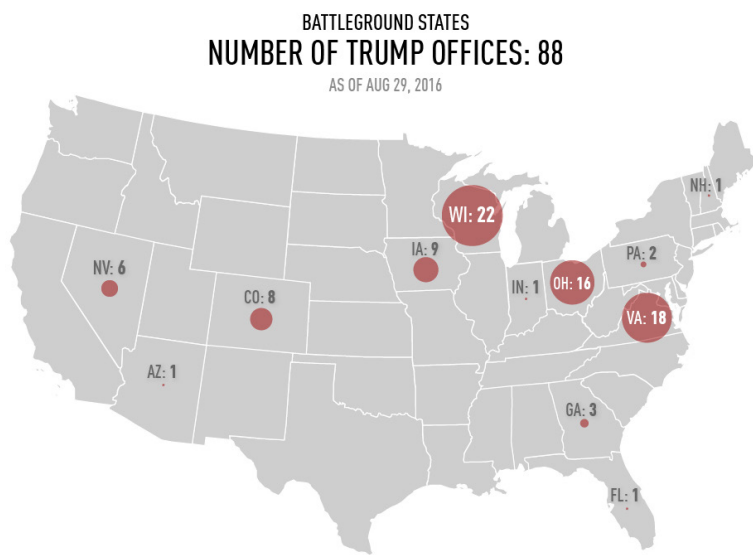

scénáře reklam, ale až pouze konečný výsledek. Zadání bylo jasné, reklamní spoty musí být energické, mít velký dopad a za žádnou cenu nesmí být nudné. Trump však měl jasné představy například o nasvícení jednotlivých scén, a Jamestown Associates tak najali produkční tým z show „The Apprentice“, kde byl Trump čelním představitelem (WashingtonPost.com 2016b).

Zajímavostí je, že Trumpova kampaň spolupracovala s firmou Draper Sterling, která měla pomáhat s online reklamou. Kontrakt byl pouze na 35 000 dolarů, takže v celkových číslech šlo o zanedbatelnou částku. Překvapivé však bylo, že o firmě Draper Sterling, jejíž název odkazuje na známý seriál Mad Men (Šílenci z Manhattanu), nikdo před jejím angažmá pro Trumpa nikdy neslyšel (AdWeek.com 2016c).

TRUMP VERSUS CLINTONOVÁ V TERÉNU

Trumpova kampaň měla na rozdíl od Clintonové pomalý start a vypadalo to, že na lokální úrovni má problém s mobilizací. Donald Trump začínal svou kampaň v Ohio, kde měl jen pár placených lidí. Celý kolos začal rozjíždět v létě roku 2015, tehdy také začal nabírat nové lidi do „must win“ států. Clintonová měla v té době již masivní základnu i fundraising, který budovala již od inaugurace Obamy. V klíčových státech tak měla na konci srpna 2015 3x více lokálních kanceláří než Trump. Její kanceláře se daly navíc mnohem snáze nalézt online.

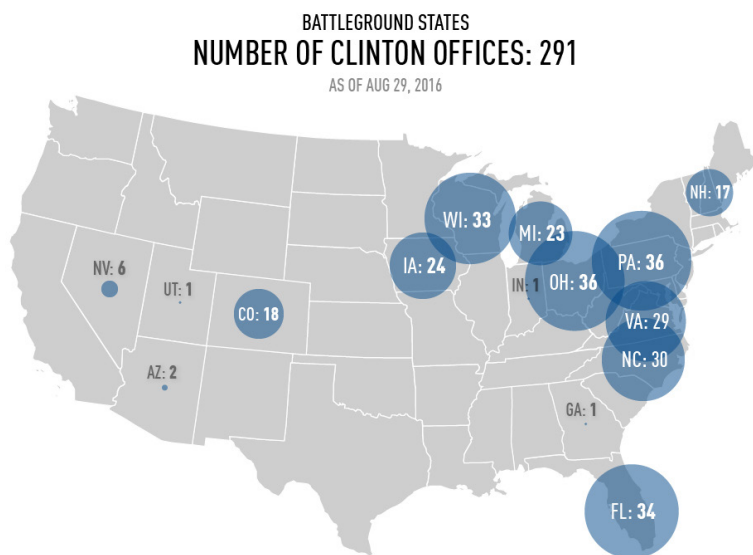

Počet kanceláří Trumpa v jednotlivých státech

(zdroj: PBS.org 2016)

Zajímavá je také mapa poukazující na to, kolik kanceláří měli oba kandidáti v terénu po celých Spojených státech. Zatímco na konci srpna měla Clintonová 291 kanceláří, Trump jich měl pouze 88 (PBS.org 2016). Analýza ze začátku října ukázala, že kandidáti počet svých pracovišť v terénu ještě zvýšili - Clintonová na 489, Trump na 207 (FiveThirtyEight.com 2016b).

Počet kanceláří Clintonové v jednotlivých státech

(zdroj: PBS.org 2016)

Měsíc před volbami vyšel report, který dokazoval, že terénní základna Hillary Clintonové je až pětikrát větší. Demokratka měla na výplatní listině 4 200 zaměstnanců, kdežto GOP kandidát pouze kolem 880 (NYPost.com 2016). Mezi zaměstnanci bývalé první dámy bylo 800 lidí pracujících přímo na její kampani, dalších 400 pracovalo s Democratic National Committee a téměř 3 000 se státními demokratickými stranami ve 13 battleground states (tamtéž).

Trumpův oddíl zahrnoval daleko méně pracovníků. Celkem zde působilo 130 lidí pracujících přímo pro něj a dalších 270 pracujících pro národní výbor Republikánské strany (Republican National Committee). Dalších zhruba 480 zaměstnanců bylo přiřazeno ke státním pobočkám strany. Republikáni navíc v září 2016 ohlásili, že se na výplatní pásku přidává dalších 392 terénních pracovníků (tamtéž). Výsledné číslo počtu zaměstnanců nakonec v průběhu kampaně vzrostlo, i když rozměrům kampaně Clintonové se počet placených zaměstnanců stále nevyrovnal. Tým Clintonové měl k tomu velkou výhodu v několika klíčových státech. Například na Floridě, která ve volbách nakonec připadla Trumpovi, měli demokrati 5x větší počet placených pracovníků než republikáni (520:100) (tamtéž).

Shrnutí

- ★ Trump vyměnil několik volebních manažerů mimo jiné i kvůli napojení jednoho z nich na Ukrajinu, respektive Putina. Zásahu na jejich obměně měly i Trumpovy děti, zejména dcera Ivanka, která dala otci ultimátum.
- ★ Úspěšná v roli manažerky kampaně byla Kellyanne Conwayová, která zvládla Trumpa ukočírovat a zmírnit jeho rétoriku, což se mu okamžitě odrazilo v růstu preferencí v průzkumech.
- ★ Clintonová těžila ze své dlouhé politické kariéry, během níž se obklopovala známými poradci. Čerpala také z odborníků kolem Billa Clintona či Baracka Obamy.
- ★ Ani demokratka se neobešla bez skandálů lidí ve svém týmu. Clintonovou poškodilo spojení s Humou Abedinovou, díky jejímuž manželovi a sexuálnímu skandálu bylo 11 dní před volbami znovuobnoveno vyšetřování kvůli uniklým e-mailům.
- ★ Clintonová platila 4 200 lidí pracujících na kampani, zatímco Trump kolem 880.

KONTAKTNÍ KAMPAŇ A DOBROVOLNÍCI

Jan Pacas

Ukaž mi své dobrovolníky a já ti povím, kdo jsi. Tato věta platila pro prezidentskou kampaň 2016 více než kdy jindy. Povahové rysy kandidátů, kteří postoupili z primárek do finálního souboje o Bílý dům, se promítly do způsobu, jakým pracovala mašinerie vysílající na obou stranách pomyslné barikády desetitisíce a statisíce podporovatelů do ulic, k telefonům nebo k voličům domů. A těžko bychom hledali rozdílnější osobnosti než Donalda Trumpa a Hillary Clintonovou.

DATA A PENÍZE. PENÍZE A DATA

Dobrovolníci, aktivisté, podpora zespoda, grassroots. Žádná americká kampaň se bez obyčejných lidí zkrátka neobejde. Platí to jak pro organizaci, tak pro financování. Obamův úspěch v roce 2008, zopakovaný o čtyři léta později, nafoukl význam drobných dárců do takových rozměrů, že se „Obamovské dary“ dostaly i do slovníku prezidenta Miloše Zemana (iDNES.cz 2012). Rozmach internetu, sociálních sítí a nových organizačních a fundraisingových nástrojů, na jejichž vlně se vezly i loňské prezidentské kampaně, ale daly tomuto spojení úplně nový rozměr.

Na americké politické kampaně se můžete dívat jako na dobře promazaný stroj, nebo obrovský „cirkus na kolečkách“. Bez ohledu na to, jaký pohled je vám bližší, jedno platí vždy. Ozubená kola uvnitř téhle mašiny tvoří data. Olej, bez kterého by se vše zadrhlo, potom peníze. Ani jedno přitom nezískáte bez dobrovolníků. Jsou to právě dobrovolníci a aktivisté, kteří ve svém okolí

budují podporu pro kandidáta. Oni obcházejí sousedy s dotazníky, žhaví telefony ve stranických callcentrech, rozdávají samolepky, získávají kontakty, staví si na předzahrádkách ikonické yard signs (známé také jako lawn signs), organizují setkání a společné obědy, přesvědčují nerozhodnuté voliče a obstarávají další z nespočtu aktivit, bez kterých by jakákoliv politická kampaň v USA měla jen mizivou šanci na úspěch.

Pokud si někdo v USA dělá ambice na to, že si zřídí kancelář v Oválné pracovně, musí mít proto jasno ve dvou věcech. Bude potřebovat pomoc obrovského množství lidí a celé tohle snažení si vyžádá stamiliony dolarů. To druhé ale většinou nesměruje k těm prvním. Valnou část zdrojů kampaně spolykají televizní spoty. Kandidát si tedy musí vystačit s poměrně úzkým týmem placených zaměstnanců. Většinu práce tak odvedou právě dobrovolníci, lidé, kteří věnují kandidátovi svůj volný čas proto, že mu věří.

REVOLUCE „NETROOTS“

Dobrovolníci ostatně figurují i u druhé části již zmíněné rovnice amerických (nejen) prezidentských kampaní – u peněz. A to jako dárci. To pravé tornádo ale rozpoutali až tehdy, když do hry vstoupil internet. Silným hlasem promluvili takzvané netroots, politicky aktivní skupiny organizující se prostřednictvím internetu a využívající prostředků online médií, už mezi lety 2002 až 2004 v kampani demokrata Howarda Deana. Ten se svými dárcovskými akcemi na webu převálcoval i Bushovy VIP fundraisingové obědy. Právý boom ale přišel o čtyři roky později – v roce 2008 s kampaní Baracka Obamy (NetrootsNation.org 2014).

Podle Julie Germany z Univerzity George Washingtona se stal internet nervovým systémem Obamovy kampaně. A pro grassroots odnož to platilo dvojnásob. Na Obamově webové stránce se nedalo utéct žádostem o podporu, na které navazovalo vyplnění e-mailové adresy. Pokud jste podlehl, kampaň od vás nakonec získala i telefonní číslo a spoustu dalších informací. A velmi často i příspěvek. Vybrané peníze šly do reklamy, která opět lákala lidi k návštěvě Obamových stránek, a dál tak roztáčela kola fundraisingu a data miningu (Telegraph.co.uk 2008).

Byla to revoluce. Počet několikadolarových dárců Obamovy kampaně trhal rekordy v roce 2008 i při jeho znovuzvolení. A jeho následovníci, svého času dva hlavní soupeři o demokratickou nominaci – Hillary Clintonová a Bernie Sanders – se díky tomu mohli pochlubit, že víc než polovina z rozpočtu jejich kampaní pochází z drobných darů do 50 dolarů (PoliticusUSA.com 2016). I Donald Trump, přes svá původní prohlášení, že si kampaň bude financovat z vlastních zdrojů, nakonec povolil a často se nechával slyšet, jak dobře si vede v segmentu dárců pod 20 dolarů (VanityFair.com 2016).

PŘÍBĚH KAMPANĚ PŘED KAMPANÍ

V případě Hillary Clintonové se dal do pohybu i další, dosud nevídaný proces. Posun v organizaci hnutí dobrovolníků a podporovatelů, takzvaných grassroots, který možná snese srovnání i s Obamovou revolucí.

Více než dva roky před tím, než Clintonová vůbec ohlásila svou kandidaturu, vznikl superPAC Ready for Hillary. V lednu 2013 jej založili Adam Parkhomenko, který pracoval pro Clintonovou na nižším postu v roce 2008, a bývalá vysokoškolská profesorka Allida Black. Tak se zrodila kampaň před kampaní, zaměřená na grassroots.

První reakce byly rozporuplné. SuperPAC neměl oficiální podporu kandidátky a odborníci se nedokázali shodnout na tom, jestli jde o seriózní počín, nebo jen fanouškovský projekt bez větších ambicí (BuzzFeed.com 2013). SuperPAC ale získával drive spolu s tím, jak se k němu přidávala slavná jména. Zapojili se blízcí spolupracovníci Demokratů a Clintonových Harold Ickles a James Carville, senátorka Claire McCaskill nebo bývalá guvernérka Michiganu Jennifer Granholm a mnoho dalších (HuffingtonPost.com 2013, Yahoo.com 2013).

SuperPACy většinou schraňují příspěvky v řádech milionů dolarů, které pak směřují do televizní reklamy na podporu vlastního kandidáta nebo spíš k očernění konkurence. Ready for Hillary šel jinou cestou. Jeho duchovní otcové chtěli SuperPAC, který pomůže budovat podporu pro Hillary Clintonovou od kořenů.

MILION STARÝCH E-MAILŮ

(Pozn. red.: Tato část kapitoly věnující se SuperPACu Ready for Hillary je založena na informacích čerpaných z přednášky Jessicy N. Grounds - Women Ready for the Presidency: How to Organize a Grassroots Movement, která proběhla 2. 3. 2016 na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně.)

Ready for Hillary měl Clintonové ukázat, že lidé podporují její kandidaturu na prezidentku USA. Do boje o Bílý dům by přitom vstoupila s nepříliš užitečným dědictvím z roku 2008. Databází podporovatelů s milionem několik let neaktualizovaných e-mailů. I to měl unikátní grassroots superPAC změnit.

Jenže Hillary Clintonová neměla ještě dva roky oznámit kandidaturu. Lovit za takové situace kontakty na podporovatele a potenciální dobrovolníky nemělo v historii prezidentských kampaní v USA obdoby. A neobvyklý cíl si vyžádal i neobvyklé postupy. Aby bylo jasné, že Ready for Hillary staví na obyčejných lidech, omezilo jeho vedení maximální výši příspěvku na 25 tisíc dolarů. Žádný megadárce tak nemohl mít pocit, že superPAC vlastní. Dokonce i investiční

magnát George Soros se musel spokojit „jen“ s 25 tisícovým příhozem (WashingtonPost.com 2013). Valnou část peněz – na konci to bylo přes třináct milionů dolarů – ale získal superPAC z fundraisingových akcí, kdy lidé přispívali 20 dolarů nebo jen pár centů.

Tyto peníze pak investoval do organizace dalších akcí. Například výjezdů slavného The Hillary Bus, který podpořil turné spojené s vydáním memoárů Hillary Clintonové *Hard Choices*. Tmavomodrý autobus polepený americkými symboly a hesly „Přidejte se k hnutí Ready for Hillary“ tvořil na tour zázemí pro tým superPACu, který rozdával propagační předměty a rekrutoval dobrovolníky. V letech 2014 a 2015 s ním takto procestovali Spojené státy křížem krážem. Valná část prostředků šla ale do internetové reklamy, propagace na Facebooku nebo přes e-mail. Na obvyklé televizní spoty nedal tento grassroots superPAC ani dolar.

POPIŠTE JIM SVŮJ PŘÍBĚH

Reklamou na internetu nic nekončilo. Stejně jako u každé americké kampaně byla středobodem přesná segmentace a práce s lidmi. Důležitou cílovou skupinou byly ženy a tréninky pro dobrovolnice se organizovaly v řadě klíčových států, jako je Iowa, New Hampshire, Nevada či Jižní Karolína.

Dobrovolnice pak získaly širokou škálu organizačních nástrojů, díky nimž mohly oslovovat potenciální voliče, svolávat se přes Facebook nebo rozesílat e-maily. Na konci tréninku vyplnily dotazník, kde popsaly své plány na následující tři měsíce. A to vše pak putovalo do databáze superPACu.

Své specializované týmy měly navíc nejen ženy, ale i další části různorodé americké populace – Afroameričané, Asiaté, Latinoameričané, mládež nebo třeba lidé z LGBT komunity (gayové, lesby, bisexuálové a transgender). Organizátoři LGBT sekce a jejímu týmu dobrovolníků se například podařilo získat tisíce kontaktů na podporovatele Hillary Clintonové při pochodech Gay Pride.

A jaký to vše mělo výsledek? Když v dubnu 2015 oznámila Hillary Clintonová svou kandidaturu na prezidentku USA, měl pro ni „její“ superPAC připravenou databázi čtyř milionů aktuálních kontaktů a navíc třeba i Facebookové stránky s více než dvěma miliony podporovatelů. Oficiální kampaň si je ale musela koupit, protože superPAC je podle zákona nezávislý.

Ani to, že Hillary Clintonová následně najala velkou část personálu Ready for Hillary, rozhodně nebylo zanedbatelné. Získala tak nejen kontakty, ale i rozsáhlou infrastrukturu a řadu odborníků pro organizaci grassroots hnutí. Hnutí, které bylo podle slov amerických komentátorů jedním ze základů jejího vítězství v primárkách a tahounem celé její prezidentské kampaně.

Týmu Hillary Clintonové se poté podařilo přetavit tyto základy v silnou grassroots organizaci, která ke konci souboje o Bílý dům čítala na půl milionu aktivních podporovatelů. V organizaci, která se nebála ambiciózních cílů symbolizovaných iniciativou „Three million stronger“. Během ní podporovatelé demokratické kandidátky připravili na 500 registračních setkání po celých Spojených státech, při nichž měli přesvědčit tři miliony Američanů, aby ve volbách odevzdali svůj hlas Hillary Clintonové (PJVoice.org 2016).

Co se týče hodin věnovaných tréninku, počtu kanceláří v terénu nebo investic směřujících do voličských seznamů a dat pro door-to-door kampaň tým Hillary Clintonové překonal Trumpovu grassroots kampaň o několik koňských délek. Realitní mogul však do boje nasadil zcela jiné zbraně. Takové, které se v důsledku ukázaly být stejně efektivní, ne-li efektivnější než precizní plánování a organizace.

TRUMPŮV POMALÝ START

Zatímco kampaň Hillary Clintonová čerpala z odkazu Barackova dobrovolnického leviathana a přidala k němu leccos nového, v Trumpově DNA grassroots od začátku zapsány nebyly. Primárky zřetelně prokázaly, že je realitní magnát s organizací podporovatelů poněkud na štíru. I když to můžeme považovat za konkurenční okopávání kotníků, poradce Teda Cruze Ted Cuccinelli ještě v květnu 2016 tvrdil, že aktivita Cruzovy kampaně mezi grassroots dalece převyšuje tu Trumpovu. „A jak se chce někdo ucházet o prezidentský úřad, když v podstatě ignoruje grassroots, to opravdu nechápu,“ dodal Cuccinelli. Nutno podotknout, že Trumpovi manažeři označili Cuccinelliho vyjádření spíše za zbožné přání (ABCNews.go.com 2016).

Přesto se Trump ve spojení s grassroots nevyhnul ani dalším kontroverzím. Své byznysové kořeny nezapřel například v případě médií často skloňovaných NDA (Non-disclosure Agreement – smlouva o mlčenlivosti), které musel podepisovat Trumpův personál a dokonce i někteří dobrovolníci. Dalším dobrovolníkům zas bylo ze strany zaměstnanců kampaně doporučováno, aby se vyhnuli prohlášením a komentářům pro tisk a televizi (NYTimes.com 2016a).

Počáteční organizační chaos Trumpovy grassroots kampaně podtrhává mimo jiné i fakt, že profesionály, kteří měli zodpovídat za práci s dobrovolníky, začal jeho tým do jednotlivých států vysílat až v dubnu 2016. V tu dobu už mnoho Trumpových podporovatelů pořádalo vlastní fundraisingové akce, přednášky nebo telefonické seance, při kterých obvolávali voliče. Profesionální organizátoři tak často zjistili, že v jejich státě existuje celá řada samostatných, již aktivních buněk dobrovolníků (FoxNews.com 2016).

I když tedy měla Trumpova grassroots kampaň pomalejší a improvizovanější rozjezd než kampaň Hillary Clintonové, podařilo se jí ukázat svou sílu. Jakmile tým republikánského kandidáta zapojil do organizace grassroots sofistikované nástroje, dali o sobě Trumpovi podporovatelé pořádně vědět. Do srpna 2016 se Trumpovi podařilo v podstatě vymazat obrovský fundraisingový náskok Hillary Clintonové, a to zejména díky drobným darům do 25 dolarů (NYTimes.com 2016b).

Velkou změnu pro Trumpovu grassroots kampaň představoval také zisk republikánské nominace. Práci s dobrovolníky poté v podstatě outsourcoval na Republikánský národní výbor (Republican National Committee – RNC), což je uskupení, které se stará o propagaci republikánské politické platformy (WashingtonExaminer.com 2016, Bloomberg.com 2016, NPR.org 2016). Trump se díky tomu mohl spolehnout na její silné organizační zázemí, zároveň to však znamenalo ztrátu bezvýhradné kontroly nad jednou z nejdůležitějších částí prezidentské kampaně. Ďábel se totiž skrývá v detailu a tím „detailem“ byla v případě RNC skutečnost, že tradiční republikánské struktury nepřijaly Trumpa jako svého reprezentanta bez výhrad. Dalo se proto očekávat, že se v obavě z prohry v boji o Bílý dům zaměří i na kandidáty z voleb nižšího řádu. A podobně se zachovaly i některé jiné tradiční a vlivné republikánské grassroots organizace (CNN.com 2016a).

Přesto, že do hry vstoupila RNC, Trumpův tým v organizaci grassroots zaostával za štábem Hillary Clintonové, a to jak ve výši investic, tak i v hodinách věnovaných tréninku dobrovolníků. Dokazuje to mimo jiné i počet kanceláří přímo v terénu, pro jejichž pracovníky je práce s kandidátovými podporovateli jednou z hlavních aktivit. Zatímco Hillary Clintonová jich měla na začátku října, tedy měsíc před volbami, 490, Trump jich zřídil po celých Státech jen 207 (France24.com 2016). Trumpův tým také zaplatil více za charakteristické čepice s nápisem „Make America Great Again“ a další dárkové předměty typu triček než za voličské seznamy a konzultace k práci v terénu (WashingtonPost.com 2016).

JSOU TO GRASSROOTS NEBO LIDOVÉ MILICE?

To, co Trumpově kampani scházelo na metodičnosti a profesionalitě, však doháněl někdy až fanatickým nadšením svých podporovatelů, které do posledního detailu propracované, ale poněkud sterilní grassroots kampani Hillary Clintonové chybělo (Cincinnati.com 2016).

Kromě RNC se spoléhal hlavně na samostatné organizace, jakou byla například poněkud kontroverzní koalice Citizens for Trump (Občané pro Trumpa). Jedním z jejích hlavních cílů bylo, aby Donaldu Trumpovi, do chvíle než získá republikánskou nominaci, přislíbilo svůj hlas přes sto tisíc voličů. Tuto metu koalice po primárkách rozšířila na jeden milion, přičemž

součástí slibu bylo i potvrzení, že se člověk bude jako dobrovolník účastnit Trumpovy kampaně (CitizensForTrump.com 2016b).

V prospěch republikánského kandidáta hrál také jeho jasný postoj k otázkám rozdělováním americkou společnost. Získal tak například podporu důležitých uskupení bojujících proti potratům (tzv. pro-life). Své lidi mu poté propůjčily skupiny jako Susan B. Anthony List (nezisková organizace podporující politické kandidáty brojící proti interrupcím) nebo Generation Joshua (sdružení evangelické křesťanské mládeže) (France24.com 2016).

V mnoha ohledech tak těleso Trumpových dobrovolníků, spíše než sofistikovaný dobrovolnický stroj Hillary Clintonové, připomínalo spontánně vznikající a ohromnou energií nabitý slepenec, vyzbrojený dotazníky, letáky, samolepkami, yard signs a v poslední fázi i mobilními aplikacemi pro canvassing a data mining. Ostatně i sám Trump svou grassroots kampaň označoval za hnutí. Tím se mimo jiné odkazoval na vlnu nadšení a aktivismu, kterou se podařilo v primárkách rozpoutat Bernie Sandersovi. Na rozdíl od Sanderse však Trump používal zcela jiné metody a slovník pro mobilizaci dobrovolníků, mezi nimiž požíval statutu srovnatelného s rockovými hvězdami.

Podobně jako ony, i Trump dokázal svými „fanoušky“ zaplnit stadiony a hangáry na letištích. A není to jediná paralela. Poté, co realitní magnát zrušil v březnu 2016 své shromáždění na Illinoiské univerzitě v Chicagu kvůli obavám o bezpečnost zúčastněných, rozhodl se jeho podporovatel a zároveň vůdce Bikers for Trump Chris Cox proměnit tuto třicetitisícčlennou motorkářskou skupinu, která se do té doby primárně zaměřovala na organizování nejrůznějších akcí na podporu kandidujícího miliardáře, v improvizovanou bezpečnostní agenturu. Ta měla napříště pomáhat policii a zabránit podobným incidentům. Takřka totožným způsobem přitom fungoval motorkářský gang Hells Angels při nechvalně proslulém festivalu v Altamontu (Politico.com 2016).

Po odvolaném chicagském shromáždění se na internetu vynořila také skupina Lions of Trump, která se pro změnu zaměřila na sociální média, kde vyhledávala potenciální odpůrce a demonstranty. Následně o nich informovala na svém webu, kde se mimo jiné objevovaly i citace italského diktátora Benita Mussoliniho (LionsOfTrump.net 2016). Jak Trumpovi motorkáři, tak jeho lvi přitom vnesli do kampaně myšlenku, že podporovatele Donalda Trumpa (a v návaznosti i celé Spojené státy) je třeba chránit. Od protestujících se však rétorika přesunula k samotné Hillary Clintonové.

Témata „ochrany“ a „hlídání“ se prokázala jako životaschopná. Naplno se projevila například v protestu Handcuffs for Hillary (Pouta pro Hillary) a heslu „Lock her up“ (zavřete ji), jež navazoval na Trumpovo oblíbené označení pro demokratickou kandidátku – Crooked Hillary

(Křivačka Hillary). Dobrovolníci z koalice Citizens for Trump při něm rozeslali po kancelářích kampaně Hillary Clintonové stovky plastových „želízek“. Bývalá Secretary of State totiž podle nich patří za mříže (CitizensForTrump.com 2016a).

Handcuffs for Hillary přitom nebyl jediný případ, kdy taktika Trumpova týmu hraničila se zastrašováním. V závěru kampaně Trump ve svých projevech stále častěji naznačoval, že by volby mohly být zmanipulované. Na shromáždění v Pensylvánii dokonce prohlásil, že zde prohraje jedině tehdy, když někdo upraví výsledky (TheGuardian.com 2016a). V návaznosti na to se na jeho oficiálních stránkách objevil registrační formulář s prosbou: „Pomozte mi zabránit tomu, aby křivák Hillary zmanipulovala volby“ (NewYorker.com 2016).

Trump tak začal rekrutovat dobrovolníky, kteří se měli stát „volebními pozorovateli“ a kontrolovat, jestli například někdo nechodí k volbám vícekrát. Na této vlně se svezl i Trumpův dlouhodobý spojenec, lobbista, volební stratég a „konspirační teoretik“ Roger Stone, který vdechl život skupině Stop the Steal. K té se přidaly tisíce dobrovolníků, kteří měli znemožnit Hillary Clintonovou a její lidem, aby „ukradli“ volby. Podle Stonea měli členové skupiny provádět takzvaný exit-poll, tedy výzkum u východu z volební místnosti. Podle kritiků však byl jejich cíl jiný – zastrašování voličů (TheGuardian.com 2016b). Ve státech, kde je dovoleno nosit otevřeně zbraň, dokonce vznikaly obavy, že se před volebními místnostmi budou potloukat ozbrojení „výzkumníci“ (TheGuardian.com 2016c).

OD KANDIDÁTA V OBÝVÁKU PO DATAMINING VE VAŠÍ KAPSE

Moderní politická klání stále častěji připomínají něco, co jako by vypadlo přímo z Hvězdných válek nebo pulpových sci-fi románů 80. let minulého století. A i když loňská prezidentská kampaň v USA nepřinesla nic tak do očí bijícího, jako byla holografická vystoupení nynějšího indického premiéra Narendra Modiho, pozadu rozhodně nezůstala (Telegraph.co.uk 2014).

Hillary Clintonová se tak mohla v primárkách během jedné chvíle zjevit na televizních obrazovkách v 650 domácnostech po celých Státech, kde její podporovatelé uspořádali párty pro další potenciální dobrovolníky. V krátkém videostreamu je vyzvala, aby se zaregistrovali na jejích stránkách hillaryclinton.com a snažili se pro ni získat podporu u svých přátel a sousedů (Time.com 2015).

Zařízení, které loni přineslo opravdovou změnu do grassroots kampaní, ale nebyla televize. Šlo o mnohem menší krabičku, kterou máme navíc všichni neustále u sebe – chytrý telefon. Ten poskytl spolu s rozmachem dobrovolnických aplikací jak pro iOS, tak pro Android mocný nástroj pro organizování dobrovolníků, canvassing a data mining. Zároveň do politického marketingu

vnesl pojem známý zatím spíše z byznysu, a to gamifikaci. Gamifikace je poměrně novou technikou marketingu, která zvyšuje zájem v našem případě dobrovolníků prostřednictvím herních prostředků, herního myšlení a herních principů v neherních oblastech.

O krok napřed byl v tomto ohledu zejména Bernie Sanders, jehož mladí, moderními technologiemi odkojení podporovatelé přivedli na svět mimo jiné i aplikaci Field the Bern. Ta zredukovala klasické kolečko takzvaného door-knockera, který se tradičně musí zaregistrovat jako dobrovolník, setkat se s členem volebního týmu, projít tréninkem, vyzvednout si seznam jmen, adres a hromadu letáčků, na záležitost několika vteřin.

Aplikace poradila podporovatelům, jak oslovovat lidi, jak si vytisknout propagační materiály, na které domy nebo čtvrti se zaměřit nebo kde již byli jejich kolegové v rámci door-to-door kampaně. Dobrovolníci se tak proměnili ve zcela soběstačné jednotky. Aplikace jim zároveň umožnila zanášet základní údaje o voličích přímo do mobilního telefonu. Ty se pak přenášely k týmu Sandersovy kampaně v reálném čase. Za každou navštívenou domácnost pak dobrovolník dostal pět bodů a dalších deset za každou informaci, kterou do systému zapsal. Díky bodům postupoval v hodnostech a mohl soutěžit a poměřovat svou aktivitu s přáteli. Jen první den po uvolnění si aplikaci stáhlo 1 000 lidí (DigitalTrends.com 2016).

Podobný systém odměn využil i tým Hillary Clintonové, který několik měsíců před volbami přišel s aplikací umožňující podporovatelům nejen dostávat novinky o jejich kandidátce, rozesílat samolepky, předpřipravené SMS, ale zároveň i rekrutovat další dobrovolníky a voliče z okruhu přátel a rodiny. S každým splněným úkolem dostal dobrovolník 25 hvězd, za které si mohl pořídit třeba novou pohovku nebo tapety do virtuální kanceláře. Aplikace se osvědčila zejména pro zapojení méně aktivních podporovatelů. Polovina uživatelů před jejím stažením nejenže nedarovala peníze, ale ani se neúčastnila žádných dobrovolnických akcí (Mashable.com 2016).

Kampaň Hillary Clintonové vytěžila maximum i z dalších digitálních nástrojů, jako je internetové video-vysílání Facebook Live a organizační a komunikační nástroj Slack. Ten dobrovolníci používali zejména ke sdílení informací a k tomu, aby se navzájem podporovali a motivovali. Facebook Live oproti tomu představoval cestu, jak trénovat dobrovolníky v reálném čase na mnoha místech současně. V živých vstupech přenášených přes Facebookovou stránku Hillary for America vystupovali manažeři jednotlivých sekcí kampaně a seznamovali dobrovolníky s tím, co to znamená aktivně podpořit Hillary Clintonovou. V samostatném půlhodinovém segmentu například podrobně představili možnosti, jak oslovovat voliče přes telefon. Důležitou iniciační roli v těchto videospotech hrály osobní zkušenosti účinkujících. Například zážitky z jejich prvních telefonátů, při kterých se jim třásl hlas trémou, a jak se jim tuto plachost

postupně podařilo překonat a dostat se do stádia, kdy si již hovory s voliči intenzivně užívají (Mashable.com 2016).

Nezaostal ani Donald Trump, který vypustil vlastní aplikaci pro iOS a Android. Republikáni také vyvinuli systém pro registraci podporovatelů, který je automaticky přiřadil k voličským registrům a přes Slack zároveň upozornil zodpovědného člena týmu, aby se s novým „rekrutem“ do 24 hodin fyzicky potkal – kvůli udržení zájmu. Tradičně silná byla Trumpova grassroots kampaň na Twitteru. Když jeho syn Eric pozval tweetem k účasti na dobrovolnické akci National Day of Action (sám Trump zprávu retweetoval), vedlo to k registraci dalších čtyř tisíc podporovatelů (Mashable.com 2016).

HOREČKA JMÉNEM „GET-OUT-THE-VOTE“

Moderní technologie pomohly i v posledních dnech kampaně, kdy měli dobrovolníci jediný, ale o to důležitější úkol – zajistit, aby voliči skutečně přišli k urnám. Trumpův tým zapojil podobnou aplikaci jako Bernieho Field the Bern. Ta kromě jiného nabídla i interaktivní scénáře s návodem, jak přesvědčit váhající voliče. Aplikace zjednodušila práci tisícům dobrovolníků v takzvaných battleground states a umožnila jim k volebnímu dni navštívit 17 milionů domácností, oproti 11,5 milionům v roce 2012.

Tým Hillary Clintonové zvolil pro cílový sprint tradičnější nástroje. Dobrovolníci za voliči vyrazili s papírovými dotazníky a výsledky zanášeli každý večer do databází. A ve víru posledních dnů kampaně se skutečně nezastavili. Za 96 hodin odpracovali celkem 1 milion směn. Ani v případě Demokratů ale nezůstaly ležet nové technologie ladem. Přes mobilní aplikaci si lidé mohli sestavit například osobní voličský plán, ze kterého se dozvěděli, kde a kdy mohou volit a jak se do volební místnosti dostat (CNN.com 2016b).

KDO NEVOLÁ NENÍ DOBROVOLNÍK

Pokud si člověk prošel internetové stránky obou prezidentských kandidátů, mohl nabýt dojmu, že ideální dobrovolník má telefon přirostlý k ruce. Obvolávání a přesvědčování potenciálních voličů patří k jejich nejdůležitějším úkolům. Podle dlouhodobých průzkumů je totiž telefon jedním z nejefektivnějších komunikačních kanálů pro oslovení cílových skupin (Facebook.com 2016).

Doba obrovských call center v ústředí jednotlivých kampaní už ale minula. Ne že by stále nehrály svou důležitou roli, cílem ale bylo umožnit podporovatelům volat kdykoliv a odkudkoliv, a to podle jejich časových možností a osobních preferencí. Týmy Donalda Trumpa i Hillary Clintonové proto spustily digitální nástroje, které tento „home office“ na

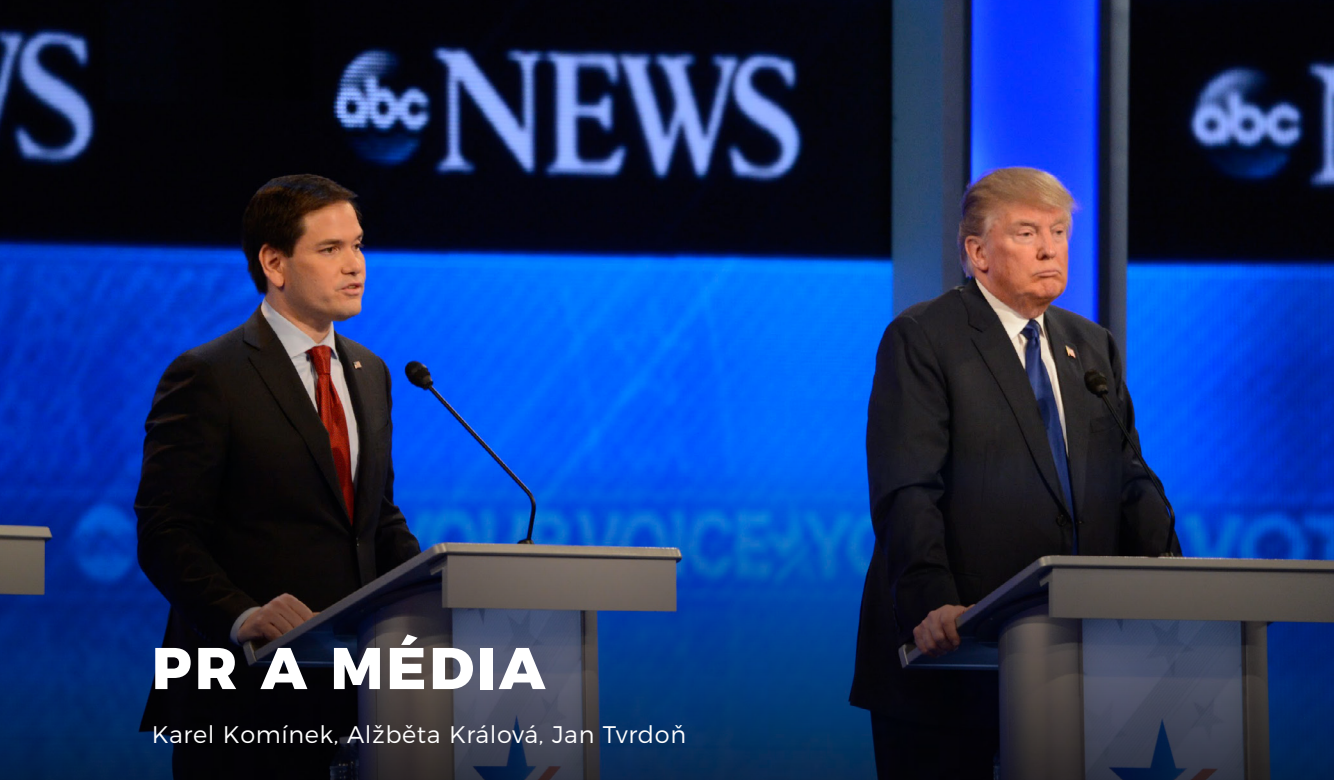

telefonu dobrovolníkům umožnily. Jak Trump Talk, tak Hillary's Call fungovaly na podobném principu. Aby se mohl podporovatel plnohodnotně zapojit do telefonické kampaně pro svého kandidáta, potřeboval jen počítač s připojením na internet. Systém následně dobrovolníkovi nabídl výběr ze států a různých databází podle typu hovoru nebo voličských segmentů (get-out-the-vote, rekrutování podporovatelů, Afroameričané, ženy atd.). Telefonisté zároveň dostali scénář hovoru, do kterého prostřednictvím počítače vyplňovali odpovědi volaných.

Systém Hillary's Call kromě toho operoval s takzvanými call captains, kteří měli za úkol motivovat dobrovolníky a připravit je na telefonáty, pokud s podobným způsobem vedení kampaně neměli předchozí zkušenosti. I zde přitom zafungovala gamifikace, kdy jednotlivé týmy soupeřily v počtu provedených telefonátů (Mashable.com 2016). Do kampaně Hillary Clintonové se tímto způsobem zapojilo přes sto tisíc dobrovolníků (HillaryClinton.com 2016).

Shrnutí

- ★ Dobrovolníci neboli grassroots, tvoří základní nervový systém každé americké (nejen) prezidentské kampaně. Přináší peníze, nepostradatelná data a přesvědčují voliče, aby podpořili jejich favorita.
- ★ Prezidentské volby v roce 2016 navázaly na Obamův odkaz velkého množství malých dárců.
- ★ SuperPAC Ready for Hillary pro Clintonovou získal velmi cennou databázi čtyř milionů kontaktů předtím, než vůbec oznámila svou kandidaturu.
- ★ V počtu hodin věnovaných tréninku podporovatelů, kanceláří v terénu nebo investic do dat pro door-to-door kampaň tým demokratické kandidátky Trumpovu kampaň převálcoval.
- ★ Trumpově kampani se nevyhnuly skandály – například se smlouvami o mlčenlivosti, které museli někteří dobrovolníci podepisovat.
- ★ Některé taktiky Trumpa byly kritiky označovány až za zastrašování voličů.
- ★ Bezprecedentní roli hrály nové technologie, zejména chytré telefony a databáze, které byly používány na bezprecedentní úrovni.

PR A MÉDIA

Karel Komínek, Alžběta Králová, Jan Tvrdoň

Nebývale agresivní kampaň, ve které paradoxně nezbylo příliš místa na politická témata, konzumovali voliči v pravidelných dávkách každý den rok a půl. Díky strategické práci s kontroverzním kandidátem se týmu Donalda Trumpa podařilo ovládnout mediální prostor, i když většina titulů podpořila Clintonovou. V centru pozornosti byly skandály obou hlavních kandidátů. Stranou nezůstalo ani faktické ověřování správnosti jejich výroků.

Média hrají v každé volební kampani velmi významnou úlohu. Stojí mezi kandidáty a veřejností a jsou označována za hlídací psy demokracie. Zprostředkovávají pozice a postoje jednotlivých kandidátů, představují jejich vize, cíle a sliby. Odhalují také kandidátské slabiny, skandály a možné problematické momenty, které by je mohly v budoucím úřadu limitovat. Nejinak tomu je při amerických prezidentských volbách. Prostřednictvím televizního vysílání, novinových a internetových médií získali voliči vyčerpávající množství informací o těch, kteří měli ambici usednout do Bílého domu. Politika dominovala americkému mediálnímu prostoru více než rok a půl a byla to právě média, která přispívala k seriálovému charakteru kampaní, které se proměnily v nejdražší reality show světa.

I média ovšem procházejí znatelnými proměnami. A to na celém světě. S nástupem sociálních sítí dostali lidé do rukou možnost, jak získávat a šířit informace v reálném čase – často mnohem rychleji než média. Přináší to ovšem také některé negativní jevy. Nezřídka se prostřednictvím sociálních sítí a také médií, která si nepotrpí na přílišnou kvalitu práce s informacemi, šíří

neověřené zprávy, v horším případě pak zcela vymyšlené dezinformace. Společnost se na sociálních sítích uzavírá také do tzv. sociálních bublin, kdy se k nim dostávají pouze ty informace, které potvrzují jejich názory. Společnost se pak dále polarizuje, neboť konzument zpráv je často masírován „svou pravdou“, protože se ani nedostane k argumentaci či faktům, které by ji mohly vyvrátit.

Deník The Wall Street Journal (WSJ.com 2016a) vytvořil v rámci amerických prezidentských voleb speciální výstup, který ukazuje rozdělení Facebooku na dvě skupiny – na konzervativce (příznivce Trumpa) a liberály (příznivce Clintonové). Podporovatelé obou kandidátů se dostávají ke zcela odlišným informacím týkajících se jednoho tématu. Zprávy, které konzumují, jsou jednoduše blíže jejich světonázoru a utvrzují je tak v jejich přesvědčení. Gallup (Gallup.com 2016), zřejmě nejznámější společnost zabývající se průzkumy veřejného mínění, od roku 1972 sleduje, nakolik občané Spojených států důvěřují masmédiím. V roce 2016, tedy ve volebním roce, dosáhla tato důvěra rekordní úrovně. Jenže šlo o rekordně nízké číslo – masmédiím důvěřovalo v roce 2016 pouhých 32 % Američanů. Ještě více alarmujícím údajem je, že z voličů Republikánské strany, kteří podle dat měli dlouhodobě skeptičtější postoj, médiím věřilo jen 14 % lidí. Přes tato rekordně nízká čísla byla první prezidentská debata s 84 miliony televizních diváků tou nejsledovanější v historii amerických prezidentských voleb (WSJ.com 2016b).

Kampaň se tedy odehrávala v dynamicky měnícím se prostředí, kdy řada tradičních zdrojů ztrácela na svém vlivu, a naopak sílily nové informační a také dezinformační kanály. Velmi šířeným textem (alespoň co do jeho dosahu) byl článek o tom, že papež František podpořil Donalda Trumpa v kampani – což byl pochopitelně nesmysl. Papež nikdy nevyjadřuje podporu politickým kandidátům, navíc byly jeho postoje např. ohledně uprchlíků v ostrém rozporu s tím, co hlásil Trump. Obecně vymyšlené zprávy (tzv. Fake News) mají na sociálních sítích ideální možnosti k šíření. Logicky totiž mohou obsahovat řadu senzačních či šokujících „faktů“, která podléhají pouze představivosti autorů. Server BuzzFeed.com v této souvislosti publikoval data, která dokládají, že dvacítku nejúspěšnějších zpráv, které se šířily na Facebooku ke konci kampaně, překonala svým dosahem dvacítku zpráv mainstreamových médií (BuzzFeed.com 2016). V neposlední řadě se objevil také jeden zajímavý fenomén, kdy si v makedonském městě Veles vydělávala skupina lidí tím, že vytvářela nepravdivé zprávy (NBCNews.com 2016). Jejich cílem bylo získat co nejvyšší čtenosti a tím peníze z reklam. Vytvářeli tedy „zprávy“ zejména negativně spojené s Hillary Clintonovou, ty totiž dosahovaly nejlepších výsledků. Nešlo přímo o politiku, ale pouze o tvorbu emocemi nasáklých zpráv, které se úspěšně šířily veřejným prostorem.

MÉDIA TRUMPOVY ZOBALA Z RUKY

Jedním ze znaků amerických kampaní jsou enormní sumy, které kandidáti utrácejí za propagaci. Na rozdíl od českého prostředí se v USA vynakládá největší část rozpočtů na televizní spoty, často i více než polovina. Pokud se podíváme na tento typ reklamy v závěru kampaně, Hillary Clintonová Trumpa porážela (Bloomberg.com 2016). Tato propagace je ovšem extrémně drahá, proto se všichni kandidáti snaží o získání maxima mediálního prostoru zdarma. V tomto ohledu jednoznačně dominoval Donald Trump, který do kampaně vnesl poměrně unikátní prvek. Byl prostě nový a jiný. Pro média byla zajímavá jeho pečlivě budovaná persona bohatého a úspěšného člověka, který svými silnými názory na cokoli a kohokoli a značnou schopností nevybíravě útočit jednoduše fascinoval. Donald Trump je mistr jedné disciplíny, po které média prahnou nejvíce: umění nastolit konflikt.

Definoval se jako původce velké změny a byl v tom díky své zcela odlišné komunikaci uvěřitelný. Média Trump zaujal natolik, že referovala o jeho krocích víceméně kontinuálně, a to i o těch, které na první pohled působily až úsměvně. V srpnu 2015 například informovala řada médií o Trumpově vystoupení během kampaně v Jižní Karolíně, kde si Trump na pódium pozval náhodnou ženu z publika, aby jej zatahala za vlasy. Tím budoucí prezident demonstroval, že nenosí paruku a jeho vlasy jsou pravé (NYTimes.com 2016a). Tento spíše anekdotický moment je důkazem toho, že média zcela přistoupila na Trumpova pravidla hry. Excentrický miliardář totiž kampaň pojal ve stylu velké bizarní show a i renomovaná média tak donutil sklouznout k bulvárnosti. Novináři informovali o téměř každé marginálii, kterou se jim kandidát rozhodl podstrčit pomocí kontroverzních výroků na mítincích, při interview nebo jen na svém Twitteru. 140 znaků tak často stačilo jako podklad pro senzační zprávy, které obletěly celý svět.

MediaQuant, společnost specializující se na analýzu médií, spočítala rozsah prostoru, který získal jak Donald Trump, tak Hillary Clintonová. Konkrétně uvádějí, že Trumpovi média poskytla za celou kampaň „prostor zdarma“ v hodnotě 4,96 miliardy dolarů, Clintonová pak dosáhla na 3,24 miliardy (MediaQuant.net 2016). Vítězný kandidát získal nad svou soupeřkou náskok v každém sledovaném segmentu – v online médiích, v televizním vysílání, na blozích a fórech, v tištěných médiích i na Twitteru. Nelze přesně uvést, nakolik plošné informování o Trumpovi a jeho častý výskyt v médiích (mnohdy také negativní), mělo vliv na voličské chování. Je však nepochybné, že díky mediálnímu pokrytí byl Trump přítomný v mediálním prostoru doslova neustále a byl schopný dostat libovolné výroky k ohromnému množství diváků. To pomáhalo rovněž zmíněným médiím. Televize zaznamenaly značný nárůst sledovanosti, což jim generovalo vyšší zisky (WashingtonPost.com 2016a). Krásně se tak ukázala symbióza mezi politikou a médii, kdy politici média potřebují k šíření svých sdělení a média potřebují

politiky jako zajímavý obsah. Trump celou hru posunul na jinou úroveň, když do mixu přidal kontroverzi a neustálý konflikt. Směsí politického obsahu a permanentního boje s příchutí bulváru média jednoduše nedokázala odolat, a Trump si tak zajistil neustálý přístup do médií. Podle stejné společnosti se o Trumpovi dlouhodobě informovalo ve více než 75 % neutrálně nebo pozitivně: 62 % zmínek bylo neutrálních, 15 % pozitivních a 23 % negativních. U Hillary Clintonové se jednalo ze 78 % o neutrální zmínky a po 11 % o negativní i pozitivní.

Zajímavostí je, že si Trump byl schopný zajistit takto velký mediální prostor i přesto, že na média často sám útočil. Deník New York Times zpracoval v prosinci 2016 přehled, na koho Trump do té doby zaútočil jen prostřednictvím svého twitterového účtu (NYTimes.com 2016e). Média v tomto výčtu zaujímají poměrně významný prostor. Trump se nelichotivě vyjadřoval jak k jednotlivým titulům, tak i na účet konkrétních novinářů. Poměrně známý případ představovala moderátorka Megyn Kellyová (ABCNews.com 2016), na kterou budoucí prezident útočil opakovaně i s pomocí poměrně „nevybíravých argumentů“, kdy naznačoval, že během debaty měla zrovna menstruuovat. Nejobvyklejším cílem kritiky byla „mainstreamová média“, dále si Donald Trump „oblíbil“ CNN nebo New York Times – ty zejména kvůli publikování textů, které popisovaly jeho vztah k ženám.

V průběhu kampaně vycházely rovněž najevo informace, že některá média nemohou získat v Trumpově kampani akreditace, a mají tak zabráněno v informování svých čtenářů. Takto postiženo bylo po část kampaně tucet titulů, které o Trumpovy měly psát neférově, např. Washington Post, Huffington Post, The Daily Beast, Politico nebo BuzzFeed (CNN.com 2016a, Politico.com 2016a). Tato média neměla přístup na Trumpovy tiskové konference, mítinky a rovněž nemohla vyslat své zástupce na mediální turné, které v USA tradičně organizují týmy prezidentských kandidátů. Ti křížují zemi ve speciálních letadlech, která jsou následována organizovanými „lety novinářů“. Tím kampaň zajišťuje mediální pokrytí všech svých důležitých událostí napříč Spojenými státy a novináři se nemusí o nic starat. Média na Trumpově blacklistu tento servis nedostala. Na rozdíl od českého prostředí, kde kandidáti musejí „uplácet“ voliče gulášem nebo pivem, aby přišli na jejich volební mítinky, voliči v USA si dobrovolně kupují lístky na kandidátova vystoupení. Novináři z neoblíbených médií si tak museli tyto lístky kupovat ze svého a zároveň složité zajišťovat přesuny pomocí standardních komerčních letů. Média informovala o zrušení této „černá listiny“ na začátku září 2016, tedy zhruba dva měsíce před samotnými volbami (CNN.com 2016b). Trump k tomu prohlásil: „I figure they can't treat me any worse“ (volný překlad: „Myslím, že se ke mně už stejně nemohou chovat hůře“).

NA NESTRANICKOST MÉDIÍ SE V USA NEHRAJE

Jako již tradičně i před prezidentskými volbami 2016 jednotlivá média veřejně vyhlásila podporu některému z kandidátů. Nebo také vyhlásila, koho doporučují nevolit. Jde o dlouhou tradici v rámci americké politiky. Jako příklad uveďme New York Times, které vydávají taková doporučení od roku 1860 (NYTimes.com 2016b). Jednotlivé deníky, časopisy a další média ve svých textech popisují, jakými kvalitami jejich preferovaný kandidát disponuje a proč by jej tudíž měli lidé volit. Jindy naopak poukazují na problematické aspekty potenciálních prezidentů a vyzývají čtenáře k podpoře kohokoli jiného. Všechna média taková doporučení nedávají. Např. The Wall Street Journal (jeden z největších amerických deníků) vydal dva dny před volbami dva texty, v nichž kritizoval oba kandidáty a nepodpořil tedy ani jednoho z nich (WSJ.com 2016c, WSJ.com 2016d).

Mezi tituly, které voliče vyzvaly k volbě jednoho z kandidátů, si vedla mnohem lépe Hillary Clintonová. Té se dokonce podařilo získat na svou stranu celou řadu endorsementu i od médií, která dříve podporovala výhradně republikánské nominanty nebo za dobu své existence nevyhlásila ani jednou, že by preferovala konkrétního kandidáta. Tito „nováčkové“ na poli deklarace podpory byly např. deník USA Today a časopisy Foreign Policy a The Atlantic. Všechna tři média pak argumentovala podobně – vymezila se vůči osobě Donalda Trumpa. Foreign Policy poprvé za 46 let své existence vyzval k podpoře některého z kandidátů s odůvodněním, že „Trump je nejhorším kandidátem jedné ze dvou hlavních stran na úřad prezidenta v historii“ (ForeignPolicy.com 2016). The Atlantic od počátku své existence (rok 1857) doporučil jednoho z kandidátů teprve potřetí. V roce 1860 podpořil list Abrahama Lincolna, v roce 1964 Lyndona Johnsona a v roce 2016 Hillary Clintonovou. Svůj text editor opatřil jednoduchým titulkem: „Proti Trumpovi“. Kandidáta časopis označil za člověka bez idejí, demagoga, xenofoba, sexistu a lháře (Twitter.com 2016a). Rovněž USA Today se poprvé za 34letou historii vymezilo proti jednomu z kandidátů. Trumpa označili za „nebezpečného demagoga“, redakční rada se ale nedokázala zcela shodnout ani na podpoře Hillary Clintonové (USAToday.com 2016). U těchto tří médií, která se obvykle do podpory kandidátů nehrnou, zjevně rozhodla osoba Donalda Trumpa jako hlavní argument, proč vyjádřit podporu demokratce.

Excentrický developer naproti tomu nezískal příliš silnou podporu mezi americkými deníky. Některé se mu přesto podařilo získat, např. Las Vegas Review-Journal (ReviewJournal.com 2016) nebo The Florida Times-Union (Jacksonville.com 2016). Obě média vykreslila Trumpa jako nositele výrazné změny, která je žádoucí. Zajímavostí také je, že svá doporučení vydávala i média mimo USA, která se postavila většinou na stranu demokratické kandidátky. Za všechny můžeme jmenovat známý britský The Economist (Economist.com 2016).

MÉDIA SE ZAMĚŘILA NA PŘEŠLAPY KANDIDÁTŮ

V kampani se vyskytly také některé momenty, při kterých oba kandidáti museli řešit velké nepříjemnosti, které extrémně ohrožovaly jejich veřejný obraz. Hillary Clintonová se např. potýkala dlouhodobě s načtením, že využívala soukromý e-mail pro posílání dokumentů, podléhajícím utajení. Během kampaně média opakovaně informovala o vyšetřování kauzy. Ta byla proti ní používána jak protikandidátem, tak zmiňována jako příklad její nekompetence pro zastávání úřadu prezidentky Spojených států. Vyšetřování FBI nakonec došlo k závěru, že nebylo zjištěno porušení zákona. Nicméně podle ředitele FBI Comeyho si Clintonová „počínala extrémně lehkověžně při nakládání s vysoce citlivými a vysoce utajovanými informacemi“ (FactCheck.org 2016).

Druhým okruhem, který byl v souvislosti s demokratickou kandidátkou velmi vážně diskutován a medializován, byl její zdravotní stav. Na sociálních sítích a různých spíše obskurních místech na internetu po dobu kampaně kolovaly více či méně uvěřitelné „zaručené“ zprávy o nejrůznějších obtížích, které Clintonovou měly údajně sužovat. Tyto zprávy dosahovaly kolikrát bizarních rozměrů – kandidátka demokratů měla utrpět poškození mozku s možnými trvalými následky, mít artritidu, syfilis, AIDS, projít infarkty, mrtvicí či již 10 let trpět Parkinsonovou chorobou, kvůli čemuž jí měl zbývat pouhý rok života (CNN.com 2016c). Nutno podotknout, že tyto často až konspirační teorie šířili Trumpovi příznivci v médiích jako je Fox News, C-SPAN, CNN či MSNBC.

Sama kandidátka pak 11. září během odchodu z ceremonie k uctění památky obětí teroristického útoku na WTC zkolabovala. Mohl za to údajně zápal plic. Video, které celý incident zaznamenalo a následně obletělo celý svět, natočil shodou okolností Zdeněk Gažda (Aktualne.cz 2016), Čech dlouhodobě pobývajícím ve Spojených státech. Clintonová a její tým udělaly ohromnou chybu, protože se zdravotní stav snažili zatajit. Když poté demokratka zkolabovala, dostali se do velkých potíží, protože zdravotní stav kandidátů je v USA pod drobnohledem médií i veřejnosti. Místo aby tým otevřeně přiznal, že se kandidátka léčí se zápallem plic, a na pietní akci ji vůbec neposlali (což by také bylo v médiích propíráno), nechali ji stát tři hodiny na slunci. Po kolapsu se tým na několik dlouhých hodin odmlčel. Média tento incident ovšem velmi zajímal, protože o zdravotním stavu Clintonové se spekulovalo již dlouho (NYTimes.com 2016c). Do médií tedy byli ihned zvaní různí komentátoři a odborníci, kteří se bez jakýchkoli informací snažili odhadnout, co se asi Clintonové mohlo stát. Neaktivita týmu Clintonové poskytla dostatečný prostor až pro absurdní spekulace (WashingtonPost.com 2016b) o skutečné příčině jejího kolapsu, což vyústilo v horší situaci, než kdyby demokratický tým zápal plic přiznal rovnou. Bývalá ministryně následně vynechala tři dny kampaně

a pokusila se čelit velkému mediálnímu i veřejnému náporu tím, že zveřejnila (opakovaně) své lékařské záznamy (HillaryClinton.com 2016). Celá kauza se ovšem nesmazatelně projevila v její již tak nízké důvěryhodnosti (TheHill.com 2016).

Donald Trump této situace využil, když veřejně naznačoval, že jeho soupeřka nemá výdrž na to, aby zastávala takto důležitý úřad. Tento svůj výrok opakoval vícekrát, použil jej i během prezidentské televizní debaty (CNN.com 2016d). Trump rovněž v reakci na celý incident publikoval své lékařské záznamy v talk show „Dr. Oz Show“ (CNN.com 2016e), kam přinesl moderátorovi a známému lékaři papír s lékařskými zprávami. Trump byl i přesto kritizován, že jím zveřejněné informace nejsou příliš detailní, to se ovšem součástí kampaně nestalo.

Republikánskému kandidátovi se ovšem také nevyhnuly kritické momenty. U Donalda Trumpa byla takto propírána řada kauz, jako např. nezveřejnění daňového přiznání nebo řada urážlivých výroků. Největším problémem ovšem byla uniklá nahrávka z roku 2005, na které Trump popisuje, jak si jako holywoodská hvězda může dělat se ženami, co se mu zachce. Dále na nahrávce uvedl, že se pokusil dostat do postele (originální výraz je vulgární) vdanou ženu a v neposlední řadě použil některé verbální obraty, které byly následně řadou lidí chápány jako sexuální útok. Nahrávku jako první zveřejnil Washington Post, odkud se začala šířit do všech koutů světa. Oplzlá slova Donalda Trumpa vyvolala značné pozdvižení, svou podporu pro jeho kandidaturu odvolala řada republikánů – např. senátor John McCain (Politico.com 2016b). Mediálnímu náporu se Trump bránil zveřejněným prohlášením na svém webu (WashingtonPost.com 2016c). Zde se celou záležitost pokusil otupit tvrzením, že jde o výroky staré, šlo o žertování a nabídl také omluvu těm, kterých se jeho slova dotkla. Současně se pokusil přehrát negativní vlnu zájmu na kampaň Clintonové s poukazem na to, že její manžel a bývalý prezident Bill mu údajně měl říkat na golfovém hřišti ještě horší věci. Hillary Clintonová v reakci na zveřejněnou nahrávku na svůj Twitter napsala, že „je to strašné. Nesmíme dovolit tomuto muži stát se prezidentem“.

Ve svém dalším prohlášení na Twitteru Trump uznal, že se zmýlil a svých slov lituje (Twitter.com 2016b). Dále ujistil, že lidé, kteří jej znají, vědí, že takový není. Opět využil příležitosti a zaútočil na kampaň Clintonové s poukazem na sexuální skandály Billa (CNN.com 2016f). Zcela kategoricky pak Trump vyloučil možnost, že by se vzdal své prezidentské nominace, čehož podle něj chtěla docílit zveřejněním nahrávky „média a establishment“ (Twitter.com 2016c). Veřejnou podporu v této věci i dalších obviněních získal Trump od své ženy Melanie (CNN.com 2016g). Ta v rozhovoru na CNN svého manžela vykreslila jako gentlemana, který ženy podporuje. Zmíněnou nahrávku popsala tak, že na ní jsou chlapecké řeči a její muž byl do nich naveden. Trumpa v různých fázích hájili i další členové rodiny, např. syn Eric. Naproti tomu Clintonová byla výrazně podporována manželem Bilem, bývalým prezidentem USA, který se proto stal terčem útoků ze strany kampaně Trumpa.

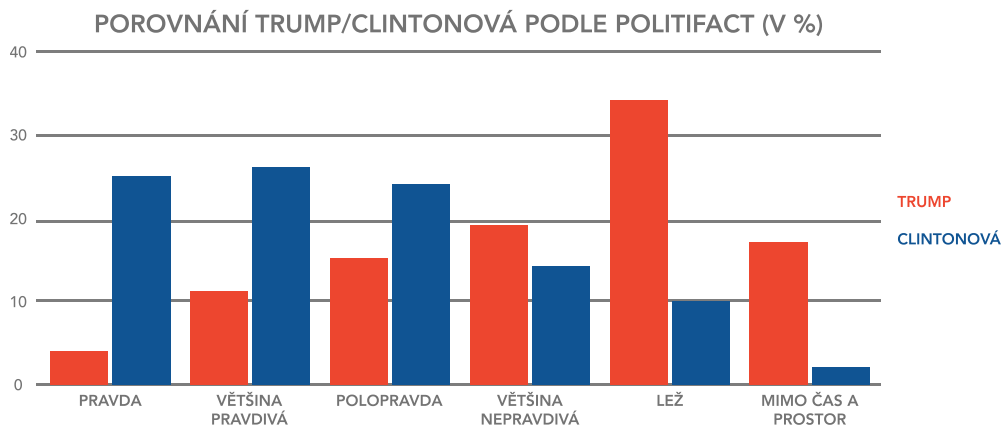

ZARPUTILÝ FACT-CHECKING V PŘÍMÉM PŘENOSU

Fenomén factcheckingu, neboli ověřování faktické správnosti výroků kandidátů, se v rámci proběhnuvších amerických voleb stal velmi zajímavým. Volby totiž nakonec vyhrál ten kandidát, který si vedl mnohem hůře než jeho finálová soupeřka. Předně uvedme, že ve Spojených státech se do samotné kontroly kandidátů zapojilo 52 různých organizací. Kromě tzv. „Velké trojky“ (PolitiFact, FactCheck.org, Washington Post Factchecker) se celá řada dalších médií pustila do ověřování výroků jednotlivých kandidátů v debatách (NYTimes.com 2016d).

Média se snažila zapojovat do svých výstupů také řadu nových prvků – CNN a MSNBC například použily v rámci svého vysílání na spodní liště přímo upozornění, že se řečník dopouští manipulace. Principiálně jde o skvělý nástroj, jak v reálném čase diváka upozornit na faktické přešlapy řečníka, ovšem forma, kterou výše jmenované stanice použily, byla komunitou factcheckerů částečně zpochybněna. Byla totiž použita výhradně na Trumpa a jeho kampaň, což nebylo ideální (Poynter.org 2016a).

Kromě tohoto nástroje se vyskytly ještě další inovace – jako např. možnost si do internetového prohlížeče přidat widget, který divákovi prezidentské debaty sám ukazoval, jak si jednotliví řečníci vedli ve svých výrocích (Poynter.org 2016b), nebo lepší propojení jednotlivých analýz a sociálních sítí, aby bylo možné ověřené výroky lépe dostat k většímu množství čtenářů/voličů (Poynter.org 2016c). Jak již bylo zmíněno výše, vítěz voleb, Donald Trump, si co do faktické přesnosti svých prohlášení vedl výrazně hůře než jeho finálová soupeřka. Projekt PolitiFact, který výroky obou sledoval již od začátku volební kampaně (Trumpova prohlášení systematicky sleduje od června 2015), ukazuje ve svých hodnoceních významný rozdíl mezi oběma kandidáty.

(data PolitiFact: Donald Trump, Hillary Clinton)

Na místě je také zmínit některé konkrétní výroky, které se svým charakterem vymykaly. Šlo často o již vyvrácená prohlášení, která oba kandidáti opakovali navzdory důkazům fact-checkerů, nebo o prohlášení zasazené „mimo čas a prostor“. V případě Trumpa šlo např. o výrok, že američtí muslimové v New Jersey oslavovali pád budov WTC, což je tvrzení, které neprokazuje vůbec nic (WashingtonPost.com 2016d). Žádný veřejně dostupný zdroj, který by to popisoval, neexistuje, dokonce ani samotný Trump se v interview, které poskytl osm dní po tragédii, nezmínil o tomto údajném prožitku. Přesto byl schopen opakovaně tvrdit, že to viděl na vlastní oči (v televizi) a že se to stalo. Více výroků u Trumpa se vázalo také na kauzu rodného listu bývalého prezidenta Obamy. Zejména příznivci konspiračních teorií v letech od jeho kandidatury setrvávají v iluzi, že Obama se ve skutečnosti nenarodil v USA a neměl tak právo být prezidentem (PolitiFact.com 2016a). Trump tedy např. v kampani obvinil Clintonovou, že to byla přímo ona a její kampaň, kdo s tímto v roce 2008 přišel. Reálně pro toto tvrzení neexistuje důkaz, zvěsti okolo rodného listu se začaly šířit mezi stoupenci Clintonové v roce 2008, ona sama (resp. její kampaň) toto nepodpořila. Trump také na konto zmíněné kauzy uvedl, že to byl on, kdo „ukončil“ spekulace ohledně Obamova rodiště. Bývalý prezident Obama zveřejnil svůj rodný list v roce 2011 (podruhé – poprvé v roce 2008), aby ukončil nesmyslné spekulace. To však Trumpovi nezabránilo ještě tři a půl roku na svém Twitteru naznačovat, že to tak jasné není (PolitiFact.com 2016b).

Clintonová zase opakovaně uváděla (PolitiFact.com 2016c), že jako jediná ze všech kandidujících osob (v rámci obou hlavních táborů) dala závazek, že nezvýší daně pro střední třídu. Tento slib dalo kromě ní dalších 15 republikánských kandidátů. Nebo zcela překroutila Trumpova slova o podpoře automobilek během ekonomické krize v roce 2008 v USA. Clintonová nařkla Trumpa z toho, že v dané době měl tvrdit, že se mají nechat automobilky padnout. Jenže veřejně dostupná prohlášení dokládají, že Trump tvrdil pravý opak (PolitiFact.com 2016d). Demokratická kandidátka si za tento výrok vysloužila nejhorší možné hodnocení na škále PolitiFact, Pants on Fire (hořící kalhoty).

Nakolik factcheck jako takový ovlivnil samotné volby, je velmi diskutabilní. Oba kandidáti pracovali s fakty poměrně kreativně, byť vítězný Trump dosáhl zcela nelichotivého skóre. Hledat u něj kompletně pravdivý faktický výrok může nějaký čas zabrat, je jich jen hrstka. Celkově pouze třetina jeho výroků získala na hodnotící škále stupeň alespoň „polopravda“. Od serveru PolitiFact, který každoročně vyhlašuje „Lež roku“, získal toto ocenění na konci roku 2015 Donald Trump jako osoba, která s fakty zachází extrémně kreativně (PolitiFact.com 2015). Sympatie Donalda Trumpa vůči ověřování faktů nezávislými médii (v USA tuto činnost provádějí téměř výhradně média, což je unikátní) se odrazily v jeho prohlášení, ve kterém označil factcheckery jako „crooked as hell“ (naprostí křiváci) a „dishonest scum“ (nečestná

spodina) (TheStar.com 2016). Ověřování výroků nově zvoleného prezidenta tak bude jistě pokračovat.

STVOŘILA MÉDIA TRUMPA?

Během kampaně se různí experti opakovaně zamýšleli nad tím, jestli média mohou za neočekávaný úspěch Donalda Trumpa. V prezidentských volbách kandidovaly desítky uchazečů o post v Bílém domě, přesto právě jeden z nich dokázal médiím nabídnout to, čemu nebyla schopna odolat: konflikt a kontroverzi. Existovalo mnoho zkušenějších a značně kompetentnějších kandidátů, nicméně pouze Trump se dokázal vymezit vůči úplně všem. Tím přinutil média, aby pozornost vždy minimálně z části věnovala právě jemu. Během kampaně dosahoval prakticky po celou dobu výrazně většího počtu zmínek než Clintonová, někdy dokonce o 50 až 80 %.

Trumpovi nahrávaly do karet i důležité proměny mediálního světa. Zatímco ještě před pár desítkami let bylo nesmírně náročné a nákladné vytvořit si vlastní médium, v roce 2016 byla tradiční média vystavena stále sílícímu tlaku internetových portálů, čímž jim výrazně vzrostla konkurence. Každý volič napříč politickým spektrem si mohl vybrat titul, který mu vyhovoval – včetně zcela obskurních zdrojů, které informovaly o adoptovaném mimozemském dítěti Clintonových nebo pedofilních sklonech Johna Podesty. Média tak jsou nejen ze strany svých vlastníků tlačena do produkování stále zábavnějšího obsahu a zvyšování čtenosti. Kvůli silné konkurenčnímu prostředí si ani seriózní média nemohla dovolit neinformovat o bulvárních aspektech kampaní, čímž danou věc legitimizovala a zároveň nastavila agendu pro ostatní média, protože mediální svět se chová značně stádoidně. Zdá se, že Donald Trump toto chování velmi dobře chápe a má perfektně vyvinutý smysl pro vytváření obsahu, který bude novináře zajímat – včetně dříve zcela nepředstavitelných kontroverzních výroků.

Kromě toho, že si zástupci médií nemohli dovolit o Trumpovi nepsat, zažívali jakousi krizi identity. Poprvé v historii se totiž stalo, že kandidát masivně používal lživé nebo nepotvrzené výroky, a to dokonce i přes to, že jej za to média opakovaně kritizovala. Na upozorňování na lži ovšem novináři nejsou trénovaní a během kampaně šlo poznat, že neví, jak se v takových situacích zachovat (což částečně vyvrcholilo pokusy o fact-checking v reálném čase). V roce 2016 navíc probíhala velká část komunikace „nefiltrovaně“ přímo od kandidátů k voličům skrze sociální média.

Do hry navíc vstoupila také „false equivalence“ (falešná rovnost), fenomén, který popisuje přístup k podávání informací a projevuje se zejména v médiích. Novináři mají zkušenosti s poskytováním vyrovnaného zpravodajství, protože nezájatost je jedním z novinářských principů. Když se tak do kampaně o Bílý dům dostane kromě standardních kandidátů člověk

na jiné úrovni střetu zájmů nebo závažnosti skandálů, budou se novináři i k němu chovat jako ke zcela standardnímu účastníkovi boje o prezidentské křeslo. Jako analogie se používá býk závodící v koňských dostizích. Novináři, kteří jsou roky zvyklí se soustředit na dva nejrychlejší koně, dále popisují závod, jako by se nic nedělo, protože přehnané upozorňování na to, že závodí býk, by bylo vnímáno jako zaujatost. V tomto smyslu se vymykal zejména Donald Trump, který skandálů nasbíral skutečně pozhledně, pronesl řadu výroků popírajících lidská práva, Ústavu USA, jen velmi neochotně se vzdával podpory rasistů, vyzýval k válečným zločinům (zabíjení rodin teroristů), má stále konflikt zájmů zcela mimo tradice americké společnosti a zároveň možné vazby na cizí zemi, která se chová nepřátelsky vůči USA. Na druhou stranu dodejme, že Hillary Clintonová v tomto slova smysl rozhodně není bezchybným dostihovým koněm, protože i její vazby na zahraniční vlády ve spojení s nadací Clintonových, porušování bezpečnostních pravidel státu a řada dalších skandálů rozhodně vybočuje z řady. False equivalence tak pomohlo nejprve Clintonové i Trumpovi získat nominaci a následně pravděpodobně realitnímu magnátovi snížit vnímanou závažnost jeho prohřešků, které se v průběhu kampaně začaly kupit. V rámci psaní o Trumpových skandálech totiž novináři kvůli vyvažování zmiňovali i kauzy Clintonové, čímž jednak vzniklo optické pokřivení počtu kauz obou kandidátů, ale zejména zanikla jejich potenciální společenská závažnost, protože případy obou byly položeny na stejnou úroveň. Politické postoje a programy soupeřů tak byly z velké části zastíněny a odsunuty na vedlejší kolej.

Nelze jednoznačně říci, že média přímo stvořila Trumpa. Ale rozhodně se zasadila o posílení jeho osobní značky. Velmi obtížně se bude zároveň dokazovat, nakolik mu pomohla k samotnému zvolení. Zdá se, že jeho vítězství v mediálním prostoru bylo výsledkem řady faktorů - od schopnosti pochopit současnou mediální scénu přes nastavení komunikační strategie, nepřipravenost novinářů na novou podobu vedení kampaní až po složité společenské procesy, které vyústily ve specifické požadavky amerických voličů roku 2016. Donald Trump a jeho tým se v situaci dokázal zorientovat nejlépe a mediální prostor ovládl.

Shrnutí

- ★ V roce 2016 převzaly z velké části úlohu prvotního zdroje informací sociální sítě. Dominoval především Twitter.
- ★ V získávání mediálního pokrytí zdarma byl úspěšnější tým Donalda Trumpa, který si dokázal zajistit prostor v hodnotě téměř 5 miliard dolarů.
- ★ Trumpův tým zhruba rok záměrně blokoval přístup některých médií k informacím z kampaně, protože psala o Trumpovi kriticky. Novináři si museli kupovat lístky na jeho vystoupení a létat po celých USA na vlastní náklady.
- ★ Médii silně rezonovaly také skandály. Clintonová byla propírána za unklé e-maily či zdravotní stav, Trump naopak za přístup k ženám nebo kvůli nezveřejněnému daňovému přiznání.
- ★ Větší část médií vyjádřila oficiální podporu Clintonové, dokonce i tradičně republikánské nebo nezávislé listy.
- ★ Faktickou správnost výroků ověřovalo v kampani několik serverů. Z hodnocení vyšel výrazně hůře kandidát republikánů.

VOLEBNÍ SPOTY

Václav Jabůrek, Filip Zavřel

Volební spoty stále představují největší část výdajů v amerických kampaních. Ty kandidáti nejčastěji využívali k pošpiňování politických soupeřů. Dočkali jsme se oprášení legendárního spotu Daisy, Teda Cruze v maskáčích na lovu kachen a spousty negativních videí na Clintonovou.

Využívání televizního vysílání pro politickou reklamu samozřejmě souvisí s rozvojem vysílání jako takového. Právě USA se staly lídrem v této technologii, a proto se vůbec první politický spot objevil již v roce 1952. Jednalo se o video I Like Ike na podporu Dwighta D. Eisenhowera (přezdívaného „Ike“), pětihvězdičkového generála, který během 2. světové války velel vylodění v Normandii. Z dnešního pohledu video působí až úsměvným dojmem, tehdy se ovšem jednalo o revoluci. Spot trvá minutu, po celou dobu se v něm zpívá jednoduchý popěvek „I like Ike“ a především – celý je kreslený, reálná podoba kandidáta se ve videu vůbec neobjeví. Leckomu se při jeho zhlédnutí jistě vybaví dětské animované pohádky od Looney Tunes. Písničku ke spotu napsal Irving Berlin, byla z produkce studií Walta Disneyho (Time. com 2016). Spot ukazuje zástupce různých profesí, jak společně v průvodu míří k urnám volit Eisenhowera. Z českého pohledu je zajímavé, že již na začátku 50. let byl spot označen jako politická reklama a byl uveden jeho zadavatel, což se v ČR intenzivně řešilo až v roce 2016.

Zlomovým okamžikem, který určil význam placených volebních spotů v americkém politickém prostředí, byly volby v roce 1988. Oba kandidáti (George H. W. Bush a Michael Dukakis) tehdy naplno využili možnosti nakupovat prostor v médiích. Spoty totiž zajistí neomezený prostor

k sebeobhajobě, možnost oslovit kýženou cílovou skupinu a vyslovovat se k řadě otázek, na něž v prezidentských debatách nebyl prostor. Forma a výsledná podoba zcela podléhá týmu kandidáta, a ten tak má naprosto volné ruce v tom, co světu hodlá sdělit (Negrine, Stayner 2007).

Dnes jsou volební spoty v USA jedním z nejexponovanějších prvků celé kampaně a jejich obsahu a grafické podobě je věnována enormní péče. Na rozdíl od ČR se na ně v televizním vysílání nevztahuje žádná časová regulace a týmy proto bez problému hojně nakupují mediální prostor v regionálních i celoplošných televizích. Obsah určený pro televizi se navíc šíří i na sociálních sítích.

Placený volební spot se postupně stal jedním z důležitých nástrojů komunikace. Z dobře připraveného krátkého videa může kandidát získat daleko více než z půlhodinového proslovu. I přes narůstající vliv sociálních sítí si pozici média s největší útratou drží klasické televizní vysílání. V prezidentských kampaních v roce 2012 bylo odvysíláno 915 000 reklam propagujících Mitta Romneyho či Baracka Obamu. Jejich týmy za tento prostor zaplatily okolo 900 milionů dolarů, a to pouze za období zhruba pěti měsíců (WashingtonPost.com 2016, TheWeek.com 2016).

Skutečnost, že ve volebních spotech dlouhodobě dominuje negativní reklama, dokazuje například studie z prezidentských voleb v roce 2012. Podle Campaign Media Analysis Group mělo negativní zaměření 89 % Obamových a 94 % Romneyho sdělení. Washington Post později uvedl, že Obamova kampaň vynaložila 85 % rozpočtu právě na negativní kampaň, u Romneyho dokonce 91 % (PoliticalAdvertising.co.uk 2016). V roce 2016 padlo z rozpočtů všech kandidátů na televizní vysílání 44,7 % financí (Mashable.com 2016).

Z analýzy University of Maryland vyplynulo, že se spoty roku 2016 snažily vytvořit z voleb referendum o charakteru obou kandidátů. Video Clintonové zabývající se aktuálními tématy představovaly pouze 26,3 % z celkového počtu, zbytek se pak zaměřil především na charakterové vlastnosti Trumpa. Ten na vlastnosti oponentky útočil ve skoro 35 % spotů. Dále report zmiňuje, že kandidáti při útocích využívali hlavně emočních apelů a často pracovali se strachem a hněvem. Reklamní sdělení zaplacená nezávislými SuperPAC se držela stejného modelu, všechna videa zaplacená proclintonovskými PAC byly negativní, protrumpovské byly negativní v 85 %. Cílem spotů obou kandidátů bylo komunikovat to, že ani jeden z nich není způsobilý k vykonávání prezidentského úřadu. Výzkumníci na závěr dodávají: „Osobní útoky, kterých kampaně využily, budou mít v budoucnu negativní vliv a vládnutí značně ztíží“ (University of Maryland 2016:2).

Vizuální symboly hrají důležitou roli

Nejprve se podívejme na to, jaké jsou nosné prvky většiny spotů. V americké legislativě je zakotveno, že každá politická reklama musí být jasně podepsaná a musí být vidět, kdo za ni zaplatil. Proto na konci každého spotu vidíme nápis: „Paid for“ a jméno kandidáta či skupiny, která za spot zaplatila, následováno vyjádřením „approved by“ a jméno kandidáta. Na rozdíl od české legislativy lze v USA politické spoty vysílat bez jakéhokoliv dalšího omezení. Zatímco české politické strany mohou volební klipy prezentovat pouze ve zvlášť vyhrazeném vysílacím pásmu ve veřejnoprávních médiích, americké volební týmy si prostor mohou libovolně nakupovat (PolitickyMarketing.com 2016a).

Volební spoty – stejně jako další vizuální prvky (web, fotografie na sociálních sítích, výzdoba při proslovech) – vytváří z velké části identitu kandidáta. Při sledování videí nejdříve dešifrujeme to, co je zobrazeno. Všímáme si předmětů, lidí, barev, kontrastů, linií, hudby a celkové kompozice. Vedle toho se snažíme nacházet i významy hlubší. Nespokojíme se s tím, že na videu něco pouze je, ale podvědomě zkoumáme, proč to tam je, a dáváme si to do širších souvislostí. Vnímání těchto souvislostí je kulturně podmíněné. Každá kultura má své specifické asociace, proto Evropanovi mohou některé americké volební spoty připadat „šílené“. Pro Američana jsou ale zcela obvyklé. Typickým příkladem toho, co je pro Američany neodmyslitelným prvkem správného spotu, je (z českého pohledu) vyhrocený patriotismus. Vlající vlajky, pěticípé hvězdy v infografikách, mariňáci v plné polní, nebo veselá rodinka na předměstí. To vše jsou základní prvky prakticky všech pozitivně laděných spotů. Jejich použitím se týmy snaží divákům dokázat, že je kandidát pravověrný Američan milující svou zemi.

(zdroj: YouTube.com 2016a)

Příkladem užití symboliky při demonstrování patriotismu je i často se opakující záběr bitevní lodi Iowa, používaný týmem Donalda Trumpa. Lodě třídy Iowa byly vybudovány během druhé světové války a jako největší bitevníky amerického námořnictva sloužily až do 90. let. Použitím jejich snadno rozpoznatelné siluety Trump komunikuje paralelu - tato obří loď je jako naše země: dříve byla velká, mocná a neporazitelná, zatímco dnes stojí v doku a čeká na novou příležitost.

Symbolika se ale nedržela jen u pozitivně laděných spotů, vyplňovala také značnou část klipů, jimiž kandidáti očerňovali své konkurenty. Stavba byla prakticky u všech spotů stejná: první polovinu klipu je divák strašen konkurentem (problém), druhou pak uklidňován tím, že existuje řešení v podobě „toho jediného správného“ kandidáta. V první emotivní části byly používány jak prvky z noir filmů (příšeří, hra na kontrast barev) a apokalyptická zobrazení země (zrnitý obraz, polorozpadlá Socha svobody, opuštěné ulice), tak i primitivní animace (před obličej kandidáta jsou namalovány mříže). Tyto zásahy do obrazu a zvuku mají i další vliv - snižují autoritu zobrazovaného kandidáta. Jedná se o podobný efekt, jako když v přednáškovém sále plném lidí část z nich neustále vyrušuje. To, co říká přednášející, má poté mnohem nižší váhu a dopad. Vše vždy doprovázela tajemná a depresivní hudba. Přibližně v polovině klipu však nastal obrat – obraz se rozjasnil, hudba nabrala optimističtější nádech a divákům byly naservírovány všechny důvody pro to, proč je vize kandidáta tou jedinou správnou pro ideální rozvoj USA (PolitickyMarketing.com 2016b). Využití těchto technik v extrémní podobě nabízejí často reklamy z teleshoppingu.

Každý z kandidátů zaujal ve volbách svou specifickou pozici. Donald Trump si zvolil jasnou strategii: rozšířit mezi voliči dojem, že je úspěšný, silný, nekompromisní. Později se ve spotech snažil komunikovat také to, že je vůdcem nového hnutí, usilujícího o znovuzrození silné Ameriky. Oproti tomu Hillary Clintonová hrála spíše roli rozumné, kvalifikované paní, která moc dobře ví, co je pro bezpečnou budoucnost USA zapotřebí. Ve valné části spotů se ukazovala společně s obyčejnými lidmi a mnohdy se celý klip věnoval pouze jim a Clintonová se ve videu vůbec neobjevila. Tenhle přístup je nejvíc evidentní především ve spotech o zdravotnictví a školství, které byly cílené hlavně na matky.

Témata volebních spotů

Z reklamních spotů kandidátů obou politických stran bylo snadné vysledovat konkrétní trendy. Přestože republikáni s demokraty ve svých sděleních sdíleli mnoho společných témat, klíčová problematika se u jednotlivých kandidátů odlišovala.

Republikánské spoty se více orientovaly na otázky vnější politiky, jako byly bezpečnostní hrozby, ochrana hranic, vojenská a ekonomická pozice USA ve světě, příliv nelegálních migrantů

nebo stav armády. Důraz byl kladen také na rodiny. Ty byly ve většině republikánských spotů zobrazovány jako by byly vystřižené ze seriálu NBC z 50 let: čtyřčlenná bělošská rodina s domkem na předměstí, dominantní otec, manželka/hospodyně a dvě roztomilé děti. Demokraté oproti tomu čerpali více z vnitřních problémů země, jako jsou školství, dluhy studentů, postavení menšin, rovnoprávnost žen, ekonomická a sociální nerovnováha, legislativní problematika imigračního systému či ekologické otázky. Rodina (kterou někdy reprezentovaly pouze matky) byla v demokratických spotech zobrazována daleko rozličněji, od obézních bělochů až po ženy z černošských ghett. Diametrálně odlišné byly také jejich přístupy v otázce regulace zbraní či zdravotnického systému.

Odlišovala se i rétorika, která korespondovala s využívanými tématy. Demokraté se ve svých spotech ve většině případů pokoušeli motivovat, poskytovat naději a vyzývali své voliče k aktivní spoluúčasti na změně systému. Republikáni od počátku svých kampaní využívali strachu, patriotismu a negativních emocí. Zmiňovalo se oslabování pozice USA ve světě, ekonomická závislost na Číně a úpadek „amerického snu“. Navíc častěji napadali ostatní kandidáty.

Žádné volby se neobejdou bez kuriozit

Clintonová rozbíjela počítač, Cruz lovil kachny, Huckabee vykrádal Adele a Johnny Depp si zahrál Trumpa ve falešném životopisném filmu. Takové jsou příklady bizarních volebních spotů a videí v amerických prezidentských volbách 2016. Legrační či záměrně amatérsky vypadající videa v praxi často zajistí větší pozornost, než vážné a drahé profesionální spoty. Volebním týmům tak někdy nechtěně, jindy záměrně při vytváření volebních videí ujela ruka. A tak vedle těch seriózních spatřila světlo světa i poněkud bizarní díla. Ty se díky sociálním sítím staly ve Spojených státech populárními.

Nejproduktivnější dílnou spotů s virálním potenciálem byl tým Teda Cruze. V jednom z videí vykreslil postavu podobnou Hillary Clintonové, která si s pomocí baseballové pálky vybíjí zlost na počítači. Parodii slavné scény z filmu Maléry pana Šikuly pak dokresluje rapová píseň odkazující na skandál s uniklými emaily. V jiném videu s názvem Playing Trump si skupinka chlapců v předškolním věku hraje a když jeden z nich poví ostatním: „Podívejte, mám akční figurku Trumpa,“ druhý se ho se zájmem zeptá: „Co dělá?“ Na to první chlapec odpoví: „Předstírá, že je republikán,“ a všichni se smějí. Lehce úsměvné bylo pro českého diváka i video Cruz Commander, ve kterém Cruzovi vyjadřuje podporu Phil Robertson, majitel firmy Duck Commander a hvězda reality show Duck Dynasty. Robertson na lovu vysvětluje, jaké vlastnosti u něj rozhodují při vybírání kandidáta: „Je zbožný? Miluje Američany? Zvládne to? A konečně – zvládne zabít kachnu, nacpat ji do hrnce a uvařit dobré kachní gumbo?“ V rákosí ležící Cruz tak byl pro známého lovce jasná volba.

První spot byl zveřejněn 88 týdnů před volbami

První volební spot, odvysílaný v souvislosti s americkými prezidentskými volbami v roce 2016, zveřejnil tým republikána Teda Cruze. Nesl výmluvný název Blessing a vysílal se od 3. března 2015 (tedy celých 616 dní před volbami) v regionálních televizích. Cruzův tým do něj dokázal vložit řadu důležitých prvků republikánské tvorby spotů: kandidátova šťastná (bílá) rodina, americký voják a všudypřítomné vlajky. Cruz v něm navíc vyzdvihoval svou víru, čímž se ještě více snažil zahrát na struny těch nejkonzervativnějších republikánských voličů. Klipem tak ohlásil svůj vstup do kampaně, ve které akcentoval tradici a sílu amerického národa (YouTube.com 2015a).

O deset dní později se v televizi objevil spot Randa Paula Defeat The Washington Machine. V něm se snažil apokalypticky znázornit Ameriku podle Hillary Clintonové jako ďábla a sebe, jako jediného možného spasitele, který by mohl monstrum washingtonské byrokracie zastavit (YouTube.com 2015b). Během května 2015 se v americké televizi postupně odvysílaly spoty dalších kandidátů. Martin O'Malley ve svém prvním klipu kritizoval na fiktivní demonstraci finanční sektor a vymezil se proti tehdy favorizovanému Jebu Bushovi. Jeb Bush sám v půlminutové stopážce zase usiloval o prezentaci své transparentnosti a nechybělo zde ani rýpnutí do Clintonové (YouTube.com 2015c). Sama Clintonová se do hry o přízeň televizních diváků vložila teprve v druhé polovině léta 2015. Pro drtivou většinu kandidátů (nejen v řadách republikánů) představovala nejsilnějšího protivníka, vůči kterému bylo třeba se vymezit.

Empatická matka Clintonová

První spot Hillary Clintonové byl publikován 12. dubna 2015, ale jen na sociálních sítích. Ve dvouminutovém videu Getting Started je jaro označováno za symbol nových začátků, ať už zakládání nového podniku nebo prostého vysazení nových květin do zahrady. Touto metaforou pak demokratka diváky připravila na to hlavní – svou nabídku na nový začátek pro celou Ameriku. Definitivně tak potvrdila to, o čem všichni mluvili již měsíce: do volebního klání hodlá vstoupit jako největší favoritka na post demokratického kandidáta na prezidenta. Už z prvního spotu bylo možné vyčíst i klíčové cílové skupiny její kampaně: ženy, matky, zástupce LGBT komunity, střední třídu z aglomerací, Afroameričany a Hispánce (YouTube.com 2015d).

Její první televizní spoty se objevily začátkem srpna 2015 na obrazovkách v Iowě a New Hampshiru. V klipech Family Strong a Dorothy vsadila Clintonová na svůj vztah s matkou. Styl obou klipů připomíná životopisné dokumenty, ve kterých je Clintonová moderátorem zpovídána a současně se objevují záběry z její minulosti. V dalším spotu Reshuffle se rétorika již přiostrčila a poprvé se objevuje politický program. Postupem času, ve spotech Stretched, Every Child, Get Ahead a Overnight se Clintonová profilovala především v roli matky

a podporovatelky všech amerických matek. Empatická Clintonová se zde objevovala při setkávání s voliči, při kterých neustále opakovala svou vizi „lepšího života pro americké děti.“

Podle stránek NewRepublic.com lze počet televizních spotů Hillary Clintonové, věnujících se konkrétním politickým tématům, rozřadit následovně:

zdravotnictví	13
zahraniční politika	7
zaměstnanost	7
vzdělávání	6
zbraně a gun control	6
imigrace	6
kritika Wall Street	5
rovnoprávnost pohlaví	4
rasová problematika	4
daňová politika	2
bezpečnost	2
společenské hodnoty	1
armáda	1
ekonomika	1

(zdroj: NewRepublic.com 2016)

K první významné odchylce od této strategie Clintonovou donutily okolnosti v říjnu 2015. Klipy Admit a Games reagovaly na kauzy uniklých e-mailů a útoku v Benghází. Kauzy jsou ve spotech vykresleny jako účelové s cílem kompromitovat kandidátku v očích veřejnosti. Obě videa pracovala s emocemi voličů zmínkou, že republikáni utratili 4,5 milionů dolarů z kapes daňových poplatníků, jen aby ji pošpinili (YouTube.com 2015e). Po zbytek roku 2015 se ale nové spoty opět nesly spíše v duchu prezentace jejího programu, nosnými tématy byly problémy střední třídy v návaznosti na školství či zdravotnictví (NewRepublic.com 2016).

NEGATIVNÍ KAMPAŇ

Negativní kampaň (někdy také mudslinging, doslova vrhání bahna) je druh politické kampaně, která se nesoustředí na kvality vlastního kandidáta, ale naopak na nedostatky oponenta. Cílem takové kampaně není, aby zadávající kandidát vyhrál, ale aby oponent prohrál. Stejně jako řada dalších technik má i negativní kampaň kořeny v USA. Taková kampaň se může zaměřovat na nedostatky programu, nedostatečnou kvalifikaci, morální integritu nebo absenci politických výsledků. Nemusí se však nutně jednat o nečestnou techniku nebo manipulaci s veřejným míněním. Pomocí negativní kampaně se dostávají k voličům informace, které by jinak zůstaly skryté. Negativní sdělení jsou zpravidla využívána spíše ke konci kampaně, zejména pokud je náskok mezi soupeři malý. Častěji je také využívají strany a kandidáti, kteří jsou v roli vyzyvatele (tedy soupeři se současným držitelem úřadu).

Za klasický příklad negativní reklamy je označován spot Daisy Girl. Spot byl vytvořen pro kampaň Lyndona B. Johnsona v roce 1964 a útočí na Berryho Goldwatera. Ten byl znám svými tvrdými postoji v zahraniční politice a ochotou použít jaderné zbraně v případě nutnosti. Ve spotu není Goldwater ani jednou zmíněn. V době vrcholícího strachu z jaderného holocaustu využili autoři tyto pocity pro vytvoření emotivního obrazu malé holčičky, který dali do kontrastu s destrukcí, reprezentovanou jaderným výbuchem zrcadlícím se v jejích očích. Spot byl odvysílán pouze jednou, nemá ani minutu, přesto je dodnes považován za jeden z klíčových elementů, které přispěly k drtivé porážce Goldwatera. O spotu byly napsány vědecké práce, byl několikrát napodoben a dokonce se objevil jako reference v populárním seriálu Simpsonovi.

(Hrbková 2012: 199–200)

V lednu 2016 se způsob komunikace ve spotech rozvětvil do tří rozdílných směrů. Sociální tematika, aktuální dění a prezentace kompetencí Clintonové. U prvních dvou směrů mluvila ve spotech většinou sama kandidátka, případně se jednalo o příběh „řadového Američana,“ u třetí linky byl však využíván převážně mužský mluvený komentář doplněný snímky Clintonové z četných služebních cest, jednání a projevů.

V průběhu jara se začala orientovat také na hispánskou menšinu – mnohé ze spotů byly přímo natočeny ve španělštině („sociálně-tematická“ La Vida Requiere Riesgos, vysílaná ve státě New York, Valentia o kompetencích či vše shrnující antitrumpovské video Una Bandera).

Prvním očerňovacím klipem z dílny týmu Clintonové bylo lednové Incredible. Demokratka si ve své první negativní reklamě vzala na paškál prakticky všechny republikány. Klip kritizoval výroky Teda Cruze, Jeba Bushe, Chrise Christieho a Donalda Trumpa. Na konci spotu je pak ona sama prezentována jako jediná možnost, jak zabránit tomu nejhoršímu. Tento spot je jedním z prvních, jimž tým Clintonové mluví i k voličům republikánů a vyzývá je ke změně názoru.

Po určení oficiálních kandidátů obou stran se ze spotů staly nástroje k osočování protivníků. Clintonová využívala sestřihy Trumpových kontroverzních výroků až do konce celé kampaně, zatímco Trump ke kritice své oponentky využíval mediální kauzy. Do konce července demokratka publikovala i spoty ryze s programovým obsahem, jejich prvky však byly v dalších měsících postupně implementovány do čistě antitrumpovsky laděné strategie. Posledním spotem, který se vůči Trumpovi nijak nevymezoval, byla zkrácená verze lednového klipu Children ze srpna 2016. Příkladem posunu k negativní kampani je Sees, v němž tělesně postižená dívka hovoří o svém prvním setkání s Clintonovou, která si postižení nevšímala, protože jí šlo jen o to, jaká je uvnitř. Pak dívka dodala, že zlý Trump by si na ní naopak nevšiml ničeho jiného než jejího postižení (YouTube.com 2016b).

Trumpovo chování pro komunikaci Clintonové představovalo výhodu. Ta se totiž od začátku věnovala otázce ženství a soupeř v podobě sexistického macho dobyvatele bez empatie jí přihrál na smeč. Nemusela se snažit hledat nová témata a naopak ještě více tlačila na pilu v tom, co komunikovala od začátku: Clintonová, ochránkyně všech žen a matek, je tu pro vás, obyčejné Američany. Důraz na feminismus v kombinaci s útokem na Trumpa v její komunikaci nejlépe ilustruje spot Mirrors z konce září 2016. Klip, v němž jsou k snímkům mladých dívek u zrcadla pouštěny sexistické výroky Trumpa, byl na YouTube bezkonkurenčně nejsledovanějším videem všech prezidentských kandidátů této kampaně (cca 5,6 milionu zhlédnutí) (YouTube.com 2016c).

Mesiáš Trump

Trump se voličům ve videu poprvé představil 23. dubna 2015. Ve své kanceláři v Trump Tower v několika větách shrnul, že je v USA absolutně všechno špatně. Od infrastruktury až po nedostatek pracovních míst a mexické přistěhovalce. Celý projev pak zakončil mottem, které se stalo jedním ze symbolů celé kampaně: „I Want To Make America Great Again.“

Magnát ale do televize poprvé investoval mnohem později než ostatní, teprve v lednu 2016, „pouhých“ 11 měsíců před volbami. Great Again byl postaven na tom, že za terorismem stojí radikální islám, a Trump v klipu představil několik jednoduchých kroků, jak mu „setnout hlavu“ (vojenská intervence, postavení zdi, vyhnání muslimů ze země). Od počátku až do konce se ve spotech také snažil vzbudit jasnou představu o tom, kým je: muž, který fascinuje davy, a který přináší zdravý restart pro Republikánskou stranu a potažmo celou Ameriku. V pozdějších fázích primárek pak zdůrazňoval, že Clintonovou může porazit jedině on. Od počátku se věnoval taky očerňování, během primárek cílil hlavně na Teda Cruze, Marca Rubia a Johna Kasicha (YouTube.com 2016d).

Zatímco demokratka se ve spotech snažila vyvolat zdání, že jsou lidé skuteční, Trump snad ani nezastíral, že jsou aktéři jen placení herci. Trumpův tým si také liboval ve statických záběrech, ve kterých je obličej mluvčího postupně přibližován. Hlavním specifikem jeho spotů byl silný apel na vyvolání emotivních reakcí u voličů, zejména strachu. Za ukázkový příklad lze zvolit krátký snímek, ve kterém žena svým dětem připravuje svačinu, zatímco se svěřuje se svými obavami z opakování teroristických útoků v Bruselu, Paříži a San Bernardinu.

Trump postupně ve svých spotech začal hlásat, že je vůdcem nového hnutí. Tuto linku odstartoval už v lednu 2016 klip Voters Speak. Dramatické video, doplněné energickými a postupně eskalujícími komentáři, představuje Trumpa jako úspěšného byznysmena a novodobého spasitele konzervativní Ameriky. Na Voters Speak přímo navázala videa Unifier (vysíláno o dva měsíce později), Movement (září 2016) a United (2. listopad 2016). Ve videích je popisován zrod nového republikánského hnutí a důraz na to, že republikáni musí držet při sobě. Závěrečný United byl celoplošně vysílán v posledních dnech před volbami a divákům říkal jedině: stávající establishment musí být poražen, volte Donalda Trumpa (YouTube.com 2016e, YouTube.com 2016f).

Podle stránek NewRepublic.com lze počet televizních spotů Donalda Trumpa, věnujících se konkrétním politickým tématům, rozřadit následovně:

imigrace	6
zaměstnanost	3
terorismus	2
rovnoprávnost pohlaví	1
zahraniční politika	1
armáda	1
ekonomika	1
daňová politika	1
kritika Washingtonu	1
kritika Wall Street	1

(zdroj: NewRepublic.com 2016)

První negativní spot proti Clintonové publikoval Trump v červnu 2016. More Of The Same je kompilací dvou projevů – svědectví bývalé ministryně o tom, že nikdy ze svého e-mailu neodesílala utajené informace, a legendární tiskové konference Billa Clintona v kauze Moniky Lewinské. Konec klipu je doplněn pouze textem „Same Old Typical Politician.“ Dalším z řady očerňujících spotů je It Takes Two, které poukazuje na to, že zatímco sexuální útoky Billa Cosbyho Clintonová odsuzuje, u „jiného Billa“ se zachovala úplně jinak. Později se na demokratku útočilo hlavně kvůli její nekompetentnosti a zdraví (YouTube.com 2016g).

Trumpa prostřednictvím spotů podpořila také jedna z nejdůležitějších organizací v zemi – NRA. Zbrojaři totiž Trumpovi kompletně zaplatili spot Kristi's Story, který byl celoplošně vysílán na počátku října 2016. Jeho hrdinka líčí, jak jí pistole zachránila život a jak je důležité mít ji neustále při sobě. Proto podporuje Trumpa. Trumpova konkurentka by jí nošení zbraně zakázala (YouTube.com 2016h).

POSLEDNÍ TÝDEN PŘINESL ŘADU NOVÝCH SPOTŮ

Ve finálním předvolebním týdnu představili kandidáti řadu nových spotů, ve kterých se oba protivníci snažili naposledy diváky dostat na svou stranu a ještě jednou očernit toho druhého těsně před tím, než do urn začnou padat první lístky.

Oba kandidáti příležitost naposledy oslovit voliče využili každý po svém. Hillary Clintonová vsadila na svou osobnost. V posledním dni před volbami tak museli diváci v klíčových státech shlédnout monotónní dvouminutovou (!) reklamu, ve které čte bývalá ministryně zahraničí do kamery své poselství. V proslovu opakovaně kladla všem lidem na srdce, aby si uvědomili důležitost nadcházejícího klání. Během dvou minut se několikrát vymezila proti Trumpovi, když prohlásila, že „Amerika je (už nyní) úžasná země“ a s úsměvem dokončila svou tezi žádostí o podporu v zítřejších volbách. Zvyšovat napětí měla za úkol symfonická hudba a přibližující se kamera, ale příliš to nepomohlo. Clintonová vyčerpávající kampaň zakončila na americké poměry nudným spotem, který připomínal novoroční projevy hlav států (YouTube.com 2016i).

(zdroj: YouTube.com 2016i)

Donald Trump se na rozdíl od jednoduchého monologu opět obrátil k lidu a publikoval již výše zmíněný United, inspirovaný předešlou řadou podobně koncipovaných spotů. Jeho forma se snažila hrát na emoce, demonstrovala jednotu Trumpových příznivců a sílu kandidáta, který je připraven zničit prohnitý establishment jednou pro vždy. Opět se objevila hra se symbolikou: Trump vyfocený s policisty, davy vzhlížející k mesiášovi na piedestalu a usměvavé děti mávající

volebními transparenty stejně nadšeně, jako by čtvrtého července mávaly státní vlajkou. Zvláštním prvkem je důraz na Trumpův Boeing 757, který je zde opakovaně zobrazován. Letadlo ve spojení s kandidátem evokuje naplnění amerického snu a pohádkového bohatství, zároveň také všudypřítomnost a ukazuje Trumpa jako muže, který bdí nad svým národem.

(zdroj: YouTube.com 2016j)

V negativních spotech kandidáti naposledy využili zbytky špíny, které se jim podařilo nastřádat proti konkurentovi. A stejně jako u pozitivních spotů, i zde panovaly značné rozdíly. Zatímco Trump se držel zajeté podoby svých anti-Hillary spotů, Clintonová se rozhodla oprášit legendární negativní spot z roku 1964 Daisy. Jednoduchý snímek zobrazující mladičkou dívku s kopretinou strašil vizí jaderného konfliktu a do značné míry pomohl Lyndonu B. Johnsonovi ke zvolení. Tým Clintonové oslovil původní představitelku malé holčičky a natočil s ní video, ve kterém se svěřila se svými obavami z Trumpa. Ten opakovaně řekl, že by byl schopen jaderné zbraně použít. Její obavy pak v klipu doplnil také exředitel CIA a NSA. Celkově tak klip podával o Trumpovi jasné poselství: je nevyzpytatelný a zvolit ho prezidentem by mohlo vést k jadernému superkonfliktu (YouTube.com 2016k).

Nevyzpytatelný Trump se ale při tvorbě posledního očerňujícího spotu zachoval zcela očekávatelně. Využil nově otevřeného vyšetřování FBI týkajícího se úniku tajných e-mailů a publikoval spot Unfit. Temně laděné video s vážným hudebním podkresem a grafikou s nelichotivými záběry obličeje Clintonové informuje voliče o tom, že dlouholetou lhářku Clintonovou opět čeká vyšetřování FBI kvůli uniklé e-mailové korespondenci, v níž nedbale nakládala se státním tajemstvím. Trump tak opětovně Clintonové předhodil kauzu, která se

táhla celou kampaní jako červená nit a demokratce se ji v podstatě nikdy nepodařilo zastavit. Právě federální vyšetřování v nejkritičtější moment kampaně vedlo dosti pravděpodobně k prohře Clintonové.

(zdroj: YouTube.com 2016j)

Shrnutí

- ★ Spoty hrály i v roce 2016 dominantní roli z hlediska útrat za jednotlivá média. Všichni kandidáti ve volbách 2016 vynaložili na televizní reklamu 44,7 % svých rozpočtů.
- ★ Volebním spotům opět dominovala negativita. Trump a Clintonová se navzájem očerňovali jako zcela nekompetentní, lháři nebo poukazovali na přešlapy z minulosti. Clintonová kritizovala Trumpův sexismus a nezkušenost, Trump její napojení na starou vládní strukturu a nedůvěryhodnost.
- ★ Ve spotech se objevovaly známé praktiky negativních spotů, jako jsou rušivé zásahy do obrazu či hlasového projevu kandidátů, temné hudební podkreslení či kontrast s zářnou budoucností v pozitivní části klipu.
- ★ Spotům dominovala symbolika patriotismu: vlajky, hvězdy, armáda, ideál šťastné rodiny střední třídy.
- ★ Klíčovými tématy spotů Clintonové bylo zdravotnictví, následované zahraniční politikou a zaměstnaností. Clintonová měla celkem 65 televizních spotů, oproti Trumpovi byly více zacílené a často reagovaly na aktuální dění. Cílení bylo patrné i ve výběru médií. Nejčastěji byl kupován prostor v regionálních a státních televizích.
- ★ Trump se nejčastěji věnoval imigračním tématům, dále zaměstnanosti a terorismu. Oproti Clintonové měl mnohem méně spotů určených primárně pro televizi (17). Mnohem častěji než u Clintonové byly jeho spoty vysílány celoplošně nebo kabelově.

PROSLOVY A SPEECHWRITING

Alžběta Králová

Proslovy obou kandidátů kopírovaly tón kampaní. Zatímco Trump agresivním tónem rozděloval, Clintonová naopak rétorické zdi bořila a snažila se sjednocovat. Do historie se zapíše proslovy z obou stranických sjezdů. Michelle Obamová doručila nejlepší projev kampaní 2016, kdežto Trumpovi příbuzní byli obviněni z plagiátorství.

Zatímco ve válce se bojuje skrze násilí a zbraně, v kampani jdou kandidáti do boje s vhodně vybranými slovy. Jsou to souboje proslovů a hbitých reakcí. Projevy, které voliče zasáhnou, vyhrávají kandidátům volby. Někteří lidé promluví a změni tím svět. Zvládnutým projevem dokáže dobrý řečník ovládnout celé masy. Síla rétoriky je schopna vést národy do války či války ukončit. Na důležitost projevů kladl důraz již Caesar či Nero v období antického Řecka a Říma. V Evropě má rétorika, která souvisí s dobře napsaným projevem, silnou tradici mezi státníky například v britském parlamentu. V USA se na projevy klade důraz od samého založení. Ačkoliv v 18. a 19. století prezidenti příležitostně využívali při psaní a editaci textu schopností členů kabinetu či svých politických poradců, nezaměstnávali speechwritery. Bez asistence najatých speechwriterů se později obešli i T. Roosevelt, W. Howard Taft a Woodrow Wilson, kteří v porovnání s jejich předchůdci pronesli proslovů o mnoho více.

Warren G. Harding (v úřadu 1921–1923), první prezident, který využil ke komunikaci s národem rádio, byl také prvním prezidentem, který si najal zaměstnance na psaní proslovů (Ellis 2015: 116). A tak pro něj začal psát Judson Welliver, zkušený reportér z novin. Ačkoliv byl Welliver první specializovaný speechwriter amerického prezidenta, až za období F. D.

Roosevelta se stali speechwriteři integrální součástí Bílého domu. Roosevelt využíval stabilní tým speechwriterů. Psalo pro něj kolem sedmi lidí, kteří nebyli pouze pomocníky při kouzlení se slovy, ale zapojovali se také do politického procesu (Ellis 2015: 117). Všichni tito lidé měli tehdy jedno společné – veřejnost o nich neměla ani ponětí.

Projev každého politického kandidáta je dnes pod detailním drobnohledem novinářů, komentátorů či oponentů. V době moderních technologií a okamžitého přenosu informací je ihned zanalyzován a rychle tedy víme, na jaký projev z minulosti odkazoval, kolik bylo v projevu použito stejných slov či kolikrát v něm byl zmíněn oponent. Dobře napsaný projev je základem kandidátova úspěchu. Ve svém inauguračním projevu, který vešel do dějin, řekl v roce 1961 John Fitzgerald Kennedy: „Neptejte se, co může vaše země udělat pro vás. Ptejte se, co můžete vy udělat pro svoji zemi“ (MacArthur 2000: 303). Pokud se kandidátovi podaří zestručnit celou message do jedné věty, má vyhráno. Kennedy, respektive jeho speechwriter Ted Sorensen, zbytek celého projevu postavil od začátku až do konce na tomto epigramu.

KAŽDÝ PROJEV JE BOJEM O POSLUCHAČOVU POZORNOST

Speechwriteři jsou v jistém smyslu duchové amerických kampaní. Tráví týdny a měsíce rešeršemi, hledáním ve zdrojích, diskuzemi s historiky, jen aby byl jejich projev tím nejlepším a nejlépe zapamatovatelným. Na rozdíl od České republiky, kde si až na pár výjimek píší politici projevy sami, respektive za pomoci svých asistentů, ve Spojených státech je na veřejné projevy kladen maximální důraz. Speechwriting je profitabilní byznys, který slouží jako efektivní PR a komunikační nástroj. Výhodou najímání speechwriterů je jejich zkušenost s docílením důležitého úkolu veřejného projevu – předání klíčové message a vytvoření jasné struktury a logiky projevu. Většinou se jedná o odborníky mimo oblast politiky s výborným všeobecným přehledem a precizními analytickými schopnostmi. Oproti politikům mají výhodu – jsou schopni vidět věci nezkresleně a zpoza sociální bubliny, ve které se politik často nachází.

Správně napsaný projev by měl především udělat dobrý dojem na posluchače a díky němu by si tento volič měl odnést dvě až tři silná sdělení. Zbytek má za cíl udržet posluchačovu pozornost a podpořit kýženou message. Kdo by si nepamatoval hesla kampaní Hillary Clintonové a Donalda Trumpa, tedy „Stronger together“ a „Make America Great Again“? Tato motta byla zapracována do všech komunikačních kanálů a do veškerých projevů kandidátů, kterých bychom napočítali stovky. Motto „Make America Great Again“ využíval již Ronald Reagan, na kterého tak Trump v kampani navázal.

Při psaní projevu musí být jasné, k jakému publiku bude kandidát mluvit a jakou message mu bude chtít sdělit. Ideálně by měl mít projev pouze jedno hlavní téma, další by měla být pouze doplňková. Projev musí mít jasnou a logickou strukturu a podat divákovi komplexní informace. V první části je tak potřeba představit hlavní vytyčená témata a ve druhé nastínit jejich možná řešení. Jakmile je utvořená logická struktura, přichází na řadu forma projevu, aneb jak to udělat, aby byla hlavní myšlenka publiku přednesena zábavně a hlavně zapamatovatelně. V této fázi je třeba si uvědomit, že nejlepšími nosiči informací jsou emoce. Lidi všeobecně baví příběhy ve všech formách – filmy, knihy, písničky apod. Je tedy více než vhodné zařadit do projevu osobní příběh. Jeho prostřednictvím kandidát jednak dokáže lépe popsat a vykreslit v myšlenkách posluchače rozebírané téma, a zároveň tím řečník projeví svou lidskost. A o to v projevu jde – psychologicky je tak kandidát posluchači bližší.

Pokud jsou v něčem americké projevy dokonalé, je to právě využití vizualizace, tedy jevu, kdy kandidáti popíší danou situaci natolik plasticky, že si ji publikum dokáže naprosto živě představit – vizualizovat. Skutečný mistrem vizualizace je bývalý americký prezident Obama. Obama ví, kdy má mluvit pomaleji, kdy má zvýšit hlas či kdy působit dramaticky. Perfektně také využívá pauzy, které trvají i několik dlouhých sekund. Jeho projevy jsou speechwritery vždy protkané spoustou příběhů, a divák tak jen sedí u televizoru a hlavou se mu honí obrazy, které Obama vykresluje jednotlivými slovy.

Dalším důležitým prvkem je výběr slovníku. Je třeba pečlivě volit slova tak, aby byla srozumitelná právě pro cílového posluchače. Největším uměním každého řečníka je předat informaci co nejsrozumitelněji tak, aby posluchač nemusel vynakládat přílišnou námahu na porozumění. Pokud by řečník používal např. příliš cizích, odborných či abstraktních slov, která si potenciální voliči ihned nedokáže představit, ztratí řečník jeho pozornost. To samé platí o komplikovaných souvětích. Je zkrátka třeba mluvit krátce, výstižně a libozvučně. Neméně důležitou součástí je gradace nejen ve sdělení, ale i v intonaci. Kandidát má napůl vyhráno, pokud se mu podaří vtáhnout publikum do děje, drží dobré tempo a dokonale frázuje.

Pro oživení projevu kandidáti zařazují různé typy rétorických figur, které si hrají s posluchačovou představivostí. Je zde řeč především o metaforách a metonymiích. Časté jsou také enumerace, kdy řečníci vyjmenují, koho konkrétně se např. daný problém týká – hasičů, policistů, matek s dětmi, veteránů – snaží se tím ztotožnit s různými cílovými skupinami, které potřebují během kampaně oslovit. Osvědčují se také kontrastní prvky či opakování. Prvek opakování hojně ve svých projevech používal i Donald Trump. Jednalo se o tzv. „trojičky“, tedy opakování určitého sdělení třikrát za sebou. Docílí se tím zesílení hlavní message a upoutání divákovy pozornosti, např.: „America will be safe again, America will be great again, America will be big again“ („Amerika bude opět bezpečná, Amerika bude opět skvělá, Amerika bude opět velká“).

Každý dobrý proslov tedy obsahuje emotivní příběh, má logickou strukturu a dynamický projev. Musí zacílit na správné publikum a snažit se zahrnout všechny cílové skupiny, ukázat na problém, hrát s kartou strachu a na závěr nabídnout řešení. A tím řešením je samozřejmě zvolení kandidáta. Jako příklad politika, který měl našlápnuto k vítězství, ale poté naprosto selhal v rétorice a reagování na své oponenty, byl Jan Fischer při českých prezidentských volbách v roce 2013. Všichni jej považovali za jasného adepta na vítězství, dokud se nedostal do střetu s ostatními. Fráze měl naučené, nedokázal hbitě a úderně reagovat na své oponenty a jeho šance na získání postu hlavy státu tak pohasly ze dne na den ve stínu zdatnějších oponentů.

NAUČENÉ FRÁZE A BOJ O AUTENTICITU

Jeden špatný projev či dokonce špatná věta může kandidáta zničit. O to více v době, kdy svět dychtí po kontroverzích a každý přešlap se v médiích náležitě „rozmázne“. Pokud politik dlouhodobě nezvládá veřejné vystupování před lidmi, nemůže počítat s úspěšnou kariérou. V prezidentských volbách byl zářným příkladem Ben Carson. Tento republikánský kandidát na prezidentskou nominaci působil dojmem, že svoje nápady nemá profesionálně sesumírované, a během debat to často vypadalo jako improvizace. Proto se vedle dalších republikánských kandidátů, jako byl Donald Trump, Ted Cruz či Marco Rubio, nedokázal na pódiu prosadit. U Bena Carsona při prosazování jeho myšlenek selhala nutná část politikovy image – charisma. Komentátoři dlouhodobě upozorňovali, že jeho výstupům chybí energie a že sám Carson při nich působí ospale. Vše vyvrcholilo řadou vtipů, přičemž některé se dostaly i k televizním divákům prostřednictvím vysoce sledovaných talk show. Příkladem za všechny může být populární moderátor Jimmy Kimmel, který ve svém pořadu představil nový produkt proti nespavosti – „Benovu ukolébavku“.

Naopak Marcu Rubiovi vystupování v televizi velmi svědčilo a jeho popularita díky tomu rostla. Projevy měl vždy dokonale připravené a precizně načasované, aby stoprocentně využil vyměřený čas, který měli kandidáti během debat k dispozici. Tato taktika mu fungovala až do doby, než na tuto až nepřirozenou naučenost začal poukazovat jeho oponent Chris Christie. Pokud volič prokoukne, že kandidátova slova jsou přehnaně natrénovaná, začne pochybovat o jejich upřímnosti. Rubio na tuto kritiku nebyl schopen pohotově reagovat a neustále dokola opakoval stejné projevy a fráze. U Rubia bylo také zajímavé to, že sice nějakou dobu dokonale zvládal vystupování v televizi, podcenil však svoji kontaktní kampaň, a tak ho voliči znali spíše z obrazovek než z osobního setkání.

V demokratickém táboře byl naprostým protikladem k nepřirozenému Rubiovi Bernie Sanders, který si naopak zakládal na stručnosti, věcném konstatování a hlavně své autentičnosti. Sanders ignoroval veškeré poučky o intonaci, změně hlasu či přizpůsobování projevu

jednotlivým cílovým skupinám. Clintonová oproti tomu například projevy pro afroamerické publikum celkově zpomalila, používala zároveň výraznější gesta a protahovala určité hlásky. Její „černošský“ dialekt ji pomohl získat na oblíbenosti u této skupiny voličů.

TRUMPOVA RODINA BYLA NAŘČENA Z PLAGIÁTORSTVÍ

Americká historie je plná inspirativních projevů. Dnešní řečníci by však měli zůstat maximálně u té inspirace. O tom, že plagiátorství se nevyplácí, se na vlastní kůži během kampaně přesvědčila i choť Donalda Trumpa, Melania. Ta na oficiálním republikánském sjezdu přednesla projev, jehož dvě pasáže byly téměř totožné s projevem Michelle Obamové proneseném na demokratickém sjezdu v roce 2008 (Telegraph.co.uk 2016). Oficiálně na sebe 20. července 2016 převzala zodpovědnost Meredith McIver, která je rodinnou přítelkyní Trumpových a zároveň jim pomáhala se sestavováním projevů (Facebook.com 2016). Meredith McIver je také spoluautorkou několika Trumpových knih (Time.com 2016).

V oficiálním prohlášení uvedla, že si s Melanií během psaní jejího projevu projížděly projevy osobností, které Melania obdivuje a kterými se nechala inspirovat – jako například Michelle Obamovou. Melania jí přečetla nahlas do telefonu některé projevy, které se jí líbily. Ke zmíněnému opsání údajně došlo kvůli tomu, že si McIverová zapsala věty M. Obamové stranou, při finálním sestavování projevu si však nevšimla toho, že je do projevu Trumpové zahrnula zcela nezměněné. Autorka projevu udělala školáckou chybu, rozhodně nemohla předpokládat, že by si toho média nevšimla.

Týmu D. Trumpa se ovšem povedla krizová komunikace této kauzy, ač reakce Meredith McIver trvala příliš dlouho. Přiznala svoji vinu a vzala na sebe plnou odpovědnost tohoto činu. V oficiálním prohlášení se velmi dobře vyjádřila směrem k Michelle Obamové, mnohem lépe než se Trump vyjadřoval k Obamovi. McIver také zdůraznila, že ji Trump odmítl vyhodit, třebaže mu předložila svoji rezignaci. Média se o tuto kauzu několik dní zajímala, pak vše utichlo. Teoreticky to ale mohlo Trumpovy voličské hlasy i získat – jeho tým ukázal vřelost k oponentům, Trump se postavil za členku svého týmu a poukázal tedy na to, že chybovat je lidské, lidé dle něj dělají nevinné chyby, ze kterých se učíme a z této zkušenosti rosteme (Telegraph.co.uk 2016).

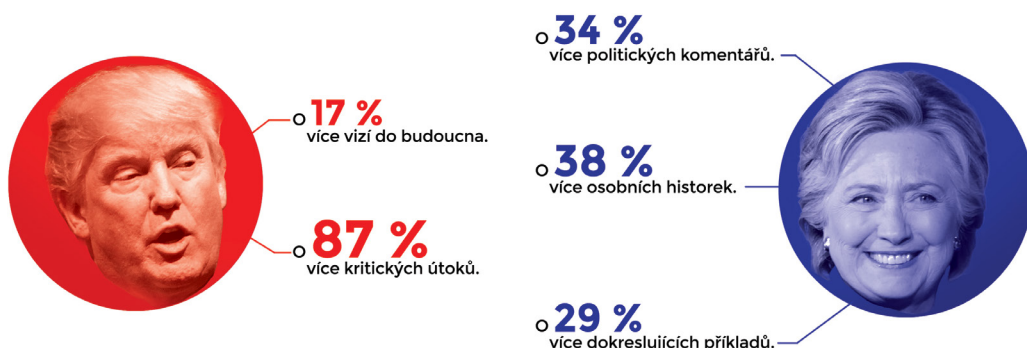
Nařčení z plagiátorství se během Republikánského národního sjezdu nevyhnul ani Trumpův potomek – miliardářův syn Donald Trump Jr. Den po Melaniině vystoupení ve svém proslovu přirovnal americký školský systém k obchodům ze sovětské éry, které sloužily spíše prodávacům než zákazníkům. Analogie měla jedinou chybu. Téměř na slovo přesně tu samou větu použil zakládající profesor z George Mason University School of Law a sloupkař pro The

New York Post, F. H. Buckley ve svém článku „Trump vs. nová třída“ (NBCNews.com 2016). Nakonec vyšlo najevo, že Buckley byl zároveň i autorem projevu Trumpa Jr. a neuvědomil si, že použil slova ze svého článku. Na vlnu mediální kritiky ale již bylo zaděláno.

CLINTONOVÁ VERSUS TRUMP: NEJDŮLEŽITĚJŠÍ MOMENTY V RÉTORICE KANDIDÁTŮ

Rozdíly v přijímacích proslovech stranické nominace

(BostonGlobe.com 2016)

Donald Trump byl od samého začátku netradičním kandidátem na prezidenta, který v dosavadní historii neměl obdoby. A stejně tak to bylo i s jeho veřejnými projevy. Těmi se mu téměř vždy podařilo své kritiky překvapit až vyvést z míry, u svého cílového publika se však setkával s úspěchem. Trump se ve svých projevech postavil totiž do role rozhněvaného patriota, který ochrání americké obyvatelstvo před vnějším i vnitřním nepřítelem. Jeho sebevědomé, přímočaré, emocionální až vztekklé vystupování dokonale rezonovalo s voliči naštvanými na současný politický establishment.

Jeho sdělení byla stručná, jasná a na konkrétní problémy nabízel líbivou odpověď, že je umí všechny vyřešit a to ihned (resp. hned po inauguraci). Trump rovněž výborně pracoval s publikem a využíval vnějších podnětů z okolního dění. Jednou si dokonce pozval na pódium ženu z publika, aby vyzkoušela, zda jsou jeho diskutované vlasy skutečně pravé. Jindy ovšem šlápnul vedle, když ze setkání s voliči vykázal matku s plačícím dítětem, protože rušila. Neopomíjel své posluchače bavit nevhodnými vtípkami na účet svých politických oponentů. Např. o Carly Fiorinové řekl: „Podívejte se na ten obličej! Volil by tohle někdo? Dokážete si představit, že tohle by byla tvář naší prezidentky?“ (CNN.com 2016). Trumpovy projevy nebyly

nikdy stejné. V průběhu kampaně tvrdil, že mluví vždy od srdce, z patra, bez jakýchkoliv poznámek. Samozřejmě hlavní témata kampaně vždy zazněla.

Typické prvky projevu Donalda Trumpa

Zdůrazňoval, že je pravý Američan, už jen tím, že vzdal respekt zvednutými palci americké vlajce, nebo ji dokonce objal.

Poukazoval na to, jak ohromný dav ho právě poslouchá.

Když byla řeč o mezinárodním obchodu a zahraniční politice, mnohokrát zopakoval slovo Čína.

Prokazoval své křesťanství tím, že říkal: „Bible je má nejoblíbenější kniha.“

Nezapomenul nikdy urazit své protikandidáty.

Dělal spoustu zvuků, aby připoutal pozornost, když mluvil o nějakém ze svých úspěchů.

Odvolával svá kontroverzní tvrzení z minula.

Připomínal, že má více peněz než ostatní.

Opakoval heslo kampaně „We’re going to make America Great Again.“ (CNN. com 2015)

Co se týče obsahového hlediska, byly Trumpovy projevy z velké části založeny na kontrastu JÁ (popřípadě MY) versus ONI. V této logice fungovala i jeho slovní zásoba. Trumpova nejoblíbenější slova bychom tak mohli klidně rozdělit do dvou kategorií. Za prvé jsou to pozitivní slova, kterými vykresloval sebe či své plány: I, we, smart, amazing, terrific, classy, win/winning, huge, apod. Za druhé se jednalo o slova negativního rázu, jimiž popisoval své oponenty či kritizoval nějakou dosavadní politiku: they, stupid, weak, loser, moron, lightweight, bad, dangerous, zero, out of control. Velmi oblíbeným spojením bylo také politically correct (YourDictionary.com 2016). Ačkoliv se toto spojení zdá jako pozitivní, Trump ho používal v negativním smyslu – právě politická korektnost dle jeho názoru způsobila současné americké problémy, a to především co se mezinárodní politiky týče.

Oznámení kandidatury

Kandidatura amerického podnikatele a miliardáře Donalda Trumpa byla oficiálně oznámena 16. července 2015 v 58. patrovém mrakodrapu Trump Tower, sídle ředitelství Trumpovy společnosti Trump Organization v New Yorku. Nejdříve promluvila jeho dcera Ivanka, kde podpořila svého otce, vychválila jeho vlastnosti a zdůraznila, že je opakem politické

korektnosti „můj otec říká, co si myslí a myslí vážně to, co říká“, uvedla. V 51 minut dlouhém proslovu Trump zdůraznil především domácí problémy, jako je ilegální imigrace, nedostatek pracovních míst pro Američany, národní dluh nebo islámský terorismus. Na závěr proslovu Trump slíbil, že na rozdíl od politiků, kteří nikdy Americe nevrátí její slávu, Trump Ameriku učiní znovu skvělou. „Když budu zvolen prezidentem, přinesu [slávu] Ameriky zpět. Bude lepší a silnější než kdy dříve. Uděláme Ameriku znovu skvělou“ (volný překlad). Z proslovu následně vycházel slogan, který Trump používal celou následující kampaň: „Make America Great Again“ (Time.com 2015). Trump také prohlásil, že jeho prezidentská kampaň bude financována z vlastních zdrojů, zatímco odmítne peníze lobbistů i jiných dárců (Politico.com 2015). Skoro přesně o rok později se pak do médií dostala zpráva, že Trump obesílal s žádostí o finanční příspěvek i britské poslance, což dokonce bylo v rozporu s Federálním zákonem o volebních kampaních.

Nejdelší přijetí nominace za čtyři dekády

Na republikánském stranickém sjezdu, který se uskutečnil 18. – 21. července 2016 vybrali delegáti Republikánské strany za svého oficiálního nominanta na prezidenta Donalda Trumpa a na post viceprezidenta guvernéra Indiany Mikea Pence.

Přijímací řeč této republikánské nominace napsal pro Donalda Trumpa 30letý politický poradce Stephen Miller, který se k týmu Trumpa připojil v lednu 2016 (WSJ.com 2016). Miller se dokáže naprosto ztotožnit s Trumpovou rétorikou a zabalit ji do jednotného sdělení. Prozradil, že Trump všechny připravené podklady poctivě kontroluje a upravuje. Po události s okopírovanými pasážemi v projevu Melanie Trumpové byl Miller pod obrovským tlakem, každé slovo v proslovu bylo o to více pod drobnohledem. Proslov Trumpa trval rekordních 75 minut a šest sekund a zapsal se tak jako nejdelší za poslední čtyři dekády (LATimes.com 2016). Pro zajímavost trval déle než proslovy Mitta Romneyho i Baracka Obamy v roce 2012 dohromady (USAToday.com 2016a).

Trump v přijímací řeči udal tón své rétoriky pro prakticky celé období volebních kampaní. Pokusil se také nastavit zrcadlo dosavadnímu mediálnímu obrazu „showmana“ Trumpa a „analytické“ Clintonové, když hlavní témata své kandidatury hned v úvodu doprovodil konkrétními, i když často z kontextu vytrženými čísly. Posluchači se tak dozvěděli, o kolik vzrostl počet kriminálních činů v 15 největších amerických městech, kolik policistů bylo zastřeleno ve službě či o kolik více nelegálních imigrantů přišlo do země. Kreativní zacházení s fakty během amerických prezidentských kampaní i přímo při veřejných vystoupeních můžeme přitom spolu s britským referendem o opuštění EU považovat za jeden z důvodů, proč se oxfordským Slovem roku 2016 stal termín post-truth (parafráze slova post-modern, označující období, kdy více než na faktech záleží na emocích a osobním přesvědčení) (OxfordDictionaries.com 2016).

Na podporu svého otce vystoupil s projevem také jeho syn Eric, který uvedl, že „Zero“ (tedy „nula“) speechwriterů mu pomáhala s přípravou jeho řeči. Prohlásil, že proslov si napsal sám a bude to „ze srdce jak má být, psané s láskou a plné emocí“ (ABCNews.go.com 2016).

Smířlivý povolební projev Donalda Trumpa

Donald Trump se svým projevem vystoupil ještě večer v den oznámení výsledků voleb (9. listopadu). Dodržel tradici a počkal na telefonát od své protikandidátky Hillary Clintonové. Ještě před ním vystoupil s proslovem nastupující viceprezident Mike Pence, který všem poděkoval, nejprve své rodině a poté americkým občanům a Trumpovi. Celý Trumpův proslov byl samozřejmě protkán mottem, které se táhlo všemi proslovy – „Make America Great Again“. Za povzbuzující a emoční hudby přišel na pódium, doprovázen celou svojí rodinou a důležitými členy volebního týmu. Ve svém prvním projevu část veřejnosti mile překvapil. Po kontroverzních výroci typických pro předvolební kampaň nebylo ani památky. V průběhu celé řeči byl velmi umírněný, vypadal unaveně, ale odhodlaně. Na úvod Trump poděkoval Hillary Clintonové za tvrdou kampaň a za dlouhé roky, kdy pro USA odváděla dobrou práci. Řekl, že chce být prezidentem všech Američanů. Vyzval také ke spojení všech Američanů, demokratů, republikánů, dokonce udělal přátelské gesto i směrem ke svým odpůrcům. Přinesl vizi velkých Spojených států, silné ekonomiky a využití lidského potenciálu. Donald Trump publikum ujistil, že na prvním místě bude vždy USA, ale s ostatními státy bude jednat férově. Řekl, že chce být prezidentem všech Američanů. Velkou část projevu pak věnoval děkování, a to jak svojí rodině, tak nejbližším spolupracovníkům. Poměrně zvláštní moment přišel na závěr, kdy jakoby zapomněl poděkovat Mikeu Pencovi a zmínil ho až na poslední chvíli, navíc velmi stručně (YouTube.com 2016a).

Hillary Clintonová jako rétorický matador

Hillary Clintonová byla ve svých projevech vždy optimistická, pozitivně naladěná a plná energie. Jakožto zkušená politička dávala přednost připraveným projevům, které pak četla z poznámek na papíře či čtecích zařízeních. Na rozdíl od Trumpa měla obavy z důsledků špatně zvolených slov, které by se případně mohly dotknout jedné či několika cílových skupin. Možná i proto volila občas spíše neurčitý slovník a od politických témat přecházela často k abstraktním hodnotám, které zastřešují široké spektrum lidí a vyvolávají navíc mezi přítomnými lidmi pocit soudržnosti.

Clintonová byla celkově analytictější typ kandidáta zaměřeného na faktické problémy. Nicméně tyto konkrétní problémy demonstrovala na skutečných příbězích lidí, kterých se daný problém týkal, a tím u publika vyvolala potřebné emoce. Clintonová rovněž ve svých projevech reagovala na ostatní kandidáty. V případě Trumpa kontrovala, že její politika bude

zdi bořit, nikoliv stavět a také neustále prosazovala (v reakci na jeho slogan „Let’s make America great again“), že Amerika nikdy nepřestala být skvělou. Ačkoliv Clintonová působila vždy uvolněně a Trumpovy narážky přijímala s úsměvem, sama příliš nevtipkovala. Brala svá vystoupení vážně a jejich témata seriózně. Během svých projevů dokázala pokrýt poměrně velké množství témat, a oslovit tak širokou škálu posluchačů. Hlavním speechwriterem Clintonové byl Dan Schwerin. Clintonová ovšem využívala k psaní proslovů také Sarah Hurwitzovou, která psala proslovy Michelle Obamové (Politico.com 2016).

Typické prvky v projevu Hillary Clintonové

Zmiňování „Glass ceiling“ (skleněný strop, neviditelná bariéra), který ve společnosti je. Naráží na fakt, že ještě nikdy v historii USA nebyla žena prezidentkou. Vyzývala, aby jí voliči pomohli skleněný strop rozbít.

Nezapomněla vždy dodat, že ona pro USA pracuje v různých funkcích celý život.

Říct, že jeden člověk nedokáže změnit věci k lepšímu a je k tomu potřeba spolupráce všech v USA, na což navázala svým heslem „Stronger Together“.

Místo slova „ženy“ používala konkrétní termíny jako matka, dcera nebo manželka.

Když mluvila o ženách, upozorňovala na odlišný pohled (Clintonová jako žena ženy chápe a chce jim pomoci vs. Trump je jako muž hodnotí a chce je využít).

Často zdůrazňovala, že je matka svojí dcery a zároveň dcera svojí matky a také babička.

Podpořit střední třídu (práce pro všechny, kteří ji chtějí a dostupné vzdělání bez zadlužení).

Vymezit se proti Donaldu Trumpovi, zejména pak srovnat výhody, kterých se mu dostává oproti „obyčejným“ lidem.

I když se o Clintonové tvrdí, že rozhodně není tak dobrý řečník jako její manžel Bill, i ona ve svých projevech ukázala rétorický um. Mezi oblíbenými prvky bylo opakování a rétorické otázky. Opakující se slova – pomocí kterých se v projevu zdůrazňují klíčová sdělení – používala Clintonová často: „Zde je to, čemu věřím. Já věřím, že Amerika je poháněná prosperující střední třídou. Já věřím tomu, že naše ekonomika nepracuje tak, jak by měla, protože naše demokracie nefunguje, jak by měla fungovat. Já věřím, že americké korporace dostaly od naší země tolik peněz, že by měly být na oplátku patrioty.“ Poté pokračovala tím, že vtáhla posluchače do svého proslovu: „Pokud vy věříte, že (vložit jedno ústřední téma)...připojte se k nám. Pokud vy věříte, že (a další programové témat)...připojte se k nám (Vox.com 2016).

V podobném duchu fungují i rétorické otázky, které navádí posluchače, aby o problému přemýšleli tím úhlem pohledu, jaký kandidát zrovna potřebuje.

Předřečníci ukradli Clintonové jejich šedesát minut slávy

Nominační řeč (acceptance speech) Hillary Clintonové na Demokratickém národním sjezdu byla podobně očekávanou událostí jako projev, který o týden dříve pronesl před republikány Donald Trump. Narozdíl od Clintonové se realitní magnát v Clevelandu nevyhnul určitým kontroverzím. Přestože se jeho rodinní příslušníci potýkali s výše zmíněnými nařčeními z plagiátorství a miliardářův soupeř z primárek Ted Cruz jej ve své řeči přímo nepodpořil, byl jednoznačnou hvězdou večera on. V případě Hillary Clintonové to však neplatilo. Demokratická kandidátka splnila to, co od ní všichni očekávali. Profesionálně přednesla pečlivě připravenou, hodinovou řeč, ve které kladla důraz na svou pracovitost, politickou zkušenost a bojovnost. Ale ani o trochu víc. Ve světle reflektorů totiž mnohem více zazářili její předřečníci.

Demokratický sjezd byl do posledního detailu naplánovanou událostí, která ve čtyřech dnech uvedla čistých osmadvacet hodin živého programu – projevů, písní a videí. Zlatý hřeb měla pochopitelně představovat řeč Hillary Clintonové, podle komentátorů však vyvrcholení přišlo již dříve – v podobě projevů první dámy Spojených států Michelle Obamové a právníka, muslima a otce padlého amerického vojáka Khizra Khana. Emotivní řeč Michelle Obamové z pera její dlouholeté speechwriterky Sarah Hurwitzové označili mnozí za rozhodně nejlepší projev Demokratického sjezdu a pravděpodobně jeden z nejlepších proslovů všech dob (Kveller.com 2016). Nejenže v něm Michelle podpořila Hillary Clintonovou, ale prostřednictvím vysoce osobního příběhu svého manžela, sebe a svých dcer vykreslila prezidentské volby 2016 jako dějnotvornou chvíli, ve které se bude rozhodovat o osudu dětí všech Američanů a o tom, jestli budou žít ve společnosti, kde se žena může stát prezidentkou Spojených států. Z úst první dámy zněl emocemi nabitý projev naprosto autenticky a Michelle Obamová jej podala s uvěřitelnou směsicí síly a dojetí. Kromě toho vykreslila Hillary Clintonovou jako matku a uvedla do kampaně větu, kterou následně několikrát použila sama demokratická kandidátka, zejména když odrážela útoky ze strany Donalda Trumpa: „When they go low, we go high!“ (WashingtonPost.com 2016).

Stejně jako v případě Michelle Obamové byly hlavním jmenovatelem projevu Khizra Khana emoce. Otec padlého amerického vojáka a zároveň muslima na pódiu jakoby přímo promlouval nejen ke shromážděným demokratům, ale zejména k Donaldu Trumpovi. V postupně gradující řeči vyzval nepřítomného miliardáře k tomu, aby voličům prozradil, zda-li v životě něco obětoval pro svůj národ nebo jestli někdy navštívil národní hřbitov v Arlingtonu, kde jsou pohřbení američtí vojáci různých národností a odlišných vyznání. Narážel tak na jedno z hlavních sdělení Trumpovy kampaně, která se ostře vymezovala proti imigrantům. Vrcholem

Khanovy řeči pak byla otázka, jestli republikánský kandidát vůbec četl ústavu Spojených států, přičemž on mu rád zapůjčí vlastní kopii, kterou vytáhl z klopky saka.

I když některé z projevů na Demokratickém národním sjezdu zanechali v posluchačích hlubší emotivní stopu než řeč Hillary Clintonové, neznamená to, že by její proslov byl špatný. Respektoval však polohu, ve které se kandidátka cítila komfortně. Emoce přenechala jiným, kteří je dokázali publiku předat autentičtěji, než by toho byla schopna ona. Jednotlivé výstupy tak nemůžeme vnímat odděleně, ale spíše jako celek, který však nedokázal poskytnout stoprocentně uspokojivý závěr.

Odložený povolební projev vyvolal otázky

Hillary Clintonová se svým projevem vystoupila až den po výsledcích voleb, což někteří pochopili tak, že s tímto výsledkem prezidentská kandidátka nepočítala, a nebyla tak ve stavu vystoupit na veřejnosti. Zajímavé bylo, že ona i její manžel Bill Clinton na sobě měli fialovou barvu, která mohla symbolizovat spojení země, jež byla v posledních měsících rozdělena na červenou a modrou. Hillary Clintonová řekla, že doufá, že Donald Trump bude úspěšný prezident a vyzvala všechny, aby mu dali šanci vést zemi. Hillary Clintonová uznala, že porážka je bolestivá, ale zároveň dodala, že je hrdá na svoji kampaň a bylo jí ctí být kandidátkou na prezidentku. Zároveň dodala, že se snažila sblížit celý národ s jasnou myšlenkou – Americký sen je dost velký pro všechny – všechny rasy, náboženství, muže, ženy, imigranty, LGBT komunitu i pro lidi s postižením.

Na rozdíl od Donalda Trumpa poděkovala svému viceprezidentovi (a jeho manželce) jako prvnímu. Dále poděkovala prezidentovi Barackovi Obamovi a jeho manželce Michelle, kteří během kampaně Clintonovou intenzivně podporovali. Vyzvala mladé lidi, aby navzdory všem překážkám bojovali za to, co je správné. Pro ženy, hlavně pro mladé ženy, měla speciální zprávu – řekla, že je velmi pyšná, že za ně mohla bojovat a zmínila také „skleněný strop“: „Vím, že se nám nepodařilo rozbít ten nejvyšší a nejtvrdší skleněný strop. Ale jednoho dne to někdo dokáže a doufejme, že to bude dřív, než se nám může právě teď zdát“ (volný překlad). Na závěr uvedla jedno z nejsilnějších vyjádření: „A všem malým holčičkám, které to sledují – nikdy nepochybuje o tom, že jste cenné a silné a zasloužíte si každou šanci a příležitost na světě usilovat a dosáhnout svých snů“ (volný překlad). Tento závěrečný proslov je hodnocen jako jeden z nejlepších za celé období kampaně (USAToday.com 2016b).

Samozřejmě nezapomněla poděkovat svým nejbližším (především manželovi a dceři) a dalším lidem, kteří ji pomohli v kampani. Na závěr připomněla své heslo „Stronger together“ a řekla, že by nikdo nikdy neměl litovat, pokud za tohle bojoval. Proslov byl velmi smířlivý, Hillary

Clintonová se ukázala jako profesionálka, nikoho ze své prohry neobvinila. Naopak uznala porážku, a udělala tak důležitý krok ke spojení rozpolcené země (YouTube.com 2016b).

Shrnutí

- ★ Proslovy Donalda Trumpa byly postaveny zejména na kontrastu JÁ versus ONI (Wall Street, politický establishment...) a agresivním tónu. Clintonová naopak používala smířlivý tón, pokoušela se bořit bariéry tam, kde se je Trump snažil vytvářet.
- ★ U demokratů si Sanders zakládal na autentičnosti svých proslovů, Clintonová upravovala přednes svých projevů zejména když mluvila k afroamerickým komunitám.
- ★ Přijetí nominace Trumpa se se 75 minut dlouhým proslovem vepsalo do dějin jako jeden z nejdelších za poslední čtyři dekády.
- ★ Melania Trump na republikánském sjezdu přednesla proslov s okopírovanými frázemi Michelle Obamové, zodpovědnost na sebe vzala speechwriterka. Z plagiátorství byl nařčen i Trumpův syn Donald Trump Jr.
- ★ Na demokratickém sjezdu byla řeč Clintonové zastíněna proslovem Michelle Obamové, a také emotivním proslovem Khizra Khana.
- ★ V prvním povolebním projevu byl Trump ku překvapení všech pozitivní, jako první poděkoval Clintonové a snažil se v něm spojit rozdělenou Ameriku. Clintonová k výsledkům voleb promluvila až další den, o důvodech se spekuluje. Povolební proslov je označován za její nejlepší za celé období kampaně.

DEBATY KANDIDÁTŮ

Marek Chytráček, Alžběta Králová

Sexuální skandály, hrozba vězení, nenávist. Tohle byly letošní debaty mezi Hillary Clintonovou a Donaldem Trumpem. Staly se nejsledovanějšími v historii, ale zároveň dosáhly nového dna z hlediska svého obsahu. Na rozdíl od ČR jsou debaty považovány za rozhodující faktor a právě ony mohou zásadně otřást pozicí kandidátů.

Historicky první televizní debata proběhla v roce 1960 mezi Johnem F. Kennedym a Richardem Nixonem. Kennedy, který byl tenkrát energický, svěží a na rozdíl od Nixona si nechal dát make-up, vyhrál po vizuální stránce na plné čáře. Při následném průzkumu se zjistilo, že Američané u rozhlasových přijímačů považovali za jasného vítěze Nixona, naopak jasným vítězem pro diváky u televizních obrazovek se stal Kennedy, ze kterého sršela energie, působil mladistvě a zdravě. Nixon, který se právě zotavoval ze své nemoci, podcenil vizáž, potil se a ani nepadnoucí oblek mu moc nepřidal. Kennedy se díky této debatě stal přes noc hvězdou a následně také americkým prezidentem. Dnes již nikdo nepochybuje o tom, že díky ní vyhrál volby (Time.com 2010). Od té doby si kandidáti uvědomují sílu obrazu a emocí, které dokáže televize přenášet. Celých 16 let, až do roku 1976, se potom kandidáti televizním debatám záměrně vyhýbali – věděli totiž, s jak silným médiem bojují. Dnes se na ně kandidáti pečlivě připravují a řeší každý detail, který by je mohl ohrozit.

Tři hlavní debaty dvou zbylých kandidátů jsou organizovány Komisí pro prezidentské debaty (CPD – Commission on Presidential Debates), která byla založena v roce 1987. Televizní debaty kandidátů jsou zároveň neodmyslitelnou součástí amerických prezidentských voleb,

hrající v kampani významnou roli – podle průzkumů veřejného mínění Reuters a Ipsosu se třetina až polovina amerických voličů rozhoduje právě dle výkonů kandidátů v nich (Reuters.com 2016a).

Podle exit pollu (téměř 25 000 respondentů) byly debaty kandidátů nejdůležitějším faktorem v rozhodování až pro 25 % voličů – z nich nadpoloviční většina hlasovala pro Clintonovou (51 %, pro Trumpa 47 %). Pro dalších 38 % to byl důležitý faktor. Obecně lze říci, že respondenti, kteří debaty nepovažovali za důležité z hlediska jejich hlasování, volili výrazně více Donalda Trumpa (CNN.com 2016a).

Voliči na podzim roku 2016 také marně doufali, že se po měsících plných vzájemných ataků dvou nejneoblíbenějších kandidátů v historii mezi nimi odehraje i civilizovaná diskuze. (HuffingtonPost.com 2016a). Opak byl pravdou – debaty byly přesnou reflexí hloubky propasti mezi symbolickým povstáním v americké společnosti a snahou udržet nastavený politický establishment.

Na výkonu obou řečníků (i kandidátů na viceprezidenta) byla znatelná spolupráce s experty, která k veřejnému vystupování politiků patří. Na veškerá mediální vystoupení jsou kandidáti připravováni dlouho dopředu. Bedlivě se vybírá oblečení, kravaty, doplňky, pracuje se na jejich image, střihu vlasů, vousů atd. Nachystány jsou veškeré možné otázky a kandidáti jsou trénováni je zodpovídat tak, aby drželi jednotnou linku komunikace během celé kampaně. Neopomíjejí se ani krizové scénáře a možnosti, jak verbálně oslabit protivníka, či vhodná témata, ve kterých bude jejich sok nejslabší a kde je nejlepší zaútočit, a posbírat tak cenné politické body.

1. prezidentská debata: 26. 9. 2016 - rozdělena do šesti segmentů po 15 minutách; kandidáti odpovídají na otázky s časovým limitem dvou minut. Mohou na sebe také vzájemně reagovat.

viceprezidentská debata: 4. 10. 2016 - rozdělena do devíti segmentů po deseti minutách; kandidáti měli opět dvě minuty na odpověď.

2. prezidentská debata: 9. 10. 2016 - délka debaty 90 minut, polovinu otázek pokládalo přímo publikum vybrané převážně z nezúčastněných zástupců organizace Gallup. Kandidáti disponovali dvěma minutami na odpověď, mohli na sebe také reagovat.

3. prezidentská debata: 19. 10. 2016 - formát identický s první debatou.

(zdroj: USPresidentialElectionNews.com 2016)

Ač debat mezi kandidáty z řad republikánů a demokratů proběhla spousta, nejvýznamnější a nejočekávanější se staly až poslední tři mezi Clintonovou a Trumpem. V táboře republikánů proběhlo celkem dvanáct hlavních debat, během kterých se voličům představilo až 17 uchazečů o pozici oficiálního kandidáta strany. Průběh debat byl různorodý, lze ale konstatovat, že se jejich absolutním vítězem stal jednoznačně Donald Trump. Tomu se v nich podařilo zužitkovat bohaté zkušenosti s vystupováním na veřejnosti. Dost mu také pomáhaly váhavé a nevyrovnané výkony jeho oponentů, kterým se přes veškerou snahu nepodařilo ho dostatečně zdiskreditovat. Trump také těžil z toho, že se negativní pozornost ostatních kandidátů nevěnovala pouze jemu, mezi konkurečními kandidáty totiž samozřejmě také probíhaly ostré výměny názorů. Například na Rubiovi a Cruzovi bylo velmi dobře vidět, že se dlouhou dobu vyhýbali přímému střetu s Trumpem a raději na sebe útočili navzájem. Opačnou strategii zvolil Jeb Bush, který na Trumpa tvrdě útočil od samého začátku. Tato strategie se mu vůbec nevyplatila a přispěla k brzkému konci jeho kampaně. Přestože Trump zvládal republikánské debaty velmi dobře, z následných soubojů s Hillary Clintonovou vycházel jako poražený. Do jisté míry to určitě bylo tím, že si během debat z primárek ve své hlavě vytvořil auru vítěze, který se nepotřebuje detailně připravovat, protože umění politické debaty ovládá naprosto precizně. Z tohoto omylu ho jeho sokyně vyvedla hned během první debaty.

Hillary Clintonová se na verbální střety s Donaldem Trumpem připravovala v mnohem komornější atmosféře – pět z celkových devíti demokratických debat svedla pouze s Bernieem Sandersem. Jejich souboje rozhodně nebyly tak vyostřené a kontroverzní jako ty u republikánů. Jistě ale bylo zajímavé sledovat profesionální rétorické výkony dvou zkušených politiků s dosti odlišným pohledem na svět.

Neviditelná válka o dominanci

Důležitým prvkem každé debaty jsou kromě samotného mluveného projevu gesta a vizuální vjemy, které nám politici poskytují. U každého střetu se politici snaží mít „navrch“, převahu vyjadřují zejména gesty. Přestože nám to na první pohled nemusí připadat důležité, právě to, co vidíme a jak se kandidáti chovají a jak vypadají, je mnohem zásadnější než to, co říkají. Gesty ukazují, kdo je vůdce a kdo ovládá danou situaci. Všechny tyto obrazy na nás ať chceme nebo nechceme podvědomě působí. Samotný obsah, tedy to, co kandidáti říkají, zaujímá pouze sedm procent, zbytek tvoří nonverbální komunikace – tzn. gesta a jejich vzezření, ale i emoce, intonace, barva hlasu, mimika atd. Pro výsledný efekt tedy není důležitý pouze obsah, ale forma - tedy to, jak je dané sdělení zabaleno. Nonverbální souboje o dominanci jsme viděli ve všech čtyřech debatách.

Souboj začíná už během úvodního podání ruky, kdy se politici snaží dokázat svoji dominanci. Toho jsme ostatně byli svědky i v první prezidentské debatě, ve které Trump během podání

ruky chytil Clintonovou ochranně za záda, aby tím dal najevo, kdo je na pódiu pánem. Zajímavé bylo, že poplácání po zádech své sokyně opakoval i na konci debaty. Stejná situace se opakovala i při viceprezidentské debatě, Pence zde Kaine při podání ruky doslova chytá za předloktí a vyhrává tím první vizuální bitvu s gesty, čímž vyjadřuje svoji dominanci. Kaine si to ovšem nenechává líbit a o dvě sekundy později došlo k remíze, kdy Kaine Pence poklepe po zádech a vrací tak jazýčky vah na stejnou úroveň. Na konci se Kaine opět snažil jako první poklepat Pence po zádech, ten ale vzápětí oplatil protivníkovi stejnou mincí (YouTube.com 2016a). Clintonová zase téměř pokaždé zamávala do publika a na někoho ukázala s překvapeným a nadšeným výrazem, že tam daného „známého“ člověka vidí. Má to jediný cíl – působit přátelsky a oblíbeně, a zanechat tak pozitivní dojem u potenciálních voličů. Donald Trump používal během debaty zejména dominantní a agresivní gesta rukou, což korespondovalo s jeho naštvaným projevem, kritizujícím svou oponentku. Clintonová zase ukazovala spíše pozitivní a otevřená gesta (YouTube.com 2016b).

PRVNÍ OSTRÝ STŘET TRHL HISTORICKÝ REKORD

26. září se na půdě Hofstrov univerzity ve státě New York uskutečnila první prezidentská debata, a zbylí kandidáti Donald Trump a Hillary Clintonová se tak poprvé utkali tváří v tvář. V USA ji sledovalo více než sto milionů diváků. 84 milionů z nich tradičně na 13 televizních kanálech, které debatu živě přenášely (CNN.com 2016b), další miliony se dívaly online na mobilních zařízeních, YouTube, Facebooku a ostatních digitálních médiích (Politico.com 2016a). Započítání např. nebyli diváci PBS, Univision či televize jako je C-Span (NYTimes.com 2016a). Podle agentury AP se na Twitteru zároveň odehrála nejvzrušenější reakce od jeho založení v roce 2006 – interakce týkající se první debaty zaznamenala více než 17,1 milionu příspěvků (HollywoodReporter.com 2016). Debaty se sledovaly všude i na palubách letadel (NBCNews.com 2016).

Do prvního střetu mezi Clintonovou a Trumpem byla nejsledovanější debata v historii ta z roku 1980, jediná televizní debata mezi Jimmy Carterem a Ronaldem Reaganem, kterou sledovalo přes 80 milionů televizních diváků. Například v roce 2012 sledovalo první debatu mezi Mittem Romneym a Barackem Obamou „pouze“ 70 milionů diváků (Politico.com 2016a).

První debata byla logicky označována za jeden z klíčových momentů kampaně. Rozpoložení jednotlivých kandidátů bylo před jejím začátkem značně rozdílné. Pro Hillary Clintonovou

nebyly debaty nic nového, za svoji kariéru jich už absolvovala stovky. Oproti tomu Donald Trump byl v této disciplíně nováčkem. Zkušenosti měl pouze z republikánských debat z primárek, ve kterých ho ale jeho soupeři rozhodně nepřipravili na tak těžký kalibr, jako byla Clintonová. Na druhou stranu je potřeba zohlednit, že se v týdnech před debatou dařilo spíše Trumpovi. Jeho preference šly prudce nahoru, v některých průzkumech se dokonce dostal před svoji sokyni. To byl vzhledem k průzkumům z poloviny srpna, které dávaly Trumpovi přibližně desetiprocentní šanci na výhru, radikální posun (FiveThirtyEight.com 2016). Další znatelnou komplikaci představoval pro Clintonovou její zdravotní stav, jenž se stal velkým tématem poté, co prakticky zkolabovala cestou z uctění památky obětí 11. září 2001 a na týden přerušila kampaň kvůli léčbě zánětu plic. S trochou nadsázky lze říci, že si během debaty nemohla ani zakašlat.

Precizní Clintonová a Trump jako neřízená střela

Několik týdnů před debatou započala vzrušená diskuze o strategii, se kterou do ní kandidáti nastoupí. U Clintonové se očekávalo, že využije svých značných zkušeností a pokusí se veřejnosti ukázat, kdo je opravdovým politikem. O strategii Trumpa bylo možné pouze spekulovat, takto neřízenou střelu totiž americké prezidentské volby nepamatovaly. Kromě předvídané konfrontační rétoriky se předpokládalo, že Trump naváže na umírněnější styl, kterým se v posledních týdnech před debatou prezentoval. Změnu rétoriky bylo možné vysledovat například na jeho hlasu, který byl v zářijových týdnech kampaně oproti primárkám mnohem klidnější a vřelejší.

Hillary Clintonová neklamala. Její výkon byl téměř precizní, možná až příliš precizní – mluvila srozumitelně, neodbíhala od tématu, a dokonce občas prohodila nějaký vtíp. Bylo na ní vidět, jak moc chce divákům dokázat svoji profesionalitu. Nutno podotknout, že se Clintonové podařilo dostat se Trumpovi pod kůži. Svými útoky ho vyvedla z komfortní zóny, aniž by při tom sama ztrácela cenné body. V této oblasti jí velmi pomohl styl moderátora, kterému se ještě budeme věnovat. Podařilo se jí také zachovat klid v okamžicích, kdy byla pod palbou výčitek a obviňování. Pozornému divákovi jistě neuniklo, že se při každém Trumpově výpadu usmívala a následně prohodila nějakou frázi na odlehčení atmosféry. Sama se naopak zaměřila na nedostatky svého soupeře – kritizovala nejenom bankroty jeho firem, nezveřejnění daňového přiznání, ale také praktiky, díky kterým ekonomicky benefitoval ze špatně nastaveného daňového systému USA. Umělý, precizně nacvičený projev může být občas u politika kontraproduktivní. To se stalo právě Clintonové, která byla za nepřírozenost dlouhodobě kritizována. Voliči od ní slyšeli líbivé fráze, které slýchávali od většiny politiků. A právě to pro ni mohlo být ve finále hlavním problémem – velká část americké veřejnosti byla již z prázdných slibů unavená, nastal čas boje proti establishmentu.

Donald Trump v debatě opět předvedl, proč bylo tak zábavné sledovat nejdražší reality show světa. V prvním přímém střetu s Clintonovou měl dokázat, že se s ním musí počítat jako s relevantním politikem, který je schopný zvládat vyhrčenější veřejné konfrontace. Trumpův temperament ovšem opět nezklamal. Během debatyskočil své protikandidátce či moderátorovi do řeči rovnou 55krát (Time.com 2016). Trumpovi se podařilo začít až nebezpečně klidně. Umírněnější rétorika byla vzhledem k potřebě oslovit nerozhodnuté středové voliče logická. Tato klidnější verze projevu však Trumpovi nevydržela dlouho. V některých okamžicích na něm bylo vidět, že se naprosto vymkl veškeré kontrole. A právě z těchto okamžiků těžila Clintonová, které v dané chvíli roztržitý soupeř naprosto vyhovoval. Trump jí svými výroky několikrát nahrál na smeč, čímž politická soupeřka rozhodně nepohrdla.

Pokud se podíváme na pozitiva Trumpova výkonu, je potřeba zdůraznit začátek a konec debaty. Ke konci debaty vypadal mnohem energičtěji než jeho sokyně. Dokud se ještě ovládal a řídil radami volebního štábu, tak vyjádřeními cíleně mířil na voliče ve státech jako je Michigan nebo Ohio, které bylo velice důležité oslovit. Poněkud méně se mu dařilo cílit na afroamerickou a latinskoamerickou komunitu, na kterou se primárně zaměřovala Clintonová. Jedním z mála povedených protiútoků bylo tvrzení, že zveřejní své daňové přiznání, pokud Clintonová dodá ztracené e-maily. Zbytek Trumpova negativního obsahu se nesl ve velmi obecném duchu – za všechno špatné mohla Clintonová nebo Barack Obama. To pro jeho podporovatele nebylo ničím novým.

Diskutovaným tématem se také stalo Trumpovo opakované popotahování (NYTimes.com 2016b). Spekulovalo se, že byl nachlazený. Sám po debatě prohlásil, že měl vadný mikrofon a vyjadřoval se s obavami, zda to bylo na něj nachystáno naschvál. Podle Clintonové každý, kdo se vymlouvá na mikrofon, neměl dobrou noc (CNN.com 2016c). Trumpovo popotahování bylo evidentní, Komise pro prezidentské debaty však následně uznala, že s mikrofonem opravdu něco bylo (CNBC.com 2016a).

Moderátor šetřil Clintonovou

Moderování debaty se ujal Lester Holt z televize NBC. Úkol to byl jednoznačně velmi složitý. Na Holta se snášela kritika z obou stran, ještě než debata začala. Clintonová upozorňovala na to, že je moderátor registrovaným členem Republikánské strany. Obávala se, že bude Trumpa šetřit, protože je, co se týče debat, nováčkem. Trump se zase nechal slyšet, že se na něj chystá podvod – Holt totiž podle něj není republikán, ale demokrat. Obavy bývalé první dámy se nevyplnily. Holt Trumpa rozhodně nešetřil. Nejenom, že důsledně opravoval jeho zavádějící nebo nepravdivé výroky, nebál se ho také přímo konfrontovat se zveřejněním daňového přiznání, což bylo pro Trumpa velice bolestivé místo. To by samo o sobě neznamenal problém, naopak je jenom dobře, pokud se moderátor nebojí a griluje kandidáty ucházející se

o nejvýznamnější státnický post na světě. Moderátor by ale měl zůstat nestranný a být stejně tvrdý na obě strany. Toho jsme se u Holta bohužel nedočkali. Zatímco si v některých chvílích vychutnával Trumpa, Clintonová si na tlak z jeho strany nemohla stěžovat. Předmětem diskuze nebyla žádná z nepříjemných kauz, které by lemovaly její kampaň. Toho si ostatně všiml i její soupeř, který si na Twitteru okamžitě po debatě stěžoval, že se Holt neptal na kauzu e-mailů, Benghazi ani nadaci Clintonových. O pár hodin později prohlásil, že mu sice Holt pokládal neférové otázky, celkově si však vedl dobře (HuffingtonPost.com 2016b).

Podle průzkumů CNN a Clintonové vyhrála debatu Hillary Clintonová (CNN.com 2016d). Naopak Donald Trump označil sám sebe za vítěze debaty. Pro CNBC byl také vítězem Donald Trump. Na serveru CNBC hlasovalo více jak 1 110 000 čtenářů, u 68 % z nich vyhrál právě Trump (CNBC.com 2016b). Dle serveru Fortune, kde hlasovalo téměř 500 000 čtenářů vyhrál debatu Trump s 53 % hlasů (Fortune.com 2016). Něco podobného se zřejmě dalo očekávat. Přestože se Clintonová prezentovala mnohem političtějším a jistějším stylem než její oponent, nebylo její vítězství natolik drtivé, aby mohla být označena za absolutního vítěze prvního ostrého utkání. Zajímavou odezvu na průběh debaty jsme mohli zaznamenat z Mexika, kde v reakci na velmi dobrý výkon Clintonové tamní měna posílila o dvě procenta, což bylo nejvíce od února 2016. Mexiko bylo jedním z témat amerických voleb, síla tamní měny se proto měnila v závislosti na pravděpodobnosti zvolení jednoho či druhého kandidáta.

VICEPREZIDENTSKÁ DEBATA MEZI STARŠÍMI PÁNY

Mnoho povyku pro nic. I tak by se dala po obsahové stránce jednou větou zhodnotit 48. debata kandidátů na viceprezidenta USA, která proběhla 4. října na Longwood University ve Virginii. První a poslední debata potenciálních viceprezidentů přinesla souboj republikána Mikea Pence a demokrata Tima Kainea. Cílem Kainea bylo vypadat lidsky, spolehlivě a důvěryhodně. Pence měl ukázat politickou zkušenost, sebekontrolu a rozvahu. Debatu sledovalo 37 milionu diváků, což je nejméně od roku 2000. Důvodem je, že oba aspiranti na viceprezidentský post byli americkému publiku spíše neznámí (Reuters 2016b). Na druhou stranu se pro zajímavost jednalo o vyšší číslo než byl počet diváků, kteří sledovali udělování Academy Awards (CNN.com 2016e). Pro srovnání dodejme, že nejsledovanější viceprezidentská debata proběhla mezi Joem Bidenem a Sarah Palinovou v roce 2008 s 69,9 miliony diváků. Důvodem byla zejména kontroverzní Palinová.

Viceprezidentská debata je tradiční záležitostí, ve které mají spolukandidáti potvrdit, že jsou v krajním případě připraveni vést jednu z nejmocnějších zemí světa. Očekává se tedy, že se divák dozví o přednostech a slabínách obou kandidátů. Ničeho takového jsme se ale nedočkali,

Pence i Kaine pokračovali v negativní linii, která provázela celou prezidentskou kampaň. Oba kandidáti logicky obhajovali své stranické kandidáty. Clintonová i Trump si spolukandidáty pečlivě vybrali nejenom kvůli vhodnému doplnění svých nedostatků, ale také jako podporu, o kterou se ve velmi vypjatém boji mohou opřít. Až neuvěřitelné bylo to, jak moc toho mají Kaine a Pence společného. Oba oplývají rozsáhlými politickými zkušenosti, jsou silně věřící, nejstarší syny mají v armádě, a dokonce jsou také oba jednatřicet let ženatí.

Viceprezidentská debata proběhla týden po prvním televizním střetu hlavních kandidátů. V lepším rozpoložení byla v tuto dobu jednoznačně Clintonová, které se podle aktuálních průzkumů dařilo v klíčových státech, jako je například Florida či Ohio. Donaldu Trumpovi se naopak začal krátit čas, který měl na zvrácení voleb, které pro něj pomalu v tuto chvíli začínaly vypadat ztraceně. Mike Pence předvedl, že je výborným řečníkem, za kterého by se jeho voliči rozhodně nemuseli stydět. Tim Kaine ukázal, že mediální poradci dokážou do televize připravit i politika, který není zrovna miláčkem kamer. Kromě Kaineova opakovaného skákání do řeči by se dalo říct, že jsme byli svědky precizního mediálního výstupu.

Pence ukázal Trumpovi cestu

Republikán Mike Pence jako zkušený muž, který má za sebou kromě působivé politické kariéry také zkušenosti z rádia, kde měl svoji vlastní show, během debaty prodal nasbírané zkušenosti. Působil naprosto přirozeně a velmi seriózně. Přesně kvůli těmto vlastnostem byl Trumpem (nebo spíše jeho volebním týmem) vybrán. Podařilo se mu něco, co od Trumpa očekávalo vedení Republikánské strany – nenechat se rozhodit útoky svého oponenta. Pence šikovně odrážel kritiku, nabízel republikánská řešení současných amerických problémů a zároveň útočil na nepřítomnou Clintonovou. Mnoho Kaineových útoků se mu vedlo přejít díky klasické politické taktice – prostě je zamluvil něčím jiným. Za to ho po debatě velmi kritizoval tým demokratické kandidátky. Pence se podle demokratů nebyl schopný postavit za svého prezidenta a obhajovat jej (Twitter.com 2016).

Zde se však nabízí otázka, co lepšího měl Pence dělat. Některé Trumpovy výroky byly natolik rozporuplné, že je nedokázal vykomunikovat ani sám republikánský kandidát. Pence by se tak pouštěl na velmi tenký led a mohl by snadno skončit v defenzivě jako Trump během prezidentské debaty. Kaine mu ostatně v této záležitosti neměl co vyčítat, sám byl rád, že se mu díky nešikovné reakci moderátorky podařilo zamluvit kauzu ztracených e-mailů bývalé první dámy. Mike Pence svůj úkol jednoznačně splnil. Svým výkonem naznačil, jak jednoduché by byly volby pro republikány, pokud by za ně kandidoval někdo disciplinovanější než Donald Trump. Vedení Republikánské strany tak alespoň doufalo, že se Trump z první debaty poučí a pokusí se napodobit styl, jakým se prezentoval jeho spolukandidát. Ten totiž jasně dokázal,

že se dá jejich společná politika podávat i bez zbytečných výroků, kterými proti sobě Trump poštvál část USA a téměř veškerá renomovaná americká média.

Tim Kaine rozhodně nepatřil mezi agresivní a strhující řečníky. Za spolukandidáta si ho Clintonová vybrala zejména kvůli pověsti sympatického a dobrého muže, který má za sebou nejenom politickou kariéru, ale také učení chudých dětí v Hondurasu. Stal se tak cenným doplňkem kampaně, jehož úkolem bylo mimo jiné zaujmout minority. Nyní byl ale postaven do pro něj nekomfortní role – mediální poradci ho připravili na to, aby se pokusil zasadit další tvrdé rány do oslabené kampaně Donalda Trumpa. Kaine napodobil Clintonovou a zaútočil jako první. Jeho výpady ale rozhodně neměly podobný efekt. Kaineovi nepomohlo ani to, že svému oponentovi často skákal do řeči. Nebylo to sice tak výrazné, jako Trumpovo přerušování v prezidentské debatě, stále to ale nepůsobilo dobře.

Za velmi povedený okamžik obou aktérů debaty lze označit pasáž, ve které Pence Kaineovi řekl, že s ním jako se senátorem bude ze své budoucí pozice viceprezidenta velice rád spolupracovat. Kaine se nenechal rozhodit a odpověděl, že se na případnou spolupráci těší, nehledě na to, kdo z nich bude ve vyšší funkci. Z obou kandidátů byl cítit vzájemný respekt, který byl naopak u Clintonové a Trumpa spíše hraný. Demokratický kandidát na viceprezidenta ukázal, že je svojí spolukandidátce naprosto oddaný. U Kainea šlo jenom těžko předpokládat, že by měl nějaké postranní úmysly týkající se případné prezidentské kandidatury v dalším volebním období. O jeho angažmá do pozice spolukandidáta ostatně přemýšlel už bývalý prezident a manžel demokratické kandidátky Bill Clinton.

Viceprezidentská debata znamenala povzbuzení pro republikány, ale zároveň také novou municí pro negativní kampaň demokratů. Zatímco Trump vyzdvihoval výkon svého spolukandidáta a označil ho za nejlepší v historii viceprezidentských debat, média se zaměřovala na Penceovo vyhýbání se reakci na kontroverzní výroky svého spolukandidáta. Oba kandidáti byli také výborně upraveni, nehrbili se a působili energickým dojmem. Po vizuální stránce měl navrch Kaine, který se velmi často usmíval. Pence a jeho mimika působila mírně zamračeně, což ale do jisté míry korespondovalo nejenom s Trumpovým výrazem, ale také s pohledem na aktuální situaci USA.

Trump plácá Clintonovou po zádech

(zdroj: YouTube.com 2016a)

Rozloučení kandidátů na konci debaty

(zdroj: YouTube.com 2016a)

DRUHÁ PREZIDENTSKÁ DEBATA: OSOBNÍ ÚTOKY A NOVÉ DNO

Druhá prezidentská debata odpověděla na otázku, jak hluboko může klesnout úroveň politické diskuze. Po náročném víkendu, během kterého se rozebíral nejnovější Trumpův skandál v podobě zveřejněné nahrávky s vulgárními komentáři, se dalo očekávat, že půjde do tuhého. Debata se uskutečnila v St. Louis, na Washingtonské univerzitě v neděli 9. října.

Po úvodních slovech a poděkováních přišel Bill Clinton a Melania Trumpová, kterou doprovázela Ivanka Trumpová a dva Trumpovi synové. Všichni byli jako vždy perfektně upravení. Melania měla sytě zářící růžové šaty, Ivanka zelené šaty a obě byly dokonale

nalíčené. Synové doplňovali saka šitá na míru světle modrou a červenou kravatou. Clintonová měla v publiku také dceru a manžela. Zde si mohli dát stylisti více záležet. Bill Clinton vypadal přešle a unaveně, navíc se smutně podíval na dceru Chelsea, která měla stejně nešťastný výraz a vypadala na pokraji slz. Během debaty Clintona podpořila několika ujišťujícími poklepáními po rameni, což opět dokazovalo, jak se jim republikánský soupeř dostal pod kůži.

Nakonec přišli republikán Donald Trump a demokratka Clintonová. První vizuální střet na sebe nenechal čekat: kandidáti si nepodali ruce. Clintonová pozdravila publikum a chladně i Trumpa, hned po úvodním zamávání k divákům se ovšem otočila na podpatku a spěchala ke své židli. Trumpa to na sekundu zmátlo, potom se také otočil k publiku. Clintonová tím porušila mnohaletou tradici a navíc odmítnutím podání ruky ukázala svoji slabost (Inc.com 2016). Trump stál chvíli za židlí, poté se také usadil.

Verbální souboj byl velmi vyostřený, obviňování padala od obou kandidátů a ani jeden svého oponenta rozhodně nešetřil. Clintonová i Trump zapracovali hlavní message své kampaně hned do první odpovědi, tedy „Make America Great Again“ v případě Trumpa a „Stronger Together“ v případě Clintonové. Diskutovalo se o mnoha kontroverzích, které byly nedílnou součástí celé kampaně. Ztracené e-maily bývalé ministryně zahraničí, dosud nezveřejněné daňové přiznání republikánského kandidáta, kontroverzní výroky ohledně menšin či žen. Souboj se ale tentokrát dle očekávání přesunul do velmi osobní roviny – své si vyslechl i přítomný manžel demokratické kandidátky Bill Clinton. Donald Trump připomínal hladového lva v kleci, zatímco Hillary Clintonová opět zaujala svoji typickou pozici slibující zkušené političky dychtící po vytouženém prezidentském úřadu.

Trump porušoval zásadu, že na lidi se prstem neukazuje a po celou debatu na svoji protikandidátku mířil zdviženým ukazováčkem s výhružným gestem. Ač je naopak Clintonová známa právě svým ukazováním na lidi, bylo vidět, že ji poradci dobře připravili a na Trumpa ani jednou prstem neukázala (tamtéž). Na druhou stranu se při projevu Trumpa dost často usmívala, což působilo namyšleně a samolibě. Clintonová se smála tak často, že byla odborníky označena za „permasmile“, což mohlo působit kontraproduktivně (tamtéž).

Když mluvila Clintonová o urážlivé nahrávce Trumpa, Trump tleskal rukama před sebou. To ve světě gest značí velmi defenzivní postoj a snahu ochránit své osobní partii. Všeobecně pak tleskající kandidát vypadá slabý a vystrašený. Téměř po celou dobu měl Trump zamračený výraz a vypadal negativně a naštvaně, což také byl. U Clintonové byl vidět jasný mentoring odborníků – často narušovala Trumpův prostor a chodila na jeho stranu pódia. Výsledkem bylo znervóznění Trumpa, který pak při projevu Clintonové popocházel až výstražným způsobem za zády Clintonové. Dle odborníků se jedná o jeden z indikátorů, který značí následné napadení protivníka (tamtéž). Samozřejmě by Clintonovou veřejně nenapadl,

ale jednalo se o výhružné gesto. Trumpova rivalka měla celou debatu hrdě vztyčenou hlavu a nepodléhala Trumpovým urážkám.

Demokratka využívala prostoru, šla až k publiku a některé odpovědi začínala otázkou zpět, aby tak vyvolala zájem. Když odpovídal a reagoval Trump, zůstával na místě, v bezpečí své židle a pultíku. Trump také na rozdíl od Clintonové moc nepoužíval gesta. Clintonová využívala ruce, občas je dala na srdce, což působilo přátelským a patriotistickým dojmem. Trump se točil kolem vlastní osy, což nevypadalo příliš sebevědomě. Tentokrát vyrušoval jinak než v minulé debatě – místo skákání do řeči se nyní pasoval do role komentátora a často i moderátora, když se své sokyni snažil pokládat otázky. Když kandidáti mluví a špatně u svého projevu dýchají, je to pro naše podvědomí jeden z velmi rušivých a negativně působících elementů. Trump neumí tak dokonale pracovat s pauzami a dýcháním jako Clintonová. Špatně se nadechuje a je to slyšet v mikrofonu. Výsledný dojem je pak takový, jako by měl mírně roztřesený hlas a nepůsobil dokonale sebejistě – na rozdíl od jeho oponentky.

Zajímavou tečkou byl poslední dotaz z publika, jež po kandidátech chtěl, aby o svém protivníkovi řekli něco pozitivního. Clintonová si dle svých slov váží talentovaných dětí Donalda Trumpa. Trump naopak ocenil její bojovnou povahu a to, že se nikdy nevzdává. Debata, která je označovaná za jednu z nejtvrdějších a nejodpornějších v historii, byla alespoň zakončena v pozitivním duchu. Velmi chladné bylo loučení. K podání ruky tentokrát došlo, Trump navíc nezapomněl poklepat Clintonovou již tradičně po zádech a tím srazit její status. Pak už rovnou zamířil ke své rodině.

Průběh debaty významně ovlivnili moderátoři, kteří odvedli dobrou práci. Snažili se usměrňovat Trumpovy výpady, ale také opakuující se prázdné mluvení jeho oponentky. Oba moderátoři byli pod obrovským tlakem, čemuž příliš nepomohlo Trumpovo prohlášení, že jsou proti němu v debatě tři. Tímto vyjádřením se evidentně snažil získat převahu a zatlačit moderátory do kouta. To se mu nepodařilo, zkušené moderátory Anderson Cooper a Martha Raddatz se nenechali rozhodit.

TŘETÍ PREZIDENTSKÁ DEBATA: DŮSTOJNÝ KONEC

Závěrečná debata se odehrála ve středu 19. října 2016 a nepřinesla žádný překvapivý zvrat. Lze ji označit za důstojný konec nedůstojné prezidentské kampaně. Pro konečný střet bylo možná symbolicky vybráno Las Vegas, které bývá nazýváno městem hříchu. Samotný obsah nebyl příliš obohacující. Oba kandidáti se točili v kruhu a vytahovali na sebe stále stejné připravené fráze. Podstatou veřejného vystoupení politiků by měla být především realistická

prezentace politického programu. V této fázi kampaně to ale vypadalo, že vše podstatné již bylo řečeno a osobní útoky jasně zastínilly detailní rozebrání jakýchkoliv programových priorit.

Paradoxní je, že v této závěrečné debatě podali oba kandidáti svůj nejlepší výkon. Donald Trump zoufale potřeboval úspěch, díky kterému by se opět dotáhl na svoji oponentku a zdramatizoval volby, které pro něj v tuto chvíli vypadaly beznadějně. Clintonové naopak současné rozpoložení vyhovovalo, čemuž také odpovídala její strategie. Hlavním cílem bylo neudělat chybu, která by ji mohla stát pohodlné vedení.

O strategii D. Trumpa pro televizní debaty se dalo pouze spekulovat, opakovaně totiž dokazoval, že je neřízenou střelou. Pro získání důležitých nerozhodnutých voličů potřeboval televizní debaty ovládnout. Podle následných průzkumů a obrazu, který média přinášela, to vypadalo, že se mu voliče na svou stranu debatami nepodařilo naklonit. Trump selhával po obsahové i vizuální stránce. Jeho problémy s dýcháním a neustálé skákání do řeči mu v konečném důsledku ale neublížily. Vystoupení republikána nebyla oslnivá ani po obsahové stránce. Až nepochopitelně se zaměřoval na hloupá zjednodušování místo toho, aby Clintonovou kritizoval stylem, jakým by to dělali ostatní republikáni. Místo konstruktivní kritiky demokratické zahraniční a domácí politiky totiž Trump spoléhal na jednoduchou zkratku – za všechno může Obama a Clintonová. Očividně ale tato rétorika na voliče zafungovala.

Trump se během kampaně nebál zaútočit na zástupce menšin, jiných náboženství, médií, žen, demokratů ani republikánů. Pomyslnou třesničkou na dortu byla ale jednoznačně jeho odpověď na otázku, zda by byl v případě neúspěchu schopný přijmout prohru. Trump odpověděl nejednoznačně, máme se prý nechat překvapit (NBCNews.com 2016). Samozřejmě nikdo neprohrává rád. Americké prezidentské volby mají ale dlouholetou tradici toho, že poražený kandidát přijme výsledek voleb a naznačí tím budoucí jednotu země, která byla dlouhé měsíce kampaní rozdělena na dva tábory. Trumpovo váhání se vzhledem k jeho opakujícím se pochybnostem o regulérnosti voleb dalo očekávat. V USA ale není úplně běžné, aby někdo zpochybňoval regulérnost volebního procesu a už vůbec ne dlouho před tím, než se začne volit. Na nespravedlivý přístup by si mohl stěžovat Bernie Sanders, který byl během demokratických primárek Demokratickou stranou odstaven na druhou kolej. Ne však Donald Trump, který si za svoje problémy během kampaně mohl většinou sám.

Clintonová i její volební tým se televizních debat bály, protože si byli vědomi, že je Trump může nějak nepříjemně zaskočit vytažením esa z rukávu. Republikánský kandidát nakonec ale zaskočil maximálně tím, že je ničím nezaskočil. Munice mu Clintonová za svůj dlouhý politický život připravila opravdu mnoho, on ji však nebyl schopen využít a zasadit demokratce verbální rány. Nakonec stačilo překvapivě málo k tomu, aby si díky televizním debatám upevnila pozici pomyslné favoritky. Bývalá první dáma ve své domácí disciplíně nezklamala a zvládla

všechny tři debaty. Společným jmenovatel jejich vystoupení byla jednoznačně stoprocentní připravenost a sebekázeň. Na rozdíl od svého oponenta se jí dařilo snášet nepříjemné otázky a útoky a zachovat si tvář. Perfektně nacvičené politické fráze a umělost ale nepůsobily příliš lidsky.

Výkon v poslední debatě dokonce renomovaný server Politico označil za její nejlepší v dosavadní politické kariéře (Politico.com 2016b). To byl, vzhledem k tomu, že její hlavní strategií bylo neudělat chybu a nevěnovat se vlastním skandálům, velký úspěch. V odvádění pozornosti od nepříjemných témat je Clintonová přebornicí, což ostatně ukázala i v poslední debatě, když se měla řešit její nadace nebo nově zveřejněné uniklé e-maily.

CLINTONOVÁ ZDÁNLIVĚ UPEVNILA NÁSKOK

Výsledkem třech televizních debat byl příjemný náskok, se kterým šla demokratická kandidátka do posledních týdnů kampaně. Favoritkou byla již od doby, kdy bylo jasné, kdo bude republikánskou a demokratickou stranu reprezentovat ve finálním souboji. Zajímavý byl vývoj volebních preferencí před první televizní debatou, kdy se na ni Trump v podstatě dotáhl. Vyrovnaný výsledek však dlouho nevydržel, hned první debata odstartovala postupný pokles Trumpových preferencí. Vývoj podpory v jednotlivých důležitých státech v tuto dobu naznačoval, že se nakonec může jednat o jednoznačné vítězství demokratů. Trumpovi se totiž v tomto období nedařilo v klíkových swing states. (FiveThirtyEight.com 2016). Zajímavé srovnání nabízely předvolební průzkumy k volbám do Senátu, ve kterých měli republikánští kandidáti ve zmíněných státech naopak převahu.

Shrnutí

- ★ První debatu sledovalo více než 84 milionů televizních diváků, stala se tak nejsledovanější v historii USA.
- ★ Debaty se nesly ve znamení osobních útoků, které zastínila politická témata a boje Donalda Trumpa se svou vlastní sebekázní.
- ★ Viceprezidentská debata se i přes negativní rétoriku odehrávala v duchu vzájemného respektu Pence i Kainea. Znamenala povzbuzení pro republikány, ale zároveň také novou municí pro negativní kampaň demokratů.
- ★ V druhé debatě si kandidáti historicky poprvé nepodali ruce. Ve třetí debatě podali oba kandidáti svůj nejlepší výkon.
- ★ Donaldu Trumpovi opět snížit náskok sokyně.

LOGA, VIZUÁLNO, POPKULTURA

Vašek Jabůrek, Karel Komínek

Spojené státy jako tečka, produkt Tesco Value či tři plátky slaniny – i takto vypadala loga kandidátů. Ve vizuální prezentaci udělal přešlap tým Trumpa, který představil logo se sexuální podtextem. Kandidáti si zvládli sami ze sebe utahovat ve večerních show a Trump se stal inspirací pro řadu písní a videoher, a to zejména díky aféře kolem osahávání žen.

Barvy a grafické symboly hrají v našich životech mnohem větší roli než si mnozí z nás uvědomují. S různými obrazovými zkratkami se setkáváme denně – v mobilech, v dopravě, na internetu. Ty nejekvalitnější a nejlépe opečovávané vizuální zkratky nám každý den pomáhají s rozhodováním, co si koupit. Zatímco klasické značky se při vybírání barev pro své vizuální identity nemusí prakticky nijak omezovat, u politických stran se postupem času vžila pravidla, která pomáhají voličům v orientaci na politické aréně. Například černá a hnědá barva je na starém kontinentu spjatá s anarchismem a fašismem. Modrá obvykle značí konzervatismus, zelená post-materialistické ekologické hodnoty či agrárníky, oranžová křesťanské demokraty, žlutá liberalismus nebo červená komunismus a socialismus. Jak je patrné z tohoto výčtu i v České republice bychom našli několik výjimek, tato pravidla jsou totiž geograficky podmíněná. Nicméně je velmi těžko představitelné, že by například u nás vznikla další komunistická strana s modrými propagačními materiály. V USA ovšem evropskou politickou ani vizuální pestrost nemají. Obě hlavní strany – a zejména prezidentští kandidáti – si musejí vystačit s barvami, ve kterých je vyvedena kniha, na kterou se díváte: odstíny modré, bílé a červené. Dnes sice běžně o demokratech mluvíme ve spojitosti s modrou a o republikánech

s červenou barvou, stejně tak používáme označení red states a blue states, před rokem 2000 to nicméně vypadalo jinak.

Pojďme se ale vrátit na začátek. Strany v USA v podstatě neměly výraznou potřebu se vizuálně odlišovat až do příchodu jednoho vynálezu, který politiku změnil jednou pro vždy – televize. Ještě v roce 1960 oznamoval hlasatel v černobílé televizi Američanům výhru Kennedyho pouze pomocí tabule, na konci 60. a začátku 70. let se ovšem v USA začaly masivně rozšiřovat barevné televize, a to způsobilo revoluci. V roce 1972 se poprvé objevily volební mapy (rovněž to byl rok, kdy většina amerických domácností již měla barevnou televizi) a potřeba strany odlišit se náhle vzrostla (Vox.com 2016). Každá ze tří velkých televizních stanic (ABC, CBS, NBC) vysílala volební zpravodajství v barvě, ale pouze CBS se od konkurence odlišila tím, že vytvořila první barevné volební mapy v historii – republikánské státy označili modře a demokratické červeně. Proč byly zvoleny právě tyto barvy? CBS tvrdí, že modrá byla úzce spojována s Unionistickou armádou, kterou vedl republikán Abraham Lincoln, zatímco rudá je spojována s levicovými stranami z celého světa (tamtéž). Inspirací pro Američany bylo také barevné označení britských konzervativců a labouristů. Ostatní televize mapy okopírovaly a brzy přišly s vlastní verzí. ABC ovšem v roce 1980 použila jiné schéma – červenou pro republikána Reagana, údajně kvůli mnemotechnické pomůcce „red = Reagan“ a schéma velké trojce narušilo. Ve volbách 1984 se k ABC přidala i CBS a o další čtvery volby později – v roce 1996 – se rozhodla i NBC, že přejde na nové značení – jednoduše kvůli tomu, aby nemátla diváky. Teprve v roce 2000, tedy v prvních volbách po sjednocení barevných schémat, se ujala spojení blue and red states. Hodně k tomu přispěla týdny se vlekoucí krize s přepočítáváním hlasů (viz kapitola o volebním systému), čímž se termíny začaly objevovat v politických komentářích a titulcích novin. Změna byla dokonána. V roce 2012 dokonce americká vláda vytvořila web, na kterém je možné prohlížet volební mapy z prezidentských voleb zpátky až do roku 1964 za využití stejného barevného schématu (Archives.gov 2016).

OSEL A SLON

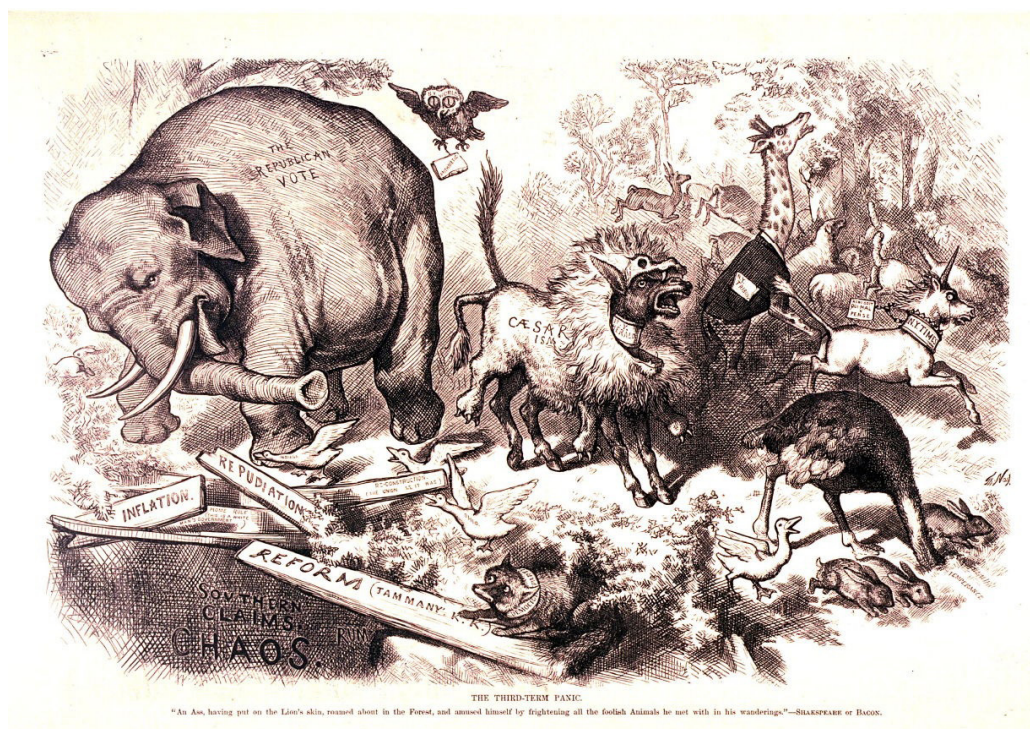
Se změnou barev se ovšem musela vyrovnat i stranická loga, která dlouhá desetiletí provázejí americkou politiku, i když se o oficiální symboly v pravém slova smyslu nikdy nejednalo. Jako první přišli s logem ještě v 19. století demokraté. V roce 1828 označili Andrew Jacksona jeho oponenti za „osla“ (Andrew Jackass), což mělo odkazovat k jeho populistickým názorům a tvrdohlavosti. Jackson naproti očekáváním toto označení přijal a sám se začal prezentovat pomocí tohoto symbolu (LogoDesignGuru.com 2011). Osla viděl jako zvíře, které doslova dře pro ostatní a má silnou vůli – což považoval za dobré vlastnosti politika (History.com 2015). Osel se po prezidentské kampani na chvíli vytratil, ale opět se objevil později, tentokrát

coby symbol nově založené Demokratické strany, která se zformovala právě okolo Jacksona později roku 1828.

Cesta Republikánské strany k jejímu symbolu je trochu méně přímočará. Ačkoli demokraté používali svůj symbol v té době již desítky let, skutečná popularizace jak osla, tak slona souvisí až s nástupem prvních politických kreseb v 70. letech 19. století. Mezi tehdejšími karikaturisty měl prominentní postavení Thomas Nast, který je považován za otce politických kreseb (a mimo jiné je autorem moderní verze Santa Clause). Ten v roce 1874 nakreslil výjev nazvaný *The Third-Term Panic*, na které znázornil osla v kůži lva, jak zahání ostatní zvířata, která utekla ze zoo. Tato kresba byla metaforou pro situaci, ve které republikán Ulysses S. Grant údajně zvažoval třetí kandidaturu. Slon zde stojí u okraje propasti a je označený jako hlasy republikánských voličů (LogoDesignGuru.com 2011). Nast později použil symbol slona pro republikány opakovaně v 70. a 80. letech 19. století a je považován za autora myšlenky slona coby republikánského loga. Republikáni tedy logo spíše dostali. Slon má být symbol inteligence, síly a úctyhodnosti.

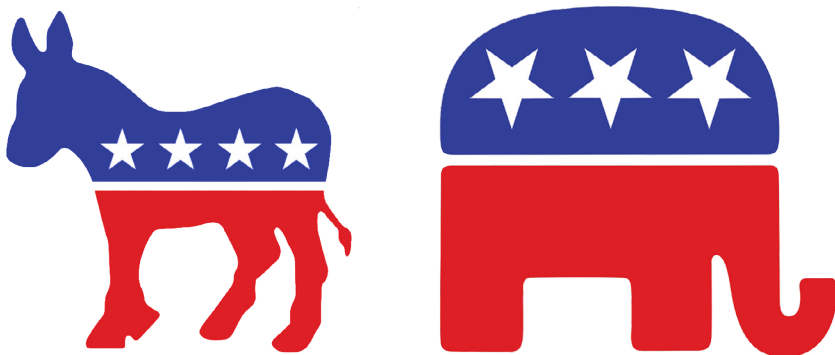

(zdroj: FAMSF.org 2016)

(zdroj: TheHigherLearning.com 2013)

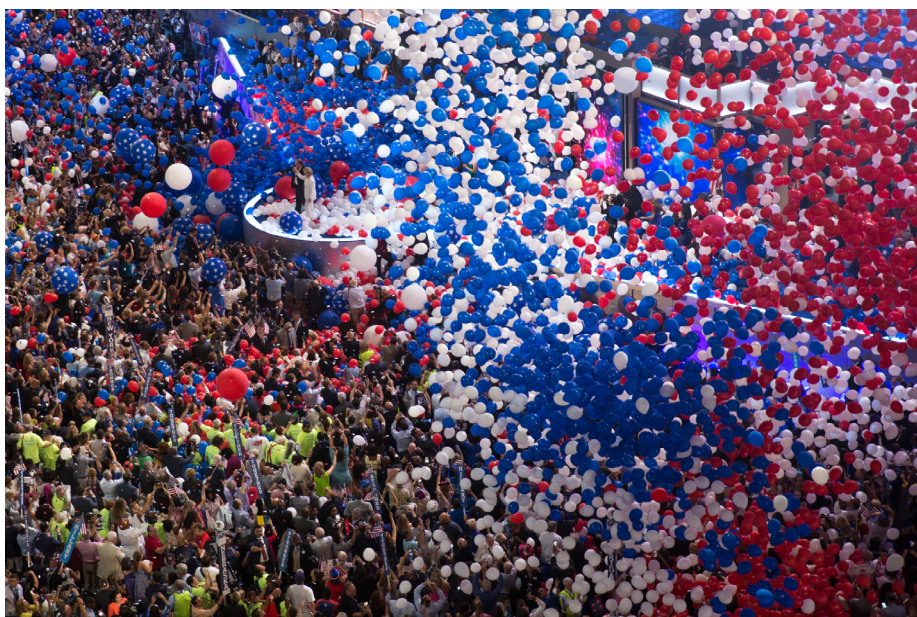
Ztvárnění dvou stran jako zvířat umožnilo karikaturistům a komentátorům personifikovat obě strany a jednoduše je ztvárnit ve svých komentářích. Nakonec se interpretace obou symbolů ustálila v podobě zjednodušených symbolů osla a slona. Povšimněte si ovšem, že barevně se strany neodlišovaly – obě jejich loga jsou vyvedena ve státních barvách USA, kdy horní polovina loga je modrá, nese hvězdy, následuje průhledný pruh a druhá polovina loga pokračuje v červené barvě. Zajímavostí je, že osel nese čtyři hvězdy postavené na dva cípy, zatímco slon pouze tři hvězdy postavené na hrot. Podle jedné z teorií je to proto, že i americká vlajka kdysi měla všechny hvězdy postavené na cípu, ale to se změnilo poté, co byla sjednocená pravidla pro to, jak mají vypadat americké symboly, včetně vlajky. V průběhu historie republikáni (i napříč státy) používali varianty loga s hvězdami v obou možných pozicích. K poslední změně údajně přispěl George W. Bush a jeho poradce Karl Rove, kteří hvězdu přetočili během roku 2000 cípem dolů, nicméně ani toto se nepodařilo zcela sjednotit. Například web GOP v Minnesotě používá na jedné stránce obě varianty (MNGOP.com 2016). Na diskuzních fórech se v souvislosti se změnou začaly objevovat zmínky o pentagramu, což je vzhledem k některým velmi nábožensky založeným skupinám, které tradičně volí republikány, minimálně nešťastné. Změna samozřejmě neměla s pentagramem nic společného.

Zatímco v Evropě i v ČR je logo politické strany a jeho barva základ pro vizuální identitu, loga v USA neposkytla příliš prostoru pro dostatečné vizuální odlišení obou stran. Jedním z příkladů, kde se tato vizuální zaměnitelnost projevuje nejvíce, jsou volební sjezdy, na kterých obě strany oficiálně nominují své kandidáty. Ty tradičně probíhají v ohromných sportovních arénách pro desetitisíce účastníků, jsou plné různých ozdob v národních barvách a především ohromného množství červených, modrých a bílých balónek: demokraté jich v roce 2016 shodili na účastníky sjezdu ve Filadelfii dokonce 100 000, přičemž některé měly kolem 1m v průměru (Wired.com 2016a).

(zdroj: Flickr.com 2016, Lorie Shauil CC BY-SA 2.0)

Zatímco sjezdy českých stran jsou na první pohled vizuálně rozlišitelné, nezaujatý pozorovatel by si mohl ty americké jednoduše splést. Poslední roky se strany snaží čím dál více prosazovat i zde nově nabytou stranickou barevnou identitu, ovšem zbývající národní barvy z conventions asi jen těžko někdy zmizí. A tomu se musela přizpůsobit i loga. Proto v roce 2010 přišli demokraté s novým (a prvním oficiálním) stranickým logem (TheWeek.com 2010) a obměněné logo začali používat také republikáni.

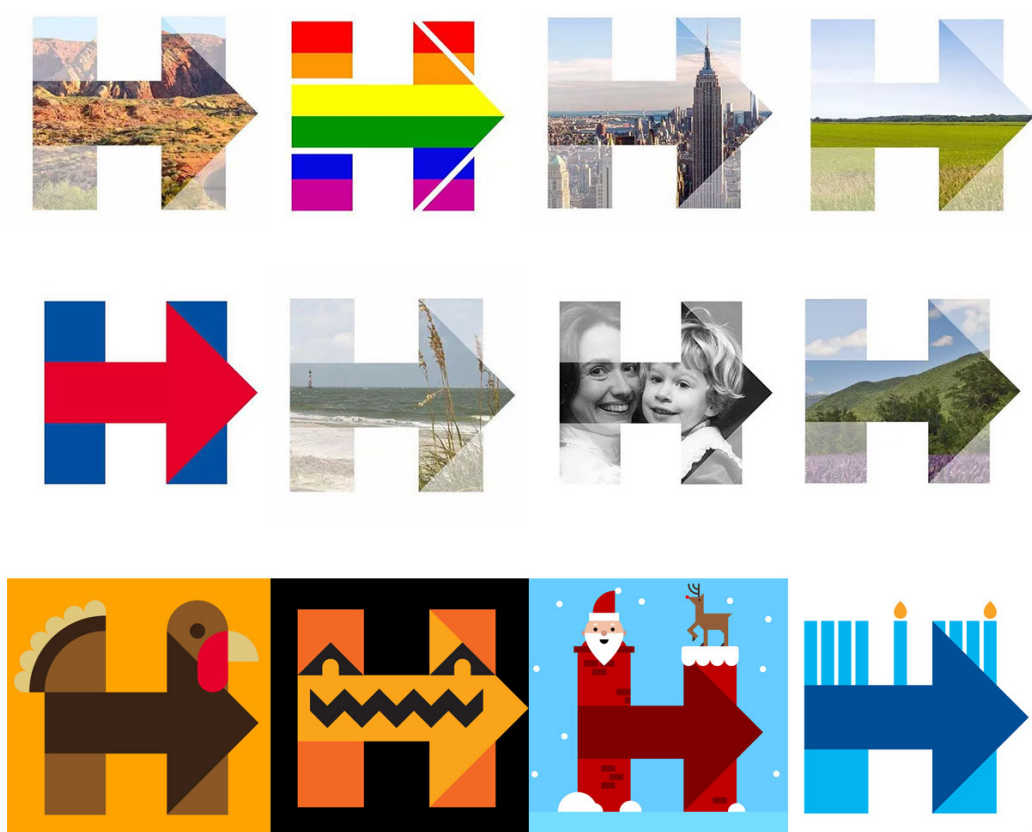
LOGA PREZIDENTSKÝCH KANDIDÁTŮ V ROCE 2016

Hillary Clintonová

Demokratická kandidátka své logo zveřejnila hned při zahájení kampaně. Jednoduché modré H, obsahující červenou šipku bylo designéry z počátku kritizováno (Politico.com 2015) a spršky posměšných reakcí se logu dostalo i na sociálních sítích (DailyMail.co.uk 2015) - podle komentátorů z lidu prý připomíná věže Světového obchodního centra, kterými projíždí šipka, další upozorňovali na podobnost s logem FedExu (v němž je skrytá šipka mezi E a X), se značkou nemocnice nebo Kubánské vlajky (AdWeek.com 2015). Dokonce byl vydán amatérský, lehce posměšný font, ve kterém měla všechna písmena zakomponovanou šipku. Hlavním cílem většiny kritiků ale byla volba barev, která na sterém kontinentu připomínala výrobky z řady Tesco Value, a dále jednoduchý tvar, který by se dal vytvořit i v Malování a který mohl nakreslit i třeták. To ovšem značí jen nepochopení vlastností dobrého loga – není podstatné, jak je logo komplikované, ale jak je funkční, čitelné, rozpoznatelné a jakou message předává. Pro příklad se stačí podívat na logo Nike nebo Apple. Ani v jednom případě se nejedná o komplikované piktogramy, ale naopak jednoduché značky, které jsou známé na celém světě i díky kvalitám vizuální prezentace.

Ve skutečnosti šipka směřující dopředu v logu Clintonové odkazuje na pokrok, čímž kampaň navázala na heslo z Obamovy kampaně z roku 2012 Forward. Pro Hillary Clintonovou nemělo smysl se od Obamy distancovat, protože mezi demokratickými voliči měl velmi dobré postavení a navíc Clintonová sloužila v Obamově vládě. Ukázalo se také, že logo bývalé první dámy v základní barevné variantě je pouze odrazovým můstkem pro sérii kreací, které s logem volební tým během kampaně prováděl. Logo kampaň přizpůsobovala lokality (např. dle primárek), svátkům i probíraným tématům (gender, zdravotnictví nebo životní prostředí) (QZ.com 2016).

(zdroj: QZ.com 2016 a autor)

Bernie Sanders

Bledě modré pozadí s bílým patkovým logotypem „Bernie“ bylo podle designérů (Mic.com 2016) jednoduše srozumitelné, postrádalo však jakékoliv sdělení. Často se vyskytovaly narážky na jeho podobnost s logem Obamovy kampaně (Bloomberg.com 2015) z roku 2008 (červeně podtržené jméno kandidáta).

Sandersův tým se v souvislosti s vizuály dostal i do sporu s portálem Wikipedia (ArsTechnica.com 2016). V lednu 2015 totiž redakční tým serveru vyzval ke stažení vizuálů kampaně ze svých článků. Důvodem byla autorská práva k nálepkám, prodávaným v rámci fundraisingu. Wikimedia (mediální divize Wikipedie) materiály ihned stáhla.

Martin O'Malley

Demokratický kandidát O'Malley do svého loga zakomponoval jedno ze svých hlavních poselství - úctu ke svobodě projevu a celospolečenskému dialogu. Chválena byla nejen zvolená typografie a jednoduchost, ale i podobnost loga s chatovací bublinou na sociálních sítích. Podle serveru Observer.com (Observer.com 2016) bylo tak tohle logo druhým nejlepším z celé kampaně, překonaným pouze logem Hillary Clintonové.

Donald Trump

Ihned poté, co republikánský kandidát ohlásil jméno svého viceprezidenta (14. července 2016), uveřejnil Trumpův tým logo, které vzbudilo značné kontroverze (Time.com 2016). Na logu je vyobrazená stylizovaná americká vlajka, jejíž modrá část se místo z hvězd skládala z počátečních písmen jmen obou kandidátů. Grafici ovšem šli při zakomponování písmen do vlajky trochu daleko a kvůli prostoru obě písmena protli. To na internetu nezůstalo bez povšimnutí a prakticky ihned se objevila i animovaná verze se sexuálním podtextem, ve které písmeno T shora dolů doslova zběsile „přiráží“, až se třese dolní pruh vlajky.

Po dvou dnech tak byla stylizace vlajky z loga stažena (USAToday.com 2016) a po zbytek kampaně Trumpovi pro vizuální komunikaci sloužil sans serifový logotyp se jmény obou kandidátů a hlavní message „Make America Great Again!“. Během projevů u doprovodných vizuálů bylo logo doplněno červeným rámečkem lemovaným pěti pěticípými hvězdami, obvykle na modrém pozadí.

Ještě doplníme, že tato nová verze loga se až podezřele podobala tomu, které Trumpovi v jeho domnělé kampani přisoudili tvůrci seriálů Simpsonovi 16 let před jeho skutečnou kandidaturou...

(zdroj: BuzzFeed.com 2016)

John Kasich

Kasichův tým byl kritizován zejména za volbu nudného fontu (bezpatkový Neuzeit S). Kontroverze vzbudila také rudě stylizovaná americká vlajka, jejíž tři pruhy lidé na sociálních sítích přirovnávali k plátkům slaniny. Této aktivity však využil sám Kasichův tým ke zvýšení povědomí o kandidátovi, a to pomocí geolokálních filtrů aplikace Snapchat, v níž bylo logo Kasicha (ve tvaru slaniny) společně s hlavní message vyobrazeno a lidé jej mohli snadno sdílet (VeracityMedia.com 2016).

Ted Cruz

Šedý patkový logotyp se jménem kandidáta byl u Cruze doplněn stylizovanou americkou vlajkou. Názory na její stylizaci se však lišily. Někteří designéři ve tvaru viděli kapku (ať už vody - symbolu života, či rosy; Kinja.com 2015), slzu („Cruz lituje Ameriku“), logo Al Jazeera (Extensis.com 2015). Jedna z příznivkyň Donalda Trumpa pak Cruzovu vlajku označila za obrácenou vlajku Kuby. Největší problém ovšem byla interpretace, že se jedná o hořící vlajku USA - to se konzervativnímu republikánovi z Texasu příliš nehodilo.

Marco Rubio

Logo republikánského kandidáta vzbuzovalo zejména mezi grafiky vášnivé debaty (BusinessInsider.com 2015). Chválen byl zejména zvolený font (jednoduchý sans serif bez velkých písmen), symbolizující modernitu a vizi kandidáta. Kritiku ale sklízelo nahrazení tečky nad „i“ mapkou USA. Někteří z legrace poukazovali na absenci Aljašky a Havaje, jiní pak na to, že zhustit národ do tečky nad příjmením je projevem neúcty k národu (Bloomberg.com 2015).

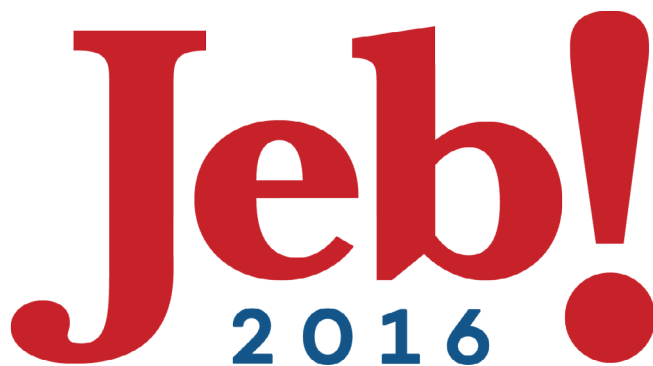

Jeb Bush

Kampani Jeba Bushe se kromě schopnosti získat rychle velké množství financí téměř nic nepodařilo. Jeb Bush měl problém s vlastní identitou - chvíli se za jméno politické dynastie styděl a snažil se jej schovat, aby neodradil voliče, kteří nechtějí o dalším Bushovi ani slyšet. Nakonec Jebovi paradoxně nic kromě jména nezbylo a byl nucen svou kandidaturu ukončit. Tento vnitřní boj odráží i jeho logo, na kterém se příjmení neobjevuje. Jednoduché „Jeb!“ vyvedené v červeném patkovém fontu Baskerville bylo serverem Wired.com označeno za

to nejhorší z celé kampaně (Wired.com 2016b). Autoři sice poukázali na inspiraci starším Bushovým logem z roku 1994, novou inkarnaci vizuálu však označili za předem zastaralou. Zastánci loga jeho podobu naopak označili za symbol konzervativní politiky Republikánů (Bloomberg.com 2015), který by mezi tradičními voliči mohl uspět.

KANDIDÁTI BYLI VE ZPRÁVÁCH I VE VEČERNÍCH SHOW

Tak velký společenský fenomén, jako jsou kampaně před volbami nejmocnějšího politika planety, logicky přitahuje pozornost médií. V 21. století si již politici nemohou dovolit jednou za čas vystoupit v televizním zpravodajství. S postupnou změnou v obsahu médií se politika dostává i na místa, kde by byla dříve nepředstavitelná. Politici poskytují médiím informace o svých právě narozených dětech, objevují se v talkshow nebo dokonce hrají ve videoklipech či rovnou ve filmech. Voličům již dávno nestačí politický obsah, důležitá je i značka a osobnost kandidáta. O té se ovšem ze zpráv lidé dozví pouze málo a politika se tak dostává do lifestyleových pořadů a do nejrůznějších zábavních show.

Za typický příklad pronikání politiky do netradičních míst považuje řada médií (Variety, CBS) například interview Jimmy Fallona s Donaldem Trumpem v září 2015. Jimmy Fallon vystoupil v převleku za Donalda Trumpa, který se upravuje v maskérně. Místo zrcadla ovšem na druhé straně stolu seděl skutečný Trump, který se snažil zrcadlit Fallonovy pohyby a vedl rozhovor se svým vlastním odrazem. Ačkoli bylo evidentním cílem Trumpa lidi pouze pobavit, rozhovor se točil kolem klíčových sdělení miliardářovy kampaně - jak postavit zeď na hranicích s Mexikem nebo jak vytvořit tisíce pracovních míst.

Následné interview se navíc stalo virálním díky závěrečnému momentu, kdy byl kandidát republikánů dotázán, zda mu moderátor může rozcuchat účes. Trump návrh se smíchem a s omluvou k voličům v New Hampshiru, s nimiž se měl za hodinu setkat, přijal (YouTube).

com 2015a). Republikán v obou případech vypadal nenuceně a situaci zvládal, což je pravděpodobně způsobeno jeho bohatými zkušenostmi ze zábavních pořadů. Ostatně není to poprvé, co musel dokazovat pravost svých nepřírozeně vypadajících vlasů - na jednom ze srpnových mítinků dokonce vyzval náhodnou ženu z davu a nechal ji před štáby televizních kamer prozkoumat jeho vlasy, aby ověřila, že se nejedná o paruku (CNN.com 2015). Celkem se Trump v nějaké z amerických talkshow objevil sedmkrát.

Hillary Clintonová se v talkshow ve srovnání s Trumpem vyjadřovala daleko ostřeji (a posměšněji) vůči svým oponentům a snažila se před diváky ukázat, že si dokáže udělat legraci i sama ze sebe. Clintonová to na rozdíl od Trumpa potřebovala, protože ji řada voličů považovala za neempatickou a příliš strohou. U Fallona se poprvé objevila v září 2015 a ve skeči sehrála scénku, v níž si telefonuje se svým (tehdy ještě oficiálně nepotvrzeným) protikandidátem Trumpem (YouTube.com 2015b). Během něj zlehčovala Trumpovu politickou váhu a utahovala si z jeho vlasů, které označila za paruku - z čehož ve výsledku profitoval Trump již výše zmíněným rozcucháním, čímž ještě více upozornil na svou umírněnost a přirozenost na televizních obrazovkách. Clintonová se nočních talkshow během kampaně zúčastnila celkem devětkrát - předčila tak i Trumpa a stala se nejčastějším kandidátem-hostem všech show.

Koncept „pobavení za účelem hlasů“ se však nejvíce snažil aplikovat kandidát Chris Christie. Ten se tak v září 2015 pasoval jednoznačně do role baviče (vyprávějícího například zábavné vzpomínky na Mitta Romneyho) a během celého rozhovoru s Fallonem se své politické agendě prakticky nevěnoval (YouTube.com 2015c). Opačný extrém a prezentací starého přístupu k zábavním pořadům představoval další republikánský oponent. Ještě před primárkami se v Show Stephena Colberta objevil Jeb Bush. Ten velkou část svého prostoru využil k otevřené kritice rétoriky Donalda Trumpa (YouTube.com 2015d). Bush, jak uvádí například server VH1, nedokázal působit uvolněně a jeho výkon tak byl mnohými kritizován - ať už pro absenci vtipu, tak i pro otevřenou nevráživost vůči Trumpovi (což posléze parodoval například i SNL) (VH1.com 2015).

Politika se ale dostala mnohem dále. Oba finalisté voleb 2016 představují pečlivě opečovávané politické značky. Projevovalo se to mimo jiné ve vzhledu kandidátů - oba si postupně vybudovali svou verzi „pracovního oděvu“, jakéhosi dresu (vice v kapitole o módě). Pro Clintonovou se stal typický kalhotový kostým a pečlivě vyfoukaný účes, zatímco Trump proslul svými nepadnoucími obleky, načesanými vlasy a červenou kšiltovkou nebo kravatou. Pečlivé dodržování vizuálního stylu jednoduše zafungovalo a z oblečení se stala pevná složka značky obou politiků. Ikoničtější byl ale přece jenom Trump, za kterého se o Halloweenu prodávaly převleky. Dokonce se prodávaly i (neadekvátně odhalující) ženské verze a zakoupit jste mohli rovněž Trumpovu kšticí pro svého psa. Rozhodně to ovšem nebylo poprvé, co

se prezidentské klání přesunulo až do této roviny. Během kampaně Baracka Obamy si lidé začali vytvářet převleky ne přímo za Obamu, ale za Obamův portrét zvaný Obama Icon, který provázel kampaň 44. prezidenta. Pro zajímavost - se svou vlastní verzí Obama Icon kandidoval úspěšně do Senátu v ČR František Čuba.

(zdroj: archiv autora)

Jasná vizuální identita výrazně pomohla i řadě skečů Saturday Night Live (SNL), které po několik měsíců připravovali Kate McKinnonová (jako Clintonová) a Alec Baldwin (jako Trump). Satirická show televize NBC se prezidentské kampani věnovala dlouhodobě již od počátku primárek. V rámci skečů o republikánských a demokratických kandidátkách byly parodovány projevy všech kandidátů i jejich skutečné šance na zisk podpory svých stran (YouTube.com)

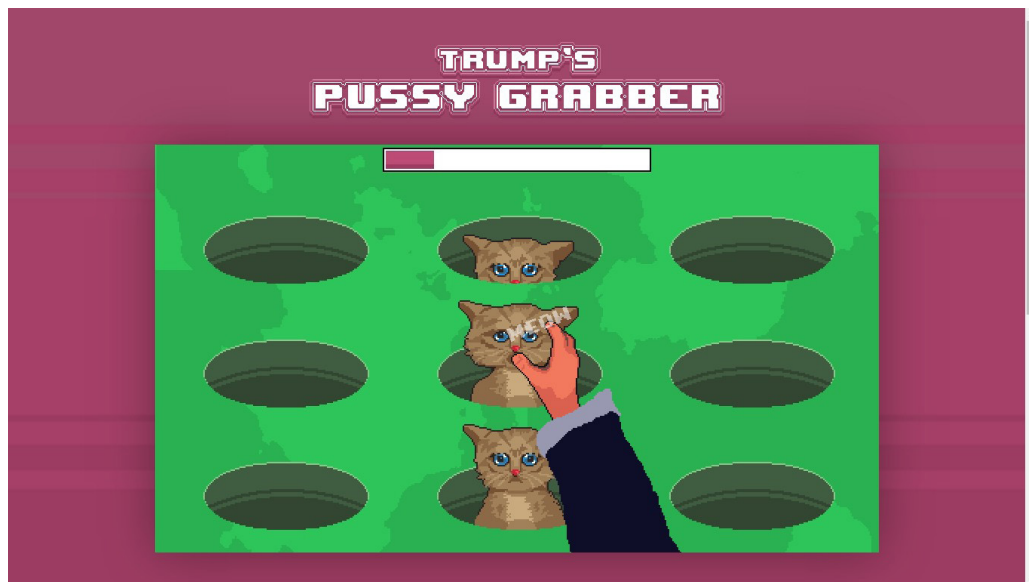
2015e, YouTube.com 2015f). SNL tak už v říjnu 2015 označila za jediné možné kandidáty za demokrata Hillary Clintonovou a Bernieho Sanderse, v prosinci 2015 pak republikány Donalda Trumpa, Marca Rubia, Teda Cruze, Bena Carsona a Jeba Bushe. Osobně se však některého z dílů SNL zúčastnili pouze dva – Hillary Clintonová a Donald Trump. Clintonová si v říjnu 2015 zahrála barmanku Val ve scéně Hillary Clinton Bar Talk, ve které vede debatu s Hillary Clintonovou (Kate McKinnonovou) a předvídá možný scénář kampaně (YouTube.com 2015g). Navzdory všem snahám vystoupení Clintonové sice u publika ve studiu vzbudilo nadšení, ovšem demokratka svým lehce toporným hereckým výkonem příliš nepřesvědčila. Donald Trump se v SNL objevil v listopadu 2015 v roli hostitele (YouTube.com 2015h). V úvodu kritizoval kvalitu svých „dvojníků“ a na rozdíl od Clintonové vystupoval hned v několika skečích, včetně Cut for Time, v němž armádní komando zachraňuje Trumpův účes při jednání s Vladimírem Putinem (YouTube.com 2015i). V jednom skeči vystoupila také Trumpova dcera Ivanka. SNL ve svých scénkách parodovalo zejména amatérismus a populismus Trumpa a nevýraznost a egoismus Clintonové. Trumpa později namísto Jimmy Fallona a Davida Hammonda (kteří jej hráli již před kampaní) začal imitovat Alec Baldwin. Ten republikána hrál na základě jeho vystupování během boje o prezidentské křeslo a parodoval ho tak nikoliv jako byznysmena a celebritu, ale jako politika.

Zatímco dříve zmíněné televizní show politiky aktivně zapojovaly, Daily Show či Last Week Tonight důsledně upozorňovaly na prohřešky kandidátů v desítky minut trvajících segmentech, často namířených proti Trumpovi. Zajímavostí je, že ačkoli jsou obě tyto show natáčeny v USA, Daily Show uvádí Jihoafričan Trevor Noah a Last Week Tonight Brit John Oliver. Ani jeden tedy nemohl volit a zároveň byly jejich pohledy na situaci často naléhavější, protože se na americké volby dívali perspektivou cizinců, kteří byli vývojem týden od týdne šokovanější. Noahovo vystoupení, ve kterém s nadhledem sobě vlastním vysvětluje, proč je Trump ve skutečnosti africkým diktátorem, získalo zhruba za rok od zveřejnění v říjnu 2015 čtyři miliony zhlédnutí. Virální hit v podobě dvacetiminutové kritiky plánů Donalda Trumpa od Johna Olivera poté za 10 měsíců přes 31 milionů zhlédnutí (YouTube.com 2015j, YouTube.com 2016).

Donald Trump ale inspiroval i k tvorbě her. Na motivy jeho slavného skandálu Pussygate vznikla hra Trump's Pussy Grabber, ve které má hráč za úkol chytat koťátka. Hra si tak pohrávala s dvousmyslným slovem pussy, které označuje kotě a slangově také ženské pohlavní orgány (o kterých mluvil Trump).

Další hrou byl Trump's Simulator, ve kterém měl hráč za úkol bránit USA před nájezdy Mexičanů (vyobrazených pomocí sombréra) a Číňanů (reprezentovaných tradičními asijskými loděmi). Pokud jste získali bonus, dostali jste na pomoc Teda Cruze (TrumpSimulator.com 2016). Hrou-nehrou se poté stala virálně sdílená webová aplikace Trump Donald, ve které

mohli uživatelé troubit trubkou do obličeje Trumpovi, přičemž mu vždy vlála ofina realistickým způsobem dle směru troubení (TrumpDonald.org 2016).

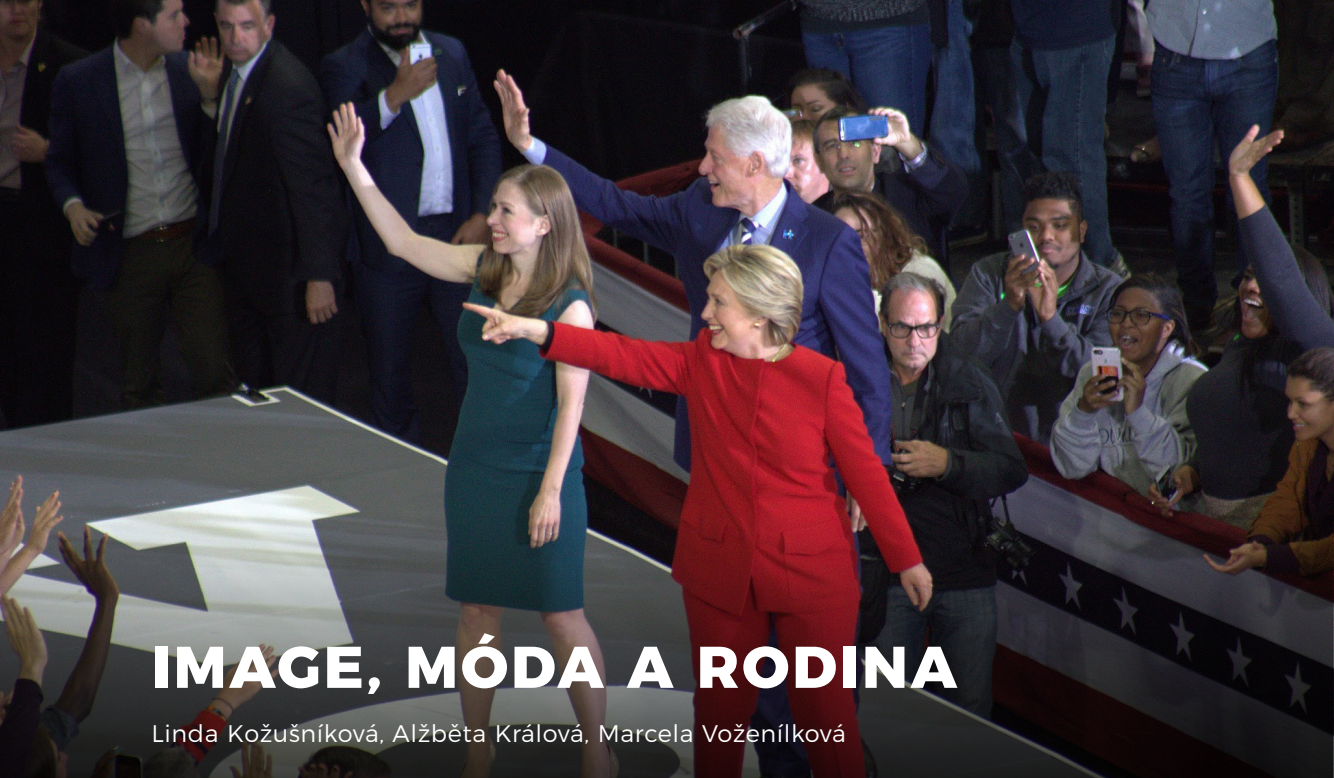
(zdroj: Screenshot z PussyGrabber.com)

Trumpův skandál s osaháváním žen rovněž inspiroval k vytvoření několika písniček. Hudebník Mike Dean vytvořil remix *Grab em by da Pus*y*, ve kterém zremixoval vystoupení skupiny Freedom Kids a Trumpovy skandální komentáře. Freedom Kids je dětská skupina složená z dívek okolo deseti let, které zpívají jednoduché popěvky o patriotismu a svobodě na generickou taneční hudbu oblečené do americké vlajky. Freedom Kids vystupovaly na Trumpových mítincích a (neironicky) zakomponovaly Trumpovy výroky do svých písniček, proto remix s Trumpovými skandálními výroky vytvořil kontrast a působil o to naléhavěji (PitchFork.com 2016). Další, tentokrát rockový song *Grab US by the Pus*y*, vytvořili němečtí Neo Magazine Royale. V písničce používají klasické Trumpovy výrazové prostředky, které se během kampaně staly součástí jazyka jako slovo bigly.

Shrnutí

- ★ Ačkoli strany byly dlouho symbolizovány pomocí log, dlouho se o oficiální loga nejednalo.
- ★ Výběr barev obou hlavních stran souvisel s rozvojem televizního vysílání a volebními mapami. Stranám byly barvy spíše přisouzeny, než že by si je vybraly.
- ★ Loga prezidentských kandidátů v roce 2016 se musela držet poměrně úzkých mantinelů z hlediska použitého písma i barevnosti.
- ★ Oba hlavní kandidáti se objevili v sérii zábavných televizních show a byli dlouhodobě parodováni. Zejména Donald Trump inspiroval k dalším kulturním přesahům, jako byly kostýmy na Halloween nebo počítačové hry a písničky utahující si ze skandálu Pussygate.

IMAGE, MÓDA A RODINA

Linda Kožušníková, Alžběta Králová, Marcela Voženílková

Červená čepice, nepadnoucí oblek, rudá vázanka na bílé košili, nalakované vlasy či kalhotový kostým – to jsou vizuální symboly voleb 2016. Image a vizuální stránka je pečlivě opečovávanou součástí politických brandů. Kromě oblečení v ceně tisíců dolarů pomáhaly s prezentací kandidátů také rodinní příslušníci.

V 60. letech 20. století došlo ve společnosti k mnoha výrazným změnám: k nárůstu životní úrovně, rozvoji sociálních jistot zprostředkovaných státem, zvýšení gramotnosti a nástupu nových technologií. To vše vedlo mj. k individualizaci voličů, kteří se nadále necítili být svázáni se svou rodinou, společenskou třídou či rodištěm a začali měnit své politické postoje. Zvýšila se tím přelétavost voličů mezi stranami, které – aby si zachovaly svou politickou moc – zjednodušily své programy a posunuly se do politického středu. Mezi velice podobnými alternativami proto jednotliví voliči začali vybírat i na základě charakteristik lídrů. Jednotliví kandidáti získali větší význam a politika se stala personalizovanou.

Nově byl důraz kladen ne na subjekt, který kandidát reprezentuje, ale na něj samotného. Image politických představitelů – způsob, jak se oblékají, jak jsou upraveni, jak se chovají atd. – se stal důležitou součástí brandů celých stran. Dnešní političtí vůdci, ať už jsou u moci nebo o ni usilují, musí pečlivě dbát na to, jak sami sebe prezentují (Thompson 2004: 111-113), přičemž roli hraje také jejich rodina a lidé, kterými se obklopují. Kandidáti se svým voličům snaží přiblížit nejen cíle a politikami, které chtějí prosazovat, ale také tím, že je nechají nahlédnout do svého soukromého života (GlobalPolitics.cz 2014).

ŠATY DĚLAJÍ KANDIDÁTA

Image je mnohvrstevnaté slovo, které představuje nejen způsob, jak nás vnímá okolí, ale také vědomou snahu o to, jak chceme komunikovat a působit na okolí my sami. Tvorba image je do velké míry přirozeným propojením osobnostních charakteristik, stylu, řeči těla či výrazu obličeje. U prezidentských kandidátů je image svébytnou disciplínou. S příchodem televize došlo k situaci, kdy to, co kandidát říká, není tím nejdůležitějším – obsah neustále ustupuje a větší význam získává forma. Dnes žijeme v době, která klade enormní důraz na vizuálno a voliče často přirozeně daleko více zajímá jak kandidát vypadá, co má na sobě a jaké signály tím vysílá než to, co reálně říká. Chce-li kandidát vytvořit pozitivní a hlavně autentický dojem, je důležité, aby veškeré prvky jeho image byly v souladu s jeho značkou a sdělením.

Móda hrála při snažení se o získání prezidentského úřadu důležitou roli. Móda totiž není jen záležitostí hvězd showbyznysu a sportovců, kteří si najímají profesionály pro svůj bezchybný vzhled, ale čím dál více je také nedílnou součástí politiky. Z politiků či jejich manželek, jak jsme mohli vidět například u první dámy Jackie Kennedyové a později Michelle Obamové, se doslova stávají hvězdy a módní ikony srovnatelné s těmi nejzářivějšími ikonami popkultury. Jsme tak svědky organického pronikání politiky či jejich částí do každodenního života. To nabývá místy až obskurních rozměrů. V době primárek bylo možné například zaznamenat, jak i seriózní média (např. CNN.com 2016d, NYTimes.com 2016a, Politico.com 2016, VanityFair.com 2016) divoce spekovala o výšce podpatku a ceně bot republikánského kandidáta Marca Rubia nebo o skutečné barvě saka Bernieho Sanderse v jedné z debat věnující se globálnímu oteplování a otázkám imigrační politiky (např. WashintonPost.com 2016, USAToday.com 2016a).

Logicky se pozornost v loňských amerických volbách soustředila zejména na nominanty dvou hlavních stran – Hillary Clintonovou a Donalda Trumpa, kteří byli zároveň natolik vizuálně „ikoničtí“, že se specifické rysy jejich vzhledu staly nedílnou součástí popkultury, například se přenesly do halloweenských kostýmů dětí i dospělých. Vizuální atributy, které byly spojovány s oběma kandidáty, byly také následně poznávacím znamením skalních podporovatelů Hillary Clintonové u volebních urn v rámci iniciativy „Pantsuit nation“ (volně Národ kalhotového kostýmu) či rudých kravat vyjadřujících podporu Donaldu Trumpovi (CNN.com 2016e). Tyto spontánní aktivity jdoucí napříč společnostmi jsou nesporným důkazem, že minimálně těmto dvěma kandidátům se povedlo za dobu své kandidatury vybudovat silnou osobní a vizuální značku – schválně si zkuste představit, za kterého českého politika by bylo možno se převléci, aby vás lidé poznali.

V HLAVNÍ ROLI KALHOTOVÝ KOSTÝM

Když Hillary Clintonová v dubnu kriticky promluvila po výhře v primárních v New Yorku o platové diskriminaci a tvorbě pracovních míst, z její řeči bylo cítit, že se snaží pozicionovat do obyčejné pracující americké ženy. Ale Hillary Clintonová obyčejnou ženou rozhodně nebyla. Krom jiného na sobě měla tvídové sako v hodnotě 12 500 dolarů (cca 310 000 Kč) od slavného návrháře Armaniho, které ženy z její cílové skupiny pravděpodobně nikdy neobléknou (CNBC.com 2016). Některé zdroje odhadují, že Clintonová utratila jen za šatník během kampaně minimálně 200 000 dolarů (DailyWire.com 2016). Tento kultivovaný a do všech detailů vypracovaný outfit byl v kontrastu s tím, co nosila dříve. Jako první dáma neplatila za stylovou ikonu a často se na její hlavu za výběr oblečení snášela kritika, jejímž terčem byly zejména pastelové sukňové kostýmy. Určitého posunu naznala na poli módy jako senátorka za New York a ministryně zahraničí. V těchto funkcích se snažila o serióznější vzezření postavené na tlumených barvách. Avšak ve srovnání s Michelle Obamovou, která je považována za módní ikonu a dvakrát se objevila na obálce prestižního časopis Vogue, Hillary Clintonová nikdy spolehlivě nenašla svůj styl, který by jí seděl a vyhovoval (NYPost.com 2016).

Zlom nastal až s její kandidaturou na nejvyšší politickou funkci v USA. Clintonová už při té první neponechala nic náhodě a zásadně vylepšila outfity, které nosila. Pro prezidentskou kampaň 2016 pak často volila luxusní evropské značky a najala si tým image expertů, mezi kterými byla například módní ikona Anna Wintour, šéfredaktorka prestižního časopisu Vogue (People.com 2016a) nebo poradkyně Michelle Obamové Kristina Schake (tamtéž, NYTimes.com 2015). Právě tato dáma pomáhala Clintonové s tím, aby svým chováním a celkovým vzezřením dávala voličům ty správné signály. Clintonová tak i díky svému týmu budovala image kompetentní a seriózní lídryně, která oblečením a celkovým stylingem neřadí pozornost voličů k nepodstatným detailům svých outfitů.

I tak byla Hillary Clintonová v těžké pozici. Na jedné straně potřebovala mít perfektní image a dokonalý styling, na straně druhé jí bylo často vyčítáno, že její drahé oblečení nekoresponduje s message, kterou vysílá k voličům. Nešlo si také nevšimnout, že tomuto aspektu její kandidatury byla věnována oproti ostatním mužským kandidátům neúměrně větší pozornost a ceny outfitů Clintonové se nejednou staly předmětem veřejné diskuse.

Tím, co styl demokratické kandidátky v průběhu kampaně jednoznačně definovalo, byl kalhotový kostým, který se stal neoddělitelným atributem až do té míry, že o něm můžeme mluvit jako o uniformě kandidátky. Každý aspekt kostýmu byl samozřejmě velice racionálně zdůvodněn. Nic nepřebývalo ani nechybělo. To se týkalo nejen barevnosti, ale také střihu. Nejčastěji jsme tak mohli Clintonovou vidět v jednobarevných kostýmech v barevných variacích červené, modré a bílé. Tedy v tradičních amerických barvách. Barvy se však snažila

přizpůsobit také příležitosti a tak například na akci spojenou s tradičním irským svátkem sv. Patrika dorazila na slavností večeři irské komunity v zeleném saku, jehož barva je pro „smaragdový ostrov“ typická. I takovými detaily si je totiž možné naklonit publikum.

(Zdroj: HarpersBazaar.com 2016)

Jedním z cílů bylo outfit omladit, aby více konvenoval i mladším voličkám, které preferovaly Bernieho Sanderse (LATimes.com 2016). Tým zajistil, aby kostým kandidátku zeštíhloval například pomocí knoflíků či zakrýval potenciálně problematické partie.

Nosné prvky „uniformy“ Hillary Clintonové

- Jednoduché, vysoce elegantní střihy
- Výrazná barevnost hraničící s monolitičností
- Strohá silueta kalhotových kostýmů
- Minimalistické šperky, nikdy ne visací naušnice
- Delší saka bez ramenních vycpávek
- Minimalistické lodičky na velmi nízkém podpatku

Oblečení tým Clintonové vybíral s důrazem na to, aby se kandidátka zároveň cítila sebevědomě a mocně. K tomuto účelu často vybírala outfity u mnoha značek, jako je například americký Ralph Lauren nebo oděvní společnost McLemore, jež je známá odíváním předních světových byznysmenek, a promyšleností, se kterou přistupuje k šití svých modelů (Telegraph.co.uk 2016). Pouze s dokonale padnoucími outfity by však Clintonová nevystačila. Samozřejmostí byl i účes a makeup, který celkový výraz dotvářel. Pro Clintonovou je typický krátký, nahoru

a dozadu vyfoukaný sestřih, který dá vyniknout lícním kostem. Tento klasický, ale zároveň žensky vypadající účes po celou dobu kampaně nezměnila – vytvořila jej Isabelle Goetzová, která s Clintonovou spolupracuje již od druhé poloviny 90. let (NYMag.com 2016). Den hairstylistky Clintonové začínal ve 4:45 ráno a končil zhruba v 11 v noci, pokaždé na jiném místě. Goetzová každou noc po skončení programu pročetla itinerář na další den, a zjistila si počasí na následující den, zejména jestli bude foukat vítr a jaká bude vlhkost vzduchu. Následně tomu přizpůsobovala výběr vlasové kosmetiky (tamtéž).

DONALD TRUMP A VLASY JAKO ZNAČKA

Ve výhru Donalda Trumpa věřil zpočátku málokdo, ale spousta Američanů vnímala zapojení hvězdy realityshow jako zajímavé zpestření kampaně. Velký podíl na tom měl bezesporu výrazný vzhled, pomocí kterého Trump vyčníval z řady uhlazených a střídmych politiků.

Pokud jsme u Hillary Clintonové mluvili o ikonických kalhotových kostýmech, pak u Donalda Trumpa jsou hlavními poznávacími znaky přehnaně oranžové opálení (nástříkem) a blond jemné a téměř nehybné, silně nalakované vlasy. Ty se staly nekonečným zdrojem posměšků nejen pro sociální sítě, moderátory populárních talkshow, ale i komentátory seriózních médií (Racked.com 2016). Donald Trump ale navzdory většinovému mediálnímu tlaku dokázal, že se zdánlivá bizarnost a vysmívaná nedokonalost může stát výborným prodejním artiklem, který jeho osobu dostane do povědomí široké veřejnosti daleko rychleji a intenzivněji než vzhled a image „typického politika“. Bez nadsázky můžeme říci, že Donald Trump působil na americké politické scéně jako zjevení a zboursal vše, na čem do té doby stála představa kandidáta na nejvyššího činitele USA.

Trump se prezentoval nejen svým výstředním zjevem, ale svou image stavěl na příběhu, jež úspěšně mixoval na první pohled nesourodé prvky lidovosti, nekorektnosti, úspěchu a nezměrného bohatství. Právě své bohatství a život v luxusu Trump prezentoval tak, jak by ostatním kandidátům bylo dozajista vyčítáno. Nikoli však Trumpovi, který na této sebereprezentaci postavil svou nejen politickou, ale i podnikatelskou kariéru. Okázalost a extravaganci, kterou projevoval v jiných aspektech své image, však paradoxně tlumil v oblékání. I když má Trump dlouhodobě zálibu ve velmi nákladných italských oblecích od značky Brioni, které stojí až 7 000 dolarů (175 000 Kč) za jeden kus, svým způsobem se Trump těmito obleky držel takřikajíc „při zemi“, neboť se nejednalo o nijak nápadné či extravagantní modely (BusinessOfFashion.com 2016). Trumpovi bylo maximálně vyčítáno, že se jedná o evropskou značku a tedy, že svou podporou přímo podkopává jeden ze svých hlavních předvolebních slibů, kterým bylo zvýšení počtu pracovních míst v USA (GQ-Magazine.co.uk 2016). Střih obleků odpovídá módě magnátů z Wall Street z 80. let, tedy Reaganově době, kterou Trump vyzdvihuje jakožto dobu rozkvětu, a odkazuje k ní rovněž ve svém (původně

Reaganově) sloganu „Make America Great Again“. Trumpovy obleky jsou velmi drahé, ale přesto nemoderní, s nepadnoucími ramenními vycpávkami a širokými kalhotami. Typická byla také bílá košile v kombinaci s tzv. power red tie (červená kravata, FT.com 2016), která je symbolem moci a oblíbeným doplňkem pro většinu světových lídrů, Donalda Trumpa nevyjímaje (BBC.com 2014). Aby kravata vynikla, nikdy si nezapínal sako, a nosil ji neobvykle dlouhou. Správně by kravata měla končit těsně nad opaskem, ale Trump ji nechal přehoupnout přes. Moderní politici (jako např. Obama) mají ve zvyku čím dál tím více naopak saka odhazovat a ohrnovat si rukávy u košile, díky čemuž mají působit přístupněji a navíc, že se právě chystají do práce (Time.com 2016a). Trump své sako naopak nikdy neodkládal.

Republikánský kandidát se v červenci 2015 poprvé objevil v kšiltovce (ABCNews.go.com 2016) s heslem jeho kampaně. Rozpoutalo to lavinu reakcí na internetu. Lidé si sami vyžádali, aby byly kšiltovky na prodej. Následně se staly letním módním hitem Pomlčka – pro někoho na výraz loajality, pro druhé jako recese. Původním záměrem bylo Trumpa touto typickou kamionáckou old-school čepicí přiblížit nižší třídě, především bělochům bez vyššího vzdělání.

Pozornost a častá kritika na poli oblékání se nevyhnula ani Trumpově manželce Melanii, která se podobně jako její manžel netajila zálibou v luxusní módě, zejména evropské proveniencí (například Glamour.com 2016, HuffingtonPost.com 2016). Pozornosti se jí dostalo např. při druhé prezidentské debatě, na kterou si Trumpová oblékla fuchsiovou halenku Gucci s mašlí pod krkem. Tomuto střihu se přezdívá „Pussy-bow“ (CBSNews.com 2016). Jelikož se právě řešila aféra „Pussygate“, během níž byl Trump obviňován ze sexuálního obtěžování, byla volba halenky poněkud zarážející. Výběr halenky s tím však údajně neměl mít nic společného.

RODINA A JEJÍ ROLE V KAMPANI

Rodina vstupuje do kampaně nejvíce až ve fázi po volebních sjezdech, kdy jsou již známá jména oficiálních kandidátů za obě strany. Rodina a její role v kampani se stává sama o sobě tématem, a to především kvůli tomu, že manželé a manželky se mohou na čtyři roky stát první dámou/mužem USA. To s sebou přináší mnohé povinnosti a voliči mohou hodnotit také to, jak který partner či partnerka budou Ameriku reprezentovat například na oficiálních státních návštěvách.

Příbuzní se do kampaně výrazně zapojili již o Vánocích 2015. Např. rodina Teda Cruze si společně četla „vánoční pohádky“ v podobě titulů jako „The Grinch Who Lost Her Emails“ nebo „How Obama Care Stole Christmas“ (TheBlaze.com 2015). Rozruch posléze způsobila karikatura kreslířky z Washington Post, která, v reakci na reklamu, vypodobnila Cruzovy dcery jako opičky. Cruz se proti redakci Washington Post tvrdě ohradil. Dle jeho názoru by měly děti zůstat tabu nehledě na kandidáta. Na Twitteru ho podpořil Marco Rubio, když prohlásil, že

karikatura je nechutná. Každopádně tato Cruzova „vánoční reklama“ trhala rekordy v počtu zhlédnutí (tamtéž).

Kromě tradičního zapojení rodiny do kampaně, jako je účast na setkáních, fotografování, či objevování se ve volebních spotech, byla mezi bývalými kandidáty na prezidenta nejzajímavější prezentace rodiny Jeba Bushe. Ten byl na začátku kampaně vnímán jako favorit republikánů. Navzdory rozsáhlému programu mu chybělo to hlavní - důvod, proč kandiduje. Při oznámení kandidatury se snažil od dynastie Bushů co nejvíce distancovat. Tím chtěl minimalizovat možné ztráty, které způsobovaly negativní ohlasy, zejména ze strany odpůrců staršího bratra a bývalého prezidenta George W. Bushe. Kritika rodiny Bushů dokonce vyšla na 460 stránkách knižně v titulu *Jeb! and the Bush Crime Family: The Inside Story of an American Dynasty*. Od prosince 2015 však Jeb Bush zcela změnil strategii a začal své jméno používat jako výhodu. Témata doplnil sloganem *Jeb!*, později *Jeb Can Fix It*. Tato změna přišla především z toho důvodu, že stále nenašel jiný dobrý důvod, proč by jej měli Američané volit, mimo toho, že je Bush.

kandidát	stav	manžel(ka)	děti
Hillary Clintonová	vdaná	Bill (70 let)	Chelsea
Bernie Sanders	ženatý	Jade (66 let)	Levi (+ 3 nevlastní)
Martin O'Malley	ženatý	Katie (54 let)	Grace, Jack, Tara, William
Jeb Bush	ženatý	Columba (63 let)	Georget, Noelle, John Ellis
Ben Carson	ženatý	Candy (63 let)	Rhoeyce, Ben, Murray
Chris Christie	ženatý	Mary Pat (53 let)	Andrew, Patrick, Sarah, Bridget
Ted Cruz	ženatý	Heidi (44 let)	Caroline, Catherine
John Kasich	ženatý	Karen (52 let)	Emma, Reese
Marco Rubio	ženatý	Jeanette (43 let)	Daniella, Amanda, Dominick, Anthony
Donald Trump	ženatý	Melania (46 let)	Donald, Ivanka, Eric, Tiffany, Barron

V ostré fázi kampaně, kdy ve hře zůstali již jen Hilary Clintonová a Donald Trump, se rodiny obou zmíněných dostaly ještě více do zájmu médií i hledáčku negativní kampaně. Pomocí vytvoření sympatie, osobního kouzla či souznění s určitými částmi veřejnosti se politici snažili zvýšit šance na zvolení (Kasl Kollmannová 2012: 10). Spořádaný a ukázkový rodinný život se považuje za jednu z charakteristických vlastností, které společnost od budoucí hlavy federace předpokládá. Jakákoli skvrnka v soukromí kandidátů se může stát osudnou, hlavně kvůli možné negativní kampani. Zejména pak pozice první dámy (či v případě zvolení Clintonové prvního muže) byla proto velmi sledovanou a diskutovanou a váže se k ní nemálo povinností. Partner(ka) hlavy státu dotváří jeho/její image. Spořádaný život kandidátů dotváří politikům brand. Rodina se stala tradiční součástí kampaně, bez jejíž podpory a aktivního zapojení je kandidatura de facto nemyslitelná.

V HLAVNÍ ROLI PRVNÍ DCERA

Donald Trump svou kampaň založil především na své dlouho budované značce a silné osobnosti. To nicméně neznamenal, že by se jeho rodina nezapojovala do volebního klání (Time.com 2016b). Především jeho dospělé děti (více viz Reflex.cz 2016) z prvního manželství, Eric, Donald a Ivanka, se staly neocenitelnou oporou kampaně. Také z miliardářovy kampaně se stal do jisté míry rodinný podnik (např. v červnu 2016 se na popud mj. Trumpovy rodiny rozhodlo o odvolání Corey Lewandowského z funkce hlavního manažera kampaně). Média odkazovala k rodině v takřka všech svých výstupech (CNN.com 2016a). Také lifestyle média se věnovala Trumpově rodině a vztahům „doma“, které s tématy Donaldovy kampaně neměly vůbec nic společného, nicméně dotvářely Trumpův osobní brand (více viz People 2016b). Média se věnovala i detailům, např. že Donald a Melania nemají pro svého desetiletého syna chůvu.

U Donalda Trumpa a jeho rodinného zázemí se vedla debata především ohledně toho, že pokud by byl Trump zvolen 45. prezidentem USA, byla by jeho žena Melania první dámou nepocházející ze Spojených států po více než 190 letech (od Louisy Adamsové, manželky šestého prezidenta USA Johna Quincyho Adamse). Melania Trumpová pochází ze Slovinska, americké občanství získala v roce 2006. Manželka miliardáře se do kampaně zapojovala až do července 2016 velmi zřídka, před potenciálními voliči přednesla sotva pár slov: „Dobrý večer. Není úžasný? Bude to ten nejlepší prezident vůbec. Milujeme tě“ (iDnes.cz 2016a). Na republikánském sjezdu, kdy bylo již jasné, že Trump bude oficiálním republikánským kandidátem, se k ní pozornost stočila ve chvíli, kdy musela přednést projev na podporu svého muže. Prohlásila v něm, že její muž je nejenom tím nejlepším kandidátem na prezidenta USA, ale představuje podle ní ten správný vzor pro mládež a zastupuje všechny Američany bez ohledu na víru, bohatství či barvu kůže (iDnes.cz 2016b). Krásný projev ale skončil fiaskem,

když vyšlo najevo, že jej částečně okopírovala od bývalé první dámy Michelle Obamové, která jej přednesla na podporu Baracka Obamy v roce 2008 při jeho první kandidatuře na hlavu státu. Za to sklídila ostrou kritiku i výsměch a z kampaně se stáhla (Aktualne.cz 2016).

O tři dny později byla navíc manželka zastíněna dcerou Ivanka, kterou magnát má z prvního manželství s československou modelkou Ivanou, rozenou Zelníčkovou. Ivanka si získala nejen politiky v sále, ale i americká média. Přes noc zaplnila sociální sítě a stala se politickou celebritou. Podle agentury Reuters to byla „noc Ivanka Trumpové“ (iDnes.cz 2016a). Na rozdíl od manželky byla Trumpova dcera součástí kampaně a zapojila do ní i svou rodinu. Podle médií dokázala na sjezdu ukázat vlídnější tvář magnáta, který dosud plnil stránky novin především urážlivými výroky na adresu menšin či žen (tamtéž), čímž mohla pomoci svému otci získat ženské voličky, u kterých v průzkumech vyhrávala Hillary Clintonová. Jedinou poměrně zásadní chybou bylo, že se Ivančiny názory uvedené v projevu příliš neshodovaly s názory jejího otce (a to zejména v oblasti ženských práv a boji za rovné příležitosti). Pokud by Ivanka měla volit kandidáta, který podpoří to, o čem mluvila v projevu před republikány, měla by podle CNN dát hlas spíše Clintonové (CNN.com 2016b).

Donald mladší se svých patnácti minut v otcově prezidentské kampani dočkal v září 2016, kdy přirovnal syrské uprchlíky k bonbónům Skittles a dal tak jasně najevo, že stejně jako otec by žádné nepřijímal (Globe24.cz 2016). Konkrétně uvedl: „Kdybyste měli miskou bonbónů a já vám řekl, že tři z nich vás mohou zabít, vzali byste si jich plnou hrst? To je náš problém se syrskými uprchlíky“ (tamtéž). Na rozdíl od své sestry Ivanka se tedy držel pozic republikánského kandidáta, ačkoli si tento výrok vypůjčil od bývalého republikánského člena Sněmovny reprezentantů Joea Walshe. Twitterový výrok sdílel i mluvčí české hlavy státu, Jiří Ovčáček, který jej doplnil slovy: „Velmi výstižný popis problému propojení migrace a terorismu“ (Rozhlas.cz 2016).

Trump rodinu nevyužil pouze pro podporu své kampaně a témat, ale také jako nástroj negativní reklamy vůči sokyni Clintonové. Trump na Twitteru označil manžele Clintonovi za „skutečné predátory,“ v příspěvku odkazujícím na instagramové video z devadesátých let, ve kterém Clintonová mluví o afroamerických mužích jako o „super-predátorech“, čímž se ji snažil poškodit u afroameričanů, jedné z cílových skupin kampaně Clintonové.

JSEM MATKA I BABIČKA

Hillary Clintonová má bohaté zkušenosti se zapojením do kampaně a ví, co čeká partnera zvoleného kandidáta. Sama totiž v letech 1993 až 2001 byla po boku svého manžela Billa Clintona první dámou Spojených států. Clintonová jako jediná z kandidátů má jen jediné dítě,

dceru Chelsea, které v době prvního zvolení Billa Clintona prezidentem bylo 13 let. Hillary Clintonová je tedy seznámena s rolí první rodiny velice dobře.

Není tedy divu, že zapojení obou členů nejbližší rodiny bylo logické, automatické a bez jakýchkoli problémů. Např. manžel Bill o Hillary Clintonové prohlásil, že je nejlepší „change maker“, kterého kdy potkal. Jeho vystoupení na Národním demokratickém konventu, vrcholném sjezdu Demokratické strany, bylo velice osobní; novináři dokonce tvrdili, že projev nemohl být lichotivější, pyšnější a více milující (USAToday.com 2016b, TheGuardian.com 2016). Sama Clintonová se snažila hrát na city skrze rodinu např. emotivním tweetem o tom, jaké je to stát se babičkou. Postavením do role ženy-manželky i ženy-matky apelovala na silnou skupinu podporovatelů, resp. podporovatelek. Ženy se totiž staly jednou z cílových skupin kampaně Clintonové, opěrným bodem i samostatným tématem (viz kapitoly o tématech a targetingu).

Na druhou stranu dlouholeté působení rodiny v nejvyšší politice, a tím pádem před zraky novinářů, nahrálo do karet politické konkurenci. Demokratická kandidátka se několikrát v kampani vyjádřila v tom smyslu, že se distancuje od svého manžela a že kandiduje sama za sebe, ne jako třetí funkční období Billa (CNN.com 2016c). Především Donald Trump se snažil negativní kampaň vést nejen přes témata, na kterých se on i Clintonová profilovali, ale také poukazovat na prohřešky Billa Clintona. Toho využíval zejména k odrážení útoků u Trumpovy kauzy s dehonestujícím vyjádřením směrem k ženám v autobuse „Access Hollywood“. Opakovaně také připomínal kauzu s Monicou Lewinskou.

Trump dále kritizoval rodinu Clintonů jako nejvíce zkorumpovanou v politické historii USA. Opřel se především do rodinné nadace Clinton Foundation, která vznikla v roce 1997 s původním cílem vystavět prezidentskou knihovnu Billa Clintona. Kontroverzní se staly především bohatí dárci, mezi nimiž figurují jména jako např.: Fred Eychaner (americký mediální magnát), Viktor Pinchuk (ukrajinský obchodník v hutnictví), Denis O'Brien (irský mediální miliardář), či Haim Saban (egyptský investor). Také vlády Nizozemska, Kuvajtu, Norska, Austrálie a Saúdské Arábie, nebo společnosti ExxonMobil, Cisco, Booz Allen Hamilton, Anheuser-Busch, Coca-Cola, Barclays Bank a TracFone Wireless se objevovaly mezi dárci nadace Clintonů (BBC.com 2016). Není proto divu, že možnost zvolení Hillary Clintonové prezidentkou otevřela v souvislosti s jejím působením v nadaci otázku ohledně střetu zájmů, který se týkal především obvinění, že v rámci působení na postu ministryně zahraničních věcí využívala kontakty k tomu, aby pro nadaci získávala peníze od velkých dárců ze zahraničí, se kterými se potkávala v rámci svého povolání (Lidovky.cz 2016).

Donald Trump proto pro Fox News prohlásil, že nadace Clinton Foundation by se měla okamžitě zavřít a ještě by měla vrátit peníze, které získala od korporací, zpět americkým státům a jejich občanům. Trump téma nevytáhl jen tak náhodou – média se již v minulosti

zaobírala nesouladem mezi údajnou neziskovostí nadace a konceptem výdělečných proslovů rodiny Clintonových. Bill Clinton proto v srpnu 2016 v rámci kampaně slíbil, že pokud bude jeho manželka zvolena prezidentkou, tak vystoupí z nadace Clinton Foundation, která se stala vděčným cílem Trumpovy kampaně (NYTimes.com 2016b).

Shrnutí

- ★ Pro Clintonovou se typickým oblečením stal kalhotový kostým. Trump se oblékal zásadně do nepadnoucích obleků, které evokovaly styl 80. let.
- ★ Oba kandidáti utráceli astronomické částky za své outfity, krizována ovšem byla zejména Hillary Clintonová.
- ★ Důležitou součástí Trumpovy image se stala kamionářská kšiltovka s heslem kampaně.
- ★ Od kandidátů na amerického prezidenta se očekává spořádaný rodinný život. Výjimkou se stal Donald Trump, který je již potřetí ženatý.
- ★ Oba kandidáti výrazně zapojili své blízké. Trump se s rodinou radil i na úrovni strategického plánování. Roli první ženy v kampani převzala Ivanka.
- ★ Clintonová se snažila pomocí odkazů na rodinu u voličů posílit svou ženskou stránku a autentičnost.

A photograph showing Hillary Clinton and other celebrities endorsing Barack Obama. Hillary Clinton is in the foreground, wearing a red top, with her arms raised in a celebratory gesture. To her right is another woman in a black jacket, also with her arm raised. In the background, a woman in a teal dress is clapping. The setting appears to be a stage with an American flag motif.

ENDORSEMENT

Marek Chytráček

V oblasti získávání podpory od známých osobností svého soka Hillary Clintonová jednoznačně předčila. Získala na svoji stranu herce, zpěváky i politiky. Od Trumpa se naopak distancovala i část Republikánské strany. Výsledky voleb ale jasně ukázaly, že masivní podpora médií a celebrit nezaručuje vždy vítězství.

Endorsement se stává nedílnou součástí politických kampaní i v České republice, své místo ale stále nadržuje tak pevně jako v zahraničí. V americkém prostředí se s endorsementem profesionálně pracuje již od počátku 20. století. Pojem endorsement se dá do češtiny přeložit jako veřejně vyjádřená podpora, kterou mohou politikovi vyjádřit jeho političtí kolegové, celebrity nebo například různé zájmové skupiny. Endorsement může kandidátovi do voleb zajistit mnoho výhod, od většího mediálního zájmu, koncertu pro příznivce zdarma, finanční podpory až k samotnému získání hlasů.

Předchozí kampaně ukázaly, že význam endorsementu není radno podceňovat. Využití podpory veřejně známých a uznávaných osobností dovedl do dokonalosti Barack Obama při své prezidentské kampani v roce 2008. Na Obamovu podporu tehdy vystupovalo velké množství umělců, jako například Ben Affleck, George Clooney, Scarlett Johanssonová a mnoho dalších. Mnoho amerických umělců také vystoupilo v klipu, který na podporu Obamovy kandidatury napsal Will.i.am ze známé skupiny The Black Eyed Peas (YouTube.com 2008). Největší a v konečném sčítání možná i zásadní podporu získal Obama od oblíbené americké

moderátorky Oprah Winfrey, která kvůli němu porušila svá vlastní pravidla, a Obama se stal vůbec prvním politikem, kterého veřejně podpořila.

CLINTONOVÉ SE PODAŘILO ZÍSKAT PODPOROVATELE OBAMY

Endorsement samozřejmě hrál důležitou roli i v kampaních jednotlivých kandidátů na získání nominace a v následném boji v prezidentském klání. Kandidáti se na svých sociálních sítích téměř každý den chlubili nějakým novým významným podporovatelem. Pokud se podíváme na počet podporovatelů z oblasti politiky, je u demokratů jasným vítězem boje o endorsement Hillary Clintonová, za kterou se postavila velká většina reprezentantů Demokratické strany.

Clintonové se na svoji stranu podařilo získat o zhruba 200 významných politiků více než jejímu rivalovi v boji o demokratickou prezidentskou nominaci Berniemu Sandersovi. Kromě samotných politiků vystupovaly na podporu Clintonové i stovky důležitých organizací, jako například Planned Parenthood Action Fund (organizace vystupující proti zakazování potratů) nebo American Federation of Teachers (odbory reprezentující učitele) (VoteSmart.org 2016).

U podpory od celebrit už to tak jednoznačné nebylo, své příznivce si mezi celebritami našla jak Clintonová, tak Sanders. Velkou část podporovatelů bývalé první dámy tvořily ženy. Důležitým faktorem je zde kromě sympatií jednoznačně i vidina první ženy, která by se mohla stát prezidentkou, což bylo bráno jako symbol završení ženské emancipace. Mimo jiné ji veřejně podpořila zpěvačka Katy Perryová, herečka Salma Hayeková, modelka Heidi Klumová nebo Kim Kardashianová. Sanderse zase veřejně podporoval filmový Hulk Mark Ruffalo, herec Danny De Vito nebo zpěvák Neil Young.

Důležitým faktorem se také stalo to, že se Clintonové podařilo získat velkou většinu podporovatelů, kteří o osm let dříve stáli na straně Baracka Obamy. George Clooney, Scarlett Johanssonová a mnoho dalších se tedy přesunulo z týmu Obama do týmu Clintonové. Sandersovi se svojí kampaní dařilo oslovit mladé voliče. Jedním z mnoha příkladů je Ronda Rouseyová - mladá a velmi populární profesionální bojovnice MMA a filmová herečka.

TRUMP U REPUBLIKÁNŮ ZVÍTĚZIL I NA POLI ENDORSEMENTU

Velice zajímavá situace nastala v republikánském táboře. Když se podíváme na endorsement ze strany politiků, tak vítězi byli Marco Rubio a Ted Cruz. V boji o republikánskou nominaci však letos v otázce endorsementu hrála zásadní roli kvalita a ne kvantita. Donald Trump po celou dobu své kampaně silně rozdělával republikány a část z nich jej odmítla podpořit,

stejně jako významní republikánští donoři. Na jeho podporu proto vystoupilo jen velmi málo senátorů a guvernérů, dostalo se mu však podpory od důležitých odpadlíků z boje o zisk republikánské nominace.

Chris Christie Trumpa podporoval a společně s ním stál na pódiích během mítinků. Dlouho se také spekulovalo, že to bude právě Christie, kterého si Trump zvolí za svého running mate, tedy kandidáta na viceprezidenta, nicméně nestalo se tak. Pravděpodobně i k překvapení Christieho. Bývalého soupeře podpořil Ben Carson, víceméně Marco Rubio a Carly Fiorinová, která ovšem svou podporu po Trumpově skandálu s autobusem pořadu Access Hollywood stáhla a navrhla, aby republikáni nahradili Trumpa Pencem (WashingtonPost.com, 2016a). V souvislosti s tímto skandálem svou podporu stáhly další desítky významných osobností a organizací.

Podpory se Trumpovi naopak nedostalo od Jeba Bushe, který držel rodinnou linii. Všichni Bushovi republikánského kandidáta odmítli podpořit, ovšem zatímco George H. W. Bush a George W. Bush se v podstatě pouze nevyjádřili, Jeb Bush a Barbara Bushová řekli jasné ne (TheAtlantic.com 2016). Svého protivníka z primárek odmítl podpořit i John Kasich, který dokonce demonstrativně dal svůj hlas Johnu McCainovi, který za Republikánskou stranu kandidoval v roce 2008 (CNN.com 2016).

Speciální kapitolou je Ted Cruz, o jehož otci Trump v kampani tvrdil, že pomáhal s atentátem na J. F. Kennedyho, což je jeden z nejsilnějších šrámů v americké historii. Rafael Cruz měl být údajně vyfocen s Lee Harvey Oswaldem, jak mu předává letáky podporující Fidela Castra v New Orleans v roce 1963. Cruzova kampaň to ovšem odmítla jako další vymyšlený příběh Trumpovy kampaně (Politico.com 2016). Přes výrazný osobní odpor se nakonec i Cruz na konci září přihlásil k podpoře Trumpa, což komentátoři často přičítali jeho relativně nízkému věku a snaze nepoštvat proti sobě vedení Republikánské strany, co by mělo devastující vliv na jeho politickou kariéru v budoucnosti. Velmi známou se stala fotka viditelně nešťastného Cruze, jak telefonuje coby dobrovolník do voličských domovů jménem Trumpovy kampaně (např. NYMag.com 2016). Dodejme, že tento obrat byl poměrně zvláštní také vzhledem k sérii urážek, které si oba kandidáti vyměnili během primárek. Cruz byl také jediným řečníkem, který předstoupil před své spolustraníky a republikánské voliče na Republikánském sjezdu a v podstatě vyzval všechny, aby volili pro kohokoli jiného, kromě Trumpa.

U Republikánů hrál endorsement velmi důležitou roli. Většina republikánského establishmentu již od prvních výsledků primárek vymýšlela strategii, která by Trumpovi zabránila v zisku republikánské nominace. Jednu z variant měla představovat podpora, kterou by Trumpovým vyzyvatelům poskytli odstoupivší kandidáti – ačkoli všichni republikánští kandidáti údajně podepsali slib, že budou podporovat republikánského nominanta (tuto skutečnost se ovšem

nepodařilo ověřit). Varianta podpory konkurentů však vzala za své v okamžiku, kdy se naopak velcí hráči jako Carson nebo Christie postavili na stranu Trumpa. Carsonova podpora pravděpodobně Trumpovi přinesla nejen poměrně slušný počet Carsonových voličů, ale také určité legitimizování volení Trumpa, kterého mnoho významných osobností opakovaně označovalo za nevolitelného. Získání Carsona také mohlo mít vliv na nábožensky zaměřené voliče, které konzervativní Carson oslovoval. Zisk ostříleného politika Chrise Christieho zase vyvažoval Trumpův nedostatek politických zkušeností. Christie sice během své kampaně nedokázal oslovit dostatečný počet voličů, jeho image zkušeného a rázného politika se však Trumpovi velice hodila.

Donald Trump se také samozřejmě mohl pochlubit podporou řady celebrit. K Trumpovi se mimo jiné přihlásili herci akčních filmů Jean-Claude Van Damme, Chuck Norris nebo bývalý kulturistický šampion Lou Ferrigno. Ze světa sportu ho podpořil jeden z nejlepších quarterbacků v historii amerického fotbalu Tom Brady. Obecně by se dalo říct, že profil celebrity, podporující Donalda Trumpa, odpovídá popisu osvaleného bělocha.

Trump ale nebyl jediným kandidátem, který měl na své straně významnou osobnost ze světa svalů. Kampaň Johna Kasicha podpořil nejznámější kulturista všech dob, úspěšný herec a bývalý republikánský guvernér Kalifornie Arnold Schwarzenegger. Ted Cruz se zase mohl pochlubit podporou Phila Robertsona, populárního lovce kachen, který se proslavil díky televizní reality show. Cruz podpory využil do propagačního videa ve kterém se s Robertsonem vydal na lov (YouTube.com 2016a).

STRANICKÉ SJEZDY: RODINA V HLAVNÍ ROLI

Jednu z ideálních příležitostí pro veřejné podpoření kandidáta představují stranické sjezdy, na kterých dochází k oficiálnímu vyhlášení nominace stranického kandidáta. Sjezdy jsou pojímány jako obrovské show, které sledují miliony lidí. Není tedy nijak extra překvapivé, že si organizátoři dávají velmi záležet na tom, aby na nich vystoupilo co nejvíce veřejně známých osobností.

Prvním v pořadí byl sjezd Republikánské strany, jehož hlavní hvězdou byl samozřejmě Donald Trump. Kromě očekávaného projevu k příležitosti přijetí nominace se také spekulovalo, kdo na sjezdu vystoupí na Trumpovu podporu. Republikánský kandidát se nedočkal podpory od největších vyzyvatelů z primárek. Rubio, Bush, Kasich a mnozí další se RNC raději vůbec neúčastnili. Ted Cruz zvolil opačný přístup – sjezdu se zúčastnil, Trumpa však odmítl veřejně podpořit, dokonce udělal přesný opak – na pódiu před miliony televizních diváků vyzval k volbě kandidátů „od začátku po konec volebního lístku“ a k volbě „dle svědomí“. Sklidil za to hlasité bučení deseti tisíců přítomných republikánů (CNN.com 2016a).

Trumpovi možná chyběla podpora klíčových osobností strany za kterou kandiduje, podpory se mu však dostalo od jeho rodiny. Kromě tradičního proslovu potenciální první dámy také promluvili syn Eric a charismatická dcera Ivanka, která zaujala svými rétorickými schopnostmi. Naopak Melania Trumpová se na několik dní stala hlavní senzací, když vyšlo najevo, že část její řeči byla kopií projevu Michelle Obamové z roku 2008. Republikánský konvent ale rozhodně nebyl pouze rodinnou záležitostí, obecně by se ale dalo říct, že na sjezdu vystupovaly spíše celebrity druhé ligy. Herci Scott Baio nebo Antonio Sabato jr. se rozhodně nevyrovnají Salmě Hayekové nebo Jennifer Lopezové, které podporují Hillary Clintonovou.

Na demokratickém sjezdu samozřejmě také vystoupili členové rodiny Clintonové – manžel Bill a dcera Chelsea. Jejich projevy ale jednoznačně zůstaly ve stínu první dámy Michelle Obamové. Perfektně zvládnutý emotivní projev Michelle byl ozdobou prvního dne sjezdu. K manželce se samozřejmě přidal i sám prezident Obama, který stejně jako jeho viceprezident Biden promluvil druhý den. Na rozdíl od Trumpa se Hillary Clintonová naopak mohla pochlubit podporou od celosvětově známých celebrit. Vystoupila např. Eva Longoriová, Lady Gaga, Katy Perryová nebo Demi Lovatová (YouTube.com 2016b). Za další velmi významné vystoupení lze označit velice důrazný projev byznysmena Mikea Bloomberga nebo Khizra Khana, muslimského imigranta, jehož syn zahynul během invaze do Iráku ve službách americké armády. Za Clintonovou na rozdíl od Trumpa stojí sjednocená strana, během sjezdu ji tedy kromě hlavních osobností strany podpořil také největší rival z primárek Bernie Sanders. Kombinace významných politických kolegů a oblíbených celebrit přinesla Clintonové úspěch a zastavila Trumpův nárůst preferencí, který byl způsoben zvládnutým republikánským sjezdem.

MÉDIA PRO CLINTONOVOU

V září se Clintonové dostalo významné podpory od skupiny umělců, kteří prostřednictvím YouTube zveřejnili video Save the Day (YouTube.com 2016c). Do týmu podporovatelů bývalé první dámy se v něm přidávají další herci a herečky, především z oblíbených Marvelovských komiksových filmů. Za Clintonovou se přimlouvá Iron man (Robert Downey jr.), Hulk (Mark Ruffalo), Black Widow (Scarlett Johansson) nebo James Rhodes (Don Cheadle). Video o pár dní později zparodovala Trumpova kampaň. Na rozdíl od celebrit ve videu záměrně vystupují obyčejní Američané, kteří celebritám „děkují za nic“, protože se umí sami rozhodnout, koho budou volit (YouTube.com 2016d). Trumpova kampaň tak dále posílila antielitářský étos.

Mediální sféra byla dlouhodobě nakloněna demokratické kandidátce. Oficiální podporu vyjádřily Clintonové například respektované noviny New York Times, které vyzdvihovaly její inteligenci, zkušenosti a odvahu (NYTimes.com 2016). Za zmínku stojí ale také rozhodnutí listu Arizona Republic, který se poprvé ve své 126leté historii rozhodl přidat k voličům

demokratického kandidáta na prezidenta (Slate.com 2016). Odůvodnění bylo jednoduché, republikánský kandidát prý není ani konzervativní, ani kvalifikovaný. Donaldu Trumpovi se podobné podpory od médií nedostalo, během jeho kampaně ho oficiálně nepodpořily žádné významnější noviny. Podpořil jej ovšem titul Crusader, což jsou dvorní noviny Ku Klux Klanu (Time.com 2016). Trumpova kampaň se od podpory distancovala. Zajímavé je, že se větší podporou mohl pochlubit i libertariánský kandidát Gary Johnson.

Republikánskému kandidátovi tak alespoň mohlo zlepšit náladu to, že ho koncem září konečně oficiálně podpořil jeho nejsilnější vyzyvatel z primárek Ted Cruz (CNN.com 2016b). Kromě podpory od svého republikánského kolegy se také Trump pochlubil dopisem 88 bývalých armádních lídrů, kteří se rozhodli oficiálně podpořit jeho kandidaturu na prezidentský post (CNN.com 2016c). Členy této skupiny jsou například čtyři čtyřhvězdičkoví generálové. Podobná podpora byla pro Trumpa velmi vítaná s ohledem na to, jak kriticky na něj část společnosti nahlíží jako na případného vrchního velitele ozbrojených sil.

DALŠÍ HERCI PRO CLINTONOVOU A OBSCÉNNÍ MADONNA

Poslední týdny kampaně byly ve znamení Trumpova skandálu s nově objevenou nahrávkou, na které mluvil republikánský kandidát velmi nelichotivě o ženách. To samozřejmě ovlivnilo i endorsement. Od Trumpa se definitivně odvátila značná část republikánů, pro které byla nahrávka pomyslnou poslední kapkou. Trump se snažil pozornost, která se na něj po skandálu upřela, odvrátit veškerými možnými prostředky. Na poslední prezidentskou debatu například pozval nevlastního bratra současného prezidenta Obamy Malika, který se veřejně přihlásil k jeho podpoře (WashingtonPost.com 2016b).

Trumpovy kauzy přivítala Hillary Clintonová, které se díky tomu dostalo další podpory od významných osobností. Začátkem října jí vyjádřil podporu jeden z nejlepších sportovců všech dob, černošský basketbalista LeBron James. V demokratické kandidátce vidí dle svých slov toho správného politika, který rozumí potřebám Američanů a bude schopný navázat na práci prezidenta Obamy (CNN.com 2016d). Velice výrazně se také ve prospěch Hillary Clintonové vyjádřil populární herec Robert De Niro, který se ve svém dvouminutovém videu velice ostře vymezil proti Trumpovi (YouTube.com 2016e).

Velkou vlnu emocí vyvolala podpora, kterou Clintonové vyjádřila zpěvačka Madonna. Ta se na jednom ze svých koncertů nechala opakovaně slyšet, že nabízí orální sex pro každého, kdo bude ve volbách hlasovat pro demokratickou kandidátku (Inquisitr.com 2016). Mnohem méně kontroverznější formu podpory své favoritce Madonna nabídla den před volbami, kdy prostřednictvím internetu ohlásila nečekaný koncert na podporu Clintonové. Podporu

známých osobností ostatně Hillary Clintonová využívala až do úplného konce. V posledním týdnu před volbami s ní na mítinku vystoupila oblíbená dvojice muzikantů Jay Z a Beyoncé nebo Pharrel Williams, který doplnil společné vystoupení Clintonové a Bernieho Sanderse v Jižní Karolíně. Na podporu, kterou od celebrit dostávala demokratická kandidátka, reagoval Donald Trump po svém. Na finálních mítincích několikrát zopakoval, že celebrity nepotřebuje. Výjimku představoval muzikant a vysoký představitel National Rifle Association Ted Nugent, který však svoji roli úplně nezvládl. Během proslovu na podporu republikánského kandidáta se chytil za genitálie a prohlásil „vaše modré státy mám tady“ (DailyMail.co.uk 2016).

POMOHL CELOSPOLEČNÝ TLAK TRUMPOVI?

Jak volby dopadly víme. Je proto otázkou, jestli není plošná podpora velké části politických, finančních a mediálních elit i celebrit do značné míry kontraproduktivní. Obdobnou situaci znají čeští voliči z prezidentské volby 2013, Britové z referenda o Brexitu a nyní i Američané. Společenský tlak nepochybně část veřejnosti přiměl k tomu, aby se k volbě Trumpa nepřihlásila například u volebních průzkumů. Pár procent rozdílu, které takoví voliči nakonec způsobili, zcela změnil volební mapu USA.

Trumpovo vítězství překvapilo celý svět, včetně republikánských poradců a analytiků (mimo Trumpovu kampaň). Jeho voliči bouřlivě oslavovali, zatímco podporovatelé Hillary Clintonové museli vstřebávat hořký šok. Jejich následné reakce se různily, Ariana Grande výsledek voleb oplakala, Lady Gaga se za svoji zem modlila a Katy Perryová volala po revoluci. Servítky si s nově zvoleným prezidentem nebral herec Chris Evans, který Trumpa označil za úzkoprsého šikanistu. Ve svých následujících tweetech se přidal k většině letošních voličů Hillary Clintonové a kritizoval současný volební systém (BusinessInsider.com 2016).

Nečekané podpory se po volbách Trumpovi dostalo od známého rapera Kanyeho Westa. Ten na koncertě prohlásil, že pokud by šel k volbám, volil by Donalda Trumpa. Toto vyjádření ale přišlo pro Trumpovu kampaň až příliš pozdě. Bylo by zajímavé, jak by s podporou od významného černošského hudebníka Trumpovi lidé naložili. Sám rapper na sebe okamžitě po skončení prezidentské volby upozornil tím, že opětovně vyjádřil touhu kandidovat na prezidenta v roce 2020 (CNN.com 2016e).

Shrnutí

- ★ V amerických volbách hraje endorsement výraznou roli již přes 100 let.
- ★ Známé osobnosti byly ve velké převaze na straně Clintonová.
- ★ Trump se absenci známých osobností pokusil obrátit ve svůj prospěch.
- ★ Velkou roli hraje podpora rodin kandidátů. Důležité jsou proslovy rodinných příslušníků na Demokratickém i Republikánském sjezdu.
- ★ V roce 2016 byla v centru pozornosti výborná řeč Michelle Obamové a proslov Melanie Trumpové, který byl ovšem plagiátem.
- ★ Zaujala také dcera Ivanka, která v kampani do značné míry převzala roli hlavního ženského elementu.
- ★ Na mediální scéně drtivě zvítězila Clintonová, získala dokonce podporu některých tradičních republikánských titulů.
- ★ Za Trumpa se postavily dvorní noviny KKK, od podpory se musel distancovat.

OFFLINE MÉDIA

Lukáš Pazourek

Oba kandidáti využívali nejrůznějších nástrojů offline kampaně. Za zmínku stojí mítinky kandidátů, rozsáhlé dopisové kampaně včetně fundraisingu, billboardová kampaň nebo třeba reklama na dopravních prostředcích.

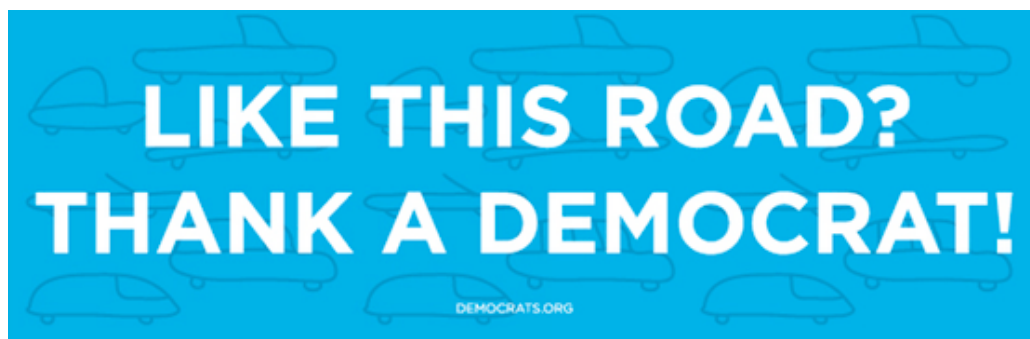
Offline je stále nedílnou součástí kampaní a hraje podstatnou roli při oslovování voličů a získání jejich podpory. Ačkoliv offline zdaleka nenabízí takovou úroveň interaktivity jako média digitální, v této kapitole ukážeme, že i offline lze využít pro vyjádření sympatií s určitým kandidátem či slušivou prezentaci kandidátů samotných.

Dříve, než se dostaneme k jednotlivým typům offline médií využitých v amerických prezidentských volbách, je třeba zodpovědět jednu důležitou otázku. Za kolik? V případě vítěze voleb, Donalda Trumpa, se k 19. říjnu jednalo o částku dosahující 68 milionů dolarů, což činilo 27,4 % celkových nákladů na kampaň. Dalších 16,8 milionu dolarů (6,8 %) nákladů, bylo vynaloženo na reklamní předměty (BloombergPolitics 2016a).

Druhá na cílové pásce, Hillary Clintonová, za nákup médií utratila k 19. říjnu podle Bloomberg 347,4 milionu dolarů, tedy 53,3 % jejich celkových nákladů na kampaň v daný čas (BloombergPolitics 2016a). Za reklamní předměty její tým utratil 3,1 milionů dolarů (0,7 %), což je o zhruba 13 milionů méně než její hlavní sok.

V amerických volbách, a zejména v těch prezidentských, je přítomno velké zapojení obyčejných lidí do celého volebního procesu. Voliči dávají intenzivně najevo své preference a to různými, někdy i pro Evropana nepochopitelnými způsoby. Na to reagují i jednotlivé volební štáby, které neinvestují pouze do klasické outdoorové reklamy, ale nechávají část zodpovědnosti za offlinovou propagaci i na jejich podporovatele, dobrovolníky a voliče. Ti mají možnost různou formou, ať už zdarma nebo za peníze, získat rozmanité předměty, kterými dávají najevo své sympatie k určitému kandidátovi. Volební štáby jsou si toho velmi dobře vědomy a do výroby takových předmětů investují nemalé prostředky. Štábům se to pak zpětně vrací finančními prostředky, které podporovatelé za předměty utratí a pro kandidáty je to poté vítaným obohacením rozpočtů. Navíc se nositelé těchto předmětů stávají živými reklamními plochami, které se pohybují různě po zemi a šíří tak poselství kandidátů.

V případě dvou hlavních kandidátů na amerického prezidenta, tedy Hillary Clintonové a Donalda Trupma, oba týmy zveřejnily na svých webových stránkách vlastní elektronický obchod, v kterých měli jejich sympatizanti možnost tyto předměty koupit.

Magnetická nálepka na nárazník automobilu pro podporovatele Demokratické strany

(zdroj: The Democrats Store 2016)

V případě dvou hlavních kandidátů na amerického prezidenta, tedy Hillary Clintonové a Donalda Trupma, oba týmy zveřejnily na svých webových stránkách vlastní elektronický obchod, v kterých měli jejich sympatizanti možnost tyto předměty koupit.

Stejně jako Demokratická strana, tak i ta Republikánská připravila pro své podporovatele elektronický obchod. Za zmínku v něm stojí větší personalizace produktů, kdy si lidé měli možnost zakoupit třeba magnetky nebo trička přímo s vyobrazením státu, v kterém volí. Taktéž byla možnost zakoupit předměty k podpoře na mítincích kandidáta – třeba obří pěnové rukavice nebo třásně.

Specifickým offline nosičem jsou v USA tzv. lawn-signs, jinými slovy cedule na trávnicích před domy, kterými jejich obyvatelé vyjadřují podporu tomu či onomu kandidátovi. A ačkoliv se během prezidentských voleb spekulovalo, že jich letos není tolik co dříve z důvodu ničení a krádeží, i přes to jich bylo k vidění tisíce napříč celými Spojenými státy.

Ukázka cedulí podporujících Donalda Trumpa na trávnicích

(zdroj: Truthfeed 2016)

U Donalda Trumpa byly v offline prezentaci viditelné taktéž reakce na problémy, s kterými se během volebního závodu musel potýkat. Například po skandálech ohledně jeho nevhodného chování k ženám se ve veřejném prostoru začaly objevovat ženy, které v rukou držely bannery znějící „Women for Trump“, tedy Ženy pro Trumpa. Díky tomu, navzdory předpokladům, mohl působit na potenciální voliče jako osoba, která neztratila podporu ženského elektorátu.

I v roce 2016 byla stále patrná snaha jednotlivých volebních štábů využívat klasických reklamních médií, tedy i billboardů. Ty ve značné míře kopírovaly hlavní hesla jednotlivých kandidátů, často ovšem byly upravené dle dané lokality. Kromě velkého množství billboardů kandidátů se ovšem na vlně voleb svezly i mnohé podnikatelské subjekty, které využily toho, že se téma voleb ve společnosti rezonovalo. Například realitní makléř Jeff Cook vytvořil v Charlestonu billboard s vyobrazením obou hlavních kandidátů na prezidenta s heslem: „Moving to Canada? We can sell your home,“ (Stěhujete se do Kanady? Můžeme prodat váš dům). Sám údajně tento billboard zveřejnil poté, co ho tři lidé oslovili s přáním dům prodat (The Post and Courier 2016). Americké prezidentské volby tak opět potvrdily, že zasahují všechny sféry života a mají celospolečenský přesah.

Billboard Jeffa Cooka reagující na prezidencké volby

(zdroj: The Post and Courier 2016)

Co se dopravních prostředků týče, tak za zmínku stojí satirická reklama zaznamenaná v městské hromadné dopravě v dánské Kodani. Ta pocházela z objednávky Dánské socialistické lidové strany a její sdělení bylo prosté: “Američané v zahraničí, volte”. Polep autobusu znázorňoval hlavu Donalda Trumpa s očima umístěnými na zadních kolech vozidla. Cílem bylo motivovat Američany pobývajících v Dánsku volit - těch bylo 8714. Otázkou je, kolik jich přání dánské politické strany vyslyšelo (CNN 2016).

Autobus vyzývající americké občany v Dánsku k účasti ve volbách

(zdroj: CNN 2016)

Obsáhlým světem offline kampaně jsou ve volbách v USA přímé dopisy voličům. V rámci kampaně a zejména její poslední (tzv. get out the vote fáze) využili oba kandidáti masivních dopisových kampaní k tomu, aby dostali své potenciální voliče do volebních místností. Taktéž byl tento kanál intenzivně využíván pro fundraising, neboli shánění finančních prostředků od podporovatelů. Kupříkladu Donald Trump obdržel milióny malých darů podporujících jeho kampaň za základě této formy oslovení. Jeho štáb vydělal dle agentury Bloomberg 155 miliónů dolarů během necelých tří měsíců. Z toho na každý vydělaný dolar utratil jeho tým 37 centů, které využil na tisk a distribuci oslovovacích fundraisingových dopisů. Dárci přispívali dvaceti nebo padesáti dolarovými částkami. Trump utratil 29 miliónů dolarů na tisk a distribuci přímých oslovovacích dopisů. Naopak Hillary Clintonová obdržela větší množství darů dosahujících maximální hodnoty 2700 dolarů. Ta obdržela 154 milionů dolarů (BloombergPolitics 2016b).

Shrnutí

- ★ Offline je stále nedílnou součástí kampaní a hraje podstatnou roli při oslovování voličů a získání jejich podpory.
- ★ Voliči dávají intenzivně najevo své preference a nakupují rozmanité předměty, kterými dávají najevo své sympatie k určitému kandidátovi.
- ★ Specifickým offline nosičem jsou v USA tzv. lawn-signs. Cedula na trávnicích před domy.
- ★ Americké prezidentské volby opět potvrdily, že zasahují všechny sféry života a mají celospolečenský přesah.

DIGITÁLNÍ MARKETING

Jakub Čeřovský

Ačkoli z hlediska investic do reklamy stále vede televizní prostředí, výdaje do digitálu každým rokem rostou. Přestože prezidentští kandidáti zvládali pohotově reagovat na vzestup chytrých telefonů nebo dočasné trendy, jako byla mobilní aplikace Pokémon Go, propracovanou digitální strategii ve stylu Baracka Obamy jsme neviděli.

Rozmach internetu nebo změny ve společnosti a médiích s sebou celosvětově přinesly i nový styl komunikace. Politickým stranám a kandidátům již nestačí využívat původní masová média, jako je televize nebo tisk. Technologický rozvoj také souvisí s novými komunikačními a marketingovými nástroji. Z hlediska teorie politické komunikace lze hovořit již o třetí éře, ve které se aktuálně nacházíme. Ta se od dvou předchozích liší zejména větší profesionalizací a zaváděním marketingových metod do politických kampaní. S tím souvisí i jejich permanentnost nebo využívání nejrůznějších databází za účelem efektivnějšího cílení. To všechno se týká i digitálního marketingu.

Průkopník Obama

Ačkoli k postupnému rozvoji internetu a moderních technologií docházelo od počátku 90. let, první využití internetu v amerických politických kampaních se datuje k roku 1996. Právě v rámci této prezidentské kampaně, kterou vyhrál Bill Clinton, začaly na internetu vznikat první webové stránky. O online marketingu v souvislosti s politickými kampaněmi víme tedy již zhruba 20 let. Skutečná síla online kampaně se ale ukázala až v roce 2002, kdy měly přístup

k internetu přibližně dvě třetiny obyvatel USA (Macková 2009: 35). Průkopníkem ve využívání informačních technologií v oblasti politického marketingu se stal v roce 2008 tehdy relativně neznámý senátor Barack Obama. A právě internet sehrál v jeho kampani velmi důležitou roli (Štědroň et al. 2013: 64-66). Barack Obama je díky úspěchu v sociálních médiích označován za „prvního internetového prezidenta“ (MPRCenter.org 2013).

O čtyři roky později se aktivita v online prostředí již nedala považovat za něco překvapivého nebo průlomového. Vliv tohoto prostoru se ale ještě výrazně zvýšil. Například podíl Američanů, kteří využívali sociální sítě, se za čtyři roky zvedl z 37 % na 66 %. Obama, posílen svými zkušenostmi z předchozí prezidentské volby, opět ovládl internetový prostor. Dokonale zvládnul využít potenciálu, který tento virtuální svět nabízí. Do budoucna tak jednoznačně potvrdil, že politická kampaň v online prostředí je něco, s čím se budou muset jeho následovníci nesporně vypořádat (tamtéž).

Obama na Xboxu

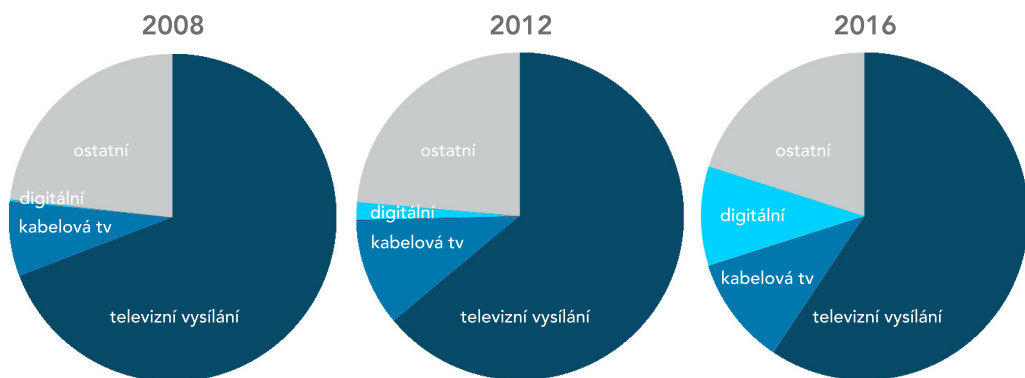
Obama skutečně nechtěl podcenit zacílení na skupinu nejmladších voličů. O tom svědčí i fakt, že se v rámci kampaně v roce 2008 zobrazovaly jeho digitální billboardy v devíti videohrách od Electronic Arts Inc., které byly určené pro herní konzoli Xbox 360. Obama se proto objevil hráčům například v tehdy velmi populárním zpracování amerického fotbalu Madden NFL 09 nebo závodní hře Burnout: Paradise. Politická reklama Obamy nechyběla ani ve známých sportovních hrách od EA Sports, jako je NHL, NBA nebo NASCAR (NBCNews.com 2008).

(zdroj: AfterDawn.com 2008)

Podoba letošní kampaně

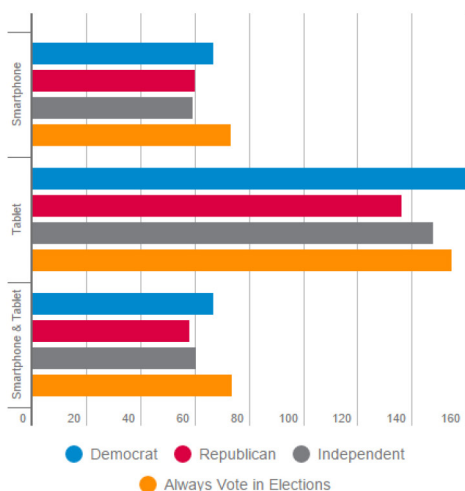

Výdaje do digitální reklamy rostou, nicméně stále dominuje televizní prostředí.

(zdroj: SlideShare.net 2016)

DIGITÁL NA VZESTUPU

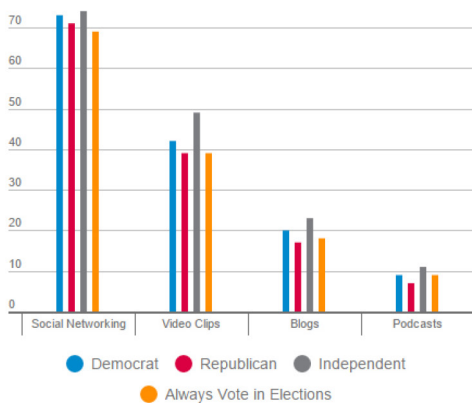
Procentuální nárůst smartphonů a tabletů vlastněných voliči mezi 2013 - 2015

Demokraté využívají moderní technologie (smartphony, tablety, internet) nepatrně více než republikáni.

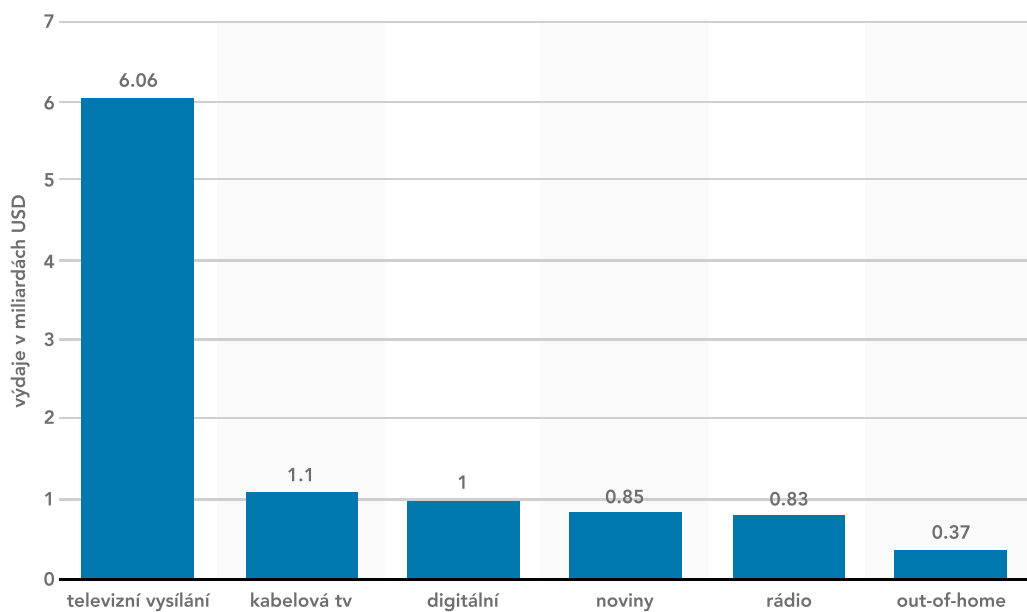
JAK VOLIČI POUŽÍVAJÍ INTERNET

Nezávislí vedou napříč všemi digitálními kanály

Source: Nielsen Scarborough USA 2015 Release 1

(zdroj: Nielsen.com 2016)

(zdroj: Statista.com 2016b)

Předpoklad, kam by se měl svět politických kampaní v budoucnu posunout, hovoří zcela jasně: měl by posilovat vliv digitální reklamy na úkor televize. Odhadovalo se, že v letošních amerických prezidentských volbách by měla být pokořena hranice investované jedné miliardy dolarů do digitální politické reklamy (AdAge.com 2015). Přitom ještě před čtyřmi lety utrtili celkově američtí političtí kandidáti „pouze“ přibližně 150 milionů dolarů. A podle predikce by měl být letošní rok jakýmsi odrazovým můstkem pro další velmi rozsáhlé investice. Tyto odhady se potvrdily, protože podle Borrell Associates, kteří sledují a předvídají výdaje na politickou reklamu, bylo v letošních volbách na místní, státní a celonárodní úrovni vloženo do online reklamy 1,4 miliardy dolarů (CampaignsAndElections.com 2017). V roce 2018 by se měla částka ve všech amerických kampaních vyšplhat až na 1,9 miliardy dolarů a v roce 2020 na astronomické 3,2 miliardy dolarů (Statista.com 2016a). Reklama v televizi, novinách nebo rádiu dokáže těžko nabídnout takové možnosti zacílení a následných analýz, jako je tomu právě u digitální reklamy. Investice do virtuálního prostoru proto nepochybně dává smysl. Ovšem, pokud nejste Donald Trump.

Tento svérázný republikánský kandidát bořil zavedené politické zvyklosti na všech úrovních a online marketing nebyl výjimkou. Donald Trump si po většinu kampaně dokázal velmi dobře udržet pozornost médií s minimální potřebou investice do reklamy. Bohatě mu k tomu stačilo jeho originální vystupování, rétorika nebo kontroverzní výroky, o které neměl nouzi (MFishbein.com 2016). Značka Donald Trump zkrátka přitahuje pozornost celého světa a není proto náhodou, že investoval do politické reklamy zhruba pětinu částky, kterou vynaložila

Hillary Clintonová. A skutečně nejde pouze o to, že by měl nižší rozpočet. Trump si zkrátka tolik reklamy platit nepotřeboval (DMNews.com 2016). Hillary Clintonová využívala osvědčeného způsobu, kterého se drží většina tradičních politiků. Významné investice do politické reklamy jí ale přesto nestačily, aby měla na Facebooku či Twitteru více fanoušků nebo více zmínek v Googlu než Donald Trump (tamtéž). Ten se evidentně držel hesla „negativní reklama je také reklama“, což se mu vyplácelo od počátku kampaně a i přes problémy v horké fázi kampaně to pro mnohé překvapivě vedlo k vítězství. A to navzdory pravidelným predikcím, že ta či ona kontroverze pro něj jednoznačně znamená konečnou. Donald Trump celému nejen online světu ukázal, že je možné být vidět i s nižšími (přesto stále masivními) náklady. Stačilo k tomu neustále na sebe upozorňovat kontroverzními výroky a nedodržovat zažité poučky politické komunikace (MFishbein.com 2016). Otázkou je, jestli to v budoucnosti dokáže zvládnout i někdo další.

Špatné cílení a malý rozpočet

Jak už bylo uvedeno, Barack Obama dokázal v letech 2008 a 2012 vyhrát volby i díky jasné digitální strategii a skvělému týmu odborníků. Ti dokázali zužitkovat moderní reklamní techniky a data, která digitální svět nabízí. Ve volbách 2016 ale žádný z kandidátů na Obamu nenavázal a neměl tak propracovanou strategii, která by se mohla s Obamovou srovnávat (ApexDigitalMedia.com 2016).

Ani Hillary Clintonová nedokázala pracovat s cílením tak dobře jako Barack Obama. Investovala ohromné částky do digitální reklamy, ale neefektivně. Například v závěrečné fázi kampaně Clintonová vyčlenila 30 milionů dolarů na digitální reklamu zaměřenou výhradně na mladé voliče tzv. millennials a zcela ignorovala ostatní voliče, kteří se v online prostředí nachází (DetroitNews.com 2016). Zdá se, že v tomto byl Donald Trump o něco prozíravější. Zatímco v červenci Hillary Clintonová vynaložila na digitální marketing cca 132 tisíc dolarů, Donald Trump vložil do online reklamy téměř 8,5 milionu dolarů (Bloomberg.com 2016). V závěrečných šesti týdnech kampaně dokonce navýšil svůj rozpočet na digitální reklamu o dalších 40 milionů dolarů. Většina těchto prostředků skončila v reklamě na Facebooku a Twitteru (ApexDigitalMedia.com 2016), nicméně Trumpův tým investoval také na Instagramu, Snapchatu nebo do e-mailového marketingu. Vše bylo samozřejmě zacíleno na klíčové státy a reklama měla různé podoby dle publika, kterému se měla zobrazit (CBSNews.com 2016).

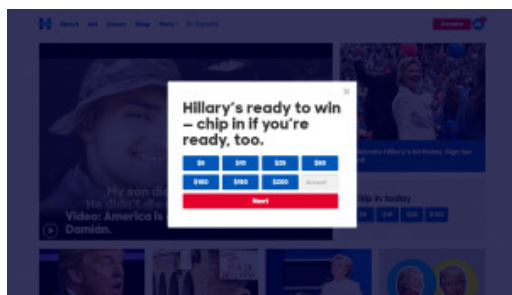
Clintonová ke konci kampaně vsadila spíše na endorsement od amerických celebrit nebo na kritiku Trumpových kontroverzních výroků, což se přetavilo v klipy na YouTube. Oproti Trumpovi ale nedokázala oslovit voliče v jednotlivých státech s jasným a srozumitelným sdělením, které by se týkalo jejich zájmů nebo problémů (ApexDigitalMedia.com 2016).

Peníze až na prvním místě

Webové stránky prezidentských kandidátů měly několik společných rysů. V amerických volbách je primární funkcí kandidátských webů přimět návštěvníka, aby přispěl finance na kampaň, a kolem tohoto cíle jsou všechny weby vystavěny. Dalšími cíli jsou zakoupení propagačních předmětů a zapojení do kampaně v roli dobrovolníka. Teprve poté nastupuje propagace kandidáta. Z toho důvodu je ve středobodu pozornosti tlačítko „Přispět“ (Donate), přes které lze poslat kandidátovi finanční dar. Obvykle bývají předpřipravené různé částky začínající na pěti dolarech. Právě tyto tzv. Microdonations byly prvkem, který zpopularizoval Barack Obama, čímž narušil tradiční financování amerických kampaní, ve kterých přispívala obvykle úzká vrstva nejbohatších velké částky (CrowdExpert.com 2014). V horké fázi kampaně například web Hillary Clintonové zobrazovalo pop-up okno (malé okno s reklamou) nebo tzv. Interstitial, což je druh reklamy, který zastíní původní obsah webu, na který se návštěvník dostane, až pokud klikne na připravený odkaz. Tento celostránkový formát byl věnován opět darům a jednalo se tak o první a jedinou věc, kterou návštěvník viděl. Nutno podotknout, že i po přístupu na samotný web různé darovací formuláře nezmizely. Další důležitý prvek bývá odkaz na obchod s reklamními předměty, nebo tlačítko „Volunteer“, kde se návštěvník dozví informace, jak se může zapojit do kampaně. Na webu se zpravidla objevuje také životopis daného kandidáta a názory na témata, se kterými jde do voleb. Samozřejmostí jsou odkazy na sociální sítě. Zkrátka jde o to, udržet návštěvníka co nejdéle v kontaktu s ekosystémem zdrojů, který pro něj kampaň připravila. Co se samozřejmě liší, jsou vizuály jednotlivých webových stránek a způsoby, jak zmíněných cílů dosáhnout.

(zdroj: FuturismTechnologies.com 2016)

Stránky kandidátů by měly být svižné a přehledné. Takovým příkladem byl web Hillary Clintonové, která vsadila na moderní přehledný minimalistický a dobře optimalizovaný web – samozřejmě sladěný do světlých barev, které provázely celou kampaň. Co se týče samotného webu, Clintonová využívala vyskakovacích pop-up oken, která se zobrazovala ještě před samotnou domovskou stránkou. Zpravidla se v oknech nacházely slovní útoky na Donalda Trumpa nebo podpora od Baracka Obamy. Samotná domovská stránka se nesla

v pozitivním duchu. Hillary Clintonová na fotkách vypadala vždy pozitivně, usmívala se a fotky byly evidentně pečlivě vybrány tak, aby kandidátku vykreslily jako sebevědomou a svěží. Ihned pod úvodní fotografií byly umístěny výrazné kolonky pro zapojení se do kampaně nebo odeslání daru. K upoutání pozornosti právě na tuto část webu pomohly i šipky z oficiálního loga kampaně, které byly umístěny na pozadí. Hillary Clintonová se v kampani zaměřila i na španělsky mluvící voliče. Kromě facebookových příspěvků ve španělštině nebo twitterového účtu v tomto jazyce bylo možné přeložit celou webovou stránku právě do španělštiny.

Donal Trump se během kampaně stal synonymem pro fungující značku, která na sebe dokáže strhnout pozornost. Trump se v kampani na webu stejně jako na sociálních sítích spoléhal především sám na sebe. Na fotografiích byl zpravidla pečlivě umístěn v popředí s jasně odhodlaným a sebevědomým výrazem (srovnejte s weby českých stran). Na titulní fotografii a webu obecně samozřejmě nechyběl ani slogan celé kampaně „Make America Great Again“. Stejně jako na webu Hillary Clintonové, také u Donalda Trumpa šlo ihned pod úvodní fotografií nalézt tlačítka Join us nebo Donate. Trumpův tým si byl nesporně jistý svou silou na sociálních sítích, a proto dostal Trumpův twitterový feed prostor přímo na hlavní stránce.

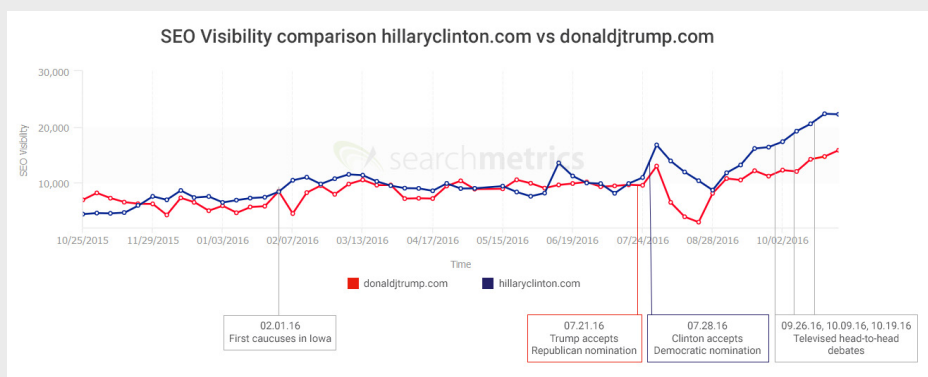
Web republikánského kandidáta byl ve srovnání se stránkami Clintonové veden v mnohem tmavších barvách a úvodní stránka byla výrazně obsáhlejší. Poněkud přeplněná byla navigační lišta, ve které se po najetí myší zobrazilo přibližně 15 dalších položek, což mohlo působit nepřehledně. Web ale plnil svou roli a zapadal do stylu, kterým se Trump prezentoval po celou dobu kampaně. To měli s Clintonovou společné (Unbounce.com 2016).

K digitálnímu marketingu bezpochyby patří také placené zobrazování webu v internetových vyhledávacích, jako je Google. Zatímco Hillary Clintonová investovala do lepšího zobrazování svého webu již rok před volbami, Donald Trump tak začal činit až týden před červencovým republikánským sjezdem, kde následně získal prezidentskou nominaci (Blog.Searchmetrics.com 2016).

SEARCH ENGINE OPTIMIZATION

SEO lze do češtiny přeložit jako „optimalizaci webu pro vyhledávače“. Jedná se o soubor metod, které mohou zlepšit viditelnost webu v neplacené části vyhledávačů. Snahou každého vlastníka webu proto je, aby se jeho stránky zobrazovaly v těchto vyhledávacích co nejčastěji a na co nejvyšších místech. Obecně platí, že čím častěji a čím výše se jeho web zobrazí, tím větší návštěvnost může získat (Blog.Bloxter.cz 2014). Webová stránka Hillary Clintonové byla ve srovnání s webem Donalda Trumpa v závěru kampaně viditelnější. Nicméně, jak znázorňuje graf, vedení se v průběhu 12 měsíců několikrát změnilo.

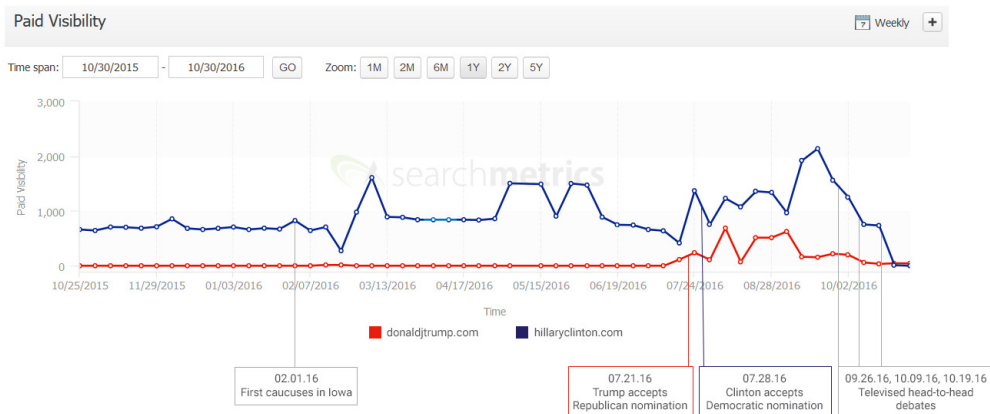
(zdroj: Blog.Searchmetrics.com 2016)

Clintonová zvolila osobní přístup, Trump mluvil k davům

Ke kampani v online prostoru dnes již neodmyslitelně patří e-mailový marketing, který plní hned několik funkcí – upozorňuje příznivce na důležité novinky z kampaně, buduje značku, ale především slouží opět jako fundraisingový prostředek a akviziční nástroj pro dobrovolníky.

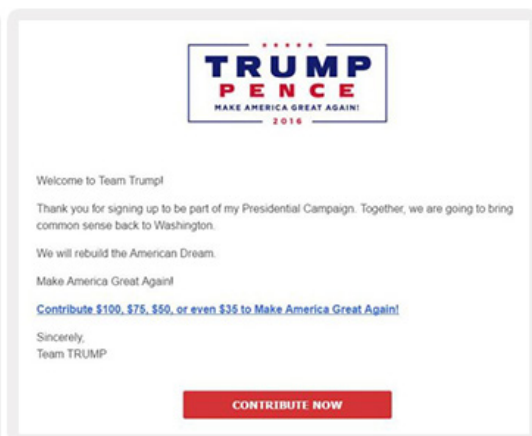
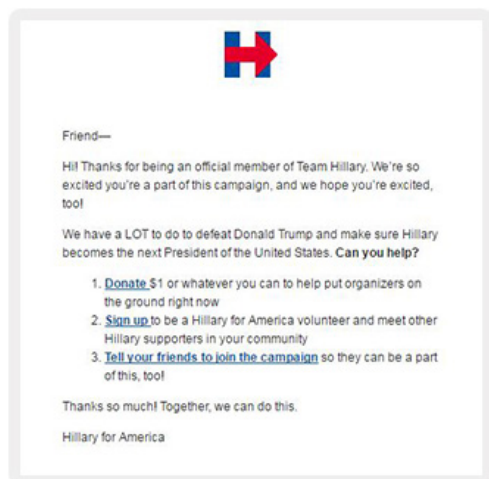
Paid Visibility comparison hillaryclinton.com vs donaldjtrump.com

(zdroj: Blog.Searchmetrics.com 2016)

Při registraci do newsletteru vyplňovali zájemci svou e-mailovou adresu a směrovací číslo. Zásílané e-maily byly samozřejmě personalizované a zaměřené právě na oblast, ve které uživatel žije. Voliči se tak mohli přímo dozvědět nejruznější aktuality, výzvy, novinky z kampaně nebo plánované události, které se konaly poblíž jejich bydliště. Možná to bude překvapivé, ale e-maily nebyly obvykle příliš graficky propracované. Často se jednalo o holé texty, kde jediným grafickým prvkem bylo logo kandidáta nebo jeho podpis.

Vidět je to například při srovnání uvítacích e-mailů Hillary Clintonové a Donalda Trumpa. Na první pohled vypadají úplně jednoduše a docela podobně. Modročervené úvodní logo, pozdrav, poděkování a samozřejmě nemůže chybět žádost o finanční dar. Hillary Clintonová se snažila získat na svou stranu jednotlivé příznivce, kdežto Donald Trump k odběratelům

(zdroj: Whereoware.com 2016)

e-mailů přistupoval jakožto k davu svých fanoušků, které vítal ve svém týmu. To dokazuje i forma samotných e-mailů. Trump využíval různé fráze a úderná slovesa, kterými se snažil cílit na mentalitu davu. Clintonová v e-mailech naopak velmi často využívala osobní zájmena a slovní spojení, kterými se pokoušela navodit velmi neformální a individuální styl komunikace (Whereoware.com 2016).

Zatímco Clintonová měla přibližně 8x větší e-mailovou databázi než Trump, on měl větší míru otevření jednotlivých e-mailů (PerfectSearchMedia.com 2016). Přesto Clintonová zaznamenala u e-mailového marketingu poměrně výrazný úspěch. Z průzkumu, který oslovil na 800 odběratelů jejích e-mailů, vyplývá, že 59 % z nich připustilo, že Clintonové přispěje na kampaň právě v důsledku obdržení e-mailu. Navíc 46 % oslovených uvedlo, že se zapojilo do kampaně (MartechAdvisor.com 2016).

Mobily kralují internetu

Proč mobilní marketing?	
Počet uživatelů, kteří se na Facebook připojí alespoň 1x měsíčně	1,79 mld.
Počet uživatelů, kteří se na Facebook připojí prostřednictvím mobilu alespoň 1x měsíčně	1,66 mld.
Počet uživatelů, kteří se na Facebook připojí prostřednictvím mobilu alespoň 1x denně	1,1 mld.
Počet uživatelů, kteří se na Facebook připojují výhradně prostřednictvím mobilu alespoň 1x měsíčně	1,06 mld.
Procento uživatelů Facebooku, kteří se připojují pouze přes mobil	56,5 %
Procento reklamních příjmů Facebooku, které pochází z mobilní reklamy	81 %

(zdroj: ExpandedRamblings.com 2016, Socialbakers 2017)

Nejde ale jenom o posilování online prostředí jako takového. Jednoznačně lze očekávat, že se bude zvyšovat také vliv mobilních zařízení respektive chytrých telefonů. Již v loňské prezidentské kampani museli stratégové počítat s tím, že téměř dvě třetiny Američanů vlastní chytrý telefon. Pro mnohé z nich je právě toto zařízení vstupní branou do online prostředí (PewInternet.org 2015). Kromě optimalizace webů a sociálních médií pro chytré telefony se poměrně populárním stávají také mobilní aplikace jednotlivých kandidátů. Ty mají výhodu zejména v tom, že všechny informace jsou v přehledné podobě a hlavně přímo v telefonu potenciálního voliče. S mobilní aplikací jde samozřejmě poměrně dobře pracovat pomocí

různých notifikací. Kandidát na prezidenta může vlastníkům aplikace sám nabízet informace, aniž by musel čekat, zda si je bude volič sám vyhledávat.

Mobilní aplikaci ve volbách využila většina kandidátů. Ať už to byl Bernie Sanders (Field the Bern), Marco Rubio, Ted Cruz nebo Ben Carson. Nicméně neměly velký úspěch. Pravděpodobně ten největší zaznamenal Donald Trump se svou aplikací „America First“. Stáhlo si ji více než 50 tisíc uživatelů a měla také velmi dobré hodnocení – přibližně 4,8 z pěti možných. Uživatelé prostřednictvím aplikací získávali aktuální informace o kampani, mohli komunikovat s ostatními příznivci nebo si vyhledat trasu na oficiální mítinky kandidátů. Aplikace zkrátka nabízely podobné možnosti jako web nebo e-mail. Zajímavá byla Sandersova aplikace Field the Bern (odvozeno od sloganu kampaně Feel the Bern). Ta totiž sloužila k vytvoření masové, decentralizované door-to-door kampaně na nejnižší úrovni. Uživatel se přímo přes aplikaci mohl sám vyškolit, projít si scénáře a při následném obcházení vytyčeného rajónu do telefonu zadával informace o navštívených domácnostech, které se v reálném čase odesílaly do centrály. Každý dobrovolník pracující na Sandersově kampani tak věděl, na jaké dveře již nemá cenu klepat, protože tam před ním byl jeho kolega. Toto představuje poměrně radikální krok kupředu, protože až doteď platilo, že dobrovolníci procházejí tréninkem pracovníků kampaně - buď přes videohovor, nebo osobně. Sandersova kampaň tak dala možnost zapojit se doslova komukoli.

Volební týmy se snažily držet krok i s aktuálními trendy, které v dané chvíli v online prostředí nebo právě na chytrých telefonech vévodily. Donald Trump i Hillary Clintonová zareagovali na tehdy velmi populární hru pro chytré telefony Pokémon Go. První zmíněný neváhal zveřejnit video s názvem „Crooked Hillary No“, ve kterém je obličej Hillary Clintonové chytán do pokeballu. Clintonová se tématu populárních pokémonů dotkla v průběhu jednoho svého projevu, když ve vtipu uvedla: „Nevím, kdo Pokémon Go vytvořil, ale snažím se přijít na to, jak je přimět k tvorbě Pokémon Go To The Polls (jít k volbám).“ Právě v kombinaci rozšiřování a zrychlování internetu s rapidním nárůstem mobilních telefonů přišla do světa internetu a sociálních sítí možnost živého vysílání. Bylo pouze otázkou času, kdy této technologie začnou využívat také politici, což se stalo právě v roce 2016, kdy prezidentští kandidáti živě přenášeli své projevy přímo fanouškům na Facebooku. Ti pak mohli vysílání v reálném čase komentovat. Kromě živého vysílání projevů se na Facebook nebo Twitter přenášely také prezidentské televizní debaty.

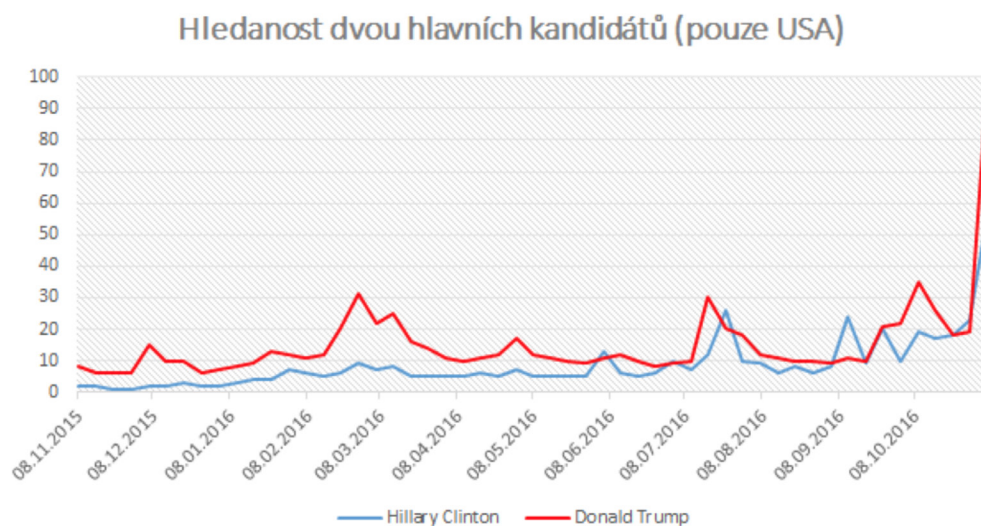
VYHLEDÁVÁNÍ VÉVODIL TRUMP

V online světě jsou největšími hráči společnosti Facebook a Google. Facebook je jednoznačným lídrem mezi sociálními sítěmi, Google je na tom stejně mezi internetovými vyhledávači. Právě u těchto dvou společností utratili kandidáti nejvíce peněz za reklamu (EuroNews.com 2016).

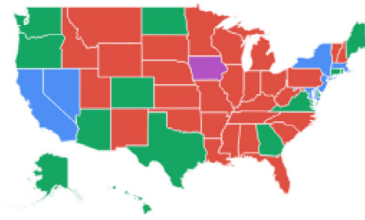
Z uvedených grafů lze jasně vyčíst, kdo vévodil statistikám Googlu. Donald Trump se nejen umístil na prvním místě v Google Trends, ale jeho jméno vyprodukovalo také největší počet výsledků ze všech prezidentských kandidátů. Trumpa se podařilo porazit jednou Berniemu Sandersovi, a to když v únoru vyhrál v demokratických primárních ve státě New Hampshire s historicky největším počtem hlasů (HuffingtonPost.com 2016).

Graf ukazuje relativní hledanost vzhledem k nejvyššímu bodu (100). (zdroj: Google.com 2016)

Sanders se v popularitě vyhledávání na webu držel od počátku roku 2016 stále nad Hillary Clintonovou. Zlom nastal až v červnu, kdy si Clintonová zajistila demokratickou nominaci a navíc ji podpořil prezident Obama. V týdnu od 5. do 11. června tak dokázala být na webu populárnější než Sanders i Trump. Ve vztahu k Sandersovi už zůstala konstantně populárnější. Zájem ve vyhledávání Donalda Trumpa na internetu se výrazně zvýšil v týdnu od 9. do 15. října, kdy se celý týden propírala kauza pussygate. Nejvýše křivka vystoupala pochopitelně v den jeho zvolení.

Zajímavé je, že Trump vítězil ve vyhledávání den před volbami ve 38 státech USA včetně swing states jako byla Florida nebo Michigan, ve kterých nakonec také vyhrál. Právě v souvislosti s Donaldem Trumpem lidé v USA nejčastěji vyhledávali témata týkající se rasy, imigrace, potratů, ekonomiky nebo Islámského státu. Jsou to témata, která u jeho příznivců rezonovala po celou dobu kampaně. V případě Hillary Clintonové nejčastěji uživatelé na internetu vyhledávali důvody proč ji volit, jaké má názory nebo její e-mailovou aféru (FeedIT.cz 2016). Uživatelé českého internetu si o kandidátech vyhledávali spíše zajímavosti nebo bulvární perličky. U Donalda Trumpa je zajímavá například jeho manželka, vlasy nebo majetek, u Hillary Clintonové Češi hledali, zda trpí kandidátka demencí nebo jestli je po smrti (M-Journal.cz 2016).

- Imigrace
- Potraty
- Držení zbraní
- Ekonomika
- ISIS

Nejčastější slova vyhledávaná ve spojení s Donaldem Trumpem dle jednotlivých států

(zdroj: M-Journal.cz 2016)

Shrnutí

- ★ Výdaje do digitální reklamy stále rostou, nicméně televize nadále dominuje. V roce 2020 by měly investice na digitální reklamu ve všech kampaních přesáhnout 3,2 miliardy dolarů, což je téměř dvakrát tolik, než utratili Romney a Obama dohromady v roce 2012.
- ★ Alfou a omegou webových stránek i e-mailů byla snaha získat finanční dary nebo dobrovolníky do kampaně v rozsahu a způsobem, který by v českých podmínkách nebyl představitelný.
- ★ Kampaně se přizpůsobovaly aktuálním trendům. Byly využity aplikace pro chytré telefony, ale v kampani sehrály omezenou roli. Mobilní aplikace Field The Bern od Bernie Sanderse sloužila nejen potenciálním voličům, ale také dobrovolníkům v door-to-door kampani.
- ★ Vyhledávání Google ovládl Trump, který se po celý rok před volbami těšil většímu zájmu uživatelů internetu.

SOCIÁLNÍ SÍTĚ

Jakub Čeřovský, Karel Komínek

Sociální sítě v roce 2016 zcela ovládl prostořeký kandidát republikánů, který bodoval zejména díky Twitteru. Jistou roli také sehrálo stále větší izolování voličů do dvou názorových skupin, které se neprotínají. Do voleb zasáhli i podnikaví teenageři z Makedonie, kteří vytvářeli falešné zprávy namířené na konzervativní voliče.

Od počátku třetího tisíciletí můžeme k jednotlivým americkým prezidentským volbám přiřadit nový technologický prvek, který dosud nebyl použit a stal se v jistém slova smyslu průlomovou záležitostí. Ač se to může zdát jako dávná historie, v roce 2000 se v této oblasti stal revolučním přechod z faxu na e-mail. O čtyři roky později do voleb výrazně promluvily osobní weby nebo blogy. Politické komentáře tak už nebyly výsadou politiků nebo novinářů, ale svůj názor na internetu běžně vyjadřovaly desetitisíce uživatelů. V roce 2008 přišel na scénu Facebook, který nabídl zcela specifický prostor pro vedení volební kampaně. Volbám, které se konaly v roce 2012, se přezdívá „Twitter Election“. A byl to právě Twitter, který posunul zejména politické zpravodajství do zcela nové roviny. S rozmachem videa a stále větším důrazem na zkratovitost informací mnozí předpokládali, že znamením letošních prezidentských voleb bude Snapchat, nicméně se tak nestalo.

Sociální sítě tedy do prezidentských voleb poprvé výrazně promluvily v roce 2008. Jednalo se o vůbec první prezidentské volby, ve kterých se všichni kandidáti snažili mobilizovat své voliče prostřednictvím sociálních sítí (TheGuardian.com 2008). Nejeefektivněji toho dokázal využít Barack Obama, který je od té doby považován za prvního „internetového prezidenta“.

Často je tak srovnáván s Johnem F. Kennedym, který je známý jako první „televizní prezident“ (Telegraph.co.uk 2008). Oba dokázali poprvé uspět s využitím nového prvku, který se stal zásadním pro další prezidentské kampaně.

Využití sociálních sítí pochopitelně souvisí i s voličskou základnou každého kandidáta. Demokraty podporují především mladší liberálnější voliči, Hispánci, Latinos, Afroameričané nebo jiné například sexuální či náboženské menšiny. Republikáni vítězí zejména u starších konzervativnějších bělochů. Je proto zřejmé, že chování daných kandidátů na sociálních sítích se bude odvíjet i od těchto předpokladů. V porovnání účtů republikánů a demokratů mají na Facebooku i Twitteru více sledujících republikáni, nicméně veškerá pozornost se samozřejmě soustředila hlavně na účty samotných prezidentských kandidátů, ne na stranické účty jako takové.

Počty sledujících se ale u jednotlivých prezidentských kandidátů výrazně lišily. Může se jednat jak o miliony fanoušků (Donald Trump, Hillary Clintonová), tak o „pouhé“ statisíce (Martin O'Malley, John Kasich). Twitter a Facebook jsou specifické svou zkratkovitostí a také svou bezprostřední a syrovou formou. Kandidáti mohou okamžitě a v přímém přenosu komunikovat nejen se svými příznivci nebo odpůrci, ale často také s novináři nebo ostatními prezidentskými kandidáty. Tento styl komunikace nejvíce vyhovoval Donaldu Trumpovi, který obě sítě doslova ovládl. Trumpa lidé buď nesnáší, nebo milují, ale málokomu je jedno. A právě kontroverze je jednou z nejsilnějších zbraní na sociálních sítích.

Přehled sociálních sítí jednotlivých kandidátů

kandidát	Facebook	Twitter	Instagram	YouTube	Snapchat	Tumblr	Pinterest	LinkedIn
Donald Trump	ano	ano	ano	ano	ano	ne	ne	ne
Hillary Clintonová	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano
Bernie Sanders	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ne	ne
Ted Cruz	ano	ano	ano	ano	ano	ne	ne	ano
Marco Rubio	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano
Ben Carson	ano	ano	ano	ano	ano	ne	ano	ano
Jeb Bush	ano	ano	ano	ano	ano	ne	ne	ano
Chris Christie	ano	ano	ano	ano	ano	ne	ne	ne
Martin O'Malley	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano

TŘI ZE ČTYŘ AMERIČANŮ JSOU NA FACEBOOKU

Za jednoznačného leadera sociálních sítí lze zcela bezpochyby považovat Facebook. Na žádné jiné síti nemohou kandidáti oslovit tři ze čtyř Američanů (WSJ.com 2016). Zatímco v roce 2012 se celosvětově počet uživatelů nejvýznamnější sociální sítě pohyboval kolem magické hranice jedné miliardy, o čtyři roky později se zvýšil o 700 000 milionů (Statista.com 2016a). Facebook je možné považovat za jakýsi mainstream mezi sociálními sítěmi. Využívají ho jak teenageři, tak starší generace, které v takovém počtu nenalezneme na žádné jiné sociální síti. Od tohoto se odvíjí význam Facebooku pro politické kampaně.

Facebookovému profilu Hillary Clintonové dominovala světle modrá barva typická pro Demokratickou stranu, která byla velmi často kombinována s bílou nebo jinými světlými barvami. Na fotkách se často objevovali mladí lidé, ženy, děti, Afroameričané, LGBT, nebo jiné menšiny – zkrátka skupiny, na které se Clintonová snažila prostřednictvím Facebooku cílit. Jistým specifikem facebookového účtu Clintonové byly příspěvky ve španělštině, jimiž cílila speciálně na Hispánce nebo Latinos.

(zdroj: Facebook.com 2016)

Bernie Sanders pomocí sociálních sítí cílil na mladé lidi, u kterých zaznamenal nečekaně velký úspěch. Na Facebooku se často objevovaly příspěvky s jeho fotkou a citátem, jehož klíčová část byla zvýrazněná zpravidla žlutou barvou. Grafiku pak obvykle doplňoval stejně zvýrazněný ručně psaný podpis.

U všech kandidátů je zajímavé, že běžně používali čtvercový formát obrázků, což v ČR stále vidáme jen zřídka. Ústup od širokoúhlých fotografií způsobil nástup mobilních telefonů a později Instagram, který čtvercový formát dále zpopularizoval. Čtverec má tu výhodu, že se na všech zařízeních zobrazí čitelně (tedy i na mobilu drženém „na výšku“), což je důležité, protože 90 % uživatelů, kteří jsou na Facebooku aktivní každý den, na něj přistupuje přes

mobil (TheNextWeb.com 2016). Navíc obrázek má oproti čistě textovému statusu výrazně vyšší organický dosah (dosah zajištěný bez placené podpory), proto politici často své citáty publikují ve formě obrázku.

(zdroj: Facebook.com 2016)

Profil Donalda Trumpa na Facebooku byl laděn v tmavších barvách. Tradičně republikánskou červenou barvu, kterou se Trump prezentoval v celé kampani, doplňovala ještě národní modrá s bílou nebo černá barva. Na grafice šlo obvykle spatřit vlajku USA nebo alespoň pěticípé hvězdy. Trump se tak snažil promítnout tradiční republikánský patriotismus i do své prezentace na Facebooku. V daleko větší míře než Hillary Clintonová používal negativně laděné fotografie svých protikandidátů. V závěru kampaně se proto na jeho facebookovém účtu velmi často objevovaly fotky Hillary Clintonové nebo Baracka Obamy.

Za zmínku jistě stojí i styl textové komunikace Donalda Trumpa na sociálních sítích, který byl ve srovnání s reálným vystupováním velmi autentický. Poměrně často využíval vykřičníky nebo kapitálky, které dodávaly jeho příspěvkům poměrně agresivní styl, kterým se po celou dobu kampaně prezentoval. To by si jiný kandidát mohl pouze těžko dovolit, u Trumpa to ovšem vůbec nevadilo. Velká písmena obvykle využíval při uvádění hlavního hesla kampaně „Make America Great Again“.

(zdroj: Facebook.com 2016)

Volební kampaň na Facebooku provázela i živá vysílání, která byla v dubnu 2016 zpřístupněna pro všechny uživatele. Především Clintonová s Trumpem streamovali svá řečnická vystoupení z mítinků, která mohli uživatelé Facebooku sledovat živě nebo ze záznamu. Nezvykle tak vznikala např. více než hodinu dlouhá videa. Avšak drtivou převahu měly u většiny kandidátů videa s délkou do jedné minuty. Ta měla samozřejmě různá zpracování (profesionální reklamy, podpora od známých osobností, dílčí části projevů nebo rozhovorů kandidátů apod.) týkající se různorodých témat.

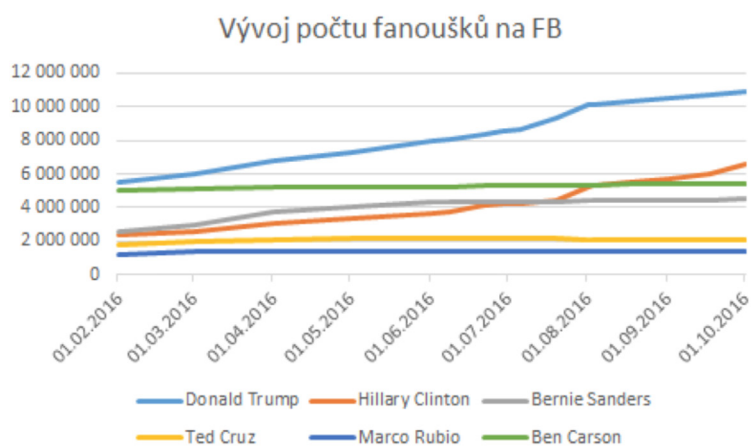
TADY VLÁDNE TRUMP

Ze všech prezidentských kandidátů se na Facebooku mluvilo hlavně o Donaldu Trumpovi. Sklidil nejenom nejvíce zmínek (mentions), ale také lajků (likes) (Scorecard.enga.ge 2016). Donald Trump porážel Hillary Clintonovou na Facebooku ne pouze v počtu fanoušků, ale také v zapojení uživatelů u jednotlivých příspěvků. Clintonová se Trumpovi nemohla rovnat v průměrném počtu lajků, sdílení ani komentářů na příspěvek. Pro demokratku tak může být jedinou útěchou, že na Facebooku zvítězla v počtu „love“ a „sad“ u svých příspěvků. Donald Trump naopak sklidil více „haha“, „wow“ a „angry“ (Vocativ.com 2016b).

kandidát	počet fanoušků ke dni voleb 08. 11. 2016
Donald Trump	12 210 133
Hillary Clintonová	8 200 270
Bernie Sanders	4 564 415
Ted Cruz	2 130 209
Marco Rubio	1 453 590
Ben Carson	5 569 474
Jeb Bush	342 128
Chris Christie	238 956

(zdroj: Scorecard.enga.ge 2016)

Struktura fanoušků na Facebooku se u těchto dvou kandidátů poměrně lišila. Bývala první dáma měla na Facebooku více než osm milionů fanoušků, ale pouze 45 % z nich bylo z USA. Zbytek byli uživatelé z jiných států. Mezi nejpočetnější zástupce těchto zemí patřilo Mexiko, Indie nebo Bangladéš (Socialbakers.com 2016b). Donald Trump měl nejen o více než čtyři miliony větší fanouškovskou základnu než soupeřka, ale na Facebooku ho sledovalo také více Američanů. Ti u Trumpa tvořili téměř 65 %. Nejvíce ho mimo území USA sledovali uživatelé

z Indie tvořící 1,7 % fanoušků a následovaly účty z Kanady nebo Mexika (Socialbakers.com 2016a).

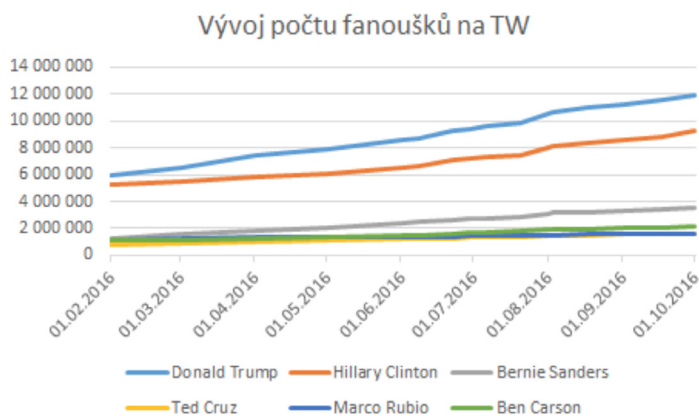
Oba kandidáti se na Facebooku lišili také po obsahové stránce. U Clintonové obsahovalo přes 95 % příspěvků video, fotku nebo odkaz. Trump využíval video u 70% příspěvků, často si vystačil s pouhým textem (Vocativ.com 2016b). Ale nejde pouze o počty využití. Svou roli sehrály také odkazy, se kterými pracoval každý tým trochu jiným způsobem. Hillary Clintonová je využívala častěji než Donald Trump, ale rozdíl byl také v tom, kam jednotlivé odkazy mířily - téměř tři čtvrtiny směřovaly přímo na web Clintonové. To vypovídá o snaze udržet si návštěvníky v prostoru pod vlastní kontrolou. Nejúspěšnější příspěvky s odkazy Donalda Trumpa směřovaly převážně na zpravodajské servery (jako např. výrazně konzervativní Breitbart.com) nebo Instagram (Vocativ.com 2016a).

TWITTER: CESTA NA TITULNÍ STRÁNKY ZDARMA

Svoji roli v kampani zásadním způsobem posílil také Twitter. Barack Obama s Mittem Romneym mohli v roce 2012 potenciálně oslovit přibližně 160 milionů uživatelů Twitteru, členská základna se ovšem za uplynulé čtyři roky téměř zdvojnásobila a od roku 2015 se drží stabilně nad hranicí 300 milionů uživatelů (Statista.com 2016b).

Důležitost Twitteru pramení z toho, že účty politiků se naučili hojně sledovat novináři. Těm nahrává fakt, že mohou jednotlivé tweety jednoduše vložit do obsahu zpravodajských webů, takže twitterová vyjádření často nahrazují citace. Prezidentským kandidátům tak jde o upoutání pozornosti a získání cenného prostoru v médiích. To se po celou dobu kampaně dařilo Donaldu Trumpovi, který právě díky svým kontroverzním tweetům dokázal plnit novinové titulky, aniž by musel platit horentní sumy za reklamu. Lehce nadneseně bychom mohli říct, že twitterový účet Trumpa získal vlastní zpravodajské pokrytí a byl velmi ostře sledovaný.

Podobně jako se Hillary Clintonová na Facebooku zaměřila na španělsky mluvící voliče, učinila tak i v případě Twitteru. Na této sociální síti dokonce spustila twitterový účet @Hillary_esp, který kopíroval oficiální účet, avšak byl veden ve španělštině.

Ne všichni uživatelé ovšem byli reální. Podle nástroje Twitter Audit měl největší podíl skutečných uživatelů účet Martina O'Malleyho a Bernieho Sanderse. Mezi jejich followery bylo zhruba 90 % skutečných uživatelů. Naproti tomu byl Jeb Bush s Donaldem Trumpem, kteří měli shodně lehce přes 60 % skutečných odběratelů. V případě Donalda Trumpa by tedy mohlo být až 5 milionů followerů falešných. O něco málo lépe než Trump s Bushem si vedla Clintonová s Christiem (TwitterAudit.com).

KOUZLO TWITTERU? DELETE YOUR ACCOUNT

Hillary Clinton ✓
@HillaryClinton

Following

Delete your account.

Donald J. Trump @realDonaldTrump

Obama just endorsed Crooked Hillary. He wants four more years of Obama—but nobody else does!

RETWEETS

558,694

LIKES

713,990

8:27 PM - 9 Jun 2016

Přesně tato tři slova stačila Hillary Clintonové pro vytvoření nejúspěšnějšího tweetu za celé období kampaně. Clintonová takto reagovala na Trumpův tweet, který oznamoval, že jí Barack Obama vyjádřil podporu. Její nejúspěšnější příspěvek na Twitteru zaznamenal přes půl milionu retweetů a přibližně 700 tisíc favorites, což zajistilo tweetu značnou popularitu i mezi novináři a tím následně bohaté mediální pokrytí.

Jenže to by nebyl Donald Trump, aby na tuto výzvu nezareagoval. Dvě hodiny na to se v reakci na příspěvek Clintonové zrodil jeden z jeho nejúspěšnějších tweetů. Trump se v něm politické soupeřky ptá, jak dlouho trvalo jejímu týmu 823 lidí než předchozí tweet vymyslel a kde je 33 tisíc e-mailů, které smazala. Tweet sice nezaznamenal takovou odezvu jako ten od Clintonové, nicméně i s téměř 170 tisíci retweety a 290 tisíci favorites se stal právě Trumpovým nejúspěšnějším příspěvkem na Twitteru.

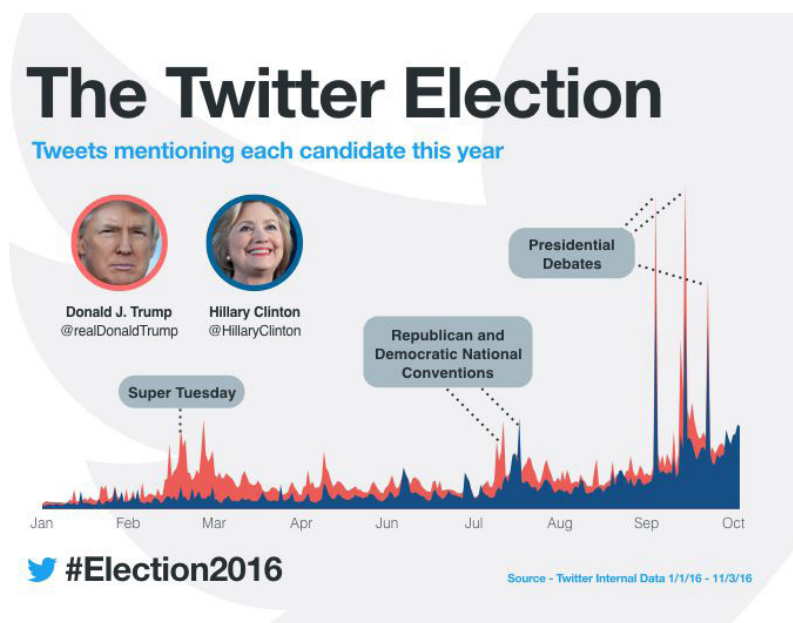
Za zmínku ale stojí i další úspěšné tweety obou kandidátů, protože se v jistém ohledu podobají. U Hillary Clintonové zaznamenal úspěch tweet, který obsahoval čtyři roky starý příspěvek republikánského oponenta s výrokem o konceptu globálního oteplování, jenž byl velmi sdílený v průběhu první debaty. Trump totiž popřel, že by zmíněný výrok kdy řekl, což nebyla pravda. Tým Hillary Clintonové proto k tomuto důkaznímu tweetu opět velmi jednoduše dopsal „I never said that.“ – Donald Trump, who said that. #debatenight“ („Nikdy jsem to neřekl.“ - Donald Trump, který to řekl. #debatenight“) A další velmi úspěšný tweet byl na světě. Trumpovi se stejně jako v prvním případě vyplatila sázka na kauzu e-mailů protikandidátky. V době, kdy se médií šířila zpráva o tom, že Trumpova žena Melanie okopírovala projev od manželky Baracka Obamy Michelle, Trumpův tým tweetnul „The media is spending more time doing a forensic analysis of Melania’s speech than the FBI spent on Hillary’s emails.“ (volně přeloženo: „Média věnují více času forenzní analýze projevu Melánie, než FBI věnuje vyšetřování emailů Hillary.“) Příspěvek se stal velmi úspěšným, když ho 120 tisíc uživatelů retweetlo a téměř 250 tisíc udělilo favorite. V závěru kampaně dokázal Trump zabodovat s tweetem obsahujícím slogan jeho kampaně „TODAY WE MAKE AMERICA GREAT AGAIN!“ („DNES UDĚLÁME AMERIKU OPĚT VELIKOU!“).

Při pohledu na posledních 3 200 tweetů obou kandidátů lze zjistit poměrně hodně informací. U obou tvoří většina příspěvků textové tweety. V případě Hillary Clintonové je to zhruba 71 %, u Donalda Trumpa se jedná o drtivou, téměř 95% většinu. Zbýlých 5 % tvoří u Trumpa retweety, ostatním uživatelům odpověděl pouze v jednotkách případů. U Clintonové mají retweety přibližně 21% podíl na všech tweetech. Pouze 8 % ze všech jejich tweetů bylo reakcí na ostatní uživatele.

Zajímavý je i pohled na zařízení, ze kterého byly tweety odesílány. Tým Hillary Clintonové využíval pro správu účtu webového klienta TweetDeck, který umožňoval jednotlivé tweety plánovat. U Donalda Trumpa tomu bylo naprosto odlišně. Jeho tým posílal tweety z webu zcela minimálně. Z 90 % byly tweety zasílány z mobilního telefonu. Tým Hillary Clintonové tedy jednotlivé příspěvky plánoval, zatímco lidé kolem Donalda Trumpa tweetovali zpravidla živě z chytrých telefonů.

Asi nepřekvapí, že v případě Hillary Clintonové byly nejpoužívanějšími slovy „trump“, „donald“, „hillary“ nebo „president“. U Donalda Trumpa jsou to výrazy jako „great“, „thank“, „crooked“, „hillary“ nebo „trump“. Nejčastěji využívané hashtagy Trumpem na Twitteru byly #trump2016, #makeamericagreatagain nebo #crookedhillary. U Hillary Clintonové se jednalo o #demsinphilly, který doprovázel demokratický nominační sjezd ve Philadelphii, #debate a #imwithher, což byl ústřední slogan její kampaně. Největšího počtu zmínek se účty obou hlavních rivalů dočkaly během volebního superúterý, republikánského a demokratického národního konventu a během prezidentských debat.

(zdroj: Bus.com 2016)

INSTAGRAM KOPÍROVAL FACEBOOK, SANDERS OVLÁDL YOUTUBE

Během předchozích prezidentských voleb se o Instagramu mluvilo jako o sociální síti, jejíž vrchol má teprve přijít. Kandidáti tehdy mohli oslovit přibližně 30 milionů uživatelů (Instagram.com 2012), od roku 2012 se ale tato síť rozrostla ze všech nejvíce a v současnosti má zhruba 500 milionů uživatelů, kteří jsou aktivní alespoň jednou za měsíc (Statista.com 2016c). Význam a zapojení této sítě do kampaně je proto zcela nesrovnatelné.

Obsah na Instagramu se u kandidátů výrazně podobal tomu na Facebooku. Pokud bylo možné zaznamenat rozdíl, tak to byl jednoznačně větší důraz na fotografie z mítinků, které velmi vizuálně vykreslovaly masovou podporu kandidátů. Fotky tohoto typu se objevovaly takřka u všech kandidátů, kromě toho se na Instagramu vyskytovaly také vystřižené úspěšné

příspěvky z Facebooku nebo Twitteru. Ačkoli lze na tuto sociální síť vkládat i videa, dominovaly fotografie.

(zdroj: Instagram.com 2016)

Nepatrně odlišně přistupoval k Instagramu Donald Trump. Ten poměrně často repostoval příspěvky od svých dětí případně ostatních členů rodiny, zejména pak od dcery Ivanka. Ta má na svém instagramovém účtu více než dva miliony sledujících, což je i na americké prostředí docela vysoké číslo (Instagram.com 2017). Trumpova dcera je v USA oblíbenou postavou a navíc měsíc před volbami vydala knihu s názvem *Women Who Work* (Ženy, které pracují), která jí na popularitě rozhodně neubrala. Je možné se domnívat, že přebíráním příspěvků od svých dětí a především dcery Ivanka se Trumpův tým snažil oslovit mladé voliče a ženy, u kterých po celou dobu kampaně ve výzkumech výrazně ztrácel.

Instagram je jednou z pěti sociálních sítí, kterou využili všichni prezidentští kandidáti, tentokrát se ovšem výrazně lišily počty sledujících. Stejně jako ve většině případů této statistice vévodili Donald Trump s Hillary Clintonovou, kteří měli každý přibližně 2,5 milionů sledujících. Většina kandidátů (vyjma Bernieho Sanderse s 1,6 miliony) se ale pohybovala spíše v řádech deseti tisíců fanoušků.

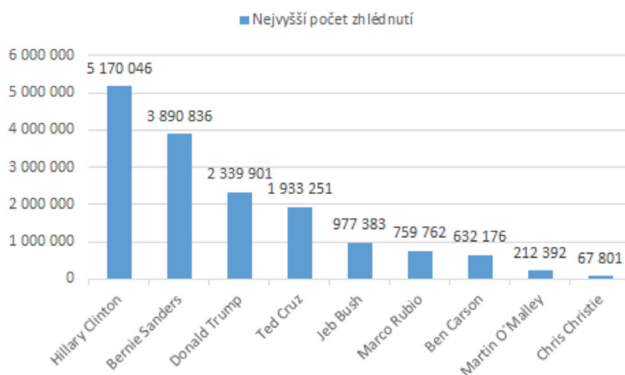
S rozmachem internetu a nástupem chytrých telefonů se zvýšila poptávka po náročnějších formách multimediálního obsahu. To zapříčinilo naprosté ovládnutí internetu nejrůznějšími podobami videa. Nepochybně tomu pomohl také server YouTube, na který jen v USA měsíčně zavítá přes 167 milionů uživatelů (Statista.com 2016d). Ačkoli by se nabízelo, že na této stránce zákonitě zaznamenají úspěch zejména mladší kandidáti, nestalo se tak. Uživatelé

dali přednost pětasedmdesátníkovi Berniemu Sandersovi nebo pouze o několik let mladší Clintonové. Právě oni měli nejen nejvíce odběratelů ze všech prezidentských kandidátů, ale také největší počet zhlédnutí u jednotlivých videí. O generaci mladšímu Cruzovi s Rubiem by nestačil součet odběratelů ani na polovinu počtu, které získal Sanders nebo Clintonová.

Nejsledovanější video publikovala na svém účtu Hillary Clintonová. Video zvané Mirrors, ve kterém se na sebe mladé dívky dívají do zrcadla, přičemž klip doprovází urážky od Donalda Trumpa na adresu žen, zaznamenalo od konce září 2016 do poloviny října 2016 přes pět milionů zhlédnutí. To se nepovedlo žádnému jinému prezidentskému kandidátovi. Nejvíce se přiblížil s téměř čtyřmi miliony zhlédnutími Sandersův klip America, který byl ale na YouTube již od ledna 2016. Na poslední chvíli dokázal zabodovat Donald Trump s negativně laděným klipem We are the Silent Majority, jehož účel byl těsně před volbami mobilizovat své voliče. Video se stalo naprostým hitem Trumpova účtu. Za tři dny získalo více než tři miliony zhlédnutí.

YouTube - nejsledovanější videa 13/10/16

Ostatní sítě hrály třetí housle

Kandidáti v kampani pracovali také s menšími sociálními sítěmi, které dosud do kampaně zapojeny nebyly. Jednalo se například o Snapchat, který po celém světě využívá zhruba 150 milionů zejména mladých lidí (Statista.com 2016e). Podobně je na tom v Česku málo známá síť Tumblr, jenž taktéž využívají především mladší generace. Hvězdou této velmi liberální sítě se stal demokrat Bernie Sanders (EuroNews.com 2016). Určité pozornosti se dostalo také sociální síti Pinterest. Ta pracuje zejména s populárním videem a fotografiemi, které si uživatelé mohou pomocí tlačítka „Pin it“ připíchnout na své virtuální nástěnky. Většina prezidentských kandidátů měla také zřízený účet na největší profesní sociální síti LinkedIn.

ČAS SNAPCHATU JEŠTĚ NEDOZRÁL

Sociální síť, která je populární zejména u mladých lidí, v USA využívá více než 60 % majitelů chytrých telefonů ve věku 13-34 let. Základ tvoří fotky nebo maximálně desetisekundová videa (snapy), které si mezi sebou uživatelé posílají. Specifikem Snapchatu je to, že snapy po několika vteřinách zmizí. Případně lze vytvořit „Příběh“, který ve Snapchatu vydrží 24 hodin (TyInterneť.cz 2016). Snapchat nabízí i tři formáty reklamy, které tak mohou oslovit zejména teenagery. Jedním z nich je tzv. geofiltr. Ten umožňuje vytvořit vlastní filtr, který mohou využít uživatelé na své snapy na základě lokality, kterou zadavatel definuje (WebSetNet.com 2016). Donald Trump jako vůbec první politik využil v kampani národní geofiltr, který mohli použít všichni uživatelé Snapchatu v USA.

Snapchat je poslední sociální sítí, na které byli aktivní všichni prezidentští kandidáti. Navzdory různým predikcím se ale Snapchat nestal symbolem letošních voleb. Nejde o to, že by ho používalo málo lidí, ale o jejich strukturu. Na Snapchatu najdeme zejména věkovou skupinu v rozmezí 18 - 24 let, která netouží využívat tuto aplikaci kvůli politickému zpravodajství, ale chce se hlavně bavit. Navíc u Facebooku a Twitteru existují měřitelné metriky (likes, favorites, shares, retweets), zatímco u Snapchatu nic takového prozatím nenajdeme (WashingtonPost.com 2015).

Donald Trump vůbec jako první politik zakoupil tzv. národní geofiltr s názvem „Debate Day - Donald J. Trump vs. Crooked Hillary“ (ArsTechnica.com 2016). Skrze tento filtr mohli všichni uživatelé Snapchatu v USA sledovat první prezidentskou televizní debatu. Do té doby kandidáti (zejména Clintonová a Sanders) utráceli pouze za regionální geofiltry. Trump tak zacílil na tzv. mileniály, tedy mladou generaci, která je na sociálních sítích doma. Filtr, ve kterém mohli uživatelé sledovat Donalda Trumpa s květinovou korunou na hlavě nebo Hillary Clintonovou s králíčím ušima, údajně zaznamenal téměř 80 milionů zobrazení (CNN.com 2016). Přesto se vliv Snapchatu zcela určitě nedá srovnávat např. s rolí Facebooku nebo Twitteru (CBSNews.com 2016).

TRUMP ŘEKL LIDEM, JAK SE MAJÍ CÍTIT

Už tedy víme, že byl Donald Trump na sociálních sítích velmi úspěšný. Proč tomu ale tak bylo? Zdá se, že Trump má přirozený talent na kontroverzní výroky, které automaticky přitahují pozornost médií, čímž si zajišťuje mediální prostor zdarma a také příliv fanoušků. Druhou

částí úspěchu byl ovšem zvolený jazyk. Zatímco ostatní politici měli problém s přenesením svých často komplikovaných projevů na zjednodušující sociální média, Donald Trump tento problém evidentně neměl. Dle studie Language Technologies Institute na Carnegie Mellon University jsou Trumpovy (mluvené) projevy z gramatického hlediska na úrovni žáka šesté třídy a jen o rok vyspělejší je Trumpova slovní zásoba (Independent.co.uk 2016). Je to právě Trump, kdo je známý extrémně krátkými větami v projevech, jako je například „I know words, I have the best words. I have the best, but there is no better word than stupid“ (DailyCaller.com 2015) (volně přeloženo: „Znám slova. Znám ta nejlepší slova. Mám ta nejlepší, ale v tomto případě není lepšího slova než: hloupý.“) Z gramatického hlediska na tom byl hůře pouze George Bush, ovšem i ten používal vyspělejší slovní zásobu. Nutno podotknout, že ani ostatní kandidáti roku 2016 nebyli vyhodnoceni jako výrazně komplexnější řečníci, přesto Trump skončil na pomyslném žebříčku jasně nejnižší. Na opačném pólu bychom v roce 2016 našli Berniho Sanderse.

Nekomplikovaný jazyk se jistě mnohem snadněji přenáší do zkratkovitého sdělení na internetu. Trump měl ovšem v rukávu ještě jednu důležitou praktiku, která provázela jeho vyjádření. Naprostá většina jeho postů byla určitým způsobem pocitově zabarvená, povětšinou ovšem negativně. Jen velmi malá část příspěvků byla neutrálních, nejčastěji se jednalo o povinná oznámení. U těch zabarvených Trump často na konci připojoval krátké dovětky, které zprávu jednoduše zarámovaly a napověděly čtenářům, jak je zpráva myšlena a jak se u její konzumace mají cítit. Typicky se jednalo o krátké věty nebo zvolání jako „šílené a nepravdivé - FALEŠNÉ ZPRÁVY“, „Smutné“, „To si tedy nemyslím!“ nebo „Velký problém“ (YouTube.com 2016).

Donald J. Trump
@realDonaldTrump

Following

Just had a very open and successful presidential election. Now professional protesters, incited by the media, are protesting. Very unfair!

RETWEETS
70,490

LIKES
233,734

3:19 AM - 11 Nov 2016

67K

70K

234K

(zdroj: Twitter.com 2016)

Kombinací těchto prvků se Trumpova komunikace výrazně přibližovala tomu, jak spolu lidé komunikují na internetových chatech jako FB Messenger nebo WhatsApp, což se zase podobá naší mluvené komunikaci. Zatímco ostatní politici vytvářeli na sociálních sítích texty, Trumpův projev ke konzumentům „mluvil“. Republikánský kandidát se v internetové komunikaci jednoduše nepodobal žádnému z politiků, podobal se ale dalším uživatelům. Byl úsečný, emocionální a často velmi osobní (i ve svých útocích). Sociální sítě jsou o lidech, proto tento osobitý přístup vyvolával silné zaujetí. Tento styl komunikace se hodil k celkové strategii Trumpovy kampaně a dokresloval jeho osobní značku.

PROBLÉM SOCIÁLNÍCH BUBLIN A FALEŠNÝCH ZPRÁV

Sociální sítě jsou vynikající platformou pro sdílení zpráv, ne všichni uživatelé si ovšem uvědomují, že je svět na internetu značně pokřivený. Není tajemstvím, že se lidé mají tendenci obklopotvat lidmi podobnými – podobně vzdělanými, podobně starými, s podobnými koníčky. Stačí se podívat na vaše přátele a určitě najdete spoustu podobných charakteristik. To se děje jak na sociálních sítích, tak v reálném světě. V roce 2004 přišel americký novinář Bill Bishop s termínem „the big sort“ (velké třídění) a následně stejnojmennou knihou, ve které popisuje, jak se americká společnost proměnila v posledních 30 letech. Američané se sami od sebe „roztřídili“ do homogenních komunit – ne na úrovni regionů nebo států, ale na úrovni měst a čtvrtí. Lidé si vybrali sousedy, kostely nebo televizní show tak, aby odpovídaly jejich přesvědčení a životnímu stylu. To vytvořilo společnost, kde různí lidé žijí jinde, vzájemně se příliš nepotkávají, a proto si ani nerozumí.

Obdobný proces probíhá na sociálních sítích. V roce 2015 publikovali vědci Facebooku studii v časopisu Science, ve které zkoumali na 10,1 milionech uživatelů z USA, jak jsou lidé vystavováni odlišným názorům v politické oblasti (ScienceMag.org 2015). Ti se sami definovali na škále konzervativní-umírněný-liberální. Na Facebooku ovlivňují naše uzavření do bublin tři faktory: kdo jsou naši přátelé a jaké věci sdílejí, jaké příspěvky nám zobrazuje algoritmus samotného Facebooku ve výběru příspěvků, a zatřetí – na které ze zobrazených příspěvků klikneme. Pokud největší roli hraje druhý faktor, je na vině Facebook, pokud první nebo třetí, mohou si za to uživatelé sami.

Kdybychom si vybrali náhodnou skupinu lidí na Facebooku a konzumovali příspěvky z médií, které tito uživatelé sdílejí, bylo by 45 % zpráv, které vidí liberálové, a 40 % těch, které vidí konzervativci, z opačného pole. Jenže voliči nekonzumují informace od náhodně vybraných lidí, ale od svých přátel. Vědci zjistili, že pouze 24 % zpráv u liberálů, resp. 35 %

u konzervativců bylo z opačného politického spektra. V tomto ohledu tedy hraje zásadní vliv právě to, koho máte mezi přáteli (tamtéž).

Algoritmus Facebooku, který rozhoduje o tom, co se komu zobrazí na základě mnoha parametrů, z nichž jeden je interakce mezi uživateli v minulosti, situaci nadále zhoršil. Výše zmíněné hodnoty padly na 22 resp. 34, což je ovšem poměrně malý pokles. Algoritmus tedy pomáhá vytvářet bubliny, ale ne nijak radikálně. Poslední složkou je výběr toho, na co uživatelé následně klikají. Zde se poměr dále lehce změnil – 21 % zpráv u liberálů a 30 % u konzervativců, na které uživatelé kliknou, pocházejí z opačného politického tábora. Výzkumníkům tedy vyšlo, že raději klikáme na příspěvky, které posilují náš existující názor, což je známý koncept. Stejně tak je známo, že lidé mají tendenci více věřit zprávám, které potvrzují jejich již existující názory, které navíc často zcela nekriticky přijímají. Ze všech proměnných tedy nejvíce vytváření sociálních bublin ovlivňují sami uživatelé svými akcemi na Facebooku – to ovšem napsali sami analytici Facebooku, čímž velkou část viny hodili na uživatele. Kartik Hosanagar ze serveru Wired.com tvrdí, že by Facebook mohl aktivně bojovat proti vytváření bublin tím, že by schválně nabízel uživatelům novinky z opačného spektra (Wired.com 2016). Ihned ovšem dodává, že Facebook nemá žádnou takovou povinnost a že se v první řadě jedná o firmu, která má jiné zájmy než vyvažovat názorové bubliny. Uživatelé s tím ovšem mohou aktivně bojovat, pouze si zvolili jednodušší přístup a dále své přátele filtrují podle názorů. Část práce je tedy na uživatelích a část na Facebooku.

Vytváření sociálních bublin je ovšem jen jednou částí skládky, která mohla mít vliv na výsledek amerických voleb. Dalším dílkem jsou falešné, záměrně vymyšlené zprávy, neboli hoaxy. Ukázalo se, že během posledních tří měsíců volební kampaně, tedy v nejkritičtějších obdobích, mělo na Facebooku 20 nejpopulárnějších (nejvíce komentářů, sdílení, lajkování) falešných zpráv týkajících se amerických voleb větší dosah než 20 nejrozsáhlejších zpráv založených na pravdě. Z 20 nejpopulárnějších volebních hoaxů byly všechny pro Donalda Trumpa nebo proti Hillary Clintonové, což mohlo ovlivnit výsledek voleb (BuzzFeed.com 2016a).

Toto zjištění pochopitelně strhlo vlnu kritiky na společnost Facebook. „Osobně si myslím, že myšlenka, že falešné zprávy na Facebooku, což je velmi malé množství z obsahu, ovlivnily volby jakýmkoli způsobem, je šílená. Voliči se rozhodují na základě své odžité zkušenosti,“ prohlásil šéf Facebooku Mark Zuckerberg po volbách (TheVerge.com 2016). Problém je v tom, že Zuckerberg svým výrokem popřel vlastní výzkumy Facebooku.

V roce 2010 se v USA konaly volby do Kongresu. Facebook se při této příležitosti spojil s Univerzitou v San Diegu a zobrazil 61 milionům Američanů upozornění, že dnes je volební den. Facebook rozdělil všechny, kterým bylo přes 18 let (a přihlásili se 2. listopadu 2010 k síti),

do tří skupin. Zhruba 611 000 uživatelů (1 %) dostalo informační zprávu na vrcholu news feedu, které obsahovalo odkaz na seznam adres volebních místností. Uživatel navíc mohl kliknout na tlačítko „Volil jsem“, čímž dal svým přátelům najevo, že se zúčastnil voleb. Facebook toto upozornění pojmenoval Voter Megaphone. 60 milionům (98 %) uživatelů se zobrazila podobná zpráva, ale obohacená o profilové fotky až šesti náhodně zvolených facebookových přátel, kteří klikli na tlačítko „Volil jsem“. Zbývajících 1 % (613 000) uživatelů bylo zařazeno do kontrolní skupiny a nedostalo žádnou zprávu. Na základě výsledků a analýzy vývoje volební účasti výzkumníci odhadují, že samotná zpráva k volbám přivedla 60 000 lidí, ale dalších 280 000 k volbám přišlo na základě toho, že se jim zobrazila zpráva od někoho z přátel, kteří klikli na tlačítko. Celkem tedy experiment k urnám přivedl 340 000 lidí. A to konzervativním odhadem, při kterém se vědci snažili vyloučit alternativy, kdy se zpráva zobrazila příliš pozdě na to, aby mohla mít nějaký efekt.

Jednak tedy přímo lidé z Facebooku dokázali, že sociální síť má přesah do reality (výsledky byly publikovány v prestižním časopisu Nature), ale co je závažnější – minimálně z hlediska vědecké etiky – výzkum mohl reálně zasáhnout do výsledků voleb. Zvyšoval účast mladých lidí, čímž pomáhal demokratům. Místo toho, aby Megaphone Facebook přestal používat, použil tento nástroj v USA ve volbách v roce 2012, 2014, volbách do EP, ve skotském referendu, v Indii a také v Británii v roce 2015 při rozhodování o vystoupení z EU.

HNÍZDO HOAXŮ Z MAKEDONIE

V roce 2012 se konal další experiment. Facebook nechal vybraným 1,9 milionům uživatelů tři měsíce před volbami v news feedu zobrazovat nejdříve seriózní zprávy na úkor zábavného obsahu a bulváru. Podle analytiků z Facebooku tato změna měla za následek „měřitelné zvýšení občanské angažovanosti a volební účasti“ (MotherJones.com 2014). U této skupiny mělo dojít ke zvýšení volební účasti až o 3 % (HuffingtonPost.com 2014). V roce 2014 Facebook oznámil, že s politickými experimenty končí (CheatSheet.com 2014), výsledky průzkumů z předchozích období ovšem publikoval ještě v následujících letech. Rovněž v roce 2012 pro změnu Facebook tajně pozměnil výběr příspěvků u 700 000 uživatelů tak, aby se jim zobrazovalo více pozitivního nebo více depresivního obsahu. Ti, kterým se zobrazoval pozitivní obsah, sami publikovali pozitivnější příspěvky a naopak (o tom, jak se lidé reálně cítili, samozřejmě výzkumníci nemohou nic vědět). Stejně jako mnoho dalších výzkumů tedy dokázali i výzkumníci Facebooku, že lidé jsou ovlivňováni jejich okolím a skutečnými sociálními vazbami.

Zuckerbergův výrok o tom, že Facebook nemohl ovlivnit volby, tak pouze těžko obstojí. Problém je o to horší, že dvě třetiny Američanů jsou na Facebooku a 44 % americké populace používá Facebook jako zdroj zpráv (Journalism.org 2016). Rozhodně ne všechny zprávy, které

se jednoduše šíří na internetu, pocházejí z důvěryhodných serverů a část z nich je zcela vymyšlená. Výzkumníci ze Stanford University zjistili, že 80 % středoškoláků nedokáže odlišit falešné zprávy od těch skutečných (Respekt.cz 2016b) a toto číslo bude pravděpodobně stále velmi vysoké napříč generacemi.

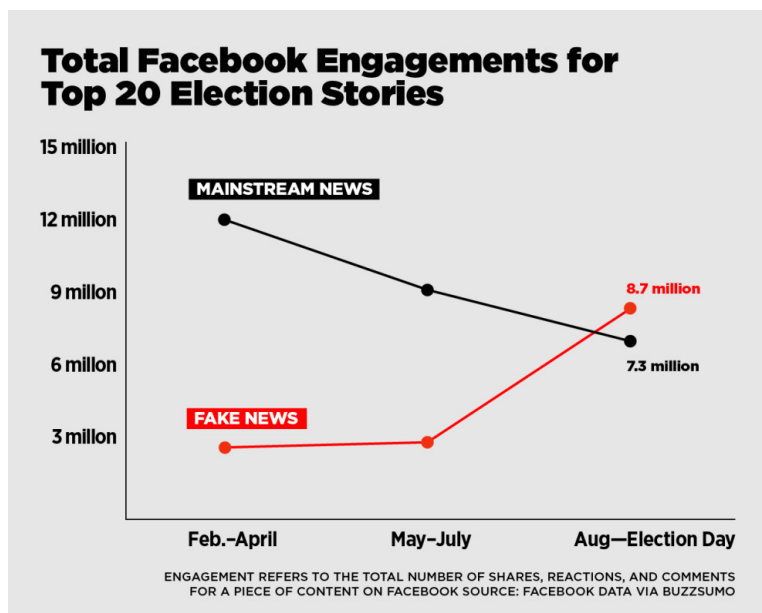
Vymyšlené zprávy mají pro svou senzačnost vysoký potenciál k rychlému šíření. Několik příkladů za všechny – papež František měl šokovat svět, když veřejně podpořil Trumpa. To je na první pohled zjevná lež – jednak myšlenka, že by papež zasahoval do amerických voleb je minimálně těžko představitelná a navíc je papež zastánce přijímání uprchlíků, což je zcela v protikladu s tím, co celou dobu říkal Trump. Velké pozornosti se také pouhých několik dní před volbami dostalo článku, který popisoval, že je agent FBI, který zveřejnil e-maily Clintonové, po smrti. Informaci měl zveřejnit Denver Guardian, který ovšem ani neexistuje. Na Facebooku se samozřejmě šířily i opravné zprávy, nikdy ovšem nedosáhly ani zlomku popularity původních hoaxů.

Doslova hnízdo serverů publikující falešné zprávy odhalil server BuzzFeed.com. V městečku VelesvMakedonii sídlí 45 000 obyvatel a je zde registrováno také na 140 webů s doménami jako WorldPoliticus.com, TrumpVision365.com, USConservativeToday.com, DonaldTrumpNews.co, nebo USADailyPolitics.com. Tyto weby před volbami dělaly jediné: zásobovaly sociální síť falešnými zprávami s obsahem namířeným na fanoušky Donalda Trumpa (BuzzFeed.com 2016b). Čtenáři se tak mohli dozvědět o „zprávě tisíciletí“, podle které bude „Clintonová obviněna kvůli emailovému skandálu“, což novinářům prozradil „nejmenovaný zdroj od FBI“. Článek získal jen na FB 140 000 interakcí. Další příklad z webu ConservativeState.com hlásal, že Hillary Clintonová v roce 2013 prohlásila, že by byla ráda, aby lidé jako Donald Trump kandidovali, protože jsou upřímní a nedají se koupit. Tento příspěvek získal za týden 480 000 sdílení, reakcí a komentářů. Pro představu – když New York Times odhalil exkluzivní zprávu o tom, že Donald Trump v roce 1995 oznámil 916 milionů ztráty, aby nemusel platit dalších 18 let daně, získal cca 175 000 interakcí, ovšem za měsíc, nikoli týden (tamtéž).

Proč mladíci z Makedonie vytvářeli falešné zprávy, nebo dokonce pomáhali Trumpovi? Peníze. Za návštěvníka z USA získá provozovatel webu z reklam až 4x více než za kohokoli jiného. K vítězství Donalda Trumpa tak možná přispěla základní americká hodnota – princip nabídka/poptávka a podnikavý duch. Makedonští podnikavci zkoušeli experimentovat i s levicovým obsahem a s články podporujícími Bernieho Sanderse, nicméně zjistili, že Trumpovi fanoušci jsou nejnáchylnější k hoaxům a začali cílit články právě na ně (NYTimes.com 2016). Ke stejnému závěru došli i reportéři. Hoaxy samozřejmě existují na obou stranách, ovšem americká pravice je k nim náchylnější.

Do diskuze se zapojil i končící americký prezident Barack Obama, který označil hoaxy šířící se po sociálních sítích za přímé ohrožení demokracie a uvedl, že provozovatelé těchto sítí to nemohou přehlížet (Respekt.cz 2016a). Netrvalo dlouho a dva nejvlivnější hráči na internetu společnosti Google a Facebook uvedli, že chtějí zamezit tomu, aby servery šířící dezinformace využívaly jejich reklamní systémy. A obě společnosti chtějí zajít ještě dále. Google chce ve vyhledávání preferovat výsledky, které se nachází na důvěryhodných serverech (Technet.cz 2016). Podle Zuckerberga bere situaci vážně také Facebook. Chce proto vylepšit algoritmy takovým způsobem, aby byly falešné zprávy označeny nebo je mohli uživatelé snadno nahlásit. Chce také více spolupracovat s fact-checkery nebo kontrolovat, na co se autoři příspěvků odkazují (Respekt.cz 2016a). V polovině prosince 2016 Facebook oznámil, že dá uživatelům možnost hoaxy označovat. Takové příspěvky by měly být označeny titulkem „sporné“ a obsahovat proklik na vysvětlení. Sporné informace by navíc neměly mít možnost sdílení (iHned.cz 2016).

(zdroj: BuzzFeed.com 2016a)

Pro zajímavost – v souvislosti s Brexitem a americkými volbami se stále častěji začalo skloňovat nové slovní spojení post-truth, které se do češtiny překládá jako postfaktický, nebo postpravdivý. Označuje skutečnost, kdy objektivní fakta mají menší vliv na utváření veřejného mínění než emoce a přesvědčení jednotlivců. Zhruba týden po amerických volbách zvolil Oxfordský slovník právě toto slovo mezinárodním slovem roku 2016 (WashingtonPost.com 2016a) a v prosinci následovala se slovem postfaktisch i Společnost pro německý jazyk (Tyden.cz 2016).

PŘEDPOVĚDĚLY SOCIÁLNÍ SÍTĚ VOLEBNÍ VÝSLEDEK?

Ve spojení s výsledkem voleb se v médiích často hovořilo o jasném selhání volebních průzkumů. Jak tomu bylo ve skutečnosti, si můžete přečíst v listopadové kapitole. A právě v tomto kontextu se také spekuluje, že analýzy sociálních sítí dokázaly předpovědět výsledek voleb lépe než již zmíněné volební průzkumy.

Analytici sociálních sítí před volbami upozorňovali, že předvolební průzkumy neodrážejí nálady, které nastanou v den voleb. Naopak poukazovali na to, že mnoho nerozhodnutých voličů se v průběhu kampaně přiklání právě k Donaldu Trumpovi. Stojí za to zmínit, že Trumpovi se těsně před volbami podařilo na sociálních sítích zabodovat, když o něm bylo napsáno o několik desítek tisíc pozitivních zpráv více než o Hillary Clintonové. A podobně na tom byl v průběhu volebního dne i na Twitteru, když získal téměř pět milionů zmínek (mentions), zatímco Hillary Clintonová pouze 2,7 milionů (TechCrunch.com 2016).

Ačkoli se má obecně za to, že prostředí sociálních sítí je spíše pro pasivní participaci a se skutečným odevzdáním hlasu nemá moc společného, letošní prezidentské volby ukázaly, že sociální sítě mají své místo jak v predikování volebních výsledků, tak ve vlivu na skutečné voliče. Navíc se zdá, že tyto sítě budou mít v následujících volbách stále větší vliv. Avšak je nutné mít na paměti, že určitě nebudou schopné odpovědět na veškeré otázky sociologů, a proto i průzkumy veřejného mínění budou nadále potřeba (TechCrunch.com 2016). Zcela určitě bude hrát velkou roli také skutečnost, jak se velcí hráči jako Facebook nebo Google nakonec postaví ke zmíněným sociálním bublinám, hoaxům nebo politickým tématům obecně.

VÍME, KDO JSTE - STAČÍ 70 LAJKŮ

Volby z roku 2016 se zapsaly do historie i kvůli důležitému prvenství na poli sociálních sítí a big data – použití ohromného množství dat z Facebooku k cílení reklamy. Trumpovi v kampani pomáhala inovativní konzultantská firma Cambridge Analytica, která se do politického boje zapojila již dříve v roce 2016 na straně kampaně podporující Brexit. Pomocí metody zvané psychometrie a metody Ocean analyzuje facebookové uživatelské účty, zjišťuje psychologický profil lidí a následně je dělí do různých kategorií, na které je možno cílit odlišnou reklamou (Respekt.cz 2016c). Společnost využívá upravené metody mladého vědce z Polska Michala Kosinského, který pracoval na univerzitě v Cambridge. Svou metodu postupně zdokonaloval od roku 2008 a již v roce 2012 byli s jeho týmem schopni na základě 68 lajků určit barvu pleti s 95 procentní přesností, s 88 procentní přesností, zda je člověk homosexuál, a s 85 procentní

přesností, zda demokrat či republikán (tamtéž). Dále zda uživatel bere drogy, jakého je vyznání, u nezletilých pak třeba to, zda rodiče žijí pohromadě.

Ze studie týmu pod vedením Wu Youyou vyšlo, že počítač odhadne uživatelskou osobnost z 10 lajků lépe, než ho zná průměrný kolega v práci. Ze 70 lajků lépe než jeho přátelé, ze 150 než rodiče a z 300 lajků lépe než jeho vlastní partner (Cam.ac.uk 2015). Kosinski se zalekl toho, jakou sílu by měla firma, která by metodu dokázala použít při cílení na snadno zranitelné skupiny a po různých neshodách v roce 2014 z Cambridge odešel. Přesně taková firma ovšem vznikla. Cambridge Analytica pomáhala po Brexitu nejdříve Tedu Cruzovi a po jeho vyřazení přešla k Donaldu Trumpovi. Firma ovšem metodu dotáhla ještě dále – vytváří různé kvízy maskované jako IQ testy a kupuje další datové zdroje např. ze zákaznických karet obchodníků nebo od specializovaných firem. Vše je zúročeno při cílení reklamy na Facebooku, kdy jsou imigrantům z Haiti zobrazovány obrázky dokazující, že Clintonová selhala při řešení pomoci zemětřesení na Haiti, nebo Afroameričanům výroky Clintonové, ve kterých tuto skupinu označila za „skutečné predátory“ (Respekt.cz 2016c). Podle ředitele Cambridge Analytica Alexandra Nixe eviduje firma až 5 000 datapointů, které umožní předpovídat chování podobně smýšlejících skupin pro 220 milionů Američanů, což jsou skoro všichni dospělí (WashingtonPost.com 2016b).

Shrnutí

- ★ Sociálním sítím v kampaních kandidátů vévodila trojice Facebook, Twitter a Instagram. Debatovaný Snapchat zůstal v pozadí. Hlavní sociální síť zcela nepochybně ovládl Donald Trump.
- ★ Velkou roli v předvolebním klání sehrál Twitter, pro novináře se stal důležitým zdrojem informací. Neefektivněji toho dokázal využít Donald Trump, který na sebe upozorňoval kontroverzními výroky.
- ★ Hillary Clintonová s Donaldem Trumpem vytvářeli zejména na Facebooku a Twitteru enormní aktivitu. V horké fázi kampaně dokázali na sítích vytvořit i několik desítek příspěvků za den. Hillary Clintonová zacílila na Hispánce nebo Latinos příspěvky ve španělštině nebo speciálním španělským twitterovým účtem.
- ★ Efekt vzniku sociálních bublin zapříčinil izolování republikánů a demokratů do vlastních světů, které napomáhaly snadnějšímu šíření záměrně vymyšlených hoaxů. Více zpráv bylo cíleno na podporovatele Trumpa.
- ★ S cílením reklamy pomohlo sofistikované zpracování velkého objemu dat, které pomocí psychologických metod odhadovalo osobnostní charakteristiky voličů, na základě čehož se jim přizpůsobovaly reklamy.

MAKE AMERICA
GREAT AGAIN

FINANCE A ROZPOČET

Pavel Kuka

Prezidentské volby 2016 byly výjimečné v mnoha ohledech. Jednou takovou výjimečností byl i způsob financování některých kandidátských kampaní. Krom tradičních peněz ze stranických fondů, fundraisingových akcí a velkých darů od vlivných mecenášů, měly zásadní vliv i příspěvky samotných voličů. Jeden z kandidátů se dokonce rozhodl část kampaně financovat kompletně ze svého.

Legislativní nastavení financování amerických kampaní je mimořádně komplikovaný svět sám o sobě. Celý systém se neustále vyvíjí a pravidla se často obcházejí pomocí sofistikovaných právních kliček. Úplné popsání tohoto systému by vydalo na samostatnou publikaci, proto se zaměříme pouze na ty nejzajímavější části a vysvětlíme hlavní zdroje financování, díky kterým budeme schopni pochopit základní finančně-politické vztahy.

Dohledem a správou financování jakýchkoliv amerických federálních voleb je pověřena Federální volební komise (Federal Election Commission, FEC.gov 2016a). Komise sbírá a zveřejňuje data, prosazuje ustanovená zákonná opatření, jako jsou omezení a zákazy týkající se příspěvků a monitoruje veřejné financování prezidentských voleb. Díky povinnosti hlásit veškeré příjmy a výdaje jsou tak finanční toky politiků a jejich týmů přehledně archivovány. To umožňuje vytváření zajímavých analýz a určování směřování kampaně, ty jsou pod neustálým drobnohledem veřejnosti a médií.

Základním orgánem financování v každých volbách je kandidátský výbor (Candidate Committee), který spravuje získané příspěvky a realizuje výdaje pod přímou autoritou

kandidáta za účelem jeho zvolení. Jeden člověk může kandidátskému výboru přispět maximálně částkou 2 700 USD (zhruba 65 000 Kč) za jedny volby. Kromě individuálních dárců kandidátské výbory přijímají finance od několika dalších orgánů, jakým je například Národní stranický výbor (National Party Committee, NPC), což je hlavní výkonný výbor oficiálně přidružený k jedné politické straně a registrovaný u Federální volební komise. NPC získává peníze pro politické kampaně a má dohled nad organizací národních shromáždění a nad plánováním kampaní.

Dalším důležitým aktérem, který vstupuje do amerických kampaní, je Politický akční výbor – PAC (Political Action Committee), což je formálně nezávislý výbor organizovaný za účelem získávání peněz ke zvolení kandidátů. Většina výborů reprezentuje podnikatelské, pracovní nebo ideologické zájmy. Jeden PAC může kandidátskému výboru darovat až 5 000 USD, až 15 000 USD ročně národnímu stranickému výboru a 5 000 USD jinému PACu. Spřízněné PACy jsou pak pro legislativu dané darovací limity považovány jako jeden dárc.

Relativně novým a nejvíce využívaným nástrojem politických kampaní jsou ale od roku 2010 tzv. superPACy. Koncept začal být plně využíván na základě judikátu amerického Nejvyššího soudu v případě Citizens United vs. FEC, který stanovil, že princip svobody projevu neumožňuje vládě omezovat nezávislé politické výdaje neziskových organizací. Výsledkem tak bylo zrušení omezení pro výši finančních příspěvků od zájmových skupin fungujících mimo politické strany. SuperPACy mohou získávat finance od korporací, odborů, asociací či jednotlivců. Nepřispívají žádným kandidátům či stranám, nýbrž vykazují nezávislé výdaje na reklamní spoty či jiné formy komunikace, kterými přímo podporují určitého kandidáta (nebo útočí na opozičního). Na výdaje superPACů neexistují žádné limity, pouze nesmějí být přímo koordinovány s kandidáty, kterým pomáhají (PolitickyMarketing.com 2016). Taková koordinace se však velice složitě dokazuje, což z nich dělá ideální volební nástroj. Kromě PACů a superPACů existují ještě Politické akční výbory vedení (Leadership PACy), které jsou vytvářeny současnými a bývalými politickými elitami (členové Kongresu, šéfové stran apod.) za účelem získávání nejen financí, ale také významných podporovatelů. Peníze získané touto cestou jsou využívány v oblastech, kde již nemohou být použity peníze jiných volebních výborů. Leadership PACy vznikají hlavně z důvodu obcházení federálního limitu přímého financování ze zdrojů volených zástupců a politických stran.

DARK MONEY

Nejmladším finančním nástrojem amerických prezidentských voleb jsou politicky aktivní neziskové organizace, ve Spojených státech přezdívané Dark Money. Přestože jsou tyto organizace novinkou, už se stihly probíjet mezi nejvýznamnější nástroje financování kampaní. Temné peníze se jim říká z toho důvodu, že tyto skupiny nemusí prokazovat původ svých příjmů. Mohou tedy neveřejně získávat neomezené peníze od jakéhokoliv dárce. Vynakládání prostředků těchto organizací vzrostlo z 5,2 mil. USD v roce 2006 na 344 mil. USD při prezidentských volbách v roce 2012. Ve volbách v roce 2016 však dosáhly pouze 182 mil. USD (OpenSecrets.org 2016a).

Mezi organizace operující s Dark Money spadá například i velmi vlivná Národní asociace držitelů střelných zbraní (National Rifle Association of America, NRA), která již desetiletí bojuje proti omezování práv držitelů palných zbraní a často pomáhá republikánským kandidátům. Do prezidentských voleb investovala 33,5 mil. USD a spolu s Americkou obchodní komorou (US Chamber of Commerce), která utratila 29,7 mil. USD a 45 Committee s 21,3 mil. USD patří mezi tři největší organizace s výdaji v kategorii Dark Money (OpenSecrets.org 2016b).

Hlavním příjmem peněz pro kandidáty v prezidentských volbách byly superPACy a politické neziskové organizace. Zásadní roli však v roce 2016 hrály individuální příspěvky voličů. Individuální příspěvky se navíc staly významným ukazatelem, jakou mají kandidáti mezi voliči podporu. Díky informacím získaným z finančních výkazů spojených s příspěvky bylo možné určit charakteristiku voličů jednotlivých kandidátů a tím pádem lépe cílit kampaň. Kandidáti se odlišovali například tím, zdali získávali menší částky od většího počtu dárců (Sanders), nebo naopak větší objemy peněz od menšího počtu movitých občanů (Clintonová). Nejvíce však překvapil Donald Trump, kterému se netradičně podařilo získat velké množství financí skrze malé příspěvky (cca 26 % celkových příjmů), což je pro republikánského kandidáta netradiční kategorie příjmů. V kategorii malých příspěvků v poměru k celkovému objemu financí dokonce překonal i Hillary Clintonovou. V jejím případě malé příspěvky tvořilo pouze 16 % financování. Letošní prezidentské volby tak umazaly pomyslnou hranici mezi tradičně vnímanou americkou pravíci a levicí.

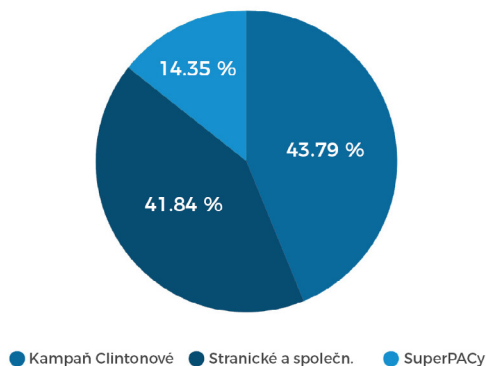

HILLARY CLINTONOVÁ A PENÍZE Z WALL STREET

Kdyby o výsledku voleb rozhodovaly peníze, novým prezidentem USA by byla žena. Hillary Clintonová totiž dokázala získat o půl miliardy dolarů více než Trump. Během své kampaně vybrala celkem 1,4 miliard USD, z toho 14,5 % skrze superPACy. Nejvíce peněz získala ve dvou krajních kategoriích, tedy v příspěvcích menších než 200 USD (celkem 316,7 mil. USD) a pak v objemu nad 2 000 USD (174,9 mil. USD). Hlavní přispěvatelé byli registrováni v Kalifornii a ve státu New York. Dle rozdělení dárců se Clintonová těšila největší oblibě mezi lidmi na penzi, právníky a právníckými firmami.

Kampaň kandidátky demokratů získala 623 milionů USD, prostředky v objemu 595 milionů USD zainvestovala strana, zbytek financí, tedy něco málo přes 206 milionů USD obstaraly superPACy. Největší pro-Clintonovský superPAC Priorities USA (v předchozích volbách financoval i Baracka Obamu) dosáhl hodnoty 192 milionů USD.

Hillary Clintonová - poměr financování

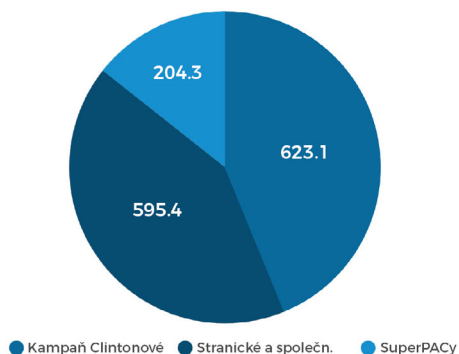
Známymi osobnostmi mezi přispěvateli byli např. Steven Spielberg, Jeffrey Kantzenberg (CEO DreamWorks), George Soros nebo Donald Sussman. Poslední dva zmiňovaní jsou paradoxně (mimo jiné) finančníci Wall Streetu, proti kterým na oko Hillary Clintonová tvrdě vystupovala v mnoha svých projevech. Ačkoliv Clintonová cílila svou kampaň na menšiny, sociálně slabší skupiny a střední třídu, její financování vypovídá o trochu jiné skupině, která má na zvolení Clintonové zájem. Přispěvateli z kategorie dark money jsou například organizace American Bridge 21st Century Foundation, Media Matters, American Democracy Legal Fund a The Bonner Group. Zajímavým detailem je existence anti-Clintonovského superPACu Women against Hillary 2016, který však získal pouze příspěvek ve výši 100 USD.

TRUMP FINANCOVAL KAMPAŇ AŽ DO ZÍSKÁNÍ NOMINACE ZE SVÉHO

Trumpovo financování se vymykalo republikánským standardům. Největším přispěvatelem kampaně během primárek byl totiž Trump sám. Celková částka, kterou Trump do kampaně investoval z vlastních prostředků, se v prosinci vyšplhala na 66 milionů USD. Dalším zdrojem příjmů jsou individuální příspěvky (9,4 mil. USD), hlavně v kategorii pod 200 USD. Nejsilnější podpory se Trump těšil ve státech Texas, Florida, Kalifornie a New York. Po získání stranické nominace se však situace zcela změnila. Objevily se nové silné superPACy. Trump, který si během primárek zakládal na tom, že celou kampaň financuje ze svého, tak nakonec získal 263 milionů USD od jiných dárců. Mezi ty největší se řadí technologický miliardář Peter Thiel. Ten na konci října 2016 Trumpovi skrz superPAC Make America Number 1 věnoval 1 milion USD. Zmiňovaný superPAC je spojený s dalším americkým miliardářem, majitelem společnosti Renaissance Technologies, Robertem Mercerem, který novému prezidentovi přispěl celkovou částkou 15 milionů USD. Make America Number 1 na konci boje o Bílý dům dosáhla hodnoty 20,7 milionů USD. Nejsilnějším superPACem podporujícím Trumpa se však nakonec s 22,6 miliony USD stal Rebuild America Now. Data FEC (FEC.gov 2016b) také dokazují, jak moc se investovalo proti Trumpovi. Our Principles PAC, tedy anti-trumpovský superPAC vybral v boji proti kandidátovi republikánů 19 milionů USD, což je zhruba pětkrát více, než se investovalo proti Clintonové.

Hillary Clintonová - zdroje financování v mil. USD

BERNIE SANDERS SPOLÉHAL NA SVÉ VOLIČE

Co Sanderse zcela odlišovalo od všech ostatních kandidátů byl jeho model financování. Na americké poměry radikálně levicový Sanders kritizoval financování politiky, a proto se jediným zdrojem jeho příjmů staly příspěvky vybrané od individuálních dárců z řad voličů. Nestál za ním žádný aktivní superPAC v klasickém slova smyslu. Oficiálně existovaly čtyři – Feel Bern, Collective Actions PAC, Las Cruces for Bernie a BillionairesforBernie.org. Suma těchto superPACů však nepřesáhla ani 25 000 USD. Další výjimkou byl existující Leadership PAC Progressive Voters of America.

Sanders dokázal vybrat 228,2 mil. USD. 59 % objemu vybraných peněz (134,7 mil. USD) tvořily individuální příspěvky v kategorii pod 200 USD. Znatelnou finanční podporu měl Sanders například od odborů zdravotních sester. Geograficky se Sanders těšil podpoře ve stejných oblastech jako Clintonová. Největší množství peněz tak vybral v Kalifornii a Washingtonu, velice silný byl i v oblasti kolem svého domovského státu Vermont, v New Yorku a Massachusetts.

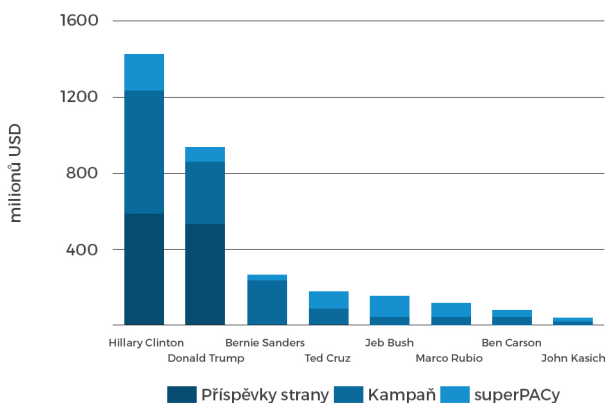
Nejvíce z republikánů během primárek vybral Ted Cruz

Během primárek vybral nejvíce peněz ze všech republikánů Ted Cruz. Z celkových 181 milionů USD pro kampaň (včetně financování superPACů), získal samotný výbor kampaně téměř 93 mil. USD. Model jeho financování výrazně připomínal model Clintonové. Během primárek totiž Cruzova kampaň bodovala v okrajových kategoriích jak pod 200 USD (60,3 mil. USD), tak nad 2 000 USD (17,6 mil. USD). Geograficky byly hlavním zdrojem příjmů státy Texas, Kalifornie a Florida.

Objem vybraných peněz – kromě prostředků Cruzova výboru – se vyšplhal na 89,2 milionů USD. Za Cruzem stálo 8 aktivních superPACů, tedy nejvíce ze všech kandidátů. Čtyři nejsilnější, které se pohybují v rozmezí 8-16 mil. USD, jsou Stand for Truth, Trusted Leadership PAC a Keep The Promise II a III. Příspěvateli do superPACů byli například Robert McNair, podnikatel Robert Mercer, Toby Neugebauer či rodina Wilksových. Důvod pro existenci tolika superPACů místo jednoho velkého byla možnost poskytnutí sponzorům samostatný dohled a kontrolu nad tím, jak jsou jejich příspěvky využívány.

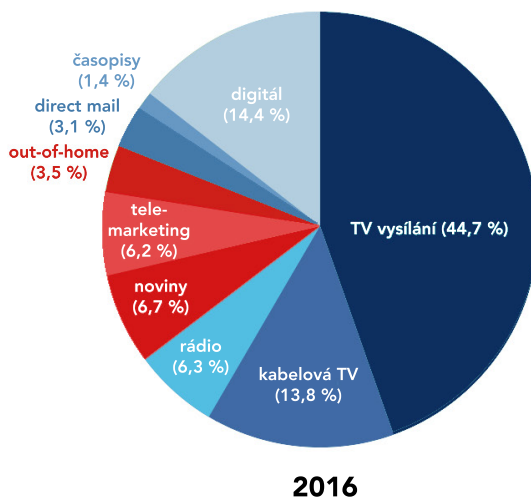
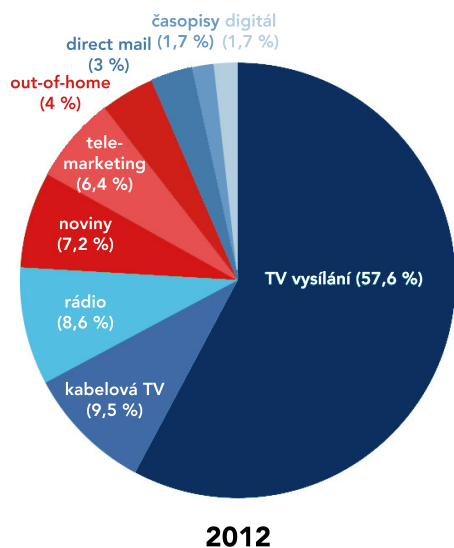

Financování top 8 kandidátů

Média, provoz, cestování

Kam získané prostředky vůbec proudí? Výdajové trendy jsou u všech kandidátů víceméně shodné. Největší část získaných peněz je investována do médií. Reklama kandidáty stojí zhruba 60 % jejich rozpočtů. Spolupráce s mediální agenturou GMMB například Hillary Clintonovou vyšla na 232 milionů USD. Druhou nejnákladnější položkou jsou pak náklady na provoz kampaně, které se pohybují kolem dvaceti až pětadvaceti procent, ty zahrnují platy zaměstnanců, cestovní výdaje a další administrativu.

ZDROJE

Uváděné sumy vycházející z oficiálních údajů zveřejněných Federální volební komisí USA (Federal Election Commission). Data zahrnují všechny příspěvky do prezidentských kampaní, jejich přidružených finančních výborů, celostátních stranických výborů a výdajů superPACů a dalších relevantních skupin do 30. listopadu 2016. Započítány byly i všechny příspěvky na prezidentskou kampaň získané prostřednictvím společných fundraisingových výborů.

Shrnutí

- ★ Způsob financování amerických prezidentských voleb 2016 umazal pomyslnou hranici mezi tradičně vnímanou americkou pravíci a levicí.
- ★ Významnou roli znovu hrály individuální příspěvky v kategorii pod 200 USD, žádnému z kandidátů se však nepodařilo překonat rekord Baracka Obamy z roku 2012.
- ★ Kdyby o výsledcích voleb rozhodovaly pouze peníze, novým prezidentem Spojených států amerických by byla Hillary Clintonová.
- ★ Donald Trump si svou kampaň až do získání stranické nominace financoval bez podpory jakéhokoliv PAC.
- ★ Reklama a další mediální výdaje kandidáty stojí zhruba 60 % jejich rozpočtů.
- ★ Clintonovou finančně podpořili např. Steven Spielberg, Jeffrey Kantzenberg, George Soros nebo Donald Sussman, zatímco Trump využíval prostředků Petera Thiela či Roberta Mercera.

KANDIDÁTI

HILLARY CLINTONOVÁ

Jarmila Bambuchová

Jedna z nejvytrvalejších političek v USA vedla prezidentskou kampaň v podstatě od inaugurace Obamy. Vsadila na lokální mobilizaci lidí, přesné informace o voličích, ale také na obří fundraising, který učinil z její kampaně nejdražší kampaň prezidentských voleb. Kandidátku ale zaskočilo množství kauz, na které nedokázala reagovat s potřebným nadhledem.

Z PRÁVNÍČKY WAL-MART POLITICKÝM MATADOREM

Hillary Diane Rodham Clintonová se narodila v roce 1947 do protestantské rodiny podnikatele v textilnictví v Chicagu ve státě Illinois. První zájem veřejnosti na sebe přitáhla již na konci šedesátých let díky svému feministickému absolventskému projevu ve Wellesley College v Massachusetts, kde v roce 1969 získala bakalářský titul. Práva pak absolvovala na univerzitě Yale v roce 1973. První politickou zkušeností si prošla v roce 1974, kdy se podílela na vyšetřování dokumentů v kauze Watergate. Rodačka z Chicaga se v roce 1979 stala první právníčkou z Yale, která byla jmenována partnerem v nejstarší americké advokátní kanceláři Rose Law Firm. V sedmdesátých letech se také Clintonová, tehdy ještě Rodhamová, seznámila se svým budoucím manželem Billem Clintonem. Zde se jejich životy spojily jednak osobně, tak i profesně. Společně se například podíleli na neúspěšné kampani demokratického kandidáta George McGoverna. Clintonová proti propojení profesních a osobních životů bojovala a i když v roce 1975 konečně svolila ke svatbě, plánovala si ponechat své rodné jméno (Biography. com 2016).

Kromě vystudované advokacie, v rámci které zastupovala například fond ochrany dětí americké PR společnosti Edelman, pracovala na prezidentské kampani Jimmyho Cartera. V 80. a 90. letech byla advokátkou v americkém řetězci s potravinami Wal-Mart nebo společnostech TCBY a Lafaage. Její působení ve Wal-Martu bylo spojeno s neúspěšným bojem za vyšší zapojení žen a zavedení environmentálního programu, ale také s jejím mlčením o tom, že společnost nedodržovala nařízení odborů (Bernstein 2007: 110).

Jméno Clintonová pak začala používat až v souvislosti s kampaní svého muže na pozici guvernéra v roce 1982. Hillary Clintonová fungovala jako nejbližší politický poradce svého manžela i v době jeho prezidentské kampaně, kterou Bill Clinton s její pomocí nakonec v roce 1992 vyhrál. Clinton pak svou manželku jmenoval předsedkyní pracovní komise pro reformu zdravotnictví a povinného zdravotního pojištění. V této funkci prosadila zdravotní reformu Health Security Act, neoficiálně nazývanou Hillarycare. Díky tomu se jako politička angažovala již v období vlády svého manžela, ačkoli reforma nazývaná Hillarycare se stala terčem velké kritiky a skončila politickým fiaskem – neprošla Kongresem (Bernstein 2007: 153). V roce 1996 byl Bill Clinton zvolen podruhé. Na Hillary následně přenesl své politické úspěchy, zatáhl ji ale i do svých skandálů. Osobně se jí dotkly především manželovy milostné aféry, z nichž nejvíce medializovaná byla ta s mladou stážistkou Monikou Lewinskou. Hillary svého manžela po dobu mediálního skandálu neustále podporovala a jinak se nestalo ani po utišení této kauzy. Ze vzniku kauzy obvinila republikány, a mediálně si tak udržela naprostou loajalitu i v situaci veřejného ponižení.

DO SENÁTU DÍKY CHYBÁM SOUPEŘŮ

Po znovuzvolení Clintona se Hillary politicky angažovala spíše opatrně. Začala prosazovat drobné kompromisy v oblasti sociální politiky – jejími hlavními tématy byl boj za práva žen, boj proti AIDS, podpora tradiční rodiny, zjednodušení adopcí atd. Zatímco v oblasti podpory manželovy kariéry byla nadaná, jako politička vždy působila odtahitě a jaksí bez emocí. Negativně bylo vnímáno již její jmenování do pozice předsedkyně pracovní komise pro reformu zdravotnictví, kde byla očividně upřednostněna díky tomu, že byla manželkou prezidenta. Tím si pomalu získala pověst ženy, která se sice zabývá sociálními tématy, ale řeší je ze vzdáleného Bílého domu, odtržená od skutečných amerických občanů a jejich problémů.

S obrazem paničky z Bílého domu bojovala i v roce 2000, kdy se nechala přemluvit ke kandidatuře za New York do Senátu. Heslem její kampaně mohlo být „neudělej více chyb než protikandidáti“. Vyhrála totiž právě díky chybám svých soupeřů. První z nich a hlavní favorit kampaně Rudy Giuliani odstoupil ze zdravotních i osobních důvodů, druhý Rick Lazio měl špatně zacílenou kampaň. Spolu se zvolením prezidenta Bushe se Clintonové podařilo porazit Lazia a s 55 % vyhrát křeslo v Senátu. V nejdražší dosavadní kampani do Senátu oba kandidáti

utratili dohromady přes 90 milionů dolarů (NYTimes.com 2000). Clintonová se v ní stala první „první dámou“, která se ucházela o politický úřad během působení manžela ve funkci 42. prezidenta (Bernstein 2007:303).

Výhra křesla v Senátu jí poskytla druhou šanci ukázat, že je schopná a svou práci dělá pečlivě. To se také povedlo, protože její následné působení v úřadu bylo vnímáno velmi kladně, a tak se postupně zlepšila i její politická image. V listopadu 2006 pak dosáhla na znovuzvolení, a to již s velkým nárůstem 36 % hlasů. V kampani utratila přes 36 milionů dolarů, více jak kterýkoli jiný kandidát do Senátu daných voleb.

PREZIDENTSKÝ POKUS ZASTAVIL OBAMA

Hillary Clintonová si přesto držela média spíše od těla a udržovala image političky, která je chladná, vytrvalá a politicky konzistentní. I přes občasnou změnu politických názorů ve svých hlavních tématech nepovolila a prosazovala je se stejnou intenzitou i v prezidentské kampani v roce 2008 (HillaryClinton.com 2016). Kampaň na prezidentku začala vést v podstatě už v roce 2003, kandidaturu oznámila až v lednu 2007. Protikandidát Barack Obama, zprvu outsider s malým rozpočtem a nízkými preferencemi, ale překvapivě v den primárek získal dostatečný počet delegátů i superdelegátů, aby se stal předpokládaným kandidátem s automatickou nominací. Hillary Clintonová tak byla nucena uznat svoji porážku a veřejně Baracka Obamu podpořila do jeho souboje s Johnem McCainem. Obama oproti očekávání na pozici svého viceprezidenta nejmenoval Clintonovou, ale Joea Bidena. Po svém vítězství ji ale v lednu 2009 nominoval jako 67. ministryni zahraničí (Secretary of State). Z této pozice odstoupila předčasně na konci roku 2012 kvůli problémům se svým zdravím – byla jí diagnostikována sraženina v mozku. Po krátké rekonvalescenci si ale opět začala budovat svou politickou image v dlouhodobé kampani. Tentokrát s jasným cílem: vyhrát příští prezidentské volby (Biography.com 2016).

Již v lednu roku 2013 (tedy v době Obamovy druhé inaugurace) se zformovala platforma „Ready for Hillary“, která měla Clintonové zajistit výhru v prezidentských volbách na konci roku 2016. S ohromným předstihem tak Clintonová rozjela svou předvolební kampaň, média ji ale ještě jako kandidátku neoznačovala. Platforma „Ready for Hillary“ vybudovala svoje kořeny odspodu – nebyla mediálně příliš vidět a angažovala se v lokálních problémech. Hillary si zajistila podporu napříč regiony i díky „Hillary autobusu“ (Hillary bus), který zároveň podporoval turné spojené s vydáním bestselleru *Hard Choices*. Kniha o zkušenostech, pocitech i zklamáních z prezidentské kampaně 2008 vyšla v roce 2014 a Clintonová ji jezdila propagovat po celé zemi. Při návštěvách států se přitom soustředila na podporu grassroot kampaně, na problémy obyčejných lidí a přitom od nich vybírala drobné finanční příspěvky na kampaň.

„Ready for Hillary“ vznikl v lednu 2013 jako superPAC, tedy organizace původně nezávislá na kandidátovi (HuffingtonPost.com 2016). Založil ho policejní důstojník Adam Parkomenko, který pro Clintonovou pracoval již v kampani v roce 2008, spolu s bývalou vysokoškolskou učitelkou Allidou Blackovou. Ačkoli Clintonová veřejně ohlásila kandidaturu až 12. dubna 2015, Robby Mook přitom profesionální, i když nenápadnou kampaň řídil již dávno. Od Obamy se Clintonová v nadcházející kampani rozhodla co nejvíce inspirovat. Převzala tak kromě know-how také předsedu kampaně Johna Podestu nebo hlavního стратега pro předvolební průzkumy Joela Benenсона. SuperPAC stihl vybrat více jak 45 milionů dolarů ještě předtím, než byla oficiálně zahájena většina prezidentských kampaní. Po oficiálním ohlášení kandidatury se z něj stal „PAC Ready“. Ten svoji úlohu ukončil v dubnu 2015 a nashromážděné peníze předal spolu s cennými informacemi o voličích novému vedení kampaně. Hlavní roli ve financování poté převzal největší demokratický PAC „Priorities US Action“, který Clintonové poskytl přes 176 milionů dolarů od ledna 2015 (HuffingtonPost.com 2016), a stal se tak největším ze superPACů. Ve výsledku pak nasbíral celkem 192 milionů dolarů. Skrze superPACy ale vybrala jen 14,5 % z celkového obnosu kampaně, který činil 1,4 miliard dolarů. Nejvíce peněz získala v příspěvcích menších než 200 dolarů (celkem 316,7 mil. dolarů) a pak v objemu nad 2 000 dolarů (174,9 mil. dolarů). Za řízením kampaně dále stáli lidé jako Jim Margolis z agentury GMMB, která dělala volební kampaň například i Obamovi (Politico.com 2014). Kampaň těžila hlavně z toho, že si Clintonová budovala své sponzory více než 40 let svého působení v politice na nejrůznějších úrovních.

PROČ VLASTNĚ HILLARY CLINTONOVÁ KANDIDUJE?

Ačkoli se Clintonová snažila s ohlášením počkat co nejdéle a nepřepálit tak kampaň již na začátku, k deklaraci ji donutily jiné strategické důvody. Nebyla to ani tak reakce na republikána Teda Cruze, který se zviditelnil vyhlášením kandidatury již v březnu, ale spíše ukázka krizové komunikace, která se snaží odlákat média od kauzy, která se později ukázala jako klíčová. Do médií se totiž dostalo, že Clintonová ještě jako šéfka bezpečnosti používala pro komunikaci soukromý, nezabezpečený e-mail, ze kterého následně utekly klíčové informace o poloze americké ambasády v Benghází. Informace se pak dostaly do rukou teroristů a někteří z amerických občanů na ambasádě po ozbrojeném útoku zahynuli. Prvotní reakce Clintonové na medializaci kauzy byly rozpačité, ostatně jako celé její vypořádání se s tímto kostlivcem. Ačkoli se zprvu zdálo, že Clintonová je stíhána spíše „jako čarodějnice“, spolu s nově zveřejňovanými informacemi doplněnými o trefné útoky Trumpa začalo veřejné mínění pochybovat o její nevinosti či dobrých úmyslech.

Amerika si již od počátku oficiálního oznámení kandidatury pokládala otázku: Proč vlastně Clintonová kandiduje? Co je vlastně její téma? Kampaň totiž vysílala dvojí sdělení, která

si zároveň trochu protiřečila. Na jedné straně se prezentovala jako angažovaná aktivní politička, silná a inteligentní žena, která ví, jak dělat těžká rozhodnutí. Nezanedbávala ani online kampaň. Se svojí cílovou skupinou, střední třídou, úspěšně komunikovala přes Twitter jako @Madam_President, na Facebooku měla k poslednímu dni kampaně přes 8 milionů followerů, což bylo hned po Trumpovi nejvíce. Selfies se slavnými osobnostmi i se svými fanoušky byly samozřejmostí, které Clintonová ještě dovedla k efektivitě pomocí vyvýšeného stupínku, který k focení použila například při setkání s voliči v Kansasu. Dokonce se glosovalo, že selfie s Clintonovou se stalo závěrem předvolebních meetingů ve stejné míře, jako bylo v prezidentské kampani 2008 potřesení rukou (KansasCity.com 2016).

Hned poté, co ve videu ohlásila kandidaturu, se velká část kritiky snesla na její logo kombinující modrou barvu s červenou. Červená přitom již tradičně označuje pravicověji ukotvené republikány. Spolu s šipkou směřující doprava vzbudilo logo rozpaky nejen v demokratických kruzích. Jednoduchost loga ale umožnila variabilní použití a kampaň Clintonové ho tak brzy proměnila ve zlato. Patriotistické barvy nahradily obrázky, které nepředstavovaly pouze inovativní vizuální řešení, ale také ztvárnění klíčových hodnot její kampaně (QZ.com 2015).

Během kampaně proslula kromě svých selfie také „negro dialektem“, tedy přizpůsobením výslovnosti a tempa proslavů, kterým cílila na afroamerické voliče. To vše ji představovalo v pozitivním světle jako energickou kandidátku. Energie kandidátů přitom byla zásadní, Trump například dokázal výčitkami o nedostatku energie zdolat nejednoho protikandidáta. Na druhé straně tu ale byla konzervativní žena, která příliš nechtěla mluvit o svém soukromí, nebyla příliš spontánní, přirozeně vtipná ani tematicky vyhraněná. I když cílila na střední třídu a snažila se působit jako její součást, bylo všeobecně známo, že mezi ní rozhodně nepatří. Potvrzovalo to množství kauz, které jí podlamovaly sebejistotu i preference. Média například zveřejnila informace, že výše jejího „standardního“ honoráře za veřejný projev je 225 tisíc dolarů (5,4 mil. Kč), požaduje soukromé letadlo, prezidentské apartmá v hotelu, luxusní ubytování pro doprovod a tisíc dolarů pro stenografa (TheSmokingGun.com 2016). Podobné zprávy, včetně mírně urážlivého sloganu „If they go low, we go high“ adresovaného Trumpovým voličům, Clintonovou nadále vzdalovaly obyčejným lidem, které jednoduše potřebovala. S mottem přišla při proslovu Michelle Obamová a Clintonová jej brzy přijala za vlastní. O vykreslení Clintonové jako vstřícné političky propojené s obyčejnými lidmi se snažila i četná videa. Akcentovala v nich svou rodinu, často se také nechala vidět s černošskými dětmi, které si brala i na pódium (Salon.com 2016). Kauzy šikovně akcentované jednoduchými sděleními Trumpa jí image ale výrazně nabouraly.

Clintonová byla od začátku favoritem demokratů, především díky předem zajištěným hlasům superdelegátů. V květnu 2016 získala také potřebný počet delegátů pro automatickou nominaci a porazila tak oblíbeného Bernie Sanderse, který zacílil hlavně na mladé vysokoškoláky.

Předšlápanou cestu do Bílého domu jí ale zhatily četné kauzy, se kterými si neuměla poradit. Například se jednalo o kauzu Benghází, od níž se Clintonové nepodařilo očistit za více než rok běžící kampaně. Do politiky kvůli kauzám Clintonové dokonce zasáhla i FBI. Ta kromě výsledků prohlásila, že postupně zveřejní další odtajněné emaily Clintonové z doby, kdy působila na pozici státní tajemnice. E-maily zveřejněné jen pár týdnů před volbami přinesly otázku, zda má vůbec FBI legitimní právo do kampaně takto zasahovat. Do mediální přestřelky se zapojil například i ředitel FBI James Comey s tvrzením, že oficiální verdikt FBI o nevině Clintonové neznamena, že kandidátka lidsky nepochybila (Politico.com 2016d). Silné negativní kampani čelila i od Trumpa, který investoval jeden milion dolarů jen na medializaci kauzy placených veřejných proslav a propojení s Wall Street v Pensylvánii, Ohiu a Floridě (Politico.com 2016e).

Její vztahy s Trumpem byly od počátku velmi napjaté. Poté, co ji Trump v květnu označil jako „crooked Hillary“ (křivák) se již této přezdívky nezbavila (TheGuardian.com 2016). Také voliči si v souvislosti s ní nejčastěji vybavovali slova jako „lhářka“ nebo „zkorumpovaná“, a to nejen díky probíhajícímu vyšetřování kauzy ze strany FBI, ale také kvůli netransparentnímu vyjadřování kandidátky či nezvykle vysokou podporou Clintonové napříč všemi mainstreamovými médii. Jako klíčová doba kampaně je vnímáno září 2016, kdy kampaň kandidátky nezvládla krizovou komunikaci ohledně jejího zdraví a z oficiální diagnózy zápalu plic se stala mediální kauza plná spekulací o její zdravotní způsobilosti pro výkon funkce. Clintonová totiž 11. září při pietním aktu v New Yorku v podstatě omdlela, což shodou okolností natočil na mobil a následně zveřejnil český emigrant. Zásadní bylo také znovuotevření vyšetřování FBI v říjnu 2016. 11 dní před volbami byly zveřejněny nové e-maily Clintonové, které se našly v počítači manžela přední poradkyně Clintonové, Humy Abedinové. Září bylo také měsícem, ve kterém proběhla první z finálních prezidentských debat. Clintonová při této příležitosti představila strategii „fact-checking“ v reálném čase, která skvěle zafungovala na zavádějící a často demagogické výroky Trumpa. Reagovala tak na mnohá Trumpova tvrzení, která byla lživá nebo přímo v rozporu s tím, co říkal v minulosti. Snahy o přenesení pozornosti na charakterové nedostatky Trumpa byly patrné také ze spotů, které poukazovaly na Trumpův skandál s dehonestováním žen nebo na jeho podbízivé výroky směrem k ruskému prezidentovi Putinovi (CNN.com 2016).

POMOHL BILL CLINTON I MANŽELÉ OBAMOVI?

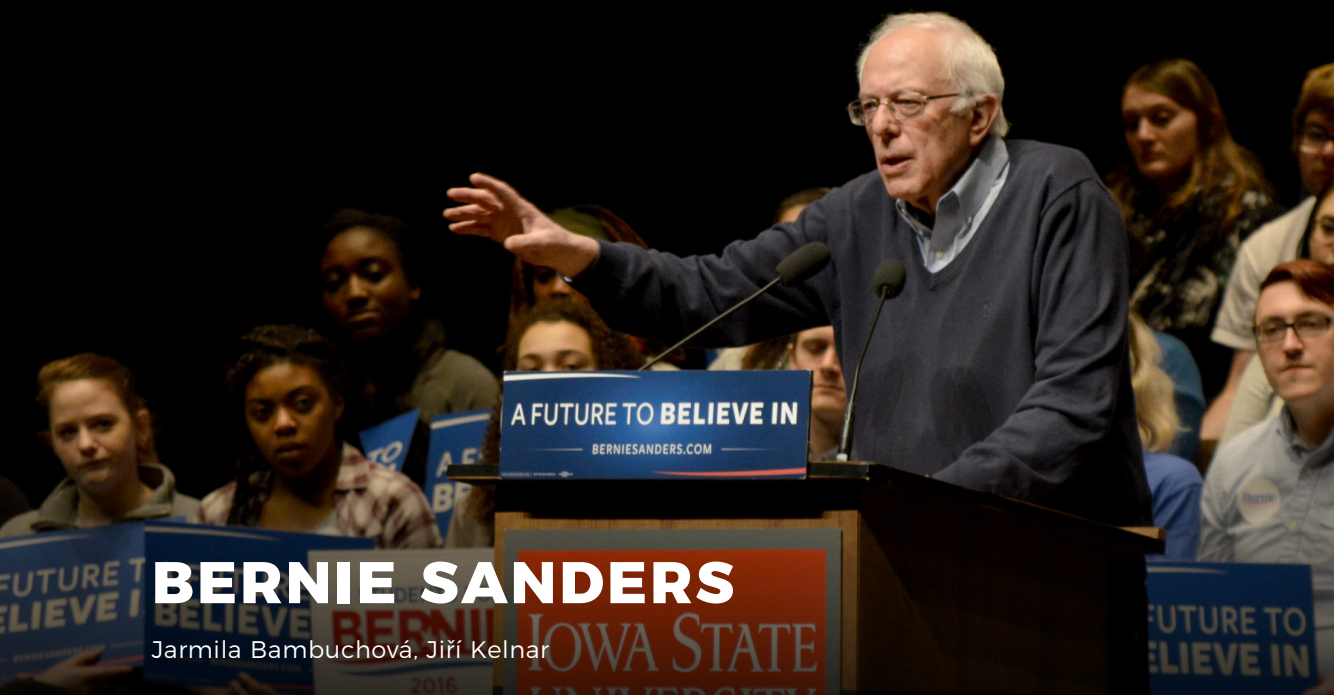
Důležitou roli v kampani hrál také Bill Clinton, který Clintonovou (podobně jako Ivanka Trumpová svého otce) představoval z jiného, chybějícího osobního pohledu. Nahrazoval tak tu část, kterou Hillary Clintonová spíše vypustila – medializaci svého osobního života, jakousi intimizaci politické komunikace. Silnou podporu ke konci kampaně získala také od Baracka Obamy a jeho ženy, kteří se v průzkumech veřejného mínění pohybovali na vrcholu oblíbenosti, a pomohli tak Clintonové oslovit váhající voličské skupiny. Voliče Bernieho

Sanderse ale nezískala v takové míře, v jaké očekávala. Spekulace hovořily o tom, že se tak stalo díky přílišné militaristické rétorice kandidátky, která odradila politické aktivisty a pacifisty.

Mediálně výraznými programovými tématy její kampaně byla zahraniční politika, zdravotnictví a školství a vzhledem k vývoji mezinárodní i lokální bezpečnostní situace také imigrační politika, terorismus a bezpečnost. Témata Hillary Clintonové se v těchto případech výrazně neodchylovala od tradičních témat Demokratické strany. V oblasti zahraniční politiky prosazovala boj proti globálnímu terorismu a další rozvoj armády Spojených států. V boji proti ISIS, což bylo jedním z klíčových témat především po několika nábožensky motivovaných útocích během předvolebních kampaní, by Clintonová volila nasazení zvláštních jednotek v kombinaci se zavedením bezletových zón. V oblasti imigrační politiky se Clintonová postavila jako pokračovatelka Obamovy politiky, která podporovala řízenou migraci se zavedením přísné kontroly. Stejně tak se Clintonová postavila za práva menšin – národnostních, ale například i LGBT komunity. Dostupnost zdravotní péče pak chtěla zajistit zastropováním cen dražších léků v kombinaci s pokračujícím programem Obamacare. Mediální ohlas měly také její návrhy na obnovení základní spravedlnosti daňového řádu, zjednodušení a snížení daní pro malé firmy nebo daňové úlevy pro pracující rodiny.

Zatímco Clintonová podle průzkumů získala spíše voličky, muži naopak volili více Trumpa, přičemž data ukázala na největší genderovou propast v historii voleb (Politico.com 2016c). Kromě žen měla Clintonová výhodu u cílové skupiny Afroameričanů a Hispánců. Ve vyšší míře než Trump oslovovala také mladé lidi, přičemž nejvyšší úspěch měla u skupiny 18 – 29 let. Kampaň zacílila spíše na vzdělanější publikum. Struktura finančních příspěvků Clintonové pak napovídala, že se jí povedlo oslovit vysoko příjmové dárce a pak nízko příjmové přispěvatele (People-Press.org 2016). V průzkumech se Clintonová držela skoro neustále nad Trumpem, a to i během klíčového září, kde si udržela náskok v mezích od jednoho do šesti procentních bodů (RealClearPolitics.com 2016). Problémem Clintonové je i přes její vysoké preference fakt, že i voliči, kteří ji podporují, nebyli z její kandidatury nadšení. Clintonová totiž nedokázala vzbudit tolik pozitivních emocí jako Sanders nebo Trump. Nutno také zohlednit fakt, že Trumpovi voliči měli strach mezi svými známými veřejně říci, že budou volit Trumpa. To ostatně potvrzují i průzkumy veřejného mínění, které po celou dobu kampaně fandily Clintonové. Voliči se totiž pravděpodobně báli na dotaz agentur odpovědět pravdivě kvůli celospolečenskému tlaku, který vytvářela média a americké elity (Politico.com 2016f).

BERNIE SANDERS

Jarmila Bambuchová, Jiří Kelnar

Oblíbený politický mazák s na americké poměry výrazně levicovými názory, který autenticitou a zanedbaným zevnějškem uhranul Ameriku. Odmítl financování korporacemi, sdělování osobních informací i programové ústupky. Přitom ve svých 74 letech de facto ovládl sociální sítě a v souboji s politickou matadorkou i sprostým miliardářem se mu podařilo udržet krok déle než komukoli jinému. V demokratických primárkách sice neuspěl, ale jeho odkaz pravděpodobně promění Demokratickou stranu na roky dopředu.

Z AKTIVISTY POLITIKEM

Bernie Sanders se narodil do chudé židovské rodiny v Brooklynu. Z dětství si pamatuje neustálý nedostatek peněz, ale také svůj první styk s politikou – rodiče jeho otce byli v Polsku vyvražďeni nacisty. Ačkoli bylo jeho zázemí striktně nepolitické, v politice se sám angažoval již od mládí. I proto se rozhodl pro studium politologie a brzy se tak stal jedním z největších aktivistů v prosazování lidských práv v USA. Jeho cesta k politické kariéře ale byla odlišná, než u ostatních amerických politiků. V roce 1971 se konaly doplňující volby do horní komory. Bernie Sanders se zúčastnil jako nezávislý za Liberty Union Party a získal pouze 2 % hlasů. Počáteční neúspěchy pokračovaly i v následujících několika guvernéřských volbách, kdy získával opět pouze marginální počet hlasů (YouTube.com 2016a). Jako angažovaný „demokraticko socialistický“ politik působil již od počátku 60. let, přičemž počáteční nezdary jej neodradily. Nezávislost se mu podařilo zachovat i po svém zvolení starostou Burlingtonu

v 80. letech, kde se musel potýkat se silnou opozicí demokratů (Biography.com 2016). V roce 1990 byl pak zvolen jako jediný nezávislý senátor za posledních 40 let.

Série drobných politických úspěchů, které končily porážkami demokratů i republikánů, pokračovala jeho zvolením kongresmanem za Vermont. V následujících letech se mu podařilo tento post obhájit po téměř neuvěřitelnou dobu – celých 16 let. V roce 2007 se pak s podporou Baracka Obamy a pod hlavičkou demokratů dostal do Senátu za svůj stát – Vermont. V následujících senátních volbách 2012 získal 71 % a byl tak znovuzvolen na dalších 6 let (FeelTheBern.org 2016). Do soutěže o prezidentské křeslo nevstupoval Sanders s tak známým jménem, jako Hillary Clintonová. Přesto se tento nevýrazný sedmdesátník stal nejvážnějším soupeřem Hillary Clintonové v souboji o demokratickou nominaci. Kampaň formálně zahájil v květnu 2015 ve svém domovském městě Burlingtonu ve Vermontu.

DEMOKRATICKÝ NEBO PROGRESIVNÍ SOCIALISTA?

Dlouhá politická kariéra mu spíše dala, než vzala. To se přitom zdaleka nedá považovat za pravidlo, zvláště proto, že socialismus s sebou v USA nese spíše pejorativní konotace. Termín totiž asociuje vazbu ke komunismu (InTheseTimes.com 2015). I přesto se ale Sanders k demokratickému socialismu dobrovolně hlásil, a videa, ve kterých obhajoval „socialistické“ myšlenky, měly na YouTube obrovskou sledovanost. Jedno z nejsledovanějších dosáhlo jen během listopadu 2015 téměř 1,5 milionu zhlédnutí (YouTube.com 2015a). Sandersovým programem byl boj za lidská práva, defincování politiky, vyrovnání rozdílnosti příjmů chudých a bohatých, bezplatné školství a celkově se tak soustředil na sociální politiku a ekonomické problémy nižší střední třídy (BernieSanders.com 2015).

Oslovit se mu podařilo především střední třídu, mladé voliče do 45 let, prvovoliče a studenty, převážně muže bílé pleti, s inklinací k progresivnější formě demokratického socialismu. O oslovení voliček se Sanders podělil s Hillary Clintonovou, která se zaměřovala na ženy a voliče tmavší pleti. Sanders dokázal zkombinovat perfektní online marketing s nedbalým vzhledem chudého filozofa a vnitřní integritou svých prohlášení, která se zásadně nezměnila ani za jeho dlouhého působení v politice (WSJ.com 2016). V kombinaci s rostoucí poptávkou po rétorice antiestablishmentu se jeho kampaň jevila jako autentická a nehraná, což se v průběhu kampaně ukázalo jako klíčové.

Sandersova zatvrzelost a částečná lhostejnost k tomu, jak u projevu vypadá, byly centrálními složkami jeho image. Nespolupracoval totiž s žádnými profesionálními styly a postupně se mu podařilo vybudovat image skutečně zapáleného politika s ideou. Mnoho příznivců si získal také svým vystupováním v Senátu. Například v roce 2010 měl osmiapůlhodinový projev na

protest proti prodloužení daňových škrťů zahájených během vlády George W. Bushe. I když byl nepopulární zákon nakonec schválen, Sanders se zapsal opět jako „good guy“ (YouTube.com 2015b).

PROFESIONÁLNÍ MARKETING VS. ZANEDBANÝ VZHLED

Zatímco v oblasti vzhledu s profesionály nespolečně pracoval, vedení kampaně nepodcenil. Hlavním manažerem jeho kampaně byl Jeff Weaver, který vedl již kampaň Bernieho Sanderse v senátních volbách 2006. Politickými a mediálními konzultanty byli Phil Fiermonte a Tad Devine. Phil Fiermonte byl opět Sandersovým dlouhodobým poradcem, Tad Devine se například podílel na deseti vítězných prezidentských a parlamentních volbách na světě, a deník USA Today ho v roce 2010 označil za nejrespektovanějšího amerického mediálního poradce (Politico.com 2016).

Sanders dlouhodobě odmítal financování stran ze Super PACů, a tak svou kampaň vědomě připravil o velkou část financí plynoucí z korporací. „Nepodporuji agendu korporátní Ameriky ani milionářské třídy. Nechci jejich peníze. Chci kampaň, kterou budou sponzorovat lidé, ne miliardáři,“ vysvětlil Bernie Sanders při dotazu moderátora z Late Show. „Máme 450 000 lidí, kteří do kampaně přispěli částkou v průměru 31 dolarů a 20 centů.“ (Salon.com 2016). Nutno dodat, že tento fakt považoval za svou velkou výsadu a nezapomněl se o něm ve veřejných proslovech velmi často zmiňovat. Podle The New York Times pak Sanders tímto způsobem získal za první tři měsíce své oficiální kampaně 26 milionů dolarů, což je jen o dva miliony méně, než získala za stejnou dobu Hillary Clintonová (NYTimes.com 2015). Ačkoli měl Bernie Sanders úspěchy hlavně ve výběru malých částek, kampaně obou demokratických kandidátů byly poměrně vyrovnané a Sanders začal ztrácet až těsně před stranickými sjezdy. Clintonová měla na konci kampaně mnohonásobně více prostředků – Sanders zhruba 240 milionů dolarů, Clintonová 1,4 miliard dolarů (WashingtonPost.com 2016).

V Sandersově kampani chyběl kromě promyšlené dramaturgie také trend intimizace, tedy sdělování osobních informací voličům. Například oficiální biografie Hillary Clintonové zní jako románová story známých spisovatelů, Jeb Bush v prvních řádcích své biografie popisuje to, jak poznal svoji ženu, a o zázračných rukách Bena Carsona byl dokonce natočen celovečerní film a Trump celou kampaň nepostavil na skoro ničem jiném než na své osobnosti. Bernie Sanders si naopak zakládal na stručnosti a věcném konstatování. Běžnou praxí ve volbách je také změna hlasu, intonace i výslovnosti podle publika, ke kterému kandidát mluví. Tento rozdíl je nejvíce vidět v situaci, když srovnáme řeč politika pro afroamerické a bílé publikum. Clintonová například výslovnost slov přizpůsobila afroamerickému publiku tím, že protáhla

určité hlásky, projev celkově zpomalila, použila výraznější gesta a zaměřila se na intonaci. Také tento „negro dialekt“ jí učinil mezi Afroameričany na „bělocha“ nezvykle populární. Bernie Sanders ale tento zvyk ignoroval. Právě mezi Afroameričany nebyl příliš známý, což se ukázalo jako zásadní chyba. Sám následně dokonce přiznal, že tento fakt zprvu podcenil, a v další fázi kampaně se více vyjadřoval např. k nerovnosti policejního násilí vůči Afroameričanům. Svoji message se následně ve vybraných oblastech snažil komunikovat přímo ve španělštině, jeho snahy se ale nesetkaly se zamýšleným výsledkem a komunitu se mu nepodařilo oslovit v potřebné míře (YouTube.com 2016b).

AUTENTICITA JAKO HLAVNÍ BOD PROGRAMU

Autentičnost Sandersova projevu na setkání, která se konala jen chvíli po návštěvách Clintonové, uspěla v oslovení mnohem většího počtu lidí. Jeho boj proti korporacím dokázal přitáhnout davy kdekoliv, kde se objevil (WashingtonPost.com 2015). Nejvíce to bylo v Portlandu, kam přišlo přes 28 000 lidí. Bernie Sanders byl také silný v televizních debatách a sám se přimlouval za jejich vyšší počet, ale nakonec Demokratickou stranou bylo oznámeno šest debat (uskutečnilo se jich celkem devět) (USPresidentialElectionNews.com 2016). Kritici, včetně kampaně Sanderse, přisuzovali nízký počet duelů snaze ochránit a podpořit Clintonovou (BostonHerald.com 2015). Během kampaně i dříve se řešila politická příslušnost Bernieho Sanderse, což bylo způsobené tím, že jeho domovský Vermont neregistroval u voličů jejich politickou stranu. I když spolupracoval s demokratickou stranou, tak byl označován jako nezávislý. Na konci roku 2015 veřejně deklaroval, že je demokratem a v jakýchkoliv budoucích volbách bude jako demokrat kandidovat (BostonGlobe.com 2015).

V poslední fázi primárek, 22. července, unikly na server Wikileaks e-maily některých zástupců Demokratické strany, ze kterých vyšlo najevo, že i přes veřejně deklarovanou neutralitu, se v interní komunikaci demokraté kampani Bernieho Sanderse doslova vysmívali. Sami preferovali jako kandidátku Hillary Clintonovou. Nakonec se z toho vyvodily personální důsledky v podobě rezignace předsedkyně řídící komise Demokratické strany, Debbie Wasserman Schultzové a následně i dalších členů komise, výkonné ředitelky, finančního ředitele a šéfky komunikace. Sandersovi i jeho voličům se Demokratická strana omluvila.

SOCIÁLNÍ SÍŤ: PŘEKVAPIVĚ DOBRÝ VÝSLEDEK

Zatímco ve způsobu veřejného projevu po technické stránce nebyl Sanders dokonalý, svým přístupem si na Facebooku získával živelným způsobem mnoho fanoušků a byl v tomto úspěšnější než Clintonová. I na Twitteru si vedl výborně. Na oficiálním účtu prezidentské

kampaně dosahoval příznivců po tisících, byl aktivní i po ukončení své kandidatury a hodně sledujících přilákal právě díky svým zajímavým tweetům. Byly to hlavně trefné poznámky, co mu na Twitteru přineslo nejvyšší počet retweetů. Nejznámější tweet, kterým reagoval na probíhající republikánskou debatu, sdílelo přes 30 tisíc lidí. „To je konec. Ani jedno slovo o ekonomické nerovnosti, změně klimatu, občanské podpoře nebo studentských půjčkách. To je důvod, proč jsou republikáni tak mimo“ (Twitter.com 2015).

Zajímavou novinku přinesl do práce s dobrovolníky, když jeho tým přišel s mobilní aplikací Field the Bern (odvozeno od sloganu Feel the Bern). Ta umožnila komukoli, aby se nechal digitálně vyškolit na dobrovolníka kampaně a následně si zvolil svůj rajón, v němž pomáhal s kampaní. V door-to-door měl každý možnost zaznačit adresu, jména oslovených voličů, kontakty či jak silný mají vztah k Berniemu Sandersovi. Data se ihned odesílala do centrály kampaně a umožňovala hlavnímu týmu efektivně plánovat celou kampaň (FieldTheBern.com 2016).

BOJ AŽ DO POSLEDNÍHO DELEGÁTA

V samotných primárkách se Sandersovi na začátku příliš nedařilo a vyhrál pouze v New Hampshire, který sousedí s jeho domovským Vermontem. Celý únor a březen 2016 prohrával ve více či méně těsných soubojích s Clintonovou. Zlom nastal na konci března, kdy vyhrál ve státech, jako je třeba Utah, Havaj nebo Washington. Tato vítězství znamenala zlom, obrovskou psychickou podporu pro Sanderse a také nahlodání do té doby neotřesitelné pozice Clintonové. Sanders poté vyhrál souboje ještě v dalších státech, jednalo se však především o menší, zemědělsky zaměřené státy, kde byl velký poměr „bílých Američanů“ vůči menšinám. Sanders věřil ve své vítězství a upíral zrak k primárkám v největším státě (co do počtu delegátů), Kalifornii, která mu mohla pomoci zvrátit výsledek voleb. Již předtím však dle propočtů některých agentur měla Clintonová jistou nominaci. K této situaci došlo díky tomu, že se do delegátské banky Clintonové započítávali i superdelegáti, které jmenuje přímo Demokratická strana a kteří ještě před volbami deklarovali svou podporu Clintonové. Těchto superdelegátů bylo 591 z celkového počtu 714 (NYTimes.com 2016). Právě toto dokazovalo, jak minimální podporu měl Bernie ve straně jako takové a že spíš šel proti své straně, která byla jednoznačně rozhodnuta podpořit Hillary Clintonovou.

Bernie Sanders se však nevzdával. Stále věřil, že se mu povede, mimo vítězství v Kalifornii a dalších posledních státech, získat na svou stranu také nezbytné superdelegáty. Chtěl proto vést kampaň až do úplného konce, tedy až do kongresu Demokratické strany. Jeho argumentem bylo to, že většina superdelegátů podpořila Clintonovou ještě v době, kdy ani nezačala kampaň a další soupeři doposud nebyli známi. Sázel tedy na masivní podporu zespoda. S tím korespondoval také charakter financování jeho kampaně.

V Kalifornii však nakonec zvítězila Clintonová, a to poměrem 269:206 delegátů (NYTimes.com 2016b). Po volbách ze sedmého června, které se konaly nejen v Kalifornii, ale také třeba v New Jersey nebo v Novém Mexiku obletěla svět zpráva, že Clintonová získala potřebný počet delegátů, a zajistila si tak automatickou nominaci. Sanders v důsledku uznal svou prohru a Hillary Clintonovou veřejně 12. července oficiálně podpořil (VOANews.com 2016). Podle něj i přes to, že spolu mnohdy nesouhlasí, z pohledu nespravedlivých příjmů, změny klimatu nebo imigrace je Clintonová tou nejlepší kandidátkou pro národ (Vox.com 2016). Cílem bylo sjednotit jeho voliče s voliči Clintonové, u které se předpokládalo, že boj o Bílý dům vyhraje.

Velká část Sandersových voličů ovšem jiného kandidáta neuznávala, a dokonce zvažovala volbu Trumpa coby menšího zla než Clintonovou (Heavy.com 2016). Dělo se tak na základě antiestablishment rétoriky, kterou Trump i Sanders udeřili na hlavičku a přesně tak vystihli poptávku voličů, zatímco Clintonová se držela své tradiční rétoriky a zachování statusu quo. Na první pohled nelogické spojení dostalo jasnější obrysy ve chvíli, kdy si voliči vzpomněli na problémy akcentované republikánskou kampaní. Jednalo se o problém s primárkami v New Yorku, kdy nebylo umožněno více než 120 000 voličů se jich zúčastnit s odkazem na to, že údajně nejsou registrovaní (USAToday.com 2016). Také se jednalo o zveřejněné e-maily Clintonové i Demokratické strany, ze kterých vyplývá, že kampaň Clintonové byla ve velkém financovaná korporacemi. Trumpovy proslovy o nutnosti „vypuštění stoky z Washingtonu“ tak padly na úrodnou půdu (YouTube.com 2016c). Tyto kauzy ještě podpořily odklon voličů od Clintonové, ačkoli veřejně by to přiznal málokdo.

A photograph of Martin O'Malley, a man with short grey hair, wearing a white shirt and a blue tie. He is standing at a podium with a microphone, gesturing with both hands as if speaking. The background is a blue wall with white geometric lines.

MARTIN O'MALLEY

Marek Chytráček

Kandidát Demokratické strany, který pobýval ve stínu daleko slavnější Hillary Clintonové a Bernieho Sanderse. Přes úspěchy v křesle starosty Baltimoru a později guvernéra Marylandu zůstal O'Malley v prezidentské kampani pro většinu voličů „tím třetím“ z demokratů.

Martin O'Malley se narodil v roce 1963 ve Washigtonu. Po dostudování The Catolic University of America a University of Maryland School of Law kandidoval v roce 1990 do Marylandského Senátu. O'Malley již měl politické zkušenosti z několika kampaní, na kterých participoval. Během studií se například podílel na prezidentské kampani Garyho Harta nebo kongresmanky Barbary Mikulskové.

Ani to však na kýžený úspěch nestačilo – O'Malley prohrál demokratické primárky o pouhých 44 hlasů. O rok později byl zvolen baltimorským radním. Tuto funkci zastával až do roku 1999. Po osmi letech v pozici radního se rozhodl pro kandidaturu na post starosty Baltimoru. O'Malleyho kandidatura mnohé překvapila, nebyl totiž považovaný za vůdčí osobnost. Do karet mu nehrála ani struktura obyvatelstva - v Baltimoru byla silná afroamerická komunita.

O'Malley svoji kampaň zaměřil na otázku snížení kriminality a velmi usiloval právě o podporu zmíněné afroamerické komunity. To se mu nakonec podařilo, na svoji stranu získal nejenom důležité Afroameričany z náboženské obce, ale také bývalého baltimorského starostu a guvernéra Williama Donalda Schaefera. O'Malleymu se podařilo zvítězit v demokratických

primárních i v konečném boji proti kandidátovi republikánů. Jeho vítězství bylo drtivé, získal 90 % hlasů.

O'Malley se během svého starostování musel potýkat s neustálými problémy s narůstající kriminalitou. Jedním z jeho opatření bylo zavedení sledovacího zařízení, které bylo založeno na zpracovávání všech nouzových hovorů do databáze, ze které se následně vytvářely analýzy kriminální činnosti. O'Malleymu se také podařilo dosáhnout přebytkového rozpočtu, který byl v Baltimoru považován za ojedinělý jev.

Ve volbách v roce 2003 dosáhl opětovně na post starosty. O tři roky později ale O'Malley zamířil ještě výše a oznámil kandidaturu na post guvernéra státu Maryland. Guvernéřského postu se mu nakonec podařilo dosáhnout i přes mnoho nepříjemností. Během kampaně byl obviněn, že podvádí svoji manželku. Oba manželé nakonec předstoupili před novináře a na tiskové konferenci veškerá obvinění odmítli. O'Malleymu se v roce 2010 podařilo svůj post obhájit.

Do pozornosti médií se během své kariéry dostal hned několikrát. V roce 2005 přirovnal rozpočet, který navrhoval prezident George W. Bush, k teroristickému útoku z jedenáctého září. O'Malley má za sebou i řadu úspěchů, v roce 2002 byl magazínem Esquire zvolen nejlepším mladým starostou ve Státech. Magazín BusinessWeek ho zase označil za jednu z pěti největších nových celebrit Demokratické strany.

SVĚŽÍ VÍTR DEMOKRATICKÉ STRANY?

Svoji kandidaturu na prezidenta oznámil O'Malley 30. května s nadějí, že se mu podaří oslovit demokratické progresivce (CNN.com 2015). Za hlavní témata kampaně hned na začátku označil boj proti sociální nerovnosti mezi chudými a bohatými. Již při zahájení kampaně se ostře vymezoval proti favoritce na zisk demokratické nominace Hillary Clintonové, kterou označil za oblíbence ekonomicky silných zájmových skupin.

O'Malley musel od začátku kampaně bojovat s tím, že ho většina americké společnosti neznala. Do této situace se dostal zejména kvůli tomu, že byli jeho kandidáti až příliš známými osobnostmi. Rodák z Washingtonu se ale tento nedostatek pokusil proměnit ve výhodu a pasoval se do role kandidáta, který do Demokratické strany přinese čerstvý vzduch a potřebný nový impuls.

O'Malleyho prezidentská kampaň byla velice krátká. Co se týče jeho politiky, většina postojů korespondovala s tradiční politikou Demokratické strany. O'Malley dlouhodobě zastával zvýšení kontroly zbraní, imigrační reformu nebo zvyšování práv homosexuálů. S bývalým

prezidentem Barackem Obamou se také shodoval v otázce klimatických změn nebo v podpoře systému všeobecně dostupné povinné zdravotní péče, tzv. Obamacare (PBS.org 2015).

RYCHLÝ KONEC KAMPANĚ

O'Malleyho cesta skončila začátkem února poté, co se mu vůbec nedařilo v prvních primárkách v Iowě. Jeho výsledek se zde pohyboval pod hranicí 15 %, což je v tomto státě pro demokraty hranice, pod níž se podpora pro uchazeče nepřetaví v žádné získané delegáty. Souboj o demokratickou nominaci tedy opustil bez zisku jediného delegáta (iDNES.cz 2016). Do amerických prezidentských voleb ještě promluvil 9. června, když vyjádřil svoji oficiální podporu Hillary Clintonové.

Vzhledem k brzkému konci lze označit náklady na O'Malleyho kampaň za velmi malé. Podle oficiálních informací za ni utratil necelých šest milionů dolarů (OpenSecrets.org 2016).

DONALD TRUMP

Karel Komínek, Pavel Kuka, Filip Zavřel

Realitní magnát nabízející jednoduchá a zvučná řešení na komplikované problémy, který i přes svůj vysoký věk dokázal dominovat na sociálních sítích. Sám sebe vnímal jako „nejlepšího prezidenta zaměstnanosti, kterého kdy Bůh stvořil“. Oblíbenosti mezi svými voliči se těšil za své agresivní, přímočaré výroky a kritiku politického establishmentu.

Donald John Trump se narodil v roce 1946 v New Yorku do rodiny se skotskými a německými kořeny. V mládí nastoupil do rodinné developerské firmy Elizabeth Trump & Son, kterou rozvinul do dnešního konglomerátu The Trump Organization. V 80. letech 20. století zažil svou podnikatelskou zlatou éru, kterou v 90. letech narušil bankrot dvou jeho společností. Později zbankrotovaly ještě dva další Trumpovy podniky, přesto se dokázal vyšplhat na žebříček nejbohatších lidí světa. Časopis Forbes jeho jmění v roce 2015 odhadl na 4,5 miliardy dolarů (Forbes.com 2015). Za celou dobu své obchodní činnosti propůjčil své jméno řadě výrobků od značek parfémů, přes steaky, časopis až po kolekce oblečení a univerzitu. Mezi lety 2004 a 2015 také proslul jako hvězda soutěžní reality show The Apprentice, která jej mezi americkými občany zviditelnila asi nejvíce. V neposlední řadě byl spoluvlastníkem společnosti Miss Universe Organization, která pořádá stejnojmennou soutěž.

Donald Trump je známý svou přelétavostí mezi politickými stranami. Byl členem Republikánské strany, v letech 2001 až 2009 členem Demokratické strany a na krátké období členem i téměř neznámé Reformní strany (Reform Party). Nikdy nepůsobil v žádné politické funkci, jeho jméno se však v souvislosti s prezidentskými volbami objevilo již několikrát. Jako kandidát byl

v roce 2012 navržen do primárek republikánů. Svou kandidaturu nakonec odmítl a podpořil Mitta Romneyho. Přestože nikdy nedežlal politickou funkci, do politiky aktivně investoval prostředky jak republikánům, tak demokratům. Trump díky absenci zkušeností z jakéhokoli voleného úřadu představoval jednoho z nejméně kvalifikovaných kandidátů v historii prezidentských voleb. Oproti tomu byla Hillary Clintonová díky zkušenostem z Bílého domu, Senátu nebo z působení ve vládě Baracka Obamy naopak jedním z nejvíce kvalifikovaných a nejlépe připravených kandidátů vůbec. Donald Trump ovšem z tohoto svého handicapu dokázal udělat výhodu, zejména díky útočné rétorice směrem k politickému establishmentu.

Trump kandidaturu oznámil 16. června 2015 v sídle své společnosti, mrakodrapu Trump Tower. Během tiskové konference nastínil i základní programové body – daňová reforma, podpora práv na držení palných zbraní, reforma imigrační politiky, vytvoření nových pracovních míst a zastavení růstu státního dluhu.

NEJVĚTŠÍ ZEĎ, JAKOU JSTE KDY VIDĚLI

Klíčovým mottem kampaně se stalo Make America Great Again, což je spojení, které navazovalo na kampaň Ronalda Reagana z roku 1980 (Reaganovo období je v USA považováno za zlatou éru republikánů). Zvolené motto rezonovalo, každý volič měl možnost si v něm najít něco svého, ovšem vždy výrazně pozitivního. Trump tak efektivně hrál na účinnou populistickou notu nespokojenosti ve snaze získat podporu založenou primárně na emocích. Profesionální kampaň dokázal vést za využití prostých výroků a nabídkou jednoduchých řešení. Trump se rozhodl zacílit na konzervativní část střední třídy, věřící, Američany obávající se imigrantů a odpůrce politiky Baracka Obamy. V proslovech se obracel pro podporu k tzv. mlčící většině, což před ním činil například Richard Nixon. Kampaň byla postavena na známém jménu, virálním marketingu, boji proti establishmentu a agresivním výpadům proti oponentům. Tím se Trumpovi dařilo udržovat permanentní zájem o jeho osobu. Opanoval tak veřejný prostor a veškerá média, která informovala buď o jeho pobuřujících výrocích, nebo později o jeho skandálech. Trump sice byl z velké části v médiích prezentován v negativním světle, nicméně zastínil všechny soupeře a získal zdarma prostor v hodnotě přes miliardu dolarů. Navíc Trumpova kampaň dokázala i negativitu médií přetočit ve vlastní prospěch – stačilo říct, že média jsou zmanipulovaná nebo mají zájem na udržení zkorumpovaného politického establishmentu a rázem bylo možné napadnout jakékoli zprávy. Z pozdějších analýz vyplynulo, že Trumpovi podporovatelé mají silné predispozice věřit hoaxům a falešným zprávám, k čemuž jistě přispěl i samotný Trump, který tradiční média často kritizoval.

Velkým rozdílem oproti jiným kandidátům byl výběr hlavních politických témat v kampani. „Mainstreamová“ Amerika totiž ve finále nepřisuzovala reálnou váhu „moderním“ tématům jako je boj za práva LGBT komunity či financování rozvoje projektu Plánovaného rodičovství

(Planned Parenthood), do kterých zabrouzdala Clintonová. Trump se držel témat, na která američtí voliči dlouhodobě slyší – ekonomika, obchod, úbytek pracovních míst, stagnující mzdy, nelegální imigrace, kritika vládních zásahů a přílišné regulace. Zásadním tématem bylo také zdravotnictví, v rámci kterého Trump slíbil, že v případě zvolení zruší Obamacare, která velkému množství pravicově uvažujících Američanů leží v žaludku. Donald Trump tak dokázal v mnoha Američanech vzbudit naději v lepší zítřky díky své image přirozeného vůdce a úspěšného obchodníka, stejně jako tím, že doposud stál mimo zavedený politický establishment. Jeho obchodní minulost pro mnoho voličů znamenala víc než pestrá politická kariéra. Trump byl vnímán jako nadějná změna, Clintonová oproti tomu byla pro spoustu Američanů pouze pokračováním řady nedůvěryhodných politiků a synonymum pro další funkční období Baracka Obamy.

Nejvíce kontroverze vyvolal Trumpův přístup k imigrační politice. Součástí tohoto programového bodu měla být výstavba zdi podél celé hranice s Mexikem, přičemž náklady na tuto gigantickou stavbu Trump měl v plánu účtovat Mexiku. Nikdy ovšem blíže nespecifikoval, jakým způsobem toho chce dosáhnout a odhady nákladů na takovou stavbu postupně několikrát navyšoval. Během svého prvního proslovu označil mexické imigranty za zločince, narkomany a (sexuální) násilníky, čímž proti sobě rozpoutal vlnu kritiky, která ho poškodila zejména obchodně. Zeď se stala jedním ze symbolů kampaně a Trump toho rád využíval. V pozdějších fázích například fanoušci na znamení souhlasu s excentrickým miliardářem sborově skandovali „Postavit zeď! Postavit zeď!“, načež se Trump zeptal: „A kdo za to zaplatí?“ - „Mexiko“, odpovídali fanoušci i na několikrát opakovaný dotaz. Skandování však nezůstalo pouze na Trumpových vystoupeních, stalo se i nástrojem šikany Latioameričanů na středních školách (CNN.com 2016a).

Trumpovu týmu se v podstatě podařilo celé poselství kampaně vměstnat do tří tříslavných sloganů, které všichni fanoušci kontroverzního miliardáře znali nazpaměť: „Build the Wall“, „Lock her up!“ a „Drain the Swamp!“. Kromě již zmíněného „Postavme zeď“ fanoušci skandovali „Zavřeme ji“, což odkazovalo k Trumpovým útokům na Clintonovou kvůli její kauze s e-maily. Republikánský kandidát dokonce slíbil vytvořit pozici speciálního žalobce, který by se zabýval jejím případem, což mělo skončit uvězněním. Třetí heslo „Vypusťme bažinu“ ztělesňovalo Trumpův boj proti establishmentu. Bažinou byl v tomto kontextu Washington se svou komplikovanou sítí ekonomických a politických zájmů, politický systém plný korupce, starých pořádků a stále stejných jmen. Trump slíbil toto všechno radikálně změnit.

Neobvyklý přístup zaujal Trump v otázce financování kampaně. Během primárek si kampaň totiž financoval pouze z vlastních zdrojů a příspěvků voličů. Tím si otevřel prostor pro kritiku svých soupeřů, za kterými stály superPACy, jež Trump označoval za plné lobbistů. Teprve po

republikánském sjezdu, kdy se stal oficiálním kandidátem strany, začal přijímat finance i od dalších subjektů, zejména Republikánské strany – nutno podotknout, že k silné nelibosti části významných republikánů.

TAK TROCHU JINÝ REPUBLIKÁN

Trump svým vystupováním, názory a stylem vedení kampaně zásadním způsobem narušil stabilitu Republikánské strany. Velká řada republikánů dlouhou dobu bojovala proti Trumpově kandidatuře a později i proti jeho stranické nominaci na prezidentský post. Nejednalo se pouze o jeho stranické soupeře, ale i o nejvlivnější figury ve stranické hierarchii či mezi sponzory. Donald Trump se jednoduše odmítl podříditi potřebám stranické politiky, zcela nekontrolovatelně vedl svou kampaň po svém, často i bez ohledu na doporučení svých vlastních poradců. Dle politologa Ricarda Ramireze svým jednáním Trump poškodil republikány na dalších patnáct let dopředu (PolitickyMarketing.com 2016a).

V době inaugurace bylo Trumpovi 70 let, čímž se stal nejstarším prezidentem USA vůbec. Vysoký věk však novému prezidentu Spojených států amerických nezabránil, aby se na sociálních sítích cítil jako doma. V roce 2015 koloval výrok, že Donald Trump je ztělesněním toho, co by se stalo, kdyby internetové komentáře kandidovaly. Výrokem byla myšlena jednak skutečnost, že jeho politická řešení jsou velmi lidová a zároveň poukazoval na Trumpovu vynikající schopnost formulovat své myšlenky provokativní a pro miliony Američanů atraktivní formou. To se odráželo na všech jeho útech. Na Facebooku platil za bezkonkurenčního lídra a jeho „výrokové bouře“ na Twitteru se staly legendou. Trumpův Twitter v podstatě získal vlastní zpravodajské pokrytí, protože velká část jeho tweetů se stala podkladem k vytvoření samostatného článku o dalším skandálním výroku. Trump Twitter využíval jako hlavní zbraň proti svým oponentům. Na konci roku 2016 Trumpa sledovalo 17,3 milionů lidí. Pro srovnání - v polovině července 2015 měl 3,12 milionů sledujících. Sociální sítě však pro Trumpa byly dvojsečný meč – některými svými výroky si způsobil velké nepříjemnosti, například osobními výpady proti bývalé Miss Universe (Twitter.com 2016a). Miliardářovy výroky byly nakonec tak kontroverzní, že si to vyžádalo zcela bezprecedentní zásahy ze strany jeho vlastního štábu. Když se Trumpova kampaň začala sbírat ze dna, kam ji poslalo zveřejnění obscénních nahrávek před třetí prezidentskou debatou, podařilo se týmu poradců Trumpovi odebrat přístup k jeho vlastnímu Twitteru (Fortune.com 2016). Tím se radikálně snížil počet kontroverzních výroků a zároveň během tohoto období Trump výrazně posílil.

KONEC KOREKTNOSTI. URÁŽET, URÁŽET, URÁŽET!

Trump velmi často urážel své protikandidáty a jejich rodiny. O Clintonové se na Twitteru nebál napsat, že pokud neumí uspokojit svého manžela, nemůže uspokojit Ameriku (BusinessInsider.com 2016a). Bez obalu tím narážel na známé aféry Billa Clintona. O Jebu Bushovi pak tvrdil, že sympatizuje s Mexičany jen kvůli své ženě s mexickými kořeny. O kandidátce Carly Fiorinové zase prohlásil: „Podívejte se na ten obličej, copak by ji někdo volil?“ Do Fiorinové se pustil poté, co ho obvinila z hulvátství a sexismu, když o elitní moderátorce Megyn Kellyové, jež vedla televizní debatu nevybíravě řekl, že na něj byla ostrá, protože právě menstruovala (NYTimes.com 2016a). O tom, jak nevybíravě si Trump počínal svědčí i to, že Kellyová pracuje pro republikánům tradičně nakloněný FOX. Tento výrok ho stál i pozvání na shromáždění konzervativců sdružených kolem významného konzervativního blogu RedState. Naopak Fiorinové přinesl v průzkumech vlnu podpory. Miliardář se hájil, že není ani sexista ani xenofob, jen že nemá čas být zcela politicky korektní. Politickou korektnost navíc označil za slabost a chybu (TheGuardian.com 2016a).

Z mnoha dalších výroků, které rezonovaly, například řekl, že senátor John McCain není válečný hrdina, protože ve Vietnamu padl do zajetí (NYTimes.com 2016b). Doslova o významném senátorovi a jednom z nejvlivnějších republikánů prohlásil: „Není válečný hrdina. Byl válečný hrdina, protože se nechal zajmout. Mám raději lidi, kteří se nenechali zajmout“ (Politico.com 2016). Připomeňme, že McCain je bývalý námořní letec, který byl v roce 1967 sestřelen ve Vietnamu, zadržen a více než 5 let mučen, za což získal Purpurové srdce (kromě toho je držitelem řady dalších válečných vyznamenání včetně Stříbrné hvězdy). Výsledkem zranění je mimo jiné McCainova neschopnost zvednout ruce nad ramena, což se výrazně projevovalo během jeho prezidentské kampaně proti Baracku Obamovi v roce 2008. Vzhledem k reputaci, jaké se armáda těší u Američanů a zejména republikánů, byl tento Trumpův výrok za hranou. Dále Trump prohlásil, že by si rozuměl s ruským prezidentem Vladimírem Putinem, kterého označil za lepšího vládce, než je Obama, že Saddam Husajn byl efektivní v otázce zabíjení teroristů, nebo že je „úžasný“, jak se Kim Čong-Un vypořádal s převzetím moci po smrti jeho otce (BusinessInsider.com 2016b). V neposlední řadě podpořil ruské nálety na Sýrii a zkritizoval jadernou dohodu s Íránem.

K ženám se Trump choval zvláště nevybíravě. Kromě skandálu s poznámkami o menstruaci Megyn Kellyové také proslul urážkami na adresu Venezuelanky Alicii Machado, bývalé Miss Universe z období, kdy Trump soutěž vlastnil. Tu Trump v září 2016 označil za Miss Piggy (prasátko) a Miss Housekeeping (stereotypní poznámka vycházející z toho, že se Hispánci bez znalosti jazyka v USA často věnují uklízení domů nebo hotelů) (Telegraph.co.uk 2016a).

Největší kauzou kampaně se ale měsíc před volbami staly nahrávky z pořadu Access Hollywood z roku 2005. Na těch Trump přiznává, že se snažil dostat do postele jistou celebritu, že si nemůže pomoci v přítomnosti krásných žen a ihned je začne líbat, a že mu ženy umožní si k nim dovolit vše, protože on sám je celebritou. Svérázný miliardář přiznal, že po ženách „jde nevybíravě“ (like a b*tch), přičemž v této souvislosti Trump dodal dnes již legendární sprostou větu „grab them by the pu**y“ (Vox.com 2016). Tímto Trump určil část obsahu nadcházející prezidentské debaty, ale také poslal svou kampaň ke dnu. Od Trumpa se odklonilo také (dalších) 36 důležitých podporovatelů v čele se senátorem McCainem. Trumpa zkritizoval i Reince Priebus, Mitt Romney, John Kasich, Jeb Bush nebo Paul Ryan, tedy významní republikáni, kteří měli k Trumpově nominaci výhrady od začátku. Velkou zkouškou byly sprosté komentáře pro křesťanské voliče a ženské konzervativní spolky (WSJ.com 2016). Svého spolukandidáta tentokrát neobhajoval ani Mike Pence a několik desítek prominentních republikánů dokonce požadovalo, aby Trump odstoupil a jeho místo zaujal právě kandidát na viceprezidenta (NYTimes.com 2016c). Bylo měsíc do voleb a všem, včetně zmíněných republikánů, bylo jasné, že by tímto efektivně odevzdali volby Clintonové – tak silně tato kauza rezonovala.

Nutno podotknout, že Trump byl také v návaznosti na aféru s nahrávkou nařčen ze sexuálního napadení z minulosti více než desítkou žen (Telegraph.co.uk 2016b). Trump zvolil místo obrany útok a pustil se do manžela své sokyně Billa Clintona a jeho sexuálních skandálů z minulosti.

TRUMPOVI NÁHRADNÍCI

Donald Trump byl nekonvenčním kandidátem, a tak není žádným překvapením, že stejně nekonvenční byl i tým, který stál za celou jeho prezidentskou kampaní. Složení týmu si během voleb prošlo několika zásadními změnami. Během května 2016 začaly prosakovat informace, že se manažer kampaně Corey Lewandowski dostal do sporu s Trumpovými dětmi, Ivanka a Ericem. Neshody během několika měsíců narostly do takového rozměru, že Ivanka koncem června přišla s ultimátem: buď v kampani skončí Lewandowski, nebo ona. Odchod Ivanky z kampaně byl pro Trumpa nepřijatelný, neboť kromě toho, že je to jeho dcera, hrála roli „první ženy“ a vyvažujícího prvku. Trumpova manželka Melanie se totiž do doby konání stranické konvence držela poměrně v pozadí. Jako poražený tedy odcházel Lewandowski, jehož pozici přebíral Paul Manafort, který původně v kampani figuroval jako poradce pro blížící se stranický sjezd. Tři měsíce před volbami pak došlo k dalším velkým personálním změnám. Paul Manafort, stejně jako Lewandowski před ním, byl donucen odstoupit ze své pozice. Donald Trump totiž najal Steva Bannona, bývalého šéfa krajně-pravicového serveru Breitbart News, jako nového výkonného ředitele kampaně. Současně povýšil Kellyanne Conwayovou na pozici manažerky, čímž Manafortu připravil o funkci. Ke změnám došlo následkem vyvrcholení dlouhodobých

neshod mezi Trumpem a Manafortem ohledně směřování kampaně. Spekulovalo se, že Manafort byl „odklizen“ také z důvodu velkého mediálního tlaku kvůli jeho lobbistické historii s bývalým ukrajinským prezidentem Viktorem Janukovyčem. Zajímavou historii měl i šéf pro sociální média, Daniel Scavino. Před vypuknutím kampaně totiž působil jako Trumpův golfový caddy. Rozhodnutí povýšit Kellyane Conwayovou bylo retrospektivně jedno ze zásadních v celém průběhu kampaně. Jako jedna z mála byla schopná přimět Trumpa vystupovat zdrženlivě, což se příznivě odrazilo na preferencích.

Kromě klasického volebního týmu byli oba kandidáti vybaveni skupinou politických podporovatelů, kteří v médiích pomáhali svému kandidátovi v rozhodujících momentech. Výrazně zajímavější situace panovala u Donalda Trumpa. Zatímco s tiskovou mluvčí Hillary Clintonové Karen Finney se i velmi bedlivý pozorovatel amerických voleb nemusel prakticky vůbec setkat, vyhnout se Trumpově mluvčí, Katrině Piersonové, bylo poměrně těžké. Zajímavá byla již volba tohoto jména. Piersonová se totiž v minulosti proslavila coby účastník reality show, ve které v přímém přenosu přiznala, že kradla oblečení v obchodech, a také jako neúspěšný kandidát extrémní frakce republikánů Tea Party do Kongresu. Během kampaně poměrně pravidelně plnila novinové titulky podobným způsobem, jako Donald Trump – pomocí kontroverzních (a mylných) výroků. Například v situaci, kdy musela obhajovat Trumpův výrok, že „Obama a Clintonová založili Islámský stát“ prohlásila v přímém přenosu CNN, že to byl Obama, kdo po svém nástupu zatáhl USA do války v Afghánistánu (CNN.com 2016b). Obama se ovšem stal prezidentem až v lednu roku 2009, zatímco do Afghánistánu USA vstoupily v reakci na útoky z 11. září 2001 ještě ten rok, tedy první rok funkčního období George Bushe. Mezi další příležitosti, kdy se Piersonová dostala do titulků novin, patřilo třeba její televizní vystoupení s náhrdelníkem ze skutečných nábojů, za což sklídila kritiku na sociálních sítích, kde jí lidé připomínali, že 90 Američanů každý den zemře na následky střelného zranění. Na to konzervativní Piersonová odpověděla, že si „možná příště na sebe vezme plod (embryo - pozn. red.), aby upozornila na 50 milionů lidí, kteří se kvůli potratům nikdy na Twitter nedostanou“ (WashingtonTimes.com 2015).

Piersonová ovšem nebyla sama. Mezi „Trump surrogates“ (náhradníky) byl velmi výrazný například bývalý starosta New Yorku Rudi Giuliani, ale také volební manažerka Kellyanne Conway, senátor Jeff Sessions, kongresmanka Renee Ellmers, významný republikán a kongresman Newt Gingrich nebo politická komentátorka Kayleigh McEnany. Jejich největším úkolem bylo obhajovat kontroverzní výroky, které Trump během kampaně vyslovil, což nebyl mnohdy lehký úkol, zejména kvůli často si navzájem odporujícím vyjádřením Trumpa. Například již zmiňované založení ISIS obhajovali Trumpovi spojenci celý den v médiích, aby se kandidát později rozmyslel a na Twitteru uvedl, že to byl „sarkasmus, ale ne zas tolik

sarkasmus“. Trumpovi spojenci se tedy museli přizpůsobit nové situaci a ve chvíli popřít velkou část toho, co ještě včera tvrdili do médií.

TĚŽKÁ CESTA NA VRCHOL

Donald Trump v žádném případě pro republikány nebyl první volbou. Čím více kandidátů však své tažení ukončilo, tím více získával na popularitě a pozornosti. Jeho přímost a spontánnost efektivně působila na nerozhodné a otrávené voliče přesycené pečlivě naučenými politickými formulkami. Začal být vnímán jako bojovník proti současnému nefunkčnímu systému.

Kdyby Trump svým údajným populismem dokázal oslovit pouze sociálně slabší vrstvy bez vzdělání, nevyhrál by volby. Mnoho odborníků i občanů vnímalo souboj mezi Trumpem a Clintonovou jako volbu mezi menším zlem. Donald Trump byl jednoduše pro mnoho Američanů tabula rasa, politikou neposkrvněný kandidát, nová naděje. S Clintonovou pak neměli problém pouze republikáni, ale i voliči demokratů. Na mnoho z nich působila jako falešná elitářka a umělá kariérní politička. Nutno podotknout, že Clintonová se o lidový a spontánní projev dlouhodobě snažila, ale většinou to dopadlo křečovitým výsledkem špatného herce. Dojmu lidovosti příliš nepomohla ani záliba v luxusním oblečení v ceně automobilu. Třicetiletá kariéra Clintonové ji v době všeobecné kritiky stávajícího politického establishmentu v porovnání s Trumpem spíše uškodila. Její působení na postu ministryně zahraničí v administrativě prezidenta Obamy byla spojována s příliš velkým množstvím neúspěchů – táhnoucí se válka v Sýrii, pokažené vztahy s Ruskem, kauza v Benghází. V očích mnoha voličů ji navíc poznamenala i kauza kolem e-mailové schránky a nezodpovědné práci s tajnými informacemi, při které musela čelit kritice, dle které prokázala neúctu k pravidlům a bezpečnostním protokolům. A zatímco mediální kauzy spojené s Trumpem se převážně týkaly jeho osobního života a obchodů, Clintonová musela neustále čelit kritice za následky svého politického jednání, což mělo přirozeně mnohem větší dopad na její vnímání jako potenciálního prezidenta USA.

Donald John Trump se 20. ledna. 2017 stal 45. prezidentem Spojených států amerických.

JOHN KASICH

Marek Chytráček

Guvernér Ohia a jeden ze dvou republikánských kandidátů, kteří měli rodinné vazby na Českou republiku. Kasich vydržel v souboji mnohem déle, než se původně předpokládalo, a svou kandidaturu ukončil až jako poslední vyzyvatel Trumpa. Údajně se mohl stát viceprezidentem, ale Kasich odmítl.

John Kasich se narodil 13. května v Pensylvánii, nedaleko Pittsburghu. Jeho otec je českého původu, matka chorvatského. Sám sebe tak v nadsázce označil za „Chorvata a Čecha“. Je hrdým členem anglikánské církve, přestože byl vychován v římskokatolické církvi. Kasich vystudoval politologii na univerzitě v Ohiu.

Jeho politické zkušenosti jsou obsáhlé, v roce 1978 se stal nejmladším senátorem zvoleným v Ohiu. Během svého působení v Senátu byl znám zejména svým bojem proti zvyšování daní. Od roku 1983 až do roku 2001 byl členem Sněmovny reprezentantů, kde mimo jiné zastával pozici předsedy rozpočtové komise. Za jeden z jeho největších úspěchů je považována práce na mechanismech, které měly zajistit, že se v budoucnu budou přijímat vyrovnané rozpočty. Ze své pozice několikrát navrhoval alternativy k zákonům, se kterými přicházel prezident Bill Clinton.

V roce 1999 Kasich oznámil svůj úmysl kandidovat na prezidenta ve volbách, které se uskutečnily v roce 2000. Bylo mu v té době pouhých 46 let, patřil mezi mladší uchazeče o republikánskou nominaci. Svoji image stavěl na mladém věku, zkušenostech ze Senátu

a Sněmovny reprezentantů a ochotě spolupracovat na zákonech s demokraty. Nedařilo se mu ale oslovit dostatečný počet voličů. Když se k tomu ještě přidaly finanční problémy, bylo jasné, že je jeho kampaň u konce. V červenci se rozhodl odstoupit z boje o republikánskou prezidentskou nominaci a podpořit vedoucího kandidáta George W. Bushe.

Po uplynutí mandátu ve Sněmovně reprezentantů a neúspěšné prezidentské kampani se přesunul do privátní sféry – pracoval jako investiční bankéř a generální ředitel pobočky Lehman Brothers v Ohio. Zajímavá je také jeho televizní kariéra, od roku 2001 do roku 2007 měl na kanálu Fox News svoji vlastní talk show, která se jmenovala *From the Heartland with John Kasich*. V roce 2011 se Kasich rozhodl pro návrat do politiky a stal se guvernérem Ohia. Dle svých slov přebíral Ohio ve velmi špatném stavu. Svůj post obhájil v roce 2014. Léta strávená v pozici guvernéra popisuje velmi pozitivně, dařilo se mu prý prosazovat ekonomicky zodpovědnou politiku a vytvářet nová pracovní místa. Jiný názor během kampaně nabídl Jeb Bush, jenž ho kritizoval zejména za jeho kladný postoj k Obamacare.

OPTIMISTICKÁ KAMPAŇ ZALOŽENÁ NA EKONOMICKÝCH TÉMATECH

Svůj úmysl vstoupit do boje o republikánskou prezidentskou nominaci v prezidentských volbách 2016 veřejnosti oznámil 21. července 2015. Od začátku tvrdil, že se jeho kampaň nebude ubírat negativním směrem. Na místo přesvědčování lidí o špatném stavu současné Ameriky se raději chtěl profilovat jako kandidát s pozitivním programem přinášejícím naději. Hlavním bodem programu se podle očekávání staly plány ekonomických reforem, které by zajistily dosažení vyrovnaného rozpočtu na dalších 8 let.

Součástí Kasichova akčního plánu také bylo snížení daní pro jednotlivce, rodiny, ale i firmy. Dosavadní nastavení daňového systému podle něj bylo špatné a odrazovalo velké společnosti od investování a vytváření přidané hodnoty v USA. Kromě snižování daní bylo také v plánu počítáno se značným zjednodušením dosavadního daňového systému.

Mezi další významná témata patřila otázka práva držet zbraň, ve které Kasich vyznával klasický republikánský postoj, který se mu osvědčil během let ve funkci guvernéra v Ohio. Kasich také volal po zpřísnění trestů za kriminální zločiny a zavedení povinnosti platit daně pro odsouzené vězně. Sám sebe označil za člověka, který je ochotný respektovat práva homosexuálů. V kontroverzní problematice globálního oteplování zastával názor, že takový jev existuje, sám ale není schopen odhadnout, jak moc závažná celá situace je.

Velký důraz byl také kladen na oblast školství. Rozhodování o podobě školství by se podle něj nemělo řešit na federální úrovni, naopak by mělo být delegováno na lokální úroveň. Zajistila

by se tak větší flexibilita a efektivnost celého systému. Na Kasichovu kampaň bylo celkově utraceno 40 milionů dolarů. Nejvíce peněz se podařilo nashromáždit superPACu Kasich for America a New day for America (OpenSecrets.org 2016).

KANDIDÁT DO POČTU

John Kasich vydržel v boji o republikánskou nominaci déle, než se vzhledem k průběhu souboje očekávalo. Nejlepšího výsledku se mu podařilo dosáhnout v jeho domovském Ohiu, kde podle očekávání zvítězil. Kromě tohoto předpokládaného vítězství ale jeho kampaň nezanechala žádný velký dojem. Proto byl také opakovaně vyzván, aby z boje odstoupil a přenechal boj proti Trumpovi Cruzovi nebo Rubiovi. Kasich ale v boji vytrval velmi dlouho, odstoupit se rozhodl až 4. května v době, kdy byl posledním Trumpovým vyzyvatelem (NYTimes.com 2016).

Kasich na sebe upozornil zejména tím, že prý odmítl velice lukrativní nabídku Donalda Trumpa na post potenciálního viceprezidenta. Součástí nabídky měla být záruka, že by Kasich nebyl bezvýznamným viceprezidentem, naopak by měl velmi rozsáhlé pravomoci. Některé spekulace dokonce mluvily o tom, že by měl Kasich na starosti veškerou domácí politiku. Nabídku mu měl tlumočit Trumpův syn, který to ale stejně jako zbytek Trumpova týmu odmítl (CNN.com 2016).

Kasich ale s Trumpem rozhodně spolupracovat nehodlal, svoji averzi vůči republikánskému kandidátovi ukázal i během finálního hlasování, kdy pro něj odmítl hlasovat. Na místo toho na svůj volební lístek napsal jméno republikána Johna McCaina, jenž za republikány kandidoval v prezidentských volbách 2008 (CNN.com 2016a).

TED CRUZ

Veronika Hrubá, Filip Zavřel

Jeden z nejkonzervativnějších republikánů, který si zakládal na image morálně korektního otce od rodiny. Nakonec se stal nejsilnějším protivníkem Donalda Trumpa, a to hlavně díky jeho podobně tvrdé protiimigrační rétorice. Úzkoprsé názory mu však byly osudné, protože silně eliminovaly možnost oslovit širší spektrum cílových voličů.

Rafael Edward „Ted“ Cruz se narodil v roce 1970 v Kanadě. Cruzovi rodiče, oba matematici, odcestovali do Kanady za pracovní příležitostí. Jeho matkou je americká občanka, zatímco otec se narodil na Kubě, kterou opustil v roce 1957, kdy přicestoval do Texasu na studijní vízum, které po Kubánské revoluci proměnil na politický azyl.

V roce 1973 získal Ted Cruz kanadské občanství, avšak hned následujícího roku se rodina přestěhovala zpět do Texasu. Status naturalizovaného občana (který mu umožňuje kandidaturu na prezidenta USA) obdržel v roce 2005. Dvojí občanství si zrušil až v roce 2014, kdy se vzdal kanadského (HuffingtonPost.com 2016). Přesto byl jeho původ během kampaně ožehavým tématem diskusí.

Z KONCIPIENTA PRVNÍM HISPÁNSKÝM SENÁTOREM

Cruz vystudoval v Texasu soukromou křesťanskou střední školu a posléze Princetonskou univerzitu a práva na Harvardu. Po absolvování práv pracoval jako první hispánský koncipient v kanceláři

předsedy Nejvyššího soudu a od roku 1997 pracoval v právní společnosti, jež například připravovala impeachment na prezidenta Billa Clintona.

Politiky se poté dotýkal i nadále, přičemž byl mimo jiné právním poradcem republikánského kongresmana Johna Boehnera. V roce 1999 se připojil ke kampani George W. Bushe jako poradce pro domácí politiku, v roce 2000 se podílel na přípravě strategie pro proces Bush vs. Gore. Po zvolení Bushe prezidentem se stal náměstkem generálního prokurátora na Ministerstvu spravedlnosti. Mezi lety 2003 a 2008 působil jako státní prokurátor Texasu a v letech 2004 až 2009, coby hostující profesor - vyučoval právo na University of Texas School of Law. Poté se věnoval advokátní praxi v soukromé sféře až do svého jmenování senátorem v roce 2013.

Cruz také velmi rychle rostl v texaské organizaci Republikánské strany a v roce 2012 zvítězil ve stranických primárkách na post kandidáta na senátora za Texas. V nich porazil známějšího politika Davida Dewhursta o celých 14 procent, a to s pouze třetinovými výdaji. Ve volbách porazil demokratického kandidáta se ziskem 56 % hlasů a ve věku 42 let se stal prvním hispánským senátorem zvoleným za Texas a jedním z celkově tří senátorů s hispánskými kořeny (NewYorker.com 2014).

OZNÁMENÍ KANDIDATURY A ZAČÁTKY KAMPAŇE

Ted Cruz oznámil svou kandidaturu na prezidenta v březnu 2015 nejdříve na sociálních sítích a následně při projevu na půdě Liberty University ve státě Virginia. Učinil tak jako první význačný kandidát republikánů. Jeho kandidatura však nebyla překvapením, jelikož se o ní spekulovalo již od roku 2013. Sám Cruz uvedl, že do voleb jde s širokou a dlouhodobou podporou texaské organizace republikánů (NYTimes.com 2015). Stejně jako Obama se ke kandidatuře na prezidenta odhodlal během svého prvního funkčního období v Senátu a v případě vítězství by byl pouze o čtyři měsíce mladší než Obama v době svého zvolení. Ve věku 46 let byl Cruz jedním z nejmladších kandidátů voleb 2016 (CNN.com 2015).

Cruz se ve federálních průzkumech republikánských primárek dlouho pohyboval okolo šesti procent hlasů, což znamenalo pátou až šestou příčku (FoxNews.com 2015). První zlom přišel na konci října 2015 s televizní debatou na stanici CNBC, díky které Cruz získal značnou oblibu. Těsně po jejím skončení byl na Facebooku nejdiskutovanějším kandidátem, a překonal tak i krále sociálních sítí Trumpa (WSJ.com 2015). Druhý zlom se dostavil po teroristických útocích v Paříži a San Bernardinu z listopadu a prosince 2015. Cruz, podobně jako Trump, konzistentně zastával tvrdou politiku vůči imigrantům a muslimům, kterou po útocích jen zостřil. Napjatá situace a výhodná výchozí pozice navýšila preference Trumpa

i Cruze především na úkor nepřipraveného Bena Carsona, který se začal rychle propadat (WashingtonExaminer.com 2015).

SOUBOJ O POZICI TRUMPOVA VYZYVATELE

Díky podobnému smýšlení se Cruz dlouho vyhýbal Trumpovým útokům. Jakmile se ale ukázalo, že by právě Cruz mohl být jeho nejsilnějším protivníkem, začal Trump útočit i na něj. V lednu 2016 Trump nastartoval vzájemné přestřelky zpochybněním Cruzova nároku na post prezidenta s ohledem na jeho kanadský a kubánský původ. Cruz na to odvětil, že ještě v září Trump prohlašoval, že jeho původ není z pohledu ústavy problematický. „Ústava se za půl roku nezměnila, volební preference ale ano,“ vysvětloval divákům Cruz Trumpův útok (CeskeNoviny.cz 2016).

Svou silnou pozici Cruz potvrdil vítězstvím v primárkách v Iowě. Jeho neočekávaný úspěch připisoval především své dlouholeté strategii cílit na evangelické voliče. Nicméně v tomto případě nebylo vítězství konzervativního Cruze tak úplně čisté. Cruzův volební tým totiž do světa vypustil dezinformaci o odstoupení Bena Carsona z kampaně, která mohla ovlivnit výsledky. Poražený Trump kvůli tomu požadoval opakování primárek a nařkl Cruze, že je pro sebe „ukradl“ (CNN.com 2016b). Cruz se později Carsonovi za pochybení jeho kampaně omluvil (CNN.com 2016c). Cruz samozřejmě musel stále brát v potaz i velmi úspěšného Rubia, který mu v primárkách dýchal na paty. Oba se začátkem roku prezentovali jako jediná možná alternativa do duelu s Trumpem. Po březnovém superúterý, kde Cruz zvítězil v domácím Texasu, a dalších překvapivých vítězstvích v Maine a Kansasu, bylo již jasné, že se Trumpovým vyzyvatelem stane právě on. Po těchto primárkách Trump dokonce vyzval Rubia a Kasicha, aby z volebního boje o republikánskou nominaci odstoupili, a mohl si to tak s Cruzem „rozdat jeden na jednoho“ (Politico.com 2016a).

S narůstajícím úspěchem Donalda Trumpa začal vyjadřovat Cruzovi podporu republikánský establishment, neboť Cruz byl pro stranu daleko spolehlivějším kandidátem. Podporu mu vyjádřil dokonce i Jeb Bush, od kterého se očekávalo, že podpoří svého dlouholetého svěřence Rubia (Politico.com 2016b). Z této podpory Cruz vytěžil v primárkách ve Wisconsinu, kde mu také pomohla akumulace tzv. „Stop-Trump vote“ – tedy hlasů od lidí, jejichž prioritou bylo především zabránit Trumpově automatické nominaci. Nicméně s výjimkou Wisconsinu vyhrál Trump všechny ostatní dubnové primárky. Celkově si připsal 206 delegátů. Ted Cruz se tak ocitl pod velkým tlakem, jak Trumpa na cestě k republikánské nominaci zastavit. Cruz s Kasichem se proto rozhodli uzavřít dohodu, že se v nadcházejících květnových primárkách zaměří každý na jiný stát. Touto strategií chtěli zabránit, aby Trump získal potřebný počet delegátů. „Stačí, aby Trump prohrál v Indianě a na 1 237 delegátů nedosáhne,“ prohlásil Cruz (Politico.com 2016c).

Cruz proto v Indianě spustil velmi intenzivní kampaň, do které investoval čtyři miliony dolarů, což znamenalo v průměru 10 dolarů na jednoho získaného voliče (PublicIntegrity.com 2016). Krom toho se Cruz zoufale snažil oživit své výsledky např. jmenováním Carly Fiorinové na pozici svého viceprezidenta nebo inscenací motivační scény z filmu „Hoosiers“ („Indiaňané“) (WashingtonPost.com 2016). V Indianě však vyhrál Donald Trump, získal zde všech 57 delegátů a Ted Cruz ještě ten den slovy „Dali jsme tomu vše, co jsme mohli, ale voliči si vybrali jinou cestu,“ ukončil kandidaturu na post prezidenta (NYTimes.com 2016).

PROFESIONÁLNÍ KAMPAŇ A KONZERVATIVNÍ HODNOTY

Cruz rozhodně nenechal nic náhodě a svou kampaň svěřil do rukou profesionálů. Šéfem kampaně byl Chad Sweet z Chertoff Group, jenž byl viceprezident Goldman Sachs. Volební manažer Jeff Roe z Axiom Strategies pomáhal zvolit 31 kongresmanů a čtyři senátory. Také byl poradce Ricka Perryho během jeho prezidentské kampaně (2011–2012). Hlavní stratég Jason Johnson z J2 Strategies vedl kampaň Cruze do Senátu. Mluvčí Rick Tyler byl dlouhodobým spolupracovníkem Newta Gingriche. A politický ředitel Mark P. Campbell z Campbell Campaigns LLC již stejnou pozici vykonával v prezidentské kampani Rudyho Giulianiho (2007–2008) (Ballotpedia.org. 2016a).

Hlavním sloganem kampaně bylo „Courageous Conservatives – Reigniting the Promise of America“ (volný překlad: Odvážní Konzervativci – Znovu obnoví ducha Ameriky) a na shromážděních se používal i pokřik „Cruz to victory“. Logo znázorňovalo plamen vytvořený z trikolóry a jméno kandidáta včetně roku voleb. Dle některých kritiků logo připomínalo hořící vlajku USA či logo arabské televizní stanice Al-Džazíra. Někteří analytici ho však připodobňovali ke známému „O“ logu Obamy či jeho logu ze senátních voleb, které také obsahovalo objekt podobný plamenu (Mic.com 2016).

V programu Cruz vsadil na přísně konzervativní témata. Hlavním byla ochrana amerického způsobu života, svobody a křesťanství. Totožně jako Trump byl proti imigrantům, kteří dle něj berou Američanům práci. Jako prezident byl připraven postavit novou zeď na hranici s Mexikem a ztrojnásobit její ochranu. V domácí politice by posílil druhý dodatek týkající se držení zbraní a zrušil by Obamovy reformy. Bojoval by za posílení národní bezpečnosti, aby se neopakovaly útoky teroristů a postavil by se ISIS. V zahraniční politice by se pak pevně přidal na stranu Izraele a netoleroval by jakoukoliv podporu Palestíně.

Cruz byl také proti interrupcím, jelikož věří, že každý život je vzácný dar od Boha. Rovněž sliboval, že by po zvolení nechal prošetřit legálnost plánovaného rodičovství. Stejně tak odsuzoval homosexualitu, neboť věří, že manželství je možné pouze mezi mužem a ženou

(Ballotpedia.com 2016b). Cruz je praktikujícím evangelíkem. Jeho otec, kterého, stejně jako manželku a dvě dcery, intenzivně zapojoval do kampaně, je evangelický kněz a často kázal na volebních shromážděních svého syna. Cruz svou rodinu prezentoval jako „vzorovou americkou rodinku“ (Politico.com 2015).

NEZVYKLE MNOHO SUPERPACŮ

Votázce fundraisingu vsázal Ted Cruz zprvu na drobné dary. Během prvních osmi dnů kampaně dokázal vybrat čtyři miliony dolarů, přičemž 95 % darů nepřesáhlo 100 dolarů. Nicméně později se spoléhal především na netradiční síť mnoha superPACů. Čtyři z nich nesly jméno Keep the Promise a byly většinou sponzorované miliardáři. Rozdělením Keep the Promise do vícero skupin mělo údajně za cíl, aby měli dárci větší přehled o tom, jak je nakládáno s jejich penězi. Keep the Promise I byl sponzorován 11 milionovým darem britského bývalého biskupa anglikánské církve Roberta Mercera. Keep the Promise II byl naplněn 10 miliony dolarů od byznysmana Tobyho Neugebauera. Keep the Promise III zase tvořilo 15 milionů dolarů od bratrů Dana a Farrise Wilksových, kteří zbohatli na frakování (SunLightFoundation.com 2016). Super PACs společně s dalšími skupinami podobného rázu investovaly do Cruzovy kampaně přibližně 53,3 milionů dolarů. Náklady kampaně Teda Cruze na prezidentskou kampaň činily 89,4 milionů dolarů. Celková cena kampaně se tedy pohybovala okolo 143 milionů dolarů (OpenSecrets.com 2016).

MARCO RUBIO

Marek Chytráček, Filip Zavřel

Do prezidentské kandidatury Marca Rubia vkládali mnozí představitelé Republikánské strany obrovské naděje. V jeho prospěch během prezidentské volby hrála image mladého politika, kterého zároveň podporuje republikánský establishment. Velkou zbraní byla také možnost oslovit Hispánce, kteří pro Republikánskou stranu běžně nehlasují.

Marco Rubio se narodil v roce 1971 v Miami na Floridě. Podobně jako Ted Cruz má kořeny na Kubě. Oba jeho rodiče byli Kubánci, kteří svou domovinu opustili v roce 1956, kdy emigrovali do USA. Jelikož se Marco narodil na půdě USA, obdržel automaticky americké občanství i přesto, že jeho rodiče v té době ještě občanstvím nedisponovali (Ballotpedia.org 2016).

V mládí hrál jednu sezónu americký fotbal za Tarkio College, kde získal sportovní stipendium. Na tuto dobu často vzpomíná, zvláště během Super Bowlu. Poté přešel na University of Florida, kde v roce 1993 vystudoval politologii. Následně získal doktorát z práv na University of Miami School of Law (Biography.com 2016).

UČEŇ JEBA BUSHE

Politiky se dotkl již během studia, a to prostřednictvím stáže u poslankyně kubánského původu Ileany Ros-Lehtinenové. V roce 1996 se rovněž podílel na volební kampani republikánského kandidáta na prezidenta USA Boba Dolea. V téže době začal růst ve floridské organizaci Republikánské strany, s čímž mu vydatně pomohl Jeb Bush. Již v roce 1998 mu Bush poskytl

symbolický dar 50 dolarů na lokální kandidaturu, který sloužil jako pozvánka mezi velké politiky.

Tím se zrodilo partnerství, které trvalo dalších patnáct let. Mladý a perspektivní Rubio pomáhal staršímu Bushovi, jenž byl od roku 1999 guvernérem Floridy, s tvorbou legislativy, zatímco Bush Rubia seznamoval s donory a nabízel i své další kontakty. Ve stejném roce, kdy byl zvolen Bush guvernérem, se Rubio rozhodl kandidovat do floridské Sněmovny reprezentantů. Rubiova kandidatura byla úspěšná, ve Sněmovně poté působil dalších téměř devět let, kdy byl ještě čtyřikrát znovuzvolen.

Kromě své politické kariéry se věnoval i právu. Během působení ve floridské Sněmovně reprezentantů současně pracoval v právní lobbistické firmě Broad and Cassel. Se svými politickými kontakty byl ideálním pojítkem mezi zájmovými skupinami a prosazováním legislativy. Pomohlo mu také to, že v Bílém domě od roku 2000 seděl bratr Jeba Bushe George. Rubio byl v roce 2006 zvolen předsedou floridské Sněmovny reprezentantů jako vůbec první Američan s kubánskými kořeny. Současně zaujímal posty v celé řadě komisí a výborů.

V roce 2008 ovšem vypršelo Rubiovi čtvrté funkční období ve floridské Sněmovně a nadále se věnoval soukromé právní praxi. V téže době přijal také nabídku vyučovat jako hostující profesor, na Florida International University. Rubio však nezůstal mimo politiku dlouho. Již v roce 2009 započal kampaň do Senátu. Rubio zvítězil se ziskem 49 % hlasů a ve věku 39 let se stal americkým senátorem. V pozadí na kampaň samozřejmě opět dohlížel Jeb Bush.

DALŠÍ META: BÍLÝ DŮM

Rubiovy kariérní úspěchy rostly raketovým tempem, jeho jméno se v souvislosti s prezidentskými volbami skloňovalo již v roce 2012. Rubio ale nechtěl nic uspěchat, místo vlastní kandidatury podpořil republikánského kandidáta Mitta Romneyho. Mezi lety 2011 a 2014 se o Rubia staral poradce Cesar Conda, který dříve působil jako poradce viceprezidenta Dicka Cheneyho. V momentě, kdy Conda odešel z Rubiovy administrativy, aby vedl Rubiův PAC Reclaim America, řadě komentátorů došlo, že se něco chystá.

Přípravný PAC velmi rychle vybral půl milionu dolarů a započal svou oficiální činnost. V dubnu 2015 Rubio oznámil, že chystá velké oznámení. Média spekulovala, zda se bude jednat o zahájení kampaně za znovuzvolení do Senátu, či dokonce o prezidentskou kandidaturu. Nakonec ohlásil svou kandidaturu na prezidenta. Oznámení prezidentské kandidatury znamenalo zásadní změnu ve vztahu k dlouholetému podporovateli Jebu Bushovi. Rubio se totiž rozhodl kandidovat na pozici, na kterou si dělal zálusk právě Jeb.

Ještě před vstupem Donalda Trumpa na republikánské kolbiště se Rubio a Bush přetahovali o první místo v předvolebních průzkumech. Následně se však začali polem propadat. Rubio svůj propad zvrátil na podzim 2015, kdy v řadě televizních debat předvedl skvělé výkony. Právě sebevědomé výkony plné elánu během debat z něj udělaly jednoho z potenciálních kandidátů na poražení Donalda Trumpa.

PŘEKVAPENÍ Z IOWY

Rubiovi velmi pomohl nečekaně dobrý výsledek z primárek v Iowě, kde skončil na těsném třetím místě. Kromě zvýšeného mediálního zájmu se mu ale také začalo dostávat mnohem větší pozornosti od soupeřů. Kromě Bushe, který proti Rubiovi vypustil několik negativních spotů, se o neustálé útoky starali zejména Ted Cruz a Chris Christie. Motivace všech tří byla zřejmá – Bush s Rubiem bojoval o pozici reprezentanta establishmentu strany, Cruz o pozici Trumpova vyzyvatele a Christie potřeboval nějakou oběť, za pomoci které by si vylepšil vyhlídky vlastní kampaně.

Mladý Rubio však boj na tolika frontách nezvládl. Kritickými se pro něj staly zejména útoky, které na něj během debaty v New Hampshiru podnikl Christie. Rubio se nechal rozhodit a přišel o image úspěšného rétora. Z jeho projevů byl už od samotného začátku cítit důkladný nácvik, dokud na to ale žádný soupeř neupozorňoval, tak to na diváky relativně působilo. Po eliminaci většiny kandidátů se do Rubia pustil těžký kalibr – Donald Trump.

ROZHODLA FLORIDA

Na Rubiově kandidatuře je také zajímavé to, jak dlouho se vyhýbal přímé konfrontaci právě s největším favoritem republikánských primárek. Rubio se do Trumpa naplno pustil až v době, kdy už mu v podstatě ani nic jiného nezbývalo. Tato strategie mu ale žádný velký úspěch nepřinesla, Rubio nadále ztrácel jedny primárky za druhými. Za zlomový okamžik kampaně byly označeny primárky na Floridě, kterou měl Rubio bezpodmínečně vyhrát. Floridu však nakonec ovládl Trump, čímž prakticky ukončil Rubiovu kampaň. Senátorova cesta za prezidentskou nominací tedy symbolicky skončila 15. března v jeho domovském státě (TheAtlantic.com 2016).

Konečné číslo vyjadřující náklady kampaně Marca Rubia na prezidentskou kampaň je 52,6 milionu dolarů. Zapomenout samozřejmě nesmíme ani na částku téměř 113 milionů, která byla do jeho kampaně investovaná ostatními osobami. Celková cena kampaně je tedy vyjádřena sumou 165 milionů dolarů (OpenSecrets.org 2016).

Neúspěch Rubiovy kampaně zklamal zejména vedení Republikánské strany, která spoléhala na to, že Rubio zastaví Donalda Trumpa. Otázkou zůstává, co bylo Rubiovou klíčovou chybou. Kromě přepečlivě nacvičených projevů, ignorování hrozby Trumpa a neschopnosti odrážet útoky protikandidátů, je mu také vyčítáno, že podcenil kontaktní část kampaně. Voliči ho znali zejména z televize, těžko se tedy mohl stát ztělesněním kandidáta obyčejných Američanů.

Na neúspěchu se samozřejmě mohl podepsat i nízký věk. Rubiova politická kariéra ale rozhodně nekončí, po ukončení prezidentské kampaně se rozhodl znovu kandidovat do Senátu. V případě, že bude během svého dalšího působení v Senátu úspěšný, nelze vyloučit, že se v budoucnu opět pokusí získat republikánskou nominaci. Letošní prezidentská volba byla velice specifická a nebyla příliš nakloněna kandidátům, kteří mají podporu politického establishmentu. Rubiův čas tak možná teprve přijde.

A portrait of Ben Carson, an African American man with glasses, a mustache, and a goatee. He is wearing a dark pinstripe suit, a light blue shirt, and a striped tie. He is looking slightly upwards and to the right with a thoughtful expression. His hands are clasped in front of him.

BEN CARSON

Marek Chytráček, Filip Zavřel

Je ztělesněním amerického snu. Svou pílí se vypracoval na jednoho z nejuznávanějších neurochirurgů v USA a po odchodu do penze se stal oblíbeným politickým komentátorem. V kampani sliboval, že uzdraví Ameriku a zatočí s politikařením. Jeho nudný projev a nezájem médií jej ovšem odsunul stranou.

Benjamin Solomon Carson se narodil v roce 1951 v chudinské čtvrti Detroitu. Býval problémovým dítětem, přesto vystudoval prestižní Yale a lékařskou fakultu Michiganské univerzity. Ve svých třiceti třech letech se stal historicky nejmladším vedoucím oddělení v baltimorské nemocnici Johnse Hopkinse, kde třicet let vedl dětskou neurochirurgii.

V osmdesátých letech proslul úspěšným chirurgickým oddělením siamských dvojčat a propagací operační metody zvané hemisferektomie, při které se mozková hemisféra anatomicky vyjme nebo se funkčně zcela odpojí, aby se zastavila postupující degenerativní onemocnění. Za svůj přínos medicíně obdržel řadu ocenění včetně Prezidentské medaile svobody, kterou mu v roce 2008 udělil George W. Bush.

Podobně jako jeho protikandidát Donald Trump je také Carson aktivním spisovatelem. Na kontě má již šest bestsellerů, jež mu vydalo křesťanské nakladatelství Zondervan. Podle jeho autobiografické knihy dokonce v roce 2009 vznikl životopisný film Zlaté ruce: Příběh Bena Carsona (Gifted Hands: The Ben Carson Story), ve kterém Carsona ztvárnil Cuba Gooding Jr.

Po odchodu do penze v roce 2013 začal být politicky aktivní a pro The Washington Times a Fox News komentoval politické a společenské dění. V roce 2014 dokonce znovu vstoupil do Republikánské strany, což později vedlo až ke kandidatuře na prezidenta. Carson, opět podobně jako Trump, byl členem Republikánské (1981–99 a 2014–nyní) i Demokratické strany (do r. 1981). Mezi lety 1999 a 2014 byl nezávislý.

LÉČIT, INSPIROVAT, OŽIVIT

Svou kandidaturu na prezidenta oznámil 4. května 2015 v Detroitu. Oznámení pojal jako zábavnou show s vystoupením gospelového sboru. Ve své první řeči pronesl věty „lékař je nejlepší člověk, který může uzdravit Ameriku“ a „lidé povstanou a vezmou si zpět vládu,“ a nastínil tak svoji strategii. Hlavním sloganem bylo poněkud nevýrazné Heal – Inspire – Revive, používal ovšem i jednoduchý slogan Run Ben Run (WashingtonPost.com 2015). Carson si rozhodl vytvořit značku člověka z lidu, který vyčistí politiku a její nešvary – například v podobě politické korektnosti, kterou považuje za špatnou.

Kampaň založil na historkách ze své lékařské praxe a na kontaktu s občany, který dle něj politici ztratili. Vsadil tedy na antipolitickou rétoriku, která byla ve volbách 2016 přítomná u demokratů i republikánů. Významnou skupinu podporovatelů našel mezi věřícími, se kterými vedl zasvěcené debaty. Ben Carson je sám adventistou sedmého dne a rád vypráví, že jeho život je příběhem duchovní spásy.

LÍDR SOCIÁLNÍCH SÍTÍ

Carsonův tým byl složen z marketingových matadorů. Volebním manažerem byl dlouholetý poradce republikánů Barry Bennett, hlavním stratégem Ed Brookover z firmy Greener and Hook, šéfem komunikace Doug Watts, který spolupracoval na kampani Ronalda Reagana, a o finance se starala Amy Passová, jež pracovala na kampani Newta Gingriche. V srpnu 2015 Carson představil nové, přepracované logo. Oproti původnímu došlo k oživení barev a zapracování celého jména kandidáta. Za úpravou loga stojí firma Eleventy Marketing Group, která Carsonovi navrhla i design zboží do e-shopu, kde byla k dispozici celá řada produktů od sad samolepek přes oblečení až po halloweenský kostým Dr. Bena. Eleventy si do října přišla prací na kampani na čtyři miliony dolarů. Carsonova prezidentská kampaň nakonec vyšla na přibližně 62,4 milionů dolarů (NYTimes.com 2016).

Zaujmout se Carsonovi podařilo zejména na sociálních sítích. Na Facebooku se bývalý doktor stal fenoménem. Za deset měsíců nasbíral čtyři miliony fanoušků. Po absolvování druhé republikánské televizní debaty v září 2015 se mu dokonce podařilo nasbírat za dva týdny milion nových fanoušků a v říjnu překonal do té doby dominujícího Trumpa.

NEGATIVNÍ VLIV POLITICKÉ NEZKUŠENOSTI

Vzhledem k nulovým zkušenostem z politiky musel na začátku kampaně věnovat více času prezentování svých politických názorů. Jako konzervativní věřící se vymezoval proti sňatkům homosexuálů. Prohlásil, že homosexualita je volba a jako důkaz uvedl, že „člověk jde do vězení jako heterosexuál a vyjde jako homosexuál“. Za tento výrok se sice později omluvil, ale dále tvrdí, že boj za práva homosexuálů není možné porovnávat s bojem za občanská práva (MSNBC.com 2015).

Ostře se vymezil proti potratům, které přirovnal k otroctví, když řekl, že se otrokáři také domnívali, že mohou rozhodovat o všem. Život považuje za posvátný. Dříve také prohlásil, že nevěří v evoluci. Samozřejmě kritizoval zdravotnický program ObamaCare, jehož zavedení považoval za to nejhorší, co se v USA stalo od dob otroctví. Kontroverzi vyvolalo, když v říjnu 2015 pronesl, že by prezidentem neměl být muslim, protože islám je nenávistné náboženství (CNN.com 2016a). Za pouhý den od medializace výroku nasbíral jeden milion dolarů. Stejný postoj jako ostatní republikáni, zastával i k právu občanů držet zbraň. V jednom rozhovoru uvedl, že jako lékař operoval mnoho střelných zranění, ale žádná nebyla tak devastující jako možnost odnětí práva na držení zbraní.

Z dalších programových bodů byl například proti uzavření věznice Guantánamo, pro vyrovnaný rozpočet, pro posilování vztahu s Izraelem, pro zjednodušení daňového systému, zachování práva na držení zbraní, i když dříve podporoval regulaci samonabíjecích pušek, a byl proti přijímání syrských uprchlíků, mezi nimiž by se do USA mohli dostat teroristé.

Carsonova image nepolitického kandidátka na počátku fungovala a stal se velkým překvapením počátku kampaní. Carson se často odvolával na židovsko-křesťanské kořeny USA a na Ústavu. Svou konzervativní, tradicionalistickou, patriotickou a křesťanskou rétorikou si naklonil pravicové křídlo republikánů Tea Party, které bylo znechuceno umírněností předchozích kandidátů republikánů Johna McCainea (kandidatura 2008) a Mitta Romneyho (kandidatura 2012). Jeho popularita však postupem času nenávratně upadala.

NEVÝRAZNÉ VÝKONY A NEVYHNUTELNÝ KONEC

Zaujmout se mu zejména nedařilo během republikánských debat, ve kterých se na rozdíl od svých výrazných protivníků nedokázal ničím odlišit. Carson přičítal špatné výkony v debatách malému prostoru, který mu měli poskytovat moderátoři. Jeho výkony byly spíše statické, prostor si sám příliš nevybojoval, a hlavně: ostatní kandidáti jej doslova přehlíželi. Carson tak nedostával prostor reagovat, čímž opticky stál mimo velkou hru zbývajících kandidátů.

Vyčítána mu také byla nejasná zahraniční politika, kterou se během kampaně prezentoval. Jeho rétorika mohla fungovat v otázkách spojených s náboženstvím nebo zdravotnictvím, rozhodně se však neprezentoval jako silný politik, který by dokázal zvládnout těžké geopolitické výzvy, kterým američtí prezidenti čelí.

Po nelepších se průzkumech a dosavadním zisku pouhých sedmi delegátů se Carson začátkem března rozhodl, že ukončí svou prezidentskou kampaň a povede skupinu, která si uložila za cíl získat pro republikány hlasy křesťanů. Tím však ale rozhodně neřekl své poslední slovo, týden po ohlášení konce kampaně vyjádřil oficiální podporu Donaldu Trumpovi, který je podle něj tím, co v současné době země potřebuje (CNN.com 2016a).

JEB BUSH

Marek Chytráček, Filip Zavřel

Jeb Bush byl již od oznámení kandidatury pasován do role velkého favorita na získání republikánské nominace. Média predikovala další prezidentský souboj, ve kterém se setkají politické dynastie Bushů a Clintonových. Tato předpověď se ale naplnila pouze z poloviny. Jebova kampaň by se dala označit za jedno z největších zklamání celých prezidentských voleb.

John Ellis Bush, spíše známý pod přezdívkou Jeb, jež tvoří iniciály jeho jmen, se narodil v roce 1953 ve státu Texas do republikánské politické dynastie Bushů. Jeho děd Prescott Bush byl senátor za Connecticut, otec Jeba Herbert Walker Bush 41. prezident USA a starší bratr George W. Bush 43. prezident USA.

Jeb Bush v mládí projevil značný zájem o jižní sousedy USA a osvojil si španělštinu. Vystudoval latinskoamerická studia na Texaské univerzitě, a tak nepokračoval v tradiční linii vzdělávání Bushů na univerzitě Yale. V Mexiku, kde byl na studijním výměnném pobytu, poznal svou budoucí ženu Columbu Garniku Gallovou.

V 80. letech, v době, kdy byl jeho otec viceprezidentem USA, přesídlil z Texasu na Floridu a započal kariéru developera s nemovitostmi. V té době se svými kontakty působil i jako lobbista v nejvyšších politických kruzích. Po vzoru členů své rodiny vstoupil do Republikánské strany již v mládí. V roce 1980 pracoval jako dobrovolník na volební kampani Ronalda Reagana a svého otce a od té doby udržoval kontakt s profesionály, kteří ji vedli. Podílel se i na prezidentské kampani svého otce v roce 1988.

V polovině 80. let se stal předsedou floridské stranické organizace v Dade County a v roce 1986 dopomohl ke zvolení guvernérovi Bobu Martinezovi, který ho na oplátku učinil ministrem obchodu ve své administrativě. Funkci vykonával do roku 1988. V roce 1989 byl volebním manažerem úspěšné floridské volební kampaně Ileany Ros-Lehtinenové, první Američanky kubánského původu zvolené do Sněmovny reprezentantů.

Devadesátá léta znamenala pro Jeba Bushe start kariéry ve vysoké politice. V roce 1994 vedl svou kampaň na post guvernéra Floridy, ale prohrál o 1,5 % hlasů (65 000 hlasů). Téhož roku byl jeho starší bratr George zvolen guvernérem Texasu. Neúspěšný Jeb se vrátil ke kariéře v developerství. O čtyři roky později svůj záměr kandidovat zopakoval a tentokrát se ziskem 55 % hlasů zvítězil. Znovu zvolen byl i George. Tím se bratři Bushové stali prvními sourozenci od Rockefellerů, kteří byli guvernéry zároveň. Jebovi se navíc podařilo získat 61 % hlasů hispánského obyvatelstva Floridy a k tomu 14 % hlasujících Afroameričanů, což bylo pro republikány úspěchem. V roce 2002 dosáhl, jako první republikánský guvernér Floridy, znovuzvolení (se ziskem 56 % hlasů).

Jako o kandidátovi na post prezidenta bylo o Jebovi v republikánských kruzích uvažováno již od konce voleb 2012. Od té doby prosakovaly různé zprávy o jeho budoucí kandidatuře pro volby 2016. V roce 2014 je potvrdil George W. Bush, když řekl, že jeho mladší bratr hodlá kandidovat na prezidenta.

KAMPAŇ ZŮSTALA ZA OČEKÁVÁNÍM

Základním sloganem kampaně se stalo jednoduché Jeb!, které se promítlo i do hlavního loga, jež tvořil červený nápis Jeb! a rok 2016. Autorem byl republikánský mediální poradce Mike Murphy, který jen poupravil základ loga, jež Jeb Bush používá přes dvacet let. Vyzněním mělo být, že Jeb je odpověď.

Ihned po zveřejnění se strohé logo na internetu dočkalo řady parodií a také kritiky za to, že neobsahovalo Jebovo příjmení, což bylo vysvětlováno jako obava z neoblíbenosti Bushů. Avšak logo Hillary Clintonové neobsahovalo dokonce ani křestní jméno, a proto se mohlo jednat i o odvážný krok ze stereotypu. Jeb Bush se kampaň rozhodl postavit na politických zkušenostech. Velmi často odkazoval na svoji minulost guvernéra Floridy a také na dobu vlády prezidenta Reagana. Sám sebe označoval za umírněného republikána s pravými konzervativními hodnotami.

Na osvědčenou kvalitu vsadil i v otázce sestavení svého volebního štábu, ve kterém nechyběli odborníci se zkušenostmi z prezidentské kampaně Mitta Romneyho z roku 2012. Jebův tým přitom tvořili převážně zkušení republikánští profesionálové. Hlavní poradkyní byla Sally

Bradshawová, hlavním stratégem David Kochel, dalším poradcem David James a volebním manažerem Danny Diaz z FP1 Strategies. Šéfem komunikace byl Tim Miller, který pracoval pro Jona Hutsmana během jeho kandidatury na prezidenta (P2016.org 2016).

V lednu 2015 byl spuštěn oficiální superPAC s názvem Right to Rise, který za necelý rok vybral přes 100 milionů dolarů. V únoru Jeb Bush zpřístupnil tisíce e-mailů z doby, kdy byl guvernérem, což politici v USA často dělají, aby vyjádřili, že to se svou kandidaturou myslí vážně. Očekávanou kandidaturu však oficiálně oznámil až 15. června 2015, během proslovu v kampusu Miami Dade College.

Na kampaň bylo celkově vynaloženo přibližně 153 milionů dolarů. Nejvíce peněz se podařilo nashromáždit superPACu Right to Rise, jenž nakonec disponoval částkou 122 milionů dolarů. Sám Jeb Bush si na svoji kampaň přispěl přibližně 800 tisíc dolarů, což je nějakých 2,3 % z celkového rozpočtu kampaně (OpenSecrets.org 2016).

PODPORA RODINY NEPOMOHLA

Zajímavé bylo také sledovat, jak do prezidentské kampaně zapojil prakticky celou rodinu. Nejvíce prostoru dostala Jebova matka a bývalá první dáma Barbara. Této rodinné výpomoci využil Trump, který okamžitě začal prohlašovat, že za Jeba musí dělat kampaň jeho maminka. Rozhodnutí zapojit do kampaně rodinu bylo logické, jméno Bush nenechá Američany chladnými. Otázkou ale je, do jaké míry mohlo být spojení se známým politickým klanem v letošních volbách prospěšné.

Politika Jebova bratra a otce si samozřejmě našla své kritiky i podporovatele. Byl to prostě faktor, se kterým se musí při každé kandidatuře počítat. Floridský guvernér se sice během kampaně snažil odmítat komparace s politikou svého bratra, část veřejnosti už ale prostě nikdy Bushovi hlas nedá. Stejnému faktoru musela čelit i Hillary Clintonová. Prezidentské volby 2016 prostě nebyly nakloněny představitelům politického establishmentu, se kterým mají američtí voliči spojené i rodinu Bushů. Kromě schopnosti sehnání dostatečného množství finančních prostředků se nedařilo prakticky v žádném ohledu. Bushovi se nepodařilo oslovit voliče na sociálních sítích, jejichž vliv na výsledky voleb je čím dál tím větší. Přesvědčivé výkony nepodával ani během republikánských debat. Nevyplatilo se mu, že byl jediným kandidátem, který už od samého začátku kampaně útočil na Donalda Trumpa, kterého se na rozdíl od svých kolegů nebál konfrontovat ani v přímém přenosu.

Z častých soubojů Bush vs. Trump vyšel jako jednoznačný vítěz druhý jmenovaný. Jeb se tak moc snažil přesvědčit vedení strany, že je on tím pravým kandidátem připraveným na Trumpovu destrukci, až si pod sebou podřezal větev. Negativní kampaní nešetřil ani na

ostatních protikandidátech, svoje vlastní negativní spoty si od něj zasloužili Kasich i Rubio (WSJ.com 2016). Vztah Bushe a Rubia byl velmi pečlivě sledovaný, Bush totiž dozoroval prakticky celou Rubiovu politickou kariéru a svým způsobem mu pomohl dostat se na politický vrchol, který prezidentská kampaň bezpochyby představuje. Jeb Bush ukončil svoji kandidaturu 21. února po primárkách v Jižní Karolíně. Bushovu odchodu předcházela tlak, aby uvolnil cestu Tedu Cruzovi, který byl v daný moment vnímán jako průchozí varianta proti Trumpovi (TheGuardian.com 2016).

Po ukončení kampaně dlouho vyčkával s veřejným podpořením konkrétního kandidáta. O podporu se hlásil zejména Rubio, který potřeboval Bushův vliv na Floridě. Jeb se nakonec v boji proti Trumpovi rozhodl otevřeně podpořit Teda Cruze. Jeb Bush oficiálního republikánského kandidáta nepodpořil ani ve finální konfrontaci s demokratickou kandidátkou. Podobně se ostatně chovala celá rodina Bushů, Jebův otec a bývalý prezident George H. W. Bush prý dokonce volil Hillary Clintonovou (CNN.com 2016).

A photograph of Chris Christie, a man with dark hair, wearing a dark suit, white shirt, and a light blue patterned tie. He is standing behind a dark podium with a microphone, looking slightly to his left. The background is dark with some blue light streaks on the right side.

CHRIS CHRISTIE

Marek Chytráček, Filip Zavřel

Tvrdý státní zástupce z New Jersey, který má na kontě 130 usvědčení a 0 zproštění viny, sehrál svoji úlohu v kampani G. W. Bushe. Bývalý guvernér New Jersey vsadil na agresivní rétoriku. Po odstoupení z kampaně na sebe vzal roli jednoho z hlavních spojenců Trumpovy kampaně.

Chris Christie se narodil v roce 1962 v New Jersey. První zkušenosti s politickou kampaní si připsal již v patnácti letech, když coby dobrovolník pomáhal s kampaní republikána Thomase Keane. Po vystudování University of Delaware a Seton Hall University School of Law získal v roce 1987 místo v uznávané právnícké firmě. Později se vypracoval až na pozici partnera. Právnickině se věnoval až do roku 2002, ve kterém se přesunul do politiky.

Jeho politická kariéra začala v Morris County ležícím na území New Jersey. Na začátku politického života patřil mezi umírněné republikány prosazující shovívavější postoj v otázce potratů. Po prvním neúspěšném pokusu o získání důležitého politického postu se z Christieho stal lobbista energetických společností. To z něj udělalo jednoho z nejdůležitějších fundraiserů v prezidentské kampani George W. Bushe.

Christie se angažoval nejen v kampani George Bushe mladšího, ale i dříve v kampani staršího z Bushů. Angažovanost se mu vyplatila, v roce 2001 ho prezident Bush jmenoval státním zástupcem v New Jersey. Toto rozhodnutí bylo částí veřejnosti označeno za kontroverzní, byl

mu vyčítán nedostatek zkušeností. Na Christieho nový post bylo nahlíženo jako na trafik, kterou dostal za získávání finančních prostředků pro kampaň republikánského prezidenta.

Christie se snažil pochybnosti o své způsobilosti vyvracet prostřednictvím tvrdé práce. Prezentoval se velmi agresivním stylem. K dobru mu bylo také přičítáno, že se nebál otevírat vyšetřování o kauzách týkajících se vlastní strany. V úřadu za sebou nakonec zanechal velmi působivý odkaz – 130 usvědčení viny proti žádnému zproštění obvinění. Tato obdivuhodná statistika mu otevřela dveře k budoucím politickým funkcím.

Christie na pozici státního návladního rezignoval v roce 2008, kdy se začal chystat na boj o guvernérský post v New Jersey. Christiemu se nejdříve podařilo velmi lehce vyhrát stranické primárky, aby poté s komfortním náskokem porazil svého demokratického soka. Republikán Christie se tedy v roce 2009 stal guvernérem poměrně liberálního New Jersey.

Guvernérské křeslo obhájil i v roce 2013. Během svého úřadování v New Jersey měl Christie problémy s učitelskými odbory, proti kterým bojoval o mnoho nařízení, která se snažil prosadit. Jinak si ale v New Jersey udržel vysokou popularitu, která byla znát i během republikánské debaty, která se zde uskutečnila. Christie je znám jako nekompromisní politik, kterému se daří protáhnout zákony komplikovaným legislativním procesem.

O jeho případné kandidatuře na prezidenta se spekovalo již v roce 2012, přednost však nakonec dostal Mitt Romney. Christieho jméno se skloňovalo i v otázce Romneyho spolukandidáta, ani v tomto případě se na něj však nedostalo. To ho ale nakonec mrzet nemuselo, protože Romney v souboji s Obamou neuspěl. Christie si naopak připravil silnou pozici pro svoji budoucí prezidentskou kandidaturu. Coby přední představitel Republikánské strany byl na republikánském sjezdu v roce 2012 jedním z hlavních řečníků.

SÁZKA NA ZKUŠENOST

Christie z velké části postavil svůj tým na lidech, kteří měli zkušenosti z prezidentské kampaně George W. Bushe z roku 2004. Manažerem kampaně se stal Ken McKay, jenž v minulosti pracoval pro několik republikánských kandidátů na guvernéra nebo na senátorský post. Utváření strategie měl poté na starost Mike DuHaime. Vytváření průzkumů měl stejně jako během předchozích kampaní Christieho na starost Adam Geller (Ballotpedia.org 2016).

Na kampaň bylo celkově vydáno 32 milionů dolarů. Tato částka je poměrně malá. Například Jeb Bush, který také odstoupil v únoru, měl kampaň dražší o téměř 120 milionů. Nejúspěšnějším se při získávání peněz ukázal být superPAC America Leads, ve kterém se nahromadilo 20 milionů dolarů. Jako další úspěšné superPACy by se daly označit Chris Christie for president a Leadership Matters For America (OpenSecrets.org 2016).

VÝRAZNÝ KANDIDÁT S AGRESIVNÍM STYLEM

Chris Christie šel do prezidentských voleb s image silného politika a správného lídra. Voličům se snažil prodat nejen svoje zkušenosti z guvernérování New Jersey, neopomínal ani zdůrazňovat svoje úspěšné působení v pozici státního návladního. Během republikánských debat se nedal přehlédnout díky svojí mohutné postavě a velmi agresivnímu stylu rétoriky. Na začátku kampaně se Christie pohyboval na hraně primetimové a druhořadé sestavy pro republikánské debaty. Časem se ale stal pravidelným členem hlavních debat.

Christieho vystupování během debat bylo nedílnou součástí kampaně. Zdůrazňováním dostatku zkušeností se snažil vymezit zejména vůči politicky méně zkušeným protivníkům, jako byl například Donald Trump, Ben Carson nebo Marco Rubio. Poslední jmenovaný to s Christiem vůbec neměl jednoduché. Christieho poslední debata, ve které bojoval o případné pokračování své kampaně, se zapíše do historie jako debata, ve které Christie zastavil popularitu získávajícího Rubia. Christie v této debatě prokázal agresivní rétorický styl. Svými efektivními útoky se mu podařilo narušit až přílišně precizně připravené vystupování, kterým se Rubio prezentoval. Ten se Christiem opakovaně nechal nachytat na umělé a naučené politické mluvě.

Kromě zdrcujících útoků na nacvičený ústní projev Rubia je také zajímavé sledovat, jak se během kampaně změnil postoj Christieho k Donaldu Trumpovi. Christie během kampaně přiznal, že jsou s Trumpem přátelé více než třináct let. Zároveň ale také řekl, že si nemyslí, že by měl Trump potřebné vlastnosti, kterými by měl prezident USA disponovat. Kritizoval ho také za jeho nevkusné výroky, které pronášel na adresu ostatních kandidátů (Politico.com 2016).

PŘEROD V TRUMPOVA SPOJENCE

S průběhem kampaně se však začal Christieho postoj k Trumpově kandidatuře měnit. O rodící se spolupráci mnohé naznačila již zmíněná debata, kterou Christie věnoval jednomu z hlavních Trumpových vyzyvatelů – Marcu Rubiovi. Po ukončení vlastní neúspěšné kampaně po nevydařených primárních v New Hampshire 10. února se stal Christie jedním z hlavních Trumpových politických podporovatelů. Pro Trumpa to bylo logicky velmi vítané, získal v něm osobnost s dostatečnými zkušenostmi z politiky, které on sám postrádá.

Práce to však pro rodáka z New Jersey vůbec nebyla jednoduchá. Velmi populárními se staly fotografie, na kterých Christie stojí za Trumpem během veřejných akcí a projevů – výrazy, které má Christie na fotografiích, jako by pokládaly otázku „a tohoto člověka podporuji? Co to právě řekl?“. Christie se sice považuje za nekompromisního politika, řada Trumpových

kontroverzních výroků však evidentně byla moc i na něj. Trumpovi ale vyjádřil podporu, musel tedy hodit za hlavu rozdílné názory a přiložit ruku k dílu.

Proti Clintonové Christie vystupoval po celou dobu kampaně, pomyslnou třešničkou na dortu bylo jeho vystoupení na republikánském sjezdu. Christie se tam pasoval do pozice soudce a pomyslně odsoudil Hillary Clintonovou za její zločiny (YouTube.com 2016). Christieho jméno se prakticky od jeho zapojení do kampaně Trumpa skloňovalo s pozicí potenciálního viceprezidenta. Tím se nakonec stal Mike Pence, Christiemu tak byla za jeho oddané služby nejspíše slíbena nějaká funkce v administrativě.

A photograph of a middle-aged man with grey hair, wearing a dark blazer over a grey t-shirt with a peace symbol. He is holding a cardboard sign that says "VOTE FOR ME" in large, hand-painted black letters. The background shows an urban setting with buildings, trees, and a car.

DALŠÍ KANDIDÁTI

Adam Blišťan, Josef Káles, Karel Komínek

CARLY FIORINOVÁ – JEDINÁ ŽENA REPUBLIKÁNŮ

Carly Fiorinová má pověst tvrdé ženy z byznysu. Své zkušenosti se pokoušela mimo jiné zúročit v kampaních Johna McCaina a Mitta Romneyho. V roce 2015 se rozhodla kandidovat na prezidentku USA, svůj boj ovšem velmi brzy vzdala.

Fiorinová se narodila 6. září 1954 v texaském Austinu. Její otec byl profesorem práva, rodina se s ním často stěhovala a Fiorinová studovala pět různých středních škol, mimo jiné v Ghaně. Chvíli to vypadalo, že půjde v otcových stopách, ale z právnické fakulty UCLA odešla už po jednom semestru. Později však získala tituly MBA na University of Maryland a MS z Massachusetts Institute of Technology.

Kariéru začala v AT & T jako management trainee, její další kroky směřovaly do společnosti Lucent Technologies, kde měla velmi důležitou roli v době, kdy se firma připravovala na vstup na burzu. Nakonec to byla jedna z nejúspěšnějších IPO (zkratka pro první veřejnou nabídku akcií; proces, kdy s nimi společnost poprvé vstupuje na burzu) v historii. V roce 1998 ji dokonce časopis Forbes označil za nejmocnější ženu v americké byznysové sféře. V roce 1999 se stala generální ředitelkou Hewlett-Packard, což z ní udělalo první ženu, která kdy byla v čele společnosti z žebříčku Fortune 20 (Fortune.com 2009). Ve funkci CEO zůstala až do

roku 2005. Během tohoto období došlo ke sloučení s výrobcem počítačů Compaq. Tento krok byl velmi odvážný a zároveň hodně kritizovaný. HP se však dlouhodobě nedařilo naplňovat očekávání a její akcie ztrácely na hodnotě. Firma byla nucena propustit na 30 000 lidí. Když Carly Fiorinová ve své funkci skončila, trhy na to zareagovaly pozitivně a hodnota firmy okamžitě vzrostla (Forbes.com 2005).

Po odchodu z Hewlett-Packard se začala více angažovat v politice. V roce 2008 byla součástí týmu neúspěšného kandidáta na amerického prezidenta Johna McCaina. O čtyři roky později se podílela i na kampani Mitta Romneyho (Time.com 2016). Carly Fiorinová neúspěšně kandidovala za Republikánskou stranu do senátu USA v Kalifornii v roce 2010, když prohrála s demokratickou senátorkou Barbarou Boxer, která v kampani poukazovala především na její chyby v roli CEO Hewlett-Packard (Biography.com 2016). Svou kandidaturu na prezidentku Spojených států oznámila v květnu 2015. Kampaň postavila na faktu, že začala jako sekretářka a dotáhla to až na generální ředitelku nadnárodní společnosti. Kritici jí však vytýkali především právě špatné výsledky v roli ředitelky HP a zároveň fakt, že nikdy nebyla ve veřejně zvolené funkci.

Veřejností bylo vnímáno, že slouží jako protiváha Hillary Clintonové a bude usilovat zejména o hlasy žen, což se v minulosti Republikánské straně nedařilo. Právě proti bývalé ministryni zahraničí se od začátku nejvíce vymezovala, když zpochybňovala její úmysly a obvinila ji z lhaní (BusinessInsider.com 2016).

Ze začátku nepatřila mezi favority, ovšem její dobré výsledky v úvodních debatách z ní na nějaký čas udělaly „černého koně“. Úspěchy v debatách však nedokázala zužitkovat a voliče dostatečně neoslovila. Po neuspokojivých výsledcích v prvních volebních obvodech svou kandidaturu vzdala v únoru 2015, o měsíc později podpořila Teda Cruze, když prohlásila, že „on jediný dokáže porazit Donalda Trumpa“ (CNN.com 2016a).

V dubnu si Fiorinovou vybral Ted Cruz jako kandidátku na budoucí viceprezidentku. Ovšem jen o několik dní později Ted Cruz svou kampaň zastavil, když prohrál v primárky v Indianě právě s Donaldem Trumpem (RollingStone.com 2016).

JIM GILMORE – NEVIDITELNÝ KANDIDÁT BEZ ŠANCE

Bývalý guvernér Virginie se o křeslo v Oválné pracovně pokoušel už v roce 2008. Stejně jako tehdy i ve volbách o osm let později Gilmore brzy svou kampaň ukončil. Nebyl zván do republikánských debat a trápil jej také nedostatek financí.

Jim Gilmore se narodil 6. října 1949 v Richmondu, ve Virginii. Vystudoval práva na University of Virginia, později nastoupil do vojenské služby, kde pracoval jako zpravodajský důstojník. V roce 1993 se stal generálním prokurátorem ve Virginii, tuto funkci zastával až do roku 1997, kdy dobrovolně skončil, aby se mohl soustředit na svou kandidaturu na guvernéra. To se mu nakonec podařilo, když ve volbách porazil demokratického kandidáta Dona Beyera. Média tento souboj považovala za velmi nezajímavý, Washington Post dokonce napsal, že v boji o místo guvernéra „vyhrává nevýrazný nad nijakým“ (WashingtonPost.com 1997). Kvůli zákonům státu Virginia Gilmore nemohl usilovat o druhé období a v roce 2002 se z veřejného života stáhl.

Jim Gilmore kandidoval na prezidenta už v roce 2008, ale kampaň sám ukončil už po několika měsících, když nedokázal oslovit své sympatizanty a vybral od nich velmi málo peněz (Politico.com 2007). Spekulovalo se však, že hlavním důvodem byly blížící se volby do Senátu, kde Jim Gilmore cítil větší šanci na úspěch. Tuto spekulaci potvrzuje fakt, že stránka jimgilmoreforsenate.com byla zaregistrována 10. července 2007, čtyři dny předtím než oznámil ukončení prezidentské kampaně. Volby do Senátu za stát Virginia pro něj dopadly obrovským neúspěchem, když jeho soupeř a pozdější senátor Mark Warner získal téměř dvakrát tolik hlasů (NPR.org 2015).

Jim Gilmore se stal 17. kandidátem Republikánské strany na prezidenta USA. Už při oznámení kandidatury se ozývaly kritické hlasy, které zpochybňovaly jeho šanci uspět. Když se Donalda Trumpa zeptali na názor na Jima Gilmora, tak přiznal, že „neví kdo to je“ (NYTimes.com 2015). Gilmore byl v průběhu kampaně velmi málo aktivní, dokonce až do té míry, že nebyl zván do republikánských debat. Ve volebním spotu varoval před Islámským státem a kritizoval přístup Obamy a Clintonové. Přislíbil, že díky svým zkušenostem z vojenského zpravodajství a teroristické komise ví, jak ISIS porazit (YouTube.com 2015).

Gilmore zastával postoj proti potratům, proti sňatkům stejného pohlaví, pro vlastnění zbraní, podpořil by návrh na rozšíření armády. Na prezidentskou kampaň vybral pouhých 400 000 USD, přičemž většinu tvořily půjčky a příspěvky od velkých dárců (InsideGov.com 2016). Ve státech Iowa a New Hampshire získal dohromady pouze 145 hlasů a odstoupil z prezidentské kampaně v únoru 2016 (WashingtonPost.com 2016). Po ukončení prohlásil, že „kvůli struktuře debat (jak jsou do ní vybírání kandidáti - pozn. red.) a celostátním médiím nemůže pokračovat.“ Na začátku září pak voliče vyzval, aby volili Donalda Trumpa (Politico.com 2016a).

JILL STEINOVÁ – LIBERÁLNÍ POLITIČKA ZPEČETILA VÝSLEDEK VOLEB

Vystudovaná lékařka se židovskými kořeny proslula zejména prosazováním „prominutí“ studentských dluhů a radikálně liberálním programem. Do historie voleb 2016 se ale nejvíce zapsala díky požadavku na přepočítání hlasů v klíčových státech, které mohly zvrátit výhru Trumpa.

Jill Steinová se narodila 14. dubna 1950 do židovské rodiny, která byla součástí reformního judaismu. Její vztah k otázce náboženství byl však dnes velmi složitý. Kritizovala například stát Izrael a vyjadřovala se pro zastavení jakékoliv jeho podpory (TimesOfIsrael.com 2016). Na Harvardu nejdříve studovala psychologii, sociologii a antropologii. Později pokračovala a vystudovala medicínu, vnitřnímu lékařství věnovala velkou část života - 25 let byla praktikující lékařkou, na své alma mater zároveň i vyučovala.

Steinová kandidovala do veřejných funkcí již několikrát. Zájem měla zejména o funkci guvernéra státu Massachusetts, o kterou se už dvakrát neúspěšně ucházela v letech 2002 a 2010. V roce 2004 kandidovala na státního zástupce, o dva roky později se ucházela o roli státního tajemníka. V obou případech neúspěšně. Jediné volby, ve kterých uspěla, byly do městského zastupitelstva ve městě Lexington, v letech 2005 i 2008 (Ballotpedia.org 2016). O úřad prezidenta se ucházela již v roce 2012, když získala 0,36 % hlasů, a skončila tak na čtvrtém místě z osmi kandidátů. Svou kandidaturu do prezidentských voleb v roce 2016 oznámila v červnu 2015. Stejně jako v předchozích volbách se vymezovala proti tradičním stranám a opět přinesla tzv. „Green New Deal“ (TheGuardian.com 2016a), který by měl zabezpečit nové pracovní příležitosti zejména v obnovitelných zdrojích, snížit náklady na armádu nebo zvýšit daň při spekulacích na akciových trzích. Ve všech zásadních otázkách (práva jednotlivce, domácí politika, ekonomické záležitosti) byla velmi liberální (nejvíce ze všech kandidátů na prezidenta).

Kandidátka zelených přišla během prezidentské kampaně s návrhem odpuštění studentských půjček, její plán se však ukázal jako nereálný a sklídila za něj kritiku (WFAA.com 2016). Dále připustila, že by omilostnila informátory a zároveň by si dovedla představit, že Edward Snowden (bývalý zaměstnanec CIA, který vynesl citlivé informace a nyní žije na neznámém místě v Rusku, které mu poskytlo azyl) by byl členem jejího kabinetu (WMNF.com 2016). V září 2016 se zúčastnila galavečeře k výročí televize RT (dříve Russia Today), kdy s ruským prezidentem seděla přímo u jednoho stolu. Jediným dalším americkým účastníkem byl Michael Flynn, poradce Donalda Trumpa (EuromaidanPress.com 2016). Za svého nejbližšího spolupracovníka a kandidáta na viceprezidenta, si zvolila aktivistu za lidská práva Ajamu Baraka.

Kandidátka zelených do průběhu voleb zasáhla nejvíce až po jejich skončení. Po nečekaném vítězství Trumpa totiž požádala o přepočítání hlasů ve státech Michigan, Wisconsin a Pensylvánie. Trump v těchto státech, kde bylo odevzdáno kolem 10 milionů hlasů, vyhrál poměrně těsným rozdílem – 10 704 hlasů v Michiganu, 27 257 ve Wisconsinu a 49 543 v Pensylvánii – rozdílem vždy menším než 0,8 % (CNN.com 2016b). Skupina IT odborníků a právníků po zveřejnění výsledků začala studovat výsledky a došla k několika anomáliím – voličů Clintonové bylo v těchto oblastech, které používaly elektronické hlasovací zařízení, o cca 7 % méně, než předpokládaly výzkumy (NYMag.com 2016). Ve Wisconsinu skokově narostl počet lístků zaslaných na dálku, Trump získal výrazně více hlasů v oblastech, které hlasovaly výhradně pomocí elektronických zařízení a v Michiganu citelně vzrostl počet prázdných lístků (TheGuardian.com 2016). Již týdny před volbami se navíc spekovalo o tom, že se do voleb pokusí zasáhnout cizí velmoc, nejpravděpodobněji Rusko, které je dle odborníků na bezpečnost zodpovědné za vniknutí do e-mailů demokratické strany a jejich následné zveřejnění. K vyplnění žádosti o přepočítání bylo zapotřebí prezidentského kandidáta. Odborníci tedy zkoušeli nejdříve vyvinout nátlak na kampaň Clintonové, a když se její tým odmítl do přepočtu zapojit, oslovili experti Steinovou (tamtéž).

Přepočítání ovšem musí v USA stěžující strana i zaplatit, proto Steinová odstartovala 23. listopadu fundraisingovou kampaň. Nakonec bylo během pár dní velmi rychle vybráno 7,3 milionu dolarů, což byla částka určená na přepočítání hlasů ve všech třech státech (a také výrazně více, než kolik se Steinové podařilo vybrat na svou prezidentskou kampaň). Tuto sumu darovalo přes 160 tisíc lidí, přičemž průměrně přispěli 45 dolarů (Jill2016.com 2016). Steinová požadovala ruční přepočítání, protože právě hlasovací přístroje byly jednou z hlavních příčin potřeby přepočtu, nicméně to soudce odmítl. Trumpův superPAC se pokusil celý přepočítání zastavit s odvoláním na slavný případ Gore vs. Bush, nicméně jeho stížnost byla zamítnuta. V konečném součtu získala Clintonová dalších 713 hlasů, zatímco Trump 844. V Pensylvánii a Michiganu po krátkých právních bitvách byly přepočty zrušeny a byly certifikovány výsledky z 8. listopadu. Celá anabáze s přepočtem tak pouze navýšila Trumpův zisk o dalších 131 hlasů a potvrdila jeho vítězství (Madison.com 2016).

Jill Steinová tak pro celou americkou společnost pravděpodobně udělala mnohem větší službu, než se na první pohled zdá. Ve vyostřené atmosféře, ve které se hackerské útoky nebo volební podvody skloňovaly na denním pořádku, zafungoval americký systém sčítání výsledků dobře a v milionech hlasů vznikla pouze zanedbatelná chyba. Místo možných dohadů a pokusů o delegitimizování Trumpa v budoucnu kvůli statistickým anomáliím tak dostali američtí voliči jasný vzkaz, že vše proběhlo podle plánu a výsledky jsou daleko za očekávanou chybou.

GARY JOHNSON – LIBERTARIÁNSKÁ ALTERNATIVA

Úspěšný podnikatel a guvernér Nového Mexika snižoval daně, zastavoval plýtvání veřejných peněz a vyrovnal státní rozpočet. Nyní se měl stát třetí alternativou k neoblíbenému duu Clintonová–Trump. Johnson byl třetím nejúspěšnějším kandidátem, do výsledků ale nakonec nezasáhl.

Gary Johnson byl v letech 1995 až 2003 guvernérem státu Nové Mexiko, zvoleným za republikány. Za jeho politickou kariérou je však osobní příběh úspěšného podnikatele. Johnson si totiž během studia politologie na univerzitě začal přivydělávat jako údržbář. Ze svého podnikání na volné noze však postupně vytvořil jednu z největších stavebních firem v Novém Mexiku zaměstnávající více než tisíc pracovníků. Zajímavostí je, že je Gary Johnson vášnivým horolezcem, vylezl na nejvyšší vrcholy všech kontinentů, a to včetně nejvyššího vrcholu světa Mt. Everestu (Salon.com 2010).

Do politiky vstupoval v roce 1995 jako jeden z nejúspěšnějších podnikatelů ve státě. Ve volbě porazil tehdejšího demokratického guvernéra Nového Mexika Bruce Kinga. Mandát obhájil i napodruhé. Gary Johnson vyrovnal státní rozpočet, čtrnáctkrát snížil daně a vetoval více než 750× zbytečné výdaje. Po dvou volebních obdobích mělo Nové Mexiko miliardový rozpočtový přebytek (NationalReview.com 2011). Tyto ekonomické reformy se pak staly centrem jeho prezidentské kampaně. Johnson dále prosazoval zeštíhlování federální vlády a rušení úřadů.

V roce 2011 nejdříve oznámil kandidaturu na prezidenta za Republikánskou stranu, ale později oznámil, že přechází pod libertariány. Jako důvod uvedl, že se cítí být více libertariánem, na což poukazovali i političtí komentátoři v průběhu jeho funkce guvernéra (UnionLeader.com 2011). Od voličů nakonec dostal v prezidentských volbách 2012 1,2 milionů hlasů, tedy těsně pod jedno procento, a skončil na třetím místě. S blížícími se prezidentskými volbami se opět rozhodl kandidovat pod Libertariánskou stranou. Svou kandidaturu na prezidenta ohlásil 6. ledna 2016, formálně byl svou stranou potvrzen 29. května 2016. Libertariánská strana ve svých primárkách v roce 2016 zvolila Garyho Johnsona, s velkým odstupem za ním skončil majitel firmy vyvíjející antivirový software a extravagantní milionář John McAfee. Jako kandidát na vicerezidenta byl vybrán Libertariánskou stranou Bill Weld (BostonGlobe.com 2016). Jeho politická minulost je velmi podobná. Weld byl republikánským guvernérem v Massachusetts během čehož se mu podařilo vyrovnat rozpočet, několikrát snížit daně, omezit státní výdaje a snížit nezaměstnanost.

Johnsonova kampaň prezentovala libertariánské kandidáty jako úspěšné bývalé politiky, kteří již dokázali, že jejich slova nejsou pouhé sliby, ale že program, který hájí, již v minulosti dokázali plnit (YouTube.com 2016). Otevírali témata jako je rovnost manželství, možnost žen zvolit si potrat, omezení počtu funkčních období politiků, svobodný internet, inteligentní imigrační reforma, malá vláda, osobní svobody včetně podpory legalizace marihuany a ústup od politiky intervencionalismu.

Jejich kampaň neměla jeden výrazný slogan. Nicméně často se opakovala výzva „You In?“ (volně „Jdete do toho s námi?“). Dalším opakujícím se heslem bylo „Our Best America Yet“ („Nejlepší Amerika všech dob“) či „Live Free“ („Žij svobodně“). Gary Johnson se poté prezentoval citátem „Make America Sane Again“ („Udělejme Ameriku opět rozumnou“), což byla reakce na Trumpovo kampaňové heslo „Make America Great Again“.

Let Gary debate

V srpnu se prezidentská kampaň soustředila na to, aby Gary Johnson získal v průzkumech více než 15 % preferencí, které by mu zajistily účast v největších televizních debatách. Pokud by se do televizních debat třetí kandidát dostal, mohl by se tak stát alternativou vůči nepříliš oblíbenému Trumpovi a Clintonové. Kampaň byla provázena na sociálních sítích hashtagem #letgarydebate. Byl na ni navázán fundraising zaměřený na drobné 15dolarové dary, opět s hashtagem #15for15. Snahu, aby šel Gary Johnson do televizních debat společně s dvěma favority, podpořil například i bývalý republikánský kandidát na prezidenta Mitt Romney (Politico.com 2016b). Cíl se nakonec nepodařilo splnit. Preference se sice v létě vyšplhaly až na 13 %, ale s blížícími se volbami klesaly (HuffingtonPost.com 2016). Kampaň se soustředila na voliče, kteří se rozhodovali, jestli je pro ně menším zlem Trump (často označovaní jako anyone-but-Hillary) nebo Clintonová (Neverhillary). Na kampaň vybral Johnson celkem 11,7 milionů dolarů, přičemž drtivá většina (96 %) přišla od individuálních dárců. Z celé částky pak bylo 65 % vybráno od malých přispěvatelů (InsideGov.com 2016).

Johnson udělal v kampani několik přešlapů. Pravděpodobně největším z nich byla neznalost syrského města Aleppo, které se stalo symbolem uprchlické krize. Video s překvapeným Johnsonem, kterého dotaz na syrskou krizi viditelně zaskočil, se stalo na několik dní virálním hitem a pravděpodobně nejdůležitějším mediálním výstupem jeho kampaně (LATimes.com 2016). Druhý Aleppo-moment Johnson zažil, když nedokázal sdělit jediného zahraničního lídra, kterého by obdivoval. Naštěstí mu v přímém přenosu pomohl jeho kolega a kandidát na viceprezidenta William Weld.

Johnsonova kampaň byla od začátku odsouzena do role „toho třetího“, přesto se nedá říci, že by nedosáhla žádných výsledků. Například v Novém Mexiku, ve kterém byl Johnson osm

let guvernérem, získal 9,3 % (CNN.com 2016c). Celkově Johnson obdržel téměř 4,5 milionu hlasů, což představuje 3,28 % a třetí místo za Donaldem Trumpem a Hillary Clintonovou. Žádný stát ani volitele nezískal. Po volbách začali komentátoři upozorňovat na to, že právě Jill Steinová a Gary Johnson pomohli Donaldu Trumpovi do Oválné pracovny. Vzhledem k extrémní neoblíbenosti kandidátů roku 2016 se 4,3 % voličů rozhodlo právě pro Steinovou nebo Johnsona, čímž způsobili přesun pár jednotek až desítek tisíc hlasů na úrovni států, které nakonec nezískala Hillary Clintonová. Například Steinová získala v Michiganu 51 000 hlasů, Clintonová prohrála o 12 600 hlasů, zisk Steinové (1 %) by otočil výsledek ve Wisconsinu, který nečekaně připadl Trumpovi. Podobně Johnson získal cca 25 000 hlasů v New Hampshire, přičemž Clintonová prohrála o 4 000. Půlka zisku Johnsona a celý zisk Steinové by přetočil výsledky na Floridě a v Pensylvánii (VanityFair.com 2016). Steinové a Johnsonovi se tak již před volbami říkalo spoilers (kaziči), což ovšem Johnson tvrdě odmítal. Komentátoři připodobňovali situaci k těsným volebním výsledkům roku 2000, kdy Ralph Nader (zelení) získal na Floridě 1,63 %, přičemž Bush vyhrál o 0,05 % a díky volitelům z Floridy se stal prezidentem (CNN.com 2016d). Dnes je samozřejmě nemožné zjistit, jak by dopadly volby za jiných okolností, proto vliv kandidatury Steinové i Johnsona navždy zůstane v rovině spekulací.

NA DŘEŇ KAMPANÍ: INTERAKCE MEZI CLINTONOVOU A TRUMPEM

Miloš Gregor

Alfou a omegou prezidentských kampaní USA jsou reakce obou hlavních kandidátů na soupeře. Zatímco v minulosti jsme byli svědkem zpochybňování politických postojů, volby 2016 přinesly bezprecedentní množství osobních útoků. To dodávalo celé kampani punc seriálové reality show zabalené do politických kulis.

Do hlavního volebního klání vstupoval každý z kandidátů v trochu jiné situaci: zatímco Donald Trump už měl několik posledních týdnů vítězství v primárkách jisté a mohl se tak plně věnovat přípravám na hlavní souboj, Hillary Clintonová musela téměř do poslední chvíle soupeřit s Bernie Sandersem. Tento na první pohled drobný rozdíl měl za následek odlišné načasování a strategie, se kterými kandidáti republikánů a demokratů do vzájemného souboje vstupovali. Oba dva kandidáti byli vnímáni rozporuplně a kontroverzně. Zatímco u Trumpa to bylo zejména kvůli absenci jakýchkoliv politických zkušeností a díky populistickým slibům v kampani, u Clintonové to byly právě kroky spojené s jejím dřívějším politickým působením, které ji v kampani dohnaly.

Clintonová s Trumpem na sebe útočili už během primárek. Ty nejzajímavější střety se ale mezi nimi odehrály od července do dne voleb. První zásadní výměna, která předznamenala tón kampaně pro další měsíce, přišla před samotnou nominací obou kandidátů. 5. července 2016 FBI oznámila, že nedoporučuje Clintonovou obžalovat kvůli užívání soukromého e-mailového serveru. Po ročním vyšetřování ředitel FBI James Comey však na tiskové konferenci mj. prohlásil, že „ačkoliv nenašli jasné důkazy, že by Clintonová v roli ministryně zahraničních

věcí nebo její spolupracovníci úmyslně porušili zákony upravující nakládání s utajovanými informacemi, existují důkazy, že s těmito informacemi zacházeli velmi nedbale“ (FBI.gov 2016). Tento výsledek vyšetřování a zejména Comeyeho prohlášení Trump briskně využil. Na svém twitterovém účtu zkritizoval FBI, Hillary Clintonovou i (dle jeho slov) zmanipulovaný systém (sousloví o zmanipulovaném systému Trump užíval ve formě hashtagu #RiggedSystem až do samotných voleb 8. listopadu). Poukázal zároveň na to, že ředitel CIA David Petraeus byl stíhán za mnohem menší prohřešek (viz USAToday.com 2015a).

Pozoruhodný případ pak představoval projev Melanie Trumpové na Republikánském národním konventu v pondělí 18. července 2016. V něm žena Donalda Trumpa měla dva odstavce, které byly téměř shodné s projevem Michelle Obamové z roku 2008. Zajímavá byla situace zejména v tom, že zatímco Hillary Clintonová se k tomu veřejně téměř nevyjadřovala, tým Trumpa vinil z vykonstruování kauzy, medializace a pomluv právě ji. Clintonová se tak paradoxně ocitla v defenzivě u mediální přestřelky, která se jí vůbec netýkala (USAToday.com 2016b). V období národních konventů se odehrála i další výrazná interakce mezi kampaněmi Donalda Trumpa a Hillary Clintonové. Tentokrát však o několik dní později, během Demokratického národního konventu. Trump se posměšně vyjádřil na účet matky padlého amerického vojáka s pákistánským původem, když si dělal srandu z toho, že jako muslimka zřejmě nemohla veřejně hovořit a celý projev na konventu měl její muž, otec padlého hrdiny (NYTimes.com 2016a). Ačkoliv se Clintonová dle svých slov nechtěla nechat do této výměny vtáhnout, na Trumpova slova reagovala prohlášením, že Trump není normální kandidát. „Někdo, kdo na každého útočí, něco postrádá. Nevím co, nechci se tím zabývat,“ dodala (ABCNews.go.com 2016a). Clintonová tak opět nevyužila možnosti protikandidáta kritizovat, tuto úlohu přenechala médiím a komentátorům.

Zatímco předchozí příklady byly ukázkou útoků (týmu) Donalda Trumpa na Hillary Clintonovou, 10. září 2016 se naopak Clintonová nelichotivě vyjádřila o Trumpových podporovatelích a voličích. Během své fundraisingové akce v New Yorku prohlásila, že polovina jeho podporovatelů jsou ubožáci (basket of deplorables). „Rasističtí, sexističtí, homofobní, xenofobní, islamofobní – co jen si vzpomenete. A takové on reprezentuje“ (CNN.com 2016a). Tímto faux pas se Clintonová snažila navázat na výrok republikánského kandidáta ve volbách v roce 2012 Mitta Romneyho, který na zveřejněné nahrávce prohlásil, že 47 % populace tvoří lidé, kteří se považují za oběti a jsou závislí na vládě (viz MSNBC.com 2012). V reakci na tento výrok Donald Trump Clintonovou vyzval, aby se za své urážlivé výroky omluvila, což Clintonová učinila. Částečně. Ve své omluvě o den později řekla, že lituje hrubé generalizace, neboť bylo chybné tvrdit, že taková je polovina jeho příznivců (CNN.com 2016a).

Ve stejném období však Clintonovou potkal ještě větší problém. Při vzpomínkové akci k teroristickým útokům z 11. září 2001 se jí vlivem přehřátí a dehydratace udělalo nevolno a při

nastupování do přistaveného auta se jí podlomila kolena. Celý tento okamžik byl zachycen na video, které následně spolu se spekulacemi o jejím zdravotním stavu obletělo všechna média. Ačkoliv její osobní doktor později potvrdil, že Clintonové byl v pátek 9. září diagnostikován zápal plic, její kritici s Donaldem Trumpem v čele nevolnosti využili ke zpochybnění jejího zdravotního stavu. Celá událost tak mediálně výrazně pomohla Trumpovu rámování, že Clintonová není mentálně a fyzicky způsobilá zastávat úřad prezidenta USA (WashingtonPost.com 2016a).

OD PRVNÍ DEBATY PO FINÁLNÍ VERDIKT FBI

Svébytné momenty představovala série tří televizních debat. Jelikož těm je věnována jedna samostatná kapitola, zde se zaměříme pouze na některé momenty, které mohly být klíčové z pohledu schopnosti kandidátů reagovat na slova či útoky protikandidáta.

V první televizní debatě byly zajímavé zejména tři momenty. Prvním z nich byl útok Clintonové na Trumpa za jeho nezveřejněné daňové přiznání. Nejasnosti a pochybnosti ohledně Trumpova placení daní sahají až do roku 1995, kdy jeho podnikání vykazalo natolik velkou ztrátu, která mu pravděpodobně umožnila v následujících 18 letech neplatit žádné daně z příjmu (více viz NYTimes.com 2016c). Kandidáti na prezidenta USA sice nemají povinnost tyto informace zveřejňovat, patří to však ke zvyklostem stejně jako zveřejnění zprávy o jejich zdravotním stavu. Trump je prvním prezidentem od roku 1976, který tak neučinil. Druhým výrazným momentem byla kritika Clintonové, která Trumpa obvinila, že povzbudil ruské hackery, aby zaútočily na Spojené státy. V tomto bodě ovšem Clintonová nemluvila pravdu – Trump totiž prohlásil, že by ruští hackeři mohli najít 30 tisíc e-mailů Clintonové, které zmizely z jejího soukromého účtu (NYTimes.com 2016b). V závěru debaty Clintonová Trumpovi vytkla jeho urážlivé výroky o Alicii Machado, Miss Universe z roku 1996 (soutěž vlastní Trump), kterou měl nazvat „Miss hospodyňka“ a „Miss Prasátečko“ poté, co po vítězství v soutěži přibrala (CNN.com 2016b). Všechny tyto vypjaté momenty našly výraznou odezvu v mediální reflexi debaty. Na druhé straně pokud Trump na Clintonovou v debatě zaútočil, tak ta většinou reagovala pouze úsměvem či řečnickou frází, nikoliv odpovědí s širší argumentací.

Druhé televizní debatě předcházelo zveřejnění tisíců e-mailů z kampaně Clintonové na serveru WikiLeaks. Ve stejné době bylo na webu Washington Post zveřejněno video z roku 2005, ve kterém Donald Trump popisoval, jak vulgárně se může k ženám chovat a projde mu to, neboť je celebritou. Obě tyto události se samozřejmě do druhé debaty promítly. O vypjaté atmosféře svědčila už skutečnost, že si oba kandidáti nepotřásli rukou. Samotná výměna názorů během debaty pak byla charakteristická vzájemným trumfováním se kandidátů, který ze skandálů je větším problémem a co je pouze snahou o zdiskreditování.

Poslední debata se odehrála necelé tři týdny před volbami. Trump si vysloužil kritiku za to, že nebyl ochotný slíbit uznání volebních výsledků v případě, pokud prohraje. Navazoval tím na svoji dlouhodobou rétoriku, že volby jsou zmanipulované a média straní Clintonové. Tyto výroky Clintonová označila za děsivé (ABCNews.go.com 2016b). Druhým výrazným momentem, při němž se kandidáti dostali do ostrého střetu, bylo téma ruského vlivu na prezidentské volby a ruské napojení na Donalda Trumpa. Clintonová kritizovala Trumpa za jeho neochotu odsoudit kybernetické útoky z Ruska a nazvala jej Putinovou loutkou. Na to Trump kontroval, že to ona je loutkou Putina, neboť ji i Obamu dokázal Putin přechytračit v každém svém politickém kroku.

Poslední výraznou mediální výměnu mezi oběma kandidáty zažehlo vystoupení ředitele FBI Jamese Comeyho 28. října. Během něj Comey oznámil, že FBI Clintonovou nebude vyšetřovat ani kvůli další vlně zveřejněných e-mailů. Celá tato kauza si samozřejmě vysloužila kritiku z obou táborů: Clintonová označila za „velmi divné“ a „obzvláště problematické“ načasování oznámení o možném vyšetřování jen několik dní před volbami (WashingtonPost.com 2016b), Donald Trump naopak kritizoval pasivitu FBI. O Comeyho oznámení, že vyšetřování nebude zahájeno, republikánský kandidát ve svém projevu prohlásil, že „Clintonová je vinna, FBI to ví. Je neskutečné, co všechno jí projde“ (USAToday.com 2016c). Do voleb zbývalo několik dní, během nichž řada komentátorů čekala ještě nějakou kauzu. Ta se však neobjevila.

SOUBOJ CLINTONOVÉ A TRUMPA O INTERNET

Z výše uvedených příkladů je patrná skutečnost, že kampaně v roce 2016, zejména pak během etapy od července do 8. listopadu, byly značně personalizované. Politická témata stála v pozadí, v září reflektorů jsme pozorovali kandidáty Donalda Trumpa a Hillary Clintonovou, která na sebe vzájemně útočí. Týkalo se to již výše zmíněných televizních debat, reflexe kampaní v médiích i obsahu na internetu. Dost často se v souvislosti s volbami hovoří o sociálních sítích – v případě prezidentských voleb v USA to byl v roce 2008 zejména Facebook, v roce 2016 pak především Twitter. Zajímavý pohled poskytují data od agentury Semantic Visions, která se u voleb 2016 zaměřila na analýzu zmínek o jednotlivých kandidátech na internetu (tedy ne jen na sociálních sítích). Tuto analýzu provedla na více než 275 tisících zpravodajských serverů a blogů, přičemž za období od 1. března do 8. listopadu 2016 se jednalo o více než 100 milionů článků. Tato analýza¹ přináší řadu zajímavých zjištění.

Prvním takovým zjištěním je, že se o Donaldu Trumpovi psalo víc než o Hillary Clintonové. Vzhledem k rámování kampaně samotným Trumpem zřejmě nepřekvapí více negativních

¹ Výsledky analýzy a grafy jsou zde prezentované s plným vědomím a souhlasem Semantic Visions, kterým bych rád za vstřícný přístup a možnost jejich data použít poděkoval.

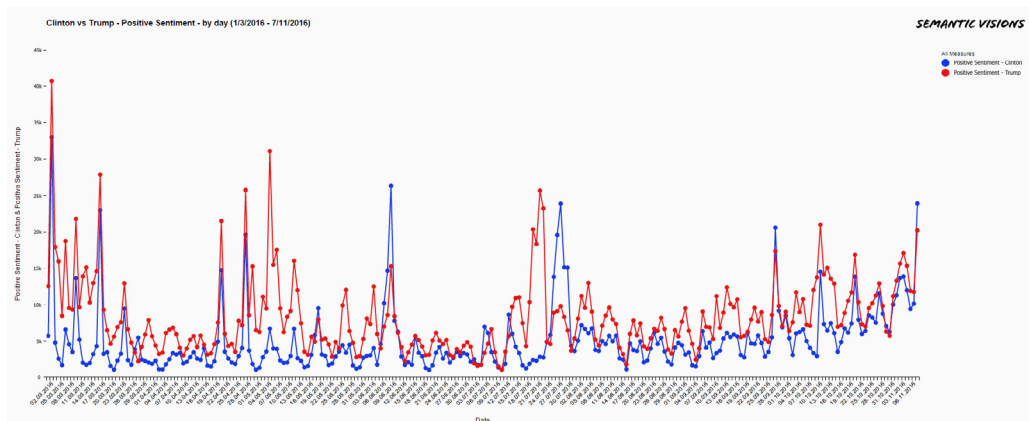
zmínek právě o Trumpovi než o Clintonové, jako překvapivá však může působit skutečnost, že více zmínek o Trumpovi bylo i s neutrálním a dokonce i pozitivním vyzněním. Paradoxně tak byl Donald Trump nejčastěji zmiňovaným kandidátem – ten samý Donald Trump, který si stěžoval na zaujatost médií a komentátorů ve prospěch Clintonové.

Do zmínek na internetu se samozřejmě promítly i výše popsané případy vzájemného útočení a osočování obou kandidátů. Zvláštní případ představuje hned první příklad ze začátku července, kdy FBI (poprvé) oznámila, že nehodlá Clintonovou stíhat. Většina zmínek o demokratické kandidátce totiž byla s negativním vyzněním – autoři textů na internetu se zřejmě nespokojili s vysvětlením, že Clintonová sice jednala nedbale, ale zákony neporušila. Druhým pro Clintonovou výrazně negativním momentem byl národní konvent republikánů. V tomto případě však celkové vyznění není tak překvapivé, neboť pozornost byla soustředěna právě na tuto akci a Donalda Trumpa kritizujícího Clintonovou. Následující dva týdny naopak převažovaly negativní zmínky o Donaldu Trumpovi, čemuž jistě napomohl i jeho útok na muslimské rodiče padlého amerického vojáka. Větší počet negativních zmínek o Hillary Clintonové se vyskytl po 11. září, kdy se v návaznosti na její zdravotní stav v řadě komentářů spekovalo, zda je schopná zastávat úřad prezidentky USA.

Zlom přišel s televizními debatami. Kromě toho, že tyto debaty přinesly znatelný nárůst počtu zmínek o obou kandidátech, tak všechny tři pro Donalda Trumpa skončily výraznou převahou negativně rámovaných článků. První televizní debata byla pro Hillary Clintonovou jedním z mála okamžiků, kdy se o ní ve sledovaném období psalo v pozitivním smyslu více než o Donaldu Trumpovi. Vedle toho pozitivní zmínky o Clintonové převážily v období Demokratického národního konventu nebo v samotném závěru kampaně, kdy většina komentátorů i médií předpokládala její vítězství ve volbách. Z pohledu zmínek na internetu pro Clintonovou nejhůře dopadla druhá televizní debata, ve které byl jedním z hlavních témat únik jejích e-mailů. A zatímco po debatách začaly převažovat pozitivní zmínky o Clintonové nad těmi negativními, prohlášení ředitele FBI Comeyho, že Clintonovou vyšetřovat nebude, několik dní před volbami tento poměr opět otočilo. Skutečnost, že prohlášení FBI těsně před volbami Clintonovou poškodilo, potvrzuje i statistik Nate Silver ve své analýze (více viz TheHill.com 2016).

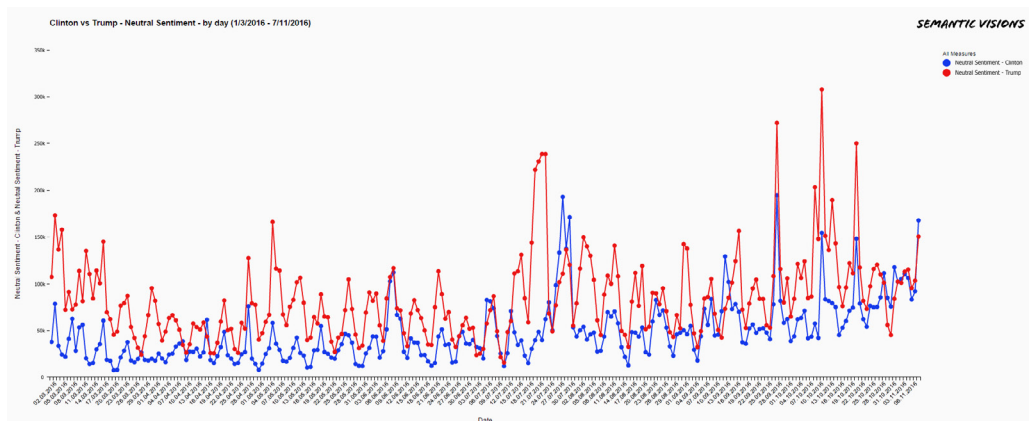

Data agency Semantic Visions:

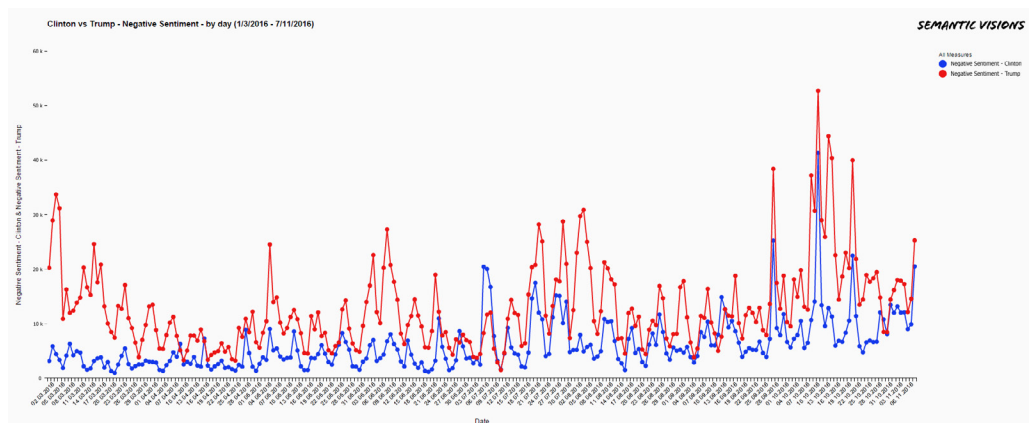
Pozitivní zmínky o Clintonové a Trumpovi

(zdroj: Semantic Visions)

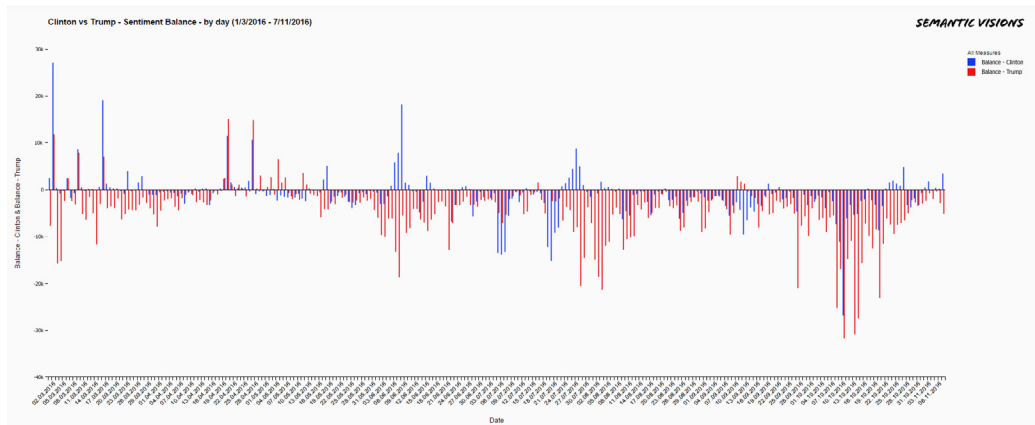
Neutrální zmínky o Clintonové a Trumpovi

(zdroj: Semantic Visions)

Negativní zmínky o Clintonové a Trumpovi

(zdroj: Semantic Visions)

Poměr pozitivních a negativních zmínek o Clintonové a Trumpovi

(zdroj: Semantic Visions)

O AUTORECH A IPM

O AUTORECH

EDITORŮ

Alžběta Králová

Politická konzultantka a PR manažerka je zakladatelkou Institutu politického marketingu. Zkušenosti má z volebních kampaní všech úrovní v České republice i v zahraničí. Podílela se také na vítězné kampani ve Spojených státech. Trendy a nástroje z vedení kampaní v USA přenáší a adaptuje do českého prostředí, kde přispívá k jejich profesionalizaci. Byla součástí několika nejúspěšnějších volebních týmů. Specializuje se na PR,

komunikační strategie, mediální tréninky či budování image a brandu. K českým i světovým kampaním a politické komunikaci se pravidelně vyjadřuje do médií v ČR či na Slovensku. Zasazuje se mimo jiné o rozvíjení strategických partnerství nejen na území České republiky a spolupráci s českými i zahraničními univerzitami. V IPM také sestavuje a vede týmy, se kterými pracuje na jednotlivých projektech. Jedním z nich byla právě tato kniha.

Karel Komínek

Politický konzultant, analytik a zakladatel Institutu politického marketingu. V rolích od dobrovolníka po volebního manažera se podílel na komunálních, krajských, senátních, evropských, sněmovních i prezidentských volbách: Pracoval pro malé komunální subjekty s lokální působností, pro celostátní neparlamentní i pro vládní strany. Zaměřuje se především na vytváření strategických analýz za použití

statistického zpracování volebních a sociologických dat. Sestavuje volební strategie, věnuje se plánování kampaní, tvorbě message, vytváření kreativy a textů, grafice a dlouhodobě se věnuje analýze jednotlivých politiků na sociálních sítích a využívání online kanálů v kampaních. Je editorem obsahové části webu IPM. Pravidelně přednáší o politickém marketingu, vede školení a vyjadřuje se do českých a slovenských médií k politické komunikaci a kampaním.

AUTOŘI

Jarmila Bambuchová

Vystudovala politologii a společenské vědy na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně a aktuálně studuje politologii na Univerzitě Karlově. Během studií působila jako členka volebního týmu regionální strany. S Institutem politického marketingu navázala spolupráci v lednu 2015.

Dominika Betáková

Studentka magisterské politologie na Masarykově univerzitě v Brně. Specializuje se na politický marketing, volební studia a demokratizaci. Zkušenosti sbírala na stáži v politické konzultantské agentuře v San Franciscu, v celoslovenské kampani strany #Sieť a v krajské kampani TOP 09.

Adam Blišťan

Absolvent Vysoké školy ekonomické v Praze, se specializací na marketing. Vede projekt Facult, který pomáhá studentům najít vhodnou vysokou školu. Politický marketing je jeho koníček. Má vlastní blog, kde komentuje politickou situaci v České republice.

Jakub Čeřovský

Absolvent bakalářského oboru Politologie a evropská studia na Univerzitě Palackého v Olomouci, kde v současnosti pokračuje v navazujícím studiu Politologie. Zajímá se zejména o českou politiku, média a volební kampaně. S Institutem politického marketingu spolupracuje od ledna 2016.

Iva Gejdošová

Studentka Marketingové komunikace a PR na Karlově univerzitě v Praze. Vedle politického marketingu se zabývá vzdělávacími projekty, především Pražským studentským summitem.

Kamil Gregor

Je absolventem Katedry politologie a evropských studií Univerzity Palackého v Olomouci a Katedry politologie Masarykovy univerzity v Brně. Působí v organizaci KohoVolit.eu, která se zabývá otevíráním a analýzou dat týkajících se politického procesu. Je rovněž hlavním analytikem IPM.

Miloš Gregor

Působí na Katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Odborně se věnuje volebním kampaním, politickému marketingu a propagandě. Kromě přednášek na tato témata se sám na několika kampaních podílel. Prezidentské volby v USA komentoval pro řadu médií, pravidelně přispíval např. na iDnes.cz.

Veronika Hrubá

Vystudovala dvouobor Politologie-Francouzština pro mezikulturní komunikaci na Univerzitě Karlově a absolvovala studijní stáž v oboru Komunikace a média ve Francii. V rámci IPM se zaměřuje na psychologii mediálního vystupování politiků a psaní marketingových textů.

Marek Chytráček

Je studentem politologie na Vysoké škole ekonomické v Praze. Působil na stáži v IPM a v poslaneckém klubu jedné z parlamentních politických stran. Během svého působení v IPM se primárně věnoval analýze českých i zahraničních médií se zaměřením na politické kampaně.

Václav Jabůrek

Absolvent oboru Marketingová komunikace a PR na FSV UK. V současné době studuje navazující obor Mediální studia na Univerzitě Karlově. Profesně se zabýval žurnalistikou a PR, pracoval i jako mediální analytik. Od roku 2015 spolupracuje s Českým rozhlasem, kde absolvoval také stáž v Redakci zpravodajství.

Josef Káles

Absolvent žurnalistiky a politologie se specializací na politický marketing na Masarykově univerzitě v Brně. Pracoval na několika volebních kampaních zejména jako produkční. Je zastupitelem města Chrudim a místopředsdou Svobodných.

Jiří Kelnar

Absolvoval politologii na Masarykově univerzitě. Specializoval se na politický marketing, získal Masarykovo stipendium, díky němu absolvoval stáž v Poslanecké sněmovně a na centrále jedné z parlamentních politických stran. Aktivně se účastnil volebních kampaní na regionální i celostátní úrovni.

Jakub Konrád

Absolvent politologie Katedry politologie Masarykovy univerzity v Brně, který v současné době působí jako analytik politického hnutí ANO. Mimo jiné se podílí na volebních kampaních, mediálních školeních či přípravě programů.

Linda Kožušníková

Politická konzultantka a zakladatelka Institutu politického marketingu. Jako volební manažerka má zkušenosti z českých a slovenských volebních kampaní. V rámci své činnosti se zaměřuje především na tvorbu komunikačních strategií, mediální tréninky, budování brandu a tvorbu message. Rovněž se věnuje navrhování a organizování PR stunts.

Adam Kubný

Vystudoval magisterský program politologie na Vysoké škole ekonomické v Praze s vedlejším zaměřením na manažerskou psychologii. V současné době pracuje jako legislativní analytik pro nevládní politickou stranu v Poslanecké sněmovně.

Pavel Kuka

Absolvoval mezinárodní a diplomatická studia na Vysoké škole mezinárodních a veřejných vztahů v Praze. Působil na stážích v Senátu PČR, velvyslanectví ČR ve Vídni či v Evropském parlamentu. V IPM se angažuje od února roku 2016.

Zuzana Motyková

Studentka politologie na Masarykově univerzitě. Zkušenosti sbírala mimo jiné u konzultační firmy se specializací na volby v Kalifornii, na Úřadu vlády, nebo během kampaně před komunálními volbami 2014. V současnosti působí na MŠMT ve strategickém a analytickém týmu.

Jan Pacas

Politický konzultant a PR manažer. Absolvoval studium politologie a žurnalistiky na Masarykově univerzitě. Zkušenosti sbíral jak v tuzemských novinách, tak při kampaních od komunální po parlamentní úroveň. Zaměřuje se na komunikaci a vztahy s médii a veřejností.

Petr Střítežský

Student magisterské politologie na Masarykově univerzitě v Brně. Specializuje se na politický marketing, zkušenosti sbíral na stáži v konzultační firmě se specializací na volby v San Franciscu, v Česku pak působil v kampaních pro komunální volby 2014 a krajské a senátní volby 2016.

Robert Šefr

Od dokončení studií na Fakultě informatiky Masarykovy univerzity s diplomovou prací zaměřenou na analýzu malwaru se věnuje konzultacím v oboru počítačové bezpečnosti ve společnosti COMGUARD. Další pohled na kyberkriminalitu získal jako člen týmu CSIRT.cz a spolutvůrce bezpečnostního řešení Whalebone.

Jan Tvrdouh

Vedoucí projektu Demagog.cz. Ve své práci se zaměřuje na analýzu faktických prohlášení českých politiků, za 5 let fungování jich projekt ověřil přes 7 tisíc. Za svou činnost získal Demagog.cz Novinářskou cenu za inovativní online občanskou žurnalistiku.

Marcela Voženílková

Vystudovala Politologii na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity, kde pokračuje v postgraduálním studiu. Specializuje se na personalizaci politiky a volební studia. Je (spolu) autorkou několika odborných publikací a externí autorkou Institutu politického marketingu. Působí jako analytička v think-tanku Institut pro politiku a společnost.

Filip Zavřel

Vystudoval magisterský program politologie na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. V letech 2015 a 2016 působil v IPM jako redaktor a editor, v současné době se věnuje PR aktivitám v sekci veřejné správy Ministerstva vnitra ČR.

INSTITUT POLITICKÉHO MARKETINGU

Institut politického marketingu vznikl proto, aby kultivoval a profesionalizoval obor politického marketingu v České republice.

Cíle Institutu politického marketingu jsou:

vytyčovat hranice oboru, spojovat odborníky z branže,

přenášet know-how ze zahraničí, a tím zvyšovat profesionální kvalitu a respekt našeho řemesla,

zavádět etické normy, vzdělávat odbornou i laickou veřejnost.

Kromě toho poskytujeme poradenství v oblasti politického marketingu a politické komunikace a také přímo tvoříme politické kampaně.

Provozujeme online platformu pro sdílení know-how z oboru www.politickymarketing.com, kde pravidelně vychází články členů IPM i hostujících autorů. Součástí webu je i první český online slovník politického marketingu. Nacházejí se v něm odborná, ale přitom srozumitelně napsaná hesla z oblasti politického marketingu a medailonky českých i zahraničních akademiků a českých a zahraničních praktiků.

Členové Institutu se věnují také přednáškové činnosti. Organizujeme teoretická i praktická školení, workshopy a konference věnující se tématice kampaní, voleb a politického marketingu. Těmito i dalšími způsoby Institut politického marketingu přispívá k tomu, aby se politický marketing stal respektovanou a dospělou profesní disciplínou, jakou by po dvaceti letech existence měl být. Pokud jsme vás zaujali, máte nějaký dotaz, připomínku, zájem o náš stážový program anebo chcete publikovat na našem webu, kontaktujte nás.

institut@politickymarketing.com

+420 773 977 508

www.politickymarketing.com

ZDROJE

Prezident: historie a pravomoci

CNN.com. 2016. Trump finally admits it: 'President Barack Obama was born in the United States'. (cit. 2016-12-17). (<http://edition.cnn.com/2016/09/15/politics/donald-trump-obama-birther-united-states/>).

ForeignPolicy.com. 2011. Obama's Unconstitutional War. (cit. 2016-12-17). (<http://foreignpolicy.com/2011/03/24/obamas-unconstitutional-war/>).

History.com. 2016. FDR wins unprecedented fourth term. (cit. 2016-12-17). (<http://www.history.com/this-day-in-history/fdr-wins-unprecedented-fourth-term>).

House.gov. 2016. Electoral College & Indecisive Elections. (cit. 2016-12-17). (<http://history.house.gov/Institution/Origins-Development/Electoral-College/>).

LOC.gov. 2016. War Powers. (cit. 2016-12-17). (<https://www.loc.gov/law/help/war-powers.php>).

Rutgers.edu. 2016. Women Presidential and Vice Presidential Candidates: A Selected List. (cit. 2016-12-17). (http://www.cawp.rutgers.edu/levels_of_office/women-presidential-and-vice-presidential-candidates-selected-list).

USConstitution.net. 2016. U.S. Constitution - Amendment 22. (cit. 2016-12-17). (http://www.usconstitution.net/xconst_Am22.html).

WhiteHouseHistory.org. 2016. LBJ Ascends to the Presidency. (cit. 2016-12-17). (<https://www.whitehousehistory.org/teacher-resources/lbj-ascends-to-the-presidency>).

Volební systém plný paradoxů

270towin.com. 2016a. 2016 Democratic Presidential Nomination. (cit. 2016-11-1). (<http://www.270towin.com/2016-democratic-nomination/>).

270towin.com. 2016b. 2016 Republican Presidential Nomination. (cit. 2016-11-1). (<http://www.270towin.com/2016-republican-nomination/>).

Archvies.gov. 2016. What is the Electoral College?. (cit. 2016-11-1). (<https://www.archives.gov/federal-register/electoral-college/about.html>).

BusinessInsider.com. 2016. Turns out a presidential candidate could win the election with just 22% of the popular vote. (cit. 2016-09-12). (<https://www.youtube.com/watch?v=Uu1Z5ZHUD68>).

Constitutionus.com. 2016. The Constitution of the United States. (cit. 2016-11-1). (<http://constitutionus.com/>).

InfoPlease.com. 2016. The Supreme Court:Election Machinery That Works. (cit. 2016-11-1). (<http://www.infoplease.com/cig/supreme-court/election-machinery-that-works.html>).

NYTimes.com. 2016. THE 2000 ELECTIONS: THE PALM BEACH BALLOT; Florida Democrats Say Ballot's Design Hurt Gore. (cit. 2016-11-1). (<http://www.nytimes.com/2000/11/09/us/2000-elections-palm-beach-ballot-florida-democrats-say-ballot-s-design-hurt-gore.html>).

PBS.com. 2016. If this U.S. astronaut can vote from space, you can too. (cit. 2016-11-1). (<http://www.pbs.org/newshour/rundown/us-astronaut-can-vote-space-can/>).

USElectionAtlas.com. 2008. 2000 Events Timeline - Post-Election. (cit. 2016-11-1). (<http://uselectionatlas.org/INFORMATION/ARTICLES/pe2000timeline.php>).

USElectionAtlas.com. 2016. The Electoral College. (cit. 2016-11-1). (http://uselectionatlas.org/INFORMATION/INFORMATION/electcollege_procon.php).

Wired.com. 2016. How the DNC Pulled Off That Colossal Balloon Drop. (cit. 2016-11-1). (<https://www.wired.com/2016/07/dnc-pulled-off-colossal-balloon-drop/>).

Výchozí situace: 12 plus 4 události roku 2015

BBC.com. 2015a. Russia joins war in Syria: Five key points. (cit. 2016-12-14). (<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34416519>).

BBC.com. 2015b. Paris attacks: What happened on the night. (cit. 2016-12-14). (<http://www.bbc.com/news/world-europe-34818994>).

Bloomberg.com. 2015. Fed Ends Zero-Rate Era; Signals 4 Quarter-Point Increases in 2016. (cit. 2016-12-14). (<https://www.bloomberg.com/news/articles/2015-12-16/fed-ends-zero-rate-era-signals-4-quarter-point-2016-increases>).

Census.gov. 2015. Income and Poverty in the United States: 2015. (cit. 2016-12-14). (<http://www.census.gov/library/publications/2016/demo/p60-256.html>).

CNN.com. 2015a. The 13 States that still ban same-sex marriage. (cit. 2017-01-05). (<http://edition.cnn.com/2015/02/13/us/states-same-sex-marriage-ban/>).

CNN.com. 2015b. San Bernardino Shooting. (cit. 2017-01-05). (<http://edition.cnn.com/specials/san-bernardino-shooting>).

CNN.com. 2015c. U.S., Cuba re-establish diplomatic relations, reopen embassies. (cit. 2016-12-14). (<http://edition.cnn.com/2015/07/20/politics/cuba-u-s-embassies-opening/>).

CNN.com. 2015d. Inside the battle over the Confederate flag. (cit. 2016-12-14). (<http://edition.cnn.com/2015/06/21/politics/south-carolina-confederate-flag-debate/>).

CNN.com. 2015e. U.S. to take at least 10,000 more Syrian refugees. (cit. 2016-12-14). (<http://edition.cnn.com/2016/04/01/politics/obama-pledge-10000-syrian-refugees-falling-short/>).

Congress.gov. 1996. Znění zákona. (cit. 2016-12-14). (<https://www.congress.gov/bill/104th-congress/house-bill/3396/text/pl>).

NewAmerica.org. 2015. Terrorism in America After 9/11. (cit. 2016-01-05). (<https://www.newamerica.org/in-depth/terrorism-in-america/>).

NYTimes.com. 2015a. More Mexican Immigrants Leaving U.S. Than Entering, Report Files. (cit. 2017-01-05). (<http://www.nytimes.com/2015/11/20/us/more-mexican-immigrants-leaving-us-than-entering-report-finds.html>).

NYTimes.com. 2015b. Deal Reached on Iran Nuclear Program; Limits on Fuel Would Lessen With Time (http://www.nytimes.com/2015/07/15/world/middleeast/iran-nuclear-deal-is-reached-after-long-negotiations.html?_r=0).

NYTimes.com. 2015c. Falling Short on Climate in Paris. (cit. 2016-12-14). (<http://www.nytimes.com/2015/12/14/opinion/falling-short-on-climate-in-paris.html>).

PewHispanic.org. 2015a. More Mexicans Leaving Than Coming to the U.S. (cit. 2017-01-05). (<http://www.pewhispanic.org/2015/11/19/more-mexicans-leaving-than-coming-to-the-u-s/>).

PewResearch.org. 2016. Millennials overtake Baby Boomers as America's largest generation. (cit. 2016-12-14). (<http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/04/25/millennials-overtake-baby-boomers/>).

PewSocialTrends.org. 2015. The American Middle Class Is Losing Ground. (cit. 2016-12-14). (<http://www.pewsocialtrends.org/2015/12/09/the-american-middle-class-is-losing-ground/>).

Politico.com. 2015. Clinton used private email account for State Dept. business. (cit. 2015-12-14). (<http://www.politico.com/story/2015/03/hillary-clinton-used-private-email-account-for-state-department-business-115686>).

Reuters.com. 2015. U.S., Cuba restoring diplomatic ties after 54 years. (cit. 2016-12-14). (<http://www.reuters.com/article/us-cuba-usa-ties-idUSKCN0PB4G320150701>).

TheGuardian.com. 2015. The Paris summit is missing one of the great world leaders on climate. (cit. 2016-12-14). (<https://www.theguardian.com/environment/2015/nov/30/paris-summit-is-missing-one-of-great-world-leaders-on-climate-change>).

Twitter.com. 2015. Status na sociální síti Twitter. (cit. 2017-01-05). (<https://twitter.com/barackobama/status/614454786474143744>).

WashingtonPost.com. 2015a. Guns are now killing as many people as cars in the U.S. (cit. 2017-01-05). (https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/12/17/guns-are-now-killing-as-many-people-as-cars-in-the-u-s/?utm_term=.799c92498e87).

WashingtonPost.com. 2015b. Cuba and U.S. quietly restore full diplomatic ties after 5 decades. (cit. 2016-12-14). (https://www.washingtonpost.com/politics/on-sultry-morning-old-cold-war-foes-restore-full-diplomatic-ties/2015/07/20/1596d98a-2ecb-11e5-97ae-30a30cca95d7_story.html?utm_term=.8ce175c46ab1).

WhiteHouse.gov. 2015. Statement by the President on the Paris Climate Agreement. (cit. 2016-12-14). (<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/12/12/statement-president-paris-climate-agreement>).

YouTube.com. 2016. A Message from President-Elect Donald J. Trump. (cit. 2017-01-05). (https://www.youtube.com/watch?v=7xX_KaStFT8).

Listopad 2015 – Teror v Paříži všechno změnil

ABCNews.com. 2015. Marco Rubio's Sweat, Jeb Bush's 'Low Energy' Just a Few Things Trump Loves to Talk About. (cit. 2015-11-11). (<http://abcnews.go.com/Politics/marco-rubios-sweat-jeb-bushs-low-energy-things/story?id=34941749>).

Britannica.com. 2015. Political action committee. (cit. 2015-11-02). (<http://www.britannica.com/topic/political-action-committee>).

BusinessInsider.com. 2015. TRUMP: Here's the backstory on my 'low-energy' takedown of Jeb Bush. (cit. 2015-11-20). (<http://www.businessinsider.com/donald-trump-jeb-bush-low-energy-2015-11>).

CNN.com. 2015a. Jeb Bush's existential crisis. (cit. 2015-11-15). (<http://edition.cnn.com/2015/10/29/politics/jeb-bush-2015-debate-performance/index.html>).

CNN.com. 2015b. Trump talks Clinton's 'massive' new hairdo. (cit. 2015-11-13). (<http://edition.cnn.com/2015/11/12/politics/donald-trump-hillary-clinton-hair/>).

CNN.com. 2015c. Marco Rubio's immigration muddle. (cit. 2015-11-14). (<http://edition.cnn.com/2015/11/12/politics/marco-rubio-2016-immigration/>).

FleishmanHillard.com. 2015. Elections Trends: November. (cit. 2015-11-30). (<http://fleishmanhillard.com/2015/12/true/novembers-social-trends/>).

HuffingtonPost. 2015b. National Republican Primary. (cit. 2015-11-01). (<http://elections.huffingtonpost.com/pollster/2016-national-gop-primary>).

HuffingtonPost.com. 2015a. Ben Carson Leads 2016 Republicans In New National Poll. (cit. 2015-11-04). (http://www.huffingtonpost.com/entry/ben-carson-nbcwall-street-journal-poll_us_5637e8cce4b00a4d2e0b97f7?utm_hp_ref=ben-carson).

HuffingtonPost.com. 2015b. The Real Ben Carson Scandal. (cit. 2015-11-04). (http://www.huffingtonpost.com/entry/ben-carson-scandal-biography_5640af91e4b0b24aee4addfd?utm_hp_ref=ben-carson).

ChicagoTribune.com. 2015. Rieder: How Paris terror affects GOP campaign. (cit. 2015-11-17). (<http://www.chicagotribune.com/news/opinion/editorials/ct-paris-clinton-obama-trump-edit-1116-20151115-story.html>).

MSNBC.com. 2015. Here's everyone Donald Trump has insulted in November. (cit. 2015-11-30). (<http://www.msnbc.com/msnbc/heres-everyone-donald-trump-has-insulted-november>).

NPR.com. 2015. Transcript Excerpts: NPR News Interview With Sen. Bernie Sanders. (cit. 2015-11-06). (<http://www.npr.org/about-npr/454830040/transcript-excerpts-npr-news-interview-with-sen-bernie-sanders>).

NYTimes.com. 2015. Who Is Running for President?. (cit. 2015-11-30). (<http://www.nytimes.com/interactive/2016/us/elections/2016-presidential-candidates.html>).

Politico.com. 2015a. Jeb Bush: 'I'm not quitting'. (cit. 2015-11-05). (<http://www.politico.com/story/2015/11/jeb-not-quitting-215506>).

Politico.com. 2015b. Top Google search on Jeb: 'Is Jeb Bush still running for president?'. (cit. 2015-11-11). (<http://www.politico.com/blogs/live-from-milwaukee/2015/11/google-search-is-jeb-bush-still-running-for-president-215683>).

Politico.com. 2015c. Cruz's silent super PACs a growing worry for campaign. (cit. 2015-11-04). (<http://www.politico.com/story/2015/11/ted-cruz-silent-super-pacs-2016-215422>).

Politico.com. 2015d. Clinton offers her plan for defeating Islamic State. (cit. 2015-11-15). (<http://www.politico.com/story/2015/11/hillary-clinton-isil-strategy-216055>).

Politico.com. 2015e. Five takeaways from the Democratic debate. (cit. 2015-11-15). (<http://www.politico.com/story/2015/11/2016-democratic-debate-takeaways-215900>).

RealClearPolitics.com. 2015a. 2016 Republican Presidential Nomination. (cit. 2015-11-11). (http://www.realclearpolitics.com/epolls/2016/president/us/2016_republican_presidential_nomination-3823.html).

RealClearPolitics.com. 2015b. 2016 Democratic Presidential Nomination. (cit. 2015-11-26). (http://www.realclearpolitics.com/epolls/2016/president/us/2016_democratic_presidential_nomination-3824.html).

Telegraph.co.uk. 2015. Benghazi scandal: What happened and what does it mean for Hilary Clinton?. (cit. 2016-03-29). (<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/03/22/benghazi-scandal-what-happened-and-what-does-it-mean-for-hilary/>).

TheGuardian.com. 2015a. Ben Carson meets Syrian refugees in Jordan but says none should come to US. (cit. 2015-11-29). (<http://www.theguardian.com/us-news/2015/nov/28/ben-carson-meets-syrian-refugees-jordan>).

TheGuardian.com. 2015b. Why does Bernie Sanders continue to avoid a foreign policy platform?. (cit. 2015-11-18). (<http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/nov/17/bernie-sanders-foreign-policy-platform-lacking>).

TheGuardian.com. 2015c. 'Beyond terrifying': Muslim Americans shocked by Trump and Carson quotes. (cit. 2015-11-20). (<http://www.theguardian.com/us-news/2015/nov/20/muslim-americans-outrage-donald-trump-ben-carson>).

TheHill.com. 2015. Trump rises in wake of Paris attacks. (cit. 2015-11-19). (<http://thehill.com/homenews/campaign/260708-trump-rises-in-wake-of-paris-attacks>).

USAtoday.com. 2015. Democratic presidential debate to highlight terrorism after Paris attacks. (cit. 2015-11-14). (<http://www.usatoday.com/story/news/politics/elections/2015/11/14/democratic-presidential-debate-highlight-terrorism-after-paris-attacks/75772822/>).

USPolitics.com. 2015a. What is Political Action Committee?. (cit. 2015-11-02). (http://uspolitics.about.com/od/finance/a/what_is_a_PAC.htm).

USPolitics.com. 2015b. What Is A Leadership PAC?. (cit. 2015-11-02). (http://uspolitics.about.com/od/finance/a/leadership_pac.htm).

WashingtonPost.com. 2015. Cruz super PAC releases radio ads; one boasts about Boehner attack. (cit. 2015-11-04). (<https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2015/11/03/cruz-super-pac-releases-radio-ads-one-boasts-about-boehner-attack/>).

Prosinec 2015 – Na vánoční vlně se svezli všichni

ABCNews.com. 2015. San Bernardino Shooting Being Politicized by President Obama and Hillary Clinton, Carly Fiorina Says. (cit. 2015-12-04). (<http://abcnews.go.com/Politics/san-bernardino-shooting-carly-fiorina-accuses-obama-hillary/story?id=35552805>).

Breitbart.com. 2015. Liberals Praise Hillary Clinton's New Ad With Same Sex Couples Kissing. (cit. 2015-12-12). (<http://www.breitbart.com/big-government/2015/12/07/liberals-praise-hillary-clintons-new-ad-sex-couples-kissing/>).

CeskeNoviny.cz. 2015. Sanders se omluvil Clintonové za průnik do jejích dat. (cit. 2015-12-24). (<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/sanders-se-omluvil-clintonove-za-prunik-do-jejich-dat/1295035>).

CNN.com. 2015a. Trump dominates GOP field heading into 2016. (cit. 2015-12-24). (<http://edition.cnn.com/2015/12/23/politics/donald-trump-ted-cruz-cnn-orc-poll/>).

CNN.com. 2015b. CNN poll: Post-debate, voters move to Clinton. (cit. 2015-12-24). (<http://edition.cnn.com/2015/12/23/politics/cnn-orc-poll-hillary-clinton-bernie-sanders/>).

CNN.com. 2015c. Anonymous takes aim at Trump Tower website. (cit. 2015-12-12). (<http://edition.cnn.com/2015/12/11/politics/donald-trump-tower-anonymous-hackers/index.html?sr=fbcnni121215don>).

CNN.com. 2015d. Donald Trump: I'm going to Israel. (cit. 2015-12-04). (<http://edition.cnn.com/2015/12/02/politics/donald-trump-israel-trip/index.html>).

CNN.com. 2015e. Putin praises 'bright and talented' Donald Trump. (cit. 2015-12-20). (<http://edition.cnn.com/videos/tv/2015/12/17/the-lead-julia-ioffe-russia-putin.cnn>).

DonaldJTrump.com. 2015. Donald J. Trump statement on preventing muslim immigration. (cit. 2015-12-11). (<https://www.donaldjtrump.com/press-releases/donald-j.-trump-statement-on-preventing-muslim-immigration>).

Facebook.com. 2015. Dr. Ben Carson. (cit. 2015-12-20). (<https://www.facebook.com/realbencarson/photos/a.143829065783568.1073741825.138691142964027/568546916645112/?type=3>).

FoxNews.com. 2015. Jeb Bush: As leader of the free world I will stand with Israel in terror fight. (cit. 2015-12-04). (<http://www.foxnews.com/opinion/2015/12/03/jeb-bush-as-leader-free-world-will-stand-with-israel-in-terror-fight.html>).

MyNewsLA.com. 2015. Marco Rubio in Beverly Hills for fundraiser Tuesday night. (cit. 2015-12-12). (<http://mynews1a.com/government/2015/12/08/marco-rubio-in-beverly-hills-for-fundraiser-tuesday-night/>).

NBCNews.com. 2015. Ted Cruz: Cartoon of Daughters 'Has No Place in Politics'. (cit. 2015-12-24). (<http://www.nbcnews.com/politics/2016-election/ted-cruz-blasts-washington-post-cartoon-daughters-monkeys-n484901>).

NYTimes.com. 2015. To Help Jeb Bush Connect, Aides Look to Mitt Romney's Missteps. (cit. 2015-12-11). (http://www.nytimes.com/2015/12/11/us/politics/jeb-bush-mitt-romney.html?_r=1).

Politico.com. 2015a. Netanyahu's former chief of staff joins Carson campaign. (cit. 2015-12-11). (<http://www.politico.com/story/2015/12/george-birnbaum-ben-carson-campaign-216563#ixzz4A9AaMRtk>).

Politico.com. 2015b. Jeb taps Bush alumni for early-state push. (cit. 2015-12-12). (<http://www.politico.com/story/2015/12/jeb-bush-george-alums-216622>).

Politico.com. 2015c. Carson cancels trip to Israel and Africa. (cit. 2015-12-20). (<http://www.politico.com/story/2015/12/ben-carson-cancels-africa-israel-trip-216901#ixzz3urqe8l3u>).

Politico.com. 2015d. Clinton fights to reclaim New Hampshire. (cit. 2015-12-30). (<http://www.politico.com/story/2015/12/hillary-clinton-new-hampshire-217213>).

TheBlaze.com. 2015. Watch the Christmas Parody Infomercial the Ted Cruz Campaign Has Paid to Air During 'SNL'. (cit. 2015-12-24). (<http://www.theblaze.com/stories/2015/12/19/watch-the-christmas-parody-infomercial-the-ted-cruz-campaign-has-paid-to-air-during-saturday-night-live/>).

TheHill.com. 2015. Sanders campaign: No ISIS questions. (cit. 2015-12-12). (<http://thehill.com/blogs/ballot-box/presidential-races/262448-sanders-campaign-no-isis-questions>).

Tyden.cz. 2016. Senátor Sanders prohání Clintonovou. Sehnal 33 milionů dolarů. (cit. 2016-01-03). (http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/amerika/senator-sanders-prohani-clintonovou-sehnal-33-milionu-dolaru_367521.html).

Leden 2016 – Přípravy na primárky vrcholí

CeskeNoviny.cz. 2016. Trump se s Cruzem pustili v debatě do sebe, všichni do Obamy. (cit. 2016-01-16). (<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/trump-se-s-cruzem-pustili-v-debate-do-sebe-vsichni-do-obamy/1303201>).

CNN.com. 2015. Get Donald Trump off your internet with this Chrome add-on. (cit. 2016-01-07). (<http://money.cnn.com/2015/12/30/news/donald-trump-filter-google-chrome/index.html>).

CNN.com. 2016a. 2016 Republicans: CNN/ORC poll full results. (cit. 2016-01-30). (<http://edition.cnn.com/2016/01/26/politics/poll-republicans-results-cnn-orc/index.html>).

CNN.com. 2016b. Parliament to debate banning Donald Trump from UK. (cit. 2016-01-07). (<http://edition.cnn.com/2016/01/05/politics/donald-trump-uk-ban-debate/index.html>).

CNN.com. 2016c. Poll: Clinton tops Sanders, but lead shrinks. (cit. 2016-01-30). (<http://edition.cnn.com/2016/01/25/politics/hillary-clinton-bernie-sanders-poll/>).

CNN.com. 2016d. Jeb Bush abruptly cancels TV time to send staff into the field. (cit. 2016-01-01). (<http://edition.cnn.com/2015/12/30/politics/jeb-bush-tv-advertising-field-program-change/>).

CNN.com. 2016e. Trump knocks Bush for turning to 'mommy'. (cit. 2016-01-25). (<http://edition.cnn.com/2016/01/23/politics/jeb-bush-donald-trump-barbara-bush-twitter/index.html>).

CNN.com. 2016f. Trump campaign announces 'Iowa Caucus Finder'. (cit. 2016-01-25). (<http://edition.cnn.com/2016/01/22/politics/donald-trump-iowa-caucus/index.html>).

CNN.com. 2016g. Ben Carson tries to salvage campaign. (cit. 2016-01-05). (<http://edition.cnn.com/2016/01/01/politics/ben-carson-campaign-turnaround/>).

CNN.com. 2016h. How Marco Rubio plans to take on Trump. (cit. 2016-01-30). (<http://edition.cnn.com/2016/01/26/politics/marco-rubio-donald-trump-establishment/>).

CNN.com. 2016i. Donald Trump will skip Fox News debate on Thursday. (cit. 2016-01-30). (<http://money.cnn.com/2016/01/26/media/donald-trump-poll-debate-fox/index.html>).

CNN.com. 2016j. 6 takeaways from the Democratic debate. (cit. 2016-01-20). (<http://edition.cnn.com/2016/01/18/politics/democratic-debate-2016-recap/>).

DonaldJTrump.com. 2016. Donald J. Trump Raises millions for veterans organizations. (cit. 2016-01-30). (<https://www.donaldjtrump.com/press-releases/donald-j.-trump-raises-millions-for-veterans-organizations>).

LATimes.com. 2015. Why Marco Rubio's presidential campaign strategy is considered a gamble. (cit. 2016-01-05). (<http://www.latimes.com/nation/politics/la-na-marco-rubio-campaign-strategy-20151231-story.html>).

Politico.com. 2016. Carson super PAC spends \$277,000 on pro-Carson books. (cit. 2016-01-15). (<http://www.politico.com/story/2016/01/ben-carson-super-pac-book-promotion-217631#ixzz4MLs6hvnn>).

Time.com. 2016. What You Missed While Not Watching the Fourth Democratic Debate. (cit. 2016-01-20). (<http://time.com/4184206/democratic-debate-hillary-clinton-bernie-sanders-missed/>).

WashingtonPost.com. 2016a. Donald Trump's new TV ad: Make America great by keeping the dark hordes out. (cit. 2016-01-10). (https://www.washingtonpost.com/blogs/plum-line/wp/2016/01/04/donald-trumps-new-tv-ad-make-america-great-by-keeping-the-darkies-out/?utm_term=.f5b23150e5ef).

WashingtonPost.com. 2016b. Ben Carson's top staffers resign in a delayed campaign shake-up. (cit. 2016-01-05). (<https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2015/12/31/ben-carsons-top-staffers-resign-in-a-delayed-campaign-shake-up/>).

WashingtonPost.com. 2016c. 7th Republican debate transcript, annotated: Who said what and what it meant. (cit. 2016-01-30). (<https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/01/28/7th-republican-debate-transcript-annotated-who-said-what-and-what-it-meant/>).

WashingtonPost.com. 2016d. Carly Fiorina finally says what she means about Bill and Hillary Clinton's marriage. (cit. 2016-01-20). (<https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2016/01/15/carly-fiorina-finally-says-what-she-means-about-bill-and-hillary-clintons-marriage/>).

WashingtonPost.com. 2016e. What do we want Hillary Clinton to do about her husband?. (cit. 2016-01-20). (https://www.washingtonpost.com/news/act-four/wp/2016/01/12/what-do-we-want-hillary-clinton-to-do-about-her-husband/?utm_term=.1a46f7ff50ea).

WashingtonPost.com. 2016f. Winners and losers from the fourth Democratic presidential debate. (cit. 2016-01-20). (<https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/01/17/winners-and-losers-from-the-4th-democratic-presidential-debate/>).

Únor 2016 – Boj o delegáty je v plném proudu

CeskeNoviny.cz. 2016. Clintonová je prý nespokojena s kampaní, změní štáb a strategii. (cit. 2016-06-21). (<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/clintonova-je-pry-nespokojena-s-kampani-zmeni-stab-a-strategii/1312765>).

CNN.com. 2016. Sanders: Clinton is 'funded by Wall Street. (cit. 2016-06-21). (<http://edition.cnn.com/2016/02/03/politics/bernie-sanders-hits-hillary-clinton-wall-street/index.html>).

CNN.com. 2016a. Iowa caucuses: Ted Cruz wins; Clinton declares victory. (cit. 2016-06-21). (<http://edition.cnn.com/2016/02/01/politics/iowa-caucuses-2016-highlights/>).

CNN.com. 2016b. Ted Cruz triumphant, Donald Trump gracious in defeat. (cit. 2016-06-21). (<http://edition.cnn.com/2016/02/01/politics/iowa-caucuses-republican-speeches/index.html>).

CNN.com. 2016c. Donald Trump rips media, questions cost of self-funding his campaign. (cit. 2016-06-21). (<http://edition.cnn.com/2016/02/02/politics/donald-trump-media-funding-tweets/index.html>).

CNN.com. 2016d. Ted Cruz is wrong about CNN's reporting. (cit. 2016-06-21). (<http://edition.cnn.com/2016/02/06/politics/ted-cruz-cnn-republican-debate/>).

CNN.com. 2016e. Donald Trump: I can tell refugees 'you can't come here'. (cit. 2016-06-21). (<http://edition.cnn.com/2016/02/08/politics/donald-trump-syria-refugee-crisis/index.html>).

CNN.com. 2016f. Trump repeats vulgar word audience member uses to describe Cruz. (cit. 2016-06-21). (<http://edition.cnn.com/2016/02/08/politics/donald-trump-ted-cruz-waterboarding/index.html>).

CNN.com. 2016g. Trump says skipping debate might have cost him in Iowa. (cit. 2016-06-21). (<http://edition.cnn.com/2016/02/02/politics/donald-trump-iowa-new-hampshire/index.html>).

CNN.com. 2016h. ABC: No last-minute invite for Fiorina to debate. (cit. 2016-06-21). (<http://edition.cnn.com/2016/02/05/politics/carly-fiornia-abc-debate/index.html>).

CNN.com. 2016i. ABC: Sanders campaign raised \$6.4 million after New Hampshire polls closed. (cit. 2016-06-21). (<http://edition.cnn.com/2016/02/10/politics/bernie-sanders-raises-5-2-million/>).

CNN.com. 2016j. Trump mocks Clinton for barking like dog. (cit. 2016-06-21). (<http://edition.cnn.com/2016/02/16/politics/donald-trump-hillary-clinton-dog-bark/index.html>).

CNN.com. 2016k. Donald Trump defends torture: 'Nothing should be taken off the table'. (cit. 2016-06-21). (<http://edition.cnn.com/2016/02/16/politics/donald-trump-waterboarding-op-ed-usa-today-enhanced-interrogation-techniques-torture/index.html>).

CNN.com. 2016l. Donald Trump tones down fight with Pope Francis. (cit. 2016-06-21). (<http://edition.cnn.com/2016/02/19/politics/donald-trump-pope-francis/index.html>).

DailyMail.co.uk. 2016. New brand of crazy! Donald Trump labels Fox News host Megyn Kelly 'crazy' in SIX tweets in three days. (cit. 2016-06-21). (<http://www.dailymail.co.uk/news/article-3497499/New-brand-crazy-Donald-Trump-labels-Fox-News-host-Megyn-Kelly-crazy-SIX-tweets-three-days.html>).

FoxNews.com. 2016. Ben Carson: I've Been Offered Money, Political Support to Drop Out. (cit. 2016-06-21). (<http://insider.foxnews.com/2016/02/28/ben-carson-says-hes-been-offered-money-political-support-drop-out-presidential-race>).

Politico.com. 2016. Sanders calls accusations he's running negative campaign 'absurd'. (cit. 2016-06-21). (<http://www.politico.com/story/2016/02/bernie-sanders-negative-campaign-response-218519>).

Politico.com. 2016a. Tulsi Gabbard backs Sanders. (cit. 2016-06-21). (<http://www.politico.com/story/2016/02/tulsi-gabbard-backs-sanders-219928>).

Politico.com. 2016b. 11 most interesting moments of the GOP debate. (cit. 2016-06-21). (<http://www.politico.com/story/2016/02/republican-debate-2016-top-moments-219816#ixzz41gND4b4N>).

Politico.com. 2016c. Rubio suggests Trump wet his pants on debate stage. (cit. 2016-06-21). (<http://www.politico.com/blogs/2016-gop-primary-live-updates-and-results/2016/02/marco-rubio-donald-trump-con-artist-219843>).

Politico.com. 2016d. 11 most interesting moments of the GOP debate. (cit. 2016-06-21). (<http://www.politico.com/story/2016/02/republican-debate-2016-top-moments-219816#ixzz41gn4y7W>).

QZ.com. 2016. Clinton just got the five most powerful endorsements of her campaign. (cit. 2016-06-21). (<http://qz.com/622746/hillary-just-got-the-five-most-powerful-endorsements-of-her-campaign/>).

RealClearPolitics.com. 2016. Christie vs. Rubio: "The Memorized 30-Second Speech Where You Talk About How Great America Is.. Doesn't Solve Anything". (cit. 2016-06-21). (http://www.realclearpolitics.com/video/2016/02/06/christie_vs_rubio_the_memorized_30-second_speech_where_you_talk_about_how_great_america_is_doesnt_solve_anything.html).

TheGuardian.com. 2016. Marco Rubio hits back at Ted Cruz on immigration. (cit. 2016-06-21). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/feb/01/marco-rubio-hits-back-at-ted-cruz-on-immigration>).

WashingtonPost.com. 2016. Winners and losers from the New Hampshire Republican debate. (cit. 2016-06-21). (<https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/02/06/winners-and-losers-from-the-new-hampshire-republican-debate/>).

YouTube.com. 2016. Turn Off Trump. (cit. 2016-06-21). (https://www.youtube.com/watch?v=smOptl93_3U).

YouTube.com. 2016a. No Comparison | Jeb Bush. (cit. 2016-06-21). (<https://www.youtube.com/watch?v=hSXxx7n--BA>).

YouTube.com. 2016b. Knows Nothing . (cit. 2016-06-21). (<https://www.youtube.com/watch?v=fu56hsw8YbA>).

YouTube.com. 2016c. Fools. (cit. 2016-06-21). (<https://www.youtube.com/watch?v=tAmpK9s4-QQ>).

Březen 2016 - Atmosféra houstne

CNN.com. 2016a. Ted Cruz says Donald Trump wrote 10 checks to Hillary Clinton campaigns. (cit. 2016-07-31). (<http://money.cnn.com/2016/03/08/news/economy/donald-trump-trade/index.html>).

CNN.com. 2016b. Ex-rival Fiorina endorses Cruz, 'horrified' by Trump. (cit. 2016-07-31). (<http://edition.cnn.com/2016/03/09/politics/ted-cruz-carly-fiorina-endorsement-florida/index.html>).

CNN.com. 2016c. Donald Trump targets John Kasich in attack ad. (cit. 2016-07-31). (<http://edition.cnn.com/2016/03/11/politics/donald-trump-john-kasich-tv-attack-ad-ohio/index.html>).

CNN.com. 2016d. Trump ends wild day on campaign trail by calling for protesters' arrests. (cit. 2016-07-31). (<http://edition.cnn.com/2016/03/12/politics/donald-trump-protests/index.html>).

CNN.com. 2016e. Trump responds to Hitler comparison. (cit. 2016-07-31). (<http://edition.cnn.com/2016/03/08/politics/donald-trump-adolf-hitler-comparison-response/>).

CNN.com. 2016f. Marco Rubio's biggest mistake. (cit. 2016-07-31). (<http://edition.cnn.com/2016/03/16/opinions/rubio-biggest-mistake-errol-louis/>).

CNN.com. 2016g. Ted Cruz: Donald Trump planted tabloid story. (cit. 2016-07-31). (<http://edition.cnn.com/videos/politics/2016/03/25/ted-cruz-donald-trump-tabloid-story-serfaty.cnn>).

DonaldJTrump.com. 2016. DONALD J. TRUMP UNVEILS AD ATTACKING MARCO RUBIO TO BEGIN AIRING TODAY IN FLORIDA. (cit. 2016-07-31). (<https://www.donaldjtrump.com/press-releases/donald-j.-trump-unveils-ad-attacking-marco-rubio>).

FeelTheBern.org. 2016. BERNIE SANDERS ON NATIVE AMERICAN RIGHTS. (cit. 2016-07-31). (<http://feelthebern.org/bernie-sanders-on-native-american-rights/>).

iDNES.cz. 2016. Republikánské elity brojí proti Trumpovi. Je to podvodník, horlí Romney. (cit. 2016-07-31). (http://zpravy.idnes.cz/romney-rekl-o-trumpovi-ze-je-podvodnik-dyz-/zahranicni.aspx?c=A160303_175720_zahranicni_mlb).

NYTimes.com. 2016. Mitt Romney Says He'll Vote for Ted Cruz in Utah Caucuses. (cit. 2016-07-31). (http://www.nytimes.com/politics/first-draft/2016/03/18/mitt-romney-to-vote-for-ted-cruz/?_r=1).

Politico.com. 2016a. Cruz and Trump seek a two-man fight to the finish. (cit. 2016-07-31). (<http://www.politico.com/story/2016/03/ted-cruz-donald-trump-marco-rubio-drop-out-220319>).

Politico.com. 2016b. Rubio urges voters to back Kasich in Ohio to stop Trump. (cit. 2016-07-31). (<http://www.politico.com/blogs/2016-gop-primary-live-updates-and-results/2016/03/marco-rubio-ohio-kasich-220635>).

Politico.com. 2016c. Jeb Bush endorses Ted Cruz. (cit. 2016-07-31). (<http://www.politico.com/story/2016/03/jeb-bush-endorses-ted-cruz-221140>).

Politico.com. 2016d. Cruz: Trump attacked wife because he's 'scared'. (cit. 2016-07-31). (<http://www.politico.com/story/2016/03/cruz-trump-attacked-wife-because-hes-scared-221264#ixzz44aPHWvJo>).

PolitiFact.com. 2016. Ted Cruz says Donald Trump wrote 10 checks to Hillary Clinton campaigns. (cit. 2016-07-31). (<http://www.politifact.com/truth-o-meter/statements/2016/mar/04/ted-cruz/ted-cruz-says-donald-trump-wrote-10-checks-hillary/>).

Salon.com. 2016. "Look, a right-winger hugging Bush": Internet blasts photo of Clinton embracing the Iraq War president. (cit. 2016-07-31). (http://www.salon.com/2016/03/14/look_a_right_winger_hugging_bush_twitter_blasts_photo_of_clinton_embracing_the_iraq_war_president/).

TheGuardian.com. 2016. Ben Carson's endorsement of Trump may be more impactful than you think. (cit. 2016-07-31). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/mar/11/ben-carson-donald-trump-endorsement-impact-republicans>).

YouTube.com. 2016a. Corporate Welfare King. (cit. 2016-07-31). (<https://www.youtube.com/watch?v=fx0CeYU5lIQ>).

YouTube.com. 2016b. Marco's Pathway TV. (cit. 2016-07-31). (<https://www.youtube.com/watch?v=jb5tloRVqkg>).

YouTube.com. 2016c. Marco Rubio Absent On Defense. (cit. 2016-07-31). (<https://www.youtube.com/watch?v=EHzy68MqUEE>).

YouTube.com. 2016d. Bernie Sanders 'put a bird on it' at Portland rally. (cit. 2016-07-31). (<https://www.youtube.com/watch?v=jc2TVLoxsDA>).

WashingtonPost.com. 2016. Ted Cruz just made the best joke of the debates so far. (cit. 2016-07-31). (<https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/03/10/ted-cruz-just-made-the-best-joke-of-the-debates-so-far/>).

WashingtonTimes.com. 2016. Angry Donald Trump threatens to 'spill the beans' on Ted Cruz's wife. (cit. 2016-07-31). (<http://www.washingtontimes.com/news/2016/mar/22/donald-trump-threatens-spill-beans-ted-cruzs-wife/>).

Duben 2016 - Všichni proti Trumpovi

BernieSanders.com. 2016a. Sanders Statement on Primary Elections. (cit. 2016-04-28). (<https://berniesanders.com/press-release/sanders-statement-primary-elections/>).

BernieSanders.com. 2016b. Ask Hillary Clinton to Debate Bernie in New York. (cit. 2016-04-30). (<https://go.berniesanders.com/page/s/ny-debate/?source=tw160327>).

BernieSanders.com. 2016c. New Sanders Ad on Big Speaking Fees for Politicians Who Won't Support a \$15 Minimum Wage. (cit. 2016-04-20). (<https://berniesanders.com/press-release/new-sanders-ad-big-speaking-fees-politicians-wont-support-15-minimum-wage/>).

CNN.com. 2016. Trump children unable to vote for dad in NY primary. (cit. 2016-04-14). (<http://edition.cnn.com/2016/04/11/politics/donald-trump-ivanka-vice-president/>).

Facebook.com. 2016. Caitlyn Jenner: Thanks Donald! #everyonehastopee #flushdiscrimination. (cit. 2016-04-30). (<https://www.facebook.com/CaitlynJenner/videos/1556514417981739/>).

HuffingtonPost.com. 2016. Voters' Unfavorable View of Clinton Warns Democrats of Trouble Ahead. (cit. 2016-04-04). (http://www.huffingtonpost.com/lori-hansen-riegle/voters-unfavorable-view-o_b_9558644.html).

NationalReview.com. 2016. Read the Rules, Mr. Trump. (cit. 2016-04-15). (<http://www.nationalreview.com/article/433935/donald-trump-colorado-caucus>).

NBCNews.com. 2016. Ted Cruz Responds to Caitlyn Jenner's Bathroom Break. (cit. 2016-04-30). (<http://www.nbcnews.com/meet-the-press/ted-cruz-responds-caitlyn-jenner-s-bathroom-break-n565351>).

NYTimes.com. 2016a. 2016 Delegate Count and Primary Results. (cit. 2016-04-22). (http://www.nytimes.com/interactive/2016/us/elections/primary-calendar-and-results.html?_r=1).

NYTimes.com. 2016b. Ted Cruz, Attacking Donald Trump, Uses Transgender Bathroom Access as Cudgel. (cit. 2016-04-30). (http://www.nytimes.com/2016/04/30/us/politics/indiana-republican-transgender-rights-bathroom.html?_r=0).

Politico.com. 2016a. Cruz: Trump can't get to 1,237 if he loses Indiana. (cit. 2016-04-25). (<http://www.politico.com/blogs/2016-gop-primary-live-updates-and-results/2016/04/ted-cruz-indiana-delegates-222325>).

Politico.com. 2016b. Cruz: Wisconsin win is primary's 'turning point'. (cit. 2016-04-10). (<http://www.politico.com/blogs/2016-gop-primary-live-updates-and-results/2016/04/ted-cruz-wisconsin-turning-point-221613>).

Politico.com. 2016c. They can't stand Cruz, but they're voting for him anyway. (cit. 2016-04-05). (<http://www.politico.com/story/2016/03/wisconsin-paul-ryan-ted-cruz-221337#ixzz44aP5Oypl>).

Politico.com. 2016d. Why Cruz went to that matzo bakery. (cit. 2016-04-10). (<http://www.politico.com/story/2016/04/ted-cruz-new-york-matzoh-bakery-221702>).

TheGuardian.com. 2016. Trump calls Clinton 'Crooked Hillary' – should she ignore it or fight back?. (cit. 2016-04-30). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/may/25/donald-trump-crooked-hillary-clinton-nickname-ignore-fight>).

Time.com. 2016a. Trump Slams Cruz for 'New York Values' Comment at Long Island Rally. (cit. 2016-04-7). (<http://time.com/4284560/donald-trump-new-york-values-ted-cruz/>).

Time.com. 2016b. Watch Ted Cruz Backtrack on His New York Comments in Jimmy Fallon Skit. (cit. 2016-04-16). (<http://time.com/4295669/ted-cruz-donald-trump-jimmy-fallon-skit/>).

Time.com. 2016c. Here's What Bernie Sanders and Pope Francis Talked About. (cit. 2016-04-20). (<http://time.com/4296737/heres-what-bernie-sanders-and-pope-francis-talked-about/>).

Twitter.com. 2016a. Ted Cruz: Whining so much you're getting tired of whining? Get your #TrumperTantrum starter pack now: <http://cruzcrew.com/1YzJEuC>. (cit. 2016-04-17). (https://twitter.com/tedcruz/status/721385827687739392/photo/1?ref_src=twsrc%5Etfw).

Twitter.com. 2016b. Hillary Clinton: Get your own #WomanCard. (cit. 2016-04-30). (<https://twitter.com/HillaryClinton/status/726168813872517120>).

Twitter.com. 2016c. New York Daily New: Stop the presses! A new Page 1...

DROP DEAD, TED: <http://nydn.us/1JNRtu2>. (cit. 2016-04-10). (https://twitter.com/NYDailyNews/status/687887932603129856/photo/1?ref_src=twsrc%5Etfw).

Twitter.com. 2016d. Bernie Sanders: "You should be willing to debate anytime, anywhere." — @HillaryClinton in 2008. (cit. 2016-04-30). (<https://twitter.com/BernieSanders/status/714822928425025536>).

Wired.com. 2016. Bernie Sanders' Bronx Rally Proves the Power of Live Campaigning. (cit. 2016-04-05). (<https://www.wired.com/2016/04/bernie-sanders-bronx-rally-proves-power-live-campaigning/>).

Květen 2016 - Štěpení stran pokračuje

BernieSanders.com. 2016. Sanders Statement on Nevada. (cit. 2016-06-11). (<https://berniesanders.com/press-release/statement-nevada/>).

CBSNews.com. 2016a. Hillary Clinton 2008 vs. Bernie Sanders 2016: Whose rhetoric is harsher?. (cit. 2016-06-11). (<http://www.cbsnews.com/news/hillary-clinton-2008-vs-bernie-sanders-2016-whose-rhetoric-is-harsher/>).

CBSNews.com. 2016b. Party leaders, Sanders campaign at odds over Nevada convention scuffles. (cit. 2016-06-11). (<http://www.cbsnews.com/news/party-leaders-bernie-sanders-campaign-at-odds-over-nevada-convention-chaos/>).

CNBC.com. 2016. Sanders supporters could vote for Trump: Expert. (cit. 2016-06-25). (<http://www.cnbc.com/2016/03/18/bernie-sanders-supporters-could-vote-for-donald-trump-expert.html>).

CNN.com. 2016a. Cruz unloads with epic takedown of 'pathological liar,' 'narcissist' Donald Trump. (cit. 2016-06-11). (<http://edition.cnn.com/2016/05/03/politics/donald-trump-rafael-cruz-indiana/>).

CNN.com. 2016b. Clinton: 'I don't respond' to Trump insults. (cit. 2016-05-25). (<http://edition.cnn.com/2016/04/17/politics/hillary-clinton-donald-trump-insult/>).

CNN.com. 2016c. Trump: Maybe I should start focusing on 'Crazy Bernie'. (cit. 2016-06-05). (<http://edition.cnn.com/2016/05/11/politics/donald-trump-crazy-bernie-sanders/>).

FleishmanHillard.com. 2016a. ELECTION TRENDS: MAY. (cit. 2016-06-25). (<http://fleishmanhillard.com/2016/06/true/election-trends-may/>).

HillaryClinton.com. 2016. Donald Trump is hiding something in his tax returns. Here are a few theories about what. (cit. 2016-06-10). (<https://www.hillaryclinton.com/feed/every-major-party-nominee-1976-has-released-his-tax-returns/>).

NBCNews.com. 2016. Clinton Not Airing Ads in Upcoming Primary States. (cit. 2016-06-11). (<http://www.nbcnews.com/politics/2016-election/clinton-not-airing-ads-upcoming-primary-states-n564176>).

NYTimes.com. 2016a. These Wealthy People Refuse to Give Donald Trump Money. Here's Why. (cit. 2016-06-05). (http://www.nytimes.com/2016/05/22/us/politics/trump-money-gop.html?_r=0).

NYTimes.com. 2016b. Key G.O.P. Donors Still Deeply Resist Donald Trump's Candidacy. (cit. 2016-06-05). (http://www.nytimes.com/2016/05/22/us/politics/donald-trump-republican-fundraising.html?_r=1).

Politico.com. 2016a. Clinton declines Fox News debate with Sanders. (cit. 2016-06-05). (<http://www.politico.com/blogs/on-media/2016/05/clinton-declines-fox-news-debate-223500>).

Politico.com. 2016a. Donald Trump breaks the GOP. (cit. 2016-06-05). (<http://www.politico.com/story/2016/05/donald-trump-breaks-the-gop-222939>).

Politico.com. 2016b. Trump: I'll debate Bernie for \$10 million. (cit. 2016-06-10). (<http://www.politico.com/story/2016/05/bernie-sanders-trump-debate-223602>).

PublicIntegrity.org. 2016. Ted Cruz and friends spent \$10 per vote in Indiana. Trump won anyway. (cit. 2016-06-11). (<https://www.publicintegrity.org/2016/05/04/19631/ted-cruz-and-friends-spent-10-vote-indiana-trump-won-anyway>).

RealClearPolitics.com. 2016a. General Election: Trump vs. Clinton. (cit. 2016-06-11). (http://www.realclearpolitics.com/epolls/2016/president/us/general_election_trump_vs_clinton-5491.html).

TalkingPointsMemo.com. 2016. What Exactly Did Sanders Supporters Do At The Nevada Dem Convention?. (cit. 2016-06-11). (<http://talkingpointsmemo.com/news/nevada-democratic-convention>).

TheGuardian.com. 2016a. Donald Trump refuses one-on-one debate with Bernie Sanders. (cit. 2016-06-10). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/may/28/donald-trump-refuses-to-debate-bernie-sanders>).

TheHill.com. 2016a. Trump: I don't regret prisoners of war comments. (cit. 2016-06-05). (<http://thehill.com/blogs/ballot-box/279518-trump-i-dont-regret-prisoners-of-war-comments>).

Twitter.com. 2016a. Donald J. Trump. (cit. 2016-06-05). (<https://twitter.com/realDonaldTrump/status/724567219062059008>).

Twitter.com. 2016b. Hillary Clinton. (cit. 2016-05-09). (<https://twitter.com/HillaryClinton/status/727903361983356928>).

Vox.com. 2016. Let's clear up some confusion about the superdelegates and Bernie Sanders. (cit. 2016-06-11). (<http://www.vox.com/2016/5/6/11597550/superdelegates-bernie-sanders-clinton>).

WashingtonPost.com. 2016. Politics Cruz campaign in overdrive in desperate bid to wrestle Indiana from. (cit. 2016-06-11). (https://www.washingtonpost.com/politics/cruz-campaign-in-overdrive-in-desperate-bid-to-wrestle-indiana-from-trump/2016/05/01/7cab0e86-0e52-11e6-8ab8-9ad050f76d7d_story.html).

Červen 2016 - Sanders zlepšuje image socialismu

Ceska-justice.cz. 2016. Trump kvůli původu zpochybnil soudce, který řeší jeho případ. (cit. 2016-06-14). (<http://www.ceska-justice.cz/2016/06/trump-kvuli-puvodu-zpochybnil-soudce-ktery-resi-jeho-pripad/>).

CeskaTelevize.cz. 2016. Trump má podporu republikánských špiček. Clintonová před ním varuje. (cit. 2016-06-11). (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1805552-trump-ma-podporu-republikanskych-spicek-clintonova-pred-nim-varuje>).

CNN.com. 2016a. Orlando shooting: 49 killed, shooter pledged ISIS allegiance. (cit. 2016-06-29). (<http://edition.cnn.com/2016/06/12/us/orlando-nightclub-shooting/>).

CNN.com. 2016b. Corey Lewandowski out as Trump campaign manage. (cit. 2016-06-29). (<http://edition.cnn.com/2016/06/20/politics/corey-lewandowski-out-as-trump-campaign-manager/>).

CNN.com. 2016c. Trump benefits from countries with anti-gay laws. (cit. 2016-06-29). (<http://edition.cnn.com/2016/06/17/politics/donald-trump-middle-east-business-ties-clinton-lgbt/index.html>).

CNN.com. 2016d. Bernie Sanders vows to work with Hillary Clinton as Democrats move toward party unity. (cit. 2016-06-29). (<http://edition.cnn.com/2016/06/09/politics/bernie-sanders-washington/>).

CNN.com. 2016e. Hillary Clinton: Bush's letter moved me to tears. (cit. 2016-06-29). (<http://edition.cnn.com/videos/politics/2016/06/14/hillary-clinton-george-h-w-bush-letter-bill-clinton.cnn>).

CNN.com. 2016f. \$153 million in Bill and Hillary Clinton speaking fees, documented. (cit. 2016-06-29). (<http://edition.cnn.com/2016/02/05/politics/hillary-clinton-bill-clinton-paid-speeches/>).

FiveThirtyEight.com. 2016. Wisdom: Was Firing His Campaign Manager A Turning Point For Trump?. (cit. 2016-06-29). (<http://fivethirtyeight.com/features/conventional-wisdom-was-firing-his-campaign-manager-a-turning-point-for-trump/>).

Forbes.com. 2016. Bernie Sanders Lost The Democratic Primary -- But Won The Democratic Party. (cit. 2016-06-29). (<http://www.forbes.com/forbes/welcome/?toURL=http://www.forbes.com/sites/aviksaroy/2016/06/08/bernie-sanders-lost-the-democratic-primary-but-won-the-democratic-party/&refURL=&referrer=#1b9c700ef79f>).

Fortune.com. 2016. Donald Trump Might Be Spamming Foreign Politicians For Cash. (cit. 2016-06-29). (<http://fortune.com/2016/06/29/donald-trump-spam/>).

HuffingtonPost.com. 2016. Oprah Endorses Hillary For President. (cit. 2016-06-29). (http://www.huffingtonpost.com/entry/oprah-endorses-hillary-clinton_us_57628ae6e4b05e4be860eef9).

LATimes.com. 2016. Where the presidential race stands today. (cit. 2016-06-29). (<http://graphics.latimes.com/usc-presidential-poll-dashboard/>).

NBCNews.com. 2016a. Donald Trump Receives His First Un-Endorsement From Sen. Kirk. (cit. 2016-06-11). (<http://www.nbcnews.com/politics/2016-election/donald-trump-receives-his-first-un-endorsement-n587416>).

NBCNews.com. 2016b. Donald Trump on Terror: You Have to 'Fight Fire With Fire'. (cit. 2016-06-11). (<http://www.nbcnews.com/politics/2016-election/donald-trump-terror-you-have-fight-fire-fire-n600771>).

Parliament.uk. 2016. Points of Order. (cit. 2016-06-29). (<https://hansard.parliament.uk/Commons/2016-06-28/debates/16062847000001/PointsOfOrder?highlight=intemperate%20spam#contribution-16062847000199>).

PewGlobal.org. 2016. As Obama Years Draw to Close, President and U.S. Seen Favorably in Europe and Asia. (cit. 2016-06-29). (<http://www.pewglobal.org/2016/06/29/as-obama-years-draw-to-close-president-and-u-s-seen-favorably-in-europe-and-asia/>).

Politico.com. 2016a. Trump campaign has only \$1.3 million in cash, to Clinton's \$42.5 million. (cit. 2016-06-23). (<http://www.politico.com/tipsheets/morning-score/2016/06/trump-campaign-has-only-13-million-in-cash-to-clintons-425-million-214924>).

Politico.com. 2016b. Trump on campaign funding: There's 'unlimited' cash. (cit. 2016-06-29). (<http://www.politico.com/story/2016/06/trump-fundraising-response-224598>).

Politico.com. 2016c. President Obama endorses Hillary Clinton. (cit. 2016-06-29). (<http://www.politico.com/story/2016/06/president-obama-endorses-hillary-clinton-224130>).

Politico.com. 2016d. With evangelicals, Trump plays it safe. (cit. 2016-06-29). (<http://www.politico.com/story/2016/06/trump-evangelicals-safe-224198>).

Politico.com. 2016e. Hillary goes nuclear on Trump. (cit. 2016-06-29). (<http://www.politico.com/story/2016/06/hillary-clinton-donald-trump-nuclear-button-223841>).

Salon.com. 2016. Trump calls on President Obama to resign after "disgraceful" comments on Orlando shooting. (cit. 2016-06-29). (http://www.salon.com/2016/06/12/trump_calls_on_president_obama_to_resign_after_disgraceful_comments_on_orlando_shooting/).

TheAtlantic.com. 2016. Trump: Obama Was Maybe Involved in the Orlando Shooting. (cit. 2016-06-29). (<http://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/06/trumps-implication-obama-was-involved-in-the-orlando-shooting/486770/>).

TheGuardian.com. 2016a. British man held in Trump assassination attempt was 'nice guy', neighbours say. (cit. 2016-06-29). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/jun/21/michael-sandford-trump-rally-assassination-las-vegas>).

TheGuardian.com. 2016b. Hillary Clinton savages Donald Trump's 'reckless' response to Orlando shooting. (cit. 2016-06-29). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/jun/15/hillary-clinton-donald-trump-orlando-massacre-gun-control>).

TheGuardian.com. 2016c. Trump deletes tweet with image of the star of David, Hillary Clinton and money. (cit. 2016-06-29). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/jul/02/donald-trump-star-of-david-tweet-hillary-clinton>).

TheGuardian.com. 2016d. WikiLeaks to publish more Hillary Clinton emails - Julian Assange. (cit. 2016-06-29). (<https://www.theguardian.com/media/2016/jun/12/wikileaks-to-publish-more-hillary-clinton-emails-julian-assange>).

TheGuardian.com. 2016e. Benghazi report finds no smoking gun, and Hillary Clinton is happy to 'move on'. (cit. 2016-06-29). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/jun/29/benghazi-report-finds-no-smoking-gun-and-hillary-clinton-happy-to-move-on>).

TheGuardian.com. 2016f. US elections 2016 The Sanders voters who are backing Trump: has Brexit changed their minds?. (cit. 2016-06-29). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/jul/01/bernie-sanders-voters-donald-trump-brexite>).

TheGuardian.com. 2016g. Donald Trump hails Brexit vote a 'great thing' - video. (cit. 2016-06-29). (<https://www.theguardian.com/politics/video/2016/jun/24/donald-trump-hails-brexite-vote-a-great-thing-video>).

TheHill.com. 2016. McConnell pledges to support Trump. (cit. 2016-06-11). (<http://thehill.com/blogs/blog-briefing-room/news/278792-mcconnell-will-support-trump>).

TheSmokingGun.com. 2016. Hillary Clinton. (cit. 2016-06-29). (<http://www.thesmokinggun.com/backstage/politicians/hillary-clinton>).

Time.com. 2016. Read Hillary Clinton's Speech on Donald Trump and National Security. (cit. 2016-06-11). (<http://time.com/4355797/hillary-clinton-donald-trump-foreign-policy-speech-transcript/>).

Twitter.com. 2016a. Paul Ryan. (cit. 2016-06-11). (<https://twitter.com/pryan/status/738446569331163136>).

Twitter.com. 2016b. Donald J. Trump. (cit. 2016-06-23). (<https://twitter.com/realDonaldTrump/status/742034549232766976>).

Twitter.com. 2016c. Donald J. Trump. (cit. 2016-06-23). (<https://twitter.com/realDonaldTrump/status/741311272818475008>).

Twitter.com. 2016d. Hillary Clinton. (cit. 2016-06-29). (<https://twitter.com/HillaryClinton/status/740973710593654784>).

VanityFair.com. 2016. Donald Trump is changing his campaign slogan to prove he's not racist. (cit. 2016-06-29). (<http://www.vanityfair.com/news/2016/06/donald-trump-is-changing-his-campaign-slogan-to-prove-hes-not-racist>).

WashingtonPost.com. 2016a. Trump got the most GOP votes ever — both for and against him — and other fun facts. (cit. 2016-06-11). (<https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/06/08/donald-trump-got-the-most-votes-in-gop-primary-history-a-historic-number-of-people-voted-against-him-too/>).

WashingtonPost.com. 2016b. Russian government hackers penetrated DNC, stole opposition research on Trump. (cit. 2016-06-11). (https://www.washingtonpost.com/world/national-security/russian-government-hackers-penetrated-dnc-stole-opposition-research-on-trump/2016/06/14/cf006cb4-316e-11e6-8ff7-7b6c1998b7a0_story.html?utm_campaign=kremlin_watch_monitor&utm_medium=email&utm_source=newsletter).

Červenec 2016 – Ve znamení sjezdů

Aljazeera.com. 2016. Donald Trump to Khizr Khan: I've made sacrifices. (cit. 2016-08-01). (<http://www.aljazeera.com/news/2016/07/donald-trump-khizr-khan-sacrifices-160731044932372.html>).

CNBC.com. 2016. Berning with anger, protesters take to Philly streets ahead of Dem convention. (cit. 2016-08-01). (<http://www.cnbc.com/2016/07/24/berning-with-anger-protesters-take-philadelphia-streets-ahead-of-democratic-convention.html>).

CNN.com. 2016a. Donald Trump: 'I'm running against two parties'. (cit. 2016-08-01). (<http://edition.cnn.com/videos/politics/2016/07/01/trump-vs-everybody-jason-caroll-pkg.cnn>).

CNN.com. 2016b. Hillary Clinton trashes Donald Trump's business record in Atlantic City, Chris Christie. (cit. 2016-08-01). (<http://edition.cnn.com/2016/07/06/politics/clinton-trump-business-record-atlantic-city/index.htm>).

CNN.com. 2016c. Poll: Hillary Clinton leads Donald Trump by 6. (cit. 2016-08-01). (<http://edition.cnn.com/2016/07/04/politics/poll-hillary-clinton-donald-trump/index.html>).

CNN.com. 2016d. Trump praises Saddam Hussein's efficient killing of 'terrorists,' calls today's Iraq 'Harvard for terrorism'. (cit. 2016-08-01). (<http://edition.cnn.com/2016/07/05/politics/donald-trump-saddam-hussein-iraq-terrorism/index.html>).

CNN.com. 2016e. Donald Trump's soft spot for dictators. (cit. 2016-08-01). (<http://edition.cnn.com/2016/07/06/politics/donald-trump-favorite-dictators-and-strongmen/index.html>).

CNN.com. 2016f. Donald Trump on Clinton emails: Lies, lies, lies. (cit. 2016-08-01). (<http://edition.cnn.com/videos/politics/2016/07/06/donald-trump-slams-hillary-clinton-email-use-bts.cnn/video/playlists/donald-trump/>).

CNN.com. 2016g. Trump: Dallas shootings have 'shaken the soul of our nation'. (cit. 2016-08-01). (<http://edition.cnn.com/videos/politics/2016/07/06/donald-trump-slams-hillary-clinton-email-use-bts.cnn/video/playlists/donald-trump/>).

CNN.com. 2016h. Donald Trump: Clinton won't keep America safe. (cit. 2016-08-01). (<http://edition.cnn.com/videos/politics/2016/07/12/donald-trump-vice-president-gingrich-kasich-murray-pkg-lead.cnn>).

CNN.com. 2016ch. What was in the DNC email leak?. (cit. 2016-08-01). (<http://edition.cnn.com/2016/07/24/politics/dnc-email-leak-wikileaks/>).

iDNES.cz. 2016. Clintonová porušila vládní pravidla, stíhání za maily ale unikne. (cit. 2016-08-01). (<http://zpravy.idnes.cz/>)

clintonova-porusila-vladni-pravidla-stihani-za-maily-ale-unikne-p86-/zahranicni.aspx?c=A160707_062647_zahranicni_lve).

NYTimes.com. 2016a. Hillary Clinton's Campaign Calls Donald Trump's Star of David Tweet Anti-Semitic. (cit. 2016-08-01). (http://www.nytimes.com/2016/07/05/us/politics/hillary-clintons-campaign-calls-donald-trumps-star-of-david-tweet-anti-semitic.html?_r=0).

NYTimes.com. 2016b. Hillary Clinton and Donald Trump Strike Different Tones After Dallas Shooting. (cit. 2016-08-01). (<http://www.nytimes.com/2016/07/09/us/politics/clinton-trump-shooting-reaction.html>).

PolitickyMarketing.com. 2016. Výběr viceprezidenta v USA: pragmatismus vítězí. (cit. 2016-08-01). (<http://politickymarketing.com/vyber-viceprezidenta-v-usa-volby-2016>).

Politico.com. 2016a. Poll: Clinton leads Trump by 7 points after convention. (cit. 2016-08-01). (<http://www.politico.com/story/2016/08/cbs-poll-226493>).

Politico.com. 2016c. Trump's tough weekend. (cit. 2016-08-01). (<http://www.politico.com/story/2016/07/donald-trump-tough-weekend-226488?cmpid=sf>).

Politico.com. 2016b. McCain slams Trump over Khan fight. (cit. 2016-08-01). (<http://www.politico.com/story/2016/08/mccain-statement-226495>).

Telegraph.co.uk. 2016. Donald Trump's speechwriter Meredith McIver admits accidentally 'cribbing' from Michelle Obama for Melania speech. (cit. 2016-08-01). (<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/20/donald-trumps-speechwriter-meredith-mciver-admits-accidentally-c/>).

TheGuardian.com. 2016a. Trump deletes tweet with image of the star of David, Hillary Clinton and money. (cit. 2016-08-01). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/jul/02/donald-trump-star-of-david-tweet-hillary-clinton>).

TheGuardian.com. 2016b. Bernie Sanders officially endorses Hillary Clinton for president. (cit. 2016-08-01). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/jul/12/bernie-sanders-supports-hillary-clinton-president>).

TheGuardian.com. 2016c. Hillary Clinton's choice of Tim Kaine shows she's the grown-up in this contest. (cit. 2016-08-01). (<https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/jul/22/hillary-clinton-tim-kaine-vice-president-pick>).

TheGuardian.com. 2016d. Ted Cruz showered with boos as he withholds Trump endorsement. (cit. 2016-08-01). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/jul/20/ted-cruz-speech-republican-national-convention-trump-endorsement>).

WashingtonTimes.com. 2016. Michael Bloomberg: Donald Trump a 'con man'. (cit. 2016-08-01). (<http://www.washingtontimes.com/news/2016/jul/27/michael-bloomberg-donald-trump-con-man/>).

YouTube.com. 2016a. FULL: Khizr Khan son was 1 of 14 American Muslims who died serving - Democratic National Convention. (cit. 2016-08-01). (<https://www.youtube.com/watch?v=7z7IN7nQjG0>).

YouTube.com. 2016b. Bill Clinton Plays With Balloons at the DNC. (cit. 2016-08-01). (<https://www.youtube.com/watch?v=7UdRjfjfp4>).

Srpen 2016 - Urážky, přeběhlíci a nový Trump

CNN.com. 2016a. Obama says Trump 'unfit' for presidency". (cit. 2016-08-03). (<http://edition.cnn.com/2016/08/02/politics/obama-says-trump-unfit-for-presidency/>).

CNN.com. 2016b. Trump on Clinton: 'She took a short-circuit in the brain'. (cit. 2016-08-07). (<http://edition.cnn.com/2016/08/06/politics/donald-trump-hillary-clinton-short-circuit/>).

CNN.com. 2016c. First GOP congressman: 'I will vote for Mrs. Clinton'. (cit. 2016-08-02). (<http://edition.cnn.com/2016/08/02/politics/richard-hanna-voting-for-clinton/>).

CNN.com. 2016d. Donald Trump's reset: Can it last?. (cit. 2016-08-22). (<http://edition.cnn.com/2016/08/22/politics/donald-trump-reset/>).

CNN.com. 2016e. Kaine: Trump 'pushing' KKK values'. (cit. 2016-08-22). (<http://edition.cnn.com/2016/08/26/politics/tim-kaine-donald-trump-ku-klux-klan-values/>).

DailyMail.co.uk. 2016a. Rudy Giuliani renews attack on Hillary Clinton's health suggesting the media is covering up 'several signs of illness'. (cit. 2016-08-21). (<http://www.dailymail.co.uk/news/article-3751722/Rudy-Giuliani-renews-attack-Hillary-Clinton-s-health-suggesting-media-covering-signs-illness-tells-people-online-look-videos.html>).

FoxNews.com. 2016a. Trump rejects claims he advocated violence against Clinton with '2nd Amendment' comment. (cit. 2016-08-10). (<http://www.foxnews.com/politics/2016/08/10/trump-accused-advocating-violence-against-clinton-with-2nd-amendment-remark.html>).

HuffingtonPost.com. 2016a. Joe Biden Endorses Hillary Clinton For President. (cit. 2016-09-06). (http://www.huffingtonpost.com/entry/joe-biden-hillary-clinton-endorsement_us_575a127ae4b0ced23ca7a57a).

Independent.com. 2016a. Donald Trump calls Hillary Clinton 'founder of Isis'. (cit. 2016-08-03). (<http://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-elections/donald-trump-calls-hillary-clinton-founder-of-isis-world-terrorism-change-subject-rnc-campaign-a7170871.html>).

NBCNews.com. 2016a. On Jimmy Kimmel, Hillary Clinton Jokes About Health Rumors, Email Woes. (cit. 2016-08-23). (<http://www.nbcnews.com/politics/2016-election/jimmy-kimmel-hillary-clinton-jokes-about-health-rumors-email-woes-n636291>).

Politico.com. 2016a. Trump on Clinton: 'She's a monster'. (cit. 2016-08-05). (<http://www.politico.com/story/2016/08/trump-calls-clinton-a-monster-226748>).

Politico.com. 2016b. Benghazi mom speechwriter reveals he might vote for Clinton. (cit. 2016-08-17). (<http://www.politico.com/story/2016/08/richard-cross-benghazi-speechwriter-vote-227131>).

Politico.com. 2016c. Trump in trouble over 'Second Amendment' remark. (cit. 2016-08-16). (<http://www.politico.com/story/2016/08/trump-clinton-second-amendment-judges-guns-226833>).

Politico.com. 2016d. Warren: Trump 'can't handle ... losing to a girl'. (cit. 2016-08-09). (<http://www.politico.com/story/2016/08/elizabeth-warren-donald-trump-226842>).

Politico.com. 2016e. Trump hires the B team. (cit. 2016-08-09). (<http://www.politico.com/story/2016/08/donald-trump-state-campaigns-226966>).

Politico.com. 2016f. David Duke: Voting against Trump is 'treason to your heritage'. (cit. 2016-08-28). (<http://www.politico.com/story/2016/02/david-duke-trump-219777>).

Politico.com. 2016g. Trump: I don't want David Duke's endorsement. (cit. 2016-08-25). (<http://www.politico.com/story/2015/08/donald-trump-doesnt-want-david-duke-endorsement-121784>).

Quinnipac University National Poll. 2016a. CLINTON TOPS 50 PERCENT, LEADS TRUMP BY 10 POINTS, 2016. (cit. 2016-08-28). (https://www.qu.edu/images/polling/us/us08252016_U88mxwn.pdf).

TheGuardian.com. 2016a. Trump labels Clinton 'the devil' and suggests election will be rigged. (cit. 2016-10-10). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/aug/02/donald-trump-calls-hillary-clinton-the-devil-and-suggests-election-will-be-rigged>).

TheRoot.com. 2016. What's Really in Hillary Clinton's Health Report?. (cit. 2016-08-21). (<http://www.theroot.com/articles/politics/2016/09/hillary-clinton-full-health-report/>).

Time.com. 2016a. Joe Biden Says Donald Trump 'Would Have Loved Stalin'. (cit. 2016-08-09). (<http://time.com/4452533/joe-biden-donald-trump-hillary-clinton-stalin/>).

Twitter.com. 2016a. The Clinton's are the real predators. (cit. 2016-08-28). (<https://twitter.com/realDonaldTrump/status/769143845892136960>).

Září 2016 – zdravotní kolaps Clintonové a ozbrojené útoky

CNN.com. 2016a. Trump visits Mexico, brings home xenophobic tirade for his base. (cit. 2016-10-10). (<http://edition.cnn.com/2016/09/01/opinions/donald-trump-pena-nieto-mexico-sanchez/>).

CNN.com. 2016b. FBI releases Hillary Clinton email report. (cit. 2016-10-10). (<http://edition.cnn.com/2016/09/02/politics/hillary-clinton-fbi-interview-notes/>).

CNN.com. 2016c. Trump: Clinton doesn't have the stamina to be President. (cit. 2016-10-10). (<http://edition.cnn.com/videos/us/2016/03/21/donald-trump-hillary-clinton-stamina-sot-blitzer-tsr.cnn>).

CNN.com. 2016d. Side by side: How Clinton and Trump respond to attacks. (cit. 2016-10-10). (<http://edition.cnn.com/2016/09/18/politics/hillary-clinton-donald-trump-terror-attack-response/>).

CNN/ORC. 2016. CNN/ORC Poll'. (cit. 2016-11-04). (<http://i2.cdn.turner.com/cnn/2016/images/09/07/rel13a.-.2016.post-labor.day.pdf>).

DangerAndPlay.com. 2016. Sick Hillary Clinton Seen Wearing Anti-Seizure Sunglasses After Fainting Spell. (cit. 2016-09-11). (<http://www.dangerandplay.com/2016/09/11/sick-hillary-clinton-seen-wearing-anti-seizure-sunglasses-after-fainting-spell/>).

FoxNews.com. 2016a. FBI: Clinton dozens of times couldn't recall info, events related to server, classified emails. (cit. 2016-09-25). (<http://www.foxnews.com/politics/2016/09/03/fbi-clinton-dozens-times-couldnt-recall-info-events-related-to-server-classified-emails.print.html>).

FoxNews.com. 2016b. Full Fox News poll results 9/30. (cit. 2016-11-11). (<http://www.foxnews.com/politics/interactive/2016/09/30/full-fox-news-poll-results-30/>).

FoxNews.com. 2016c. Fox News Poll: Clinton and Trump in a one-point race among likely voters. (cit. 2016-11-04). (<http://www.foxnews.com/politics/2016/09/15/fox-news-poll-clinton-and-trump-in-one-point-race-among-likely-voters.html>).

GWU.edu. 2016a. Nazis vs. ISIS on Twitter. (cit. 2016-10-10). (https://cchs.gwu.edu/sites/cchs.gwu.edu/files/downloads/Nazis%20v.%20ISIS%20Final_0.pdf).

NBCNews.com. 2016a. Reid Calls Trump 'Spoiled Brat,' 'Human Leech' on Senate Floor. (cit. 2016-12-06). (<http://www.nbcnews.com/video/reid-calls-trump-a-spoiled-brat-and-human-leech-on-senate-floor-766104131836>).

PIIE.com. 2016. Assessing Trade Agendas in the US Presidential Campaign. (cit. 2016-11-11). (<https://piie.com/publications/piie-briefings/assessing-trade-agendas-us-presidential-campaign>).

Politico.com. 2016. Pence agrees with Trump: Calls Putin stronger than Obama. (cit. 2016-11-01). (<http://www.politico.com/story/2016/09/mike-pence-agrees-trump-putin-227913>).

Politico.com. 2016a. Hillary Clinton walks back 'basket of deplorables' remark. (cit. 2016-09-09). (<http://www.politico.com/story/2016/09/hillary-clinton-basket-deplorables-227988>).

Politico.com. 2016b. Clinton camp on handling health scare: 'We could have done better'. (cit. 2016-09-12). (<http://www.politico.com/story/2016/09/clinton-health-campaign-reacts-228019>).

Politico.com. 2016c. Trump ditches, then mocks his press corps. (cit. 2016-11-04). (<http://www.politico.com/story/2016/09/donald-trump-press-pool-228258>).

Politico.com. 2016d. Trump denies he was suffering from 'sniffles'. (cit. 2016-11-04). (<http://www.politico.com/story/2016/09/trump-sniffles-first-2016-debate-228769>).

Politico.com. 2016e. Elizabeth Warren scolds Trump for not coughing up tax returns. (cit. 2016-12-06). (<http://www.politico.com/story/2016/09/elizabeth-warren-trump-tax-returns-228224>).

RealClearPolitics.com. 2016. General Election: Trump vs. Clinton. (cit. 2016-10-01). (http://www.realclearpolitics.com/epolls/2016/president/us/general_election_trump_vs_clinton_vs_johnson_vs_stein-5952.html).

Scribd.com. 2016. NBC News/Wall Street Journal Survey/ Telemundo. (cit. 2016-11-11). (<https://www.scribd.com/document/324857651/16804-NBCWSJ-Telemundo-September-Hispanic-Oversample-Final>).

TheGuardian.com. 2016a. Michelle Obama campaigns for Clinton: 'Being president is not reality TV'. (cit. 2016-09-11). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/sep/16/michelle-obama-campaigns-hillary-clinton>).

TheGuardian.com. 2016b. Hillary Clinton calls half of Trump supporters bigoted 'deplorables'. (cit. 2016-09-11). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/sep/10/hillary-clinton-trump-supporters--bigoted-deplorables>).

TheGuardian.com. 2016c. Obama: it will be 'personal insult' if African Americans do not vote. (cit. 2016-11-04). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/sep/18/obama-congressional-black-caucus-speech-clinton>).

TheGuardian.com. 2016d. Nigel Farage calls Hillary Clinton 'a truly awful candidate' – as it happened. (cit. 2016-12-06). (<https://www.theguardian.com/us-news/live/2016/sep/22/donald-trump-hillary-clinton-budget-debt-election>).

TheGuardian.com. 2016e. Hillary Clinton 'dropped climate change from speeches after Bernie Sanders endorsement'. (cit. 2016-12-06). (<https://www.theguardian.com/environment/2016/sep/20/hillary-clinton-dropped-climate-change-from-speeches-after-bernie-sanders-endorsement>).

WashingtonPost.com. 2016a. Fact-checking Clinton and Trump in NBC's Commander-in-Chief Forum. (cit. 2016-11-11). (<https://www.washingtonpost.com/news/fact-checker/wp/2016/09/07/fact-checking-clinton-and-trump-in-nbcs-commander-in-chief-forum/>).

WashingtonPost.com. 2016b. Cruz reverses himself, endorses Trump. (cit. 2016-12-06). (https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2016/09/23/cruz-to-reverse-himself-and-support-trump/?utm_term=.2a4ae26de64e).

Říjen 2016 – Říjnová překvapení

Aktualne.cz. 2016. Dva týdny, jež přepsaly americké volby. Podívejte se, jak Clintonová utekla Trumpovi a mapa zmodrala. (cit. 2016-11-01). (<https://video.aktualne.cz/aktualne/stacily-dva-tydny-a-klicove-staty-se-trumpovi-premalovaly-na/r~1bf25e60915011e6bbf10025900fea04/>).

Bossip.com. 2016. He's With Her: Chance The Rapper Tells 'Billboard' He's Voting For Hillary Clinton. (cit. 2016-11-01). (<http://bossip.com/1361883/hes-with-her-chance-the-rapper-tells-billboard-hes-voting-for-hillary-clinton/>).

CeskaTelevize.cz. 2016. Trump: Výsledek voleb budu respektovat. Pokud vyhraji. (cit. 2016-11-01). (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1940560-trump-vysledek-voleb-budu-respektovat-pokud-vyhraji>).

CNN.com. 2016. 7 takeaways from the second presidential debate. (cit. 2016-11-01). (<http://edition.cnn.com/2016/10/10/politics/presidential-debate-takeaways/>).

DailyMail.co.uk. 2016. Where are Huma's emails?. (cit. 2016-11-01). (<http://www.dailymail.co.uk/news/article-3987166/Where-Huma-s-emails-FBI-hasn-t-given-State-Department-Hillary-related-messages-Anthony-Weiner-s-laptop.html>).

Gallup.com. 2016. Presidential Approval Ratings -- Barack Obama. (cit. 2016-11-01). (<http://www.gallup.com/poll/116479/barack-obama-presidential-job-approval.aspx>).

HuffingtonPost.com. 2016a. About Those Bad Camera Angles At The VP Debate. (cit. 2016-11-01). (http://www.huffingtonpost.com/jon-orlin/about-those-bad-camera-an_b_12348630.html).

iDNES.cz. 2016. Rána pro Clintonovou. FBI se opět šfóruje v jejích e-mailech. (cit. 2016-11-01). (http://zpravy.idnes.cz/clintonova-fbi-e-maily-06n-/zahranicni.aspx?c=A161028_193649_zahranicni_aha).

LATimes.com. 2016. Where the presidential race stands today. (cit. 2016-11-01). (<http://graphics.latimes.com/usc-presidential-poll-dashboard/>).

Mediahub.cz. 2016. Sledovanost druhé prezidentské debaty v USA byla výrazně nižší. (cit. 2016-11-01). (<http://mediahub.cz/media-35808/sledovanost-druhe-prezidentske-debaty-v-usa-byla-vyrazne-nizsi-1058739>).

MorningConsult.com. 2016. VP Debate Will Be All About Introducing the Candidates. (cit. 2016-11-01). (<https://morningconsult.com/2016/10/03/vp-debate-will-be-all-about-introducing-the-candidates/>).

Novinky.cz. 2016. Clintonové hatí šanci její „druhá dcera“. (cit. 2016-11-01). (<https://www.novinky.cz/zahranicni/amerika/419186-clintonove-hati-sanci-jeji-druha-dcera.html>).

NYTimes.com. 2016. Pages From Donald Trump's 1995 Income Tax Records. (cit. 2016-11-01). (http://www.nytimes.com/interactive/2016/10/01/us/politics/donald-trump-taxes.html?_r=0).

Politico.com. 2016a. Yes, Pence & Trump have called Putin a stronger leader than Obama. (cit. 2016-11-01). (<http://www.politico.com/blogs/2016-presidential-debate-fact-check/2016/10/yes-pence-trump-have-called-putin-a-stronger-leader-than-obama-229155>).

Politico.com. 2016b. Insiders: Pence outclassed Trump. (cit. 2016-11-01). (<http://www.politico.com/story/2016/10/who-won-the-vice-presidential-debate-229170>).

Politico.com. 2016c. Clinton thinks Trump's privilege is different from hers. (cit. 2016-11-01). (<http://www.politico.com/story/2016/09/trump-clinton-privilege-228814>).

Politico.com. 2016d. Biden: Trump's behavior 'textbook sexual assault'. (cit. 2016-11-01). (<http://www.politico.com/story/2016/10/biden-trumps-behavior-textbook-sexual-assault-229709>).

Politico.com. 2016e. Trump puts another \$10 million into his campaign. (cit. 2016-11-01). (<http://www.politico.com/story/2016/10/donald-trump-10-million-campaign-230483>).

Politico.com. 2016f. Clinton super PAC starts Senate advertising. (cit. 2016-11-01). (<http://www.politico.com/story/2016/10/clinton-senate-funding-229959>).

Politico.com. 2016g. Trump boosters laud his tax 'genius'. (cit. 2016-11-01). (<http://www.politico.com/story/2016/10/donald-trump-taxes-surrogates-229018>).

Politico.com. 2016h. Trump campaign spokesperson: He will concede if he loses. (cit. 2016-11-01). (<http://www.politico.com/story/2016/10/trump-campaign-fraud-concede-230004>).

Politico.com. 2016i. Trump cuts in 67 times during debate. (cit. 2016-11-01). (<http://www.politico.com/story/2016/10/clinton-trump-debate-talk-time-230057>).

Politico.com. 2016j. Trump hails new Clinton FBI review as 'bigger than Watergate'. (cit. 2016-11-01). (<http://www.politico.com/story/2016/10/fbi-clinton-new-probe-trump-hails-230460>).

QZ.com. 2016. Republican party lawyers are desperately working to dump Donald Trump from the ticket. (cit. 2016-11-01). (<http://qz.com/804571/donald-trump-rnc-lawyers-are-looking-to-replace-the-republican-nominee/>).

RealClearPolitics.com. 2016. Polls ArrowQuick Poll/Map LinksFind Any Poll Try 'Clinton,' or 'Trump' General Election: Trump vs. Clinton. (cit. 2016-11-01). (http://www.realclearpolitics.com/epolls/2016/president/us/general_election_trump_vs_clinton-5491.html).

TheAtlantic.com. 2016. Why Is Donald Trump Tweeting About a 'Sex Tape' at 5 a.m.?. (cit. 2016-12-07). (<http://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/09/trump-tweets-alicia-machado/502415/>).

TheGuardian.com. 2016a. Clinton camp hopes for early voting knockout. (cit. 2016-11-01). (<https://www.theguardian.com/us-news/live/2016/oct/06/hillary-clinton-early-voting-us-2016-election>).

TheGuardian.com. 2016b. Isis will take over US if Clinton wins, says Trump. (cit. 2016-11-01). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/oct/12/donald-trump-florida-rally-isis-hillary-clinton>).

TheGuardian.com. 2016c. Trump says Clinton may have taken drugs before debate – video. (cit. 2016-11-01). (<https://www.theguardian.com/us-news/video/2016/oct/16/trump-says-clinton-may-have-taken-drugs-before-debate-video>).

TheGuardian.com. 2016d. Trump says Clinton may have taken drugs before debate – video. (cit. 2016-11-01). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/oct/20/what-we-learned-final-presidential-debate>).

TheGuardian.com. 2016e. Hillary Clinton: 'There is no case' in FBI email investigation – video. (cit. 2016-11-01). (<https://www.theguardian.com/us-news/video/2016/oct/31/hillary-clinton-fbi-email-investigation-video>).

TheHill.com. 2016. Final newspaper endorsement count: Clinton 57, Trump 2. (cit. 2016-11-01). (<http://thehill.com/blogs/ballot-box/presidential-races/304606-final-newspaper-endorsement-count-clinton-57-trump-2>).

Vox.com. 2016. What 20,000 pages of hacked WikiLeaks emails teach us about Hillary Clinton. (cit. 2016-11-01). (<http://www.vox.com/policy-and-politics/2016/10/20/13308108/wikileaks-podesta-hillary-clinton>).

WashingtonPost.com. 2016. Eric Trump says his father will accept election results — 'if they're fair'. (cit. 2016-11-01). (https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/10/23/eric-trump-says-his-father-will-accept-election-results-if-theyre-fair/?utm_term=.8e3abba43afa).

YouTube.com. 2016a. VP Debate Cold Open – SNL. (cit. 2016-11-01). (<https://www.youtube.com/watch?v=5sYGjoUcusM>).

YouTube.com. 2016b. The Daily Show - Fallout from Donald Trump's P***ygate Scandal. (cit. 2016-11-01). (<https://www.youtube.com/watch?v=LiPjWUn-PUo>).

YouTube.com. 2016c. Respect for Women. (cit. 2016-11-01). (<https://www.youtube.com/watch?v=C0l3L35FIWM&feature=youtu.be>).

YouTube.com. 2016d. Corruption. (cit. 2016-11-01). (<https://www.youtube.com/watch?v=epbmHco8sF0&feature=youtu.be>).

Listopad 2016 a analýza výsledků

BBC.com. 2016. Did Clinton win more votes than any white man in history?. (cit. 2016-12-17). (http://www.bbc.com/news/world-us-canada-38254946?ocid=socialflow_facebook&ns_mchannel=social&ns_campaign=bbcnews&ns_source=facebook).

Bloomberg.com. 2016. Trump Rushed From Stage in Reno as Clinton Allies Mobilize. (cit. 2016-12-19). (<https://www.bloomberg.com/politics/articles/2016-11-05/trump-attacks-clinton-s-stamina-in-final-grind-to-election-day>).

BusinessInsider.com. 2016. Why Trump Tower and Clinton's election-night location are surrounded with dump trucks full of sand. (cit. 2016-11-12). (<http://www.businessinsider.com/trump-tower-dump-trucks-full-of-sand-2016-11>).

CCC.de. 2016. Visiting The Bear Den. (cit. 2016-12-28). (https://media.ccc.de/v/33c3-8094-visiting_the_bear_den).

Census.gov. 2016. PINC-01. Selected Characteristics of People 15 Years and Over, by Total Money Income, Work Experience, Race, Hispanic Origin, and Sex. (cit. 2016-11-17). (<http://www.census.gov/data/tables/time-series/demo/income-poverty/cps-pinc/pinc-01.html>).

CNN.com. 2016a. Exit polls. (cit. 2016-11-17). (<http://edition.cnn.com/election/results/exit-polls/national/president>).

CNN.com. 2016b. Hillary Clinton's challenge: Shift focus back to Trump. (cit. 2016-12-19). (<http://edition.cnn.com/2016/11/01/politics/hillary-clinton-donald-trump-election-2016/>).

CNN.com. 2017a. Trump downplays Russian meddling in election despite intel report. (cit. 2017-01-07). (<http://edition.cnn.com/2017/01/06/politics/trump-russia-intelligence-briefing>).

CNN.com. 2017b. Adviser contradicts Trump: Russians hacked the US. (cit. 2017-01-03). (<http://edition.cnn.com/2017/01/02/politics/digital-fingerprints-russia-hacking>).

CrowdStrike.com. 2016. Bears in the Midst: Intrusion into the Democratic National Committee. (cit. 2016-05-15). (<https://www.crowdstrike.com/blog/bears-midst-intrusion-democratic-national-committee>).

DNI.gov. 2017. Background to "Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections": The Analytic Process and Cyber Incident Attribution. (cit. 2017-01-06). (https://www.dni.gov/files/documents/ICA_2017_01.pdf).

FiveThirtyEight.com. 2016. The Last 10 Weeks Of 2016 Campaign Stops In One Handy Gif. (cit. 2016-12-17). (<https://fivethirtyeight.com/features/the-last-10-weeks-of-2016-campaign-stops-in-one-handy-gif/>).

Heavy.com. 2016. Where Can You Write In Bernie Sanders for President on Election Day?. (cit. 2016-11-12). (<http://heavy.com/news/2016/11/where-how-can-you-write-in-bernie-sanders-for-president-on-election-day-alabama-california-iowa-new-hampshire-jersey-oregon-penn-vermont-washington-wyoming-which-states-list/>).

HuffingtonPost.com. 2016. Death By Meteor Polls High With Millennial Voters. (cit. 2016-11-12). (http://www.huffingtonpost.com/entry/millennials-prefer-meteor-strike-over-trump-clinton_us_5806832ae4b0dd54ce35f5e0).

ChicagoTribune.com. 2016. FBI Director James Comey totally botched the last 10 days of the 2016 campaign. (cit. 2016-12-19). (<http://www.chicagotribune.com/news/nationworld/politics/ct-comey-clinton-emails-analysis-20161106-story.html>).

Independent.co.uk. 2016. US election 2016: How have 46m Americans already cast their votes?. (cit. 2016-11-12). (<http://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-elections/us-election-2016-early-voting-votes-polls-donald-trump-hillary-clinton-states-advance-a7404161.html>).

KrebsOnSecurity.com. 2017. The Download on the DNC Hack. (cit. 2017-01-03). (<https://krebsonsecurity.com/2017/01/the-download-on-the-dnc-hack/>).

MSN.com. 2016. How America decided, at the last moment, to elect Donald Trump. (cit. 2016-11-17). (<http://www.msn.com/en-us/news/politics/how-america-decided-at-the-last-moment-to-elect-donald-trump/ar-AAkppBK?li=BBnb7Kz&ocid=UE12DHP>).

Novinky.cz. 2016. Sázkari odpískali americké volby. Vyplatili 25 miliónů těm, kdo si vsadili na Clintonovou. (cit. 2016-11-12). (<https://www.novinky.cz/ekonomika/418041-sazkari-odpiskali-americke-volby-vyplatili-25-milonu-tem-kdo-si-vsadili-na-clintonovou.html>).

NYDailyNews.com. 2016. Donald Trump boasts his 'winning temperament' will defeat Hillary Clinton as he pushes through battleground states. (cit. 2016-12-19). (<http://www.nydailynews.com/news/politics/trump-campaign-hits-battleground-states-election-draws-article-1.2856705>).

NYTimes.com. 2016. Inside Donald Trump's Last Stand: An Anxious Nominee Seeks Assurance. (cit. 2016-12-19). (http://www.nytimes.com/2016/11/07/us/politics/donald-trump-presidential-race.html?_r=0).

Politico.com. 2016a. Republican women are done with Trump. (cit. 2016-11-12). (<http://www.politico.com/story/2016/10/republican-women-trump-229360>).

Politico.com. 2016b. America hits new landmark: 200 million registered voters. (cit. 2016-12-17). (<http://www.politico.com/story/2016/10/how-many-registered-voters-are-in-america-2016-229993>).

RealClearPolitics.com. 2016a. Trump Expands Map; Clinton Team Swarms Battlegrounds. (cit. 2016-12-19). (http://www.realclearpolitics.com/articles/2016/11/01/trump_expands_map_clinton_team_swarms_battlegrounds_132221.html).

RealClearPolitics.com. 2016b. CNN Investigates Why Latinos In Florida Voted For Trump: "Silent Majority Has Won". (cit. 2016-11-17). (http://www.realclearpolitics.com/video/2016/11/11/cnn_investigates_why_latinos_in_florida_voted_for_trump_silent_majority_has_won.html).

Respekt.cz. 2016. Stačí nám 70 lajků a poznáme vaši barvu pleti i orientaci, říká firma pracující pro Trumpa. (cit. 2016-12-17). (<https://www.respekt.cz/denni-menu/staci-nam-70-lajku-a-pozname-vasi-barvu-pleti-i-orientaci-rika-firma-pracujici-pro-trumpa>).

StLAmerican.com. 2016. Donald Trump and the last stand of white male privilege in America. (cit. 2016-11-17). (http://www.stlamerican.com/news/columnists/donald-trump-and-the-last-stand-of-white-male-privilege/article_d378977a-3723-11e6-a292-2bcd77e42f39.html).

TheAtlantic.com. 2016. Is Donald Trump Outflanking Hillary Clinton?. (cit. 2016-12-19). (<http://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/11/trump-clinton-electoral-college/506306/>).

TheGreenPapers.com. 2016. Presidential Candidate Ballot Access by State. (cit. 2016-12-11). (<http://www.thegreenpapers.com/G16/President-BallotAccessByState.phtml>).

TheGuardian.com. 2016a. Trump rally protester: I was beaten for a 'Republicans against Trump' sign. (cit. 2016-12-19). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/06/trump-protester-i-was-beaten-for-holding-a-republicans-against-trump-sign>).

TheGuardian.com. 2016b. Did Latinos tip Trump over the edge? Experts dispute what happened. (cit. 2016-11-17). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/09/latino-vote-donald-trump-what-happened-florida>).

TheGuardian.com. 2016c. Top Democrat's emails hacked by Russia after aide made typo, investigation finds. (cit. 2016-12-14). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/dec/14/dnc-hillary-clinton-emails-hacked-russia-aide-typo-investigation-finds>).

TheHill.com. 2016. Poll: Republicans think media 'intentionally misled the public' about polling. (cit. 2016-12-13). (<https://origin-ny1.thehill.com/media/309733-poll-republicans-think-media-intentionally-misled-public-about-polling>).

Twitter.com. 2016. Donald J. Trump. (cit. 2016-12-14). (<https://twitter.com/realdonaldtrump/status/802972944532209664?lang=en>).

WashingtonPost.com. 2016a. Voting issues in Florida: Intimidation reported at polling places. (cit. 2016-11-12). (<https://www.washingtonpost.com/politics/2016/live-updates/general-election/real-time-updates-on-the-2016-election-voting-and-race-results/voting-issues-in-florida-intimidation-reported-at-polling-places/>).

WashingtonPost.com. 2016b. KKK's official newspaper supports Donald Trump for president. (cit. 2016-11-17). (<https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2016/11/01/the-kkks-official-newspaper-has-endorsed-donald-trump-for-president/>).

WashingtonPost.com. 2016c. 3 election stats liberals love that don't mean as much as they seem. (cit. 2016-12-17). (https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/12/13/3-election-stats-liberals-love-that-dont-mean-as-much-as-they-seem/?utm_term=.2d4f21a04c2b).

WashingtonPost.com. 2016d. How Trump won the presidency with razor-thin margins in swing states. (cit. 2016-12-17). (<https://www.washingtonpost.com/graphics/politics/2016-election/swing-state-margins/>).

Wikipedia.org. 2016. United States presidential election, 2016. (cit. 2016-11-17). (https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_presidential_election,_2016).

Wired.com. 2016. Trump's Big Data Mind Explains How He Knew Trump Could Win. (cit. 2016-12-18). (<https://www.wired.com/2016/11/trump-polling-data/>).

WSJ.com. 2016. Blue Feed, Red Feed. (cit. 2016-12-09). (<http://graphics.wsj.com/blue-feed-red-feed/>).

Volební strategie

270towin.com. 2016. 2016 Democratic Presidential Nomination. (cit. 2017-01-12). (<http://www.270towin.com/2016-democratic-nomination/>).

Ballotpedia.org. 2016. Appendix B - 2016 DEMOCRATIC NATIONAL CONVENTION. (cit. 2017-01-12). (https://ballotpedia.org/wiki/images/c/ce/Appendix_B_-_Allocation_Chart_1.29.16.pdf.pdf).

BusinessInsider.com. 2016. Bernie Sanders is escalating his attacks on Hillary Clinton — and Trump is taking notes. (cit. 2017-01-12). (<http://www.businessinsider.com/bernie-sanders-hillary-clinton-indiana-polls-attacks-2016-5?r=US&IR=T&IR=T>).

CNN.com. 2016a. Clinton plan: Defeat Sanders, then unify Democratic party. (cit. 2017-01-08). (<http://edition.cnn.com/2016/04/06/politics/hillary-clinton-bernie-sanders-democrats-unity/>).

CNN.com. 2016b. CNN delegate estimate. (cit. 2017-01-09). (<http://edition.cnn.com/election/primaries/parties/democrat/>).

CNN.com. 2016c. Sanders: Bill Clinton's behavior 'totally disgraceful'. (cit. 2017-01-08). (<http://edition.cnn.com/2016/01/08/politics/bernie-sanders-bill-clinton-disgraceful/>).

Economist.com. 2015. Donald Trump's xenophobia: Divide and conquer. (cit. 2017-01-10). (<http://www.economist.com/blogs/democracyinamerica/2015/07/donald-trumps-xenophobia>).

HuffingtonPost.com. 2014. John McCain: Ted Cruz Should Apologize For 'President Bob Dole' Comment. (cit. 2017-01-10). (http://www.huffingtonpost.com/2014/03/07/john-mccain-ted-cruz-apologize_n_4921051.html).

LA Times.com. 2016. Trump says the FBI know Clinton is guilty of crimes. (cit. 2017-01-10). (<http://www.latimes.com/nation/politics/trailguide/la-na-trailguide-updates-trump-says-the-fbi-know-clinton-is-1478484190-htmllstory.html>).

Leadership.ng. 2016. US 2016: Clinton, Trump And Dicey Road To White House. (cit. 2017-01-08). (<http://leadership.ng/news/558356/us-2016-clinton-trump-and-dicey-road-to-white-house>).

MediaQuant.net 2016. A Media Post-Modern on the 2916 Presidential Election. (cit. 2016-12-14). (<http://www.mediaquant.net/2016/11/a-media-post-mortem-on-the-2016-presidential-election/>).

NationalReview.com. 2016. Rubio's Team Plots Path to Nomination: Third in Iowa, Second in N.H., First in S.C. (cit. 2017-01-10). (<http://www.nationalreview.com/article/429980/marco-rubios-south-carolina-strategy>).

Newsweek.com. 2016. BARACK OBAMA AND DONALD TRUMP HAVE MORE IN COMMON THAN YOU MIGHT THINK. (cit. 2017-01-10). (<http://europe.newsweek.com/2016-election-donald-trump-barack-obama-campaigns-520566?rm=eu>).

NYTimes.com. 2015. Jeb Bush Is Still the Favorite, the Markets Say. (cit. 2017-01-10). (https://www.nytimes.com/2015/06/16/upshot/jeb-bush-is-still-the-favorite-the-markets-say.html?_r=0).

NYTimes.com. 2016a. \$2 Billion Worth of Free Media for Donald Trump. (cit. 2017-01-08). (http://www.nytimes.com/2016/03/16/upshot/measuring-donald-trumps-mammoth-advantage-in-free-media.html?_r=3).

NYTimes.com. 2016b. Donald Trump's Bigotry. (cit. 2017-01-10). (<https://www.nytimes.com/2016/08/29/opinion/donald-trumps-bigotry.html>).

NYTimes.com. 2016c. 2016 Delegate Count and Primary Results. (cit. 2017-01-12). (<http://www.nytimes.com/interactive/2016/us/elections/primary-calendar-and-results.html>).

NYTimes.com. 2016d. Bernie Sanders, Eyeing Convention, Willing to Harm Hillary Clinton in the Homestretch. (cit. 2017-01-12). (<https://www.nytimes.com/2016/05/19/us/politics/bernie-sanderss-campaign-accuses-head-of-dnc-of-favoritism.html?ref=politics>).

NYTimes.com. 2016e. Donald Trump Fires Corey Lewandowski, His Campaign Manager. (cit. 2017-01-10). (<https://www.nytimes.com/2016/06/21/us/politics/corey-lewandowski-donald-trump.html>).

NYTimes.com. 2016f. How Jeb Bush Spent \$130 Million Running for President With Nothing to Show for It. (cit. 2017-01-10). (<https://www.nytimes.com/2016/02/23/us/politics/jeb-bush-campaign.html>).

Politico.com. 2016a. Donald Trump's Greatest Self-Contradictions. (cit. 2017-01-10). (<http://www.politico.com/magazine/story/2016/05/donald-trump-2016-contradictions-213869>).

Politico.com. 2016b. Inside Jeb Bush's \$150 Million Failure. (cit. 2017-01-10). (<http://www.politico.com/magazine/story/2016/02/jeb-bush-dropping-out-set-up-to-fail-213662>).

Politico.com. 2016c. Inside Marco's Hollow Campaign. (cit. 2017-01-10). (<http://www.politico.com/magazine/story/2016/03/marco-rubio-2016-campaign-drop-out-213736>).

Politico.com. 2016d. Polls suggest Kasich has best chance of beating Clinton. (cit. 2017-01-15). (<http://www.politico.com/story/2016/03/poll-john-kasich-vs-hillary-clinton-221192>).

TheFederalist.com. 2016. Marco Rubio: The Republican Barack Obama. (cit. 2017-01-10). (<http://thefederalist.com/2015/11/04/marco-rubio-the-republican-barack-obama/>).

TheFortune.com. 2016. Trump's Staff Taken Away His Twitter Account. (cit. 2017-06-01). (<http://fortune.com/2016/11/06/trump-staff-twitter-account/>).

TheGuardian.com. 2016a. FBI search warrant for Clinton emails on Anthony Weiner's laptop made public. (cit. 2017-01-15). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/dec/20/hillary-clinton-emails-anthony-weiner-fbi-search-warrant>).

TheGuardian.com. 2016b. Why did people vote for Donald Trump? Voters explain. (cit. 2017-01-09). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/09/why-did-people-vote-for-donald-trump-us-voters-explain>).

TheGuardian.com. 2016c. Why Hillary Clinton lost the election: the economy, trust and a weak message. (cit. 2017-01-10). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/09/hillary-clinton-election-president-loss>).

TheGuardian.com. 2016d. John Kasich has been billed as moderate candidate, but his record is anything but. (cit. 2017-01-10). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/feb/11/john-kasich-ohio-moderate-voting-record-republican-president-campaign>).

TheHill.com. 2016. Manafort resigns from Trump campaign. (cit. 2017-01-10). (<http://thehill.com/blogs/ballot-box/presidential-races/donald-trump-campaign-manager-chairman-paul-manafort-resigns-quits-fired>).

TheNation.com. 2016. Ted Cruz Is Smart, Disciplined, and Has a Strategy to Win. (cit. 2017-01-10). (<https://www.thenation.com/article/ted-cruz-is-smart-disciplined-and-has-a-strategy-to-win/>).

TheTelegraph.co.uk. 2016a. How the Anthony Weiner sexting scandal hit the Hillary Campaign in bombshell "October surprise". (cit. 2017-01-10). (<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/10/28/how-the-anthony-weiner-sexting-scandal-hit-the-hillary-clinton-c/>).

TheTelegraph.co.uk. 2016b. Steve Bannon: Who is Donald Trump's chief strategist and why is he so feared?. (cit. 2017-01-10). (<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/11/14/steve-bannon-who-is-the-donald-trumps-chief-strategist-and-why-i/>).

Time.com. 2016a. Clinton and Sanders Clash on Qualifications as Democratic Race Gets Bitter. (cit. 2017-01-12). (<http://time.com/4284934/bernie-sanders-hillary-clinton-qualified-new-york-primary/>).

Time.com. 2016b. Hillary Clinton Uses 'Daisy Girl' in Ad Criticizing Donald Trump. (cit. 2017-01-11). (<http://time.com/4551744/hillary-clinton-daisy-girl-donald-trump-ad/>).

WashingtonPost.com. 2016a. Donald Trump is making endorsement history - and not in a good way. (cit. 2017-01-10). (https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/10/11/donald-trump-is-making-endorsement-history-and-not-in-a-good-way/?utm_term=.01b07a6ecb71).

WashingtonPost.com. 2016b. How marketing helped Donald Trump win the 2016 election. (cit. 2017-01-10). (<https://www.washingtonpost.com/graphics/politics/2016-election/trump-campaign-marketing/>).

WashingtonPost.com. 2016c. Trump reverts to his xenophobic self. (cit. 2017-01-10). (https://www.washingtonpost.com/opinions/trump-reverts-to-his-xenophobic-self/2016/08/31/03a0ed6c-6fc8-11e6-9705-23e51a2f424d_story.html).

WSJ.com. 2016. How Clinton Won. (cit. 2017-01-09). (<http://graphics.wsj.com/elections/2016/how-clinton-won/>).

Segmentace a cílení

ABCnews.go.com. 2016. A History of the Donald Trump-Megyn Kelly Feud. (cit. 2016-12-20). (<http://abcnews.go.com/Politics/history-donald-trump-megyn-kelly-feud/story?id=36526503>).

CNN.com. 2016a. Poll: Clinton tops Sanders, but lead shrinks. (cit. 2016-12-20). (<http://edition.cnn.com/2016/01/25/politics/hillary-clinton-bernie-sanders-poll/>).

CNN.com. 2016b. Exit Polls. (cit. 2016-12-28). (<http://edition.cnn.com/election/results/exit-polls>).

DonaldJTrump.com. 2016. Donald J. Trump's Vision. (cit. 2016-12-20). (<https://www.donaldjtrump.com/policies/tax-plan>).

Dvořáková, Vladimíra. 1999. "Spojené Státy Americké". In: Říchová, B. et al.: Komparace politických systémů I. Praha: Vysoká škola ekonomická.

GOP.com. 2016. Grand new party. (cit. 2016-12-15). (<https://www.gop.com/history>).

Heywood, Andrew. 2008. Politologie. Plzeň: Aleš Čeněk.

NYTimes.com. 2016. Election 2016: Exit Polls. (cit. 2016-12-15). (<http://www.nytimes.com/interactive/2016/11/08/us/politics/election-exit-polls.html>).

Rozhlas.cz. 2016. 7 historických volebních momentů, které dovedly Ameriku k Trumpovi. (cit. 2016-12-20). (<https://interaktivni.rozhlas.cz/usvolby-explainer/>).

USHistory.org. 2016. The Origins of the Republican Party. (cit. 2016-12-15). (<http://www.ushistory.org/gop/origins.htm>).

YouTube.com. 2016. Secretary Hillary Clinton's Historic Speech on LGBT Human Rights - 'Gay rights are human rights'. (cit. 2016-12-15). (<https://www.youtube.com/watch?v=DngqWseNkAE>).

Témata kampaní

AmerickeCentrum.cz. 2016. Politický systém. (cit. 2016-08-17). (<http://www.americkecentrum.cz/politicky-system>).

BallotPedia.org. 2016. Martin O'Malley presidential campaign. (cit. 2016-08-23). (https://ballotpedia.org/Martin_O%27Malley_presidential_campaign,_2016).

BenCarson.com. 2016. Issues. (cit. 2016-08-25). (<https://www.bencarson.com/issues/>).

BernieSanders.com. 2016. Issues. (cit. 2016-08-23). (<https://berniesanders.com/issues/>).

CeskaTelevize.cz. 2016. Favorité amerických primárek - jak si stojí v klíčových tématech?. (cit. 2016-08-17). (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1661842-favorite-americkych-primarek-jak-si-stoji-v-klicovych-tematech>).

CNN.com. 2015a. „Donald Trump: I'm going to Israel”. (cit. 2015-12-04). (<http://edition.cnn.com/2015/12/02/politics/donald-trump-israel-trip/index.html>).

CNN.com. 2015b. „Anonymous takes aim at Trump Tower website”. (cit. 2015-12-12). (<http://edition.cnn.com/2015/12/11/politics/donald-trump-tower-anonymous-hackers/index.html?sr=fbcnni121215don>).

Deines, Adam a Place, Amanda. 2016. „U. S. Presidential Campaign”. Institut pro politiku a společnost. (cit. 2016-08-17). (http://www.politikaspolecnost.cz/wp-content/uploads/2016/04/Deines_Place_U.S.-Presidential-Campaign-2016.pdf).

DonaldJTrump.com. 2016. Positions. (cit. 2016-08-23). (<https://www.donaldjtrump.com/positions>).

Downs, Anthony. 1957. An Economic Theory of Democracy. New York: Harper & Row.

Dvořáková, Vladimíra. 1999. „Spojené Státy Americké”. In: Říchová, Blanka et al.: Komparace politických systémů I. Praha: Vysoká škola ekonomická.

Eibl, Otto a Janovský, Jozef. 2012. Marketing politických kampaní. Brno: Masarykova univerzita.

Forbes.com. 2016. Bernie Sanders Lost The Democratic Primary -- But Won The Democratic Party. (cit. 2016-06-29). (<http://www.forbes.com/forbes/welcome/?toURL=http://www.forbes.com/sites/aviksaroy/2016/06/08/bernie-sanders-lost-the-democratic-primary-but-won-the-democratic-party/&refURL=&referrer=#1b9c700ef79f>).

Heywood, Andrew. 2008. Politologie. Plzeň: Aleš Čeněk.

HillaryClinton.com. 2016. Issues. (cit. 2016-08-23). (<https://www.hillaryclinton.com/issues/>).

HuffingtonPost.com. 2016. Russia Says It Was In Touch With Trump Campaign During The Election. (cit. 20-11-2016). (http://www.huffingtonpost.com/entry/donald-trump-russia-in-touch-election_us_582475f5e4b0d9ce6fc0e5f4).

ChrisChristie.com. 2016. Issues. (cit. 2016-08-25). (<https://www.chrischristie.com/issues>).

InsideGov.com. 2016. Compare Presidential Candidates. (cit. 2016-08-25). (<http://presidential-candidates.insidegov.com/>).

Jeb2016.com. 2016. Jeb's plan for America. (cit. 2016-02-13). (<https://jeb2016.com/jeb-s-plan-for-america/>).

JohnKasich.com. 2016. Issues. (cit. 2016-08-25). (<https://www.johnkasich.com/issues/>).

Lidovky.cz. 2016a. Poslal bych vás za mříže, útočil Trump na Clintonovou. „Nevkusná debata“ Američany pohoršil. (cit. 2016-10-12). (http://www.lidovky.cz/clintonova-znovu-zvitezila-v-predvolebnim-duelu-vycnival-poctem-osobnich-utoku-ggj-/zpravy-svet.aspx?c=A161010_051243_In_zahranici_fas).

Lidovky.cz. 2016b. Trumpovy vazby-nevazby na Rusko a vztah-nevztah s Putinem se staly předvolebním tématem. (cit. 2016-10-12). (http://www.lidovky.cz/trumpovy-vazby-nevazby-na-rusko-a-vztah-nevztah-s-putinem-pa2-/zpravy-svet.aspx?c=A161010_135550_In_zahranici_ELE).

Lidovky.cz. 2016c. Před posledním duelem v USA: Clintonová prý podporuje teroristy, Trump vidí samé manipulace. (cit. 2016-10-21). (http://www.lidovky.cz/pred-poslednim-duelem-v-usa-clintonova-pry-podporuje-teroristy-trump-vidi-same-manipulace-ghp-/zpravy-svet.aspx?c=A161019_161025_In_zahranici_fas).

Lidovky.cz. 2016d. Tým Clintonové: Šéf FBI má dvojí metr. Kandidátku vyšetřuje, ruské hackery zatajil. (cit. 2016-11-02). (http://www.lidovky.cz/tym-clintonove-sef-fbi-pouzil-dvoji-metr-clintonovou-vysetruje-ruske-hackery-zatajil-glw-/zpravy-svet.aspx?c=A161101_100958_In_zahranici_fas).

Lidovky.cz. 2016e. Co zůstane z Trumpových slibů. (cit. 2016-11-25). (http://www.lidovky.cz/machacek-co-zustane-z-trumpovych-slibu-d91-/monitor-jana-machacka.aspx?c=A161125_131813_monitor-jana-machacka_bri).

Lyons, Pat a Linek, Lukáš. 2007. „Povaha a zdroje stranické identifikace.“ In: Lebeda, Tomáš, Linek, Lukáš, Lyons, Pat. Vlachová, Klára a kol. (eds.). Voliči a volby 2006. Praha: SÚ AV ČR.

MarcoRubio.com. 2016. Issues. (cit. 2016-08-24). (<https://marcorubio.com/issues/>).

MartinOMalley.com. 2016. Policy. (cit. 2016-08-23). (<https://martinomalley.com/category/policy/>).

MyNewsLA.com. 2015. Marco Rubio in Beverly Hills for fundraiser Tuesday night. (cit. 2015-12-12). (<http://mynews1a.com/government/2015/12/08/marco-rubio-in-beverly-hills-for-fundraiser-tuesday-night/>).

NewYorker.com, 2016. Ted Cruz is Still Running for the President. (cit. 2016-08-24). (<http://www.newyorker.com/news/daily-comment/ted-cruz-is-still-running-for-president>).

PolitickyMarketing.com. 2015. Jeb Bush: volte mne, protože jsem Bush!. (cit. 2016-08-25). (<http://politickymarketing.com/jeb-bush-volby-usa-prezident-2016>).

PolitiFact.com. 2016. Does Hillary Clinton want a \$15 or \$12 minimum wage?. (cit. 2016-08-23). (<http://www.politifact.com/truth-o-meter/statements/2016/apr/15/bernie-s/does-hillary-clinton-want-15-or-12-minimum-wage/>).

TedCruz.org. 2016. Issues. (cit. 2016-08-24). (<https://www.tedcruz.org/issues/>).

Telegraph.co.uk. 2015. Benghazi scandal: What happened and what does it mean for Hillary Clinton?. (cit. 2016-03-29). (<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/03/22/benghazi-scandal-what-happened-and-what-does-it-mean-for-hillary/>).

TheHill.com. 2015. Trump rises in wake of Paris attacks. (cit. 2015-11-19). (<http://thehill.com/homenews/campaign/260708-trump-rises-in-wake-of-paris-attacks>).

Vox.com. 2016. Bernie Sanders's top aides have very different plans for the end of the primary. Here's why that matters. (cit. 2016-11-25). (<http://www.vox.com/2016/4/22/11477926/bernie-sanders-aides-fight>).

WashingtonPost.com. 2016. Trump recorded having extremely lewd conversation about women in 2005. (cit. 2016-10-12). (https://www.washingtonpost.com/politics/trump-recorded-having-extremely-lewd-conversation-about-women-in-2005/2016/10/07/3b9ce776-8cb4-11e6-bf8a-3d26847eed4_story.html).

YouTube.com. 2016. Marco Rubio Absent On Defense. (cit. 2016-07-31). (<https://www.youtube.com/watch?v=EHzy68MqUEE>).

Volební týmy a agentury

AdWeek.com. 2015. Hillary Clinton Hires African-American Owned Agency Burrell Communications. (cit. 2017-1-22). (<http://www.adweek.com/agencyspy/hillary-clinton-hires-african-american-owned-agency-burrell-communications/97646>).

AdWeek.com. 2016a. This Simple Insight Led Droga5 to Make Hillary Clinton's Best Ad of 2016. (cit. 2017-01-22). (<http://www.adweek.com/news/advertising-branding/simple-insight-led-droga5-make-hillary-clintons-best-attack-ad-2016-174504>).

AdWeek.com. 2016b. Hillary Clinton's Campaign Asked Agencies Not to Feature Her in Later Ads. (cit. 2017-01-22). (<http://www.adweek.com/agencyspy/hillary-clintons-campaign-asked-agencies-not-to-feature-her-in-later-ads/121664>).

AdWeek.com. 2016c. Trump Campaign Paid a Firm Called Draper Sterling \$35,000 for 'Web Advertising'. (cit. 2017-01-22). (<http://www.adweek.com/news/technology/trump-campaign-paid-firm-called-draper-sterling-35000-web-advertising-172152>).

Aljazeera.com. 2016. The people behind Donald Trump and Hillary Clinton. (cit. 2017-01-22). (<http://interactive.aljazeera.com/aje/2016/us-elections-2016-inner-circles/>).

Ballotpedia.org. 2016a. Donald Trump presidential campaign key staff and advisors, 2016. (cit. 2017-01-22). (https://ballotpedia.org/Donald_Trump_presidential_campaign_key_staff_and_advisors,_2016).

Ballotpedia.org. 2016b. Stephen Miller (Washington, D.C.). (cit. 2017-01-22). ([https://ballotpedia.org/Stephen_Miller_\(Washington,_D.C.\)](https://ballotpedia.org/Stephen_Miller_(Washington,_D.C.))).

Ballotpedia.org. 2016c. Hillary Clinton presidential campaign key staff and advisors, 2016. (cit. 2017-01-22). (https://ballotpedia.org/Hillary_Clinton_presidential_campaign_key_staff_and_advisors,_2016).

Ballotpedia.org. 2016d. Jim Margolis. (cit. 2017-01-22). (https://ballotpedia.org/Jim_Margolis).

Bloomberg.com. 2016. Clinton's Already Won the Race for Best Surrogates. (cit. 2017-01-22). (<https://www.bloomberg.com/view/articles/2016-08-17/clinton-s-already-won-the-race-for-best-surrogates>).

CBSNews.com. 2016a. Steve Bannon and the alt-right: a primer. (cit. 2017-01-22). (<http://www.cbsnews.com/news/steve-bannon-and-the-alt-right-a-primer/>).

CBSNews.com. 2016b. Pro-Trump pastor regrets cartoon of Clinton in blackface, but "not the message". (cit. 2017-01-22). (<http://www.cbsnews.com/news/donald-trump-supporter-pastor-mark-burns-hillary-clinton-apology-tweet-cartoon-blackface/>).

CNN.com. 2015. Trump campaign fires staffer over Facebook posts. (cit. 2017-01-22). (<http://edition.cnn.com/2015/07/31/politics/trump-adviser-sam-nunberg-facebook-posts/index.html>).

CNN.com. 2016a. How a golf caddie became Trump's campaign confidant. (cit. 2017-01-22). (<http://edition.cnn.com/2016/04/29/politics/donald-trump-tweets-daniel-scavino/>).

CNN.com. 2016b. Donald Trump's mind readers try to win him voters. (cit. 2017-01-22). (<http://edition.cnn.com/2016/11/04/politics/donald-trump-political-ads-cambridge-analytica/>).

DailyDot.com. 2012. The all-American rise of Katrina Pierson, Donald Trump's unlikely spokeswoman. (cit. 2017-01-22). (<http://www.dailydot.com/layer8/who-is-katrina-pierson/>).

DonaldJTrump.com. 2016. MEDIA ADVISORY: TRUMP SURROGATES LAUNCH CAMPAIGN SCHEDULE IN KEY BATTLEGROUNDS STATES. (cit. 2017-01-22). (<https://www.donaldjtrump.com/press-releases/media-advisory-trump-surrogates-launch-campaign-schedule-in-key>).

FEC.gov. 2016. The Federal Election Campaign Laws: A Short History. (cit. 2017-01-22). (<http://www.fec.gov/info/appfour.htm>).

FiveThirtyEight.com. 2016a. Conventional Wisdom: Was Firing His Campaign Manager A Turning Point For Trump?. (cit. 2017-01-22). (<https://fivethirtyeight.com/features/conventional-wisdom-was-firing-his-campaign-manager-a-turning-point-for-trump/>).

FiveThirtyEight.com. 2016b. Where Clinton Is Setting Up Field Offices — And Where Trump Isn't. (cit. 2017-01-22). (<https://fivethirtyeight.com/features/trump-clinton-field-offices/>).

Haaretz.com. 2016. Sarah Hurwitz, the Jewish Speechwriter Behind Michelle Obama's Strongest Words. (cit. 2017-01-22). (<http://www.haaretz.com/world-news/u-s-election-2016/1.747721>).

Independent.co.uk. 2016. The Anthony Weiner, Huma Abedin and Hillary Clinton connection: From sexting scandal to FBI email probe. (cit. 2017-01-22). (<http://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-elections/anthony-weiner-huma-abedin-hillary-clinton-sexting-scandal-fbi-email-probe-a7386036.html>).

LATimes.com. 2016. Republican National Convention 2016, the final day: Donald Trump's full speech, the takeaways, the reactions. (cit. 2017-01-22). (<http://www.latimes.com/nation/politics/trailguide/la-na-republican-convention-2016-trump-trump-just-made-the-longest-nomination-1469159644-htmlstory.html>).

LinkedIn.com. 2016a. Michael Glassner. (cit. 2017-01-22). (<https://www.linkedin.com/in/michael-glassner-81417313>).

LinkedIn.com. 2016b. Amanda Miller. (cit. 2017-01-22). (https://www.linkedin.com/in/amanda-miller-41b00823?authType=name&authToken=IWWW&trk=pr-of-sb-browse_map-name).

MSNBC.com. 2015. Ben Carson fails to do foreign policy 'homework'. (cit. 2017-01-22). (<http://www.msnbc.com/morning-joe/watch/ben-carson-fails-to-do-foreign-policy-homework-566107203618>).

NYDailyNews.com. 2014. Mitt Romney's Twitter account needed 22 approvals during his failed presidential campaign: study. (cit. 2017-01-22). (<http://www.nydailynews.com/news/politics/mitt-romney-campaign-twitter-account-needed-22-approvals-article-1.2035579>).

NYPost.com. 2016. Clinton's campaign staff is five times the size of Trump's. (cit. 2017-01-22). (<http://nypost.com/2016/10/07/clintons-campaign-staff-is-five-times-the-size-of-trumps/>).

NYTimes.com. 2015. A Young Manager for Clinton Juggles Data and Old Baggage. (cit. 2017-01-22). (https://www.nytimes.com/2015/03/15/us/politics/a-young-manager-for-clinton-juggles-data-and-old-baggage.html?_r=1).

NYTimes.com. 2016a. Top Experts Confounded by Advisers to Donald Trump. (cit. 2017-01-22). (https://www.nytimes.com/2016/03/23/us/politics/donald-trump-foreign-policy-advisers.html?_r=1&mtrref=undefined).

NYTimes.com. 2016b. Donald Trump Hires Paul Manafort to Lead Delegate Effort. (cit. 2017-01-22). (<https://www.nytimes.com/politics/first-draft/2016/03/28/donald-trump-hires-paul-manafort-to-lead-delegate-effort/>).

NYTimes.com. 2016c. Secret Ledger in Ukraine Lists Cash for Donald Trump's Campaign Chief. (cit. 2017-01-22). (https://www.nytimes.com/2016/08/15/us/politics/paul-manafort-ukraine-donald-trump.html?_r=0).

NYTimes.com. 2016d. Inside Donald Trump's Last Stand: An Anxious Nominee Seeks Assurance. (cit. 2017-01-22). (<https://www.nytimes.com/2016/11/07/us/politics/donald-trump-presidential-race.html>).

NYTimes.com. 2016e. Donald Trump Fires Corey Lewandowski, His Campaign Manager. (cit. 2017-01-22). (https://www.nytimes.com/2016/06/21/us/politics/corey-lewandowski-donald-trump.html?_r=2).

P2016.org. 2015. Donald J. Trump for President, Inc. (cit. 2017-01-22). (<http://www.p2016.org/trump/trumporg.html>).

PBS.org. 2016. The Trump campaign has a ground-game problem. (cit. 2017-01-22). (<http://www.pbs.org/newshour/updates/trump-campaign-has-ground-game-problem/>).

PoliticalTicker.com. 2011. Palin hires chief-of-staff. (cit. 2017-01-22). (<http://politicalticker.blogs.cnn.com/2011/02/11/palin-hires-chief-of-staff/>).

Politico.com. 2015. Hillary's shadow. (cit. 2017-01-22). (<http://www.politico.com/story/2015/07/hillary-clinton-2016-campaign-huma-abedin-119671>).

Politico.com. 2016a. Trump orders new campaign hierarchy, spending plan. (cit. 2017-01-22). (<http://www.politico.com/story/2016/04/donald-trump-campaign-staff-222110>).

Politico.com. 2016b. Has Hillary finally found her voice?. (cit. 2017-01-22). (<http://www.politico.com/story/2016/07/hillary-clinton-messaging-225581>).

Politico.eu. 2016. Inside the fall of Paul Manafort. (cit. 2017-01-22). (<http://www.politico.eu/article/inside-the-fall-of-paul-manafort-donald-trump-campaign-manager-ukraine-resignation-russia-us-presidential-election-2016-america/>).

Telegraph.co.uk. 2016. Steve Bannon: Who is Donald Trump's chief strategist and why is he so feared?. (cit. 2017-01-22). (<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/11/14/steve-bannon-who-is-the-donald-trumps-chief-strategist-and-why-i/>).

TheAtlantic.com. 2016. Popular Culture's Failed Presidential Campaign. (cit. 2017-01-22). (<https://www.theatlantic.com/entertainment/archive/2016/11/election-celebrities-trump-clinton-endorsements-beyonce-springsteen-david-jackson-bowling-green/507383/>).

Time.com. 2016a. Why Donald Trump Picked Kellyanne Conway to Manage his Campaign. (cit. 2017-01-22). (<http://time.com/4462283/donald-trump-kellyanne-conway-campaign-manager/>).

Time.com. 2016b. Meet the Members of Donald Trump's Television Army. (cit. 2017-01-22). (<http://time.com/4281934/donald-trump-tv-supporters-katrina-pierson-omarosa-jeffrey-lord/>).

Time.com. 2016c. Who Is Melania Trump's Speech Writer Meredith McIver?. (cit. 2017-01-22). (<http://time.com/4415378/meredith-mciver-donald-trump-speech/>).

TownAndCountryMag.com. 2016. Hope Hicks Is Everything Her Boss Donald Trump Is Not. (cit. 2017-01-22). (<http://www.townandcountrymag.com/society/politics/a7274/hope-hicks-donald-trump/>).

USNews.com. 2016. Hillary Clinton's Road Warriors. (cit. 2017-01-22). (<http://www.usnews.com/news/articles/2016-09-14/hillary-clintons-surrogates-fill-in-while-shes-sick>).

USAToday.com. 2016. Once 'America's mayor,' Giuliani is now Trump's staunchest defender. (cit. 2017-01-22). (<http://www.usatoday.com/story/news/politics/elections/2016/10/12/rudy-giuliani-trump-surrogate-mayor-new-york/91666696/>).

VanityFair.com. 2016. LEWANDOWSKI FIRED AFTER IVANKA'S ULTIMATUM: IT'S ME OR HIM. (cit. 2017-01-22). (<http://www.vanityfair.com/news/2016/06/corey-lewandowski-trump>).

WashingtonPost.com. 2015. Hillary Clinton recruits chief strategist, media adviser for 2016 effort. (cit. 2017-01-22). (https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2015/01/13/hillary-clinton-recruits-chief-strategist-media-advisor-for-2016-effort/?utm_term=.eea0c8606aae).

WashingtonPost.com. 2016a. Trump names campaign manager Kellyanne Conway as White House counselor to the president. (cit. 2017-01-22). (https://www.washingtonpost.com/news/powerpost/wp/2016/12/22/trump-names-campaign-manager-kellyanne-conway-as-white-house-counselor-to-the-president/?utm_term=.3c25c5003690).

WashingtonPost.com. 2016b. Nothing about the way Team Trump made TV ads was normal. (cit. 2017-01-22). (https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/12/07/the-inside-story-of-the-unorthodox-ad-campaign-that-helped-elect-donald-trump/?utm_term=.de0a1ae91e63).

Wellstone.org. 2016. Campaign roles and responsibilities. (cit. 2017-01-22). (http://www.wellstone.org/sites/default/files/attachments/Campaign-Roles-and-Responsibilities_0.pdf).

YouTube.com. 2016. The Hardest Job in the World - Donald Trump's Campaign Surrogates: The Daily Show. (cit. 2017-01-22). (https://www.youtube.com/watch?v=7RAYoz_vVTQ).

Kontaktní kampaň a dobrovolníci

ABCNews.go.com. 2016. Donald Trump Gains Ground in Unbound Delegate Race and Grassroots Efforts. (cit. 2016-12-13). (<http://abcnews.go.com/Politics/donald-trump-gains-ground-unbound-delegate-race-grassroots/story?id=38821403>).

Bloomberg.com. 2016. Republican Party Deploying Volunteers to Boost Trump. (cit. 2016-12-13). (<https://www.bloomberg.com/politics/articles/2016-06-10/republican-party-deploying-volunteers-to-boost-trump>).

BuzzFeed.com. 2013. Clinton Loyalists Watch Ready For Hillary PAC Warily. (cit. 2016-12-13). (https://www.buzzfeed.com/rubycramer/clinton-loyalists-watch-ready-for-hillary-pac-warily?utm_term=.wwwym8DYW#.rgaJW2R0v).

Cincinnati.com. 2016. In Ohio campaigns, it's Trump energy vs. the Clinton machine. (cit. 2016-12-13). (<http://www.cincinnati.com/story/news/politics/elections/2016/10/31/ohio-campaigns-s-trump-energy-vs-clinton-machine/92903980/>).

CitizensForTrump.com. 2016a. Handcuffs for Hillary - Lock her up for treachery. (cit. 2016-12-13). (<http://citizensfortrump.com/handcuffs-for-hillary/>).

CitizensForTrump.com. 2016b. Pledge your vote. (cit. 2016-12-13). (<http://citizensfortrump.com/pledge-your-vote/>).

CNN.com. 2016a. Conservative grassroots focus down ballot, not on Trump. (cit. 2016-12-13). (<http://edition.cnn.com/2016/09/29/politics/conservative-grassroots-trump-ground-game/>).

CNN.com. 2016b. The final get-out-the-vote flurry begins. (cit. 2016-12-13). (<http://edition.cnn.com/2016/11/04/politics/get-out-the-vote-efforts-2016-election/>).

DigitalTrends.com. 2016. Field the Bern is Bernie Sanders' official app for tracking campaign support. (cit. 2016-12-13). (<http://www.digitaltrends.com/mobile/bernie-sanders-app/>).

Facebook.com. 2016. Hillary for America. (cit. 2016-12-13). (<https://www.facebook.com/pg/HillaryForAmerica/videos/>).

FoxNews.com. 2016. Self-recruited Trump volunteers break mold for how campaigns are run. (cit. 2016-12-13). (<http://www.foxnews.com/politics/2016/11/03/self-recruited-trump-volunteers-break-mold-for-how-campaigns-are-run.html>).

France24.com. 2016. Trump's get-out-the-vote effort not even close to Clinton's experts say. (cit. 2016-12-13). (<http://www.france24.com/en/20161106-trumps-weak-ground-game-may-prove-fatal>).

HillaryClinton.com. 2016. Call tool. (cit. 2016-10-20). (<https://www.hillaryclinton.com/calls/>).

HuffingtonPost.com. 2013. James Carville Joins Hillary Clinton Super PAC. (cit. 2016-12-13). (http://www.huffingtonpost.com/2013/04/04/james-carville-hillary-clinton_n_3013641.html).

iDNES.cz. 2012. Zeman: Žádné peníze od ruského Luoilu, sázím na drobné obamovské dary. (cit. 2016-12-13). (http://zpravy.idnes.cz/rozhovor-s-prezidentskym-kandidatem-milosem-zemanem-pda-/domaci.aspx?c=A120516_210345_domaci_kop).

LionsOfTrump.net. 2016. About. (cit. 2016-12-13). (<http://lionsoftrump.net/about/>).

Mashable.com. 2016. Presidential campaigns are relying on apps to help solicit volunteers and court voters. (cit. 2016-12-13). (<http://mashable.com/2016/09/15/clinton-trump-campaign-digital-outreach/#LY6Uziwshmq4>).

NetrootsNation.org. 2014. Q&A with Howard Dean: 10 Years Since the Campaign. (cit. 2016-12-13). (http://www.netrootsnation.org/nn_events/nn-14/qa-with-howard-dean-10-years-since-the-campaign/).

NewYorker.com. 2016. Trump and the truth: the rigged election. (cit. 2016-12-13). (<http://www.newyorker.com/news/news-desk/trump-and-the-truth-the-rigged-election>).

NPR.org. 2016. RNC Hires Staff To Supplement Trump's Lacking Ground Game In Critical States. (cit. 2016-12-13). (<http://www.npr.org/2016/09/02/492434914/rnc-hires-staff-to-supplement-trumps-lacking-ground-game-in-critical-states>).

NYTimes.com. 2016a. Donald Trump's Campaign Asks Volunteers to Sign Confidentiality Agreements. (cit. 2016-12-13). (<http://www.nytimes.com/live/primary-elections-march-15/trump-4/>).

NYTimes.com. 2016b. Fueled by Small Donations, Donald Trump Makes Up Major Financial Ground. (cit. 2016-12-13). (http://www.nytimes.com/2016/08/04/us/politics/trump-fundraising.html?_r=0).

PJVoice.org. 2016. Hillary's Three Million Stronger Initiative Brings Her Back to Philly. (cit. 2016-12-14). (<http://pjvoice.org/2016/08/16/hillary-leads-philadelphia-voter-drive/#.WFGLYbLhCUk>).

Politico.com. 2016. Meet the Vigilantes Who Patrol Trump's Rallies. (cit. 2016-12-13). (<http://www.politico.com/magazine/story/2016/04/donald-trump-2016-vigilante-security-213847>).

PoliticusUSA.com. 2016. Grassroots Rising: Hillary Clinton Has Her Best Fundraising Month with Small Donors. (cit. 2016-12-13). (<http://www.politicususa.com/2016/03/02/hillary-clinton-grassroots-fundraising-month-campaign.html>).

Telegraph.co.uk. 2008. Barack Obama's grassroots campaign was unprecedented. (cit. 2016-12-13). (<http://www.telegraph.co.uk/comment/personal-view/3563300/Barack-Obamas-grassroots-campaign-was-unprecedented.html>).

Telegraph.co.uk. 2016. Magic Modi uses hologram to address dozens of rallies at once. (cit. 2016-12-13). (<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/india/10803961/Magic-Modi-uses-hologram-to-address-dozens-of-rallies-at-once.html>).

TheGuardian.com. 2016a. Trump claims cheating is only way he can lose Pennsylvania. (cit. 2016-12-13). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/aug/13/donald-trump-claims-cheating-is-only-way-he-can-lose-pennsylvania>).

TheGuardian.com. 2016b. Trump loyalists plan own exit poll amid claims of rigged election. (cit. 2016-12-13). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/oct/20/citizens-for-donald-trump-exit-poll-roger-stone-rigged-election-claim>).

TheGuardian.com. 2016c. Specter of election day violence looms as Trump spurs vigilante poll watchers. (cit. 2016-12-13). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/05/election-day-violence-donald-trump-poll-watchers>).

Time.com. 2015. Inside Hillary Clinton's Grassroots Campaign. (cit. 2016-12-13). (<http://time.com/3927384/hillary-clinton-grassroots-campaign/>).

VanityFair.com. 2016. Uh Oh: Donald Trump Just Smashed the Small-Dollar Donation Record for Republicans. (cit. 2016-12-13). (<http://www.vanityfair.com/news/2016/09/donald-trump-small-dollar-donations-fundraising>).

WashingtonExaminer.com. 2016. Donald Trump outsources campaign operations to RNC. (cit. 2016-12-13). (<http://www.washingtonexaminer.com/article/2592453>).

WashingtonPost.com. 2013. Billionaire George Soros backs pro-Hillary Clinton super PAC. (cit. 2016-12-13). (https://www.washingtonpost.com/politics/billionaire-george-soros-backs-pro-hillary-clinton-super-pac/2013/10/24/4fbcc512-3cc8-11e3-b6a9-da62c264f40e_story.html?utm_term=.d6862ad363f5).

WashingtonPost.com. 2016. Donald Trump's campaign has spent more on hats than on polling. (cit. 2016-12-13). (https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/10/25/donald-trumps-campaign-has-spent-more-on-hats-than-on-polling/?utm_term=.3b83e4d3ec65).

Yahoo.com. 2013. Ready for Hillary: New Backers, High-Profile Endorsements Lend Legitimacy to Pro-Clinton Super PAC. (cit. 2016-12-13). (<https://www.yahoo.com/news/ready-hillary-backers-high-profile-endorsements-lend-legitimacy-141217716.html?ref=gs>).

PR a média

ABCNews.go.com. 2016. A History of the Donald Trump-Megyn Kelly Feud. (cit. 2016-10-26). (<http://abcnews.go.com/Politics/history-donald-trump-megyn-kelly-feud/story?id=36526503>).

Aktualne.cz. 2016. Jsem v šoku, nechtěl jsem nikomu ublížit, říká Čech, který natočil kolaps Hillary Clintonové. (cit. 2016-09-12). (<https://video.aktualne.cz/dvtv/jsem-v-soku-nechtel-jsem-nikomu-ublizit-rika-cech-ktery-nato/r~1a713c9a791e11e6b597002590604f2e/>).

Bloomberg.com. 2016. Candidates Make Last Ditch Ad Spending Push Across 14-State Electoral Map. (cit. 2016-11-02). (<https://www.bloomberg.com/politics/graphics/2016-presidential-campaign-tv-ads/>).

BuzzFeed.com. 2016. This Analysis Shows How Fake Election News Stories Outperformed Real News On Facebook. (cit. 2016-11-16). (https://www.buzzfeed.com/craigsilverman/viral-fake-election-news-outperformed-real-news-on-facebook?utm_term=.jm01dedmG#.rb7rgBg9Z).

CNN.com. 2016a. 'The Blacklist': Here are the media outlets banned by Donald Trump. (cit. 2016-06-14). (<http://money.cnn.com/2016/06/14/media/donald-trump-media-blacklist/>).

CNN.com. 2016b. Donald Trump ending press 'blacklist'. (cit. 2016-09-07). (<http://money.cnn.com/2016/09/07/media/donald-trump-press-blacklist-over/>).

CNN.com. 2016c. A reader's guide to absurd Clinton health conspiracies. (cit. 2016-09-14). (<http://edition.cnn.com/2016/09/13/politics/hillary-clinton-health-conspiracy-theories/>).

CNN.com. 2016d. Trump: Clinton 'doesn't have the stamina' to be president. (cit. 2016-09-27). (<http://edition.cnn.com/2016/09/27/politics/donald-trump-hillary-clinton-stamina/>).

CNN.com. 2016e. Donald Trump surprises Dr. Oz with results of recent physical. (cit. 2016-09-14). (<http://money.cnn.com/2016/09/14/media/dr-oz-donald-trump-taping/>).

CNN.com. 2016f. Trump issues defiant apology for lewd remarks -- then goes on the attack. (cit. 2016-10-08). (<http://edition.cnn.com/2016/10/07/politics/donald-trump-women-vulgar/index.html>).

CNN.com. 2016g. Melania Trump: Donald Trump was 'egged on' into 'boy talk'. (cit. 2016-10-18). (<http://edition.cnn.com/2016/10/17/politics/melania-trump-interview/>).

Economist.com. 2016. America's best hope. (cit. 2016-11-5). (<http://www.economist.com/news/leaders/21709540-why-we-would-cast-our-hypothetical-vote-hillary-clinton-americas-best-hope>).

FactCheck.org. 2016. Clinton's Email Falsehood. (cit. 2016-08-01). (<http://www.factcheck.org/2016/08/clintons-email-falsehood/>).

ForeignPolicy.com. 2016. HILLARY CLINTON FOR PRESIDENT OF THE UNITED STATES. (cit. 2016-10-09). (<http://foreignpolicy.com/2016/10/09/foreign-policy-endorses-hillary-clinton-for-president-of-the-united-states/>).

Gallup.com. 2016. Americans' Trust in Mass Media Sinks to New Low. (cit. 2016-09-14). (<http://www.gallup.com/poll/195542/americans-trust-mass-media-sinks-new-low.aspx>).

HillaryClinton.com. 2016. Hillary Clinton, Tim Kaine release additional medical information while Donald Trump defies decades-old tradition of disclosure. (cit. 2016-09-14). (<https://www.hillaryclinton.com/page/medical-information/>).

Jacksonville.com. 2016. Editorial: Trump is the change agent America needs. (cit. 2016-11-05). (<http://jacksonville.com/opinion/2016-11-04/editorial-trump-change-agent-america-needs#>).

MediaQuant.net. 2016. A Media Post-Mortem on the 2016 Presidential Election. (cit. 2016-11-14). (<http://www.mediaquant.net/2016/11/a-media-post-mortem-on-the-2016-presidential-election/>).

NBCNews.com. 2016. Fake News: How a Partying Macedonian Teen Earns Thousands Publishing Lies. (cit. 2016-12-9). (<http://www.nbcnews.com/news/world/fake-news-how-partying-macedonian-teen-earns-thousands-publishing-lies-n692451>).

NYTimes.com. 2016a. Pull on My Hair, Donald Trump Says: 'I Don't Wear a Toupee'. (cit. 2015-08-27). (<https://www.nytimes.com/politics/first-draft/2015/08/27/pull-on-my-hair-donald-trump-says-i-dont-wear-a-toupee/>).

NYTimes.com. 2016b. New York Times Endorsements Through the Ages. (cit. 2016-09-23). (<http://www.nytimes.com/interactive/2016/09/23/opinion/presidential-endorsement-timeline.html>).

NYTimes.com. 2016c. How Healthy Is Hillary Clinton? Doctors Weigh In. (cit. 2016-09-18). (<https://www.nytimes.com/2016/09/19/us/politics/hillary-clinton-health.html>).

NYTimes.com. 2016d. What Happened on Election Day. (cit. 2016-11-11). (<http://www.nytimes.com/interactive/projects/cp/opinion/election-night-2016/keep-on-fact-checking>).

NYTimes.com. 2016e. How to Know What Donald Trump Really Cares About: Look at What He's Insulting. (cit. 2016-12-6). (<http://www.nytimes.com/interactive/2016/12/06/>

upshot/how-to-know-what-donald-trump-really-cares-about-look-at-who-hes-insulting.html?smid=fb-share&_r=0).

Politico.com. 2016a. Washington Post ban is latest battle in Trump's war with the press. (cit. 2016-06-13). (<http://www.politico.com/blogs/on-media/2016/06/trumps-war-with-the-press-224285>).

Politico.com. 2016b. How McCain finally decided he couldn't stomach Trump anymore. (cit. 2016-10-08). (<http://www.politico.com/story/2016/10/mccain-trump-229380>).

PolitiFact.com. 2015. 2015 Lie of the Year: the campaign misstatements of Donald Trump. (cit. 2015-12-21). (<http://www.politifact.com/truth-o-meter/article/2015/dec/21/2015-lie-year-donald-trump-campaign-misstatements/>).

PolitiFact.com. 2016a. Fact-checking Donald Trump's claim Hillary Clinton started Obama birther movement. (cit. 2016-09-16). (<http://www.politifact.com/truth-o-meter/statements/2016/sep/16/donald-trump/fact-checking-donald-trumps-claim-hillary-clinton-/>).

PolitiFact.com. 2016b. Donald Trump's Pants on Fire claim that he 'finished' the Obama birther talk. (cit. 2016-09-16). (<http://www.politifact.com/truth-o-meter/statements/2016/sep/16/donald-trump/donald-trumps-pants-fire-claim-he-finished-obama-b/>).

PolitiFact.com. 2016c. Clinton repeats wrong claim that no other 2016 candidate pledged not to raise middle-class taxes. (cit. 2016-08-17). (<http://www.politifact.com/truth-o-meter/statements/2016/aug/17/hillary-clinton/clinton-repeats-wrong-claim-no-other-2016-candidat/>).

PolitiFact.com. 2016d. Clinton twists Trump's words on rescuing the auto industry during recession. (cit. 2016-10-18). (<http://www.politifact.com/truth-o-meter/statements/2016/oct/18/hillary-clinton/clinton-twists-trumps-words-rescuing-auto-industry/>).

Poynter.org. 2016a. Those fact-checking chyrons can't be just an anti-Trump gimmick. (2016-08-13). (<http://www.poynter.org/2016/those-fact-checking-chyrons-cant-be-just-an-anti-trump-gimmick/425712/>).

Poynter.org. 2016b. Tired of the second screen? This tool will live fact-check the debate for you. (2016-10-17). (<http://www.poynter.org/2016/tired-of-the-second-screen-this-tool-will-live-fact-check-the-debate-for-you/434813/>).

Poynter.org. 2016c. Fact-checking under President Trump. (cit. 2016-11-10). (<http://www.poynter.org/2016/fact-checking-under-president-trump/437671/>).

ReviewJournal.com. 2016. EDITORIAL: Donald Trump for president. (cit. 2016-10-22). (<http://www.reviewjournal.com/opinion/editorials/editorial-donald-trump-president>).

TheHill.com. 2016. ABC's Karl: Clinton's lack of transparency on health 'borderline deception'. (cit. 2016-09-12). (<http://thehill.com/blogs/ballot-box/presidential-races/295444-abcs-jonathan-karl-clintons-lack-of-transparency-on>).

TheStar.com. 2016. Donald Trump, who said 37 false things on Monday, calls fact checkers 'scum'. (cit. 2016-10-25). (<https://www.thestar.com/news/world/2016/10/25/donald-trump-who-said-37-false-things-on-monday-calls-fact-checkers-scum.html>).

Twitter.com. 2016a. Twitterový účet The Atlantic. (cit. 2016-10-05). (<https://twitter.com/TheAtlantic/status/783751849027461120>).

Twitter.com. 2016b. Twitterový účet Donalda Trumpa. (cit. 2016-10-07). (https://twitter.com/realDonaldTrump/status/784609194234306560?ref_src=twsrc%5Etfw).

Twitter.com. 2016b. Twitterový účet Donalda Trumpa. (cit. 2016-10-08). (<https://twitter.com/realDonaldTrump/status/784840992734064641>).

USAToday.com. 2016. USA TODAY's Editorial Board: Trump is 'unfit for the presidency'. (cit. 2016-09-29). (<http://www.usatoday.com/story/opinion/2016/09/29/dont-vote-for-donald-trump-editorial-board-editorials-debates/91295020/>).

WSJ.com. 2016a. Blue Feed, Red Feed. (cit. 2016-05-18). (<http://graphics.wsj.com/blue-feed-red-feed/>).

WSJ.com. 2016b. Presidential Debate Sets Viewership Record. (cit. 2016-09-27). (<http://www.wsj.com/articles/debate-ratings-might-break-record-1474996186>).

WSJ.com. 2016c. The Gamble of Trump. (cit. 2016-11-06). (<http://www.wsj.com/articles/the-gamble-of-trump-1478299393>).

WSJ.com. 2016d. The Costs of Clinton. (cit. 2016-11-06). (<http://www.wsj.com/articles/the-costs-of-clinton-1478213912>).

WashingtonPost.com. 2016a. One billion dollars profit? Yes, the campaign has been a gusher for CNN. (cit. 2016-10-27). (https://www.washingtonpost.com/lifestyle/style/one-billion-dollars-profit-yes-the-campaign-has-been-a-gusher-for-cnn/2016/10/27/1fc879e6-9c6f-11e6-9980-50913d68eacb_story.html?utm_term=.02c224b28c8c).

WashingtonPost.com. 2016b. Hillary Clinton's health just became a real issue in the presidential campaign. (cit. 2016-09-11). (https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/09/11/hillary-clintons-health-just-became-a-real-issue-in-the-presidential-campaign/?utm_term=.0c9c572f9b9b).

WashingtonPost.com. 2016c. Trump recorded having extremely lewd conversation about women in 2005. (cit. 2016-10-08). (https://www.washingtonpost.com/politics/trump-recorded-having-extremely-lewd-conversation-about-women-in-2005/2016/10/07/3b9ce776-8cb4-11e6-bf8a-3d26847eed4_story.html?postshare=3561475870579757&tid=ss_tw&utm_term=.655f8c66b5ea).

WashingtonPost.com. 2016d. Trump's outrageous claim that 'thousands' of New Jersey Muslims celebrated the 9/11 attacks. (cit. 2016-11-22). (https://www.washingtonpost.com/news/fact-checker/wp/2015/11/22/donald-trumps-outrageous-claim-that-thousands-of-new-jersey-muslims-celebrated-the-911-attacks/?utm_term=.646cae9981c0).

Volební spoty

Hrbková, Lenka. 2012. „Negativní kampaně.“ In: Roman, Chytilík, Otto, Eibl a Anna, Matušková. (eds.). *Teorie a metody politického marketingu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Negrine, Ralph M. a Stanyer, James. (eds.). 2007. *The political communication reader*. New York: Routledge.

NewRepublic.com. 2016. 2016 Campaign Ad Archive. (cit. 2016-3-11). (<https://newrepublic.com/political-ad-database>).

PoliticalAdvertising.co.uk. 2016. How much money was spent on TV advertising by US Presidential candidates in 2012?. (cit. 2016-31-12). (<https://politicaladvertising.co.uk/2012/11/13/how-much-money-was-spent-on-tv-advertising-by-us-presidential-candidates-in-2012/>).

PolitickyMarketing.com. 2016a. Negativní kampaně v USA: jedna reklama může zničit kampaň za miliony. (cit. 2016-31-12). (<http://politickymarketing.com/negativni-kampane-reklama-usa>).

Politickymarketing.com. 2016c. Negativní kampaň. (cit. 2016-31-12). (<http://politickymarketing.com/glossary/negativni-kampan>).

TheWeek.com. 2016. Presidential ad spending: By the numbers. (cit. 2016-30-12). (<http://theweek.com/articles/471004/presidential-ad-spending-by-numbers>).

WashingtonPost.com. 2016. Mad Money: TV ads in the 2012 presidential campaign. (cit. 2016-30-12). (<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/special/politics/track-presidential-campaign-ads-2012/>).

YouTube.com. 2015a. Blessing. (cit. 2016-2-11). (<https://www.youtube.com/watch?v=-EsDxRDEwhw>).

YouTube.com. 2015b. Defeat The Washington Machine. (cit. 2016-2-11). (https://www.youtube.com/watch?v=IUAP_WMr2fw).

YouTube.com. 2015c. Transparency Tells You A Lot. (cit. 2016-2-11). (<https://www.youtube.com/watch?v=pyS00qbTt5o>).

YouTube.com. 2015d. Getting Started. (cit. 2016-3-11). (<https://www.youtube.com/watch?v=0uY7gLZDmn4>).

YouTube.com. 2015e. Admit. (cit. 2016-3-11). (<https://www.youtube.com/watch?v=TX8AAUOGKSg>).

YouTube.com. 2016a. Choice. (cit. 2016-31-12). (<https://www.youtube.com/watch?v=qyG1EkANQeg&feature=youtu.be>).

YouTube.com. 2016b. Sees. (cit. 2016-3-11). (<https://www.youtube.com/watch?v=d6pUuUWc35E>).

YouTube.com. 2016c. Mirrors. (cit. 2016-3-11). (<https://www.youtube.com/watch?v=vHGPbl-werw>).

YouTube.com. 2016d. Donald Trump's First Ad: GREAT AGAIN TV SPOT. (cit. 2016-3-11). (<https://www.youtube.com/watch?v=itsSDhgKwhw>).

YouTube.com. 2016e. Voters Speak. (cit. 2016-4-11). (<https://www.youtube.com/watch?v=n9fqJneKTb8>).

YouTube.com. 2016f. United. (cit. 2016-4-11). (<https://www.youtube.com/watch?v=X8P2wDH4wto>).

YouTube.com. 2016g. Rebuilding America Now: It Takes Two. (cit. 2016-4-11). (<https://www.youtube.com/watch?v=gOK4i35BcXA>).

YouTube.com. 2016h. Kristi's Story. (cit. 2016-4-11). (<https://www.youtube.com/watch?v=9GTOezTVQlg>).

YouTube.com. 2016i. Tomorrow. (cit. 2017-19-1). (<https://www.youtube.com/watch?v=Z8AE7CzqCFc>).

YouTube.com. 2016j. United. (cit. 2017-19-1). (<https://www.youtube.com/watch?v=X8P2wDH4wto>).

YouTube.com. 2016k. Daisy. (cit. 2017-19-1). (<https://www.youtube.com/watch?v=Ajzcvaguk5M>).

YouTube.com. 2016l. Unfit. (cit. 2017-19-1). (<https://www.youtube.com/watch?v=k-n102EAYPA>).

Time.com. 2016. Top 10 Campaign Ads. (cit. 2016-12-19). (http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1842516_1842514_1842527,00.html).

Speechwriting

ABCNews.go.com. 2016. Eric Trump Using 'Zero' Speechwriters for RNC Speech. (cit. 2017-01-15). (<http://abcnews.go.com/Politics/eric-trump-speechwriters-rnc-speech/story?id=40727839>).

CNN.com. 2015. How to give a Donald Trump stump speech, in 12 easy steps. (cit. 2017-01-15). (<http://edition.cnn.com/2015/08/31/politics/donald-trump-stump-speech/>).

CNN.com. 2016. Trump campaign: 11 outrageous quotes. (cit. 2017-01-15). (<http://edition.cnn.com/2015/12/31/politics/gallery/donald-trump-campaign-quotes/>).

Ellis, Richard J. 2015. The Development of the American Presidency. New York: Taylor & Francis.

Facebook.com. 2016. Melania Trump: Statement on Melania Trump speech. (cit. 2017-01-15). (<https://www.facebook.com/MelaniaTrump/photos/a.326834337807.150917.263486007807/10154280878452808/?type=3&theater>).

Kveller.com. 2016. The Jewish Speech Writer Behind Michelle Obama & Hillary Clinton. (cit. 2017-01-15). (<http://www.kveller.com/the-jewish-speech-writer-behind-michelle-obama-hillary-clinton/>).

LATimes.com. 2016. Republican National Convention 2016, the final day: Donald Trump's full speech, the takeaways, the reactions. (cit. 2017-01-15). (<http://www.latimes.com/nation/politics/trailguide/la-na-republican-convention-2016-trump-trump-just-made-the-longest-nomination-1469159644-htmlstory.html>).

MacArthur, Brian. 2000. The Penguin Book of Twentieth-Century Speeches. Londýn: Penguin Books.

NBCNews.com. 2016. Donald Trump Jr.'s Speechwriter Defends Recycling Lines for RNC. (cit. 2017-01-15). (<http://www.nbcnews.com/storyline/2016-conventions/donald-trump-jr-s-speechwriter-defends-recycling-lines-rnc-n612976>).

OxfordDictionaries.com. 2016. Word of the Year 2016. (cit. 2017-01-15). (<https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016>).

Politico.com. 2015. The 10 best lines from Donald Trump's announcement speech. (cit. 2016-11-12). (<http://www.politico.com/story/2015/06/donald-trump-2016-announcement-10-best-lines-119066>).

Politico.com. 2016. Has Hillary finally found her voice?. (cit. 2017-01-15). (<http://www.politico.com/story/2016/07/hillary-clinton-messaging-225581>).

Telegraph.co.uk. 2016. Donald Trump's speechwriter Meredith Mciver admits accidentally 'cribbing' from Michelle Obama for Melania speech. (cit. 2017-01-15). (<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/20/donald-trumps-speechwriter-meredith-mciver-admits-accidentally-c/>).

Time.com. 2015. Here's Donald Trump's presidential Announcement Speech. (cit. 2016-11-12). (<http://time.com/3923128/donald-trump-announcement-speech/>).

Time.com. 2016. Who Is Melania Trump's Speech Writer Meredith Mciver?. (cit. 2017-01-15). (<http://time.com/4415378/meredith-mciver-donald-trump-speech/>).

USAToday.com. 2016a. Was Trump's speech the longest ever?. (cit. 2017-01-15). (<http://www.usatoday.com/story/news/politics/onpolitics/2016/07/21/donald-trump-longest-convention-speech/87425842/>).

USAToday.com. 2016b. Clinton's best speech may have been her last as a politician. (cit. 2017-01-15). (<http://www.usatoday.com/story/news/politics/onpolitics/2016/11/10/clinton-concession-speech/93578822/>).

Vox.com. 2016. Hillary Clinton's DNC speech transcript: "We are clear-eyed about what our country is up against. But we are not afraid." (cit. 2017-01-15). (<http://www.vox.com/policy-and-politics/2016/7/28/12319246/read-hillary-clinton-dnc-speech-2016-democratic-convention>).

WashingtonPost.com. 2016. Michelle Obama gave the best speech of the Democratic National Convention. (cit. 2017-01-15). (https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/07/29/the-5-best-speeches-of-the-democratic-national-convention/?utm_term=.66fbc91c34d9).

WSJ.com. 2016. The Speechwriter Behind Donald Trump's Republican Convention Address. (cit. 2017-01-15). (<http://www.wsj.com/articles/the-speechwriter-behind-donald-trumps-republican-convention-address-1469093401>).

YourDictionary.com. 2016. Donald Trump's 20 Most Frequently Used Words Read. (cit. 2017-01-15). (<http://www.yourdictionary.com/slideshow/donald-trump-20-most-frequently-used-words.html>).

YouTube.com. 2016a. Donald Trump's full victory speech. (cit. 2017-01-15). (<https://www.youtube.com/watch?v=pMgjwBgCZlw>).

YouTube.com. 2016b. Hillary Clinton FULL Concession Speech. (cit. 2017-01-15). (<https://www.youtube.com/watch?v=khK9flgoNjQ>).

Debaty - analýza výstupů v televizi

CNBC.com. 2016a. Debate commission: Yes, there were 'issues' with Donald Trump's mic after all. (cit. 2017-01-10). (<http://www.cnbc.com/2016/10/01/debate-commission-yes-there-were-issues-with-donald-trumps-mic-after-all.html>).

CNBC.com. 2016b. Vote: Who won the first presidential debate?. (cit. 2017-01-10). (<http://www.cnbc.com/2016/09/26/vote-who-won-the-first-presidential-debate.html>).

CNN.com. 2016a. Exit polls. (cit. 2017-01-10). (<http://edition.cnn.com/election/results/exit-polls/national/president/>).

CNN.com. 2016b. Debate breaks record as most-watched in U.S. history. (cit. 2017-01-10). (<http://money.cnn.com/2016/09/27/media/debate-ratings-record-viewership/>).

CNN.com. 2016c. Hillary Clinton swipes at Donald Trump over microphone complaint. (cit. 2017-01-10). (<http://edition.cnn.com/2016/09/27/politics/hillary-clinton-donald-trump-broken-mic-debate/>).

CNN.com. 2016d. Post-debate poll: Hillary Clinton takes round one. (cit. 2017-01-10). (<http://edition.cnn.com/2016/09/27/politics/hillary-clinton-donald-trump-debate-poll/>).

CNN.com. 2016e. Pence, Kaine get smallest audience for VP debate since 2000. (cit. 2017-01-10). (<http://money.cnn.com/2016/10/05/media/vice-presidential-debate-ratings/>).

FiveThirtyEight.com. 2016. Who will win the presidency?. (cit. 2017-01-10). (https://projects.fivethirtyeight.com/2016-election-forecast/?ex_cid=rrpromo).

Fortune.com. 2016. Vote Now: Who Won the First Presidential Debate Between Hillary Clinton and Donald Trump?. (cit. 2017-01-10). (<http://fortune.com/2016/09/26/presidential-debate-donald-trump-hillary-clinton-poll/>).

HollywoodReporter.com. 2016. First Presidential Debate Breaks Twitter Record. (cit. 2017-01-10). (<http://www.hollywoodreporter.com/news/first-presidential-debate-breaks-twitter-932779>).

HuffingtonPost.com. 2016a. Americans Call Clinton, Trump The Worst Nominees In 40 Years. (cit. 2017-01-10). (http://www.huffingtonpost.com/entry/clinton-trump-popularity_us_57cf1b24e4b0a48094a60f1b).

HuffingtonPost.com. 2016b. Donald Trump Accuses Lester Holt Of Bias In First Debate. (cit. 2017-01-10). (http://www.huffingtonpost.com/entry/donald-trump-attacks-lester-holt_us_57ea5510e4b024a52d2a6852).

Inc.com. 2016. The 5 Biggest Body Language Fails of the Presidential Debate (and 1 Brilliant Subconscious Cue). (cit. 2017-01-10). (<http://www.inc.com/minda-zetlin/5-biggest-body-language-fails-of-the-presidential-debate.html>).

NBCNews.com. 2016. The Presidential Debates. (cit. 2017-01-10). (<http://www.nbcnews.com/storyline/2016-presidential-debates>).

NYTimes.com. 2016a. At 84 Million Viewers, Debate Was the Most-Watched Ever. (cit. 2017-01-10). (http://www.nytimes.com/2016/09/28/business/media/at-nearly-84-million-viewers-debate-may-be-the-most-watched-ever.html?_r=0).

NYTimes.com. 2016b. Trump Sniffles at the Debate, and the Internet Plays Doctor. (cit. 2017-01-10). (<http://www.nytimes.com/2016/09/28/us/politics/trump-sniffles-first-2016-debate.html>).

Politico.com. 2016a. First Trump-Clinton debate is the most-watched debate of all time. (cit. 2017-01-10). (<http://www.politico.com/blogs/on-media/2016/09/first-trump-clinton-debate-smashes-ratings-records-228788>).

Politico.com. 2016b. Five takeaways from the final debate of 2016. (cit. 2017-01-10). (<http://www.politico.com/story/2016/10/hillary-clinton-donald-trump-debate-230067>).

Reuters.com. 2016a. Debates to help half of U.S. voters decide between Clinton, Trump: poll. (cit. 2017-01-10). (<http://www.reuters.com/article/us-usa-election-poll-debate-idUSKCN11W0AS>).

Reuters.com. 2016b. U.S. vice presidential debate watched by 37 million on TV. (cit. 2017-01-10). (<http://www.reuters.com/article/us-usa-election-debate-ratings-idUSKCN1251MK>).

Time.com. 2010. How the Nixon-Kennedy Debate Changed the World. (cit. 2017-01-10). (<http://content.time.com/time/nation/article/0,8599,2021078,00.html>).

Time.com. 2016. Donald Trump Interrupted Hillary Clinton and Lester Holt 55 Times in the First Presidential Debate. (cit. 2017-01-10). (<http://time.com/4509790/donald-trump-debate-interruptions/>).

Twitter.com. 2016. At the #VPDebate, Mike Pence tried really, really hard to deny pretty much everything Donald Trump has said and done. Let's replay the tape:. (cit. 2017-01-10). (<https://twitter.com/HillaryClinton/status/783645247247114240>).

USPresidentialElectionNews.com. 2016. 2016 Presidential Debate Schedule. (cit. 2017-01-10). (<http://www.uspresidentialelectionnews.com/2016-debate-schedule/2016-presidential-debate-schedule/>).

YouTube.com. 2016a. The Vice-Presidential Debate: Tim Kaine And Mike Pence (Full Debate) | NBC News. (cit. 2017-01-10). (https://www.youtube.com/watch?v=mVXqNcW_HA).

YouTube.com. 2016b. The First Presidential Debate: Hillary Clinton And Donald Trump (Full Debate) | NBC News. (cit. 2017-01-10). (<https://www.youtube.com/watch?v=855Am6ovK7s&t=305s>).

Loga, vizuálno, popkultura

AdWeek.com. 2015. Is Hillary Clinton's Campaign Logo as Bad as Everyone Is Saying? Critics immediately tee off on the design. (cit. 2016-12-12). (<http://www.adweek.com/adfreak/hillary-clintons-campaign-logo-bad-everyone-saying-164035>).

Archives.gov. 2016. US Electoral College. (cit. 2016-12-12). (<https://www.archives.gov/federal-register/electoral-college/map/historic.html#2012>).

ArsTechnica.com. 2016. Bernie Sanders lawyers to Wikipedia: Take down our logo, you're violating DMCA [Updated]. (cit. 2016-12-12). (<http://arstechnica.com/tech-policy/2016/01/bernie-sanders-campaign-sends-dmca-notice-to-wikipedia-over-logos/>).

Bloomberg.com. 2015. What That Campaign Logo Is Really Saying: A Design Critique. (cit. 2016-12-12). (<https://www.bloomberg.com/politics/articles/2015-06-05/what-that-campaign-logo-is-really-saying-a-design-critique>).

BusinessInsider.com. 2015. Marco Rubio's campaign logo perplexes design experts. (cit. 2016-12-12). (<http://www.businessinsider.com/marco-rubios-campaign-logo-perplexes-design-experts-2015-4>).

BuzzFeed.com. 2016. 16 Years Ago, "The Simpsons" Predicted Donald Trump Would Be President. (cit. 2016-12-12). (<https://www.buzzfeed.com/jemimaskelley/simpsons-trump>).

CNN.com. 2015. Woman inspects Donald Trump's hair on stage. (cit. 2016-12-20). (<http://edition.cnn.com/videos/politics/2015/08/27/donald-trump-hair-sot.cnn>).

DailyMail.co.uk. 2015. Hillary Clinton's arrow misses the mark: Crude 'MS Paint' logo mocked on social media for resemblance to hospital road signs, the Cuban flag and even a Hungarian fascist party. (cit. 2016-12-12). (<http://www.dailymail.co.uk/news/article-3036301/WikiLeaks-accuses-Hillary-Clinton-stealing-innovative-Twitter-logo-design-campaign.html>).

Extensis.com. 2015. Political Campaign Logos & the Designers Who Hate Them. (cit. 2016-12-12). (<http://blog.extensis.com/fonts/political-campaign-logos-and-the-designers-who-hate-them.php>).

FAMSF.org. 2016. Fine Arts Museum of San Francisco. (cit. 2016-12-12). (<https://art.famsf.org/sites/default/files/artwork/nast/4041202109550040.jpg>).

Flickr.com. 2016. The balloon drop at the end of the Democratic convention. (cit. 2016-12-20). (<https://www.flickr.com/photos/number7cloud/28013072643>).

History.com. 2015. Election 101:How did the Republican and Democratic parties get their animal symbols?. (cit. 2016-12-12). (<http://www.history.com/news/ask-history/how-did-the-republican-and-democratic-parties-get-their-animal-symbols>).

Kinja.com. 2016. The 2016 Presidential Campaign Logos, Examined. (cit. 2016-12-12). (<http://powderroom.kinja.com/the-2016-presidential-campaign-logos-examined-1708740286>).

LogoDesignGuru.com. 2011. US Democratic and Republican Logo Designs – A Lesson in History (Update). (cit. 2016-12-12). (<http://blog.logodesignguru.com/democratic-republican-logo-designs/>).

Mic.com. 2016. Bernie Sanders Campaign: Logo, Slogan and Campaign Platform. (cit. 2016-12-12). (<https://mic.com/articles/133585/bernie-sanders-campaign-logo-slogan-and-campaign-platform#.8jb6unjEQ>).

MNGOP.com. 2016. Training the Next Generation of Community Leaders. (cit. 2016-12-12). (<http://mngop.com/republican-leadership-initiative/>).

Observer.com. 2016. Design for the Future: The 2016 U.S. Presidential Candidates' Logos, Ranked. (cit. 2016-12-12). (<http://observer.com/2015/06/the-2016-u-s-presidential-candidates-logos-ranked/>).

PitchFork.com. 2016. Kanye Producer Mike Dean Samples Trump on New Track "Grab Em By Da Pussy". (cit. 2016-12-20). (http://pitchfork.com/news/68866-kanye-producer-mike-dean-samples-trump-on-new-track-grab-em-by-da-pussy/?mbid=social_twitter).

Politico.com. 2015. Design experts trash Hillary's new logo. (cit. 2016-12-12). (<http://www.politico.com/story/2015/04/design-experts-trash-hillary-clintons-new-logo-117100>).

PussyGrabber.com. 2016. Trump's Pussy Grabber. (cit. 2016-12-20). (<http://pussygrabber.com/>).

QZ.com. 2016. It's official: Hillary Clinton's logo is actually perfect. (cit. 2016-12-12). (<http://qz.com/423037/its-official-hillary-clintons-logo-is-actually-perfect/>).

TheWeek.com. 2010. Democrats' new logo: Change you can sell?. (cit. 2016-12-12). (<http://theweek.com/articles/491073/democrats-new-logo-change-sell>).

Time.com. 2016. Twitter Is Having a Field Day With the Trump-Pence Campaign Logo. (cit. 2016-12-12). (<http://time.com/4408341/trump-pence-campaign-logo-twitter/>).

TrumpDonald.org. 2016. Trump Donald. (cit. 2016-12-20). (<http://trumpdonald.org/>).

TrumpSimulator.com. 2016. Trump's Simulator. (cit. 2016-12-20). (<http://www.trumpsimulator.com/>).

USAToday.com. 2016. Two days, two campaign logos: Trump, Pence try, try again. (cit. 2016-12-12). (<http://www.usatoday.com/story/news/politics/onpolitics/2016/07/16/trump-pence-logo-republican-president-vice-president/87179386/>).

VeracityMedia.com. 2016. Logos! in the 2016 Election. (cit. 2016-12-12). (http://www.veracitymedia.com/logos_2016election).

VH1.com. 2015. Which Presidential Candidate Is Making the Best Late-Night Talk Show Appearances?. (cit. 2016-12-20). (<http://www.vh1.com/news/210622/presidential-candidates-late-night-talk-shows/>).

Vox.com. 2016. Why red means Republican and blue means Democrat. (cit. 2016-12-20). (<http://www.vox.com/2016/9/15/12926618/why-red-means-republican-and-blue-means-democrat>).

Wired.com. 2016a. How the DNC Pulled Off That Colossal Balloon Drop. (cit. 2016-12-12). (<https://www.wired.com/2016/07/dnc-pulled-off-colossal-balloon-drop/>).

Wired.com. 2016b. Typography Is Why Jeb's Logo Is Worse Than a Piece of Crap. (cit. 2016-12-12). (<https://www.wired.com/2015/06/jeb-bush-logo-jeb/>).

YouTube.com. 2015a. Donald Trump's Phone Call with Hillary Clinton. Donald Trump Interviews Himself In the Mirror. (cit. 2016-12-10). (<https://www.youtube.com/watch?v=c2DgwPG7mAA>).

YouTube.com. 2015b. Donald Trump's Phone Call with Hillary Clinton. (cit. 2016-12-10). (<https://www.youtube.com/watch?v=ONRQZshyrPI>).

YouTube.com. 2015c. Gov. Chris Christie Went on an Ice Cream Run with Mitt Romney, Marco Rubio. (cit. 2016-12-10). (<https://www.youtube.com/watch?v=yFVMAkX0mWU>).

YouTube.com. 2015d. Jeb Gets His Trump On. (cit. 2016-12-20). (<https://www.youtube.com/watch?v=qmGflkMYi5k>).

YouTube.com. 2015e. GOP Debate Cold Open - SNL. (cit. 2016-12-20). (<https://www.youtube.com/watch?v=r0Th70moeuc>).

YouTube.com. 2015f. Democratic Debate Cold Open - SNL. (cit. 2016-12-20). (<https://www.youtube.com/watch?v=pfmwGAd1L-o>).

YouTube.com. 2015g. Hillary Clinton Bar Talk - SNL. (cit. 2016-12-12). (<https://www.youtube.com/watch?v=6Jh2n5ki0KE>).

YouTube.com. 2015h. Donald Trump Monologue - SNL. (cit. 2016-12-12). (<https://www.youtube.com/watch?v=PklzSLkYnGc>).

YouTube.com. 2015i. Cut for Time: Donald Trump's Hair - SNL. (cit. 2016-12-20). (<https://www.youtube.com/watch?v=RHq8O0ievbo>).

YouTube.com. 2015j. The Daily Show with Trevor Noah - Donald Trump: America's African President. (cit. 2016-12-20). (<https://www.youtube.com/watch?v=2FPrJxTvqdQ>).

YouTube.com. 2016. Donald Trump: Last Week Tonight with John Oliver (HBO). (cit. 2016-12-20). (https://www.youtube.com/watch?v=DnpO_RTSNmQ).

Image, rodina, móda, hobbies

ABCNews.go.com. 2016. The Story Behind Donald Trump's New Hat. (cit. 2017-01-15). (<http://abcnews.go.com/Politics/story-donald-trumps-hat/story?id=32646902>).

Aktualne.cz. 2016. Trumpová neukradla Obamové jen proslov, ale i rodinu. Internet se baví projevem možné první dámy. (cit. 2016-10-31). (<https://magazin.aktualne.cz/vratte-mi-muj-projev-zada-obamova-internet-se-bavi-ukradenym/r~7035a4ae4d8b11e682470025900fea04/?redirected=1477906723>).

BBC.com. 2014. What the colour of your tie says about you. (<http://www.bbc.com/capital/story/20140827-the-psychology-of-tie-colours>).

BBC.com. 2016. US election: Why is Clinton's foundation so controversial?. (cit. 2016-09-13). (<http://www.bbc.com/news/election-us-2016-37168505>).

BusinessOfFashion.com. 2016. Styling Politicians in the Age of Image Wars. (cit. 2016-12-09). (<https://www.businessoffashion.com/articles/intelligence/styling-politicians-donald-trump-theresa-may-hillary-clinton>).

CBSNews.com. 2016. Melania Trump wears "pussy bow" to second debate. (cit. 2017-01-15). (<http://www.cbsnews.com/news/melania-trump-inadvertently-wears-pussy-bow-to-second-presidential-debate/>).

CNBC.com. 2016. This is why Hillary Clinton wore a \$12,000 Armani jacket. (cit. 2016-10-10). (<http://www.cnn.com/2016/06/09/this-is-why-hillary-clinton-wore-a-12000-armani-jacket.html>).

CNN.com. 2016a. Trump pick shows power of family brain trust. (cit. 2016-09-07). (<http://edition.cnn.com/2016/07/14/politics/donald-trump-mike-pence-vice-president-children/>).

CNN.com. 2016b. Ivanka Trump, a champion for women?. (cit. 2016-09-06). (<http://edition.cnn.com/2016/07/24/opinions/ivanka-trump-hillary-clinton-womens-rights-rowe-finkbeiner/>).

CNN.com. 2016c. Bill Clinton embraces role of political spouse. (cit. 2016-09-13). (<http://edition.cnn.com/2016/07/26/politics/bill-clinton-democratic-convention-speech/>).

CNN.com. 2016d. GOP rivals: Rubio's boots were made for talking. (cit. 2016-09-13). (<http://edition.cnn.com/2016/01/06/politics/marco-rubio-boots-rand-paul-jeb-bush/>).

CNN.com. 2016e. Hillary Clinton's 'Pantsuit Nation' suits up for Election Day. (cit. 2016-12-12). (<http://edition.cnn.com/2016/11/06/politics/pantsuit-nation-trnd/>).

DailyWire.com. 2016. HOW MUCH Did Hillary's Wardrobe Cost? WHAT?!. (cit. 2017-01-15). (<http://www.dailywire.com/news/6330/how-much-did-hillarys-wardrobe-cost-what-amanda-prestigiacom>).

FT.com. 2016. Donald Trump's bad case of big suit syndrome. (cit. 2016-11-02). (<https://www.ft.com/content/ceb4a17c-1de5-11e6-a7bc-ee846770ec15>).

Glamour.com. 2016. The \$2,190 White Dress Melania Trump Wore at the Republican National Convention Sold Out in an Hour. (cit. 2016-11-23). (<http://www.glamour.com/story/melania-trump-dress-republic-national-convention-sold-out-in-an-hour>).

GlobalPolitics.cz. 2014. Co je a co není personalizace politiky. (cit. 2016-08-29). (<http://www.globalpolitics.cz/clanky/co-je-a-co-neni-personalizace-politiky>).

Globe24.cz. 2016. Syrští uprchlíci jsou jako otrávené bonbóny, napsal Trump junior. Nechutné, zuří demokracie. (cit. 2016-10-06). (<http://globe24.cz/svet/15093-syrsti-uprchlici-jsou-jako-otravene-bonbony-napsal-trump-junior-nechutne-zuri-demokracie>).

GQ-Magazine.co.uk. 2016. Why it matters that Donald Trump wears Brioni suits. (cit. 2016-12-11). (<http://www.gq-magazine.co.uk/article/donald-trump-brioni-suits>).

HarpersBazaar.com. 2016. HILLARY CLINTON WORE RED, WHITE AND BLUE FOR HER DEBATE PANTSUITS. (cit. 2017-01-15). (<http://www.harpersbazaar.com/fashion/trends/news/a18336/hillary-clinton-presidential-debate-pantsuits/>).

HuffingtonPost.com. 2016. Not A Joke: Melania Trump Wore A 'Pussy Bow' Blouse To The Debate. (cit. 2016-11-24). (http://www.huffingtonpost.com/entry/melania-trump-pussy-bow_us_57fb127de4b068ecb5dfc1bd).

iDnes.cz. 2016a. Kdo bude Trumpovou první dámou? Manželka tápe, zastínila ji dcera Ivanka. (cit. 2016-09-06). (http://zpravy.idnes.cz/melania-trump-profil-0rw-/zahranicni.aspx?c=A160722_142913_zahranicni_aba).

iDnes.cz. 2016b. Trumpova žena čelí podezření, že svůj projev okopírovala od Obamové. (cit. 2016-09-06). (http://zpravy.idnes.cz/melanie-trumpova-prezident-projev-dtv-/zahranicni.aspx?c=A160719_085317_zahranicni_ert).

Kasl Kollmannová, Denisa. 2012. Zveřejněné soukromí. Utváření obrazu soukromého života politiků v médiích. Brno: CDK.

Latimes.com. 2016. Why young feminists are choosing Bernie Sanders over Hillary Clinton. (cit. 2016-11-10). (<http://www.latimes.com/politics/la-na-clinton-millennial-women-20160203-story.html>).

Lidovky.cz. 2016. Před posledním duelem v USA: Clintonová prý podporuje teroristy, Trump vidí samé manipulace. (2016-10-21). (http://www.lidovky.cz/pred-poslednim-duelem-v-usa-clintonova-pry-podporuje-teroristy-trump-vidi-same-manipulace-ghp-/zpravy-svet.aspx?c=A161019_161025_ln_zahranici_fas).

NYMag.com. 2016. Talking to Hillary Clinton's Hairstylist About Work-Life Balance. (cit. 2016-09-10). (<http://nymag.com/thecut/2016/07/hillary-clinton-haircut-hair-stylist-isabelle-goetz.html>).

NYPost.com. The surprising strategy behind Hillary Clinton's designer wardrobe. (cit. 2016-10-10). (<http://nypost.com/2016/06/05/hillarys-extravagant-campaign-wardrobe-costs-at-least-200k/>).

NYTimes.com. 2015. This woman is in charge of shaping Hillary Clinton's image. (cit. 2016-10-10). (http://www.nytimes.com/2015/04/05/style/this-woman-is-in-charge-of-shaping-hillary-clintons-image.html?_r=0).

NYTimes.com. 2016a. Marco Rubio's shiny boots stir up the presidential race. (cit. 2016-09-10). (<http://www.nytimes.com/2016/01/08/us/politics/marco-rubios-shiny-boots-stir-up-the-presidential-race.html>).

NYTimes.com. 2016b. Foundation Ties Bedevil Hillary Clinton's Presidential Campaign. (cit. 2016-09-12). (http://www.nytimes.com/2016/08/21/us/politics/hillary-clinton-presidential-campaign-charity.html?_r=1).

People.com. 2016a. Hillary Clinton Consults Vogue's Anna Wintour for Fashion Advice on the Campaign Trail. (cit. 2017-01-15). (<http://people.com/style/hillary-clinton-consults-anna-wintour-fashion-advice/>).

People.com. 2016b. 5 Things We Learned When PEOPLE Sat Down with the Whole Trump Family. (cit. 2016-09-07). (<http://www.people.com/article/donald-trump-family-campaign-people-interview>).

Politico.com. 2016. Cruz camp mocks Rubio's high-heeled booties. (cit. 2016-09-13). (<http://www.politico.com/story/2016/01/ted-cruz-marco-rubio-boots-tweet-217388>).

Racked.com. 2016. A Closer Look at Debate Makeup. (cit. 2016-11-15). (<http://www.racked.com/2016/10/20/13344834/debate-makeup-clinton-trump-lipstick-orange>).

Reflex.cz. 2016. Velká fotogalerie: Kdo jsou a co dělají děti Donalda Trumpa. (cit. 2016-09-10). (<http://www.reflex.cz/clanek/zpravy/72834/velka-fotogalerie-kdo-jsou-a-co-delaji-deti-donald-trumpa.html>).

Rozhlas.cz. 2016. Uprchlíci jako otrávené bonbony. Ovčáček si půjčil přirovnání od Trumpova syna. (cit. 2016-10-06). (http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/uprchlici-jako-otravene-bonbony-ovcacek-si-pujcil-prirovnani-od-trumpova-syna--1652396).

Stone, Roger a Hunt, Saint John. 2016. Jeb! and the Bush Crime Family: The Inside Story of an American Dynasty. New York: Skyhorse Publishing.

Telegraph.co.uk. 2016. Meet Nina McLemore, the designer behind Hillary Clinton's rules of power dressing. (cit. 2016-11-12). (<http://www.telegraph.co.uk/fashion/people/meet-nina-mclemore-the-designer-behind-hillary-clintons-rules-of/>).

TheBlaze.com. 2015. Watch the Christmas Parody Infomercial the Ted Cruz Campaign Has Paid to Air During 'SNL'. (cit. 2015-12-24). (<http://www.theblaze.com/stories/2015/12/19/watch-the-christmas-parody-infomercial-the-ted-cruz-campaign-has-paid-to-air-during-saturday-night-live/>).

TheGuardian.com. 2016. Bill Clinton delivers deeply personal speech in support of Hillary - video. (cit. 2016-10-31). (<https://www.theguardian.com/us-news/video/2016/jul/27/bill-clinton-hillary-clinton-video>).

Thompson, John B. 2004. Média a modernita: sociální teorie médií. Praha: Karolinum.

Time.com. 2016a. How Donald Trump's Clothes Reinforce His Campaign. (cit. 2017-01-15). (<http://time.com/4439204/donald-trump-fashion/>).

Time.com. 2016b. A Reader's Guide to Donald Trump's Family. (cit. 2016-09-10). (<http://time.com/4317678/donald-trump-family-ivanka-melania/>).

USAToday.com. 2016a. Bernie Sanders' suit becomes 'The Dress' of 2016. (cit. 2016-09-10). (<http://www.usatoday.com/story/news/politics/onpolitics/2016/03/09/what-color-is-bernie-sanders-suit/81563848/>).

USAToday.com. 2016b. Bill Clinton makes a special case to convention: For his wife. (cit. 2016-09-13). (<http://www.usatoday.com/story/news/politics/elections/2016/07/26/bill-clinton-speech-democratic-convention/87582692/>).

VanityFair.com. 2016. How much do Marco Rubio's boots cost?. (cit. 2016-09-13). (<http://www.vanityfair.com/news/2016/01/marco-rubio-boots>).

WashingtonPost.com. 2016. Bernie Sanders's suit was black. Why a brown suit might have been a problem. (cit. 2016-09-10). (https://www.washingtonpost.com/news/reliable-source/wp/2016/03/10/bernie-sanderss-suit-was-black-why-a-brown-suit-might-have-been-a-problem/?utm_term=.3f31c850244c).

Endorsement

BusinessInsider.com. 2016. Celebrities react to Donald Trump's presidential victory with shock and horror. (cit. 2016-11-21). (<http://www.businessinsider.com/celebrities-react-to-donald-trump-presidential-election-win-2016-11/#kristen-bell-10>).

CNN.com. 2016. Kasich votes McCain instead of Trump. (cit. 2016-11-19). (<http://edition.cnn.com/2016/10/31/politics/john-kasich-donald-trump-john-mccain-endorsement/>).

CNN.com. 2016a. Defiant Ted Cruz stands by refusal to endorse Trump after being booed during convention speech. (cit. 2016-11-19). (<http://edition.cnn.com/2016/07/20/politics/ted-cruz-republican-convention-moment/>).

CNN.com. 2016b. Ted Cruz endorses Donald Trump. (cit. 2016-11-19). (<http://edition.cnn.com/2016/09/23/politics/ted-cruz-endorses-donald-trump/index.html>).

CNN.com. 2016c. 88 former military leaders write letter backing Donald Trump for president. (cit. 2016-11-19). (<http://edition.cnn.com/2016/09/06/politics/donald-trump-military-leaders-endorsement-letter/index.html>).

CNN.com. 2016d. LeBron James endorses Hillary Clinton. (cit. 2016-11-19). (<http://edition.cnn.com/2016/10/02/politics/lebron-james-endorses-hillary-clinton/>).

CNN.com. 2016e. Kanye West: I didn't vote but if I did, 'I would have voted for Trump'. (cit. 2016-11-21). (<http://edition.cnn.com/2016/11/18/entertainment/kanye-west-donald-trump-trnd/index.html>).

DailyMail.co.uk. 2016. 'I got your blue state right here': Ted Nugent grabs his crotch during bizarre appearance at Trump rally - two days after GOP nominee made fun of Hillary Clinton's celebrity endorsements. (cit. 13-11-2016). (<http://www.dailymail.co.uk/news/article-3911838/Ted-Nugent-grabs-crotch-Trump-rally.html>).

Inquisitr.com. 2016. Madonna promises oral sex to anyone who will vote Hillary Clinton. (cit. 2016-11-19). (<http://www.inquisitr.com/3613507/madonna-promises-oral-sex-to-anyone-who-will-vote-hillary-clinton-warning-explicit-language/>).

NYMag.com. 2016. Brand-New Trump Supporter Ted Cruz Is Having a Terrible Weekend. (cit. 2016-12-17). (<http://nymag.com/daily/intelligencer/2016/10/trump-supporter-ted-cruz-is-having-a-terrible-weekend.html>).

NYTimes.com. 2016. Hillary Clinton for President. (cit. 2016-11-19). (http://www.nytimes.com/2016/09/25/opinion/sunday/hillary-clinton-for-president.html?_r=1).

Politico.com. 2016. Trump accuses Cruz's father of helping JFK's assassin. (cit. 2016-12-17). (<http://www.politico.com/blogs/2016-gop-primary-live-updates-and-results/2016/05/trump-ted-cruz-father-222730>).

Slate.com. 2016. Arizona Republic Backs First Democrat in 126-Year History With Mic Drop Endorsement of Hillary Clinton. (cit. 2016-11-19). (http://www.slate.com/blogs/the_slatest/2016/09/27/arizona_republic_writes_mic_drop_endorsement_of_hillary_clinton.html).

TheAtlantic.com. 2016. Which Republicans Oppose Donald Trump? A Cheat Sheet. (cit. 2016-12-17). (<http://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/11/where-republicans-stand-on-donald-trump-a-cheat-sheet/481449/>).

Time.com. 2016. The KKK's Newspaper's Has Endorsed Donald Trump. (cit. 2016-12-17). (<http://time.com/4554829/trump-campaign-denounces-kkk-newspapers-support/>).

VoteSmart.org. 2016. Hillary Clinton's Ratings and Endorsements. (cit. 2016-11-19). (<https://votesmart.org/candidate/evaluations/55463/hillary-clinton#.WDAajiRbhV1>).

WashingtonPost.com. 2016a. Three dozen Republicans have now called for Donald Trump to drop out. (cit. 2016-12-17). (https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/10/07/the-gops-brutal-responses-to-the-new-trump-video-broken-down/?utm_term=.a68ef67072cb).

WashingtonPost.com. 2016b. The story behind President Obama's half brother Malik, whom Trump invited to tonight's debate. (cit. 2016-11-19). (<https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/10/19/the-story-behind-president-obamas-half-brother-malik-who-trump-invited-to-tonights-debate/>).

YouTube.com. 2008. Yes We Can. (cit. 2016-11-19). (<https://www.youtube.com/watch?v=jjXyqcx-mYY>).

YouTube.com. 2016a. Cruz Commander. (cit. 2016-11-19). (<https://www.youtube.com/watch?v=0i-9D92bzu8>).

YouTube.com. 2016b. Celebrities out in Full Force at the DNC. (cit. 2016-11-19). (<https://www.youtube.com/watch?v=dHOEpakJE70>).

YouTube.com. 2016c. IMPORTANT. (cit. 2016-11-19). (https://www.youtube.com/watch?v=nRp1CK_X_Yw).

YouTube.com. 2016d. SAVE THE DAY Response. (cit. 2016-11-19). (<https://www.youtube.com/watch?v=jHLdYuzXqPI>).

YouTube.com. 2016e. FULL Robert De Niro Statement Trashing Donald Trump. (cit. 2016-11-19). (<https://www.youtube.com/watch?v=-Q-ZyW9bz5c&feature=youtu.be>).

Offline média

Cvrkal, M. Boeing 757 Donalda Trumpa. Letectví + Kosmonautika. Bratislava, 2016, 92(12), 47.

Pro-Canada, anti-Clinton-Trump billboard a good gag for house sales. The Post and Courier. 2016 [online]. [cit. 2017-01-17]. Dostupné z: http://www.postandcourier.com/politics/pro-canada-anti-clinton-trump-billboard-a-good-gag-for/article_4c38b490-7b2e-5552-8d87-0a14e04be797.html

Top 10 facts About Donald Trump's Boeing 757. 2016. In: Aviationcv.com [online]. [cit. 2017-01-08]. Dostupné z: <https://www.aviationcv.com/aviation-blog/2016/facts-donald-trumps-boeing-757>

This Danish ad throws Donald Trump under the bus. CNN. 2016. [online]. [cit. 2017-01-17]. Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2016/10/28/politics/trump-bus-denmark-trnd/>

Tracking the 2016 Presidential Money Race. BloombergPolitics. 2016a [online]. [cit. 2017-01-17]. Dostupné z: <https://www.bloomberg.com/politics/graphics/2016-presidential-campaign-fundraising/>

Trump Spends Heavily on Direct Mail to Win Mom-and-Pop Donors. BloombergPolitics. 2016b. [online]. [cit. 2017-01-17]. Dostupné z: <https://www.bloomberg.com/politics/articles/2016-10-16/trump-spends-heavily-on-direct-mail-to-win-mom-and-pop-donors>

Trump Winning Ohio, One Yard Sign at a Time. TruthFeed. 2016 [online]. [cit. 2017-01-17]. Dostupné z: <http://truthfeed.com/trump-winning-ohio-one-yard-sign-at-a-time/26983/>

Hillary Clinton Begins Traveling With Press Corps on 'Hill Force One' Plane. ABCNews.com [online]. [cit. 2017-01-08]. Dostupné z: <http://abcnews.go.com/Politics/hillary-clinton-start-travelling-press-corps-larger-aircraft/story?id=41813361>

Digitální marketing

AdAge.com. 2015. 2016 Election Digital Ad Spending Will Break \$1 Billion. (cit. 2017-01-05). (<http://adage.com/article/digital/2016-election-digital-spend-break-1-billion/299992/>).

AfterDawn.com. 2008. Vote for Obama ads sighted in 'Burnout Paradise'. (cit. 2016-12-12). (http://www.afterdawn.com/news/article.cfm/2008/10/14/vote_for_obama_ads_sighted_in_burnout_paradise).

ApexDigitalMedia.com. 2016. How Digital Advertising Helped Trump Win the 2016 Election. (cit. 2016-11-20). (<https://apexdigitalmedia.com/digital-advertising-trump-2016-election/>).

Blog.bloxxter.cz. 2014. Definice: Co je SEO - optimalizace pro vyhledávače?. (cit. 2016-11-21). (<http://blog.bloxxter.cz/definice-co-je-seo/>).

Blog.searchmetrics.com. 2016. Clinton vs Trump 2016: SEO and Content Performance in the US Presidential Election Campaign. (cit. 2016-11-19). (<http://blog.searchmetrics.com/us/2016/11/07/clinton-trump-seo-content-performance/>).

Bloomberg.com. 2016. Donald Trump Bets Big on Online Advertising. (cit. 2016-11-10). (<http://www.bloomberg.com/politics/articles/2016-08-21/donald-trump-bets-big-on-online-advertising>).

CampaignsAndElections.com. 2017. Digital Ad Spending Tops Estimates. (cit. 2017-01-12). (<https://www.campaignsandelections.com/campaign-insider/digital-ad-spending-tops-estimates>).

CBSNews.com. 2016. Donald Trump ups ad spending to \$140M, expands into 3 more states. (cit. 2016-11-23). (<http://www.cbsnews.com/news/donald-trump-ups-ad-spending-to-140m-expands-into-3-more-states/>).

CrowdExpert.com. 2014. How Political Crowdfunding Killed Traditional Campaign Financing. (cit. 2017-01-12). (<http://crowdexpert.com/articles/crowdfunding-in-politics/>).

DetroitNews.com. 2016. To reach millennials, Clinton reserves digital ad time. (cit. 2016-11-12). (<http://www.detroitnews.com/story/news/politics/2016/09/22/campaign-clinton-digital-ads/90825552/>).

DMNews.com. 2016. Donald Trump Social Media Trending Replaces Ad Spending. (cit. 2016-11-18). (<http://www.dmnews.com/social-media/donald-trump-social-media-trending-replaces-ad-spending/article/523666/>).

EuroNews.com. 2016. US presidential race - will 2016 be the Snapchat Election?. (cit. 2016-11-21). (<http://www.euronews.com/2016/01/15/us-presidential-race-will-2016-be-the-snapchat-election>).

ExpandedRamblings.com. 2016. Facebook Mobile Stats (November 2016). (cit. 2016-11-23). (<http://expandedramblings.com/index.php/facebook-mobile-app-statistics/>).

FeedIT.cz. 2016. INZIO.CZ: Google má jasno. Ve vyhledávání poráží v prezidentských volbách v USA 2016 Trump Clintonovou. (cit. 2016-11-23). (<http://www.feedit.cz/wordpress/2016/11/08/inizio-cz-google-ma-jasno-ve-vyhledavani-porazi-v-prezidentskych-volbach-v-usa-2016-trump-clintonovou/>).

FuturismTechnologies.com. 2016. Impact of Digital Marketing on Us Presidential Elections 2016. (cit. 2016-11-21). (<http://www.futurismtechnologies.com/blog/impact-of-social-media-presidential-elections-2016/>).

Google.com. 2016. Google Trends. (cit. 2016-12-12). (<https://www.google.com/trends/explore?date=2015-11-08%202016-11-08&q=hillary%20clinton,donald%20trump>).

HuffingtonPost.com. 2016. Bernie Sanders Won the Most Votes Ever in a New Hampshire Presidential Primary. (cit. 2016-11-20). (http://www.huffingtonpost.com/jon-orlin/bernie-sanders-won-the-mo_b_9228324.html).

Macková, Alena. 2009. Nástroje politického marketingu v nových médiích. Brno: Masarykova univerzita.

MartechAdvisor.com. 2016. How Do the Digital Strategies Adopted by Presidential Hopefuls for 2016 US Elections Fare?. (cit. 2016-11-21). (<http://www.martechadvisor.com/articles/web-contentexperience-management/how-do-the-digital-strategies-adopted-by-presidential-hopefuls-for-2016-us-elections-fare/>).

MFishbein.com. 2016. 12 Things I Learned About Marketing From Donald Trump. (cit. 2016-11-22). (<http://mfishbein.com/marketing-donald-trump/>).

M-Journal.cz. 2016. Hillary Clinton. (cit. 2016-11-22). (http://www.m-journal.cz/files/2016%20Petr/_foto%20srpen/zob_trump%20prezidentem_8.png).

MPRCenter.org. 2013. How Obama Won the Social Media Battle in the 2012 Presidential Campaign. (cit. 2016-11-21). (<http://mprcenter.org/blog/2013/01/how-obama-won-the-social-media-battle-in-the-2012-presidential-campaign/>).

NBCNews.com. 2008. Ads for Obama Campaign: 'Its in the game'. (cit. 2016-11-13). (http://www.nbcnews.com/id/27184857/ns/technology_and_science-games/t/ads-obama-campaign-its-game/#.WDaecbLhDDd).

Nielsen.com. 2016. Election Central. (cit. 2017-01-05). (<http://www.nielsen.com/electioncentral>).

PerfectSearchMedia.com. 2016. The Overlooked Campaign: Digital Marketing in the 2016 Election. (cit. 2016-11-23). (<http://www.perfectsearchmedia.com/blog/overlooked-campaign-digital-marketing-2016-election>).

PewInternet.org. 2015. U.S. Smartphone Use in 2015. (cit. 2016-11-11). (<http://www.pewinternet.org/2015/04/01/us-smartphone-use-in-2015/>).

SlideShare.net. 2016. eMarketer Webinar: US Election 2016—Spotlight on Digital Advertising, Data and Targeting. (cit. 2017-01-05). (<http://www.slideshare.net/eMarketerInc/emarketer-webinar-us-election-2016spotlight-on-digital-advertising-data-and-targeting>).

Socialbakers.com. 2017. Facebook statistics directory. (cit. 2017-01-05). (<https://www.socialbakers.com/statistics/facebook/>).

Statista.com. 2016a. Digital political advertising spending in the United States from 2008 to 2020 (in billion U.S. dollars). (cit. 2017-01-05). (<https://www.statista.com/statistics/309592/online-political-ad-spend-usa/>).

Statista.com. 2016b. Political advertising spending in the United States in the 2016 election season, by medium (in billion U.S. dollars). (cit. 2017-01-05). (<https://www.statista.com/statistics/470711/presidential-election-season-ad-spend/>).

Štědroň, Bohumír et al. 2013. Politika a politický marketing. Praha: C. H. Beck

Unbounce.com. 2016. Clinton vs. Trump: 18 CROs Tear Down the Highest Stakes Marketing Campaigns in US History. (cit. 2016-11-21). (<http://unbounce.com/conversion-rate-optimization/clinton-trump-presidential-marketing-campaigns-teardown/>).

Whereoware.com. 2016. Media Race 2016 – Political Digital Marketing in the Upcoming Election. (cit. 2016-11-21). (<http://www.whereoware.com/blog/media-race-2016-political-digital-marketing-upcoming-election/2016/09/>).

Sociální sítě

ArsTechnica.com. 2016. Trump takes on „Crooked Hillary“ with Snapchat geofilter. (cit. 2016-10-20). (<http://arstechnica.com/tech-policy/2016/09/trump-takes-on-crooked-hillary-with-snapchat-geostamp/>).

BuzzFeed.com. 2016a. This Analysis Shows How Fake Election News Stories Outperformed Real News On Facebook. (cit. 2016-12-03). (https://www.buzzfeed.com/craigsilverman/viral-fake-election-news-outperformed-real-news-on-facebook?utm_term=.gsowVP01M#.qdNZo1DB3).

BuzzFeed.com. 2016b. How Teens In The Balkans Are Duping Trump Supporters With Fake News. (cit. 2016-12-11). (https://www.buzzfeed.com/craigsilverman/how-macedonia-became-a-global-hub-for-pro-trump-misinfo?utm_term=.rjNQJRqw#.nmdrDQ8ZM).

Cam.ac.uk. 2015. Computers using digital footprints are better judges of personality than friends and family. (cit. 2016-12-17). (<http://www.cam.ac.uk/research/news/computers-using-digital-footprints-are-better-judges-of-personality-than-friends-and-family>).

CBSNews.com. 2016. Donald Trump and Hillary Clinton through the eyes of Snapchat users. (cit. 2016-11-15). (<http://www.cbsnews.com/news/donald-trump-hillary-clinton-presidential-debate-snapchat-filters-win-the-night/>).

CNN.com. 2016. Trump launches „Crooked Hillary“ Snapchat filter for debate. (cit. 2016-11-14). (<http://money.cnn.com/2016/09/26/technology/trump-snapchat-debate-filter/>).

DailyCaller.com. 2015. Trump: 'I Know Words, I Have The Best Words' — Obama Is 'Stupid' [VIDEO]. (cit. 2016-11-28). (<http://dailycaller.com/2015/12/30/trump-i-know-words-i-have-the-best-words-obama-is-stupid-video/>).

EuroNews.com. 2016. US presidential race – will 2016 be the Snapchat election?. (cit. 2016-11-14). (<http://www.euronews.com/2016/01/15/us-presidential-race-will-2016-be-the-snapchat-election>).

HuffingtonPost.com. 2014. Facebook Conducted Another Secret Experiment On Users. (cit. 2016-12-11). (http://www.huffingtonpost.com/2014/11/03/facebook-voter-experiment_n_6094690.html).

CheatSheet.com. 2014. Here's Why Facebook Is Ending Election Day Experiments. (cit. 2016-12-11). (<http://www.cheatsheet.com/technology/heres-why-facebook-is-ending-election-day-experiments.html/?a=viewall>).

iHned.cz. 2016. Facebook se chystá spolupracovat s experty na odhalování falešných zpráv. Ty odhalené potom nepůjde sdílet. (cit. 2016-12-15). (<http://zahranicni.ihned.cz/amerika-usa/c1-65559650-facebook-se-chysta-spolupracovat-s-experty-na-odhalovani-falesnych-zprav-ty-odhalene-potom-nepujde-sdilet>).

Independent.co.uk. 2016. Donald Trump's use of grammar 'typical of children aged 11 and under'. (cit. 2016-12-28). (<http://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-elections/donald-trump-uses-language-typical-of-children-under-11-a6936256.html>).

Instagram.com. 2012. Instagram for Android – Available Now. (cit. 2016-11-21). (<http://blog.instagram.com/post/20411305253/instagram-for-android-available-now>).

Instagram.com. 2016. Bernie Sanders. (cit. 2016-12-06). (<https://www.instagram.com/p/BI8VgsChf5U/>).

Instagram.com. 2017. Ivanka Trump. (cit. 2017-01-10). (<https://www.instagram.com/ivankatrump/>).

Journalism.org. 2016. News Use Across Social Media Platforms 2016. (cit. 2016-12-11). (<http://www.journalism.org/2016/05/26/news-use-across-social-media-platforms-2016/>).

MotherJones.com. 2014. Facebook Wants You to Vote on Tuesday. Here's How It Messed With Your Feed in 2012. (cit. 2016-12-11). (<http://www.motherjones.com/politics/2014/10/can-voting-facebook-button-improve-voter-turnout>).

NYTimes.com. 2016. Mark Zuckerberg Is in Denial. (cit. 2016-12-12). (<http://www.nytimes.com/2016/11/15/opinion/mark-zuckerberg-is-in-denial.html>).

Respekt.cz. 2016a. Sedm slibů Marka Zuckerberga, jak Facebook zatočí s hoaxy a trolly. (cit. 2016-12-03). (<https://www.respekt.cz/denni-menu/sedm-slibu-marka-zuckerberga-jak-facebook-zatoci-s-hoaxy-a-trolly>).

Respekt.cz. 2016b. Slyšet jen svoji ozvěnu. (cit. 2016-12-03). (<https://www.respekt.cz/tydenik/2016/48/slyset-jen-svoji-ozvenu>).

Respekt.cz. 2016c. Stačí nám 70 lajků a poznáme vaši barvu pleti i orientaci, říká firma pracující pro Trumpa. (cit. 2016-12-17). (<https://www.respekt.cz/denni-menu/staci-nam-70-lajku-a-pozname-vasi-barvu-pleti-i-orientaci-rika-firma-pracujici-pro-trumpa>).

ScienceMag.org. 2015. Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook. (cit. 2016-12-12). (<http://science.sciencemag.org/content/348/6239/1130>).

Scorecard.enga.ge. 2016. Scorecard powered by engage. (cit. 2016-11-19). (<http://scorecard.enga.ge/>).

Socialbakers.com. 2016a. Donald J. Trump Facebook statistics. (cit. 2016-11-09). (<https://www.socialbakers.com/statistics/facebook/pages/detail/153080620724-donald-j-trump?accountCharts-accounts=889307941125736>).

Socialbakers.com. 2016b. Hillary Clinton Facebook statistics. (cit. 2016-11-09). (<https://www.socialbakers.com/statistics/facebook/pages/detail/889307941125736-hillary-clinton>).

Statista.com. 2016a. Number of monthly active Facebook users worldwide as of 3rd quarter 2016 (in millions). (cit. 2016-11-12). (<https://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/>).

Statista.com. 2016b. Number of monthly active Twitter users worldwide from 1st quarter 2010 to 3rd quarter 2016 (in millions). (cit. 2016-11-12). (<https://www.statista.com/statistics/282087/number-of-monthly-active-twitter-users/>).

Statista.com. 2016c. Number of monthly active Instagram users from January 2013 to June 2016 (in millions). (cit. 2016-11-12). (<https://www.statista.com/statistics/253577/number-of-monthly-active-instagram-users/>).

Statista.com. 2016d. Leading countries based on number of monthly active YouTube users as of 1st quarter 2016 (in millions). (cit. 2016-11-12). (<https://www.statista.com/statistics/280685/number-of-monthly-unique-youtube-users/>).

Statista.com. 2016e. Number of daily active Snapchat users from March 2014 to June 2016 (in millions). (cit. 2016-11-12). (<https://www.statista.com/statistics/545967/snapchat-app-dau/>).

TechCrunch.com. 2016. Analysis of social media did a better job at predicting Trump's win than the polls. (cit. 2016-12-03). (<https://techcrunch.com/2016/11/10/social-media-did-a-better-job-at-predicting-trumps-win-than-the-polls/>).

Technet.cz. 2016. Facebook a Google končí s falešnými zprávami. Odstráhnou jim reklamu. (cit. 2016-12-03). http://technet.idnes.cz/google-facebook-falesne-zpravy-dm0-/kratke-zpravy.aspx?c=A161115_104943_tec-kratke-zpravy_vse).

Telegraph.co.uk. 2008. Barack Obama will be America's first 'internet president'. (cit. 2016-11-20). (<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/barackobama/3443143/Barack-Obama-will-be-Americas-first-internet-president.html>).

TheGuardian.com. 2008. Obama's win means future elections must be fought online. (cit. 2016-11-20). (<https://www.theguardian.com/technology/2008/nov/07/barackobama-uselections2008>).

TheNextWeb.com. 2016. 90% of Facebook's daily active users access it via mobile. (cit. 2016-12-11). (<http://thenextweb.com/facebook/2016/01/27/90-of-facebooks-daily-and-monthly-active-users-access-it-via-mobile/>).

TheVerge.com. 2016. Zuckerberg: the idea that fake news on Facebook influenced the election is 'crazy'. (cit. 2016-12-11). (<http://www.theverge.com/2016/11/10/13594558/mark-zuckerberg-election-fake-news-trump>).

Twitter.com. 2016. Twitter Government. (cit. 2016-11-22). (<https://twitter.com/gov/status/795709265403117568>).

Tyden.cz. 2016. Slovo roku? Bundespräsidentenstichwahlwiederholungs-verschiebung. (cit. 2016-12-11). (http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/slovo-roku-bundesprasidentens-tichwahlwiederholung-sverschiebung_409103.html).

TyInternity.cz. 2016. Snapchat v Česku: 300 tisíc uživatelů a velká příležitost pro značky. (cit. 2016-11-22). (<http://tyinternety.cz/socialni-site/snapchat-v-cesku-300-tisic-uzivatelu-a-velka-prilezitost-pro-znacky/>).

Vocativ.com. 2016a. How Clinton And Trump Share Content On Facebook. (cit. 2016-11-22). (<http://www.vocativ.com/362457/clinton-trump-facebook/>).

Vocativ.com. 2016b. How Donald Trump Is Beating Hillary Clinton On Facebook. (cit. 2016-11-22). (<http://www.vocativ.com/363573/how-donald-trump-is-beating-hillary-clinton-on-facebook/>).

WashingtonPost.com. 2015. Why 2016 will not be the Snapchat election. (cit. 2016-11-10). (<https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2015/10/02/why-2016-will-not-be-the-snapchat-election/>).

WashingtonPost.com. 2016a. 'Post-truth' named 2016 word of the year by Oxford Dictionaries. (cit. 2016-12-11). (https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/11/16/post-truth-named-2016-word-of-the-year-by-oxford-dictionaries/?utm_term=.57c9d44f543b).

WashingtonPost.com. 2016b. Trump's plan for a comeback includes building a 'psychographic' profile of every voter. (cit. 2016-12-17). (https://www.washingtonpost.com/politics/trumps-plan-for-a-comeback-includes-building-a-psychographic-profile-of-every-voter/2016/10/27/9064a706-9611-11e6-9b7c-57290af48a49_story.html?utm_term=.01616d5ec87f).

WebSetNet.com. 2016. Jak vytvořit Snapchat Geofilter pro Vaši akci. (cit. 2016-11-19). (<https://websetnet.com/cs/create-snapchat-geofilter-event/>).

Wired.com. 2016. Blame the Echo Chamber on Facebook. But Blame Yourself, Too. (cit. 2016-12-11). (https://www.wired.com/2016/11/facebook-echo-chamber/?mbid=social_fb).

WSJ.com. 2016. How Facebook Is Dominating the 2016 Election. (cit. 2016-11-23). (<http://www.wsj.com/articles/how-facebook-is-dominating-the-2016-election-1475429365>).

YouTube.com. 2016. How (And Why) Donald Trump Tweets. (cit. 2016-12-28). (<https://www.youtube.com/watch?v=geEVwsL-YY>).

Finance a rozpočet

OpenSecrets.org. 2016a. Political Nonprofits (Dark Money). (cit. 2016-11-19). (https://www.opensecrets.org/outsidespending/nonprof_summ.php).

OpenSecrets.org. 2016b. Political Nonprofits: Top Election Spenders. (cit. 2016-11-19). (https://www.opensecrets.org/outsidespending/nonprof_elec.php).

FEC.gov. 2016a. About the FEC. (cit. 2016-11-18). (<http://fec.gov/about.shtml>).

FEC.gov. 2016b. 2016 Disclosure Data Catalogue. (cit. 2016-11-30). (<http://fec.gov/data/DataCatalog.do?format=html>).

PolitickyMarketing.com. 2016a. Financování kampaní US voleb – příspěvky, super PACs a temné peníze. (cit. 2016-11-01). (<http://politickymarketing.com/usa-volby-financovani-kampani-2016>).

PublicIntegrity.org. 2016. Donald Trump rewarding million-dollar donors with plum postings. (cit. 2016-12-18). (<https://www.publicintegrity.org/2016/12/09/20516/donald-trump-rewarding-million-dollar-donors-plum-postings>).

Hillary Clinton

Bernstein, Carl. 2007. A Woman in Charge: The Life of Hillary Rodham Clinton. New York: Alfred A. Knopf.

Biography.com. 2016. Hillary Clinton Biography. (cit. 2016-11-01). (<http://www.biography.com/people/hillary-clinton-9251306#early-years>).

CNN.com. 2016. Exit polls. (cit. 2016-11-17). (<http://edition.cnn.com/election/results/exit-polls/national/president>).

HillaryClinton.com. 2016. About. (cit. 2016-11-01). (<https://www.hillaryclinton.com/about/hillary>).

HuffingtonPost.com. 2016. Hillary Clinton's Super PAC Has Raised More Money Than Any Super PAC Ever. (cit. 2016-12-01). (http://www.huffingtonpost.com/entry/hillary-clinton-super-pac_us_5812833ce4b0990edc303558).

KansasCity.com. 2016. Hundreds turn their backs on Hillary Clinton — for iconic group selfie. (cit. 2016-11-01). (<http://www.kansascity.com/news/politics-government/article104627256.html>).

NYTimes.com. 2016. Lazio sets spending mark for a losing senate bid. (cit. 2016-12-01). (<http://www.nytimes.com/2000/12/13/nyregion/lazio-sets-spending-mark-for-a-losing-senate-bid.html>).

People-Press.org. 2016. 2. Voter general election preferences. (cit. 2016-11-17). (<http://www.people-press.org/2016/07/07/2-voter-general-election-preferences/>).

Politico.com. 2016. Allida Black & Adam Park-homenko. (cit. 2016-12-01). (<http://www.politico.com/magazine/politico50/2014/allida-black-34.html>).

Politico.com. 2016c. 5 political numbers to watch. (cit. 2016-11-01). (<http://www.politico.com/blogs/5-political-numbers-to-watch/2016/10/campaign-2016-week-numbers-229336>).

Politico.com. 2016d. FBI releases Clinton email findings. (cit. 2016-11-01). (<http://www.politico.com/tipsheets/the-2016-blast/2016/07/comey-serves-up-email-resolved-but-certainly-not-over-clinton-and-obama-hit-the-road-215163>).

Politico.com. 2016f. GOP insiders: Polls don't capture secret Trump vote. (cit. 2016-11-01). (<http://www.politico.com/story/2016/10/donald-trump-shy-voters-polls-gop-insiders-230411>).

QZ.com. 2015. It's official: Hillary Clintons logo is actually perfect. (cit. 2016-11-01). (<http://qz.com/423037/its-official-hillary-clintons-logo-is-actually-perfect/>).

RealClearPolitics.com. 2016. Polls ArrowQuick Poll/Map LinksFind Any Poll Try 'Clinton,' or 'Trump' General Election: Trump vs. Clinton. (cit. 2016-11-01). (http://www.realclearpolitics.com/epolls/2016/president/us/general_election_trump_vs_clinton-5491.html).

Salon.com. 2016. Michelle Obama's dignified restraint: "When they go low, we go high" are words to live by. (cit. 2016-11-01). (http://www.salon.com/2016/07/26/michelle_obamas_dignified_restraint_when_they_go_low_we_go_high_are_words_to_live_by/).

TheGuardian.com. 2016. Trump calls Clinton 'Crooked Hillary' – should she ignore it or fight back?. (cit. 2016-11-01). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/may/25/donald-trump-crooked-hillary-clinton-nickname-ignore-fight>).

TheSmokingGun.com. 2016. BACKSTAGE RIDER: Politicians Hillary Clinton. (cit. 2016-11-01). (<http://www.thesmokinggun.com/backstage/politicians/hillary-clinton>).

Bernie Sanders

BernieSanders.com. 2016. On the Issues. (cit. 13-11-2016). (<https://berniesanders.com/issues/>).

Biography.com. 2016. Bernie Sanders Biography. (cit. 13-11-2016). (<http://www.biography.com/people/bernie-sanders-02032016>).

BostonGlobe.com. 2015. Bernie Sanders files for Democratic ballot in N.H. primary. (cit. 13-11-2016). (<https://www.bostonglobe.com/news/politics/2015/11/05/sanders-declares-democrat-new-hampshire-primary/jxK9D2LQAAKYdUW9CyjIdM/story.html>).

BostonHerald.com. 2015. Bernie Sanders: Dems tipping scales in Hillary Clinton's favor. (cit. 13-11-2016). (http://www.bostonherald.com/news/us_politics/2015/12/bernie_sanders_dems_tipping_scales_in_hillary_clintons_favor).

FeelTheBern.org. 2016. Who is bernie sanders?. (cit. 13-11-2016). (<http://feelthebern.org/who-is-bernie-sanders/>).

FieldTheBern.com. 2016. Field the Bern. (cit. 21-12-2016). (<https://fieldthebern.com/>).

Heavy.com. 2016. Who Are Bernie Sanders' Supporters Voting For?. (cit. 13-11-2016). (<http://heavy.com/news/2016/11/who-are-bernie-sanders-supporters-voting-for-hillary-clinton-jill-stein-gary-johnson-donald-trump-percentages-votes/>).

InTheseTimes.com. 2015. 'Liberal'? No. 'Progressive'? Nah. How About 'Democratic Socialist'?. (cit. 13-11-2016). (<http://inthesetimes.com/article/18839/Socialism-Bernie-Sanders-Liberal-Progressive-Hillary-Clinton-Democrat>).

NYTimes.com. 2015. Bernie Sanders Raises 26 million. (cit. 13-11-2016). (http://www.nytimes.com/politics/first-draft/2015/09/30/bernie-sanders-raises-26-million-powered-by-online-donations-exceeding-obamas-2008-pace/?_r=0).

NYTimes.com. 2016a. Released Emails Suggest the D.N.C. Derided the Sanders Campaign. (cit. 13-11-2016). (http://www.nytimes.com/2016/07/23/us/politics/dnc-emails-sanders-clinton.html?_r=0).

NYTimes.com. 2016b. 2016 Delegate Count and Primary Results. (cit. 13-11-2016). (<http://www.nytimes.com/interactive/2016/us/elections/primary-calendar-and-results.html>).

Politico.com. 2016. Sanders campaign manager: Trump can win. (cit. 13-11-2016). (<http://www.politico.com/story/2016/08/off-message-226491>).

Salon.com. 2016. Bernie Sanders dazzles Stephen. (cit. 13-11-2016). (http://www.salon.com/2016/05/10/bernie_sanders_dazzles_stephen_colbert_i_dont_take_money_from_billionaires_but_i_do_check_every_vending_machine_change_slot/).

Twitter.com. 2015. @BernieSanders. (cit. 21-12-2016). (https://twitter.com/BernieSanders/status/629488409728393216?ref_src=twsrc%5Etfw).

USAToday. 2016. N.Y. primaries: Complaint hotline volume 4 times higher than in 2012. (cit. 21-12-2016). (<http://www.usatoday.com/story/news/politics/elections/2016/2016/04/19/latest-ny-primaries-clintons-cast-their-votes/83230426/>).

USPresidentialElectionNews.com. 2016. Democratic Debate Schedule (2016 Primary Debates). (cit. 21-12-2016). (<http://www.uspresidentialelectionnews.com/2016-debate-schedule/2016-democratic-primary-debate-schedule/>).

VOANews.com. 2016. Sanders Declares Support for Clinton Candidacy. (cit. 13-11-2016). (<http://learningenglish.voanews.com/a/sanders-declares-support-clinton-trump/3415534.html>).

Vox.com. 2016. Bernie Sanders's old fans are voting for Clinton now — so they can pressure her later. (cit. 13-11-2016). (<http://www.vox.com/policy-and-politics/2016/11/5/13453638/bernie-sanders-election-day>).

WashingtonPost.com. 2015. Meet the people coming to see Bernie Sanders in Iowa. (cit. 13-11-2016). (<https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2015/06/15/meet-the-people-coming-to-see-bernie-sanders-in-iowa/>).

WashingtonPost.com. 2016. Money raised as of nov. 28. (cit. 13-11-2016). (<https://www.washingtonpost.com/graphics/politics/2016-election/campaign-finance/>).

WSJ.com. 2016. How Clinton Won. (cit. 13-11-2016). (<http://graphics.wsj.com/elections/2016/how-clinton-won/>).

YouTube.com. 2015a. In 180 Seconds You Will Be Voting For Bernie Sanders. (cit. 13-11-2016). (<https://www.youtube.com/watch?v=rtBVuye4fZQ>).

YouTube.com. 2015b. Senator Bernie Sanders Filibuster. (Full 8 1/2 hours). (cit. 13-11-2016). (<https://www.youtube.com/watch?v=VLNKNq9soLE>).

YouTube.com. 2016a. "I'm Not a Liberal" -- Bernie Sanders Explains Political Revolution to High Schoolers (2003). (cit. 13-11-2016). (https://www.youtube.com/watch?v=Lv7iflHYx_E&feature=share).

YouTube.com. 2016b. Full Town Hall in San Juan, Puerto Rico | Bernie Sanders. (cit. 13-11-2016). (<https://www.youtube.com/watch?v=qZuQBjWLhfw>).

YouTube.com. 2016c. Trump: It's Time To Drain The Swamp In Washington, D.C - Five-Point Plan For Ethics Reform. (cit. 21-12-2016). (https://www.youtube.com/watch?v=4_Tr-_5PoLY).

Martin O'Malley

CNN.com. 2015. O'Malley jumps into presidential race, offers progressive alternative to Clinton. (cit. 2016-10-30). (<http://edition.cnn.com/2015/05/30/politics/martin-omalley-2016-presidential-announcement/>).

iDNES.cz. 2016. V lowě vyhrál Cruz, Trumpa stíhal i Rubio. Demokraté remizovali. (cit. 2016-10-30). (http://zpravy.idnes.cz/vysledky-volebniho-shromazdeni-v-iowe-prezident-usa-p0p-/zahranicni.aspx?c=A160202_042249_zahranicni_jw).

OpenSecrets.org. 2016. Summary for Martin O'Malley. (cit. 2016-10-30). (<https://opensecrets.org/pres16/candidate?id=N00037007>).

PBS.org. 2015. What does Martin O'Malley believe? Where the candidate stands on 11 issues. (cit. 2016-10-30). (<http://www.pbs.org/newshour/updates/martin-omalley-believe-candidate-stands-11-issues/>).

Jeb Bush

CNN.com. 2016. Sources: Bush 41 says he will vote for Clinton. (cit. 2016-11-21). (<http://edition.cnn.com/2016/09/20/politics/george-hw-bush-hillary-clinton/>).

OpenSecrets.org. 2016. Jeb Bush. (cit. 2016-11-21). (<https://www.opensecrets.org/pres16/candidate.php?id=N00037006>).

P2016.org. 2016. Jeb 2016, Inc. (cit. 2016-11-21). (<http://www.p2016.org/bush/bushorg.html>).

WSJ.com. 2016. Jeb Bush's Ads Take on a Negative Sheen. (cit. 2016-11-21). (<http://www.wsj.com/articles/jeb-bushs-ads-take-on-a-negative-sheen-1453494738>).

TheGuardian.com. 2016. Jeb Bush ends presidential bid after Donald Trump wins in South Carolina. (cit. 2016-12-20). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/feb/20/jeb-bush-suspends-presidential-campaign-south-carolina-primary-donald-trump>).

Ben Carson

CNN.com. 2016. Ben Carson again explains concerns with a Muslim president. (cit. 2016-10-30). (<http://edition.cnn.com/2015/09/27/politics/ben-carson-muslim-president-sharia-law/>).

CNN.com. 2016a. Ben Carson endorses Donald Trump. (cit. 2016-10-30). (<http://edition.cnn.com/2016/03/11/politics/ben-carson-endorses-donald-trump/>).

MSNBC.com. 2015. Ben Carson: Gay marriage leads to polygamy and 'on from there'. (cit. 2016-10-30). (<http://www.msnbc.com/msnbc/carson-gay-marriage-leads-polygamy>).

NYTimes.com. 2016. Which Presidential Candidates Are Winning the Money Race. (cit. 2016-10-30). (http://www.nytimes.com/interactive/2016/us/elections/election-2016-campaign-money-race.html?_r=0).

WashingtonPost.com. 2015. Ben Carson announces presidential campaign. (cit. 2016-10-30). (<https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2015/05/03/ben-carson-to-announce-presidential-campaign-monday/>).

Chris Christie

Ballotpedia.org. 2016. Chris Christie presidential campaign key staff and advisors, 2016. (cit. 2016-11-22). (https://ballotpedia.org/Chris_Christie_presidential_campaign_key_staff_and_advisors,_2016).

OpenSecrets.org. 2016. Chris Christie. (cit. 2016-11-22). (<https://www.opensecrets.org/pres16/candidate?id=N00037008>).

Politico.com. 2016. Christie on Trump's attacks on Carson: Not fitting of a presidential candidate. (cit. 2016-11-22). (<http://www.politico.com/story/2015/11/chris-christie-trump-ben-carson-feud-215828>).

YouTube.com. 2016. FULL FIERY SPEECH: Gov. Chris Christie - Republican National Convention. (cit. 2016-11-22). (<https://www.youtube.com/watch?v=fdvFuC7YRjE>).

Ted Cruz

Ballotpedia.org. 2016a. Ted Cruz presidential campaign key staff and advisors, 2016. (cit. 2016-01-15). (https://ballotpedia.org/Ted_Cruz_presidential_campaign_key_staff_and_advisors,_2016).

Ballotpedia.com. 2016b. Ted Cruz presidential campaign, 2016. (cit. 2017-01-09). (https://ballotpedia.org/Ted_Cruz_presidential_campaign,_2016).

CeskeNoviny.cz. 2016. Trump se s Cruzem pustili v debatě do sebe, všichni do Obamy. (cit. 2016-01-16). (<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/trump-se-s-cruzem-pustili-v-debate-do-sebe-vsichni-do-obamy/1303201>).

CNN.com. 2015. Ted Cruz defends presidential credentials. (cit. 2017-01-09). (<http://edition.cnn.com/2015/03/29/politics/ted-cruz-barack-obama-comparison/>).

CNN.com. 2016b. Ted Cruz is wrong about CNN's reporting. (cit. 2016-06-21). (<http://edition.cnn.com/2016/02/06/politics/ted-cruz-cnn-republican-debate/>).

CNN.com. 2016c. First on CNN: Ted Cruz apologizes to Ben Carson. (cit. 2017-01-09). (<http://edition.cnn.com/2016/02/02/politics/ted-cruz-ben-carson-apology/>).

FoxNews.com. 2015. Fox News announces candidate line-up for prime-time debate. (cit. 2017-01-09). (<http://www.foxnews.com/politics/2015/08/05/fox-news-announces-candidate-line-up-for-prime-time-debate.html>).

HuffingtonPost.com. 2016. Ted Cruz and the Question of 'Natural Born' Citizenship. (cit. 2016-12-12). (http://www.huffingtonpost.com/megan-smolenyak-smolenyak/ted-cruz-and-the-question_b_8937948.html).

Mic.com. 2016. Ted Cruz for President: Campaign Slogan, Logo and Website. (cit. 2017-01-09). (<https://mic.com/articles/133028/ted-cruz-for-president-campaign-slogan-logo-website-and-how-to-donate#.4KO7n3Xrg>).

NewYorker.com. 2014. The Absolutist. (cit. 2016-12-12). (<http://www.newyorker.com/magazine/2014/06/30/the-absolutist-2>).

NYTimes.com. 2015. Ted Cruz Becomes First Major Candidate to Announce Presidential Bid for 2016. (cit. 2017-01-09). (https://www.nytimes.com/2015/03/24/us/politics/ted-cruz-2016-presidential-race.html?_r=0).

NYTimes.com. 2016. Ted Cruz Suspends His Campaign for President. (cit. 2017-01-09). (<https://www.nytimes.com/2016/05/04/us/politics/ted-cruz.html>).

OpenSecrets.com. 2016. Ted Cruz (R). (cit. 2017-01-09). (<https://www.opensecrets.org/pres16/candidate?id=N00033085>).

Politico.com. 2015. Cruz campaign puts family out front. (cit. 2017-01-09). (<http://www.politico.com/story/2015/11/ted-cruz-family-affair-216208>).

Politico.com. 2016a. Cruz and Trump seek a two-man fight to the finish. (cit. 2016-07-31). (<http://www.politico.com/story/2016/03/ted-cruz-donald-trump-marco-rubio-drop-out-220319>).

Politico.com. 2016b. Jeb Bush endorses Ted Cruz. (cit. 2016-07-31). (<http://www.politico.com/story/2016/03/jeb-bush-endorses-ted-cruz-221140>).

Politico.com. 2016c. Cruz: Trump can't get to 1,237 if he loses Indiana. (cit. 2016-04-25). (<http://www.politico.com/blogs/2016-gop-primary-live-updates-and-results/2016/04/ted-cruz-indiana-delegates-222325>).

PublicIntegrity.org. 2016. Ted Cruz and friends spent \$10 per vote in

Indiana. Trump won anyway. (cit. 2016-06-11). (<https://www.publicintegrity.org/2016/05/04/19631/ted-cruz-and-friends-spent-10-vote-indiana-trump-won-anyway>).

SunLightFoundation.com. 2016. The super PACs behind Ted Cruz's fundraising juggernaut. (cit. 2017-01-09). (<https://sunlightfoundation.com/2016/02/23/the-super-pacs-behind-ted-cruzs-fundraising-juggernaut/>).

WashingtonExaminer.com. 2015. Poll: Carson collapses, Rubio surges in N.H. (cit. 2017-01-09). (<http://www.washingtonexaminer.com/poll-carson-collapses-rubio-surges-in-n.h./article/2576694>).

WSJ.com. 2015. Ted Cruz Wins GOP Debate on Facebook. (cit. 2017-01-09). (<http://blogs.wsj.com/washwire/2015/10/29/ted-cruz-wins-gop-debate-on-facebook/>).

John Kasich

CNN.com. 2016. Trump, Kasich feud over 'most powerful' VP offer. (cit. 2016-12-21). (<http://edition.cnn.com/2016/07/20/politics/john-kasich-donald-trump-vice-president/>).

CNN.com. 2016a. Kasich votes McCain instead of Trump. (cit. 2016-12-21). (<http://edition.cnn.com/2016/10/31/politics/john-kasich-donald-trump-john-mccain-endorsement/>).

NYTimes.com. 2016. John Kasich Suspends Campaign for President. (cit. 2016-12-21). (<http://www.nytimes.com/2016/05/05/us/politics/john-kasich.html>).

OpenSecrets.org. 2016. John Kasich. (cit. 2016-12-21). (<https://www.opensecrets.org/pres16/candidate.php?id=N00009778>).

Marco Rubio

Ballotpedia.org. 2016. Marco Rubio. (cit. 2016-10-30). (https://ballotpedia.org/Marco_Rubio).

Biography.com. 2016. Marco Rubio. (cit. 2016-10-30). (<http://www.biography.com/people/marco-rubio-20840041>).

OpenSecrets.org. 2016. Summary data for Marco Rubio. (cit. 2016-10-30). (<https://opensecrets.org/pres16/candidate.php?id=N00030612>).

TheAtlantic.com. 2016. The Rubio Campaign Ends Where It Began. (cit. 2016-10-30). (<http://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/03/marco-rubio-drops-out-republican-presidential-race/473892/>).

Donald Trump

BusinessInsider.com. 2016a. Donald Trump spreads the message that 'Hillary Clinton can't satisfy her husband'. (cit. 2016-12-30). (<http://www.businessinsider.com/donald-trump-via-twitter-hillary-clinton-cant-satisfy-her-husband-2015-4?IR=T>).

BusinessInsider.com. 2016b. TRUMP: You've got to give that 'maniac' in North Korea some credit. (cit. 2016-12-18). (<http://www.businessinsider.com/donald-trump-north-korea-kim-jong-un-2016-1>).

CNN.com. 2016a. In the age of Trump, there's a new school bully. (cit. 2016-01-08). (<http://money.cnn.com/2016/10/25/news/trump-rhetoric-school-bullying/>).

CNN.com. 2016b. Pierson: Obama took US into Afghanistan (he didn't). (cit. 2016-12-28). (<http://edition.cnn.com/videos/politics/2016/08/13/katrina-pierson-donald-trump-obama-afghanistan-isis.cnn>).

Forbes.com. 2015. Forbes' 2016 Presidential Candidate Wealth List. (cit. 2016-12-12). (<http://www.forbes.com/sites/afontevicchia/2015/09/29/forbes-2016-presidential-candidate-net-worth-list/#70540ddf435d>).

Fortune.com. 2016. Trump's Staff Have Taken Away His Twitter Account. (cit. 2016-12-18). (<http://fortune.com/2016/11/06/trump-staff-twitter-account/>).

NYTimes.com. 2016a. Donald Trump's Uncomplimentary Comments About Carly Fiorina. (cit. 2016-12-30). (<http://www.nytimes.com/politics/first-draft/2015/09/10/donald-trumps-uncomplimentary-comments-about-carly-fiorina/>).

NYTimes.com. 2016b. Donald Trump Says John McCain Is No War Hero, Setting Off Another Storm. (cit. 2016-12-30). (<http://www.nytimes.com/2015/07/19/us/politics/trump-belittles-mccains-war-record.html>).

NYTimes.com. 2016c. Lewd Donald Trump Tape Is a Breaking Point for Many in the G.O.P. (cit. 2016-12-18). (<http://www.nytimes.com/2016/10/09/us/politics/donald-trump-campaign.html>).

PolitickyMarketing.com. 2016a. Dr. Ramírez: Trumpovy výroky poškodí republikány na 15 let dopředu. (cit. 2016-12-30). (<http://politickymarketing.com/ricardo-ramirez-hispanci-minority-volby-usa-2016>).

Politico.com. 2016. Trump attacks McCain: 'I like people who weren't captured'. (cit. 2016-12-18). (<http://www.politico.com/story/2015/07/trump-attacks-mccain-i-like-people-who-werent-captured-120317>).

Telegraph.co.uk. 2016a. Donald Trump sexism tracker: Every offensive comment in one place. (cit. 2016-12-18). (<http://www.telegraph.co.uk/women/politics/donald-trump-sexism-tracker-every-offensive-comment-in-one-place/>).

Telegraph.co.uk. 2016b. Donald Trump sexual assault allegations: the claims made so far. (cit. 2016-12-19). (<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/10/13/donald-trump-sexual-assault-allegations-the-claims-made-by-women/>).

TheGuardian.com. 2016a. Political correctness: how the right invented a phantom enemy. (cit. 2016-12-30). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/30/political-correctness-how-the-right-invented-phantom-enemy-donald-trump>).

Twitter.com. 2016a. Did Crooked Hillary help disgusting (check out sex tape and past) Alicia M become a U.S. citizen so she could use her in the debate?. (cit. 2016-12-30). (<https://twitter.com/realDonaldTrump/status/781788223055994880>).

Vox.com. 2016. "Grab 'em by the pussy": how Trump talked about women in private is horrifying. (cit. 2016-12-19). (<http://www.vox.com/2016/10/7/13205842/trump-secret-recording-women>).

WashingtonTimes.com. 2015. Trump spokeswoman catches flak for bullet necklace: 'Next time I'll wear a fetus'. (cit. 2016-12-28). (<http://www.washingtontimes.com/news/2015/dec/30/katrina-pierson-trump-spox-criticism-over-bullet-n/>).

WSJ.com. 2016. Conservative Christian Support for Donald Trump Tested by Candidate's Lewd Comments. (cit. 2016-12-16). (<http://www.wsj.com/articles/conservative-christian-support-for-donald-trump-tested-by-candidates-lewd-comments-1475975425>).

Další kandidáti

Ballotpedia.org. 2016. Jill Stein 2016 Presidential Candidate. (cit. 2016-11-23). (https://ballotpedia.org/Jill_Stein_presidential_campaign,_2016).

Biography.com. 2016. Carly Fiorina Biography. (cit. 2016-11-21). (<http://www.biography.com/people/carly-fiorina-9542210#synopsis>).

BostonGlobe.com. 2016. Libertarians pick Bill Weld for vice president. (cit. 2016- 27-11). (<https://www.bostonglobe.com/metro/2016/05/29/former-gop-governor-weld-faces-libertarian-vote-sunday-vies-for-vice-presidential-candidacy/XjHAiu9KIKhGdlvm2TUNO/story.html>).

BusinessInsider.com. 2016. Carly Fiorina unleashes a litany of zingers against Hillary Clinton at Fox News debate. (cit. 2016-11-21). (<http://www.businessinsider.com/carly-fiorina-hillary-clinton-fox-news-debate-2016-1>).

CNN.com. 2016a. Ex-rival Fiorina endorses Cruz, 'horrified' by Trump. (cit. 2016-11-21). (http://edition.cnn.com/2016/03/09/politics/ted-cruz-carly-fiorina-endorsement-florida/index.html?eref=rss_topstories).

CNN.com. 2016b. Wisconsin, Pennsylvania certify Trump wins, ends Stein's recount push. (cit. 2016-12-28). (<http://edition.cnn.com/2016/12/12/politics/pennsylvania-recount-blocked-jill-stein/>).

CNN.com. 2016c. New Mexico results. (cit. 2016-12-28). (<http://edition.cnn.com/election/results/states/new-mexico>).

CNN.com. 2016d. How Gary Johnson and Jill Stein helped elect Donald Trump. (cit. 2016-12-28). (<http://edition.cnn.com/2016/11/10/politics/gary-johnson-jill-stein-spoiler/>).

EuromaidanPress.com. 2016. Jill Stein insults Russia's struggle for human rights and environmental justice. (cit. 2016-11-23). (<http://euromaidanpress.com/2016/09/07/green-party-jill-stein-insults-russia-human-rights-environmental-justice-struggle-97257/#arvlbdata>).

Forbes.com. 2005. Fiorina Is Out At HP. (cit. 2016-11-21). (http://www.forbes.com/2005/02/09/cx_sr_0208carly.html).

Fortune.com. 2009. Behind Fortune's Most Powerful Women. (cit. 2016-11-21). (<http://fortune.com/2009/03/23/behind-fortunes-most-powerful-women>).

HuffingtonPost.com. 2016. 2016 General Election: Trump vs. Clinton vs. Johnson. (cit. 2016-11-01). (<http://elections.huffingtonpost.com/pollster/2016-general-election-trump-vs-clinton-vs-johnson>).

InsideGov.com. 2016. Gary Johnson - Financials. (cit. 2016-12-02). (<http://presidential-candidates.insidegov.com/l/39/Gary-Johnson#financials&s=1HWMiz&st=JX8lHC>).

InsideGov.com. 2016. Jim Gilmore 2016 Presidential Candidate. (cit. 2016-11-22). (<http://presidential-candidates.insidegov.com/l/72/Jim-Gilmore>).

Jill2016.com. 2016. With Multi-State Presidential Recount Over, Stein Campaign Ends Fundraising Drive. (cit. 2016-12-28). (http://www.jill2016.com/fundraising_ends).

LATimes.com. 2016. 'What is Aleppo?': Gary Johnson's misstep exposes shortcomings of his presidential candidacy. (cit. 2016-09-29). (<http://www.latimes.com/politics/la-na-pol-gary-johnson-20160908-snap-story.html>).

Madison.com. 2016. Completed Wisconsin recount widens Donald Trump's lead by 131 votes. (cit. 2016-12-28). (http://host.madison.com/wsj/news/local/govt-and-politics/completed-wisconsin-recount-widens-donald-trump-s-lead-by-votes/article_3f61c6ac-5b18-5c27-bf38-e537146bbbdd.html).

NationalReview.com. 2011. 2012: Year of the Libertarian?. (cit. 2016-11-27). (<http://www.nationalreview.com/article/255598/2012-year-libertarian-brian-bolduc>).

NPR.org. 2015. 5 Things You Should Know About Jim Gilmore. (cit. 2016-11-22). (<http://www.npr.org/sections/itsallpolitics/2015/07/08/421145703/5-things-you-should-know-about-jim-gilmore>).

NYMag.com. 2016. Experts Urge Clinton Campaign to Challenge Election Results in 3 Swing States. (cit. 2016-12-28). (<http://nymag.com/daily/intelligencer/2016/11/activists-urge-hillary-clinton-to-challenge-election-results.html>).

NYTimes.com. 2015. Lightning Round With Donald Trump. (cit. 2016-11-22). (http://www.nytimes.com/interactive/2015/08/15/opinion/sunday/maureen-dowd-donald-trump-quotes.html?_r=0).

Politico.com. 2007. Gilmore drops out of the race. (cit. 2016-11-22). (<http://www.politico.com/story/2007/07/gilmore-drops-out-of-the-race-004949>).

Politico.com. 2016a. Jim Gilmore finally, officially endorses Donald Trump. (cit. 2016-11-22). (<http://www.politico.com/story/2016/09/jim-gilmore-endorses-donald-trump-227972>).

Politico.com. 2016b. Romney wants Libertarian Gary Johnson on debate stage. (cit. 2016-10-10). (<http://www.politico.com/story/2016/09/mitt-romney-libertarians-johnson-weld-227853>).

RollingStone.com. 2016. Ted Cruz's Carly Fiorina Gambit Didn't Save Him. (cit. 2016-11-21). (<http://www.rollingstone.com/politics/news/ted-cruzs-carly-fiorina-gambit-didnt-save-him-20160504>).

Salon.com. 2016. The most interesting Republican you've never heard of. (cit. 2016-09-29). (http://www.salon.com/2010/05/05/gary_johnson_most_interesting_republican/).

TheGuardian.com. 2016. US election recount: how it began – and what effect it could have. (cit. 2016-12-29). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/28/election-recount-jill-stein-hillary-clinton-donald-trump>).

TheGuardian.com. 2016a. Green Party candidate Jill Stein calls for climate state of emergency. (cit. 2016-11-23). (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/aug/20/jill-stein-green-party-climate-state-of-emergency>).

Time.com. 2016. 5 Things to Know About Carly Fiorina. (cit. 2016-11-21). (<http://time.com/4309743/carly-fiorina-ted-cruz-running-mate-vice-president-who/>).

TimesOfIsrael.com. 2016. 6 things to know about Jill Stein, Israel-bashing last Jewish candidate standing. (cit. 2016-11-23). (<http://www.timesofisrael.com/6-things-to-know-about-jill-stein-the-last-jewish-presidential-candidate-standing/>).

UnionLeader.com. 2011. Gary Johnson makes switch to Libertarian Party official. (cit. 2016-12-11). (<http://www.unionleader.com/article/20111228/NEWS0605/111229923>).

VanityFair.com. 2016. GARY JOHNSON AND JILL STEIN HANDED THE PRESIDENCY TO DONALD TRUMP. (cit. 2016-12-28). (<http://www.vanityfair.com/news/2016/11/gary-johnson-jill-stein-election-2016>).

WashingtonPost.com. 1997. IN VIRGINIA RACE FOR GOVERNOR, THE BLAND LEADING THE BLAND. (cit. 2016-11-22). (https://www.washingtonpost.com/archive/lifestyle/1997/10/13/in-virginia-race-for-governor-the-bland-leading-the-bland/89993884-13ee-4d24-a5fd-e61b3995974a/?utm_term=.c2177b3ce36c).

WashingtonPost.com. 2016. Jim Gilmore ends presidential bid. (cit. 2016-11-22). (https://www.washingtonpost.com/local/virginia-politics/jim-gilmore-ends-presidential-bid/2016/02/12/323642da-d1d0-11e5-88cd-753e80cd29ad_story.html?utm_term=.852a150dafbd).

WFAA.com. 2016. Jill stein wants to erase student loan debt. (cit. 2016-11-23). (<http://www.wfaa.com/money/jill-stein-wants-to-erase-student-loan-debt/326798316>).

WMNF.com. 2016. Jill Stein says Edward Snowden would be in her cabinet if she becomes president. (cit. 2016-11-23). (<http://www.wmnf.org/jill-stein-says-edward-snowden-cabinet-becomes-president/>).

YouTube.com. 2015. Jim Gilmore 2016 TV Ad "Trust". (cit. 2016-11-22). (<https://www.youtube.com/watch?v=CBw145Be4zQ>).

YouTube.com. 2016. Gary Johnson / William Weld Political Ad: "Are #youin?". (cit. 2016-10-21). (<https://www.youtube.com/watch?v=LGD8gJt7weU>).

YouTube.com. 2016. Gary Johnson: He's Also Running | Full Frontal with Samantha Bee | TBS. (cit. 2016-10-08). (<https://www.youtube.com/watch?v=hdkznU2lvfU>).

Trump vs. Hillary

ABCNews.go.com. 2016a. 'This Week' Transcript: Donald Trump, Vice President Joe Biden, and Ret. Gen. John Allen. (cit. 2016-12-14). (<http://abcnews.go.com/Politics/week-transcript-donald-trump-vice-president-joe-biden/story?id=41020870>).

ABCNews.go.com. 2016b. Third Presidential Debate: 7 Moments That Mattered. (cit. 2016-12-14). (<http://abcnews.go.com/Politics/presidential-debate-moments-mattered/story?id=42921306>).

CNN.com. 2016a. Clinton expresses regret for saying 'half' of Trump supporters are 'deplorables'. (cit. 2016-12-14). (<http://edition.cnn.com/2016/09/09/politics/hillary-clinton-donald-trump-basket-of-deplorables/>).

CNN.com. 2016b. 'Miss Universe' tearfully thanks Clinton for defense against Trump's 'Miss Piggy' remarks. (cit. 2016-12-14). (<http://edition.cnn.com/2016/09/27/politics/who-is-alicia-machado-donald-trump-hillary-clinton-presidential-debate/>).

FBI.gov. 2016. Statement by FBI Director James B. Comey on the Investigation of Secretary Hillary Clinton's Use of a Personal E-Mail System. (cit. 2016-12-14). (<https://www.fbi.gov/news/pressrel/press-releases/statement-by-fbi-director-james-b-comey-on-the-investigation-of-secretary-hillary-clinton2019s-use-of-a-personal-e-mail-system>).

MSNBC.com. 2012. Romney's 47% comment named quote of the year. (cit. 2016-12-14). (<http://www.msnbc.com/hardball/romneys-47-comment-named-quote-the-year>).

NYTimes.com. 2016a. Donald Trump Criticizes Muslim Family of Slain U.S. Soldier, Drawing Ire. (cit. 2016-12-14). (http://www.nytimes.com/2016/07/31/us/politics/donald-trump-khizr-khan-wife-ghazala.html?_r=0).

NYTimes.com. 2016b. Donald Trump Calls on Russia to Find Hillary Clinton's Missing Emails. (cit. 2016-12-14). (<http://www.nytimes.com/2016/07/28/us/politics/donald-trump-russia-clinton-emails.html>).

NYTimes.com. 2016c. Donald Trump Tax Records Show He Could Have Avoided Taxes for Nearly Two Decades, The Times Found. (cit. 2016-12-14). (http://www.nytimes.com/2016/10/02/us/politics/donald-trump-taxes.html?_r=0).

TheHill.com. 2016. Nate Silver: Clinton 'almost certainly' would've won before FBI letter. (cit. 2016-12-14). (<http://thehill.com/homenews/campaign/309871-nate-silver-clinton-almost-certainly-wouldve-won-if-election-were-before>).

USAToday.com. 2015a. Timeline: The David Petraeus scandal. (cit. 2016-12-14). (<http://www.usatoday.com/story/news/nation/2015/04/23/timeline-general-david-petraeus-paula-broadwell-jill-kelley/26245095/>).

USAToday.com. 2016b. Trump campaign denies plagiarism in Melania's speech, blames reaction on Clinton. (cit. 2016-12-14). (<http://www.usatoday.com/story/news/politics/onpolitics/2016/07/19/trump-campaign-denies-plagiarism-melania-s-speech-blames-reaction-clinton/87282068/>).

USAToday.com. 2016c. FBI declares it is finally done investigating Hillary Clinton's email. (cit. 2016-12-14). (<http://www.usatoday.com/story/news/politics/elections/2016/2016/11/06/fbi-not-recommending-charges-over-new-clinton-emails/93395808/>).

WashingtonPost.com. 2016a. Trump's claim that Clinton lacks the 'physical stamina's be president. (cit. 2016-12-14). (https://www.washingtonpost.com/news/fact-checker/wp/2016/08/18/trumps-claim-that-clinton-lacks-the-physical-stamina-to-be-president/?utm_term=.66b3701b45b2).

WashingtonPost.com. 2016b. Will Trump try to 'lock her up'? It doesn't look like it. (cit. 2016-12-14). (https://www.washingtonpost.com/video/politics/clinton-calls-fbi-letter-on-new-emails-pretty-strange-and-deeply-troubling/2016/10/29/99f84a32-9e10-11e6-b552-b1f85e484086_video.html).

Obrázky: Základní přehled

Hillary Clinton

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/30648576922/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Tim Kaine

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/30150154593/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Bernie Sanders

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/30711263622/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Martin O'Malley

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/23683385574/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

John Podesta

Autor: Ralph Alswang, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/americanprogressaction/4307063074/> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/2.0/>.

Bill Clinton

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/25976941605/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Chelsea Victoria Clintonová

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/30438440675/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Joe Biden

Autor: Adam Fagen, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/afagen/8407419409/> a je licencovaný pod CC BY-NC-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.0/>.

Barack Obama

Autor: Bill Ingalls, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/nasahqphoto/4274311797/> a je licencovaný pod CC BY-NC-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>.

Michelle Obamová

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/30460268545/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Donna Brazilová

Autor: Carla Cioffi, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/nasahqphoto/8557018211/> a je licencovaný pod CC BY-NC-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>.

Nancy Pelosiová

Autor: Jason Pier, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/jasonpier/4586956136/> a je licencovaný pod CC BY-NC 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/2.0/>.

Donald Trump

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/5439999805/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Mike Pence

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/16066418144/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Ted Cruz

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/8570521295/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Jeb Bush

Autor: Michael Vadon, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/80038275@N00/17012974610/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Marco Rubio

Autor: Michael Vadon, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/80038275@N00/16753670046/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

John Kasich

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/25609892725/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Chris Christie

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/16482606019/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Ben Carson

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/16635957336/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Carly Fiorinová

Autor Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/16648131226/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Jim Gilmore

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/16648131226/> a je licencovaný pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0/>.

Paul Manafort

Autor: Ida Mae Astute, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/disneyabc/28355454201/in/photolist-KcF7Dp-KcF3xP-KjCLwM> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/2.0/>.

Kellyanne Conwayová

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/25605544345/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Ivanka Trumpová

Autor: Ida Mae Astute, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/disneyabc/27854801433/> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/2.0/>.

Eric Trump

Autor: Ida Mae Astute, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/disneyabc/28138698380/> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/2.0/>.

Donald Trump jr.

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/30609521045/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Melanie Trumpová

Autor: Ida Mae Astute, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/disneyabc/28377234156/> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/2.0/>.

Rudy Giuliani

Autor: Jason Bedrick, dostupný na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rudy_Giuliani.jpg a je licencovaný pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0/>.

Newt Gingrich

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/6265575259/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Paul Ryan

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/25483519981/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Reince Priebus

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/13012470975/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

John McCain

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/30393280302/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Andreson Cooper

Autor: Anders Krusberg, dostupný na adrese [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anderson_Cooper_\(7268981222\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anderson_Cooper_(7268981222).jpg) a je licencovaný pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0/>.

Jake Tapper

Autor: Pete Souza, dostupný na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jake_Tapper_at_the_White_House.jpg?uselang=cs a je licencovaný pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0/>.

Martha Raddatzová

Autor: Ida Mae Astute, dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/disneyabc/23183103453/> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/2.0/>.

Chris Wallace

Autor: Maryland GovPics, dostupný na adrese [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Interview_with_Chris_Wallace_\(22594544039\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Interview_with_Chris_Wallace_(22594544039).jpg) a je licencovaný pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0/>.

Megyn Kellyová

Autor: Matt Gagnon, dostupný na adrese <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:MegynKelly.jpg> a je licencovaný pod Public Domain.

Lester Holt

Autor: Uriah Walker, dostupný na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:2012_Lester_Holt_by_US_Army.jpg a je licencovaný pod Public Domain.

Julian Assagne

Autor: David G Silvers je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/dgcomsoc/14933990406/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Demokratická strana

dostupný na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Democratic_Party_Logo.png a je licencovaný pod Public Domain.

Republikánská strana

dostupný na adrese <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Logo-GOP.png#/media/File:Logo-GOP.png> je licencovaný pod Public Domain.

CNN

dostupný na adrese

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cnn.svg> a je licencovaný pod Public Domain.

Fox News

dostupný na adrese

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:FOX_News_Channel_logo.svg a je licencovaný pod Public Domain.

NBC

dostupný na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:NBC_2014_Ident.svg a je licencovaný pod Public Domain.

Tea Party

Autor: Gage Skidmore, dostupný na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ron_Paul_at_Tea_Party_Patriots.jpg a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

National Rifle Association

Autor: Erlend Bjørtvedt, dostupný na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:NRA_Virginia_HQ.jpg a je licencovaný pod CC BY 3.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/>

FBI

dostupný na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Seal_of_the_Federal_Bureau_of_Investigation.svg a je licencovaný pod Public Domain

CIA

dostupný na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Seal_of_the_Central_Intelligence_Agency.svg a je licencovaný pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0/>

Wikileaks.org

dostupný na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wikileaks_logo.svg?uselang=cs a je licencovaný pod CC BY-SA 3.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>

Úvodní obrázky ke kapitolám

Základní přehled, kdo je kdo

Autor: Uriah Walker, obrázek je dostupný na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:2012_Lester_Holt_by_US_Army.jpg a je licencovaný pod Public Domain.

Základní přehled - kdo je kdo

Autor: Ida Mae Astute, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/disneyabc/28342862081/> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/2.0/>.

Prezident historie a pravomoci

Autor: Howard Chandler Christy, obrázek je dostupný na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Scene_at_the_Signing_of_the_Constitution_of_the_United_States.jpg a je licencovaný pod Public Domain.

Volební systém plný paradoxů

Autor: Hillel Steinberg, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/126497846@N03/32052922550/> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by-ND/2.0/>.

Výchozí situace

Autor: Pete Souza, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/usembassynewdelhi/6000446155/> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by-ND/2.0/>.

Listopad 2015

Autor: Thomas Hawk, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/thomashawk/22494144373/> a je licencovaný pod CC BY-NC 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/2.0/>.

Prosinec 2015

Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/23772700676/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Leden

Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/24438864500/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Únor

Autor: Max Goldberg, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/max-goldberg/24140158103> a je licencovaný pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0/>.

Březen

Autor: G. Tobias, obrázek je dostupný na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:VOA_Super_Tuesday_multilingual_sign.jpg a je licencovaný pod Public Domain.

Duben

Autor: Avaaz, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/avaaz/29986057515/in/photolist-MeNtLS-MCKjBo-MFLyWB-MeNtD7-MCKjrd-MeNtUj-MCKjgU-MCKj8s-MeNpty-LJoC74-LJozvT-MFLqEp-MyoB3R-MvHoF7-MFLpqF-MFLpeD-MFLp1T-LjiiDJ-MFLozn-MFLonD-MFLocD-MeNj3o/> a je licencovaný pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0/>.

Květen

Autor: Rev Dills, obrázek je dostupný na adrese www.flickr.com/photos/135426556@N02/27212013995/ a je licencovaný pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0/>.

Červen

Autor: scott richard, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gazeronly/31664457665/in/photolist-Qf5C6g-Qf3N3p-NXG99m-NXG8Bj-QbJVyS-Qf1fTp-NVNByF-PAreW7-Q9CBED-Q9CBbx-NFrS73-MTUju9-NFrRuG-MTujdY-NFrR4b-NbA6xU-Kkirkc-Jo3HfC-KizyCi-Kb6kS7-HXrHva-JxQj6g-JoNn9q-HABWxu-HdbjKQ-J4EijW-HbhccU-Hbi8cX-HYRGBa-JbjXr9-HgW6Jj-JNMZUv-HEN1jT-Js258C-Js2A3h-JbjVoG-JbhfUG-Js2rmE-JtBsBF-JtBssT-J9gvqk-JjGeTJ-PzGepm-Q9CDn6-LXP8sj-JQjkgv-KmHixz-JoSU8o-JS9eKo-K1ySxs> a je licencovaný pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0/>.

Červenec

Creative Commons od autora Fred Watkins je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/disneyabc/28385754076/> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/2.0/>.

Srpen

Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/28754210364/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Září

Autor: Ted Eytan, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/taedc/29026531944/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Říjen

Autor: Kelly Kline, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/xensin/30856558581/> a je licencovaný pod CC BY-NC 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/2.0/>.

Listopad

Autor: Ira Ida Mae Astute, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/disneyabc/27854802943/> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/2.0/>.

Volební strategie

Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/25673390650/in/photolist-F7EQAo-wctPt2-EoQaKT-wcsGri-wa8t8A-vfrgT1-7TZoaS-87hklW-CNwMYx-D17jL1-vfAvnM-ETE2Hy-D17wc7-CAacxu-EBjQ7f-CzvE5M-Dnrhfj-Dg3aWc-wa9tAN-DwTwcp-D3nE7p-zitEmd-C7H45p-CdhESF-zXU3Ro-8J2tbw-Ehb3JQ-CBaWbt-DMcETE-D3dhEM-Cdatnw-CUVLkt-C7EMYr-D3n37t-DZKMGH-FcM7EM-CzvBsx-G3FYku-C7Cjuo-DPmp3Y-CtLMdM-Favc9b-DqZ7Ar-CvxRUK-CSEv8C-EouhM9-D8mTJQ-CtsGZ7-D2JRPu-Dgp5oQ> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Segmentace a cílení

Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/24949524510/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Témata kampaní

Autor: Paul Weaver, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/weaverphoto/30522672780/> a je licencovaný pod CC BY-NC-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.0/>.

Volební týmy

Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/24677068806/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Kontaktní kampaň

Autor: Max Goldberg, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/max-goldberg/24243188859/> a je licencovaný pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0/>.

PR a média

Autor: Ida Mae Astute, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/disneyabc/24771006521/> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/2.0/>.

Volební spoty

Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/23504290150/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Proslovy a speechwriting

Autor: Ida Mae Astute, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/disneyabc/27793454784/> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/2.0/>.

Debaty kandidátů

Autor: Ida Mae Astute, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/disneyabc/23775793761/> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/2.0/>.

Loga a vizuálno

Autor: Peter Dutton, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/joeshlabotnik/30567310396/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Image

Autor: jalexartis je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/fayncbikerjaa/30230577664/> a je licencovaný pod CC BY-NC-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>.

Endorsement

Autor: jalexartis, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/fayncbikerjaa/30561569720/in/album-72157675135508300/> a je licencovaný pod CC BY-NC-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>.

Digitální marketing

Autor: homethods.com, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/146625745@N08/30832431820/in/photolist-NYygN5-NYygkm-PcEBVa-NQbgbM-NNKmTi-MjYmiQ-M6BawS-JFirAZ-JFgkwQ-KyUxSL-KBQ438-KbEjsA-KbEGwS-Lcj1oY-LbneB1-KVPXia-K78jGt-K7UY8E-KskYsU-KbC2df-JFiKUn-KskWM9-KbBKqy-JFiARn-KuQkWr-Ksoxfj-KbER7C-JFb6J9-Ksm3Ro-JFdLE1-Ksm5Af-Ksm7vN-KsmgwJ-JFaMJ1-KBJNnB-Kbzcr7-JFdgfQ-JFdiH5-JFiFZt-JFiQrZ-JFinia-KuN7Rn-JFipyT-JFikAH-KbBVxh-JFc6gU-KuKN5D-KuKK3g-JFaUG9-JFetBm> a je licencovaný pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0/>.

Sociální sítě

Autor: Michael Vadon, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/80038275@N00/20416726100/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Finance a rozpočet

Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/27149010964/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Hillary Clinton

Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/30648595542/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Bernie Sanders

Autor: Alex Hanson, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/ajhanson/23984494603/in/photostream/> a je licencovaný pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0/>.

Martin O'Malley

Autor: Alycia Monaco, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/disneyabc/28564111716/> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/2.0/>.

Donald Trump

Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/24949344340/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Kasich

Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/25583638136/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Ted Cruz

Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/25293987873/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Marco Rubio

Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/25167703261/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Ben Carson

Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/16635957336/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Jeb Bush

Autor: Michael Vadon, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/80038275@N00/19533727306/in/album-72157653347992553/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Chris Christie

Autor: Ida Mae Astute, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/disneyabc/24864845075/> a je licencovaný pod CC BY-ND 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/2.0/>.

Další kandidáti

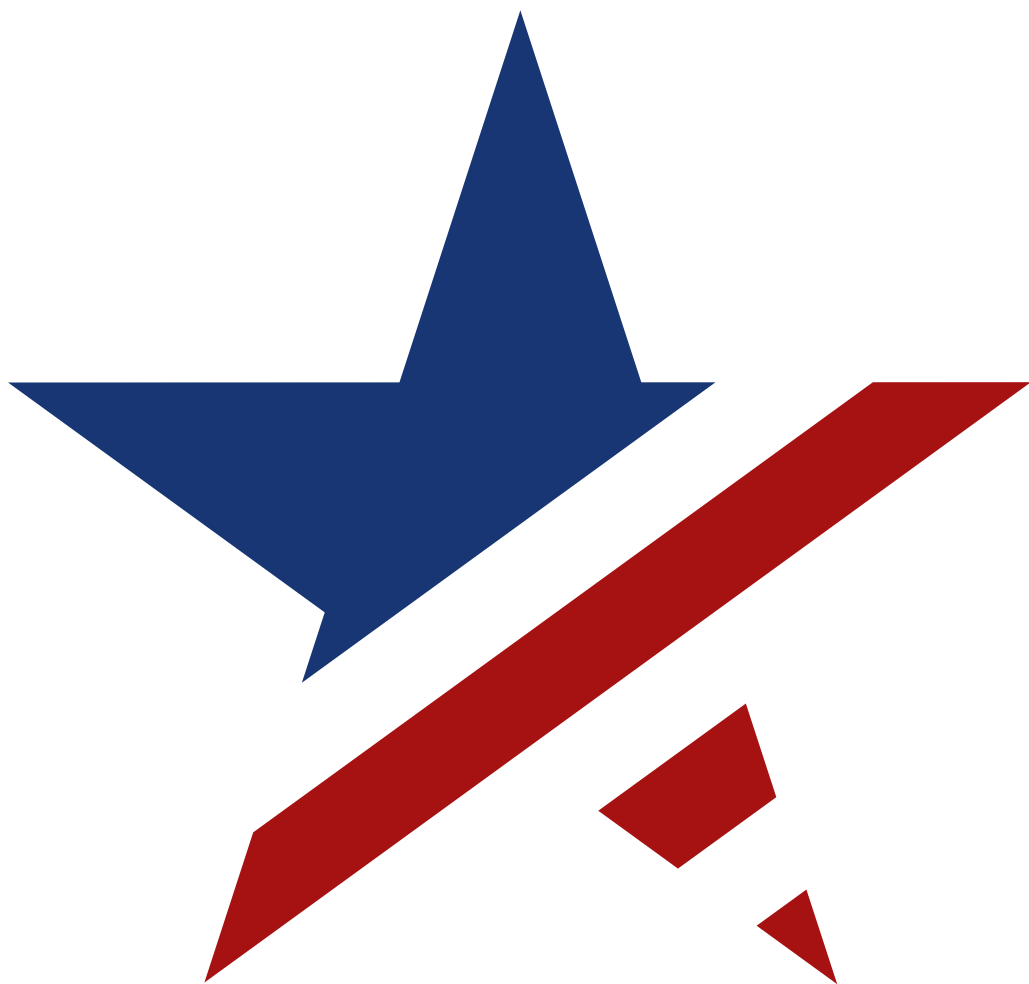
Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese <https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/8276424105/> a je licencovaný pod CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

Na dřeň kampaní: interakce mezi Clintonovou a Trumpem

Autor: Gage Skidmore, obrázek je dostupný na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Donald_Trump_and_Hillary_Clinton_during_United_States_presidential_election_2016.jpg a je licencovaný pod CC BY-SA 3.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>.

INSTITUT
POLITICKÉHO
MARKETINGU

2017